

SCRIPTORES RERUM

GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM

EX MONUMENTIS GERMANIAE

HISTORICIS RECUDI FECIT

GEORGIUS HEINRICUS PERTZ

SERENISSIMO BORUSSIAE REGI A CONSILIIS REGIMINIS INTIMIS
BIBLIOTHECAE REGIAE BEROLINENSI PRAEFECTUS.

OTTONIS EPISCOPI FRISINGENSIS CHRONICON.

HANNOVERAE,

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1867.

OTTONIS

EPISCOPI FRISINGENSIS OPERA

EX RECENSIONE ROGERI WILMANS.

IN USUM SCHOLARUM

EX MONUMENTIS GERMANIAE

HISTORICIS RECUDI FECIT

GEORGIUS HEINRICUS PERTZ

SERENISSIMO BORUSSIAE REGI A CONSILIIS REGIMINIS INTIMIS
BIBLIOTHECAE REGIAE BEROLINENSI PRAEFECTUS.

TOMUS I.

CHRONICON

ADIECTA CONTINUATIONE.

HANNOVERAE,

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1867.

HANNOVERAE, TYPIS CULEMANNORUM.

EX PRAEFATIONE D. ROGERI WILMANS

AUGUSTISSIMO REGI BORUSSORUM A CONSILIIS ET REGIO TABULARIO MONASTERIENSI PRAEFECTI.

Ottonis Frisingensis episcopi chronicon historiae conscribendae artem currente medio aevo ad summum forsitan provexit fastigium. Unicum, ni fallor, huius temporis documentum, quo auctor res inde a mundo condito ad sua usque tempora gestas una narratione complexus cuncta generis humani fata rerumque mutationes a Deo ita ordinata esse ostendit, ut finem mundo ab ipso propositum consequerentur. Quod opus artis historiae philosophice componendae primum specimen iure dixeris. At philosophia quae tunc in scholis docebatur omnino christiana vel potius theologica erat. Non igitur est quod miremur, quod auctor in conscribendo chronico totum mundi finem in exaltanda ecclesia ac condenda per terram coelesti civitate posuit, quodque non multum curavit, ut res sua aetate gestas et quibus ipse testis ocularis interfuit, disertius posteris traderet.

Quae operis indoles ipsum ecclesiasticis viris ita commendabat, ut iterum iterumque transcriberetur. Hoc modo factum est, ut post eum nullus rerum gestarum scriptor componendae historiae totius orbis provinciam in se susciperet. Generis humani historicorum qui per medium aevum floruere, praeclarum agmen claudit Otto.

Cuius eximii auctoris, qui tam illustri genere quam scientia ingenio moribusque inter magnos saeculi XII. viros insignem obtinuit locum, vita scriptaque accuratius perscrutanda sunt.

Antequam vero de hac re disputationem instituimus, pauca de fontibus praemittenda videntur, quibus ea quae dicturi sumus innituntur.

Luculentam notitiam vitae studiorumque Ottonis ea praebent quae Ragewinus, quo Noster diu usus est notario, de ipso litteris mandavit. Quae quanti momenti sint, inter omnes qui de Ottone disseruere, iam diu convenit; velim tamen, Ragewinus in describenda eiusdem vita accuratius tempus et annos, quibus quae gessit tribuenda sint, notasset. Ex hoc fluxere quae Conradus sacrista Frisingensis in gestis episcoporum Frisingensium anno 1187 *conscriptis de Ottone tradidit, paucis exceptis quae testis ocularis addidit.*

Non minoris momenti habenda sunt quae monachus quidam Claustroneoburgensis scripsit. Nam post annum 1168 *et ante* 1177 *quo schismati finis impositus est opus exaravit, eaque quae de Ottone retulit, a Friderico eiusdem socio se audivisse diserte professus est.*

Praeter quos saepius chartae et diplomata Ottonis in Meichelbeckii historia Frisingensi et Monumentis Boicis edita, a me in partes vocanda neque ea negligenda erant quae V. Cl. de Meiller de Ottone collegerat.

Quae in his fontibus leguntur, tam pauca sunt, ut si tempus ante adeptum episcopatum respicis, fere ubique coniecturae locum des necesse sit. Haec vero tempora illustrari posse viderentur annotationibus, quas Ricardo Neobrigensi et Ortiloni debemus. Quae quidem nulli eorum qui de Ottonis vita disputaverunt, ad hunc usque diem suspicionem moverunt. Attamen iam anno 1839 *Vir Clar. Blumberger in Annalibus litterariis Vindobonensibus clare demonstravit, utrumque librum falsarii cuiusdam opus esse, eo consilio confectum, ut Babenbergicae gentis historia magna rerum gestarum copia exornaretur. Hanc sententiam denique V. Ill. Chmel, codice qui nunc in bibliotheca Caesarea Vindo-*

bonensi asservatur inspecto, omnino confirmavit. — Omnes igitur opiniones, quas viri docti his mendaciis innixi de Ottonis vita protulere, reiiciendae sunt, neque dubito quin etiam nostri commentarii adulterinam utriusque operis indolem probaturi sint.

Haud dissimilis sententia de illa Ottonis vita ferenda est, quae teste Manriquez circa medium saeculum XVII, quo eiusdem liber in lucem edebatur, in monasterio Morimundensi asservabatur. Quae enim ex ipsa affert, neque venerandae sunt antiquitatis neque ignoti auctoris. Nam verbo tenus ex Aeneae Sylvii historia Friderici III. petita sunt. In quibus conscribendis Aeneas Sylvius praeter Ottonem et Ragewinum etiam monachum Claustroneoburgensem consuluit. Fieri igitur potest, opusculum a Manriquez laudatum idem esse atque Huldrici praedicatoris vitam Ottonis Fris. calamo strictissimo comprehensam, *quae ex Hoheneicheri libris nunc in bibliothecam V. R. de Deutinger Monacensis praepositi transiit. Haec enim, teste V. Cl. Föringer, nihil est nisi compilatio, ex Ragewino et Aenea Sylvio inter annos* 1498 *et* 1541 *conscripta. Praeter haec Manriquez II,* 172 *etiam ad* tabellam ad sepulchrum eius appensam *provocat, non diversam, ut opinor, ab epitaphio II,* 324 *laudato, quod nihil nisi verba monachi Claustroneoburgensis in epitomen redacta affert.*

De anno natali primordiisque Ottonis pauca tantum nota sunt. Natus est ex foecundissimo illo matrimonio quod Liupoldus Sanctus Austriae marchio cum Agnete Heinrici IV. filia iamque Friderici ducis Sueviae vidua anno 1106 *contraxit, atque inter sex inde procreatos filios quintum obtinuit locum. Quae cum nobis a scriptore omnino coaevo, continuatore scilicet Claustroneoburgensi qui ad testimonium sociorum Ottonis provocat, tradantur, nemo non videt plane absurdum esse falsi Rikardi commentum, Ottonem* q u i n t u m *filium ex matrimonio anno* 1106 *contracto iam anno* 1109 *No-* I. Vita Ottonis.

nis Decembris natum esse. Ex genuinis vero fontibus nec annus, nec dies natalis probari licet, et id solum statuendum, ipsum nullo modo ante annum 1111 *procreatum esse posse. Quibus argumentis si addis, quod ex quinque sororibus, quae ad nubilem aetatem provectae sunt, vel etiam de septem germanis tempore infantiae de medio sublatis, forsitan unum alterumve natu maiorem habuit, libenter Ottonis annum natalem ad* 1114 *vel* 1115 *produces.*

Neque tamen ultra. Iam enim anno 1128 *una cum fratribus Adalberto Liupoldo et Ernestone chartam subscripsit quibus pater reditus quosdam coenobio S. Nicolai Pataviensi restituit. Haec mihi quidem probare videntur, tunc Ottonem ad eam aetatem provectum fuisse, ut chartam subscribere legitime posset; neque tamen iam ordines recepit, quod sine ullo dubio notandum curasset pater. Hoc in charta factum est die* 15. *Mart.* 1133 *data, qua Liupoldus* rogante filio suo Ottone in sancte conversationis habitu iam constituto *episcopatui Bambergensi quosdam ministeriales tradidit.*

Hoc ergo tempore non solum clericali ordini addictus et praepositus ecclesiae Claustroneoburgensis factus, sed etiam inter coenobii Morimundensis monachos receptus est. Nam auctor ille Claustroneoburgensis tradit anno 1133 *ecclesiam Claustroneoburgensem, expulsis canonicis saecularibus, a Leopoldo marchione regularibus S. Augustini datam fuisse, quod factum evenerit paulo post professionem ab Ottone in monasterio Morimundensi factam. Quae igitur idem scriptor de duplici Nostri itinere Parisios instituto, ipsiusque studiis hoc loco absolutis mandavit litteris, haec inter annos* 1128 *et* 1133 *contigisse facile mecum statues.*

Ottonem monachum Morimundi factum esse tradit Claustroneoburgensis, neque tamen addit ibidem abbatem electum esse. Hoc quidem ex Ragewino accipimus.

Sed quas res abbas gesserit et quamdiu monasterio praefuerit, apud nullum coaevum scriptorem reperitur. Manriquez quidem disertis verbis tradidit, Ottonem inde ab anno 1131 *usque ad anni* 1137 *finem Morimundum rexisse atque multa laudabilia ibidem gessisse. Quibus fides habenda est nulla. Si enim annum respicis quo ex monacho abbas Morimundensis factus sit, hunc iis inniti invenies, quae Claudius Robertus in libro suo Gallia christiana nuncupato ex catalogo abbatum Morimundensium refert. Annus vero quo Manriquez eum electum esse opinatur, deductus est ex illo anno quo ad episcopatum Frisingensem Otto promotus est. At ne hic quidem annus omnino constat, neque catalogus ille Claudii Roberti magnam prae se fert auctoritatem atque a recentiore quodam scriptore conscriptus esse videtur. — Gesta vero quae de Ottone abbate Manriquez recenset nihil sunt nisi enumeratio novorum monasteriorum quibus ordo Cisterciensis annis* 1131—1137 *auctus est. Quae monasteria hoc quidem tempore constructa fuisse non nego, neque notitiis veteribus a Manriquez hac de re in lucem editis fidem derogo. Atqui hae ipsae notitiae nomen abbatis, cuius tempore fundationes novae factae sunt, alto operiunt silentio; ita ut nullum in promptu sit argumentum, cur has Ottoni nostro tribuas.*

Huc accedit quod Galliae christianae auctores Sammartani de Waltero I. qui Ottonem in regendo monasterio Morimundensi praecessit, quaedam afferunt documenta, nescio unde desumpta, quae Walterum etiam anno 1136 *inter vivos et Morimundi praesidem fuisse probant. Idem innui videtur charta a Liupoldo, Ottonis patre, San-Crucensi monasterio anno* 1136 *data, in qua ita de Nostro loquitur:* Inde est quod ego Liupoldus D. g. marchio Austriae — Ottone dilecto filio qui se apud Morimundum ordini subiecit Cisterciensi adhortante, fratres a predicto Morimundensi coenobio evocarim et in loco qui actenus Sattelbach

dicebatur, nunc vero — ad S. Crucem vocatur, collocaverim.

Certe si tunc temporis monasterio Morimundensi abbas praefuisset Otto et monachos illos in Austriam ipse direxisset, id adnotandum non neglexisset pater.

Quae cum ita sint, non crediderim Ottonem ante medium annum 1136 *abbatem electum fuisse neque iis omnino contradixerim quae Albericus anno* 1146 *tradidit:* .... Huc usque pertingit narratio episcopi Ottonis qui fuit vir nobilis et monachus Morimundensis et una die electus in abbatem eiusdem loci, sequenti die factus est in Bavaria episcopus Frisingensis. *Quae cum ab auctore litteris mandentur, qui vix centum annis post Ottonem scripsit et de ordine Cisterciensi multa et utilia retulit, maiorem certe fidem mereri videntur, quam eisdem hucusque viri docti tribuerunt.*

Quamdiu Morimundense coenobium rexerit et quando episcopus Frisingensis electus fuerit, non minus magnis obvolvitur tenebris. Antecessoris quidem episcopi Heinrici mortem anno 1137 *evenisse Continuatione Claustroneoburgensi prima evincitur, idque Otto ipse confirmat, qui Heinricum inter eos enumerat, qui mortem Lotharii aut praecesserint aut secuti sint. Obiit si lapidi sepulchrali credere fas est,* VII. Idus Octobris *eiusdem anni. His egregie consonant quae Meichelbeckius in Calendario Weihenstephanensi* synchrona manu *notata inveniebat, quod electio Ottonis anno* 1137 *contigerit, isque anno primo sequenti* (1138) *in episcopatum introductus fuerit. Quibus non contradicere videntur Annales Admuntenses et Auctarium Garstense.*

Neque tamen omnem evellunt scrupulum. Currente enim anno 1138 *nulla in tabulis publicis occurrit mentio Ottonis. At ex libro copiali monasterii Chiemseensis saec. XIV. conscripto charta in lucem prodiit, qua* Matheus D. g. episcopus Frisingensis anno 1138 presidente Innocentio papa II, regnante rege Chon-

rado *sanctimonialibus decimas in Homeldorf concessit. Cui si fidem non negas, forsitan coniiceres, turbulentis temporibus quae Lotharii mortem sequebantur Matheum a fautoribus Welficae partis intrusum, sed post a Conrado III. non confirmatum fuisse, qui fratri uterino Frisingensem episcopatum conferre malebat. Quam coniecturam omnino reiicerem, si ex Ottonis chartarum signis chronologicis certo elici posset, Nostrum episcopatus initium inde ab anno* 1137, *vel saltem ab ineunte anno* 1138 *sumpsisse. Sed inter omnes eius chartas octo tantum, quoad sciam, Ottonis episcopatus annos enumerant. Inter quas tres in fine anni* 1137 *episcopatus initium ponunt, ceterae vero in annum* 1138 *vel* 1139 *quadrare videntur. Itaque non possumus quin Meichelbeckii sententiam:* Quo sane anni illius (1138) mense ac die in Baioariam Otto venerit, edisserere hactenus non possumus, *non solum confirmemus, sed annum ipsum* 1138 *in dubium vocemus.*

Quae episcopus gesserit, a Ragewino ita laudibus efferuntur: Is primo velut celitus et a Deo missus, cum eandem ecclesiam reperisset omnibus fere bonis destitutam, distractas facultates, collapsa pallatia, familiam attritam, religionis monasteriorum nullam vel parvam memoriam, ope divina tandem ipsam in eum locum reduxerat, ut clero religionem, familiae libertatem, facultatibus copiam, aedificiis decorem ab hac luce subtractus restituisset, eiusque cura, labor, meritum circa sedem et gentem suam perinde fuerat, ac si non tam restaurator quam fundator illius exstitisset. *Haec eo maioris momenti facienda sunt, quia pontificatus antecessoris Heinrici, Wicpertinae vel potius caesarianae parti dediti religioni ac ecclesiasticae vitae permagnum intulerat damnum. Quae ad hoc reparandum Otto fecerit, nobis nota non sunt; id tantum scimus, quod Novam-Cellam S. Petri monasterium ordinis Praemonstratensis prope Frisingam de novo fundavit, coenobia vero Scheftla-*

riense, quod post Ungarorum incursum dirutum iacebat, et Schledorfense restauravit. Cetera autem documenta quae Ottonis nomen prae se ferunt in Meichelbeckii Historia Frisingensi nec non in Monumentis Boicis in lucem edita, plerumque ad res exteriores, inprimis ad possessiones monasteriorum vel ecclesiarum spectant, nihilque continent, quod in eius ingenio diiudicando nos adiuvet.

Si rationem respicis quae ipsi cum principibus vicinis tam saecularibus quam ecclesiasticis intercesserit, praeter controversiam inter ipsum et archiepiscopum Salzburgensem Conradum exortam, sed paulo post sopitam, lites inprimis notemus oportet, quae inter Nostrum et gentem Wittelsbachicam factae sunt. Cum vero illae maximis premantur tenebris, neque irae causas, qua Otto in omnem hanc gentem excanduit, deprehendere fas sit, ea quae de his rebus dicenda sunt, infra cum de interpolatione Wittelsbachica sermo inciderit, locum obtinebunt. At querelam quam Tegernseenses adversus Ottonem habebant, hic tangamus necesse est. Exstat enim epistola ad Conradum III. regem data, qua Conradus abbas Tegernseensis sub alas regiae almitatis *confugit, conquerens de nova disciplina quam Otto in Tegernseensem ecclesiam introducere conatus sit. Nostrum abbatiam hanc sibi subdere voluisse, tam ex subsequentibus Conradi abbatis verbis, quam ex passione S. Quirini in ipso monasterio paulo post annum* 1163 *conscripta et mox in Monumentis edenda eruere possumus. Quamvis autem huic controversiae iam ante annum* 1147 *finem impositum esse, eiusdem abbatis ad Conradum archiepiscopum Salzburgensem missae litterae probent, tamen etiam post annum* 1156, *quo abbas Conradus e vivis excessit, Tegernseensibus libertatem auferre nisus est.*

Si partem respicis quam in rebus publicis habuit regnante Conrado III, non magni momenti fuisse, neque arctioris amoris vinculo uterini fratres coniuncti

esse videntur. Nam mea saltem sententia diverse de ratione sentiebant, qua salus Germaniae reperiri paxque patriae confirmari poterat; inprimis bellum Welficae parti ad internecionem usque illatum Ottonis suffragia non tulit. Quod ne uno quidem verbo in Chronico prodit, sed ex laudibus Friderici I. eliciendum est, quas ei ob Bawariam Welficae familiae restitutam plena manu fudit.

Anno 1145 *exeunte Italiam petivit atque Eugenium III. die* 18. *Novembris invisit, ex quo itinere medio sequenti anno reversus est. Mense Februario* 1147 *Ratisponae cruce signatus, exeunte mense Maio cum Conradi exercitu Danubium descendit, omniumque miseriarum particeps factus circa mensem Octobrem Nicomediam venit. Controversia deinde inter Conradum et principes de itinere quo Asiam minorem peragrarent orta, Otto cum* 14,000 *hominum Nicaeae a fratris exercitu discessit atque in maris litore progredi conatus est. Neque meliorem quam frater sortem consecutus est, totus enim exercitus à Graecis proditus Turcarum gladiis deletus est. Episcopus ipse cum paucis comitibus navem conscendit, circa mediam quadragesimam* (17. *Martii* 1148) *mare transgressus in portu quodam Syriae applicuit. Unde Hierosolymam profectus urbem sacram dominica palmarum* (4. *April.*) *intrasse videtur. Deinde pascha ibidem celebrato ad urbem Acconensem se contulit, ubi eum circa diem* 24. *Iunii commoratum esse tradunt rerum scriptores. Sed inde ab hoc tempore vita eius per duos annos sequentes maximis obvolvitur tenebris. — Utrum enim iam anno* 1148 *in Bawariam redierit, an Conradum III. in itinere Constantinopolitano die* 8. *Septembris* 1148 *ex Acconensi portu suscepto comitatus, ibi ad mensem Februarium* 1149 *cum rege remanserit, nullo modo enucleari potest.*

Deinde ineunte anno 1150 *in lucem publicam reversus iterum magnam nobis iniicit dubitationem utrum in Gallia, an in Germania moratus sit. Inter Wibal-*

dinas enim exstat epistola post d. 20. *April.* 1150 *conscripta quae haud parvam admirationem movet. Hoc enim tempore Eugenium III. papam et Ludovicum VII. regem Franciae suae partis fautores Rogerius Siciliae rex nactus erat, quorum consilio, ut Wibaldi utar verbis,* abbas Clarevallensis misit domno regi *(Conrado III.)* litteras per episcopum Frisingensem, in quibus collaudabat dominum illum Siciliae eo quod in multis utilis et necessarius fuisset catholicae ecclesiae, futurus utilior, si non prohiberetur virtute et potentia nostri principis, de quorum pace et concordia se libenter acturum promittebat, si sciret, domino nostro non fore ingratum. Visus est hoc ipsum innuere dominus T(heodewinus) S. Rufinae episcopus *etc. Quae ita Conrado regi displicuere, ut curia Romana ipsa in alia epistola Wibaldo transmissa postea confiteri coacta sit:* Illud — quod a domno Conrado — rege per quasdam religiosas personas perquisitum fuisse significastis, de domni papae voluntate vel conscientia nullatenus processisse. *Otto vero in libris tam infesto erga Rogerium Siciliae regem se praebuit animo, ut tyrannum eum constanter nominare soleret, neque S. Bernhardum ea veneratione prosecutus est, qua plurimi homines erga ipsum imbuti erant. Res igitur miranda, quod Otto his conatibus Germaniae gloriae inimicis intercessorem se gessit, quae aliter explicari nequit, nisi quod ipsum hoc tempore ab Conrado dissensisse statuamus.*

Circa finem anni 1150 *in patriam redux in gratiam eius rediisse videtur, quippe qui eundem sequenti anno Rhenum per navigia descendentem comitatus sit.*

Tandem cum nepos Fridericus I. rerum fastigio potitus esset, Otto etiam maiores adeptus est dignitates. Petenti imperatori chronicon transmisit atque vitam et res gestas eius conscribere iussus est. In publicis etiam negotiis Ottonis consilio saepius usus est Fridericus, praesertim cum anno 1157 *in conventu Vesontino con-*

troversia inter imperium et sacerdotium exarsisset; quin etiam in litteris hinc inde ad Hadrianum IV. papam missis ipsius chronicon imperator in partes vocavit.

Quem locum hoc tempore Otto obtinuerit, Ragewinus optime indicat his verbis: Ob ea et aliarum multarum privilegia gratiarum, fiducia quoque tam secularis prudentiae quam eloquio fretus facundissimae linguae, cum saepius in causis ecclesiae coram regibus et principibus constantissime ageret, et exinde sibi gloria laudem, laus invidiam, ut assolet, non modicam peperisset, laqueos adversantium imperterritus declinavit et obloquentium ora sine laesione probe probus evasit. *At quamvis paene* 44 *vel* 45 *annos natus esset, tamen* iamdudum, *ut Ragewinus l. c. dicit,* languore ac debilitate corporis invalidus *erat. Itaque factum est ut Fridericus I, quem in Italiam iturum Augustae die* 14. *Iunii* 1158 *invisit, ab hac expeditione libenter ipsum excusaret. Denique ut Cisterciense capitulum visitaret — nam monachi vestem etiam episcopus non abiecerat —, Morimundense adiit monasterium, ibique die* 22. *Septembris eiusdem anni obiit atque in ecclesia ipsa iuxta maius altare sepultus est. Quod sepulchrum modestissimum Martene adhuc vidit*[1].

1) Epitaphium a Ragewino compositum et Ottonis tumulo Morimundi inscriptum dabimus in Gestis Friderici (Rag. II, 11.). En aliud a Tegernseensi quodam conscriptum, quod Pertzius ex cod. Tegerns. 1411. (prius E. 33 sign.) nunc Monacens. Latin. 19,411. membr. 4° min. circa a. 1200. exarato transscripsit:

Otto Frisingensis episcopus,
chronographus.
Quidquid in orbe beat preclaros et meliores,
Presulis Ottonis mire cumulavit honores.
Si avi vel proavi probitas, sacer ordo, potestas,
Deberent mortis furias cohibere molestas:
Non moriturus erat preclare preditus illis.
Heu talem communibus accessisse favillis!
Quam facunda viri vox, qualis philosophia,
Hortatu regum docet edita chronographia.
Luxit eum patria propria comitata ruina.
Propicietur ei Deus et pia virgo Maria. Amen.

II. Opera Ottonis.

Primum quod edidit opus fuit A. *Chronicon. Scribendi initium fecit paulo ante medium annum* 1143, *quippe quo tempore se prologum secundi libri exarasse profiteatur. Per tres sequentes, etiam in itinere Italico quod exeunte anno* 1145 *suscepit, scribere perrexit, atque ante diem* 11. *Septembris* 1146, *vel saltem ante diem* 9. *Aprilis* 1147 *quo Conradus archiepiscopus Salzburgensis obiit, chronico finem imposuit. Quae prima editio petente Isingrimo monacho, ni fallor Weihenstephanensi, conscripta atque ipsi dicata est.*

Secunda vero editio in lucem prodiit paulo post diem 17. *Septembris* 1156, *quum nepoti Friderico I. imperatori postulanti chronicon per abbatem Weihenstephanensem Rapotonem et notarium suum Ragewinum transmitteret. Huic libro nonnulla inseruit, quae in expeditione crucesignatorum secunda ipse expertus fuerat, neque tamen ea delevit quae tempus, quo priorem conscripserat editionem, respiciebant.*

B. *Gesta Friderici imperatoris. Eadem epistola qua imperatori chronicon dicavit, pollicitus est se Friderici res gestas litteris mandaturum esse, si ipsi notariorum caesareorum commentarii transmitterentur. Annuit imperator precibus Ottonis, qui his authenticis ut ita dicam innisus annotationibus Gestorum Friderici libros duos inter annos* 1156 *et* 1158 *absolvit; de quibus suo loco fusius disputabimus.*

C. *Tertium denique opus Otto edidisse dicitur, Austriacam scilicet historiam,* quam, *ut Urstisius scribit*, olim Wolphgangum Lazium habuisse ferunt. *Quod primo inter nugas istas referendum esse putabam, quas ille vir saepius protulit, praesertim quum ea quae Khautz de libris a Lazio relictis adnotavit suspicionem confirmare viderentur. Neque verba Caroli de Visch:* Scripsit etiam Otto, teste Bernaba de Montalbo, historiam domus Austriacae, *Ottonem talem librum scripsisse mihi persuadere poterant, quum quis ille Bernabas fuerit, ad hunc usque diem eruere*

mihi non liceret. Attamen Otto se huiuscemodi opus composuisse non obscure ipse innuere videtur. Verba enim quae profert Gesta I. c. 10*:* Mortuo Friderico Agnetem ab ipso viduatam frater suus Heinricus — — in sua suscepit eamque Leopaldo orientali marchioni, quod alias a nobis plenius dictum est, in uxorem dedit, *ad nullum locum vel in Chronico vel in Gestis exstantem referri possunt. Hoc uno loco excepto, nusquam de matrimonio parentum suorum anno* 1106 *contracto loquitur. Quae quum ita sint, facile adducor ut credam, Ottonem his verbis historiam Austriacam indicare voluisse.*

D. *Teste Aenea Sylvio Otto* in dialectica quoque ac philosophia opuscula nonnulla edidit. *Quae verba recentiores scriptores ita interpretantur, ac si Aeneas digressiones philosophicas quae saepius in Gestis occurrunt, innuere voluerit. Sed iniuria, ut mihi quidem videtur. Nam idem auctor Ottonis Chronicon et Gesta accurate laudat ac non uno loco in auxilium vocat. Quum vero Otto eo a Ragewino magnis extollatur laudibus, quod* philosophicorum et Aristotelicorum librorum subtilitatem in topicis, analiticis atque elencis fere primus nostris finibus apportaverit *atque integra interpretatione Aristotelici organi primus, ut infra videbimus, inter omnes saeculi XII. eruditos viros usus sit, ipsum talia opera a Chronico et Gestis diversa quae in bibliothecis fortasse latent, scripsisse, mihi persuasum est. Quae sententia eo confirmari videtur, quod Aeneam Sylvium harum rerum accuratiorem notionem habuisse ex iis videmus, quae solus de Ragewino litteris mandat.*

III. Ottonis ingenium et mores.

Omnia humani ingenii opera temporum quibus in lucem edita sunt vestigia prae se ferunt, neque minus Ottonis utrumque opus tam Chronicon quam Gesta Friderici aperte et scriptoris et temporis diversam indolem ingeniumque produnt.

Quorum prius si diligentius investigaris, ubique lugubrem rerum humanarum contemplationem deprehendes. Iam in prooemio ad Isingrimum hanc opinionem profert, Pompeium Trogum, Iustinum, Cornelium, Varronem, Eusebium, Hieronymum, Orosium, Iordanem caeterosque auctores non tam historias quam erumpnosas mortalium calamitatum tragoedias conscripsisse, *seque hoc sibi munus proposuisse addit, ut generis humani conflictationes et miserias ad tempus suum deducat. Hanc sententiam in prologis singulorum librorum et in chronico ipso ubique denuo recipit atque in hoc fere modo uberius explicat: Se ex amaritudine animi scripsisse, non curiositatis gratia, sed ad ostendendas caducarum rerum calamitates; humanum genus more febricantis spem quietis in alteratione situs ponere ideoque crebris revolutionibus torqueri; potestatem temporalem a Babylone devolutam esse ad Medos, inde ad Persas, post ad Graecos, ad ultimum ad Romanos et sub Romanorum nomine ad Francos, sed Francos ipsos regnum desolatum ire iam praesagire. Inde a creato mundo duas fuisse civitates, unam temporalem, alteram aeternam, unam diaboli, alteram Christi, Babyloniam hanc, Hierusalem illam esse catholicos prodidisse scriptores. Usque ad adventum Christi hanc in altera latitasse, tunc usque ad Constantini tempora coelestem Hierusalem paululum profecisse et usque ad Theodosium intestinis malis, scilicet heresibus graviter pressam esse. Ab hoc vero tempore se non de duabus civitatibus, sed de una tantum scilicet de ecclesia historiam texuisse. Scientiam etiam humanam eandem prosecutam esse viam; in Babylonia inventam ad Aegyptios migrasse, ex Aegypto ad Gallos et Hispanos translatam esse, ipsamque sicut omnis humana potentia ab Oriente incepisse et in Occidente terminari ut per hoc rerum humanarum fragilitas ac defectus ostenderetur. Iam appropinquare animarum requiem, se et coaetaneos suos in fine tem-*

porum constitutos esse; mundum deficientem iam ultimi senii extremum spiritum trahere.

Cum tristissima hac rerum humanarum consideratione mire convenit, quod Otto in prooemio ad Isingrimum disertis verbis profitetur, se in Chronico potissimum Augustinum et Orosium secutum esse eorumque de fontibus ea quae ad rem propositumve pertineant haurire cogitasse. *Neque iniuria, nam uterque labentis imperii Romani naeniam cantabat.*

Si autem quaeris, quomodo factum sit, ut Otto in florentissimo illo saeculo duodecimo constitutus, frater et avunculus duorum celeberrimorum Stoffensium imperatorum, iam finem mundi instare crederet atque in totius historiae disquisitione hanc unam consolationem invenire sibi videretur, quod mundus contemnendus esset, non errabis, si hanc moestissimam considerationem ex turbulentissima Germaniae conditione tunc obtinente quando Chronicon scripsit, profectam esse statuis.

Hoc ipse confitetur in epistola decem annos post ad Fridericum missa: unde nobilitas vestra cognoscat, nos hanc historiam nubilosi temporis quod ante vos — fuit turbulentia inductos, ex amaritudine animi scripsisse ac ob hoc non tam rerum gestarum seriem, quam earundem miseriam in modum tragoediae texuisse. *Quae fuerint haec nubilosa tempora ipse in fine septimi libri accuratius explicat, ubi postquam de turbis circumiacentium terrarum locutus est, Germaniae conditionem miserrimam circa annum* 1146 *vividis depingit coloribus:* Apud nos vero tam tetra iam videtur confusio ut non solum reliquo anni circulo praeda et incendio cuncta permisceant, sed et in ipso quadragesimali et penitentiali tempore contra divinas et humanas leges desaevire non pertimescant. Tanta postremo praeteritorum memoria, praesentium incursu, futurorum metu urgemur, ut responsum mortis in nobis accipientes, etiam taedeat

nos vivere, praesertim cum tam ex peccatorum nostrorum multitudine quam tumultuosissimi temporis feculenta improbitate haut diu stare mundum putaremus, nisi sanctorum meritis — — — — sustentaretur. *Huc accedebat quod et Heinricus Leo hoc ipso anno Bawariam sibi vindicabat, quae res sine ullo dubio perturbationem omnium rerum afferre et Ottonem ipsum in summum discrimen ducere posse videbatur. Iam enim anno* 1143 *bellum inter Welficae et Stoffensis gentis fautores exortum ei maxima intulerat damna, ipsiusque frater Heinricus Austriae marchio et nuper dux Bawariae factus neque ecclesiae neque urbi Ottonis pepercerat.*

Omnes vero has bellorum tempestates circa finem anni 1146 *imminentes subito sanctus Bernhardus praedicando secundam crucesignatorum expeditionem sedavit atque incredibilem, si Ottoni fidem adhibemus, acem restauravit. Brevi tamen tempore; nam peregrinatione transacta Heinricus Leo denuo magnas res molitus et Bawaria minime abdicata, ultimis Conradi diebus eam armis sibi vindicare conatus est.*

Notissimum est Fridericum I, inde a regni initiis ut hoc discordiae semen evelleret adnisum, quinto demum postquam summis rebus potitus est anno (17. *Sept.* 1156) *controversiam hanc diremisse atque Heinrico Leoni Bawariam denuo reddidisse, Austria ducatus nomine insignita Heinrico fratri Ottonis concessa. Imperator namque paci salutique patriae consulere atque Germaniam ad summum potentiae culmen erigere sibi videbatur, si Welficam gentem beneficiis sibi devinciret. — Utinam haec spes numquam eum fefellisset, utinam numquam Germania turpissimam Clavennensem contentionem vidisset!*

Sed qualemcunque hac de re posteri sententiam ferant, hoc saltem omni dubitatione caret, Ottoni hoc Welfis concessum beneficium omnino placuisse. Nam conventum Ratisponensem, quo lis illa die 17. *Septem-*

bris 1156 *inter ambos Heinricos ad finem perducta est, talibus praedicat laudibus:* Porro tanta ab ea die usque inpresentiarum toti Transalpino pacis iocunditas arrisit imperio, ut non solum imperator et augustus, sed et pater patriae iure dicatur Fridericus.

Ex quibus verbis clarissime evincitur quid sibi velit Noster, quum in prooemio Chronici hoc tempore ad Fridericum missi ipsum his alloquitur verbis: Vos autem, princeps clarissime, qui re et nomine Pacificus iure appellamini, quia noctem nebulosam ac pluviosam ad delectabilia matutinae serenitatis spectacula cuique quod suum est conservando reduxistis pacemque amabilem mundo reddidistis, *et qua de causa in conscribendis Friderici rebus gestis se* hac vice non tragoediam sed iocundam scribere historiam *gloriatur.*

Videmus ergo Ottonem quamvis Stoffensibus imperatoribus arctissimis familiae vinculis obstrictum, tamen medium ut ita dicam, inter illam et Welficam gentem obtinuisse locum, ut iure Aeneas Sylvius dicere posset in ipso neque cognationem veritati neque veritatem cognationi offecisse.

Eodem ferè modo Otto se gessit in utraque controversia quae tunc temporis philosophiam et theologiam, rempublicam et ecclesiam vexabat. — Quarum prior quidem inter sancti Bernhardi Clarevallensis mysticam et Abaelardi et Gilleberti Porretani rationalem christianae religionis doctrinam vertebatur. Supra vidimus, Ottonem intimo ex animo Cisterciensium ordini se adscripsisse. Nullum dubium quin et mentis, qua ordo, eo tempore duce sancto Bernhardo florentissimus et in omnibus regni et sacerdotii negotiis potentissimus, agebatur, particeps factus sit. Quod quidem mystica indoles totius Chronici, praesertim autem libri VIII, in quo de interitu huius mundi et resurrectione mortuorum agit, affatim testatur. Neque tamen ab investiganda philosophorum doctrina omnino

se seclusit, sed in duplici mora quam Parisiis inter annos 1128 *et* 1133 *fecit, non minimam philosophiae operam navavit. Quod quidem ex frequentibus excursibus philosophicis Gestorum libro insertis, in quibus difficiliores philosophicas quaestiones enucleare conatus est, atque ex multis aliis locis patet, in quibus ad philosophiam, inprimis vero ad logicam provocat. Prae caeteris vero hic in partes vocanda est epistola anno* 1156 *Reginaldo cancellario, post Coloniensi archiepiscopo et praecipuo schismatis post mortem Adriani IV. exorti incentori missa, qua ipsi* non ut rudi, sed ut philosopho *chronicon, quod imperatori transmiserat commendat atque diserte explicat:* se iuxta Boetium in omnibus philosophiae disciplinis ediscendis atque tractandis summum vitae positum solamen *existimare. Quae eodem loco de fuga et electione, quibus omnis doctrina consistat, et de logica addit, omnino Aristotelicam huius aevi philosophiam sapiunt. Scimus praeterea ex Ragewino, Ottonem* philosophicorum et Aristotelicorum librorum subtilitatem in topicis, analeticis atque elencis fere primum *Germaniae finibus apportasse. Quae quidem res nunc fere omnibus Chronici codicibus egregie confirmatur. Nam capite* 8. *libri II, ubi omnes editiones Cuspinianeam et codicem Scotorum Vindobonensem secutae de Aristotele pauca verba faciebant, nunc luculenta expositio eiusdem philosophiae legitur, additis duobus fragmentis ex fine elenchorum desumptis. Quae maximi certe pretii sunt. Nam caeteris viris doctis saeculi XII. priores tantum Organi Aristotelici libri ex interpretatione integra innotuerunt, quod Abaelardus diserte profitetur. Posteriorum vero notionem quandam habuerunt ex commentariis Boetii. Quibuscum si duo illa fragmenta Chr. II,* 8 *allata confers, in multis diversa esse a Boetii verbis invenies, facileque mecum statues, ea ex Latina quadam Arabicae interpretationis versione desumpta esse, eadem forsitan, quae iam*

ante annum 1228 in Occidente divulgata erat, sed nunc omnino deperdita est.

Quum Otto hoc modo opposita principia, mysticum scilicet Cisterciensium et rationale philosophorum, conciliaret, fieri non potuit, quin de controversia illa inter sanctum Bernhardum ex una et Abaelardum et Gillebertum ex altera parte agitata utrique parti aequum tulerit iudicium. Et hoc quidem inprimis mirandum, quod si unum locum supra ex Wibaldina epistola allatum excipis, nullum omnino litterarum commercium inter haec duo Cisterciensis ordinis lumina exstitisse videtur. Et magnus quidem est numerus epistolarum a sancto Bernhardo scriptarum vel ad ipsum missarum; videmus sanctum abbatem etiam iuniorum ingenia, exempli gratia Thomae Beket et Iohannis Sarisberiensis, blanditiis atque beneficiis sibi devincientem, ita ut ipsum post mortem in discipulis vixisse atque viguisse recte dicas. At in omnibus 400 quae supersunt sancti Bernhardi epistolis Otto, quoad sciam, ne uno quidem verbo tangitur, quamvis ambo ex quatuor Cisterciensis monasterii filiabus duas, abbatias scilicet Morimundensem et Clarevallensem, rexerint.

Cum igitur propter philosophiae et scientiae discrimen nullum amicitiae vinculum hos duos Cisterciensis ordinis socios obstrinxisse videatur, non mirandum quod Otto et tepidum ut ita dicam iudicium de laudatissimo illius saeculi viro protulit atque sententiae adversariorum eiusdem magis favisse videtur. Abaelardi quidem doctrinam omnino reiecit eiusque arrogantiam vehementer reprehendit, sed Gilleberto ex intimo animo consensisse ab eiusque doctrina non omnino abhorruisse videtur, ita ut ipsam defendere vel saltem explanare conatus sit. Iam dum vixit, suspicionem movit, ipsum Gilleberti errores approbare, uti ex epistola operi Gerhohi adversus Gilbertinos edito praemissa coniicere licet. Attamen cum Morimundum venisset et sibi mortem instare videret, scholasticam scientiam

vicit catholicae fidei religio et iam moribundus codicem Gestorum, ut Ragewinus dicit, sibi offerri praecepit, eumque litteratis et religiosis viris tradidit, ut si quid pro sententia magistri Gileberti — dixisse visus esset, quod quempiam posset offendere, ad ipsorum arbitrium corrigeretur, seque catholicae fidei assertorem iuxta sanctae Romanae, imo et universalis ecclesiae regulam professus est. *At codex correctus non est.*

Pari aequitate in sacerdotii et imperii controversia diiudicanda usus est. Tempore quo scripsit ecclesia de imperio victoriae triumphum absolutum actura duplici sensu Ottonem tangebat. Ordinis libertati ecclesiasticae ferventissime studentis socius, non potuit quin omnibus hierarchiae conatibus, qui ecclesiam ex principum dominatione emancipare nitebantur faveret atque Romanae ecclesiae adhaereret et ecclesiae victoriam ex innata quadam rebus necessitate explicaret. — Attamen Heinrici IV. ex filia nepos, Conradi III. frater uterinus et Friderici I. avunculus argumenta silere non potuit, quae imperii fautores his obiicerent. Profiteri coactus est, crescente ecclesia, regni auctoritatem imminutam esse, hanc autem non prius imperium humiliare potuisse, quam ipsum ob sacerdotii amorem evisceratum ac viribus exhaustum fuisset; tum demum ecclesiam non spirituali, sed materiali gladio usam regnum destruxisse. Hoc modo factum est, ut neutri parti deditus, singularem de controversia inter regnum et sacerdotium haberet dolorem, *atque in conscribendo chronico iustissimum ubique proferret iudicium. Quam animi sententiam paulo ante mortem eo confirmavit quod die* 14. *Iunii* 1158 *benigna interpretatione litterarum, quas Adrianus IV. ad excusandam Rolandi et Bernhardi cardinalium insolentiam per Heinricum et Iacinthum Friderico I. transmiserat, pacem inter sacerdotium et regnum restauravit. Cum utroque cardinali Ottoni arctiorem intercessisse ami-*

citiam, ex charta videmus, quam Noster eodem tempore ecclesiae sanctae Mariae Frisingensi concessit. Quod eo memorabilius est, quod etiam cardinali Octaviano, qui anno post Ottonis mortem praeterlapso a parte imperiali electus, acerbissimo Friderici I. inimico Rolando in sede apostolica oppositus fuit, ita obstrictus fuisse videtur, ut ipsum in legatione, qua in Germania anno 1150 *vel* 1151 *fungebatur, comitaretur.*

Quamvis igitur aequa lance ius inter regnum et sacerdotium pensitare voluisset, amore gentis suae ductus in prioris commodum paululum inclinavit. Quae forsitan ex ratione illustrari poterunt quae inter ipsum et iuris consultos Bononienses intercessisse videtur. Iuris peritorum schola, quae tunc Bononiae floruit, magna saltem ex parte magis imperatorum quam pontificum causam fovebat. Scimus etenim ex Gerhohi libro de corrupto statu ecclesiae, quem paulo post annum 1148 *conscripsit, iam tum temporis donationem vulgo Constantino tributam, qua omnis fere paparum potentia saecularis innitebatur, a causidicis et iuris peritis in dubium vocatam esse. Qua in re omnino Abaelardi discipulus Arnaldus Brixianus eiusque asseclae tum Romae dominantes cum ipsis consentiebant. Otto quidem, ut supra vidimus, litem hanc disceptare noluit atque satis habuit argumenta ab utraque parte prolata recensere. — Clarius documentum Ottonem iuris Romani studio non alienum fuisse, in prooemio Chronici deprehendimus anno* 1156 *Friderico I. transmissi, quo inter cetera his verbis imperatorem alloquitur:* Praeterea cum nulla inveniatur persona quae mundi legibus non subiaceat, subiacendo coerceatur, soli reges utpote supra leges divino examini reservati, seculi legibus non cohibentur. *Quae mihi aperte Ulpianum sentire videntur. Hic enim locus eodem hoc tempore saepius ab imperii fautoribus iis, ni fallor, opponebatur, quibus Gratianus in decreto suo anno* 1150 *in lucem edito pontifices Romanos canonibus*

omnino solvere nisus est. Nam non solum Arnaldistae anno 1152 *eandem sententiam de imperatoris omnipotentia diserte profitebantur et Fridericum I. vehementer monebant, ut leges Romanas edisceret et legum peritos Romam mitteret qui imperii iura contra paparum usurpationes tuerentur, sed etiam in celeberrima curia Roncaliensi mense Novembri* 1158 *habita, archiepiscopus Mediolanensis, praesentibus quatuor legum doctoribus Bulgaro, Martino, Iacobo et Hugone, eadem professus est coram imperatore:* Tua voluntas ius est, sicut dicitur: quod principi placuit legis habet vigorem. *Eadem denique sententia saeculo sequenti a Friderico II. in auxilium vocata est, cum excommunicationem et abrogationem imperii ab Innocentio IV. prolatas, irritas esse ostenderet. — Sententiam supra prolatam Ottonem vel ex Romanarum legum studio vel saltem ex commercio cum Bononiensibus professoribus inito hausisse, sunt quae mihi vehementer persuadeant. Iam dudum enim Tengnagelius duas epistolas cuiusdam Frisingensis clerici F. ad Ottonem episcopum Frisingensem et Albertum praepositum, qui postmodum ipsi in episcopatu successit, missas iuris fecit publici. In quibus ille, ut purgaret se a calumnia sibi illata,* quod Romae Bononiaeque sinistris famam *Ottonis* relationibus *resperserit, haec affert:* Italiam autem potius quam Franciam studii causa petere, pro eo quod vobis commodum aistis futurum, diligenter a vobis rogatus imo iussus sum, ubi paratus ad omne servitium vestrum ardenter, prout iniunxistis, praestolabar adventum. *Quibus paulo post sequentia subiungit:* Bononiae non detraxi, ubi nulla mala, imo multa bona multis de vobis locutus sum, quod ipsi sciunt et testari poterunt, *quae aperte produnt, Ottonem Bononiensibus professoribus notum fuisse.*

Nunc summa rerum absoluta, pauca restant quae de Nostri genere scribendi in universum dicenda sunt.

In diiudicandis rebus humanis plerumque sine ira et studio procedit, invectiva tamen oratione in Wittelsbachicam gentem excepta, cuius causam inferius proferemus. Neque cognatio ullam vim in ipsum scribentem habuit, cum de fratribus et de patre eo modo agat, ut ex eius verbis minime deprehendere possis, eos necessitudine ipsi coniunctos fuisse. Suam propriam personam plerumque silentio praeterit, ita ut ea quae in secunda crucesignatorum expeditione gesserit, ex aliis auctoribus haurienda sint. Nobilem et principem historiam scripsisse interdum ex superbia concludis, qua de urbium Italicarum civibus loquitur; imago vero quam de ipsarum turbulenta libertate ibidem deumbrat, etiam hodie in plerasque liberas quae dicuntur res publicas quadrat. Interdum etiam provinciae in qua natus erat amor ita veritati offecit, ut de Saxonibus non ea qua par esset integritate loqueretur. Ex more saeculi prodigiis et miraculis fidem non denegat, at non ultra modum indulget. Sermone utitur satis culto, interdum vero scholasticis terminis repleto; raro vero locutiones barbarae apud ipsum occurrunt.

Quodsi nunc ad Chronicon ipsum nos convertimus, in eo conscribendo praeter classicos scriptores sequentes auctores in auxilium vocavit: Iosephum, cuius Antiquitatibus et Bello Iudaico ex interpretatione Rufini Aquileiensis usus est, additis iis quae Pseudo-Hegesippus in historia Iudaici belli tradidit; Eusebii chronicon ex interpretatione Hieronymi et historiam ecclesiasticam a Rufino translatam et continuatam; Orosium et Augustinum quibus, ut supra iam vidimus, maximam auctoritatem tribuit; Iordanis historiam Gothicam et libellum de successione temporum, Paulum Diaconum, Catalogum imperatorum Romanorum, Reginonem una cum continuatore, quibus ex codice Frisingensi usus est; Wiponis vitam Conradi II. et versus pro obitu Cunradi; Hermanni Augiensis chronicon et gesta Chonradi II. et Heinrici III; praeter

quos etiam, ni fallor, eiusdem rhythmum quendam de triumpho Heinrici III. super Ungaros in usum suum convèrtit; Gesta Trevirorum et Ekkehardi chronicon universale ex recensione classis B, *quod tanti fecit, ut inde a cap.* 23. *libri IV. vestigiis eius presso pede inhaereret. Sanctorum vitas sequentes consuluit: SS. Mauricii, Gereonis, Viti et Afrae, Basilii, Severini, Columbani, Corbiniani, Bonifacii et Tiemonis, quibus SS. Ambrosii et Gregorii epistolas quibusdam in locis subiunxit. — Praeter hos scriptores forsitan etiam libris Isidori, Bedae, Gestis Romanorum pontificum et Francorum, chronicis Wirziburgensi, Bertholdi, Brunonis, Annalibus Quedlinburgensibus et Hildesheimensibus et chronico* Sigeberti *usus est.*

Inde ab anno 1106, *quo Ekkehardi chronicon ipsum reliquit, Otto diserte testatur se ea tantum relaturum, quae a probabilibus viris sibi tradita vel a se visa et audita sint. Attamen iam priori chronici parti non raro ea inseruit quae ipse in itineribus vel alio modo percunctatus erat. Huc inprimis ea referamus oportet quae a Romanis audierat. Quamvis denique primis Germaniae scriptoribus historicis adscribendus sit, qui fabulas populares in partes vocaverunt, equidem non crediderim, ipsum etiam poetae vernaculi munus subiisse atque V. Cl. Massmann assentiri nequeo, qui Eraclii poema nostro Ottoni tribuere sibi visus est.*

His fontibus in componendo Chronico Otto eo modo usus est, ut eorum relationem, omissis minoris momenti rebus et nominibus, in epitomen redigeret, atque synchronorum regum et principum additis nominibus lectori conspectum rerum coaevarum daret. Si vero de tempore quo aliquid accidisset, controversia oriebatur, hanc aliis libris adhibitis dirimere nisus est. Non raro etiam disquisitionis criticae vestigia occurrunt, quae manifeste produnt, Ottonem veritati studuisse, ita ut etiam fidei christianae inimicis Sarracenis veri legem servaret atque eos a crimine idolola-

triae purgaret. Quem vero finem in conscribenda historia sibi proposuerit, pulcherrime his verbis exprimit: Nemo autem a nobis sententias aut moralitates exspectet. Historiam enim non disputantis more sed disserentis ordine prosequi intendimus, *et itidem alio loco:* Res enim gestas scribere, non gestarum rerum rationem reddere proposuimus.

Si vero nunc ad eos scriptores nos convertimus, qui Ottonis chronicon in auxilium vocaverint, haud magnus eorum est numerus. Prae ceteris hic nominandus est Anonymus Weingartensis, qui c. a. 1167 *ex interpolato Ottonis codice ea quae ad regnum Lotharii et Conradi III. spectabant in suum opus recepit. Haec inde denuo a chronographis Weingartensi et Urspergensi maiorem in partem exscripta sunt. Quorum uterque tamen et suo Marte procedens haud pauca ex Ottone ipso mutuatus est. Praeter hos chronico nostro usi sunt auctor chronici Reicherspergensis, Hermannus Altahensis, monachi Admuntenses saeculi XII. in compilando magno chronico universali et saeculi XIII. med. in condendis Annalibus, monachi Zwetlenses qui ex codice Ottonis inferius descripto multa in chronicam ab incarnatione Domini usque in annum* 1159 *pertingentem transsumpsere, Godefridus Viterbiensis qui genuinum textum exscripsit, sicut etiam Albericus et auctor Annalium Sancti Trudperti.*

IV. Chronici codices mss. et editt.

Iam supra monuimus, Ottonem duplicem chronici editionem vulgasse, unam anno 1146 *Isingrimo dicatam, alteram anno* 1156 *Friderico I. transmissam.*

Quarum prior omnino deperdita est; omnes enim codices quorum notitia ad nos pervenit, secundae adnumerandi sunt editioni. At inter se multum sunt diversi. Quas varietates si diligenter perquiris, codices in tres classes dividendos esse mecum facile statues.

A. *Codices veteres lacunosi, non interpolati.*

Codices sequentes (1. 2. 2*. 3. 4. 6.) *quamvis perantiqui et paulo post Ottonis mortem conscripti sint, ex uno eodemque fonte neque eo limpidissimo originem ducunt, quippe qui omnes easdem lacunas et inter se convenientes nominum corruptas formas prae se ferant.*

1) *Cod. Bibl. Reg. Hannover. Scrin. I,* 9. *mbr.* 4. *s. XII, olim monasterii SS. Oudalrici et Afrae Augustensis, ut chronicon abbatum eiusdem monasterii et episcoporum Augustensium una cum paparum catalogo amplissimo libro septimo subiunctum edocet. Librum hunc inter annos* 1165 *et* 1167 *conscriptum esse eo videmus, quod ultimus qui notatur abbas Oudalricus anno* 1165 *Heziloni successit, anno vero* 1167 *episcopus Augustensis Counradus obiit, cuius mors ab altera iam manu adnotatur. Constat* 130 *foliis, quorum fol.* 126 *excisum. Ultimae paginae inscriptum est manu s. XV:* Iste liber est sancti Iohannis ewangeliste in Michelvelt. *Paparum catalogus in Anastasio IV, imperatorum in Friderico I. desinit. Liber octavus deest. Hunc contulit cum Urstisio anno* 1819 *G. H. Pertzius.*

2) *Codex Bibl. Reg. Monacensis cod. Bav.* 3. *Lat.* $\frac{1003}{17,124}$; *fol., membr. saec. XII. ex., constans foll.* 143, *olim in monasterio Scheftlariensi quod Otto anno* 1140 *renovaverat, a Fritilone canonico iussu Heinrici praepositi, qui inde ab anno* 1164 *usque ad annum* 1200 *conventui praefuit, exaratus. Haec Fritilo ipse testatur in nota paginae ultimae eadem manu inscripta:* Liber iste pertinet ad monasterium sancti et preciosi martyris Dyonisii quod dicitur Sceftelaren, quem scripsit eiusdem loci canonicus nomine Fritilo obtentu ac iussione patris ac magistri Heinrici prepositi. *Hunc codicem optimae notae ipse contuli.*

2*) *Codex Monacensis olim Weihenstephanensis, Bav. 1. Lat.* 1001. *Weihenstephanensis* 61, *fol., membr. s. XII. ex. Hunc codicem ex eodem fonte atque* 2 *derivatum esse multa sunt quae suadeant. Catalogus enim paparum et imperatorum desinit in utroque in Adriano IV. et Friderico I. Praeterea exterior amborum forma eadem est. Nam post finem octavi libri in utroque leguntur versus sequentes:*

Hac ex scriptura, lector, si sit tibi cura,
Presulis Ottonis perpendito vim racionis.
Hic in lege studens Domini, vir ad omnia prudens,
Ingenio clarus cor habebat ad ocia rarus;
Se moderans eque discebat nocte dieque,
Hic non paucorum penetrans secreta librorum
Plene profecit, se vivo pane refecit.
Magnus progenie, maior virtute sophie.
Hic tantus talis vir sanguinis imperialis,
Presul prefatus a cesare saepe rogatus
Hoc opus aptavit, cronicas quod iure vocavit,
Nomina nam regum notat et moderamina legum,

qui excipiuntur a chronici Honorii Augustodunensis editione tertia, cui denique epilogus cuiusdam librarii subnectitur, qui iam dudum ab Urstisio in lucem editus est. Denique mendae, lacunae, notae marginales, scribendi ratio praecipue nominum propriorum ita in utroque consonant, ut maximam necessitudinem inter ambos intercedere facile credas. Attamen alia non desunt argumenta, quae nec 2 *ex* 2*, *nec* 2* *ex* 2 *fluere potuisse ostendant. Nam in* 2 *exstant lacunae quae in* 2* *non reperiuntur, econtra nonnulla quae in* 2* *desiderantur, in* 2 *occurrunt. Statuamus igitur oportet, utrumque ex codice ni fallor Frisingensi nunc deperdito fluxisse. Sed hunc etiam non ad codices integros (classis* B) *pertinuisse inde videmus, quod* 2 *et* 2* *in lacunis classis* A *peculiaribus consentiunt. Quod etiam eorum opinionem refutat, qui in* 2* *autographon auctoris Rapotoni abbati Weihenstephanensi donatum depre-*

hendisse sibi visi sunt. Nihilominus idem codex maximi momenti fuit, quippe ex quo omnes libri manuscripti, qui interpolationem Wittelsbachicam exhibent, fluxerint. Ipse contuli.

3) *Codex S. Crucis mon.* 197. *membr. fol. min. s. XIII. ineuntis, pulchre scriptus et diligenter a manu coaeva correctus et suppletus, in usus nostros maiorem partem a Wattenbachio conversus est.*

4) *Codex Admuntensis* 164 (16), *membr. fol. saec. XII. exeuntis, quatern.* 15 *constans, pulcherrime scriptus et litteris initialibus miniatis atque illuminatis exornatus, textum minime purum sed a librario usquequaque aut decurtatum aut depravatum exhibet, ita ut haud magnum fructum inde percipere liceret. Hunc codicem saepissime ab Admuntensibus lectum et relectum fuisse probant notae posteriores margini adscriptae et additamenta ex Eusebio, Augustino, Nicephoro, Reginone et Ekkehardo petita. Etiam Annales Iuvavenses nunc deperditos in subsidium vocavit monachus Admuntensis saec. XII. exeunt. atque res anno* 956 *gestas loco inde desumpto illustravit. Hunc contuli ipse.*

6) *Cod. Runensis membr. saec. XII. exeuntis. Hunc evolvit Wattenbachius sicut et duos sequentes.*

7) *Codex Zwetlensis* 284 *membr. quart. saec. XIII, in cuius ultima pagina haec leguntur:*

Post scriptum librum scriptor pulcre bibe vinum.

8) *Cod. Vindob. Bibl. Caesar.* 3335. *olim Univ.* 839. *Schw. I,* 611. *chart. fol. saec. XV, cuius fol.* 154. *haec inscripta inveniuntur:* Finis in dominica Invocavit que fuit 11. mensis Marcii a. D. 1481. D. G.; *folio vero* 3: Magister Thomas Resch wacc. formatus theolog. hunc librum michi Ioh. Fuchsmagen dono dedit anno 1508 die 2. Iulii.

9) *Codex Londin. Musei Britann.* 15,824. *chart. saec. XV. a Pertzio anno* 1853 *evolutus; cui in fine inscriptum est:* Litteris exarata est prorsus — cro-

nica per manus Iohannis Zauntner ex Patavia anno d. inc. 1484 Viennae feliciter expleto. *Ex quo fluxit:*

10) *Codex Claustroneoburgensis chart. fol. saec. XVI, quem anno* 1512 *Georgius Leb canonicus Claustr. in codice* 691 *exaravit. Uterque enim imperatorum et paparum catalogum in septimi libri fine omittunt; at absoluto libro octavo de Romanis imperatoribus quaedam addunt, quibus versus sequentes subiungunt:*

Annis milleno centeno terque triceno
Hiis sexaginta commisces et bene disces,
Austria quod tota flet principibus viduata,
Post haec Cornuto discet servire tributo.

Hunc Wattenbach evolvit.

Eidem classi adnumerandi esse videntur:

11) *Codex Lond. Mus. Brit. Arundel.* 380. *chart. saec. XV. a Pertzio inspectus, et*

12) *Codex Romanus Barberinus* 1968. *chart. fol. saec. XV, quem Bethmannus anno* 1853 *evolvit.*

B. *Codices genuini, integri, non interpolati.*

1) *Codex Univers. Gracensis fol.* 42,63. *membr. saec. XII. in monasterio sancti Lamperti una eademque manu foll.* 1—153 *pulcherrime exaratus et ab altera omnino coaeva manu cum archetypo collatus atque ex illo emendatus. Hunc iam a Wattenbachio evolutum mihique flagitanti benevole transmissum ipse contuli atque signavi* 7.

2) *Codex Argentinensis bibl. publ.* 88. *fol. min. membr., constans foll.* 116, *saec. XII. exeunte vel XIII. incipiente conscriptus, ex praecedente fluxisse videtur. Hunc in monasterio Altahensi inferiori exaratum fuisse, fidem faciunt et indulgentiarum litterae, quas Bonifacius IX. huic monasterio concessit in ultimo folio conscriptae et notitiae quaedam historicae capp.* 24. 26. 27 *et* 30 *libri VI. diversis manibus saec. XII. et XIII. additae. Quarum priorem inter excerpta Altahensia reperis, quas Hartmannus Schedel ex codice Altahensi*

chronici Ottonis transscripsit, ceterae vero in Ekkehardi auctario Altahensi supra SS. XVII, 362. 363 *leguntur. Bawaricam nostri codicis originem etiam nomina episcoporum Frisingensium inde ab Ellenhardo usque ad Ottonem II. catalogo imperatorum subiuncta produnt. Ex Altahensi coenobio codex post in sancti Mauri monasterium Alsaticum transmigravit, ex quo denique bibliotheca Argentinensis eum adeptus est. Hic nobis perutilis fuit ad varietates quas Chronici textus perpessus est diiudicandas. Iam enim in hoc antiquissimo libro manuscripto multae interpolationes primum in textum receptae sed paulo post manu fere coaeva deletae et ex genuino codice correctae sunt. Sed et idem Altahensis monachus, ni fallor, codicem* 7 *vel similem alium secutus, etiam invectivam Wittelsbachicam VI,* 20 *omnino delevit, qua de re infra accuratius disseremus. — Libros sextum et septimum una cum epistolis dedicatoriis ad Fridericum I. et Reginaldum missis contulit anno* 1825. *V. Cl. C. M. Engelhard. — Hunc codicem signavimus* 11.

3) *Codex Ienensis Bos.* 9. *membr. fol. a duobus scriptoribus saec. XII. exeuntis et XIII. ineuntis vel medii exaratus, quem in Alsatiensi monasterio Marbacensi, cuius ornatissima bibliotheca adhuc a Materno Berler laudabatur et ex qua etiam Ottonis et Ragewini Gestorum codex in bibliothecam Parisiensem transiit, conscriptum esse in Annalibus nostris probavimus. Sed iam saeculo XV. inde alienatus videtur, quod ex notitia evincitur manu saeculi XV. margini inferiori folii* 25 *inscripta:* Iste liber est domini Henrici archipresbiteri in Zabernia. *Post, teste inscriptione primae paginae, in bibliothecam magistri Wendalini Sprengeri cessit, tunc a Ienensi professore Ioh. Andr. Bose comparatus post ipsius mortem anno* 1674 *in bibliothecam Ienensem migravit. Codex foliis constat* 151. *Prior manus saec. XII. exeunt. chronicon usque ad cap.* 33 *lib. VII. perduxit, inde excipitur*

a manu paulo post 1238 *scribentis monachi qui finem chronici Ottonis et Annales Marbacenses adiecit, et fol.* 150 *et* 151 *dissertationem:* Quo tempore discessit Romanum imperium a Romanis principibus *ex Ottonis chronico desumptam adiunxit. Chronici singulos libros praecedunt imaginum adumbrationes ad res in sequenti libro descriptas spectantes, quae si ad hoc tempus refers haud exigui sunt pretii et non parum opinionem meam confirmant, codicem in monasterio Marbacensi absolutum esse, quippe in quo iam saec. XII. medio picturae ars floruerit. Picturam autem libri VIII. omisit scriptor, qua de re hanc rationem reddit fol.* 105': Debuit enim hic pictura stare sicut superius in aliis libris, de gloria celesti et penis inferni. Sed hoc laicorum est, non litteratorum. Non fuit necesse hunc laborem subire, cum quasi in speculo de utraque civitate satis evidenter legenti hec sit exaratum atque satisfactum, sicut sequentia demonstrant. — — *Sequentibus saeculis XIII, XIV, XV. diversae manus multas in margine et supra lineas adiecerunt notas, quae tamen cum ad antiquissima plerumque spectent tempora, ad rem nostram nihil faciunt, quibusdam locis exceptis, quibus manus saec. XIII. exeunt. vel XIV. in: nescio ex quo exemplari, interpolationes superscripsit. — Paparum et imperatorum catalogus producitur usque ad Innocentium III. et Ottonem IV. Hunc codicem a me collatum signavi* 5.

4) *Codex Romanus, Casanatensis* A. *III,* 29. *membr. saec. XIII. ineuntis,* 4⁰ *maioris, una eademque manu exaratus, inde ab anno* 1779 *in bibliotheca Minervae asservatus, cuius textus omnino convenit cum* 5. 7. 11. *Imperatorum et paparum catalogus explicit in Ottone V. (ita) et Honorio III., quibus altera manus minio usa nomina Gregorii IX. et Friderici II. subiunxit; liber VIII. omnino deest. Huius codicis quem signavimus* 12, *locos singulos notavit Bethmann anno* 1852.

C. *Codices interpolati.*

Interpolationum genera duo in Ottonis chronico deprehenduntur. Primum ex notis margini veteris cuiusdam exemplaris appositis atque post in apographorum textum transsumptis originem duxit; has fortuitas *vocamus. Alterum eas interpolationes amplectitur, quibus falsarii amore principum sub quorum ditione degebant ducti, genuinam Ottonis narrationem adulterare atque in eorum commodum corrumpere nisi sunt. Huius generis duae distinguuntur classes* Welfica *et* Wittelsbachica.

α) *Hoc inprimis notandum est, quod interpolationes fortuitae et Welficae ex uno eodemque codice manasse videntur eodemque perantiquo. Nam Welficas ante annum* 1167 *Weingartensi chronici nostri exemplari inscriptas esse oportet, quum Anonymus Weingartensis qui hoc anno opus suum absolvit eas maxima ex parte chronico suo inseruerit. Ex fortuitis vero, sex codici Marbacensi* (5) *eadem manus saec. XIII. superscripsit, quae etiam unam Welficam adiecit. Huc accedit quod etiam cod. Argentinensis* (11) *saec. XII. vel XIII. exaratus duas interpolationes manu scriptas prius exhibuerat, quas post secunda manus saec. XIII, ut iam monuimus, delevit.*

Interpolationes fortuitae et Welficae exstabant in uno integro codice, scilicet

1) *monasterii Scotorum Vindobonensis Cuspiniano suppeditato, nunc deperdito, qui omni diligentia adhibita a Wattenbachio e tenebris erui non potuit. Hunc sicut saeculo demum XVI. conscriptum esse ex eo videmus, quod paparum et imperatorum catalogus usque ad Leonem X. et Karolum V. perducitur. Cuius tamen archetypum iam saeculo XII. currente exaratum esse videtur, quod ex continuatione quadam coniicio, quae non multum post annum* 1185 *et in monasterio quodam ditionis Badensis conscripta esse apparet.*

Nunc autem interpolationes Welficae reperiuntur in sequentibus codicibus mancis:

2) *Codex Turecensis (Bib. Carol. sig. C.* 33) *fol. mai. membr. saec. XIII. med., foll.* 161 *constans. In primae paginae margine inferiore leguntur manu saec. XIV. exarata:* Iste liber est fratrum ordinis Predicatorum de Turego *et manu saec. XVI. superscripta:* Zürych zum grossen Münster, *quibus alia inscriptio postea addita est:* Sum bibliothecae maioris Tigurinae.

Hic codex iam anno 1277 *monasterii Praedicatorum Turecensis erat, teste inscriptione fol.* 159: Istum ordinem et modum consecrandi regem Romanorum in imperatorem scripsit frater Liutoldus de Reginsberg ordinis fratrum Predicatorum de Turego, Laterani de libro cuiusdam cardinalis anno Domini 1276, et huic libro in memoriale perpetuum annotavit anno Domini 1277 crastino venerabilis Virginis gloriose. *Quo in itinere Italico Liutoldus de diversis libris varia excerpsit et Turegum redux in hoc codice adnotavit. Leguntur enim fol.* 161: Formam iuramenti quod prestabit rex Romanorum domino pape scripsit frater Lutoldus de integro rescripto privilegii, quod dedit Romane ecclesie Constantinus, postquam a beato Silvestro extitit baptizatus, ubi preter ea que hic excerpta sunt, ecclesie Romane indulsit maximas libertates, que ibi plenius sunt expresse. Istud rescriptum invenit idem frater L. in Viterbo in domo fratrum Predicatorum. *Hic Liutoldus occurrit iam anno* 1255 *in charta prioris fratrum Praedicatorum Turecensium.*

Continet hic codex chronicon Ottonis Frisingensis, omissis tamen eiusdem epistolis ad Fridericum I. et Reinaldum cancellarium directis. At libri septimi textus inde a capite septimo in epitomen redacta et capitum ordo omnino turbatus est. Praeterea capp. 34 *et* 35 *ibidem desiderantur, quorum loco ibidem*

continuatio Ottonis de Sancto Blasio invenitur. Qui codex post annum 1254, *quo Alexander IV. electus, et ante annum* 1256, *quo Wilhelmus rex mortuus est, exaratus esse videtur. Amborum enim nomina ultima sunt, quae ea manus quae totum codicem conscripsit in fine catalogi libro VII. additi adnotavit, quibus posteriores scriptores nomina imperatorum et paparum usque ad Albertum I. et Benedictum XI. subiunxere. Hunc catalogum in fine libri VII. edemus.*

Sequuntur a) *foll.* 129—134 Registrum de curia Romana quod vocatur provinciale Tancredi, *quod omnes archiepiscopatus totius orbis terrarum una cum episcopatibus suffraganeis enumerat, et* b) *foll.* 135—141 Catalogus sive cronica omnium pontificum et imperatorum Romanorum — pertingens usque ad Gregorium IX. et Fridericum qui iam regnat, *cuius exemplar igitur inter annos* 1227 *et* 1241 *exaratum erat. Huic in nostro codice manus posteriores pontifices usque ad Nicolaum IV. et imperatores usque ad Adolfi de Nazzowe electionem* (1292) *addidere. Tunc denique* c) *liber Ottonis Fris. octavus et prima quidem manu exaratus foll.* 142—159′, *cui* d) *Liutoldi manu adduntur foll.* 159′—161 *Ordo consecrationis regis Romanorum in imperatorem, iuramentum ab eodem papae praestitum et excerpta ex privilegiis et donationibus a Constantino Romanae ecclesiae concessis. Hunc codicem a Pertzio transmissum contuli Monasterii anno* 1854 *et signavi* 13.

3) *Quem codicem Turicensem presso pede secutus est scriptor codicis Musei Britannici Egerton* 1944. *fol. membr. saec. XIII. exeunt., constans* 124 *foliis, quorum priora novem et ultima quindecim numeris carent, media vero, quibus* Cronica Frisingensis *continetur, numeris* 1—102 *signantur, quem Pertzius anno* 1864 *Londini in usus nostros convertit. Hunc etiam codicem in Helvetia exaratum esse, elucet ex iis, quae scriptor libr. III. c.* 45 *de sanctis ex legione Thebaica*

Turegi et Soloduri martyrium passis inseruit. At cum in eodem codice Provinciale Tancredi *inveniatur, quod Liutoldus frater Praedicatorum Turicensium ex itinere Italico Turegum redux anno* 1277 *in cod.* 13 *adnotaverat, et paparum catalogus his verbis desinat:* Honorius IV. . . eligitur in Perusio a. D. 1284 (1285), *facile adducor ut credam, codicem demum post hunc annum et ante annum* 1287, *quo idem pontifex obierit, in Helvetia conscriptum esse. Sed anno* 1298 *iam in monasterium Tegernseense translatus erat, teste inscriptione in fine registri Tancredi exstante, quam pontificum Romanorum catalogo una cum eiusdem registri initio ex Pertzii apographo subnectimus.*

Cuius codicis scriptor non eo consilio ducebatur, ut textum Ottonis iam mancum, qualem in 13 *prae oculis habuit, integrum transscriberet, sed multis decurtatis vel omissis, aliis locis quaedam addidit, ex quibus eruditio et cognitio historiae antiquae, qualis saec. XIII. in scholis viguerit, satis clare elucet; praecipue vero paparum et imperatorum catalogum in fine libri VII. positum adnotationibus ex Martino Polono desumptis auxit. Octavum vero Ottonis Frisingensis librum, quem* 13 *exhibet, plane omisit, sed Ottonis Sanblasiani continuationem exinde depromptam in fine codicis adiecit. Hunc* 13* *signavimus.*

4) *Codex Vindobon. Univ.* 838. *Schw. I,* 611, *nunc* 3334 *chart. fol., qui ut nota inscripta docet anno* 1482 *Iohannis Fuchsmagen doctoris impensa exaratus est. Cuius locos singulos contulit Wattenbachius, signavi* 9.

5) *Vindob. Hist. prof.* 232. (*alligat. Nr.* 231. *sig.* 9017) *chart. fol. s. XVI, qui nonnisi libri VII. partem inde a capite* 11 *continet. Hunc pariter a Wattenbachio evolutum signavimus* 10.

Quae vero idem V. D. de his duobus codicibus notavit, clare demonstrant, utrumque ex codice Turecens (13) *fluxisse.*

Eidem classi adnumerandi sunt:

6) *codex Hoheneicheri quem ipse ita describit:* codex saec. XIII. ex. membr. fol. maior. pulcherrime exaratus, septem priores tantum libros continens, saepissime interpolatus et usque ad electum Rudolfum I. continuationibus auctus. *Quem post mortem Hoheneicheri in bibliothecam V. R. praepositi Monacensis cathedralis Dr. de Deutinger migrasse, perperam litteris mandavit Wiedemann. Deutingerus enim, Hoheneicheri libris post eiusdem obitum pretio comparatis hunc librum non adeptus est, quem ille vir de historia Frisingensi optime meritus iam diu ante vendiderat, et qui hodie, ni omnia fallunt, inter libros V. Cl. Regnet in urbe Landau supra Isaram asservatur. De quo fusius in praefatione chronici ab Ottone Sanblasiano conscripti agemus.*

7) *Codex Vindobon. Hist. prof.* 672. *nunc* 540, *olim Hist. Lat.* 155. *membr. quarto saec. XIII. „usque ad libri VII. cap.* 33 *plurimis in locis diminutus, partim vero interpolatus ab anonymo.“* Gentil. *Ottonis chronicon excipitur a continuatione Ottonis de S. Blasio.*

β) *Interpolationes Wittelsbachicae.*

Qui post Welforum ruinam ducatum Bawariae obtinebant principes ex gente Schiro-Wittelsbachica oriundi non minorem vim quam Welfi ad adulterandum chronici nostri genuinum textum habuerunt.

Inimicitias acerbissimas Ottoni nostro cum advocato ecclesiae Frisingensis comite palatino Ottone intercessisse constat ex lib. VI. c. 20, *quo in ipsum saevissime invehitur gentemque omnem Wittelsbachicam anathemati, ut ita dicam, aeterno subiicit. Quae praeter hunc locum de ea re existunt documenta, litterae pontificiae ad Ottonem episcopum Frisingensem, Eberhardum archiepiscopum Salzburgensem (Pez Thes. VI. p.* 392 *et* 393. *CXLIV* 5 *et* 7) *et ad regem Germaniae (Meichelbeck I,* 1, 370) *directae, ab utroque editore*

falso tribuebantur Alexandro III et Friderico I. Quo factum est, ut iure de iis dubitari posset. At Wattenbachius, codice Tegernseensi E. 33, *nunc Monac. Tegernseensi* 1411. *Cod. Lat.* 19, 411, *unde epistolae illae a Pezio et Meichelbeckio iuris factae sunt publici, inspecto, tenebras quibus res illae obvolutae erant omnino diremit atque ostendit, Conradum abbatem Tegernseensem, cum ab Eugenio III. privilegium datum Signiae d.* 11. *Kal. Decembris* 1150. *impetrasset, in curia Romana etiam apographa harum litterarum adeptum esse, quas pontifex eadem die ad Ottonem et Eberhardum direxerat. Ex qua acutissima disquisitione evincitur, Ottonem Frisingensem anno* 1150 *a comite palatino gravibus contumeliis affectum, hac de re apud Eugenium III. conquestum esse. Quod tamen parum ei profuisse videtur; nam et postea tam vehemens contra Wittelsbachicam gentem ira animum eius movit, ut secundae chronici editioni anno* 1156 *in lucem emissae convicia illa (lib. VI. c.* 20*) insereret.*

Et quidem nostris temporibus non defuerunt viri docti Bawari qui ipsum locum spurium esse contenderent. Attamen nihil sincerius ipso. Nam fere omnes codices saeculo XII. conscripti, et inter hos praecipue illi duo, quos duobus dioecesis Frisingensis monasteriis debemus, Scheftlariensi scilicet et Weihenstephanensi (2 *et* 2*), *eundem locum exhibent; neque dubito quin in omnibus codicibus ante annum* 1180 *exaratis inveniatur. Cum vero hoc tempore Bawariae ducatus Heinrico Leoni abiudicatus et Ottoni VI. comiti palatino concessus esset, multos eiusdem provinciae monachos illa gentis Wittelsbachicae detrectatio offendit. Huius irae vestigia deprehendimus in Altahensi codice* (11), *in quo idem locus antiquitus deletus fuit. Ex simili codice etiam* 5, 7 *et* 12 *descriptos esse oportet, cum lineae illae deletae ipsis desint, attamen nulla ibidem inveniatur rasura vel lacuna, sicut in* 11.

At aliter etiam ab aliis asseclis huius familiae

actum est. Nam exeunte XII. vel ineunte XIII. saeculo detrectatio illa in laudes gentis Wittelsbachicae commutata est. Haec est interpolatio Wittelsbachica, quam Pithoeus ex codice a Flacio sibi transmisso primum in lucem edidit.

Cuius auctor inter annos 1183 *et* 1231 *se scripsisse aperte his verbis prodit:* filioque suo parvulo Ludewico qui modo superstes est. *Hunc esse Cunradum canonicum et sacristam Frisingensem multa sunt quae suadere videantur. Hic enim anno* 1187 Gesta episcoporum Frisingensium *edidit. Quae cum fere omnibus codicibus qui interpolationem exhibent aut integra aut in epitomen redacta annexa sint, tempusque et conditio, quibus interpolatio orta esse potest, optime in Cunradum illum quadrent, ipsum Ottonis textum adulterasse suspicor. Haec sententia aliis argumentis confirmatur.*

Primo omnium codicum, qui interpolationem Wittelsbachicam exhibent, textus cum Weihenstephanensi (2*) *in omnibus lacunis, mendis, peculiaritatibus nec non in forma libri ut ita dicam exteriore accuratissime conveniunt, ita ut ipsos ex illo vel saltem ex Frisingensi quodam codice deductos esse necesse sit.*

Secundo in plerisque huius classis libris manuscriptis ea quae monachus Claustroneoburgensis de vita Ottonis litteris tradiderat, in epitomen redacta inveniuntur, hoc praefixo titulo: de prosapia Ottonis. *Qui libellus, qui in omnibus codd. consonat, eundemque errorem et gravissimum quidem exhibet, ab Manriquez sub nomine Cunradi diserte laudatur.*

Cum vero interpolator verba monachi Claustroneoburgensis de Ottone agentis: liberalibus studiis appositis, ut in scriptis suis iam claret et diu in posterum clarebit *ita converteret:* liberalibus studiis sufficienter eruditus ut in precedenti opusculo et aliis scriptis suis patet, *clarum est, ipsum primo loco Ottonis chronicon descripsisse, tum demum prosapiam et Gesta episcoporum Frisingensium addidisse.*

Autographon igitur Cunradi, si recte suspicor, haec continebat: chronicon Ottonis ex recensione Weihenstephanensi sed cum interpolatione Wittelsbachica, libellum de Ottonis prosapia, Gesta Friderici I. auctoribus Ottone et Ragewino et Gesta episcoporum Frisingensium, quae Cunradus ipse compilavit. Hunc codicem huc usque latentem signavimus 2* A. *Ex illo fluxere*

1) *codex Guelferb.* 205. *fol. chart. s. XV. ex. sive XVI. in. supra in caesura foliorum signatus* Vitus Årnpekch, *aperte idem est quem Flacius Pithoeo transmisit, et ex quo hic interpolationem Wittelsbachicam primum in lucem edidit. Praeter Ottonis chronicon, formulam, versus et libellum de prosapia ipsius continet etiam epistolam Iohannis presbyteri regis ad Emanuelem imperatorem missam et Ottonis et Ragewini librum de gestis Friderici I. Secunda manus adiecit historiam Friderici et gesta episcoporum Frisingensium auctore Cunrado cum continuationibus Latinis et Germanicis usque ad annum* 1473 *productis. Hunc signavimus* 2* A. 1.

2) *Codex nunc Monacensis olim Inderstorf.* 439. *Lat.* 7839. *chart. fol. s. XV. exeuntis. Hunc etiam Arnpeckhii fuisse, ea testantur quae ipse diversis locis inscripsit, fol.* 67': Hunc librum scripsit Hainricus Mair bedellus iuratus spectabili et egregio utriusque iuris doctori Hainrico Baruther, post cuius obitum iure hereditario ad manus Hainrici Baruther canonici S. Andreae *(Frisingensis)* nepotis sui pervenit. Qui dictum librum vendidit confratri suo Petro Kalbsor arcium liberalium magistro, canonico prefate ecclesie collegiate; *fol.* 69: Vitus Årnpekch pro tempore plebanus ecclesie collegiate S. Andreae montis Frisingensis hunc librum a venerabili viro magistro Kalbsor, canonico dicte ecclesie, parata pecunia comparavit. Anno 1491; *fol.* 70: Hunc librum Vitus Årnpekch primissarius altaris S. Iohannis baptiste

siti in ecclesia parrochiali S. Martini in Landshut Frisingensis dioecesis per donacionem inter vivos pro sui memoria donavit monasterio B. Virginis canonicorum regularium in Undenstorf. Anno Domini 1491. *Ipsum librum ex autographo quodam correxit atque inde, sicut in* 2* A. 1, *interpolationi Wittelsbachicae vera Ottonis verba adscripsit. Hunc codicem, me flagitante, evolvit vir Cl. Föringer.*

3) *Codex Stuttgartensis Hist. No.* 101. *chartaceus fol. saec. XV. ex. sive XVI. in. producit paparum catalogum usque Hadrianum IV, imperatorum vero usque ad Fridericum II. Liber octavus excipitur ab Honorii Augustod. chronico, tunc sequuntur versus, libellus de prosapia et versus in honorem episcoporum Frisingensium a S. Corbiniano usque ad Fridericum de Montealbano* († 1282) *ex Cunradi Gestis eiusque continuatoribus deprompti. Hic (sign.* 2* A. 2) *ex eodem fonte sine ullo dubio derivatus est atque*

4) *codex olim bibliothecae cathedral. Frisingensis nunc Monacensis sign. cod. Bav.* 2. *Frising.* 177. *Latin.* 6377. *L. H.* 13. *membr. fol. s. XV. ex., quem signavi* 2* A. 2*. *Omnia quae supra de codice Stuttgartensi recensuimus, hic eodem modo exhibentur.*

5) *Codex olim Senkenbergianus nunc Giessensis* 176. *chart. fol. s. XV, a me signatus* 2* A. 3. *Ottonis chronicon et Gesta una cum Ragewino continet, sed prosapiam et Cunradi opus plane omittit. Bawaricam huius codicis originem nota marginalis lib. VI. c.* 20. *adscripta ostendit:* Comitum de Schewren gesta et quomodo ex sobole eadem moderni nostri principes processerint, statim folio verso reperies. *In dioecesi Frisingensi eundem denique exaratum esse ex catalogo cum additamentis* 2* *omnino congruenti atque ex fine brevis chronici ad annum* 1316 *usque producti et in fine adnexi videmus, quod ita explicit:* Anno et cetera *(supple* 1300 *an* 1400?) 70 per Erasmum Sayn de Frisinga. *Altera denique manus adiecit librum* de

progenie soldanorum et primo de filiis Salahadini et de calipho, *quem patriarcha Hierosolymitanus Innocentio III. transmisit.*

6) *Quae Schelhornius de Ottonis Frisingensis codice Ulmae in bibliotheca Raimundi Kraft asservato adnotavit, ad unguem cum Giessensi conveniunt, ita ut unum ex altero fluxisse necesse sit. Hunc codicem in suum usum convertit C. G. Ioannis cum anno* 1728 *Urstisii collectionem recognitam et auctam denuo in lucem edere sibi proposuisset. Quem apparatum etiam nunc bibliotheca Regia Monacensis possidet (sign. Lat.* 709*).*

7) *Codex olim Tegernseensis, nunc Monacensis, cod. Lat.* 18, 198, *Bav.* 207. *fol. chartaceus, conscriptus anno* 1479, *ut notae in fine secundi et sexti librorum additae edocent. Paparum et imperatorum catalogus ita ut textus ipse ubique cum* 2* *consonat, hoc uno excepto, quod hic codex, quem signavimus* 2* A, *interpolationem Wittelsbachicam exhibet.*

8) *Codex Guelferb.* 76. *olim Ioannis Hegneri Hofstetensis, chartaceus fol. conscriptus anno* 1449*; hunc signavimus* 2* B. 1; *paparum catalogum producit usque ad Innocentium III, imperatorum usque ad Heinricum VI. Cum vero in priore nomini Eugenii III. haec subscripta inveniantur:* Hic dedit pallium Eberhardo archiepiscopo, *coniiciendum est autographon huius codicis in dioecesi Salzburgensi et quidem inter annos* 1190—1199. *exaratum esse. Capiti* 20. *libri sexti textus Ottonis genuinus desideratur, cuius loco interpolationis initium ita datur:* Porro terra ipsius in fiscum redacta partim a rege inter ecclesias divisa, partim heredibus eius cum castro Skyrensi relicta; verumtamen modo cenobium monachorum institutum fore conspicitur. Rex igitur cito inde digrediens *etc. Quae probant ipsum ex eodem fonte derivatum esse atque codicem Iohannis Oeggl signatum* M. W., *ex quo ille varias lectiones suo exemplari ad-*

scripsit, quas K. H. de Lang postea in Annalibus nostris vulgavit. Nam locum laudatum omnino cum 2* B. 1. *convenientem dat atque paparum catalogum usque ad Innocentium III. producit.*

9) *Codicem Pollingensem aliunde nobis non notum eandem prae se tulisse interpolationem adnotavit idem Oeggl teste Langio.*

10) *Codex Dunensis quo Visch usus est, sine ullo dubio huic classi est tribuendus. Hoc constat tam ex loco prosapiae, quem Visch, ut ipse fatetur, ex quodam fragmento appendici ad Ragewinum addito desumpsit, quam ex ipsius errore, quod Pithoeum editionem suam ex codice Dunensi concinnasse opinatur. At cum Pithoeus, ut supra ostendimus, in iis quae editioni Cuspinianeae addidit, Arnpeckhii codicem* 2* A. 1. *secutus sit, Vischii verba hoc ostendunt, quod interpolatio Wittelsbachica etiam in codice Dunensi exhibebatur.*

11) *Similem codicem etiam Manriquez in auxilium vocavit, qui praeter Ragewinum prosapiam et ni fallor etiam Cunradi sacristae Gesta epp. Frisingensium continebat.*

D. *Hoc loco eos codices recensere lubet, quos in bibliothecis exstare vel exstitisse scimus, sed quorum accurata notitia ad nos non pervenit.*

a) *Codices integri.*

1) *Codex alter inferioris Altahensis monasterii, ex quo Hartmannus Schedel excerpta Altahensia in lucem edidit.*

2) *Codices Augustani duo in bibliotheca Colleg. Societatis Iesu ad S. Salvatorem exstantes, olim Peutingeri.*

3) *Codex Chiemseensis, ex quo Iohannes Oeggl suo exemplari varias lectiones adiecit.*

4) *Codex Florentinus bibliothecae Mediceae.*

5) *Codex olim G. Mayr praepositi Isn. decani S. Andreae Frisingensis, nunc Monacensis Bav.* 210. *Lat.* 1209. *chart. fol. s. XV.*

6) *Codex Mediolanensis bibliothecae Ambrosianae membran. s. XIII. septem priores tantum libros exhibet et catalogum usque ad Honorium III. et Fridericum II. producit.*

7) *Codex Pataviensis, de quo Aventinus ita:* anno 1259 proxima secunda feria post Urbani libri in sacrario Bathaviensi ob vetustatem a canonicis revoluti, purgati, adnotati in hunc modum — — Ottonis episcopi libri *etc.*

8) *Codex olim Neresheimensis, nunc Ratisponensis etiam hodie exstans in bibliotheca Ill. Princ. de Turre et Taxi, chart. saec. XV. Qui cum monente viro Cel. Mone praeter Ottonis et Ragewini opera etiam capitulare Karoli M. Wormatiense spurium et notitias quasdam genealogicas contineat, adducor ut credam, ipsum ex eodem fonte atque codices Giessensem* (2* A. 3) *et Kraftianum fluxisse.*

9) *Codex olim Schirensis, nunc Monacensis Bavar.* 209. *Lat.* 1209. *chart. fol. conscriptus anno* 1510.

10) *Codex olim Schönthalensis, nunc Monacensis Bav.* 206. *Lat.* 1206. *chart. fol. conscriptus anno* 1464.

11) *Codex olim Wessobrunnensis, nunc Monacensis Bav.* 208. *Lat.* 1208. *chart. fol. conscriptus anno* 1485.

12) *Codex in bibliotheca Zapfii Augustae olim exstans, chart. fol. maior. saec. XV. continens octo libros, classi* A *vel* B *adnumerandus esse videtur.*

β) *Excerpta ex Ottonis chronico inveniuntur in sequentibus codicibus:*

1) *Altahensi, nunc Vindobon. histor. eccles.* 29. *nunc* 413. *fol. membr. saec. XII. vel XIII, qui libri septimi partem inde a cap.* 12. *exhibet.*

2) *Vindobonensi* 9045. *histor. prof.* 177. *chart. fol. saec. XVI, cuius folio* 23. *excerpta ex Ottone inscripta inveniuntur.*

3) *olim Zwifaltensi nunc Stuttgart. bibliothecae Regiae* 411. *membr. fol. saec. XII, qui exhibet* excerpta

de cronica Ottonis Frisingensis episcopi *usque ad cap.* 33. *libri VII.*

E. *Editiones chronici quatuor in lucem prodiere; quarum princeps anno* 1515 *curis Cuspiniani iuris facta publici, ex codice monasterii Scotorum Vindobonensis petita ac chronicon et gesta una cum Ragewini continuatione amplexa est. Haec omnibus sequentibus praeter nostram unicum fundamentum praebuit. Pithoeus enim qui anno* 1569 *Ottonis opera recudenda curavit, diserte profitetur* absoluto iam pene Radewino *duos illos supranominatos codices Ottonis in manus suas venisse. Quorum priorem esse Gestorum codicem Siticensem praestantissimum in praefatione Gestorum probaturi sumus, recentiorem vero esse Arnpeckhianum* 2* A. 1 *iam supra vidimus. Si additamenta excipis quae ex hoc suae editioni subiungit, Pithoeus nihil fecit nisi quod tam presso pede Cuspinianeo textui insistit, ut etiam typographicos huius errores religiose recipiat.*

Simile quid Urstisio evenit. Nam in praefatione ad San Blasianam continuationem clare profitetur, se tum demum duos iam laudatos Turicenses codices adeptum esse, cum suum syntagma iam officinae commissurus esset, ideoque nihil immutare sibi visum esse. Et eius igitur editio Cuspinianeam tantum repetit, additis quibusdam variis lectionibus, quas Pithoeus ex 2* A. 1 *in fine libri notaverat.*

Quarta denique in tomo VIII. Bibliothecae Cisterciensis reperitur hoc praefixo titulo: Ottonis chronicon et historia .... prodeunt nunc primum opera et studio D. Bertrandi Tissier. *Haec mihi primo aspectu spem iniecerunt, fore ut ibidem ex bibliotheca quadam Cisterciensi libri Ottonis auctiores et correctiores in lucem emitterentur, vel etiam ut eae emendationes ibi occurrerent, quas Morimundi Otto moriendo reverentia sedis apostolicae permotus confratres suos in causa Gilberti Porretani facere iusserat.*

Quae quidem spes omnino me fefellit. Titulus enim Tissieri editioni praefixus apertus est error; nam ne uno quidem loco a Cuspinianea recedit.

Omnes ergo editiones unum tantum textum eundemque interpolationibus Welficis et aliis auctum exhibent, qualem scilicet codex Scotorum Cuspiniano suppeditaverat. Hoc igitur munus mihi subeundum erat, ut genuinam chronici formam ubique restituerem eaque omnia reiicerem quae testibus vetustissimis codicibus ex Ottonis calamo non fluxerant.

Scribendi rationem, qualis saeculo XII. exeunte in usu erat, vetustissimos codices secutus restitui. Neque tamen crediderim hoc modo me omnino eandem orthographiae formam huic libro reddidisse, qua Ragewinus in subnotando ipso ex ore Ottonis usus est. Hoc enim autographon ad hunc usque diem latet. Codices vero saec. XII. exeunte vel XIII. ineunte exarati non solum inter se scribendi ratione discrepant, sed saepissime etiam in eisdem vocabulis eandem formam minime ubique servant. Prae ceteris vero nomina propria et vocabula ex Hebraica vel Graeca linguis derivata tam mendose scribuntur, ut non raro dubitarem, quamnam formam in textum reciperem[1].

ROGERUS WILMANS.

1) Vetustiorum codicum praecipuas varietates orthographicas hic subnotare lubet. Scribunt 1 (cod. Hannov.): *aput, haut, nichil, michi, iocundus, turbolenter, oportunus, ocultus, opidum, secuntur, devocius, impericia, inicia, forcium, Boecius, peticio, tocius, palacium, mencio, ficticius* etc.; occurrunt vero etiam formae *efficatia, delitiis, malitiose, nuntiasse, malitia, mutatior.* Litera *y* supplantatur *i* in *Babilon* (rarissime *Babylon*), *sillogismi, lacrimae, Astiages, stilus, misticus, Cambises, Illiricus;* raro loco *ae* vel *oe* scribitur *e*, exempli gratia *tragedia, femina.* In verbis compositis littera ultima praepositionis non assimilatur initiali litterae verbi: *inpossibile, inmaturus, inminuere, inprobrare, subplantatum, subpressus, subcubuerint, adgredior, obpressus, adtendere*, inveniuntur tamen etiam: *asscribere, asscribentes.* 2. (c. Scheftlariensis): *capud, velud, inquid, nichil, vite, tante, etate, hec, Egyptus, milicie, cepit, predictus, que* loco *quae*, sed occurrit etiam *ę* in *ęcclesia, ętate, ęternę, antiquę* etc.; etiam in adverbio *vicinę* et in *superficię;* fere ubique in fine verborum *ti* loco *ci* utitur scriptor:

tertius, palatium, iuditio, totius, fatiunt. 3 (codex S. Crucis) scribit: *subprimo, subporto, adtempto, adprimo, obtimates* et *optimates, habundat* et *abundat, Rugerius* et *Rogerius, Baioaria* et *Bauuaria, oportunus, strennuus, haut, aput, pulcre, Rhenus, Rehnus* et *Renus, lacrima, hystoria* et *historia, tyrannus* et *tirannus, misteria, silva, Pireneus, Egyptus, Nycholaus* et *Nicholaus, ęcclesia, ci* et *ti* promiscue usurpantur. 4 (codex Admuntensis): *Phylippus, Cylicia, Hannybal, Hamylcar, Scypio, Lynus, Pycus, Dyana, Orosyus, Asya, Nykolaus, Nynus, hystoria* etc.; econtra occurrunt: *Sicionii, lacrimae; ę* saepius invenitur: *ęcclesia, ęlatus, ęternę, lęta,* rarissime *e* loco *ae,* ex. gr.: *celestis, celum, eternus, edificare, prebebat,* et *ci* loco *ti* ponitur: *supputacio, flagiciosus, palacium. ę* (codex Ienensis) saepissime *e* loco *ae* utitur: *letus, hec, precipue, Egiptus, Eneas, Chaldei, Cesar, vie, Hebrei,* interdum etiam *ę* loco *e* ponitur: *facię* etc.; *ci* saepius quam *ti* invenitur; Graeca vocabula fere ubique rectius scribuntur quam in ceteris codicibus. 7 (codex Gracensis) saepissime *y* loco *i: Xantyppus, Ytalia, Tytus, phylosophia, hystoria,* ac plerumque *e* pro *ae* utitur. Omnes autem codices in sequentibus peculiaribus formis saepissime consonant: *Affrica, Salemo, Aristotiles, Xerses, Artaxerses, pentecosten, Polimii, Polimia,* quorum loco rarissime occurrunt *Polunia* et *Polunii.*

INCIPIUNT CHRONICA DOMNI OTTONIS FRISINGENSIS EPISCOPI.

Domino suo Friderico, victori, inclito, triumphatori, Romanorum imperatori ac semper augusto, Otto Dei gratia Frisingensis ecclesiae id quod est, in eo prosperari qui dat salutem regibus.

Petivit vestra imperialis maiestas a nostra parvitate, quatenus liber qui ante aliquos annos de mutatione rerum a nobis ob nubilosa tempora conscriptus est, vestrae transmitteretur serenitati. Parui ergo libens et lubens vestro imperio tanto devotius, quanto regiae excellentiae convenientius esse considero, ob rei publicae non solum armis tutandae, sed et legibus et iudiciis informandae incrementum antiqua regum seu imperatorum gesta vos velle cognoscere. Sic magnus ille Persarum rex Assuerus seu Artaxerses, quamvis ad agnitionem verae lucis per cultum unius Dei non pervenisset, ex nobilitate tamen animi regiae magnificentiae id expedire cogitans, annalia quae sub ipso vel antecessoribus suis scripta erant, revolvi iussit et ita gloriam hanc, ne videlicet innocens tanquam reus puniretur, nocensque ut innoxius poenam effugeret, adeptus est. Praeterea cum nulla inveniatur persona mundialis quae mundi legibus non subiaceat, subiacendo coerceatur, soli reges, utpote constituti supra leges, divino examini reservati, seculi legibus non cohibentur. Unde est illud tam regis quam prophetae testimonium: Tibi soli peccavi. *Decet ergo regem non solum animi magnanimitate nobilitatum, sed et ad cognoscendum creatorem suum divina gratia illuminatum, regem regum, dominum dominantium Deum prae mente habere, et ne in manus eius incidat, quantum potest modis* Psal. 50, 6.

omnibus praecavere. Cum enim iuxta apostolum, omni mortali horrendum sit incidere in manus Dei viventis: regibus tamen, qui nullum praeter ipsum supra se habent quem metuant, eo erit horribilius, quo ipsi caeteris possunt peccare liberius: secundum illud viri sapientis,
Sap. 6, 2–6. *ubi ait:* Audite reges, et intelligite, discite iudices finium terrae, praebete aures, vos qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum: quoniam data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur. Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, neque custodistis legem iusticiae, neque secundum voluntatem Dei ambulastis, horrende et cito apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum in his qui praesunt fiet. *Vos autem, princeps clarissime, qui re et nomine Pacificus iure appellamini, quia noctem nebulosam ac pluviosam ad delectabilia matutinae serenitatis spectacula, cuique quod suum est conservando, reduxistis, pacemque amabilem mundo reddidistis, Deo — qui et principium — perseverantiam largiente: huius tam amarae sententiae, divina favente clementia, iudicium non incidetis. Honesta ergo erit et utilis excellentiae vestrae historiarum cognitio, qua et virorum fortium gesta, Deique regna mutantis et cui voluerit dantis, rerum mutationem patientis, virtutem ac potentiam considerando, sub eius metu semper degatis, ac prospere procedendo per multa temporum curricula regnetis. Unde nobilitas vestra cognoscat, nos hanc historiam, nubilosi temporis quod ante vos fuit turbulentia inductos, ex amaritudine animi scripsisse, ac ob hoc non tam rerum gestarum seriem, quam earundem miseriam in modum tragoediae texuisse: et sic unamquamque librorum distinctionem, usque ad septimum et octavum, per quos animarum quies resurrectionisque duplex stola significatur, in miseria terminasse. Itaque si vestrae placuerit maiestati, gestorum vestrorum nobi-*

lissimam in posterorum memoriam stylo commendare seriem, per notarios vestrae celsitudinis digestis capitulis mihique transmissis, Deo dante vitaque comite, ea laeta laeto animo prosequi non pigritabor: nihil aliud pro munere expectans, nisi quod ecclesiae, cui deservio, in opportunitatibus suis vestra subvenire velit imperialis clementia. De expeditione, quam contra Mediolanensium superbiam ordinastis ob honorem imperii vestraeque personae exaltationem, libenter audivi, praeceptumque vestrum super hac re humilitati meae destinatum reverenter suscepi. Misimus autem praesentium latores venerabilem abbatem Rapotonem Sancti Stephani, et capellanum nostrum Ragewinum, qui hanc historiam ex ore nostro subnotavit, ut de hoc verbo sub gratia vestra pro nobis sufficienter respondeant.

Praecordiali amico summique inter orbis principes principis nobili cancellario Regenaldo Otto Dei gratia Frisingensis ecclesiae episcopus salutem et obsequium.

Cum iuxta Boetium in omnibus philosophiae disciplinis ediscendis atque tractandis summum vitae positum solamen existimem, vestrae nobilitatis personam eo familiarius ac iocundius amplector, quo ipsius studio vos hactenus insudasse in eaque apprime eruditum esse cognosco. Eapropter non ut rudi, sed ut philosopho, de libro quem domino imperatori transmisi vestrae industriae confidentius scribo, petens, ne in quibusdam ibidem positis sinistrum sed bonum vos interpretem experiar. Scitis enim, quod omnis doctrina in duobus consistit, in fuga et electione. Ut ergo ab ea, quae accedentibus ad philosophiam prima est, grammatica ordiar, ipsa est quae secundum suam disciplinam docet eligere ea quae conveniunt proposito, et fugere quae impediunt propositum. Verbi gratia certa lege dictionem dictioni secundum consimilia accidentia construere iubens, ea quae non sunt talia, utpote barbarismus et soloecismus, purgando fugere docet. Sed et

logica, cuius ad sillogismorum doctrinam principaliter spectat intentio, iudicium purgans et instruens, coniugationes propositionum inutiles ad sillogizandum purgando fugit, utiles autem instruendo eligit. Quare cum sedecim propositionum coniugationes inveniantur, in prima tantum iuxta Aristotilem figura quatuor utiles, 12 *inutiles, in secunda itidem* 4 *utiles,* 12 *inutiles, in tercia* 6 *utiles, decem inutiles reperiuntur. Geometer quoque partem falsigraphi ad inpossibile ducens fugiendam, suamque demonstrationem necessariis probans rationibus, eligendam ostendit. Sic et cronographorum facultas habet, quae purgando fugiat, quae instruendo eligat: fugit enim mendacia, eligit veritatem. Itaque non indignetur vestra discretio, nec sinistre, ut dixi, imperialibus auribus interpretetur, si in historia nostra contra antecessores vel parentes suos ad observandam veritatem aliqua dicta fuerint: cum melius sit incidere in manus hominum, quam tetrae fucatum superducendo colorem faciei, scriptoris amittere officium.*

Praeterea quo ordine currat haec historia, breviter exponam, ut hoc cognito, qualitas operis facilius pateat legenti. Quatuor principalia regna, quae inter caetera eminerent, ab exordio mundi fuisse, in finemque eius secundum legem totius successive permansura fore, ex visione quoque Danielis percipi potest. Horum ergo principes, secundum cursum temporis enumeratos, primos Assirios, post, suppressis Chaldaeis, quos inter caeteros historiographi ponere dedignantur, Medos et Persas, ad ultimum Graecos et Romanos posui, eorumque nomina usque ad praesentem imperatorem subnotavi, de caeteris regnis incidenter tantum et ob ostendendam rerum mutationem disputans. De diversis quoque religiosorum ordinibus et catalogo regum in Laurento, Latio, Alba ante Urbem conditam regnantibus et post Urbem conditam; item de catalogo imperatorum seu pontificum Romanorum usque ad eum, qui in praesentiarum est, disserui. Sicque in octavo de re-

surrectione mortuorum fineque utriusque civitatis loquens, opus terminavi. Qualiter etiam regnum a regno supplantatum usque ad imperium Romanorum fuerit, ostendi; hoc, quod de ipso dicitur, quia a lapide exciso de monte plenarie subvertendum sit, usque in finem temporum iuxta Methodium expectandum aestimans. Valete.

OTTONIS FRISINGENSIS ECCLESIAE EPISCOPI DE DUABUS CIVITATIBUS AD ISINGRIMUM[1] PROLOGUS INCIPIT.

Saepe multumque volvendo mecum de rerum temporalium motu ancipitique statu, vario ac inordinato proventu, sicut eis inhaerendum a sapiente minime considero, sic ab eis transeundum ac migrandum intuitu rationis invenio. Sapientis enim est officium, non more volubilis rotae rotari, sed in virtutum constantia ad quadrati corporis modum firmari. Proinde quia temporum mutabilitas stare non potest, ab ea migrare, ut dixi, sapientem ad stantem et permanentem aeternitatis civitatem debere, quis sani capitis negabit? Haec est civitas Dei, Hierusalem coelestis, ad quam suspirant in peregrinatione positi filii Dei, confusione temporalium tanquam Babylonica captivitate gravati. Cum enim duae sint civitates, una temporalis, alia aeterna: una mundialis, alia coelestis: una diaboli, alia Christi: Babyloniam hanc, Hierusalem illam esse catholici prodidere scriptores. Sed quia plerique gentilium ad commendanda posteris gesta priorum de una earum plura scripserunt, multa documenta virtutum, ut ipsi rati sunt, prosecutiones vero miseriarum nostrorum iudicio nobis reliquerunt. Extant super hoc Pompei Trogi, Iustini, Cornelii, Varronis, Eusebii, Ieronymi, Orosii, Iordanis aliorumque quam plurium tam nostrorum quam illorum, quos longum est enumerare, monimenta prae-

1) monachum ut videtur Weihenstephanensem.

clara; in quibus non tam historias, quam erumpnosas mortalium calamitatum tragedias prudens lector invenire poterit. Congrua sane ac provida dispensatione creatoris id factum credimus, ut quoniam homines vani terrenis caducisque rebus inhaerere desiderant, ipsa saltim vicissitudine sui deterreantur: ut a creatura ad creatorem cognoscendum per transitoriae vitae miseriam mittantur. Nos autem, tanquam in fine temporum constituti, non tam in codicibus eorum erumpnas mortalium legimus, quam ex ipsis nostri temporis experimentis eas in nobis invenimus. Ut enim de aliis taceam, regnum Romanorum, quod in Daniele propter totius orbis bello domiti singularem principatum, quem Graeci monarchiam vocant, ferro comparatur, ex tot alternationibus, maxime diebus nostris, ex nobilissimo factum est pene novissimum, ut de Urbe, senatu populoque Romano hoc esse dictum iuxta poetam:

— — Vix magni stet nominis umbra.

Ab Urbe quippe ad Graecos, a Graecis ad Francos, a Francis ad Longobardos, a Longobardis rursum ad Teutonicos Francos derivatum, non solum antiquitate senuit, sed etiam ipsa mobilitate sui, veluti levis glarea hac illacque aquis circumiecta, sordes multiplices ac defectus varios contraxit. Ostenditur igitur in ipso capite mundi mundi miseria, ipsiusque occasus toti corpori minatur interitum.

Sed quid mirum, si convertibilis est humana potentia, cum labilis sit etiam mortalium sapientia? In Aegypto enim tantam fuisse sapientiam legimus, ut secundum Platonem Graecorum philosophos pueros vocarent et immaturos. Moyses quoque legislator, cum quo Deus tanquam vicinus cum vicino loquebatur, eumque divina sapientia replevit, erudiri omni sapientia Aegypti non erubuit. Nonne magnus ille patriarcha, pater gentium a Domino constitutus, Abraham, Chaldeorum disciplinis institutus, scientia praeditus, ad vocationem Dei mores deseruit, prudentiam non dimisit?

Et tamen illa magna Babylon, non solum sapientia praeclara, sed et gloriosa in regnis, inclita in superbia Chaldeorum, iuxta Ysaiae vaticinium, sine spe reparationis, syrenarum facta est delubrum, domus draconum et strutionum, latibulum serpentium. Aegyptus quoque magna ex parte inhabitabilis narratur et invia. Hinc translatam esse scientiam ad Graecos, deinde ad Romanos, postremo ad Gallos et Hispanos, diligens inquisitor rerum inveniet. Et notandum, quod omnis humana potentia seu scientia ab Oriente cepit, et in Occidente terminatur, ut per hoc rerum volubilitas ac defectus ostendatur, quod in sequentibus, Deo annuente, plenius ostendemus.

Quia ergo per haec et huiusmodi mundi probatur versibilitas, necessarium ratus sum, ad petitionem tuam, frater karissime Isingrime, historiam texere, per quam largiente Deo, erumpnas civium Babyloniae, gloriam etiam regni Christi, post hanc vitam sperandam, in hac exspectandam ac praegustandam Ierusalem civibus ostenderem. Proposui vero prioris conflictationes et miserias, quantum Deus dederit, usque ad tempus nostrum deducere; de spe quoque sequentis, quantum ex scripturis colligere potuero, non tacere, sed et civium eius in hac peregrinantium memoriam facere. Sequor autem in hoc opere, praeclara, potissimum Augustinum et Orosium, ecclesiarum lumina eorumque de fontibus ea quae ad rem propositumve pertinent, haurire cogitavi. Quorum alter de gloriosae civitatis Dei exortu sive progressu debitisque finibus, quomodo inter mundi cives semper profecerit, quique eius cives vel principes quibus principum seu civium seculi temporibus extiterint, acutissime disertissimeque disputavit. Alter vero contra eos, qui temporibus christianis priora praeferentes inaniter garriebant, de rerum humanarum variis ac miserrimis eventibus, bellis bellorumque discriminibus, regnorum mutationibus, utilissimam ab orbe condito usque ad tempus suum texuit historiam. Quorum vesti-

gia sequendo, sic de utraque dicere proposuimus, ut tenorem historiae non omittamus, quatenus et religiosus auditor, quid in mundanis rebus ob innumeras mutationum miserias abhorrendum sit, animadvertat, ac studiosus seu curiosus indagator non confusam rerum praeteritarum seriem inveniat. Nec iuste me reprehendendum arbitror, si post tantos tantaeque sapientiae ac eloquentiae viros imperitus scribere praesumpserim, dum et ea, quae ipsi copiose profuseque dixerunt, compendio stringere, et ea, quae post ipsorum tempora ecclesiae Dei profutura seu contraria a civibus mundi huius acta sunt, quamvis inculto stylo, executus fuerim. Nec illo me satyrici versu poetae, quo ait:

Hor. Ep. II, 1, 117. Scribimus indocti doctique poemata passim,

feriendum crediderim, dum non temeritatis vel levitatis, sed charitatis, quae semper imperitiam excusare novit, gratia tam arduum opus, quamvis indoctus, aggredi ausus sum. Neque digne me quisquam in his, quae iuxta temporis huius consuetudinem incredibilia forte videbuntur, arguere mendacii poterit: cum nil usque ad recentem memoriam, praeter illa, quae in probatorum virorum scriptis reperi, pauca de multis po[illegible]rim. Non enim propter hoc eos, si quidam ex ipsis apostolicam in scribendo simplicitatem servavere, contempnendos iudicaverim; dum sicut nonnunquam erroris fomes arguta sit subtilitas, sic semper veritatis amica sancta sit rusticitas. De huius igitur erumpnosa mutabilitate, de illius felici stabilitate locuturus, Deum, qui huius turbulentam confusionem patienter tolerat, illius iucundam tranquillitatem visione sui auget et glorificat, invocemus, quatinus eius auxilio ea quae sibi placent dicere possimus.

Primus liber protenditur usque ad Arbatum regnique Babylonici translationem factam ad Medos, initiumque Romani nominis.

Secundus ad civile bellum Romanorum, Iulio Pompeioque auctoribus actum, necemque Cesaris, ac initium nativitatis Domini.

Tertius ad Constantinum temporaque christiani imperii, regni quoque translationem factam ad Graecos.

Quartus ad Odoacrum regnique invasionem a Rugis.

Quintus ad Karolum regnique mutationem ad Francos, et ad divisionem regni et imperii sub nepotibus eius.

Sextus ad Heinricum quartum scismaque inter regnum et sacerdotium, anathema promulgatum in imperatorem, papam Gregorium VII. Urbe pulsum ac Salerni mortuum.

Septimus usque ad seditionem Romani populi annumque 9. *Conradi regis.*

Octavus de Antichristo resurrectioneque mortuorum et de fine utriusque civitatis.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI PRIMI.

1. *Prooemium et divisio orbis.*

2. *Qualiter Adam de paradyso eiectus utrosque cives genuerit et quo tempore iuxta Iosephum a paternis legibus declinare homines et gygantes generari coeperint.*

3. *De diluvio iuxta Iosephum et item de longaevitate antiquorum patrum gentilium auctores annorum numerus iuxta diversas translationes capitaque familiarum ab Adam usque ad Noe.*

4. *Quomodo post diluvium genus humanum a filiis Noe multiplicari, quibus in terris primo dispergi coeperit. De turre quoque Babel et confusione linguarum, auctoritas etiam de hoc Sybillae; supputatio quoque diversa a Noe usque ad confusionem linguarum.*

5. *Subputatio diversa a confusione linguarum usque ad Ninum et Abraham et annalium inchoatio.*

6. *De hoc quod Ninus primo arma extulerit et quod homines illo in tempore iuxta plurium auctoritates agrestes fuerint et quod Ninus Ninive condiderit et Zoroasten occiderit.*

20. *Quot annis Moyses ductor populi Dei fuerit et quot annorum mortuus Iesu in formam secundi ducatum populi reliquit et quod non sine causa novis et inauditis tunc mundus sceleribus inferbuit.*

21. *De bello Cretensium et Atheniensium et Minotauro, undeque fabula Centaurorum orta sit.*

22. *De Vesore rege Aegipti et Scithis dominatuque Scitharum in Asia. De exordio Amazonum et principatu earum, qualiter Effesum et in ea templum Dianae condiderint et cur Amazones dictae sint.*

23. *Quorum principum tempore Iesus mortuus sit et de iudicibus qui post eum fuerunt. De Cathmo et theologis. De regno Micenarum ac regno Laurenti in Italia et Carmenti nympha.*

24. *De raptu Helenae et subversione Troiae et inicio gentis Romanorum et Francorum et fundatione Patavi. De Sampsone et Hercule et aureis saeculis in Italia.*

25. *De ferreis saeculis inchoatis sub Aenea et Turno. De erroribus Ulixis et fabulosis gestis Diomedis et iter Ulixis. Allegationes de his verisimiles, secundum sanctorum scripta et exempla.*

26. *De morte Aeneae et regno Silvii. De defectu regni Siciniorum sub Heli iudice. Qualiter Romani et Graeci morum et linguae affinitatem habere coeperint, aliasque gentes barbaros vocare consueverint.*

27. *De Samuele et Saule Codroque rege Atheniensium. Nomina etiam iudicum a Moyse usque Samuhel. De temporibus regum et prophetarum. De David et Salemone filioque eius Roboam. Qualiter sub eo ex peccato patris sui Salemonis regnum scissum fuerit in brevi desolandum. De virtute Heliae et Helysei.*

28. *De regibus Albanorum usque ad Romulum et Aventino monte. De translatione regni Babylonici ad Medos.*

29. *Exclamatio contra Babylonem.*

30. *Nomina regum Assiriorum a Belo usque ad Sardanapallum.*

FINIUNT CAPITULA LIBRI PRIMI.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SECUNDI.

18. *De prodigiis in urbe Roma visis, pestilentia intestinisque malis inde secutis et de Q. Cincinnati Rustici victoria.*

19. *De bellis diversarum civitatum et praecipue de oppressione Atheniensium a regibus Persarum morteque Socratis ac obitu regis Darii Persarum et exilio Dyonisii Siculi.*

20. *Qualiter duo filii Darii pro regno contenderint et Artaxerses sub quo historia Hester facta creditur regnum, mortuo fratre, obtinuerit. De terrae motu et incendio Ethnae. De Athlanti civitate et pestilencia Atheniensium.*

21. *Quae mala Galli Romanis fecerint et quomodo ab eis accepta pecunia recesserint.*

22. *Excidium Lacedemoniorum et reformatio Atheniensium sub Conone per Artaxersen regem. De victoria Romanorum et specu quem M. Curtius miles inaudito modo clausit, et victoria de Gallis.*

23. *Quod Karthaginenses et Romani nunciis fedus firmaverint et saxea grando veris terram lapidibus percusserit. De Artaxerse qui et Ochus quomodo Iudeos incluserit.*

24. *Inicium regni Graecorum quomodo Philippus ingenio et virtute civitates Graeciae sibi subiecerit et Alexandrum filium instruxerit ipseque ad ultimum quem finem habuerit.*

25. *Principatus Alexandri Magni. Finis regni Persarum, numerusque regum et mirabilia quae fecit et vidit Alexander. Finis ipsius et exclamatio de his contra rotatum rerum.*

26. *De sociis Alexandri quo modo orbem diviserint et Olympiam matrem Alexandri cum filio suo Hercule occiderint ipsique mutuis vulneribus corruerint, et de Machabeis.*

27. *Quod Roma post Alexandrum tamquam amisso pedagogo crescere coeperit.*

28. *Reciprocatio id est qualiter Roma sub Alexan-*

dro a vicinis gentibus dehonorata foedus non servaverit, sed Papirio consule bellum instauraverit.

29. *Quod Roma post mortem Alexandri tamquam in propria auctoritate stans ingenio et arte usa hostes devicerit, sed statim pestilencia afflicta fuerit.*

30. *De variis eventibus Romanorum et de diversis calamitatibus eorum. De Tarentinis.*

31. *De bello inter Pyrrum et Romanos gesto, testimoniumque ipsorum Romanorum de nobilitate Pyrri, et quod Tarentini post mortem eius Cartaginensium auxilium querebant.*

32. *De Karthaginensibus et qualiter foedus cum Romanis initum propter Tarentinos ruperunt.*

33. *Exordium belli Punici. De occisione Cornelii consulis et victoria Romanorum.*

34. *De Regulo consule et serpente quem occidit. De victoria eius et ad ultimum quomodo occisis multis victus et captus fuerit. Qualiter Romam missus captivos reddi dissuasit et ita rediens necatus sit. Testimonium Tullii de virtute eius et patientia, et de fine primi belli Punici ac victoria Romanorum Ianoque clauso.*

35. *De inundatione Tyberis et incendio Urbis. De Gallis Transalpinis et bello Punico secundo inchoato.*

36. *De morte Hamilcaris et quomodo filius eius Hannibal diversis proeliis Romanos vicerit in tantum ut etiam sedes mutare cogitarent. Quomodo etiam ab Urbe tempestatibus pulsus est. De morte Scipionum et captione Capuae.*

37. *Qualiter Scipio proconsul factus Penos devicerit, Hannibal Marcellum et Crispinum consules occiderit et ad ultimum amisso fratre Hastrubale ad Brutos cesserit.*

38. *Rursum de victoria Scipionis. Item de victoria Hannibalis redituque eius in patriam. De ultima pugna Romanorum et Poenorum. Quomodo Scipio rediens in comitatu Terentium habens cum triumpho susceptus est bellumque Punicum secundum terminatum.*

39. *De prodigiis quae haec mala praecessere. De*

excidio Tarenti. De victoria Macedonum et Lacedaemoniorum.

40. *De barbaris victis a Romanis et subacto Philippo rege. Qualiter Antiochus ad quem Hannibal confugerat victus pacem petierit. De morte Hannibalis et Scipionis, laudesque Tullii et Senecae in Scipionem.*

41. *De situ Cartaginis tercioque Punico bello eversioneque ipsius. Quomodo Scipio regnum Numidiae partitus sit.*

42. *Supputatio diversa quo tempore Machabei fuerint.*

43. *Subversio Corinthi. Excidium Numantiae et excursus brevis.*

44. *De Iugurtino bello et variis eventibus Romanorum cum Cymbris, Gallis, Germanis. De intestinis malis sub Sylla et Catilina, Macedonicoque bello. De Asia minore Romanis tradita.*

45. *Difficile bellum habitum cum Mitridate et tandem victo illo terminatum. Quomodo praedictus rex tam ob hoc malum quam ob filium deponere eum molientem terminum vitae fecerit.*

46. *Quod Romani Pompeium in Orientem miserint, qui toto devicto Oriente templum quoque Domini polluit, captoque et victo Aristobolo fratri eius sacerdotium tradidit.*

47. *Qualiter et sub quibus principibus saeculi Israel a transmigratione Babylonis usque ad id tempus sese habuerit, et de Herode alienigena.*

48. *De victoria Iulii Caesaris et quomodo a civibus non susceptus in ipsos arma converterit et erarium fregerit.*

49. *De occisione Crassi et incendio Urbis. De intestina pugna Romanorum, victoria quoque Caesaris et morte Pompei.*

50. *Quomodo Caesar in Aegiptios arma converterit Cleopatraeque regnum dederit et dehinc Romam veniens rursum fautores Pompei persecutus fuerit. De morte*

CAPITULA LIBRI TERTII.

9. *De morte Augusti et regno Tyberii et triumpho de Germanis per Germanicum filium Drusi. De adulterio callide a quodam perpetrato et a Caesare quomodo iudicatum sit.*

10. *De baptismo et praedicatione Iohannis et post ipsius Domini. De morte Iohannis. Testimonium de hoc Iosephi et item testimonium eius de Domino.*

11. *De passione Domini, quod Tyberius auditis miraculis Domini de eo Romae decreverit et quo modo senatum reclamantem sibi tractaverit et quae mala Iudaeis fecerit. De passione Stephani et malis Iudaeorum.*

12. *De morte Tyberii et subrogatione Gai Caligulae, quomodo Gaius Iudaeos persecutus fuerit, legationemque eorum a Philone factam spernens templum profanaverit. De fine Pilati. De victoria Caesaris et de plurimis abhominationibus eius morteque ipsius.*

13. *De Tyberio Claudio, quod fames sub ipso in Iudaea fuerit, quod Iacobus occisus, Petrus in vinculis positus eodem tempore sit. De morte Herodis et Theoda.*

14. *De divisione apostolorum in omnes gentes. De Petro et Simone mago. De Marco euangelista et discipulis Petri ab eo in orbem missis. De victoria Claudii ac seditione Iudaici populi. De expulsione eorundem de Urbe et seditione Romani populi, occisione senatorum et militum. De morte Claudii.*

15. *De flagitiosa vita Neronis et persecutione in nostros. De Aegiptio falso propheta. De morte Iacobi scriptisque apostolorum.*

16. *De passione Petri et Pauli et imminutione Romani imperii et morte Neronis.*

17. *De civilibus malis in Urbe et captivitate Iosephi imperioque Vespasiani.*

18. *De excidio Hierosolimorum et captivitate Iudaici populi. Auctoritates de hoc Iosephi; quod Titus et Vespasianus ob haec imperatores dicti Romae cum*

triumpho suscepti sint. De Iano clauso et incremento Romani imperii. De terrae motu et pestilentia. De morte utrorumque et amphitheatro.

19. *De persecutione Domitiani in suos et in nostros. De Clemente successore Petri. Quod Domitianus Iohannem apostolum in exilium miserit et David prolem requiri fecerit. De morte ipsius et de substitutione Nervae sub quo ab exilio revocatus est Iohannes.*

20. *De Traiano victoriisque eius ac persecutione in nostros. De domo aurea Neronis et seditione Iudaeorum. De sacerdotibus Christi qui eo tempore erant. De obitu Iohannis apostoli et heresibus quae tunc pululabant.*

21. *De mansuetudine et operibus Adriani Helii, sacerdotibusque qui tunc clari habebantur.*

22. *De haeresibus et civibus Christi illis resistentibus et exemplar epistolae Adriani pro christianis.*

23. *De principatu Antonini cognomento Pii haeresibusque sub eo ortis. De sacerdotibus et doctoribus Christi contra hereses. Epistola etiam imperatoris pro nostris.*

24. *De imperio Antonini Veri cum Aurelio Commodo bellisque eorum de civibus nostris gravique persecutione et quomodo per christianos Germanos devicerit.*

25. *De principatu Commodi obscenitateque eius et heresibus. De incendio fulmine et igne Romae facto.*

26. *De morte Commodi et substitutione Helvii qui et Pertinax. Rursumque de morte illius.*

27. *De principatu Severi et persecutione eius in nostros, belloque contra gentes. De patribus et sacerdotibus qui illo tempore pro domo Dei stabant, de controversia quae inter Romanum pontificem et orientales episcopos de die pascae*[d] *fuit. De Iuda et Origene. De victoria Severi.*

28. *De morte Severi substitutioneque Caracallae et item de morte illius.*

29. *De imperio Marci Aurelii morteque eius, in utroque de Romanis pontificibus.*

30. *De principatu Aurelii Alexandri et victoria eius. De martiribus qui sub eo passi sunt et Romanis pontificibus morteque Aurelii.*

31. *De imperio Maximi persecutioneque eius in nostros, morte etiam ipsius.*

32. *De principatu Gordiani Romanisque sacerdotibus et scriptoribus ecclesiasticis, fine quoque Gordiani.*

33. *De imperio Philippi christiani et de humilitate ipsius.*

34. *De morte Philippi et successione Decii et persecutione eius in nostros.*

35. *De occisione Decii et imperio Galli et Volusiani ac morte Origenis. De quaestione inter Cornelium et Ciprianum. De Romanis pontificibus aliisque sacerdotibus.*

36. *De passione Laurentii et pestilentia in urbe Roma.*

37. *De morte Galli et Volusiani et sacerdotio Sixti.*

38. *De principatu Valeriani et Galieni, persecutioneque in nostros et passione Sixti.*

39. *De captivitate Valeriani et inundatione diversarum gentium contra Romanum imperium et intestinis malis. De morte Galieni et sacerdotibus Christi Maneque heretico a quo Manichaei.*

40. *De principatu Claudii triumphoque eius ac morte.*

41. *De imperio Aureliani plurimisque triumphis eius ac de urbe Roma quam ampliavit. De illa quam ex nomine suo in Gallia condidit. De persecutione in nostros morteque ipsius.*

42. *De imperio Taciti morteque ipsius.*

43. *De imperio Probi, victoria eius ac morte.*

44. *De principatu Cari bellisque quae in Oriente gessit et de morte ipsius.*

CAPITULA LIBRI QUARTI.

stantius in Arrianam heresim inciderit. De morte Arrii et sacerdotio Athanasii.

7. *De morte Constantini ac laboribus Athanasii.*

8. *De expulsione Liberii Romani pontificis. De Victorino et Donato. De aliis praeclaris sacerdotibus et persecutionis immanitate.*

9. *De morte Constantis et ultione super hoc fratris sui Constantii. De Iuliani apostasia et morte Constantii.*

10. *De persecutione astuta Iuliani et civibus Christi qui ei viriliter restiterunt et ad ultimum quomodo et ubi percussus fuerit Iulianus.*

11. *De principatu Ioviniani christianissimi et orthodoxia illius et ad ultimum quomodo et ubi obierit.*

12. *De imperio Valentiniani eiusque industria sub Iuliano, de fratre suo Valente.*

13. *De filio eius Gratiano, Ambrosio synodoque Illirica.*

14. *De morte Athanasii patribusque Aegipti et episcopatu Moysi. De errore Valentis victoriaque Valentiniani et morte eius.*

15. *De principatu Valentis cum filiis Valentiniani persecutioneque eius et victoria Gratiani.*

16. *De Gothis et Hunis, qualiter Gothi a Valente Arriani effecti ipsum postmodum cremaverunt.*

17. *De imperio Gratiani et Valentiniani post mortem patrui et Theodosii a Gratiano in regnum assumpti. De secunda synodo habita sub Damaso. De morte Athalarici, occisione Valentis et eiectione Valentiniani.*

18. *De imperio Theodosii paceque ecclesiae ac sacerdotibus Christi. De triumphis eius et humilitate ac de morte.*

19. *De principatu Honorii et Archadii. De Dirimachio monacho, Iohanne etiam Crisostomo et Theophilo et Epiphanio, transitu etiam Martini et Ambrosii.*

20. *De rebellione Gothorum et perfidia Rufini et Gildonis, eventuque Mazazel et morte Archadii.*

CAPITULA LIBRI QUINTI.

vivens Boetium in carcere posuit regnumque cum vicinis regibus firmavit.

2. *De morte Zenonis et substitutione Anastasii. De scismate Romanae ecclesiae et exilio episcoporum Affricae morteque Anastasii et Clodovei.*

3. *De imperio Iustini et revocatione episcoporum de exilio. De persecutione Theoderici in qua Iohannes papa, Symachus et Boetius extincti sunt. De morte eiusdem tyranni et visione inde monstrata Iustinique obitu.*

4. *De principatu Iustiniani multisque pietatis eius insignibus triumphisque plurimis. De claris viris qui sub eo fuerunt. De gente Longobardorum, exaltatione imperii morteque ipsius.*

5. *De imperio Iustini eiusque bonis operibus. De cultu regis Indorum. De plurimis victoriis per Narsen factis et introitu Longobardorum in Italiam morteque augusti.*

6. *De imperio Tyberii Constantini elemosinisque eius. De pecunia quam invenit, Persisque quos per Mauritium devicit. De Gregorio tunc archidiacono ac morte imperatoris.*

7. *De principatu Mauricii persecutioneque in beatum Gregorium tunc papam. De viro Dei Columbano discipulisque suis, de visione et eventibus Mauritii fineque eius.*

8. *De imperio Focae transituque beati Gregorii, de duobus qui post eum erant Bonifatiis et Cosdrao rege Persarum interituque Focae.*

9. *De principatu Heraclii magnificoque triumpho eius et reportatione sanctae crucis. De Anastasio monacho et Mahmet regnoque Dagoberti et victoria eius. De timendo fine Heraclii.*

10. *De imperio Heraclii eiusque nece et de ultione illorum qui hoc fecerant. De nova heresi Pirri et Cyri.*

11. *De imperio Constantis et Martino papa. De victoriis eius et itinere ad Urbem. De filiis Dagoberti morteque Constantis.*

CAPITULA LIBRI SEXTI.

1. *De imperio Lotharii et Michahelis regnoque Karoli ac monachatu imperatoris divisioneque regni inter tres filios.*

2. *De imperio Ludewici et Basilii et coniugio Lotharii ac controversia pro regno Karoli. De victoria Ludewici et pugna Karoli cum Brittonibus. De Noemeticio rege Brittonum et Herispeio.*

3. *De causa Lotharii, quomodo pro repudio legitime a Nicolao papa excommunicatus fuerit episcopique fautores eius dampnati et ingressu Ludewici in occidentalia regna egressioneque Normannorum.*

4. *Quem finem Lotharius fratri succurrere volens in Italia habuerit et quomodo post mortem eius patrui ipsius regnum diviserint. De fraude Adelgisi circumventioneque imperatoris ac victoriis quas egit in Campania et Lucania. De locustis.*

5. *Qualiter Karolus occidentalis rex Nortmannos obsidione clausos deceptus abire permiserit, quaecumque mala postmodum ab eis pertulerit.*

6. *De morte Ludewici imperatoris imperioque patrui sui Karoli. Item Ludewici orientalis regis et quomodo Karolus regnum fratris invadere gestiens a filiis eius victus sit ipsique regnum paternum diviserint, item de ingressu Karoli in Italiam morteque ipsius. De Lodewico Balbo filiisque eius et pugna illorum cum Bosone.*

7. *De morte Karlomanni filioque eius Arnulfo qualiter frater eius Lodewicus regnum sibi subiecerit, Arnolfo ducatum Carintanae tribuerit.*

8. *De imperio Karoli tertii, irruptione Nortmannorum morteque Ludewici, reditu Karoli imperatoris in Gallias; qualiter omnibus de semine regio mortuis ipse monarchiam obtinuerit.*

9. *De depositione Karoli, subrogatione Arnulfi morteque Karoli et confusione Romani simul et Gallici imperii.*

10. *Quos Itali, quem Franci occidentales regem fecerint. De Ungaris et irruptione Normannorum.*

11. *Ubi Arnolfus regnaverit, opera quae gessit victoriaque eius contra Normannos. Controversia in occidentali regno Francorum.*

12. *Quae Italiam ingressus Arnolfus fortia gesserit, quidque Ludewico Bosonis filio contulerit. De morte Guidonis in Italia, filioque suo Lamperto et Zuendebaldo filio regis Odoneque rege Franciae.*

13. *Qualiter Arnolfus imperium Romanum obtinuerit, quomodo item Ludewicus Bosonis filius illud habuerit et quid diversi de hoc sentiant. De morte Odonis subrogationeque Karoli itemque de morte Arnolfi.*

14. *De regno Ludewici in orientali Francia morteque Zuendebaldi et discursione Ungarorum.*

15. *Qualiter Berengarius a Ludewico primo expulsus ipse postmodum coecatus imperaverit, quomodo Ludewicus orientalis Franciae rex Albertum comitem fraude Hattonis decollari fecerit eiusque terram in fiscum redegerit. De excursione Ungarorum morteque Ludewici.*

16. *De regno Conradi in orientali Frantia et occisione Ungarorum, fuga Arnulfi ducis morteque regis et subrogatione Heinrici Saxonis.*

17. *De exordio regni Teutonicorum diversaeque allegationes utrum regnum Teutonicorum vel potius adhuc Francorum regnum dici debeat.*

18. *De regno Heinrici in orientali Karolique in occidentali Frantia, decisio litis duorum regum pro Lotharingia. De tyrannide Arnolfi Baioariorum ducis victoriaque super Ungaros. De lancea sacra morteque Heinrici.*

19. *De regno Ottonis triumphisque eius tam de Sclavis quam de Belgis. De electione Ludewici ac per Ottonem restitutione synodique in praesentia amborum celebratione; qualiter Otto Italiam ingressus*

30. *De morte Rudolfi regis Burgundiae Burgundiaque tradita filio imperatoris. Descriptio Galliarum.*

31. *Rebellio Odonis in Gallia expeditioneque imperatoris super ipsum; cogitur ad deditionem. Expeditio imperatoris in Italiam victoriaeque eius. Occisio Odonis a fidelibus imperatoris. Captivitas pontificum excidiumque Parmae, processus imperatoris in Apuliam victoriaeque eius ibi, pestilentia redeuntium obituque augusti.*

32. *De imperio Heinrici virtutibusque eius. De eventu imperatoris in Boemia triumphoque in Pannonia, de nuptiis eius et morte Leopaldi marchionis. De scismate Romanae ecclesiae, depositione Gratiani ac subrogatione Clementis, et quid Hildibrandus inde senserit.*

33. *Ubi Heinricus Romae a Clemente coronatur ac per Apuliam transiens in patriam redit, et qui postmodum ab ipso Romanae sedi praepositi sint, et qualiter Bruno qui et Leo ad episcopatum venerit. De deditione Gotfridi et Baldewini ducum et synodo celebrata, expeditione Ungarica. De irruptione Nortmannorum in Apuliam, transitu Leonis, subrogatione Teutonicorum pontificum morteque imperatoris.*

34. *De imperio Heinrici matrisque eius Agnetis, de liberatione Romanae ecclesiae ac rebellione Saxonum. De morte Alexandri subrogationeque Gregorii septimi et scismate inter regnum et sacerdotium orto. De virtutibus eiusdem sacerdotis institutisque salubribus. De pugna Saxonum et regis.*

35. *De visa cometa et expugnatione Angliae. De nuptiis regis sententiaque in eum a summo pontifice data. De positis super eum regibus et in brevi occisis.*

36. *Excursus qualiter intelligi possit quod in Daniele legitur lapidem excisum de monte sine manibus statuam in pedibus qui ex parte ferrei, ex parte fictiles erant percussisse, mala temporis illius obituque Gregorii et terminus libri.*

CAPITULA LIBRI SEPTIMI.

15. *De captione comitis Reginaldi, nuptiis imperatoris, scismate regni, anathemate contra imperatorem dato, de Burdino et terrae motu, egressione Ungarorum ultioneque nostrorum.*

16. *De pace reformata sub Calixto et victoria imperatoris de Vangionibus, de tributo indicto morteque imperatoris.*

17. *De imperio regis Lotharii rebellioneque ducum Friderici et Conradi, qualiter Conradus a Mediolanensibus susceptus in regem sit unctus.*

18. *De scismate Romanae ecclesiae, qualiter Innocentius Gallias ingressus, conciliis celebratis regem ad defensionem Romanae ecclesiae invitaverit. De expeditione eius in Italiam ac sublimatione imperatoria.*

19. *Qualiter duo fratres in gratiam regis venerint. De duce Polanorum, rege Datiae et Ungarorum. De secunda expeditione imperatoris gestisque fortibus.*

20. *De fuga Rogerii et substitutione Reinaldi. De lite Romani pontificis et imperatoris morteque Lotharii.*

21. *De claris viris qui illo tempore obierunt et plurimis malis quae diversis in regnis tunc pululaverunt.*

22. *De sublimatione Conradi regis contradictioneque Saxonum et Heinrici ducis. De fuga Rogerii, de morte Petri Leonis.*

23. *Qualiter Saxones in pacem vocati sunt et Heinricus dux proscriptus et eiectus. De tyrannide Rogerii ducatuque Leopaldi synodoque Romae celebrata.*

24. *Excursus de fortuna regis Conradi. De rebellione Saxonum.*

25. *De pugna Welfonis cum duce et item illius cum rege, seditione Ratisponensium, expeditione ducis contra Welfonem morteque ipsius.*

26. *De factione Boemorum expeditioneque regis illo. De ducatu dato Heinrico fratri Leopaldi malis-*

que plurimis ob hoc a Welfone et praedicto Heinrico provinciae Baioariae irrogatis.

27. *De expugnatione Tiburti seditioneque Romani populi et instauratione senatorum ac morte Innocentii papae. Item de victoria Veronensium. De Paduanis.*

28. *Quem finem Iohannes Constantinopolitanus post expeditionem Syriae habuerit et qualiter vel qua re filius eius Manuel foedus cum rege nostro inierit.*

29. *De diversis bellis urbium Italiae variisque eventibus.*

30. *Qualiter Edissa capta sit, ecclesiae profanatae.*

31. *De persecutione Lucii papae legationeque ipsius ad regem, qualiter Romanus populus senatoribus patricium adiecerint et ob hoc quidam ex eis ab Eugenio Lucii successore anathematis gladio percussi sint.*

32. *De nuntio Armeniorum causaque itineris ipsius ac miraculis quae in Romana curia viderit.*

33. *De episcopo Gabulensi ac rumoribus quos de transmarinis regionibus retulit.*

34. *De pace Romani pontificis cum Romano populo et item perturbatione. De Boritio et variis per orbem commotionibus terminusque historiae.*

35. *Descriptio diversorum ordinum religiosorum terminusque libri septimi.*

36. *Catalogus regum et pontificum.*

CAPITULA LIBRI OCTAVI.

1. *De quadrifaria ecclesiae persecutione, ex qua tribu Antichristus nasciturus sit.*

2. *De discessione quae eius adventum praecedit.*

3. *De ipso eius adventu ac persecutione quae sub ipso fiet.*

4. *De vita et doctrina eius.*

5. *De Enoch et Helia.*

6. *De tempore tyrannidis eius.*

7. *Quae percusso eo adventum Domini signa praecedant.*
8. *De exterminatione saeculi per ignem.*
9. *Qualiter intelligendum sit:* Coelum et terra transibunt.
10. *De bifaria resurrectione mortuorum.*
11. *Qualiter auctoritate et ratione probari possit resurrectio mortuorum.*
12. *Qua aetate, sexu vel forma resurgant mortui.*
13. *Utrum qui vivi reperiuntur in illo statu obviam Christo rapiantur vel moriantur ut denuo resurgant.*
14. *De novissima tuba.*
15. *De ultimo iuditio et terrore seu forma iudicantis.*
16. *De facilitate iudicandi.*
17. *De quadripertito ordine iudicantium et iudicandorum.*
18. *Ubi iudicium fiat.*
19. *De celeritate iudicii.*
20. *De interitu reprobae civitatis.*
21. *De qualitate poenarum.*
22. *Quomodo intelligendum sit:* eadem mensura qua mensi fueritis r. v., *si temporaliter peccantibus aeternae poenae irrogantur.*
23. *Si in poenis positi de transactis malis vere poeniteant vel peccandi adhuc voluntatem habeant.*
24. *Si post iudicium extra infernum inferiorem ad leviores poenas locus remaneat.*
25. *Quomodo ibi ignis ardeat et non luceat.*
26. *De gloria et exaltatione civitatis Dei.*
27. *Qualia sancti post resurrectionem corpora habeant.*
28. *Qualiter praeteritorum memoriam habeant.*
29. *De diversis in coelesti curia mansionibus.*
30. *De tribus ternis angelorum.*
31. *Qualiter in eorum ordines sancti proportionaliter assumantur.*

LIBER I.

1. Gestarum rerum ab Adam protoplasto usque ad tempus nostrum seriem executurus, primo ipsum quem habitat genus humanum orbem, sicut a maio-
Oros. I,2. ribus accepimus, breviter distinguamus*. Tres mundi

* *Post* distinguamus *addunt* 7 *et* 11*:* Totam mundi machinam, id est cęlum et terram et illa que hęc media ligant elementa, eo quod nichil extra, infra, supra citraque se habens suis tantum claudatur terminis, circumscriptam loco esse sed non locatam philosophi tradunt. Ipsum vero celum spericum corpus seu globosum ratione perpenderunt, terram proportionaliter ambiendo ac velut a centro ęqualiter distando tamquam punctum continens. At ipsius superioris mundi partes in quinque zonas diviserunt, ex quarum habitudine inferioris mundi portionem quinque plagarum inequalitatis naturam contraxisse voluerunt. Hinc fit, ut duę extremę perpetuo algore obrigescere, media nimio caloris fervore torrida ab eis dicatur, ac ob hoc tres iste omnis animę viventis extorres putentur. Unde est illud Virgilii: *Quinque tenent cęlum zonę*
Georg. I,233. *quarum una perusta.* Restat ut due tantum que inter perustam et gelidas velud medię ex uno latere calore, ex alio algore habitudinaliter participant, temperatam quandam hinc inde trahant qualitatem ac exinde ab eis ad habitandum idoneę iudicentur. At de altera earum, quia authecos nostros quidam manere somniant, curiose investigare supervacaneum est. Huius igitur nostrę habitabilis plagam, ut de superflua itidem antipodum nostrorum habitatione taceam, in tres partes scriptorum sollertia partitur, Asiam, Affricam, Europam, quarum primam duabus etc.

partes esse scriptores asserunt, Asiam, Affricam, Europam. Quarum primam duabus posterioribus magnitudine coaequant, quamvis quidam duas tantum partes constituerint, Asiam videlicet et Europam, ita ut Affricam propter sui parvitatem adiunxerint Europae. Qui enim Affricam tertiam mundi partem dixerunt, non rationes dimensionum, sed refluxiones marium secuti sunt. Quarum provincias, situs, regiones qui velit cognoscere, legat Orosium.

2. Ad Orientem igitur, quantum ex scriptis Geneseos conici potest, in terra Eden creata paradisus creditur. Ubi dum primus homo positus, verbo Dei factus inobediens, in hanc peregrinationem iusto Dei iuditio deiectus est, cepit maledictionis terram excolere primum in Asia. Generavit autem filios utriusque civitatis, de quibus agere proposuimus, primos cives: quorum prior invidia et bonis operibus alterius incitatus, fratrem interfecit, primusque in hac valle
lachrymarum civitatem construxit. Occiso Abel, alius Isid.
Adae filius, Seth scilicet, nascitur, qui resurrectio interpretatur: a quo postmodum populus Dei propa-
gatur. Ab hoc sextus magnus civitatis Dei civis Enoch Hier.
fuit, qui in tantum Deo placuit, ut ab ipso translatus
ad ultima aecclesiae tempora, in loco cunctis morta- Ekkeh.
libus incognito vivus reservetur. Hominum vero ge- Hier.
nus crescere cepit et multiplicari, donec filii Dei ad filias hominum accedentes generavere gigantes. Quod quidam minus gnaviter intelligentes — preser-
tim cum pro filiis Dei alia translatio habeat angelos Ekkeh.
— malignos spiritus assumptis corporibus, quos incubos vocant, mulieribus mixtos putant. Alii filios Dei ex Seth, filias hominum ex Cain natas autumant, ac illos ex harum coniunctione, sicut de Salemone habes, ad oblivionem Dei provocatos, indeque iram eius in omnes pariter exarsisse affirmant. Et de his quidem qui ex Seth generati, usque ad septimam generationem iuste vixerunt, Iosephus in primo An-

I, 4. tiquitatum libro sic ait: *Disciplinam rerum celestium et ornatum earum primitus invenerunt. Et ne dilaberentur ab hominibus quae ab eis inventa fuerant, aut antequam venirent ad cognitionem deperirent, cum praedixisset Adam, exterminationem rerum omnium unam ignis virtute, alteram vero aquarum multitudine fore venturam, duas quidem columpnas facientes, aliam ex lateribus, aliam vero ex lapidibus, ambabus quae invenerant conscripserunt, ut si constructa ex lateribus exterminaretur ab imbribus, lapidea permanens praeberet hominibus scripta cognoscere, quae tamen lapidea hactenus permanet in Syria. Et ista quidem 7 generationibus permanserunt.* De aliis vero sic: *Deinde animum iudicantes esse dominum, et ad virtutem semper respicientes, tempore procedente de paternis*
ib. I, 5. *solempnitatibus ad mala progressi sunt.* Et infra: *Nam mali angeli mulieribus coeuntes, iniuriosos filios genuerunt: qui omne bonum despicientes propter confidentiam fortitudinis, similia his, qui dicti sunt a Graecis gigantes, perpetrasse traduntur.*

ibid. I, 5. 3. Itaque cum Deus crescente malicia, genus humanum delere cogitasset, Noe vero iusto viro, decimo ab Adam, cum uxore ac filiis totidemque uxoribus eorum, quae sunt octo animae, in arca salvatis, ceteros aquis diluvii perdidit. Huius diluvii et arcae — quamvis quidam ex nostris ab Adam usque ad Ninum tempora a scriptoribus gentium praetermissa vel
cf. Oros. I, 1. ignorata fuisse putent, ut item Iosephus ait — memoriam faciunt omnes, qui historias barbaricas conscripserunt: quorum unus Berosus taliter est effatus: *Dicitur autem et navis eius, quae in Armeniam venit, circa montem Chordeium, adhuc aliqua pars esse, et quosdam bitumen inde tollere, quo maxime homines ad expiationem utuntur.* Meminit autem et horum Ieronimus Aegyptius, qui antiquitatem Fenicae noscitur descripsisse. Sed et Manasseas Damascenus in 86. Historiarum libro, ita de his dicit: *Est et super Mi-*

liadam excelsus mons in Armenia, qui Paris appellatur, in quo multos confugientes sermo est diluvii tempore liberatos, et quendam simul in arca devectum in montis Ocilae summitatem, lignorumque reliquias multo tempore conservatas esse. Item de patribus, qui tam longo ante diluvium vixerunt tempore, Iosephus in primo I, 8.
Antiquitatum libro sic ait: *Nullus ad vitam modernam et annorum brevitatem, quibus nunc vivimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa quae de illis sunt dicta. Illi namque cum essent religiosi et ab ipso Deo facti, cum eis pabula opportuniora ad maius tempus existerent praeparata, tantorum annorum circulis rite vivebant. Deinde propter virtutes et gloriosas utilitates, quas iugiter perscrutabantur, id est astrologiam, geometriam, Deus eis amplius spacium vivendi concessit, quae nec ediscere potuissent, nisi* 600 *viverent annis; per tot enim annorum curricula magnus annus impletur. Testes autem mei sunt dicti omnes qui antiquitatem apud Graecos et barbaros conscribere maluerunt. Nam et Manethon, qui descriptionem fecit Aegyptiorum, et Berosus, qui defloravit Chaldaica, et Mochus et Estius, ad haec et Ieronymus Aegyptius, qui Fenicam disposuerunt, concordant cum meis dictis. Ysiodus quoque et Egatheus et Ellanecus et Achlansis, et inter hos Efforus et Nikolaus in historiis suis memoriam faciunt antiquorum annis mille viventium.* Haec Iosephus. Quod autem superius dictum est, quosdam ex nostris a scriptoribus gentium tempora illa ignorata vel stilo suppressa putasse, sic intelligi potest, quod barbaros non dignati fuerint inter scriptores computare, vel quod tunc primo scripta aliqua auctoritate digna arbitrarentur, cum per annorum digestionem in ordinem redacta fuerint. Fuerunt autem ab Adam usque ad diluvium iuxta septuaginta interpretes anni 2262, iuxta Ieronymum 1566, capita familiarum decem, Hieron.
Adam, Seth, Enos, Cainan, Malalehel, Iareth, Enoch, Matusalam, Lamech, Noe.

Ios. I, 13. 4. Transacto diluvio, Noe cum vineam plantaret,
vinum bibens inebriatur, et ex ebrietate nudatus est;
quod unus filiorum videns, derisit, alter operuit.
Fuerunt itaque hi duo fratres primi post diluvium
Hieron. cives civitatum, de quibus agimus. Ab his et tertio,
Sem scilicet, Kam et Iafeth, diffusis ubique filiis ne-
potibusque illorum, universum genus hominum pro-
I, 11. pagatur. Unde Iosephus: *Galathae olim dicti sunt*
Gamaricae, quos Gomer instituit. Magog Magogas qui
et Scythae a se institutos nominavit. Medi a filio Iafeth
Madeo, Ionii Elladicique a filio Iafeth Iano. Thyras
Tyrenses, quibus Graeci Tracum nomen commuta-
verunt. Cethim autem Cethimam insulam habuit,
quae dicitur Cyprus, et ab ea omnes insulae et mari-
tima loca Cethim hebraice nuncupantur: unde et
quaedam civitas Cypri Cythis a Graecis vocatur.
Omnibus vero erat lingua una et labium unum. Su-
perbia igitur instigante, turrim seu civitatem in campo
Sennahar, auctore Nemroth, qui de stirpe Kam de-
scenderat, quae coelos attingeret, cogitaverunt con-
struere. Quod Moyses noster in Genesi hoc modo
Gen. 10, prosequitur: *Filii Kam, Chus et Chanan. Chus genuit*
6–10. *Nemroth; ipse cepit potens esse in terra, et erat robu-*
stus venator coram Domino. Fuit principium regni
eius Babylon et Arach et Archat et Chalanne in terra
Sennaar. Sed Dominus inspector cordium iustusque
iudex, hanc in tenera mundi emergentem aetate con-
tumatiam non ferens, animadvertere voluit, linguas-
que eorum confudit, propter quod et turris ab hac
Ekkeh. confusione Babel nomen accepit. Hinc 72 linguae
per totum orbem dispersae sunt. Haec est illa Babylon,
figurans eam, cuius sunt cives omnes, qui ordinationi
Dei superbe resistere conantur, ac per hoc confu-
sione digni ab aeterno iudice reputantur. Huius tur-
ris et confusionis, ut item in libro Antiquitatum ait
I, 9. Iosephus, meminit Sybilla, dicens: *Cum omnes homi-*
nes unius vocis existerent, quidam turrim excelsam

aedificaverunt, tanquam ascensuri per eam in celum. Dii vero immittentes ventos, everterunt turrim, et vocem propriam unicuique partiti sunt, et propterea vocari contigit Babylon civitatem. De campo vero Sennahar in regione Babylonis meminit Estius, ita dicens: *Qui vero de sacerdotibus sunt erepti, Iovis sacra sumentes, in Sennahar Babylonis venerunt.* Fiunt autem secun- Ekkeh. dum septuaginta a diluvio usque ad Nemroth principatumque Heber, unde Hebraei, anni 531, secundum supputationem vero Ieronimi 100 et unus, quae talis est: Sem genuit Arfaxat biennio post diluvium, Arfaxat vero 35. genuit Sale, Sale 30. genuit Heber, Heber 34. genuit Phalech, cuius diebus per confusionem linguarum divisa est terra. Septuaginta inter Sale et Arfaxat medium Chainan ponunt, eique 135 annos tribuunt. Praedictis etiam et post nominandis longe plures quam Ieronimus, antequam generarent, annos supputant. Quare et in annorum ratione discrepant. Quos Lucas euangelista in genealogia sua secutus: *Qui fuit,* inquit, *Sale, qui fuit Chainan, qui* Luc. 3, *fuit Arfaxat.* 36.

5. A confusione vero linguarum usque ad nativi- Ekkeh. tatem Abrahae iuxta priores fiunt 541, iuxta supputationem vero posteriorum anni 141, quae talis est: Iordan. Phalech 30. anno genuit Reu, sub quo primum templa constructa hominesque pro diis adorati fuisse traduntur. Reu 32. genuit Saruch, Saruch 30. genuit Isidor. Nachor, Nachor 34. genuit Thare, sub quo regna Assiriorum et Sicyoniorum, Assiriis Belo, Sicioniis Aegaleo imperantibus, orta sunt. Thare 70. anno genuit Abraham. Fiunt ergo iuxta alios 1072 anni a Ekkeh. diluvio usque ad Abraham. Quos Augustinus, cum August. amplius quam mille annos a diluvio usque ad Ninum de c. Dei 15, 2. fuisse dicat, sequi videtur. Iuxta supputationem vero aliorum minus quam 300, in quibus annorum supputatio in duabus aetatibus satis conturbatur. Haec omnia iuxta nostros. Porro annales gentium ab im-

perio Nini incipiunt. Quos sequentes simulque nostros cum illis auctores conferentes, humanae miseriae historiam a Nino incipiamus, quam per annos ab ipso usque ad Urbem conditam, ab Urbe vero condita usque ad Christum digestam, a Christo usque ad nos, Deo adiuvante, per annos item perducamus.

Ekkeh. 6. Igitur anno post diluvium, secundum septuaginta 1032. vel 3, Belo mortuo, qui per 75 annos regnum Assiriorum in pace tenuerat, Ninus filius eius primus, ut traditur, propagandae dominationis libidine genus hominum cruentare non metuens, bellorum inquietudinem orbi induxit, totumque pene Orientem imperio suo subegit: quod tanto liberius facere potuit, quod homines adhuc rudes et agrestes, nec armis tutati, nec bellis exercitati, nec rerum bellicarum scientia praediti fuerant. Quippe qui nullis adhuc legibus aut disciplinis in unum coierant, et, ut ait Eusebius, ferino magis ac beluino more oberrantes, non urbes ad societatem, non mores ad honestatem, non leges ad vitae iustitiam tenuere. Artium vero disciplinarumque apud eos et philosophiae ne ipsum quidem nomen habebatur, sed agrestes et vagi per deserta, nullis sedibus, vagabantur. De invent. lib I, 2. Sed ut Tullius in prologo Rhetoricae primae: *Fuit quoddam tempus, cum magis homines passim bestiarum more vagabantur et sibi victu ferino vitam propagabant, nec ratione animi quicquam sed pleraque viribus corporis administrabant. Nondum divinae religionis, non humani officii ratio colebatur, nemo nuptias viderat legitimas, non certos quisquam aspexerat liberos, non ius aequabile quid utilitatis haberet, acceperat. Ita propter errorem atque inscitiam ceca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se explendam viribus corporis abutebatur perniciosissimis satellitibus.* Sic Tullius. Aug. de c. Dei 12, 2. Erat etiam tunc regnum Sicioniorum in Europa, quod quadragesimo quinto anno Beli ceperat, sed parvum: a quo doctissimus Marcus Varro scribens

velut ab antiquo tempore Romanorum historiam ordiri cepit, eo quod ad Athenienses et inde ad Romanos traductum eorum quasi fons et origo extiterit. Unde est item illud Ciceronianum: *Imperium Graeciae fuit penes Athenienses, Atheniensium potiti sunt Sparciatae, Sparciatas superaverunt Thebani, Thebanos Macedones vicerunt, qui ad imperium Graeciae brevi tempore adiunxerunt Asiam bello subactam.* Sic ille. Ab his a Romanis imperium ereptum, nemo qui historias novit, ambigere potest. Fuit etiam regnum Aegyptiorum, quod tunc cum aliis Asiae regnis Assyriis subiacebat. Totam enim Asiam, excepta India, quam post mortem eius Semiramis haud contenta terminis, quos a viro solo bellatore susceperat mulier, regno adiecit, Nino subditam legimus. De his ergo, quae regni eius tanquam appendices fuere, necesse dicere non est. Aedificavit vero Ninus civitatem maximam, quam ex nomine suo Ninam seu Ninive vocavit; quae adhuc in Mesopotamia posita, mutato nomine lingua eorum Mussa vocatur[1]. Quod Moyses noster in libro Geneseos latenter innuit. Cum enim, ut supra posui, de Nemroth dixisset, quod principium regni eius fuerit Babilon in terra Sennahar, adiunxit: *De terra illa egressus est Assur, et aedificavit Ninive.* Sed et Iosephus: *Assur*, ait, *Ninum constituit civitatem;* quod tamen quidam ad Noe nepotem Assur interpretantur. Unde apparet Babylonem fuisse ante Ninum, Semiramidemque uxorem Nini instauratricem eius potius dicendam quam conditricem. Ninus Zoroastrem magicae artis repertorem interfecit. De quo Aristotiles scribit, quod vicies centum versuum milia condiderit, cuius artem longe post Democritus ampliavit.

ad Her. II, 25. — Ekkeh. — Gen. 10, 11. — Ant. I, 14. — Ekkeh.

7. Anno ab imperio Nini 42. vel 43., regnante apud Sicionios Europe rege secundo, in Chaldaea Ekkeh.

1) Hoc nomine Ottonem civitatem etiam nunc existentem *Mossul* in dextra Tigris ripa e regione veteris Ninivae sitam significare voluisse coniecit V. Cl. Massmann Ber. der Berl. Geogr. Ges.

natum esse asserunt Abram, qui multarum gentium futurus patriarcha a Domino vocatur, aucto nomine ab ipso dictus Abraham; praecipiturque ei, ut non solum affectu sed et loci mutatione cives Babyloniae fugiat, ac terram, quae huius de qua agimus civitatis typus esse dignoscitur, magnus eius civis futurus, introeat. Refert Philo, eum a Chaldaeis, eo quod ignem ritu ipsorum adorare nollet, in ignem proiectum, sed mox ad invocationem Domini liberatum, iuxta illud: *Eduxit eum Dominus de Ur Chaldaeorum.*
I, 15. Ur enim lingua eorum ignis vocatur. Sed et Iosephus: *Meminit*, inquit, *patris nostri Abraham Berosus, non quidem nominans eum, sed ita dicens: „Post diluvium decima generatione apud Chaldeos fuit quidam vir iustus et magnus, in celestibus rebus expertus.“* Nicolaus vero Damascenus in quarto Historiarum sic ait: *Abraham is regnavit in Damasco, veniens advena cum exercitu de terra, quae super Babilonem dicitur Chal-*
Oros. I, 4. *deorum.* Porro Ninus cruentam victoriam tanquam lupus saeviens inter oves inermes exercens, quinquagesimo regni anno in oppugnatione urbis cuiusdam sagitta percussus interiit, in ipsoque veridice
Matth. 26, 52. impletum est: *Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit.*

Ekkeh. 8. Occiso Nino, Semiramis uxor eius, mulier viro immanior, Orientis imperium rexit, Aethiopiamque et Indiam ferro domitas subiecit. De cuius non solum crudelitate sed etiam execrabilis libidinis voluptate quia multi multa dixerunt, supersedemus. Haec post mortem mariti 42 annis regnavit, ac medio imperii sui tempore urbem potentissimam, nobilissimam opulentissimamque ac totius Orientis caput ex turre Babel cocto latere ac bitumine instauravit Babylo-
Gest. Trev. 2. niam. Tradunt Treverenses, quod privignum suum Trebetam post mortem Nini regno expulerit. Qui classe facta, ex Asia in Europam profectus, id est per mare in Rhenum ac inde per Mosellam, in valle pul-

cherrima Galliae consederit, ibique florentissimam opibusque confertissimam ac totius tunc caput Galliae urbem fundaverit, quam Treverim ex nomine suo appellaverit. Quae quanta qualisque fuerit, ex ipsa ruina sui liquido probari poterit. Monstratur ibi palatium miri operis, quod ad instar Babylonici muri ex cocto latere factum, tantae adhuc firmitatis manet, ut non solum hostem non metuat, sed etiam nulla operum arte frangi queat. Porta quoque ibi ostenditur, quae ex incredibili lapidum magnitudine ferro iunctorum compacta, in superficie sui corpora beati Symeonis ac venerabilis praesulis Popionis in ecclesia ab eodem pontifice facta fovere cernitur. Extant etiam ibi antiquae nobilitatis, ut ipsi aiunt, monimentorum insignia, e quibus nostris ibi temporibus repertum et in lapide sculptum infra posuimus epitaphium:

Nini Semiramis, quae tanto coniuge felix
Plurima possedit, sed plura prioribus addit,
Non contenta suis, nec totis finibus orbis,
Expulit a patrio privignum Trebeta regno,
Insignem profugus nostram qui condidit urbem,
Treveris et caetera.

Semiramis dum filium suum Ninum seu Niniam de illicito ac incestuoso solicitare audet concubitu, ab eo, ut traditur, interficitur, eique successit in regnum filius. Oros. I, 4.

9. Anno ab imperio Nini 113., anno vero aetatis suae 75., regnante apud Assirios Nino 4., apud Sicionios 5. Telexion, cum Sara uxore sua, Loth quoque consobrino de terra Chaldaeorum egressus Abraham, habitare coepit in terra Chanaan; Loth vero tanquam Hierusalem civis in Sodoma civitate peccatorum habitans, multis modis pro malis eorum operibus, tanquam granum inter paleas, tribulabatur. Volens ergo Dominus tam iustum a temptatione eripere, quam fetida iniquorum scelera novo et exquisito ultionis genere punire, igne ac sulphure quinque civitates, Hieron. Ios. I, 15. Oros. I, 2.

quod Graeci πεντάπολιν vocant, delevit, iustumque ab angelo praemonitum misericorditer in montem educens, liberavit anno ab imperio Nini 140. Iam tunc inter tenera mundi rudimenta monstrabantur cives Babyloniae mundique amatores, inter quos nunc premitur ac conculcatur ecclesia, in extremo iudicis examine cum auctore suo igne puniendos aeterno, iustosque ab eis separatos in coelestis regni habitaculum assumendos fore.

Ios. A. I, 20. 21. 10. Abraham vero gentium futurus patriarcha, primus circumcisionis signum et spem repromissionis accepit, generavitque duos filios, Ismahel et Isaac: quorum unus secundum carnem, alter per repro-
Galat. 4, 23. missionem, iuxta apostolum, est natus, imperante Assiriis Assirio 5., apud Sicyonios adhuc manente Thelxione, qui propter laeta et mitia regni sui tem-
Hieron. pora mortuus a suis cultu Dei honorari cepit. Fuerunt autem duo praefati fratres post datam circumcisionem utriusque civitatis, unde agere cepimus, primi cives, posteriorque a priore persecutionem in typum futurorum passus est. Et nota, quod inter harum trium aetatum primordia ab uno patre editos hos cives invenies, ut per hoc una fide praeditos, uno fonte genitos, utrosque uno simul sinu populos longe retroactis seculis contentura fore monstraretur
Gen. 25, 24. ecclesia. Genuit autem et Isaac geminos ex uno, ut scriptura refert, concubitu, saepe dictarum cives civitatum, Esau et Iacob fratres. Hic est Iacob, qui Dominum facie ad faciem vidit, et vocatus est Israel, a quo secundum carnem carnalis, secundum spiritum spiritualis propagatus est Israel. Hii sunt tres patriarchae saepe nominatae cives et principes civitatis, quorum et meriti et fidei praerogativa Dominus se
Exod. 3, 6. appellari voluit Deum, dicens: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Iacob.*

11. Mortuus est ergo Abraham annorum 175, regnantibus apud Assirios Xerxe, qui et Baleus,

apud Sicionios Turicho seu Turimacho septimis regibus; octavis quoque Armamithre apud Assirios, apud Sicionios Leucippo, apud Argivos, quorum cum Abrahae nepotibus ortum est regnum, Inacho primo regnantibus, ad Isaac sicut et ad patrem suum facta repromissio est. Imperantibus autem Assiriis Belocho 9., Argivis Phoroneo Inachi filio, apud Sicionios adhuc permanente Leucippo, facta est eadem repromissio Iacob. Hisdem diebus sub Phoroneo legibus et iudiciis informata primum fuisse Graecia dicitur. Phegius quoque frater eius mortuus, ab eis adoratus est ut deus. Io etiam Inachi filia, post Isis dicta et ab Aegyptiis pro dea maxima postmodum culta, hisdem fuisse invenitur temporibus. Haec, ut alii dicunt, ex Aethiopia orta, eiusdem gentis regina, iuste lateque imperavit, ac literas Aegyptias invenit, unde et cultum divinum ab eis meruit. August. 18, 3.

12. Circa idem tempus pervicax fuisse praelium Oros. I, 7.
inter Telscisces et Carathasos adversus Phoroneum Argivorum regem et Pharphasios ancipiti gestum victoria fertur, tandemque a Phoroneo victos ac profugos factos, in Rhodo insula, quae Offusa tunc dicebatur, quam omnes humanae habitationis extorrem putabant, consedisse Telscisces. Ex hinc eadem insula, in qua Colosus civitas posita est, satis opportuna carinis, inhabitari coepit.

13. Anno ab imperio Nini 260. sevum in Achaia Aug. de c. Dei 18, 8.
Ogygii Eleusinae conditoris ac regis diluvium fuit temporibus, quod et ab ipsius nomine Ogygii diluvium est appellatum. Minerva tunc ad lacum Tritonis in virginali aetate apparuisse dicitur, unde Tritonia vocatur. Regnantibus Assiriorum 10. rege Baleo, Sicioniorum 9. Mesapo, Argivorum 3. Api, mortuus est Isaac 180 annorum, Iacob et Esau 120 annos habentibus.

14. Anno ab imperio Nini 212. regnantibus, quos Hieron.
iam nominavi, Baleo, Api, sub Aegyptiorumque rege Oros. I, 8.

Diopolita, cui nomen Amasis erat, fuisse in Aegypto maximam primo ubertatem, post intolerabilem famem, cui Ioseph unus de 12 Iacob filiis, a fratribus venditus, sed ex Dei dispensatione toti Aegypto praepositus, divina provisione subvenerit. Pompeius
Iustin. 36,2. quoque ac Iustinus eius breviator sic refert: *Minimus aetate inter fratres Ioseph fuit, cuius excellens ingenium fratres veriti, interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Aegyptum, cum magicas ibi artes sollerti ingenio percepisset, in brevi ipsi regi percarus fuit. Namque et prodigiorum sagacissimus erat, et somniorum primus intelligentiam condidit, nichilque divini iuris humanique ei incognitum videbatur, adeo ut etiam agrorum sterilitatem futuram ante multos annos prospiciens fruges congregasset; tantaque eius experimenta fuerunt, ut non ab homine, sed a Deo responsa viderentur.* Sic Iustinus. Qualiter vero populus Dei in Aegyptum descenderit ibique peregrinatus fuerit, Moyses noster, quem et ipsi scientem sapientemque, ut postea monstrabitur, testantur, scriptum reliquit.

Aug. 18, 5. 15. Ea tempestate magnum idolum Aegyptiorum Serapis, quod christianis temporibus sub Theodosio imperatore ecclesiastica destructum narrat historia, Argivorum regi Api illo navibus transvecto ac ibidem mortuo ab Aegyptiis est factum. Cur autem post mortem eius non Apis sed Serapis dictum sit, Varro huiusmodi causam reddit, quia enim arca, in qua mortuus ponitur, quod omnes sarcofagum vocant, soros dicitur graece, et ibi venerari eum coeperunt sepultum, priusquam templum eius esset constructum, velut soros et Apis, Sorapis primo, deinde una littera, ut fieri assolet, commutata, Serapis dictum est. Ferunt tamen quidam, Ioseph nostro, eo quod Aegyptios a fame liberaverit, hoc factum fuisse simulachrum.

ib. 6. 16. Mortuo Api, filius eius Argus, ex quo Argivi

appellati sunt, patri successit in regnum. Huius diebus regnante apud Sicionios Erato, apud Assirios manente adhuc Baleo, mortuus est Iacob annorum 147. Tunc etiam delatis aliunde seminibus, primo coepit habere segetes Graecia. Et nota, quod Graecia, quae caeteras praecellit gentes sapientia, aliunde segetes in se, et a se, ut ex priori patet historia, accepit leges. Prius informatur iudiciis et legibus, quam redundet panibus. Imperante Assiriis 12. ib. 7.
Aminto, Sicioniis 11. Clemineo, apud Argivos manente adhuc Argo, Ioseph 110 annos habens, in Aegypto moritur. Post cuius mortem populus Dei in Aegypto coepit crescere ac multiplicari, mortuisque eis qui noverant Ioseph, ab Aegyptiis graviter affligi. Itaque Moyses eiusdem populi futurus liberator, natus est, regnante apud Assirios 14. Sapro, apud Sicyonios Ortopoli. Hisdem temporibus Prometheum, qui ob nimiam sapientiam de luto homines fecisse fingitur, Athlantem et fratrem eius, qui ob scientiam astronomiae coelum portare dicitur, fuisse ferunt. Huius Athlantis ex Maia filia nepos Mercurius, qui et Hermes Aegyptius seu Trismegistus, magnus philosophus fuit, qui mirae profunditatis philosophicos libros edidit.

17. Anno ab imperio Nini 490, regnante apud Hieron.
Athenas a Cecrope 30. Amphitrione, vel iuxta alios sub ipso Cecrope, memorabile illud sub Deucalione diluvium fuit. Qui idcirco, quod venientes ad se circa montem Parnasum ratibus eductos fovit et aluit, genus hominum reparasse in fabulis legitur. Ea quoque tempestate diris morbis pestilentiaque mortifera aestuasse Plato refert Aethiopiam. Hisdem diebus gen- Oros.
tem simplicem ac nulli unquam obnoxiam suisque I, 9.
terminis contentam Liber pater sanguine madefecit, libidinibus polluit Indiam. Sed quia Athenarum fecimus mentionem, qualiter et a quo condita, vel cur hoc nomen sortita fuerit, dicamus. Cum ergo a Cecrope conderetur vel instauraretur, apparuisse ibi

uno loco olivae arborem, alio erupisse aquam, Varro refert. Motus his rex prodigiis, ad Delficum Apollinem sciscitandi gratia cum misisset, ille respondisse dicitur: olivam Minervam, aquam Neptunum significare, in potestateque civium esse, ex cuius potissimum nomine civitatem vellent vocare. Rex con-
Aug. 18, 9. vocatis utriusque sexus populis, statutisque ex una parte maribus, ex alia foeminis, cum una persona masculos excederent foeminae, Minervae dicandam hoc omine civitatem iudicaverunt. Ita civitas vocata est foeminino genere pluraliter Athenae, quod singulari numero Minervam in Graeco sonat. Ob ea, dum exaestuanti mari non multo post ipsorum terrae vastarentur, Neptuno quasi deo maris hoc asscribentes, per hoc, ne ulterius suffragia mulierum quaererent, eum placare statuerunt. Sicque nobilissima illa liberalium artium philosophorumque maximorum nutrix futura in prima conditione sui ludificatione daemonum inchoatur.

Aug. 18, 11. 18. Anno ab imperio Nini 495, regnantibus apud Assirios Ascalthide, apud Sicyonios Maratho, apud Argivos Triopha, Moyses vir Dei, decem antea plagis percussa Aegypto, de servitute eius liberatum eduxit
Oros. I, 10. Israel, quod Iustinus seu Pompeius atque Cornelius
Iustin. 36, 2. uterque sed vario modo testantur. Ait ergo Pompeius sive Iustinus ita: *Filius Ioseph Moyses fuit, quem praeter scientiae paternae hereditatem etiam formae pulchritudo commendabat. Sed Aegyptii cum scabiem atque vitiliginem paterentur, responso moniti, eum cum aegris, ne pestis ad plures serperet, terminis Aegypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Aegyptiorum furto abstulit; quae armis repetentes Aegyptii, domum redire tempestatibus compulsi sunt.* At vero Cornelius de eadem re sic ait: *Plurimi auctores consentiunt, orta per Aegyptum tabe, quae corpora foedaret, regem Bochorim, adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum, et id genus hominum ut invisum diis*

alias in terras avehere iussum. Sic conquisitum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, caeteris per lachrimas torpentibus Moysen unum exulum monuisse, ne quam deorum hominumque opem expectarent, sed sibimet duci coelesti crederent, primo cuius auxilio praesentes miserias propulissent. Itaque ambo isti quamvis ab eo multa strennue acta maliciose celaverint, magno tamen illi duci Moysi nostro testimonium praebuere inviti. Haec idcirco de historiis gentium ponere volui, ut ostenderem, cives Babyloniae ad dampnationis suae cumulum veritatis assertores scisse quidem, sed erroris mendacia non deseruisse. Eo tempore sole per devia oberrante fervor intolerabilis terras exussit. Unde ridiculosam Phethontis fabulam vario errore delusa gentilitas texuit.

19. Anno ab imperio Nini 535. quinquaginta parricidia inter Aegisti Danaique fratrum liberos una nocte commissa feruntur. Danaus autem tanti sceleris auctor, ad Argos cedens, et a Stenelao rege ipsorum humane susceptus, postmodum eum infideliter regno expulit, et ipse pro eo regnavit. A quo Danaum genus tractum puto, ab eoque perfidiae scelus ad illos derivatum esse. Unde et illud Virgilianum: Oros. I, 11. Aen. II, 65.

Accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno
Disce omnes.

Et rursum: *Timeo Danaos, et dona ferentes.* Hisdem diebus Perseus a Graecia in Asiam navibus transvectus, barbaras gentes domuit, easque de nomine suo Persas vocavit. Pudet hic inextricabiles flagitiorum recessus pandere. Tunc enim Busyris hospites suos diis suis immolantis viguit immanitas. Prognes et Philomelae parricidium appositumque marito ab uxore filium quis non gemens audire poterit? Omitto Tantali Pelopisque facta turpissima, Ganymedemque Trois regis filium a Tantalo Frigiorum rege flagitiotissime sub nomine dei sui Iovis raptum, maximumque bellum inde excitatum. Quid de flagitiis Limi- Aen. II, 49. Oros. I, 12.

nadum, de Edippo interfectore patris, matris marito, filiorum fratre, vitrico suo, de Medeae quoque veneficiis ac crudeli amore dixerimus? Nonne tanta tamque inaudita huius temporis scelera fuere, ut etiam astra fugisse ab ipsis civibus mundi dicantur? Quid igitur hic aliud, quam fugiendum esse de medio Babylonis eiusque sceleratissimorum civium consortio, atque ad cives nostros transeundum asseruerim?

August. d. c. Dei I, 11. 20. Moyses ex Aegypto populo Dei educto, legem in monte Syna dedit, per quadragintaque annos rector eorum in deserto existens, annorum 120 moritur, Iesuque filio Nave ducatum populi reliquit. Hic primus officio nomineque formam gerens salvatoris, in terram promissionis, quae huius, unde agimus, typus civitatis est, populum Dei inducere meruit. Non fortuitis casibus, sed Dei providentiae, dividentis inter lucem et tenebras, ascribendum reor, quod circa tempus egressionis filiorum Israel ex Aegypto, vel iuxta alios mansionis in terra promissionis, novis et inauditis, ut modo retulimus, mundus inferbuit sceleribus. Ut enim rege coeli Christo nato rex terrae turbatus legitur Herodes, sic non immerito Domino in Aegyptum descendente populumque suum inde educente, diabolus turbatus ad ausus nefarios factaque sceleratissima permissam sibi civitatem incitavit. Unde et adhuc Domino de Aegypto mundi huius servos suos ad regnum suum vocante, mundum frequenter concuti ac turbari videmus. Eadem ratio est, si circa introitum populi Dei in terram promissionis et eiectionem gentium ibi morantium talia fuere.

Oros. I, 13. 21. Anno ab imperio Nini 640. fuisse bellum immane inter Cretenses et Athenienses victoriamque magis Cretensibus cessisse ferunt, victosque ex Atheniensibus Minotauro, aut fero homini, aut humanae bestiae, expositos. Quam historiam non solum ex hoc bello sed etiam ex artificiosis factis Daedali

in fabulis notissimam a puerisque in scolis tritam prosequi non oportet. Ea tempestate Laphitae cum Thessalis decertantes Thessalosque discurrere in equis a longe videntes, equis mixtos putabant, et ex hinc Centaurorum fabula traducta est.

22. Anno ab imperio Nini 820. Vesores rex Aegypti Scythis bellum indixit. Cui Scythae ridiculose responderunt, frustra ditissimum regem contra pauperes bellum sumpsisse. Adiciunt etiam, se non oportere ad ipsos venire, cum ei ultro occurrere parati sint. Dicta factis secuntur. Pugna conserta est, fugienteque Vesore, ac destituto exercitu, praeda magna capta: Scythae Aegyptum quoque populati essent, si Nili paludibus coerciti non fuissent. Inde revertentes Asiam pervagantur, eamque pene totam vectigalem fecerunt. Itaque dum per 15 annos ibi morantur, mulieribus denunciantibus, prolem se a finitimis, ni redeant, recepturas, reverti coguntur. Oros. I, 14.

23. Medio tempore duo regii iuvenes Plinius et Scolopetius Scythia pulsi, cum ingenti multitudine in Ponti et Cappadociae oris iuxta Thermodontem amnem consedere. Ubi dum vicina quaeque popularentur, insidiis finitimorum trucidantur. Horum uxores exilio simul ac viduitate permotae foemineaeque fragilitatis oblitae, maribus qui superfuerant occisis, arma sumpsere, petitisque a vicinis conubiis, masculos necabant, foeminas servabant. Ex his Amazonum genus traductum est. Quae in tantum, mirabile dictu, invaluere mulieres, ut pene toti Asiae ac Europae imperarent. Hae dicuntur illo tempore Ephesum condidisse, ac Dianae tanquam deae belli templum multis dehinc seculis famosum fabricasse. Porro ex eo quod dexteras, ne ictum sagittarum impedirent, adurebant mamillas, Amazones quasi sine mamillis sunt dictae. ib. I, 15.

24. Mortuus est autem Iesus in terra promissionis, regnantibus apud Assirios 18. Amintha, apud August. 18, 11.

4*

Athenienses 4. Erichtonio, apud Sicionios 16. Corace,
Hieron. apud Argivos 10. Danao. Ex hinc coeperunt esse iudices in populo Dei usque ad Saulem, quorum primo iudicante Othoniel, Cathmus Graecas litteras
August. 18, 14. invenit. Per idem tempus fuere theologi, qui de diis falsis canerent, Orpheus, Musaeus, Linus. Regnum etiam finitum est Argivorum et translatum est ad
ib. 18, 15. Micenas, unde fuit Agamemnon. Exortum quoque est in Italia regnum Laurentum, ubi pater Fauni, Picus Saturni filius, qui et Sterces, eo quod primus stercore agros foecundari fecit, dicebatur, post patrem regnavit. Delbora foemina prudente ac prophetissa iudicante Israel, Assyriis vero imperante 24. Lamphere, Apollo citharam condidit artemque medicinae invenit. Non multo post iudicante Iair Israel, Carmentis nympha litteras Latinas reperit.

Oros. I, 17. 25. Anno ab imperio Nini 870. raptam fuisse Helenam, coniurationemque factam adversus Troiam ferunt. Hinc decennalis obsidio famosumque sequitur Troiae excidium. Quod qui scire desiderat, legat Homerum eiusque imitatorem Pindarum seu Virgilium. Hinc Romanorum gentem duxisse originem ab Aenea profugo et, ut ipse adulatur, viro forti, ut vero ab aliis traditur, patriae proditore ac necromantico, utpote qui etiam uxorem suam diis suis immolaverit, scribit Virgilius. Ferunt etiam Francorum gentem ab eis traxisse principium. Dum enim
Cf. Ekk Troianorum principes incertis vagabantur sedibus, plurimi eorum in Scythia consederunt, regemque sibi creaverunt; ac primo dicti Sicambri, postmodum elapso tempore sub Valentiniano imperatore, cum ipsi proposito sibi libertatis praemio vicinas imperio gentes subiecissent, a praefato principe Attica lingua Franci sunt vocati a feritate, vel Franci a nobilitate. Lingua enim eorum Franco nobilis dicitur. Tradunt tamen quidam, a quodam Francone Troianorum principe, qui iuxta Rhenum consedit, Francos esse

appellatos, monstrantque in argumentum urbem adhuc, quam ipsum construxisse patrioque nomine Troiam fluviumque eius Xantum vocasse asserunt, quae postmodum a Sarracenis destructa ac rursum a christianis reaedificata Xantis usque hodie vocatur. Quomodo vero in Gallias, quas modo inhabitant, venerint, suo loco ac tempore, Deo adiuvante, dicemus. Haec de origine gentis Francorum dicta hunc teneant locum. Diffusis longe lateque per orbem Troianis, Antenor quoque fundator extitit Patavii. Unde Virgilius: Aen I, 242 sqq.

Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illiricos penetrare sinus, atque ultima tutus
Regna Liburnorum et fontem superare Timavi.

Et infra: Aeneid. I, 247.

Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit.

Et Lucanus: *Patavique truces.* Quarum quidam Galliae urbem Pictavim, nonnulli Baioariae Pataviam, alii vero Venetiae Paduam, quae et Patavium, putant, quod et verisimilius est et sensui Virgilii accommodatius. Factum est autem hoc celeberrimum excidium, cum iam regnum Laurentum cessisset ad Latium, regnaretque filius Fauni Latinus, iudicante Hebraeos Iabdon vel iuxta alios viro fortissimo Samson, quem etiam ob incredibilem fortitudinem Herculem putabant, utrum autem ipsum vere putaverint Herculem, dicere non est meum. Fuisse autem contemporaneos, ex hoc quod circa subversionem Troiae extiterunt, innuitur. Haec Romani regni principia aureis seculis, id est sine luxu inerti bellorumque turbulentia sub Saturno inchoata, Laurenti fuere. Verum ab hinc ferrea successit aetas.
Phars. I, 431.
Aug. 18, 16. 19.

26. Aeneas enim in Italiam navibus ex Frygia transvectus, Latini regis filiam accepit, gravique inter ipsum et Turnum ob hoc bellorum orto discrimine, humano cruore aurea secula in ferrum commutari docuit. Quod Virgilius, utrum veraciter vel

adulationis fuco fallaciter, pulcherrimo versuum ordine prosequitur. Haec de Troianorum profugis dicta sufficiant. Victores vero eius tanta secuntur discrimina, ut non inmerito, qui in tam miserrimo fortunae rotatu, noxio magis succubuerint fato, dubitetur. Ut enim de his qui in congressu diutino occubuerant, quos tamen Dares Frygius ex Argivis 883 milia, ex Troianis 666 milia fuisse memorat, taceamus, quanta fuere Ulixis pericula, longorum circuituum taedia? Unde est illud poetae:

Dares Phr.

Hor. A. P. 141.

Dic mihi Musa virum, captae post tempora Troiae
Qui mores hominum multorum vidit et urbes.

Totum quippe pene orbem non tam peragrando quam oberrando pertransiens, universis terrae marisque miseriis participavit. Unde idem praecipuus orator in libro de Officiis: *Quam multa passus est Ulixes in illo errore diuturno, cum et mulieribus, si Cyrce et Calipso mulieres sunt, inserviret, et in omni sermone omnibus se affabilem esse vellet, domi vero etiam contumelias servorum ancillarumque pertulit, ut ad id aliquando, quod cupiebat, perveniret. Aiax, quo animo traditur, miles appetere mortem, quam ille perpeti maluisset.* Hic in Hispania Ulixibonam, quae a nostris nuper Sarracenis ablata est, et in Gallia Troiam, de qua supra mentio facta est, primus condidisse dicitur. Quare et hoc quod de Francone traditur, fictitium videtur. De fabulosis autem et pene fidem excedentibus aerumnis eorum quid dicam? Denique non solum fabulae concrepant, verum etiam plenae sunt historiae, socios Diomedis in aves mutatos, quae ipso in deum translato, circa templum eius in insula Diomedia, haud procul a monte Gargano situm volitent aquasque ministrent. Quod iuxta Augustinum in tantum Varro probare videtur, ut easdem aves referat ex Graecia venientes, tanquam cives cognoscere, alienos diris morsibus a se repellere. Quod ut probabilius idem Varro faciat, de

Cic. de Off. I, 31.

Aug. 18, 16 sq.

famosissima Circe, quae socios Ulixis mutavit in August. 18, 17.
bestias, et de Archadibus, qui transnatando stagnum
in lupos convertebantur, qui si humana non vesce-
rentur carne, quod post octo annos transmisso amne,
rursum reverterentur ad humanam formam, com-
memorat. Exprimit etiam ex nomine quendam De-
menutum de sacrificio Archadum gustasse, et in
lupum mutatum decimo tandem anno in propriam
figuram reversum fuisse. Unde et dicit deum eorum
Licaeum dictum, Graeci enim lupum licum dicunt:
Romanorum quoque lupercos ab eis originem du-
xisse narrat. Quae omnia utrum deorum suorum August. 18, 18.
amore fingant, an ita ludificatione daemonum ac
quibusdam abditis naturae seminibus fieri possint,
dicere non est praesentis operis. Augustinus tamen
suis temporibus Praestantium quendam nomine de
patre suo retulisse dicit, quod venenum in caseo
sumpserit, unde in lecto quasi dormiens multis diebus
iacuerit, evigilans autem caballum se factum ac
annonam se portasse retulerit. Narrat etiam idem
pater, cum in Italia esset, se de quibusdam mulieri-
bus audisse, quae in caseo dare solerent viatoribus
diabolica machinamenta, unde in iumenta verti vide-
rentur: qui dum peractis temporibus ad se redirent,
mentem se rationabilem habuisse testarentur. De
Machario quoque heremita scriptum invenis, quod
puella ad eum, quam amici in equam a maleficis
mutatam dixerunt, ducta fuit: quam ille intuens,
puellam dixit se videre, non equam. Itaque amicis
visa fuit equa, sed homini Dei puella apparuit. Unde
ad Deum fusis precibus, tam puellam quam amicos
eius a praestigiis daemonum liberavit. Ex his ergo
ac similibus apparet, daemones quidem hominum
naturam mutare non posse, sed occupatis illis cor-
poris partibus, per quas ratio operari solet, mentem
hominis obfuscare, cernentiumque oculos, ut haec
putent, occultis machinamentis ac abditis naturae

Gal.3,1. seminibus fascinare. Unde ad Galathas Paulus dicit: *O insensati Galatae, quis vos fascinavit?* Daemones quippe multa tam ex subtilitate naturae, quam ex antiquitate temporis et experientia rerum permissu Dei scire ac posse, unde non solum mundi cives decipiant, sed et civibus Christi, si ab ipso non prohiberentur, noceant. Ex hoc liquido probari potest, quod Balaam, qui utique gentilis et ariolus fuit, tantam ex praestigiis daemonum efficaciam habuit, quod etiam populo Dei, si ab ipso prohibitus non fuisset, maledicere potuisset. Non enim, ut quidam putant, propter hoc quod de ipso dicitur: *Loquor domino*, Dominum id est Deum verum colebat: sed cum daemoni, quem ipse dominum vocabat, se loqui putaret, Dominus, ut hoc quod ille malitiose proposuerat impediret, sapienter se interposuit, ut non iuxta voluntatem suam populo suo nociva, sed iuxta nutum Domini profutura diceret. Cui sensui et hoc fidem facit, quia crebris eum sacrificiis et hostiis a proposito inclinare temptabat: quod de incommutabili divinae maiestatis essentia credere vel praesumere absurdum esset.

Hieron. 27. Regnante apud Assirios Autene, Sycioniis imperante Pelasgo, Samsone iudicante Israel, Latino mortuo, tribus annis in Latio regnavit Aeneas. Quo mortuo, quia non comparuit, ab eis factus est deus. Imperantibus Assiriis 29. Oneo, Atheniensibus Mesanto 4, Latino rege Aenea Sylvio, Aenea non de Creusa, sed de Latini regis filia genito, iudice autem Hebraeorum Hely, regnum Sycioniorum, quod per 550 vel amplius annos duraverat, defecit. Unde est illud Castoris chronographi: *Exponemus et Sycioniorum reges ab Agialeo usque ad Zeuxippum, qui omnes regnaverunt annis* 945, *et sacerdotes carnis* 6, *qui praefuerunt annis* 32*: post quos sacerdos constitutus est Caridemus, qui impensas non sustinens, fugit.* Ex hinc Atheniensium res publica auctoritatem habere

coepit in Europa. Aeneas iste, eo quod mater eius Ascanium timens in sylvis latitando eum dum adhuc puer esset abscondit, a sylva vocatus est Sylvius. Ex hinc Graeci et Latini, quasi in uno semine coalescentes, quandam et morum et linguae affinitatem habere coeperunt, aliasque gentes tanquam rationis acumine et oris venustate minus utentes, barbaros vocare consueverunt. Quod enim tam ingenio quam eloquio caeteris Graeci praeferantur gentibus, poeta ostendit, qui ait:

Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo Hor. Ep. II, 3, 323.
Musa loqui.

Et alibi:

Graecia facundum, sed male forte genus. Ov. Fast III, 102.

Unde et tres linguae principales habentur: propter cultum Dei et antiquitatem Hebraica, propter prudentiam et eloquii leporem Graeca, propter potentiam et item prudentiam Latina.

28. Post mortem Hely Hebraeorum iudex factus Hieron. est Samuel, a quo dum regem peterent, acceperunt August. 16, 19. Saulem, regnante apud Assirios Dercilo. Circa idem tempus Codrus rex Atheniensium, Pelopensibus hostibus, eo quod responsum accepissent, se non prius ab Atheniensibus superandos, nisi regem eorum occidissent, mutato habitu se obiecit, ad propriamque necem iurgiis provocavit. Unde Virgilius: *Et* Ecl. 5, 11. *iurgia Codri.* Et alibi: *Rumpantur ut ilia Codri.* Quem ib. 7, 26. Athenienses ob hoc cultu divino honorare decreverunt, et ex hinc magistratus, qui rem publicam administrarent, post reges coeperunt habere. Et hii Hieron. traduntur in populo Dei post patriarchas fuisse iudices: Moyses, Iesus, Othoniel, Aioth, Debora, Gedeon, Abimelech, Thola, Iair, Iephte, Abessan, Ahialon, Iabdon, Sanson, Hely, Samuel.

29. Ex hinc reges et prophetarum tempora sup- August. 18, 20. putantur. Quorum primus reprobato Saul fuit David, magnus civitatis Dei princeps, utpote cui post patri-

cf. Ekk. archas primo facta est promissio, quod de eius semine Christus, huius, de qua agimus, auctor civitatis, foret nasciturus. Cuius filius Salemon, imperante Assiriis Eupale, templum tam cultu Dei quam
August. 18, 20. operis structura nobilissimum, eo tempore quo in Italia Alba est condita, construxit. Qui etiam, ne tam ob potentiam quam ob praeclaram qua omnes mortales praecellebat sapientiam illud semen, quod promissum David, dispositum per angelos, omnes gentes possessurum erat, putaretur, a Domino labi est permissus. Amator enim cum esset mulierum ardentissimus, quas usque ad mille ac pene omnes alienigenas habuisse perhibetur, ab eis usque ad ydolatriae voraginem est tractus. Ex quo accidit, ut dum ipsi propter merita David patris sui Dominus parceret, de manu filii eius Roboam, imperante Assyriis Triciade, scinderet regnum, duasque ei tantum tribus, Iudam videlicet et Beniamin, relinqueret. Hinc etiam illud nobilissimum regnum in se ipsum divisum, iuxta veritatis vocem desolari debuit in tantum, ut nullum ex regibus Israel, ex Iuda vero paucissimos, cives invenias Ierusalem. Et ut auctoritatis verbis utar, a David usque ad transmigrationem Babylonis praeter Ezechiam et Iosiam omnes peccaverunt, nec tamen omnes alii reprobi fuerunt. Proinde utriusque regni peccatis exigentibus, primo Israel, postremo in captivitatem ductus est et Iuda. Habuit tamen utrumque regnum, qui peccantis populi ac praevaricatorum regum excessus reprehenderent, regni Christi cives. Inter quos in regno
August. 18, 22. Israel Helias et Helisaeus floruere, qui eximiis vitae meritis coelum claudere ac rursum aperire, mortuos suscitare, regibus imperare, ac innumera prodigiorum ac signorum miracula facere a Domino meruere. Horum prior igneo curru in aera vivus transvectus, adhuc manere creditur superstes, alter vero mortuus mortuum suscitasse invenitur. Et ne quis parvam

tunc temporis fuisse civitatem Dei arbitretur, audiat de Israel tantum ad Heliam a Domino dictum: *Reliqui mihi septem milia virorum*, qui in scriptura frequenter numerus pro infinito poni solet. In Iuda vero Osee, Ysaias aliique quam plures, quos suo loco ponemus, non solum praedicaverunt, sed etiam civitati Dei plurimum profutura monimenta librorum reliquerunt. Sed iam ad cives mundi revertamur.

3. Reg. 19, 18.

30. Alba a Sylvio Aenea condita, reges Latinorum ibidem regni sedem locaverunt. Successit Sylvio Latinus, et illi Alba, cui rursum Aegyptus, ac deinde Capis, post quem Tyberinus, a quo Tyberis, quae prius Albula dicebatur, nomen accepit. Post Tyberinum filius eius regnavit Agrippa, deinde Aremulus, sicque consequenter Aventinus. Qui omnes a primo Sylvio Sylvii sicut postmodum a Caesare Caesares sunt dicti. Aventinus autem mortuus et in monte ex nomine suo Aventino vocato sepultus, ab eis colebatur ut deus. Dicunt alii, ab adventu avium hunc montem Aventinum vocari. Roma enim constructa a duobus fratribus, scilicet Romulo et Remo, historia Romana testante, de impositione vocabuli civitatis inter eosdem fratres lis oriebatur, et quia neuter eorum alteri cedere voluit, ut lis illa per sortem vel per augurium terminaretur, utrique complacuit. Romulus ergo, quia senior, prior est egressus, et in Aventino monte septem vultures conspexit; Remus autem post eum egrediens, duodecim in eodem monte vidit. Et quia ex hinc apud posteros inolevit usus quaerendi augurium in eodem monte, Aventinus dictus est ab adventu avium. Vel Aventinus dicitur quasi eventinus, ab eventu futurorum, qui similiter inibi in volatu avium quaerebatur. Inter hunc et Romulum duo tantum fuisse reges dicuntur, Procax et Amulius. Cum igitur regnum Romanorum, ut ita dixerim, parturiret, regnum illud nobilissimum

Hieron. August. 18, 21.

Ekkeh. cf. Oros. II, 4.

ac potentissimum Babyloniorum longo diuturnitatis senio marcescere coepit.

Oros. I, 19. 31. Anno itaque ab imperio Nini 1236, a regno vero patris sui Beli 1305, a conditione vel instauratione Babylonis sub Semiramide 1144. novissimus ac corruptissimus apud Assirios 36. regnavit Sardanapallus, qui inter scortorum greges colum habitu muliebri tractans, ab Arbato Medo praefecto suo invenitur. Dumque ab eodem regnum adversus eum concitatur, ipse ardenti pirae se iniecit, et sic fortissimum illud et florentissimum ad Medos derivatur imperium.

32. Exaggerare hoc loco mutabilium rerum miserias non est necesse. Ecce enim potentissimum illud regnum, quamvis nondum penitus destructum, mutatione tamen sui omnimodis sibi minatur interitum. Quid ergo dicemus, qui rebus transitoriis inhaerere cogitamus, dum eas mutari, mutatas labi, postremo omnino deleri videmus? Quod quidem in Babylonia, Deo adiuvante, ostendemus impletum, et in universo mundo procul dubio ex multis scripturae locis evidentissimisque indiciis expectamus implendum. Mansit autem ex hoc regnum Babyloniorum, propter antiquam urbis dignitatem, solo nomine ibi, re apud Chaldaeos, auctoritate penes Medos. Habuerunt enim reges ex hinc Chaldaeorum viribus fortes, sed non tam claros, ut in catalogo ponantur priorum. Unde probatur Nabuchodonosor aliosque a Sardanapallo usque ad Cyrum reges, de catalogo regum non fuisse illustrium. Ex quo considerari potest, quantae auctoritatis et potentiae sub prioribus regnum illud constiterit, cum tanti etiam istorum tempore nominis et dignitatis fuerit. Porro Medorum reges, ad quos Babylonici regni auctoritatem derivatam diximus, ex hinc supputari incipiunt. Post tantam ergo huius maximi regni minorumque regnorum factam mutationem diminutionem aliasque

alternantium temporum calamitates primo volumini terminum demus, ut ad eas quae Medorum, Persarum, Graecorum et maxime Romanorum regnis factae sunt vicissitudines veniamus.

33. Et hii sunt reges Assiriorum: Hieron.

Belus.
Ninus.
Semiramis.
Zameis, qui et Ninias, filius Nini et Semiramidis.
Arius.
Aralius.
Xerses, qui et Baleus.
Armamitres.
Belochus.
Baleius.
Altadas.
Mamirtus.
Mathaleus.
Sperus.
Mamınilus.
Sparetus.
Acchatades.
Amyntes.
Bellochus.
Bellepares.
Lamprides.
Sophares.
Lampares.
Paminas.
Sofar.
Mitreus.
Tautas.
Teuteus vel Oneus.
Derciles.
Eupales.
Laostenes.
Pyriciades.
Offraticus.
Ofratenes.
Vacrazenes.
Thonos Concoleros, qui et Sardanapallus.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

INCIPIT PROLOGUS LIBRI SECUNDI.

Superiore libro promisisse me recolo de rerum mutatione ac miseriis scripturum. Quam quidem historiam usque ad defectum primae sequentisque initium, quam Romam dico, Babyloniae, Deo opitulante, utcunque complevi. Has enim germanas esse civitates, non solum ex historiographorum dictis, qui huius illi regnum quasi patri filium, mediis ac brevibus Medorum seu Persarum ac Macedonum regnis, tanquam parvuli filii tutoribus, non iure hereditatis, sed successione temporis

interveniéntibus, successisse tradiderunt; sed et ex prin-
1. Pet. 5, 13. *cipis apostolorum epistola, qui a Roma scribens, eam*
Cf. Oros. II, 4. VII, 2. *Babyloniam vocat:* Salutat vos, *inquiens*, ecclesia, quae est in Babylone, *conici potest. Denique dum*
August. 18, 22. *praeteritorum temporum calamitatum reminiscimur,*
1143. *instantis quodammodo pressurae quoquo modo obliviscimur. Modo nempe ubique terrarum et praecipue in provincia nostra, quam nuper vir nobilis Welfo hostiliter invasit, agros vastavit, bona ecclesiarum Dei diripuit, clamor auditur, et quod maius est, periculum vitae, discrimen animarum timetur. Inter ipsum quippe et Heinricum Noricum ducem, ambos lectos ac ferventis animositatis iuvenes, cum de ducatu sit controversia, quid aliud quam profligatio pauperum, devastatio ecclesiarum, iuxta illud:*

Hor. Ep. I, 2, 14. Quicquid delirant reges plectuntur Achivi,

ab utrisque expectari potest? Iudicio ergo Dei ac orationibus ecclesiae id relinquentes, nos coeptum opus Deo adiuvante prosequamur. Nemo autem a nobis sententias aut moralitates expectet. Historiam enim, in qua civium Babyloniae vicissitudines ac labores civiumque Christi inter eos progressus et profectus texantur, non disputantis more, sed disserentis ordine prosequi intendimus. Nam a maioribus nostris impugnantibus hanc quae in nobis est fidem, satis responsum arbitror.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

Hieron. 1. Concesso ad Medos Assyriorum regno, Arbatus, qui huius translationis auctor fuerat, imperium arripuit, ac per 28 annos tenuit, regnante in Iudaea Ozia, in Israel Sella vel Manae. Arbato successit Sosarmus, regnante in Iudaea Achaz, in Israel Facee. Huius regni anno 15. prima olympiades, quae quinto ex hinc anno, quatuor in medio expletis, apud Helidem Graeciae urbem agone et ludis exerceri solebat, coepta est nominari. Sosarmus

reliquit Madidum, regnante in Iudaea Achaz, in Israel Osee vel Facee II. Post quem fuit Cardices, regnante in Iudea Ezechia, in captivitatemque ducto Israel. Post hunc surrexit Dioces, regnante in Iudea Manasse. Post hunc Frahortes 22 annis imperavit, regnumque multis ac crebris bellis cruentavit, regnante in Iudaea piissimo rege Iosia. Post Oros. I, 14.
Diocles, qui cum esset armis experientissimus, regnum plurimum dilatavit. Cui successit Astyages, qui inhumanus ac crudelis Arpalo cuidam unicum filium occidit patrique epulandum apposuit, scelestasque epulas ostensis cum capite manibus patri improperavit. Huius nepos Cyrus Persa, mox ut adolevit, avo bellum indixit. Astyages ergo sceleris sui immemor, Arpalum exercitui praeposuit. Qui ipsum dum Cyro traderet exercitum, Astyages rursum in Medos cessit, exercitumque congregavit. Quibus denuo congressis, dum Persae fugerent, uxoribus seu matribus impudice insultantibus, revertuntur, victoriaque, capto Astyage, potiuntur. Cyrus itaque captum avum Hircanis praefecit, regnumque Medorum finivit, quod per 258 annos mansisse invenitur. Haec iuxta Orosium. Hic est Cyrus, a quo postmodum destructa est Babylonia, cuius avunculus fuit Darius rex Medorum, qui in Ekkeh.
Daniele Balthasar percussisse legitur: unde iuxta alios regnum Medorum non bello obtinuit, sed iure haereditatis post mortem avi sui Astyagis eiusque filii Darii suscepit, sicut in Daniele habes: *Rex Astya-* Dan. 13, 64.
ges appositus est ad patres suos, et regnavit Cyrus Perses pro eo. Sed occurrit, quod Darius iste qui Balthasar percussit, rursum in Daniele non Astyagis, sed Assueri filius vocatur. Potuit vero esse quod binomius fuerit. Unde Iosephus in libro Antiquitatum decimo: *Darius*, ait, *Astyagis filius, qui Babyloniorum* X, 13.
principatum destruxit cum Cyro cognato suo, qui tamen alio nomine vocabatur a Graecis. Medio tempore

Chaldaei, unde Nabuchodonosor suique successores erant, irruperunt Babylonem ac multis malis civitatem Dei afflixerunt. Qui tamen Medis auctoritatem habentibus, de numero, ut supra dictum est, regum non fuere priorum. Fuerunt autem reges Medorum hii: Arbatus, Sosarmus, Madidus, Cardices, Dioces, Frahortes, Dyocles, Astyages, Darius, Cyrus. Ex hinc Persarum reges supputantur.

2. Tempus esse arbitror, ut ad Romanorum regni principia stilum vertamus. Cum enim Babyloniae sub praefecto suo dehonoratae adhuc regnum sub principatu Medorum stetisset incolome usque ad Oros. II, 3. Cyrum, et ab eo prorsus, uti in sequentibus patebit, est eversum, iure ipso deficiente, Romani imperii, quod illi tanquam patri filium successisse dixi, ortum narraverim. Eo igitur tempore ad Medos cessit, cum Procas in Italia regnavit: eo illud a Cyro penitus subversum fuit, quo a Tarquiniorum iniusta dominatione illud liberatum in propria auctoritate stare coepit. Procae successit Amulius, cuius frater Numi- cf. Ekk. tor, cum filiam Rheam Vestalem ab eo virginem factam, stupri ream ex partu cognovisset, geminos quos pepererat exponi et in aquam proici iussit. Hii sunt gemini fratres Remus et Romulus, Urbis orbis futurae caput fundatores et auctores. Quos ipsius Urbis scriptores tanquam totius orbis Marte obtenturae principatum Martis quoque filios autumant, in argumentumque quod a lupa, utpote Martis bestia, lactati ac nutriti contra naturam fuerint, narrant. Qui revera an iuxta eos a lupa, an a mere- Hieron. trice qualibet iuxta alios, propter vitae turpitudinem, August. 18, 21. unde domos earum lupanaria dicimus, sic vocata, nutriti fuerint, nichil mea interest. Hoc tamen affirmo, quod non Martis sed cuiuslibet hominis, et secundum quosdam veridicos scriptores sacerdotis, filii fuere.

Oros. II, 5. 3. Anno ergo ab imperio Nini 1300, post ever-

sionem Troiae 414, olympiade 6, evolutis ab Adam quatuor milibus 484 annis, regnante in Iuda Achaz, vel iuxta Augustinum filio suo piissimo rege Ezechia, August. 18, 22. in Israel Osee seu Facee secundo, geminis auctoribus Remo et Romulo avo adhuc superstite Numitore, maxima illa et famosissima in monte Palatino condita est Roma. Cuius mox regnum tam parri- cf. Ekk. Oros. II, 5. cidio, avo fratreque interfectis, Romulus infecit, quam raptu Sabinarum, maritis parentibusque occisis, improbis nuptiis sibi suisque illicite ac crudeliter confoederatarum polluit.

4. Circa idem tempus clarissimos, quos supra Hieron. nominavi, Osee et Ysaiam prophetasse prophetiamque scriptam reliquisse constat. Quorum alter non solum dictis sed et factis, meretrice in uxorem accepta, vocationem gentium, unde ait: *Vocabo non* Osea I, 9. *plebem meam plebem meam*, praenunciasse cernitur; cf. Aug. 18, 28. alter vero de adventu Christi, passione, resurrectione regnoque eius, quod est ecclesia, in hac vita dilatando, post hanc impiorum aeternaliter dampnata civitate glorificando, atque cum auctore suo Christo in aeternum mansuro, tam evidenti, tam luculento ac urbano sermone disseruit, ut non prophetiam, sed euangelii historiam texere videatur. Eo quoque tempore nonnulli Sibillam Eritheam vaticinatam ferunt quam ex scripturae suae testimoniis ad civitatem Dei pertinuisse, sicut et Iob et plures alios ex gentibus, Augustinus velle videtur. Cuius rei August. 18, 23. gratia prophetiam eius manifestissimam de incarnatione Domini, passione ac secundo adventu Christi idem pater in libro de civitate Dei ponit, quam infra annotavi:

Iudicii signum, tellus sudore madescit.
E coelo rex adveniet, per secla futurus,
Scilicet in carne praesens ut iudicet orbem.
Unde Deum cernent incredulus atque fidelis etc.

In quorum versuum capitibus Iesus Christus Theos

5

Sother, quod Iesus Christus filius Dei salvator, in Graeco inveniri dicit. Refert etiam Lactantium aliud eius de Christo ponere vaticinium, quod tale est: *In manus infidelium postea veniet. Dabunt autem alapas Deo manibus incestis, et impurato ore expuent venenatos sputos. Dabit vero ad verbera simplicem sanctumque dorsum, et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat quo verbum vel unde venit, ut inferis loquatur, et corona spinea coronetur. Ad sitim acetum, et ad cibum fel dederunt, inhospitalitatis hanc ministrabant Domino mensam. Ipsa enim insipiens tuum deum non intellexisti, ludentem mortalium sensibus, sed spinis coronasti et horridum fel miscuisti. Templi vero velum scindetur, et medio die nox erit tenebrosa nimis in tribus horis, et morte morietur, somno suscepto. Et tunc ab inferis regressus, ad lucem veniet primus, resurrectionis principio revocatis ostenso.* Non desunt tamen qui dicunt eandem Sibillam Troiani belli tempore vaticinatam fuisse.

Lact. IV, 18.

5. Regnante Romulo post theologos, quos supra nominavi, poetas fuisse, Thalem Milesium unum de septem sapientibus, quos sophos vocabant, ferunt. Hisdem quoque diebus decem tribus a Chaldaeis in Samaria debellatae ac in captivitatem ductae sunt, positusque in Samaria est Chaldaeorum populus, qui iuxta librum Regum Deum timebat, et idola non deserebat. Quare vero Deum timerent, causa fuit, quod dum primo in Samariam venissent, Dominus in eos leones immiserat. Quod ergo volebant, de lege recipiebant, et quod nolebant, more alienigenarum reprobabant. Hinc in euangelio habes, quod eis Iudaei non coutebantur. Circa haec tempora Falaris Siculus tyrannus, dum multis ac variis tormentis innocentes afficeret, Perillus quidam faber aerarius volens placere principi aptumque sibi crudelitatis suae munus offerre, taurum aeneum fecit, cui ex latere ianuam composuit, ut dum cruciandi per eam intromissi

Oros. I, 29.

ignibus appositis torquerentur, non gemitum hominis, sed mugitum pecudis emittere viderentur. Quod simulacrum tyrannus gratanter suscepit, ipsumque auctorem in eo positum propria adinventione punivit.

6. Romulus contractis undecunque pastorum, praedonum ac latronum copiis, quibus etiam asylum construxit, crudeli ortu regnum totius orbis futurum caput initiavit. Unde Iuvenalis: Sat.

Et tamen, ut longe repetas longeque revolvas VIII, 272.
Nomen, ab infami gentem deducis asylo.
Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Hic et mille iuvenes de plebe electos milites, et centum seniores senatores appellavit; et ex hinc militaris ordo senatoriaque dignitas exordium sumpsere. Romulo successit Numa, qui cultum, imo sacri- Hieron. legium plurium deorum in Urbem induxit, et capito- Ekkeh. lium a fundamentis aedificavit. Huius diebus, regnante Aug. 18, apud Hebraeos impiissimo rege Manasse, a quo 24. Ysaias occisus fertur, Samia Sibylla fuisse dicitur. Successit Numae Tullus Hostilius, qui primus ex Ro- Ekkeh. manis regibus purpura et fascibus usus fuit, et Urbem adiecto Cecilio monte ampliavit. Post quem Ancus Marcius Aventinum montem et Ianiculum Urbi addidit et supra mare decimo ab Urbe miliario Hostiam condidit.

7. Regnante deinde Tarquinio Prisco, qui Circum Hieron. aedificavit et numerum senatorum auxit, cum Sedechia rege suo a Chaldaeis in captivitatem ductus est et Iuda. His diebus plurimi fuere cives regni Christi Aug. 18, et praecipue prophetae, qui populum Dei de malis 25. operibus eorum redarguerent malaque ventura praedicerent, quorum alii cum peccatore populo in captivitatem sunt ducti, alii etiam ab hostibus propriae voluntati ac arbitrio sunt relicti. Prophetavit autem Aug. 18, hisdem diebus, scriptumque utile valde ecclesiae Dei 33. opus reliquit vir Dei Hieremias, in quo et praevari- Aug. 18, 26.

catoris populi peccata captivitatemque relaxandam
post 70 annos posuit, ac multa de statu ecclesiae
et adventu Christi praedixit. Fuisse tunc Pictacum
Eleneum unum de septem sapientibus ferunt, nam
Aug. 18, 25. alios quinque, id est Solon Atheniensem, Chilonem
Lacedaemonium, Periandrum Corinthium, Cleobolum
Lydium, Biam Pireneum, eo quo captivus tenebatur
populus fuisse tempore, refert Eusebius. Quorum
nullus tamen librorum monimenta, excepto Thale de
physica, et Solon legibus Atheniensibus datis reliquit.

Aug. 18, 25. 8. Post theologos et hos quos sapientes dixi,
philosophi surrexere, qui verecundo magis philosophorum, id est amatorum sapientiae, quam sapientium appellari maluerunt nomine. Quorum primus
Pytagoras ex malleorum ictibus diverse concrepantibus musicae septem discrimina vocum invenit,
multisque aliis utilis admodum et clarus extitit. Post
Aug. 18, 37. quem Socrates omnium philosophorum clarissimos
viros tanto perspicatiores quanto iuniores, utpote qui
ipsos docentes se intellectu transcenderent, educavit
Platonem et Aristotilem. Quorum alter de potentia,
sapientia, bonitate creatoris ac genitura mundi creationeve hominis tam luculenter, tam sapienter, tam
vicine veritati disputat, ut ob hoc a quibusdam ex
cf. Aug. 8, 11. nostris Hieremiam in Aegypto audisse, et ab eo de
fide nostra imbutus fuisse credatur. Alter logicam in
sex libros id est praedicamenta, peri ermenias, priora
analetica, topica, posteriora aneletica, elencos distinxit. Quorum primus de simplicibus terminis,
secundus de propositionibus, tertius de complexione
propositionum utili ad syllogizandum iudicium purgans et instruens, quartus de methodis id est via
syllogizandi, quintus de demonstrationis necessitate,
sextus de cautela sophisticarum fallaciarum docet.
Ut ita perfectum philosophum non solum ad cognoscendae veritatis, sed ad vitandae falsitatis scientiam
perfecte informet. Denique se artis seu facultatis

huius principem ac inventorem dici debere, ipsemet in fine gloriatur elencorum hoc modo: *Oportet autem nos non latere quod accidit circa hoc negotium. Nam eorum quae inveniuntur omnium quae quidem ab aliis sumpta sunt prius elaborata particulariter augentur ab eis qui accipiunt postea. Quae autem ex principio inveniuntur, parvum in primis augmentum sumere solent, utilius autem plurimum illo quod postea ex his fit augmentum. Maximum enim fortasse principium omnium, ut dicitur, quare et difficillimum. Quantum enim optimum potestate, tanto parvissimum magnitudine difficillimum est videri. Hoc autem invento, facile est addere et augere reliquum.* Item quod sillogismorum necessariam complexionem in materia et forma, propter quae logicum negotium inchoatur, primus tradiderit, ibidem testatur dicens: *De sillogismis autem omnino nichil habuimus prius aliud dicere, quam attritione quaerentes multum tempus laboramus. Si autem videtur considerantibus nobis velut ex his quae a principio essent, habere ars sufficienter supra alia negotia quam ex traditione adaucta sunt, reliquum erit omnium vestrum vel eorum qui audierint opus, omissis quidem artis indultionem, inventis autem multa habere grates.* Inde est quod quamvis ante ipsum fuerit sillogizatum, non tamen ex necessitate sed quasi casualiter, id est, ut non semper sic, sed ut quandoque sic, quandoque non sic. Unde est ille Platonis sillogismus quem Boetius in commento super peri ermenias ponit: *Sensus*, inquit, *non contingunt substantiae notionem. Quod non contingit, nec ipsius veritatis contingit notionem.* Sensus igitur veritatis notionem non contingit. Quem sic stare non posse, necessariis rationibus in prioribus analeticis probatur. Haec de Aristotile. Sed Platonem, qui praefati Aristotelis non solum apud Socratem condiscipulus, sed et post mortem Socratis praeceptor fuit, longe post Hieremiam fuisse ex hoc quod circa tempus captivitatis

σόφοι, id est sapientes, qui philosophos praecessere, fuerunt, innuitur. Unde non inconvenienter arbitrati sunt, qui eum cum caeteris philosophis naturali ingenio per visibilia mundi invisibilia comprehendisse dixerunt. Omnia enim quae de divina natura humana ratione investigari possunt, invenerunt, exceptis his, in quibus summa salus consistit, quae per gratiam Iesu Christi a mansuetis corde cognoscuntur. Unde
Ioan. 1, 1. Augustinus: *In principio erat verbum*, et omnia quae in profundissimo sermone euangelista prosequitur, usque ad illum locum, ubi de mysterio incarnationis agere incipit, in Platone se invenisse dicit.

Aug. 18, 25. 9. Eo quo in Babylonia captivus populus Dei tenebatur tempore, Romanorum quoque res publica Tarquinii Superbi iniquae dominationis premebatur potentia. Cuius post alia facta crudelia sceleratissimum illud in castissima muliere Lucretia a filio turpiter perpetratum, a patre nequiter dissimulatum opus deiectionis eius causa fuit iustissima. Cuius castitatis argumentum non parvum fuit, quia, dum tyranni violentiam evadere non posset, propriam sibi manum iniecit. Unde pulcre quidam:

Cum foderet ferro castum Lucretia pectus,
Sanguinis et torrens egrederetur, ait:
Procedant testes, me non favisse tyranno,
Sanguis apud manes, spiritus ante deos.

Oros. I, 10. 10. Pulso regno Tarquinio, Romani regium nomen abiurantes, consules qui rei publicae potius consulerent, quam imperarent, sibi creavere. Anno igitur post Urbem conditam 244. Brutus ab eis consul constituitur primus, qui priorum regum malitiam imitatus, filios uxorisque fratres interfecit Vitellios. Tra-
Iord. dunt tamen alii zelo aequitatis eum hoc fecisse, ut videlicet non rem familiarem sed publicam diligere videretur. Unde et populum Romanum pro filiis
Oros. l. c. adoptasse dicitur. Tarquinius vero Etruscorum regis Porsennae auxilio Urbem per triennium obsedit, ce-

pissetque aut rursus eam suae ditioni subegisset, nisi praedictus rex Mutii manum adurentis patientia vel Cloeliae virginis Tyberim transnatantis audacia permotus, obsidionem solvisset. Mutius enim cum aliis Romanis iuraverat se regem interfecturum; sed dum in castra venisset a militibusque captus votum suum implere non posset, manum sub praesentia regis in igne combussit: *En scias*, inquiens, *quem virum effugeris. Idem trecenti iuravimus.* Cloelia vero cum esset una de obsidibus, clam de castris lapsa, Tyberim transnatavit. Rex ergo, ut dixi, tam viri patientia quam virginis audacia motus, ab Urbe recessit. Haec prima aetas quasi infantia populi Romani fuit. Iord. l. c.

11. Inter haec Cyrus, quem supra memoravi, dum Tarquinius aut vi aut bello premeret Urbem, Orientis imperio late pervagato, Babyloniam utpote caput eius bello petit. Sed dum unus militum aequo ferventior animo, Gangem fluvium, quem unum quatuor fluminum paradisi mutato nomine dicunt, transnatare adtemptasset, impetus eius non ferens, submersus est. Rex in amnem amore iuvenis ulcisci statuens, in 460 venas derivatum, vetularum etiam pedibus transmeabilem fecit. Eo quoque ingenio Eufraten mediam Babyloniam interfluentem, ab alveo proprio derivavit. Sicque mirabile dictu urbem maximam ac florentissimam cepit 1400. post conditionem eius anno. De cuius tam situ quam eversione verba Orosii infra ponere volui; ait enim: *Cepit urbem, quam vel humano opere extrui vel humana virtute destrui posse, utrumque pene incredibile apud mortales erat.* Et infra: *Quicquid est opere et manu factum, labi et consumi vetustate, Babylon capta confirmat.* De situ quoque eius sic ait: *Haec campi planicie undique conspicua: natura loci latissima castrorum facie, moenibus paribus per quadrum disposita. Murorum eius vix credibilis relatu, firmitas et magnitudo, id est* Oros. II, 6.

latitudine cubitorum 50, altitudine quatuor tantum. Caeterum ambitus eius 480 stadiis circumvenitur; murus cocto latere atque interfuso bitumine compactus; fossa extrinsecus late patens, vice amnis interfluit. A fronte murorum centum portae aereae. Ipsa autem latitudo, in consummatione pinnarum utroque latere habitaculis defensorum aeque dispositis, media intercapedine vicenas quadrigas capit. Domus intrinsecus quater geminae habitationis, minaci proceritate mirabiles. Cyrus tanta urbe capta, Croesum quoque regem Lydiae famosum et magnum, qui ad huius auxilium cum venisset, territus aufugerat, prosequitur, victumque vita et regno privavit.

Hieron. 12. Non multo ante tempore prophetaverunt Ezechiel et Daniel in terra Babylon. Quorum prior de spiritali templo, quae est ecclesia, de visione quoque quatuor animalium profundissimam et obscurissimam scripsit prophetiam. Alter vero eximiae sapientiae, unde et desideriorum appellatus est vir, luculentissimam de regnorum mutatione prophetico spiritu scripsit Apocalypsim. Ambo de temporibus Antichristi resurrectioneque mortuorum, extremo quoque iudicio ac permansuro in aeternum Christi regno multa nobis tam utilia quam spiritalia mystico ac prophe-
cf. Aug. tico sensu protulere. Abacuk etiam eo tempore in
18, 31. 34. Iudaea, quo isti in Babylone prophetaverunt, scripsisse ex historia Danielis cognoscitur. Hic ob hoc, quod populum Dei iniuste oppressum peregrinari ac misere vivere, oppressores vero eius regnare et prosperari vidit, in tantam etiam contra Dominum prorupit audaciam, ut ipsum aut res humanas negligere, aut non aequa lance pensare pene dixerit, vel potius eius super his patientiam admiratus, non de gubernatione seu aequitate dubitaverit; propter quod et luctator vocatus est. Canticum quoque pulchrum valde edidit, in quo consideratione incarnationis, passionis, secundi adventus Domini reprobationeque Iudaici

populi ac vocatione gentium horrore se concussum innuit, dicens: *Domine, audivi.*

13. Sed quia Danielem de mutatione regnorum propheticam historiam edidisse diximus, aliquid inde subterannotare dignum duximus. Dum ergo somnium regis Babyloniorum exponeret: *Tu es,* inquit, *o* Dan. 2, 38.
rex, caput aureum, quod vidisti. Post te surget aliud regnum minus te, post hoc rursum aliud, post illud quartum, quod quia fortissimum erit, ferro omnia comminuenti comparatur. Vide quomodo propheta quatuor regnis nominatis, primum quidem propter nobilitatem sui auro, quartum propter potentiam ac Marte pressum orbem, duobus mediis intervenientibus, ferrum nominaverit. Primum et quartum quae supra memoravi, regna sunt potentissima Babyloniorum ac Romanorum: quorum uno cadente in Oriente, mediis Persarum et Graecorum intervenientibus, alterum, ut saepe iam dixi, surrexit in Occidente, quamvis nonnulli Persarum regnum simul sicut Medorum et Chaldaeorum Babylonico annumerantes, secundo loco Affricanum inter quatuor mundi principalia regna posuerint regnum, ut sicut secundum quatuor mundi cardines mundi quoque quatuor regna constituant; Orienti scilicet Babylonicum, Austro Africanum, Septentrioni Macedonicum, Occidenti Romanum tribuentes. Quod autem idem propheta prosequitur et dicit, regnum istud quod ferro comparavit, in pedibus, quae pars, extremitas corporis humani, finem significare solet, ex parte ferreum, ex parte fictile fuisse, donec a lapide exciso de monte sine manibus percussum funditus subrueretur, suo loco, adiuvante Deo, dicemus. Nos enim circa finem eius positi, id quod de ipso praedictum est experimur, futurumque in proximo quod restat timendo expectamus.

14. Cyrus post tot triumphos in superbiam elatus, Oros. II, 7.
Scythiam, cui tunc Thameris regina praesidebat, cum

exercitu ducentorum milium petit. Cumque Araxim fluvium transisset, castra posuit, ubi callide evocatis Scythis, tertiam partem exercitus reginae cum filio eius interfecit. Ob quam rem Cyrum in insidias astute vocatum mulier cum toto delevit exercitu adeo, ut nec tantae cladis remansisse feratur nuncius. Capite quoque eius in utrem humano sanguine plenum misso, sexus sui immemor, dixisse fertur: *Sacia te sanguine, quem sitisti.* Res miranda ac miseranda, nec fatali eventui, sed Dei occultis iudiciis tribuenda. Quis haec audiens non stupeat? vel cuius vel saxeum pectus factum tam mirabile quam miserabile ad amorem Dei contemptumque mundi non emolliat? Ecce enim vir totius Orientis ac ipsius triumphator Babyloniae, quem propter eximiam virtutem Ysaias longe ante Christum vocaverat, cui iuxta eundem prophetam Dominus gentes subiecerat, dorsa regum verterat, portas aereas ac vectes ferreos confregerat: hic, inquam, non solum terris sed et aquis formidabilis, ab infirma fragilisque conditionis muliere decipitur, ac cum tam infiniti exercitus multitudine funditur et deletur. Quid ad haec dicemus, qui mundo inhaerere volumus, ne dicam cernere, palpare etiam quam misera sit mortalium conditio possumus, et ipsis tamen caducis ac transitoriis tanquam robustis ac permanentibus adhaeremus? Nec duriciae id sed bonitati ac misericordiae Omnipotentis ascribendum dixerim, qui, ut ad amorem sui permanentemque in coelo civitatis mansionem nos vocaret, hanc inesse
Hieron. miseriam rebus mortalium voluit. Hic est Cyrus, qui, dum a Iudaeis allatum sibi Ysaiae vidisset, hoc quod posuimus, testimonium, captivitatem ex parte, ut Ieronimus ait, relaxavit, finitis a prima captivitate Iudae sub Iechonia, iuxta supputationem praefati Ieronimi in prophetiam Ezechielis, 40 annis, qui a desolatione templi tricesimus erat.

Oros. II, 8. 15. Cyro filius eius Cambises successit, qui reli-

gionem, imo sacrilegia Aegyptiorum cerimoniasque expiavit. Hunc quidam secundum Nabuchodonosor Ekkeh. dicunt, et ea quae in libro Iudith leguntur, sub eo cf. Hist misc facta fuisse, praecipue cum Romanorum historia habeat, Tarquinii Superbi temporibus a Iudith castissima Olofernem interfectum, aiuntque primum Cambisis regni Tarquinii 18. fuisse annum. Unde hae duae castissimae Iudith et Lucretia contemporaneae inveniuntur. Sed occurrit quaestio, quam solvere non possunt, qui hoc tradunt, quomodo videlicet haec Cambisi, qui 8 tantum annis regnavit, convenire queant, cum 12. regni anno Nabuchodonosor haec expeditio mota in libro Iudith dicatur? Quis etiam sit ille rex Medorum Arfaxat, quem bello superatum a praefato rege idem liber affirmat. Quibus minime fidem accommodaremus, nisi propter Iosephum, qui in libro Antiquitatum undecimo malivolum eum vocat, XI, 2. ubi etiam refert eum epistolam contra Ierusalem misisse, in qua eam inimicam regibus et seditiosam contestans, ne amplius aedificetur prohibet. Sed e contra Augustinus in libro de civitate Dei, ea quae in 18, 20. libro Iudith scripta sunt, dicit sub Cyro evenisse, ubi, quamvis numerus annorum non repugnet, de victoriaque Medorum, mutato nomine tantum regis eorum, eluceat, verisimilius tamen est ea sub filio suo Cambise, qui inimicus illius populi a Iosepho dicitur, provenisse, quam sub ipso, qui captivitatem relaxando non solum non immanitatem sed plurimam etiam populo Dei exhibuit humanitatem. Praedictus autem scrupulus sic solvi potest, quod tres sequentes, iuxta Iosephum, Magorum anni, quos aliae historiae 7 tantum mensibus imperasse dicunt, ad Cambisem referantur, et ita circa initium 12. anni praefata expeditio sub Iudith facta fuerit. Cambises novam Ba- cf. Hier. byloniam in Aegypto dicitur instaurasse, quae olim ab Argivorum rege Api condita, Memphis dicebatur.

16. Cambise mortuo, dum Magi regnum eius Oros. II, 8.

invaderent, Darius unus ex illis, qui Magorum audaciam compescuit, consensu cunctorum rex creatur. Hos Magos in 11. Antiquitatum libro, 7 dominos nuncupatos et tribus annis regnasse Iosephus dicit, Eusebius tribus, mensibus 7. Darius autem eo quod Deo vero votum privatus fecerat, quatinus ad regnum ipso opitulante promotus, populum suum ad natale suum solum remitteret, captivitatem Iudaeorum ad
Aug. 18, 26. plenum relaxavit templumque instaurari permisit.
Hieron. Tunc quoque Romani Tarquiniorum dominatione iniusta ad plenum sunt liberati. Prophetaverunt novis-
Aug. 18, 35. simi prophetarum Aggaeus, Zacharias, Malachias.
Agg. 2, 10. Quorum unus cum de ecclesia dixisset: *Erit gloria domus huius posterior maior quam prior*, Iudaei hoc de templo illo materiali dictum putantes, falsa spe sunt frustrati. Esdras quoque scriba, quem unum de nominatis prophetis quidam esse volunt, utilis valde in renovatione librorum legis psalmorumque
cf. Aug. 18, 26. 45. titulis, eisdem fuisse temporibus invenitur. Denique a tempore illo, id est a Zorobabel et Iesu sacerdote
cf. Aug. 17. 24. magno usque ad Iohannem, nec prophetas cecinisse, nec regnum floruisse, et excepto Iesu filio Syrach, qui Salemonis sectans opus, librum quem Sapientiae vocant scripsit, et Machabaeis, quorum alii patientia, alii fortitudine pro lege Dei fortiter steterunt, paucos invenies, qui dictis vel factis inter probatos cives
Aug. 18, 36. Ierusalem meruerint computari. Habuerunt tamen et postmodum reges, quos suo loco ponemus, sed non tam claros, ut de catalogo meruerint esse prio-
Oros. II, 8. rum. Darius primo Babylonios iugum dominationis Persarum excutere volentes, repressit, dehinc regi Scytharum Antyro, eo quod filiam eius sibi in matrimonio copulare nollet, bellum indixit, septingentaque milia armatorum unius amore mulierculae in periculo posuit, ubi amissis 80 milibus, contra Athenienses, eo quod Scythis Ionas in auxilium misissent, procinctum movit. Athenienses ergo cum 10 milibus in

campis Marathoniis tanto exercitui, qui fusis in Scythia tantum 80 milibus, de 700 milibus supererat, occurrunt, interfectisque ex eis, mirabile dictu, 200 milibus, caeteros in fugam vertunt. Post hoc cum bellum rursus instauraret Darius, in via mortuus est, successitque ei filius eius Xerses.

17. Anno ab Urbe condita 275, cum ob stuprum Oros. II, 8.
viva defossa fuit Vestalis virgo Popilia, patri in regnum succedens Xerses Atheniensibus bellum parat. Taedet hic inextricabilem malorum texere cratem, tamen ad ostendendas mortalium miserias, summatim ea attingere volo. Tunc enim Xersi cum in- ib. 9.
numerabili ac incredibili exercitu, utpote qui ad mille milia armatorum et ad mille ducentas naves rostratas et ad trium milium onerariarum navium fuisse perhibetur, a Leonida Spartanorum rege cum paucissimis, id est quatuor milibus, in artis locis Thermopylarum occurritur triduoque pugnatur. Itaque Leonida quarta die cum hostem undique circumfundi cerneret, dimissis sociis, cum suis tantum qui sexcenti fuere, memorabili illo animans eos eloquio: *Prandete, cum inferis coenaturi*, tantum audens aggredi exercitum, tota nocte una sequentisque parte diei ib. 10.
hostes cecidit, adeo ut non eorum ictibus, utpote qui in nullo se defendentes, mutuis etiam se caedebant vulneribus, sed propriis lassati laboribus, ipsi qui victores extiterant, non percussi, sed percutientes morerentur. Eo modo Leonida cum suis occubuit. Xerses bis victus navale praelium parat: sed Atheniensium ac Graecorum non minus astu quam virtute territus, relicto Mardonio exercitu, in scapham apud Abydum conscendens, uno tantum comitatus cliente in Persas rediit. Mardonius commisso in Boe- ib. 11.
tia cum Graecis praelio, deletis copiis, regiisque opibus refertis castris captis, cum paucis velut nudus de naufragio fugere compellitur. Et mirum dictu, Persarum exercitus, qui eadem die sub Monimicale

duce in Asia dimicabat, tantum sociorum discrimen ipsa die meridianis horis, tanto locorum intervallo audire potuit, auditoque desperatione correptus et Oros. II, 4. in fugam versus est. Sicque sub hoc duobusque praecedentibus regibus de illius tantum regni visceribus decies novies centena milia tribus bellis rapta invenies: Graecia quoque hanc victoriam cum morte suorum ac discrimine maximo est adepta. Xerses tot bellis infeliciter gestis, suisque contemptui habitus, ab Artabano praefecto suo occiditur. Artabano item regno perfuncto, successit Xerses, et rursum Oros. l. c. cf. inf. II, 25. post illum Xerses, et deinde Sogdianus, et sic consequenter Darius cognomento Nothus.

Hieron. Oros. II, 12. 18. Anno post Urbem conditam 260, suspensis parvo intervallo bellis, pestilentia maxima non tam minores quam consulares ac militares viri consumpti sunt in Urbe. Quam pestilentiam prodigium, ita ut coelum ardere videretur, praecessisse fertur. Consumpti tunc fuere duo consulares viri, Butius et Servilius, quae lues superiore quarto anno Urbem simili modo depopulata est. Hoc malum sequenti anno sequitur aliud. Servi namque contra dominos suos civesque exules duce Herbonio viro Sabino effrenati, invadunt incenduntque Capitolium. Quos dum vir fortissimus cohercere vult Valerius consul, morte sua miserabiliter de servis suis triumphavit. Anno sequenti cum Equis et Volscis male pugnatum est. Nam Minutius consul cum eis pugnans vincitur, obsidioneque cum exercitu frigore ac fame laborante cingitur. Quintus ergo Cincinnatus ab aratro assumptus ad fasces, presso hoste obsidionem solvit, iugumque boum equis imponens, actis ante se victis, rustico ut erat habitu, victor Urbem ingressus est. Iam tunc inter illius, quae totius orbis obtentura foret principatum, Urbis monstrabatur principia, quod infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.

Oros. II, 14. 19. Anno ab Urbe condita 335. tam in Sicilia

quam in Graecia gravia fuere bellorum discrimina, in Sicilia quidem inter Catinenses et Syracusanos, in Graecia vero inter Lacedaemonios et Thebanos, Spartanos, Athenienses, Xerse, Dario Notho et Artaxerxe, de quo postmodum dicetur, Persarum regibus, propter Atheniensium odium incitantibus contra eos alias quas nominavi urbes. In tantum vero hoc coepit serpere malum, ut nobilissima illa ac famosissima civitas Atheniensium, quae non minus ex suorum sapientia quam virtute floruerat, funditus pene ita, ut etiam sedes mutare cogitarent, destructa fuerit, quod Romanae eloquentiae maximus auctor Tullius in libro de Officiis hoc modo testatur: *Athenienses* Off. III, 11.
cum Persarum impetum nullo modo possent sustinere, statuerentque, ut urbe relicta, coniugibus et liberis Troezene depositis, naves conscenderent, libertatemque Graeciae classe defenderent, Cirsilum quendam, suadentem, ut in urbe manerent Xersemque reciperent, lapidibus obruerunt. Quorum virtutem rursum in extremo discrimine positorum, idem commendans: *Themistocles*, inquit, *post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione se habere consilium rei publicae salutare, sed id sciri non opus esse, postulavit, ut aliquem populus daret, quicum communicaret. Datus est Aristides. Huic ille: classem Lacedaemoniorum, quae subducta esset ad Getheum, clam incendi posse, quo facto frangi Lacedaemoniorum vires necesse esse. Quod Aristides cum audivisset, in concionem magna expectatione venit, dixitque perutile esse consilium, quod Themistocles afferret, sed minime honestum. Itaque Athenienses quod honestum non esset, id ne utile quidem putaverunt, totamque eam rem quam ne audierant quidem, auctore Aristide repudiaverunt.* Malis ergo suis sapientissimi omnium edocti Athenienses, tandem didicere, sicut res parvae concordia crescunt, sic maximas discordia dilabi. Ex quo apparet, sapien- Oros.
tissimos quoque interdum plus rerum experientiis II, 19.

quam doctorum proficere institutis. Quam historiam ab aliis profuse dictam, nos brevitatis causa succinximus. Socrates praecipuus philosophorum, his malis motus, veneno se necasse perhibetur[1], qui tamen nulla monimenta librorum dimisisse invenitur. Unde eius tale dictum adhuc vulgo traditur: *Malo in cordibus hominum quam in pellibus mortuorum anima-*
Oros. II, 15. *lium scribere.* Insignia haec tempora tam expugnatione Athenarum quam morte Darii regis Persarum quam exilio Dionysii Siculi tyranni fuere. Sicilia enim primo Cyclopum, post tyrannorum usque in praesentem diem fuisse nutrix traditur[2], quorum priores carnibus hominum, posteriores cruciatibus semper pascebantur. De hoc Dionysio refert Tullius, quod ob nimiam crudelitatem in suos nulli fidus, a nullo quoque boni quippiam fidens, cultros metuens tonsorios, candente carbone sibi adureret capillum.

Oros. II, 18. 20. Darius moriens duos reliquit filios, Artaxersem et Cyrum. Qui dum pro regno contenderent, multis utrimque profligatis, Artaxerses graviter vulneratus equi velocitate liberatur, Cyrus vero ab exercitu fratris interfectus finem certamini fecit. Itaque Artaxerses victoriam adeptus regnum parricidio firmavit Hic est Artaxerxes, qui et Assuerus, sub quo Hester et Mardochaei narratur historia, quando omnis populus Israel mortis periculo liberatus, ex-
Hieron. pletis a prima captivitate sua iuxta Ieronimi supputationem in Ezechielis prophetiam 290 annis, pristinae donatus est libertati. Ea tempestate terrae motu
Oros. II, 18 fin. concussa Sicilia, Aetnaque exaestuante, agri villaeque vastatae sunt. Tunc etiam Athlantis civitas ab arida soluta in insulam redacta est. Atheniensium reliquiae pestilentia miserabiliter consumptae sunt. Vide tempora omni plena miseria.

Oros. II, 18. 21. Anno ab Urbe condita 364. Senones Galli,

1) Haec probant, nostro Platonis scripta non innotuisse. 2) Cf. VII, 23. Loquitur de Rogerio Siciliae rege.

duce Brennone, contra Romam procinctum movent, contemptisque legatis quos pro adipiscenda pace miserant, Glusini oppidi, quae nunc Tuscia dicitur, obsidione relicta, ad Romanorum perniciem properant. Quibus dum Romanorum consul Fabius occurrisset, cum quanta clade suorum aufugerit, testis est Allia fluvius. Nec hic miseriae finis fuit. Urbem enim ingressi Galli, tam ipsam incendio flagrari, quam senes eius in domibus sedentes et in modum simulacrorum rigentes, ruina domus sepelire non timuerunt. Iuvenes etiam, qui mille tantum remanserant, in Capitolium fugientes persecuntur, nec ante ab eius inpugnatione cessare voluerunt, donec accepta mille talentorum auri pactione, recederent. Quibus malis attriti, sedes mutare cogitavere Romani.

22. His diebus Artaxerses rex Persarum discedere ab armis et quiescere totam Graeciam iubet, Oros. III, 1. adiciens, violatorem pacis armis petendum. Quod eo facilius facere potuit, quo omnes tot bellorum variis eventibus defatigati et taedio affecti, quietis remedio respirare cupiebant. Lacedaemonii enim utpote homines et Graeci inquietissimi ac cupidissimi, et de hoc quod Athenienses ante bello presserant, in superbiam elati, totum bello perturbare temptabant Orientem. Quorum Artaxerses rex insolentiam refrenare volens, Cononi Atheniensi, qui apud eum exulabat, committens exercitum, ipsum contra Lacedaemonios cum Persarum copiis misit. Porro Lacedaemonii ab Hercinione Aegypti rege petito et accepto auxilio, sociorumque undecunque contractis copiis, bellum parant, Agesilaumque pede claudum sed manu fortem, ducem sibi creant. Igitur Conon et Agesilaus probatae fortitudinis viri, congressi acerrime cum utriusque exercitus sanguine diutissimeque pugnarunt, invictique ab alterutrum ambo fatigati discesserunt. Conon rursum Persarum instructus copiis, Lacedaemoniorum agros villasque

populabatur. Et ne multis morer, variis ac plurimis ancipiti victoria utrobique gestis bellis bellorumque discriminibus ad hoc tandem florentissima illa gloriaeque avidissima deducta est Lacedaemoniorum civitas, ut tota deleta iuventute, vix in ea 100 invenirentur senes. Conon Athenas reversus cum maximo gaudio suorum ipse pro desolatione urbis tristis suscipitur. Itaque Lacedaemoniorum praedis a Lacedaemoniis urbem exinanitam replevit, et quae antea a Persis fuerat concremata, a Persis rursum, ipso rogante, est reformata. Non multo post elapso tem-
Oros. III, 3. pore, Romani, qui a Vulscis, Faliscis, Equis, Sutrionibus per 70 annos multis malis attriti fuerant, tandem civitatibus eorum captis, sub Camillo duce finem imposuere certamini. Praenestinos, qui usque ad portas Urbis saepe venerant, Tito Quinto duce, iuxta flumen Alliam pugna vicerunt. Circa idem tempus pestilentia rursus Roma consumitur, quam sequenti
ib. III,4. anno ingens prodigium sequitur. Impudens quippe specus terraque dehiscens in medio foro apparuit, vivique hominis diis consultis praecipitium expectavit. Satisfecit monstroso specui M. Curtius miles, qui dum armatus illo se praecipitasset, morte sua
ib. 5. horrendam voraginem clausit. Romae tunc scenici ludi ad placandos deos, suadentibus pontificibus,
ib. 6. sunt instituti. Ea tempestate Galli rursum Romam delere cupientes cum ingenti exercitu ad quartum ab Urbe lapidem consederunt. Quibus Titus Quintius cum Romanorum exercitu occurrens, victos fugatosque barbaros in patriam redire conpulit. Qui rursum instauratis copiis revertentes, a Romanis denuo vincuntur.

ib. III,7. 23. Anno ab Urbe condita 402. legati Kartaginensium, quae urbs, totius Affricae caput, longe lateque imperavit, Romam veniunt, foedusque inter se civitates hae duae firmaverunt. Tunc etiam nox debito longius protracta fuit, et saxea grando veris terram

Romae percussit lapidibus. Hisdem diebus Artaxerses, qui et Ochus, Sidone, Aegypto, Syria regno subiectis, plurimos ex Iudaeis in Hircania iuxta mare Caspium habitare coegit, qui iam in multum populum crevisse dicuntur, ac inde diebus Antichristi erupturi creduntur.

24. Tempus esse puto, ut ad Graecorum tempora ib. III, 12.
veniamus. Ea ergo tempestate Philippus Amintae filius, Alexandri Magni pater, Macedonum regnum per 25 annos tenuit. Hic apud Epaminondam Thebanorum regem strennuissimum ac summae philosophiae virum nutritus, in tantam fortitudinis ac sapientiae virtutem profecit, ut Graecorum civitates, quae dominandi libidine singulae imperare cogitaverant, omnes suo adunaret ac subiceret imperio. Inferioribus enim contra superiores suadens certamina, omnibus ad invicem callide incitatis, omnium ad ultimum efficitur princeps et dominus. Ita florentissimum ac libertate propria usum Graeciae corpus libertate privavit, Bizanciumque urbem resistentem sibi obsidione cinxit. Haec urbs a Pausania Spartanorum rege condita, a Constantino postmodum gloria opibusque aucta et a nomine suo Constantinopolis dicta, totius modo Orientis caput noscitur. Exhaustis in obsidione copiis, pyraticam aggreditur, centumque 70 navium spolia rapuit et militibus suis dedit. Obsidione dimissa, ad Scythas cum Alexandro filio suo praedandi causa properavit. Quibus astu magis quam virtute superatis, plurimos ex eis captivavit, auro argentoque non repertis, praedam tantum pecorum innumerabilem diripuit. Post haec Atheniensibus bellum indicit. Qui pulsatis per legatos universis Graeciae civitatibus, Lacedaemonios etiam ac Thebanos orant, ut communibus viribus communem omnium hostem propellerent. Sed frustra contra impetum fluminis conantur. Nam ab ipso non Oros. III, 14
solum victi, sed et servituti cum aliis Graeciae civi-

latibus mancipati sub coronaque venditi, captis aliis, profligatis aliis, fuere. Hic etiam Alexandrum filium, benivolentiam Macedonum largitione sectantem, in epistola redarguit dicens: *Quod te malum rationis in istam spem induxit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses? An tu id agis, ut Macedones non te regem suum, sed ministrum et praebitorem putent?* Is quamvis rebus gestis et gloria superari a filio videretur, facilitate tamen et humanitate filio superior
Cic. de off. I,26. fuisse perhibetur a Tullio, unde et ait: *Itaque semper alter magnus, alter saepe turpissimus.* Ut recte praecipere videantur, qui monent, ut quanto superiores simus, tanto nos geramus submissius. Fertur de ipso, quod falsorum deorum maximus persecutor
Oros. III, 14. fuerit, arasque eorum ac templa destruxerit. Dumque a suis saepe requireretur, quis sapienti ac viro forti finis potissimum esset eligendus, dixisse fertur, is qui pacatis sedatisque omnibus erga se bellorum seditionumque motibus, cum praecipuae auctoritatis et nominis esset, subito vitam ferro finiret. Quod ipsi contigisse, nec id falsos deos, quos persecutus fuerat, impedire potuisse, aiunt. Dum enim Alexandro uxoris suae Olimpiadis fratri filiam suam copularet nuptiasque magnifice celebraret, inter duos Alexandros, generum scilicet et filium, a Pausano nobili Macedonum iuvene dolo necatur.

Oros. III, 19. Ekkeh. 25. Anno ab Urbe condita 426. mortuo Philippo, in regnum successit Alexander. De quo traditur, quod non Philippi, sed cuiusdam magi Aegyptiorum regis Nectanabi filius fuerit. Alexander suscepto regno, virtutem animi intra se non ferens, terminisque a patre quamvis viro bellatore ac fortissimo relictis non contentus, imperium dilatare cogitat.
Oros. III, 16. Itaque compositis ac ordinatis rebus in Graecia, assumptis secum paucis, id est 32 milibus peditum, 7 milibus equitum et quingentis, navibus 180, tam parva manu utrum audacius fuerit, quod totum Orien-

tem est aggressus, an mirabilius, quod vincere potuit, incertum habeo. Darium igitur regem Persarum, Arsami filium, qui quartus decimus a Cyro totius Orientis monarchiam tenebat, hac potissimum causa aggredi voluit, quod a patre suo Philippo tributum requisierat. Cui cum Darius, missa prius legatione superba, in qua se regem regum ac consanguineum deorum, Alexandrum vero famulum suum vocat, cum exercitu sexcentorum milium occurrisset, Alexandri non minus arte quam virtute superatur. Darius rursum instaurato exercitu bellum parat. In qua pugna non solum vincitur, sed et mater eius et soror eademque uxor cum parvulis filiis capiuntur. Ob quam rem fractus animo Darius Alexandro pro redimendis captivis mediam partem regni tradere voluit, sed nequaquam valuit obtinere. Alexander Persarum potitus victoria, Parmenionem ad invadendam classem eorum cum copiis mittit. Ipse vero cum exercitu in Siriam tendit, ibique reges ultro sibi occurrentes ac suae ditioni se subicientes, quosdam in gratiam recepit, quosdam mutavit, alios vero perdidit. Tyrum etiam nobilissimam et locupletem, fiducia Carthaginensium sibi resistentem cepit urbem. Inde Ciliciam, Rhodum ac Aegyptum peragrans, omnes in ditionem accepit. Tunc etiam Alexandriam in Aegypto condidit. Inde Hierusalem veniens, a Iu- Aug.
daeis cum magno suscipitur honore, templumque 18, 45. Ios. A.
ingressus hostias Deo vero obtulit, ac summum sa- XI, 8.
cerdotem summa veneratione, iuxta Iosephum, coluit, mirantibusque cunctis summi dei, qui sibi orbem subiugaret, eum sacerdotem esse, cuius revelatione ipsum cognosceret, asseruit. Darius rursum spe Oros.
pacis amissa, pugnam inire molitur. Anceps tunc l. c.
diu victoria stetit, Dario saepe iam victo, ni vincat, mori parato, Alexandro vero ex priori victoria amplius ad pugnam animato, tandem cedere dum coguntur Persae, Darius mori optans, a suis bello eximitur.

Sic Persarum imperii hoc ultimo bello vires cecidisse feruntur, ut post hoc nobile illud ac potentissimum regnum pacienter iugum servitutis portaret. His tribus bellis quindecies centena milia Persarum cecidisse feruntur. Et hii sunt reges Persarum: Cyrus, Cambyses, Magi, Darius, Xerses, Artabanus, Artaxerses qui et Longianus, Xerses Sogdianus, Darius Nothus, Artaxerses qui et Mennon vel Assuerus, Darii et Parisatidis filius, Artaxerses, qui et Ochus, Arses filius eius, Darius Arsami filius: qui omnes 220 vel amplius annis Orienti imperaverunt. Ex hinc imperium supputatur Graecorum seu Macedonum.

Oros. III, 17 — cf. sup. II, 17.

Alexander 34 diebus praedam percensuit, Persipolimque urbem caput Persici regni victor invadit. Darium, bello egressum praesidioque fugae confidentem, ob gratiam Alexandri fraudulenter sui vinctum multisque confossum vulneribus et extremum spiritum trahentem, in via relinquunt. Quem Alexander inventum, in sepulchrum patrum suorum inferri misericordia motus iussit. Fertur etiam hoc memorabile de ipso. Dum enim scire vellet, qui domini sui traditores extiterint, sub sacramento pollicitus est, quod quicunque se interfectorem Darii profiteretur, ipse eum excelsum faceret ac notabilem. Qua spe illecti apparuerunt ac prodiderunt se viri scelerati, quos ille statim in patibulo excelso affigi praecepit: sicque iuxta quod pollicitus erat, excelsos eos fecerat in cruce ac omni aevo de perfidia sua notabiles. Inter haec Alexander, Alexandri Magni avunculus, Epirotarum rex, dum Alexandrum aemulari cupit, a Brutis Lucanisque interficitur. Igitur Alexander Magnus post mortem Darii Hircanos et Mandros imperio adiecit, Amazonumque reginam Alestram procaciter venientem ad se cum muneribus, ob suscipiendam prolem excepit. Longum est enumerare gentes ac regna: totum enim Orientem a Scythia usque ad finem terrae suae subiugavit potestati.

Oros. III, 17 — Ekkeh. — Oros. III, 11 et 18.

Probat hoc India citerior, quae quamvis in Oceano ultimoque Oriente posita, orbem claudat, hominibusque impervia, solis bestiis ac serpentibus videatur habitabilis, Alexandro tamen facta est subdita et penetrabilis. Ibi saxum mirae altitudinis et asperitatis, ubi multi populi confluxerant, Herculi inexpugnabile, ut ipsum etiam virtute supergredi videretur, cepit et expugnavit. Ibi Porum, regem Indorum opulentissimum ac mirae magnitudinis et fortitudinis virum, singulari congressu vicit, et in signum victoriae regno restituit, ipsumque ad videndum terrae ultima loca ducem habuit. De cuius domo aurea, vinea quoque argentea et aurea, racemisque ex gemmis preciosis, qui scire vult, legat epistolam Alexandri ad Aristotilem philosophum praeceptorem suum, in qua pericula eius quae passus est, de simulacrisque solis et lunae, quae ei mortem praedixerant, et multa quae tam mirabilia sunt, ut etiam incredibilia videantur, diligens inquisitor rerum inveniet. Oros. III, 19. Ekkeh.

Alexander totius Orientis potitus victoria, dum Romam quoque cum universo Occidente sibi subiugare parat, ab India revertitur in Babylonem, ubi exterarum gentium ex toto pene orbe ac ultimo Occidente, id est ab Hispanis, Gallis, Germania, Affrica ac ferme omni Italia legati sibi occurrerunt, ut inde venisse cerneres legationem, quo vix tam parvo tempore crederes etiam rumorem pervenisse. Et mirum dictu, tantus timor totum invaserat orbem, ut cum per 12 tantum imperasset annos, in summo Oriente constituto ultimi Occidentis populi timore conterriti legatos mitterent pacemque pe erent. Alexander ergo in Babylone positus, die, tempore ac loco sibi a simulacris solis et lunae in India praefixis, ministri insidiis veneno interiit. Oros. III, 20.

O mortalium conditio, o mentes miseras et caecas. Nonne iste est Alexander, qui Persarum nobile Ekkeh.

ac superbum imperium destruxit et ad Macedones transtulit? Nunquid non ipse est, quem totus orbis tremens, etiam non visum expectare non ausus, ultro se servituti dedit? et tamen talis tantusque unius potus poculo, unius ministri insidiis extinguitur, unius morte totus mundus concutitur. Regni Macedonum monarchia, quae ab ipso coepit, ipso mortuo cum ipso finitur. Nos vero hoc ipsum non adtendimus, qui mundum diligimus, qui ipsi tanquam aeternae rei ac permanenti inhaerere volumus. Cadimus cum cadente, labimur cum labente, volvimur cum rotante, postremo perimus cum pereunte. Civitas autem Christi fundata supra firmam petram, malis ac tempestatibus mundi non concutitur, immobilisque ac inconcussa manens, aeternaliter regnare, aeternaliter coronari meretur.

Oros. III, 23. 26. Igitur Alexandro mortuo, qui per 12 annos orbem sibi ferro subiugaverat, principes eius coadunatum ab ipso imperii corpus, singuli singulas sortiti provincias, veluti praedam nobilem a magno sibi leone praeparatam, membratim per 14 annos avidi discerpsere catuli, Orientisque imperium diu post Ekkeh. hoc in sua ditione tenuerunt. Hinc Ptholemaeus Aegyptum, Antipater Graeciam, Seleucus, a quo Seleucia, Antiochiam pariter et Syriam et Babyloniam, Cassander Lyciam et Pamphiliam, Antigonus maiorem Phrygiam, aliique singulas occupavere provincias: ac iuxta librum Machabaeorum diademata sibi imposuere. Dumque provincias et regna dividerent, tantum ad invicem contraxerunt odium, ut ad ultimum omnes mutuis caderent vulneribus. Ut enim liberius debachari possent, matrem Alexandri Olympiam una cum filio suo Hercule, 14 annos habente, Cassander et Antigonus interemerunt. Fuerunt aliquanto post tempore fortissimi, quos supra memoravi, cives Christi Machabaei, quorum alii pro testamento Dei, primi antiquae legis martyres, ab An-

tiocho rege martyrio consummantur, unde et soli ex antiquis patribus ab ecclesia inter martyres coluntur; alii vero Iudas et fratres eius, viriliter pugnando ac armis patriam defendando, post innumerabilem inimicorum stragem ipsi quoque bello ceciderunt.

27. Sed iam ad Romanorum imperium stilum vertamus, nempe, ut saepe iam dixi, regnum Romanorum regno Babyloniorum tanquam patri successit filius. Dum ergo in primeva, velut in infantia, maneret conditione, duo quae modo nominavimus regna, Persarum scilicet et Graecorum, quasi tutores et paedagogi huius fuerunt. His itaque cadentibus et velut morientibus, regnum Romanorum, quod iam ad robustam pervenerat aetatem, utpote magisterii iugo excusso libere per se coepit regnare dominiumque suum iure haereditatis recognoscere. cf. prooem lib. II.

28. Anno ergo ab Urbe condita 426, eo scilicet quo Philippo successit Alexander, quasi adhuc vivente paedagogo, Roma admodum est dehonestata. Nam cum Samnites bello pressissent, pluresque ex eis, id est 20 milia cecidissent, Samnites dampno suorum correpti, evocatos in angustias locorum Romanos in tantum oppresserunt, ut in potestate haberent, an occiderent, an potius captos in servitutem redigerent. Usque ad id enim tempus occidi poterant, capi non poterant Romani. Turpiter ergo capti ac vestibus armisque nudati, obsides quoque dare coacti, ignominiose domum sunt reversi. Et, ut ait Orosius, hodie Romani aut non essent omnino, aut Samnio dominante servirent, si fidem foederis, quam sibi servari a subiectis volunt, ipsi subiecti Samnitibus servassent. Sequenti anno Romani foedus rumpunt, rursumque cum Samnitibus, Papyrio consule duce, bellum instaurant. Quem tantae virtutis fuisse ac strenuitatis ferunt, ut eum etiam Alexandro Magno, si venisset, opponere cogitassent. Oros. III, 15.

29. Anno ab Urbe condita 450, cum, Alexandro Oros. III, 21.

mortuo regnoque suo a sociis suis in se ipso diviso ac per hoc desolando, regnum Romanorum iam tanquam paedagogo defuncto in propria auctoritate ac libertate stare coepisset, Quinto Decio Mure, Fabio Maximo quater consulibus, quatuor fortissimae gentes, Etrusci, Umbri, Samnites, Galli adversus ipsum conspiraverunt, Romani, utpote qui, ut supra dixi, ad robustam aetatem pervenerant, consilio arteque usi, hostem dividere conantur. Itaque Etruscos et Umbros dum incendio agrorum suorum reverti faciunt, ipsi cum Samnitibus ac Gallis pugnam ineunt, gravissimeque utrobivis pugnantes, Decius cum 7 milibus legionis suae occubuit, Fabius vero, occisis 50 milibus adversariae partis, victor extitit. Revertentibus autem de victoria Romanis, pestilentia magna Urbem invasit, sicque in luctum versum est gaudium.

Oros. III, 22. 30. Anno sequenti denuo a Samnitibus vincuntur Romani, sed Papyrius consul contra eos missus, victor extitit. Proximo de hinc anno Fabius Gurgis cum eis pugnans vincitur in Urbemque fugatur. Quem cum senatus ob hanc ignominiam submovere a consulatu decerneret, pater eius Fabius Maximus ultro se obtulit, ac conserto cum hostibus praelio, capto duce eorum Pontio, multisque caesis milibus, triumphans bellum Samniticum, quod per 59 annos cum multo utriusque urbis sanguine protractum fuerat, utcunque finivit. Rursum tamen redivivum bellum excitare cogitantes[d], cum Lucanis, Brutiis, Etruscis, Gallis Samnites contra Romanos conveniunt, ubi cum utriusque partis strage fortissime pugnatum est, Gallis more suo viriliter pugnando crudeliter Romanos caedentibus.

Involvi multorum discrimina bellorum, rerumque mutationes tam miseras texui quam multiplices. Verum quia transcursis Babyloniorum, Medorum, Persarum, Graecorum gestis, ad Romanorum tandem

historiam venimus, ea quae ab ipsis vel fortiter vel aliter gesta sunt, quia a multis large diserteque sunt edita, nos brevitatis causa compendio stringamus. Hoc tantum lectorem notare volo, Romam pene nunquam fuisse sine bellis exterius, vel sine clandestinis malis seu pestilentiis interius. Unde Orosius atrocitatem pestilentiae, quae quadam vice apud Romam conflagravit, significans quanta esset: *Census*, inquit, *indictus est, qui non quantum hominum deperisset, sed quantum superfuisset inquireret.* Idem paulo post: *Ecce continuatim quae et quanta numeravimus accidisse annis singulis. Plurimi anni sunt, inter quos certe raro aut pene nullo nichil non triste gestum. Et hoc cum idem scriptores, proposito sibi magis laudandi negocio, caverent, numerositatem miseriarum, ne eosdem, quibus haec et de quibus scribebantur, offenderent, auditoresque suos exemplis praeteritorum terrere potius quam instruere viderentur. Porro autem nos in ultimo temporum positi, mala Romanorum scire non possumus, nisi per eos qui laudavere Romanos.* Ex quo datur intelligi, quanta illa fuerint, quae studio propter honorem repressa sunt, cum tanta inveniuntur, quae tenuiter inter laudes emanare potuerunt. Nondum Samnitico bello ad plenum expleto, maximum illud et famosissimum Pyrrhi sequitur bellum, qui ex genere magni Achillis originem ducens, Epirotarum regnum tenebat. Occasio autem huius belli Tarentini fuere.

Oros. IV, 5.

31. Anno ab Urbe condita 464. Tarentini classem Romanorum praetereuntem ex spectaculo theatri hostiliter invadentes, quibusdam per fugam lapsis, alios cepere, alios interfecere. Quod dum Romani prius legatione missa quererentur ac non proficerent, fines eorum cum Aemilio duce igne ferroque vastantes, hostiliter invadunt. Tarentini, utpote ex Lacedaemoniis geniti, Pyrrhum Epirotarum regem legatione pulsant, eiusque auxilium impetrant. Qui

Oros. IV, 1.

dum ad bellum contra Romanos proficiscitur, consulto mendacissimo ac vanissimo Delphico Apolline, dubium ab eo, more suo, accepit responsum: ait enim:

Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.

Igitur Pyrrhus Romanique Levino consule, dum non pro temporalis rei commodo, sed pro gloria libertateque tuenda pugnam apud Eracliam Campaniae urbem fluviumque Lyrim conserunt, acerrime diutissimeque per quinquaginta, ut aiunt, dies mori utrobique magis quam cedere optantes, dimicavere. Romani tandem maxime elephantum, quos tunc primum viderant, terrore consternati, in fugam versi dicuntur. Caesa feruntur ex eis peditum 14 milia octingenti septuaginta, capti mille 10. Ex equitibus vero caesi 256, capti 702, amissa signa 22. Quantum etiam detrimentum suorum vincendo acceperit Pyrrhus, ipsemet postmodum manifestavit. Dum enim Tarentum revertitur, ibique Iovi titulum figit, dixisse fertur:

Qui ante haec invicti fuere viri pater optime Olympi,
Hos ego in pugna vici, victusque sum ab eis.

Dumque increparetur a suis, cur se victum diceret, qui vicisset, respondit: *Nae ego si iterum hoc modo vicero, sine ullo milite revertar Epirum.* Romanis fugientibus aliud discrimen oritur. Nam pabulatores eorum a grandine percussi, alii mortui, alii semivivi inveniuntur. Secundo in Apuliae finibus bellum adgressis diuque pugnantibus Pyrrhus vincitur, ex Romanis 5 milia, de exercitu Pyrrhi 20 milia ceciderunt: ipse quoque Pyrrhus graviter in brachio sauciatus
Oros. IV, 2. fuit. Tercio inter eos bello apud Lucaniam gesto cum multo utriusque exercitus detrimento, Pyrrhus tandem vincitur, sicque quinto demum anno ab Italia fugere compellitur. Tanta autem virtute ac nobilitate bellum hoc gessisse fertur, ut plurimum etiam ab ipsis commendetur Romanis. Potest hoc perpendi

in praeclara eiusdem sententia de reddendis captivis; ait enim:

Nec mi aurum posco, nec mi precium dederitis, Cic. de off. I,12.
Nec cauponantes bellum, sed belligerantes
Ferro, non auro vitam certamus utrique.
Vosne velit, an me regnare quidve ferat sors,
Virtute experiamur, et hoc simul accipe dictum:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Eorum me libertati parcere certum est.
Dono ducite, doque volentibus et magnis diis.

Haec ab antiquo scriptore edita, Tullius etiam ad argumentum virtutis suae in libro de Officiis ponit. Rursum idem de eodem: *Cum enim rex Pyrrhus po-* ib. III, 22. *pulo Romano bellum ultro intulisset, cumque de imperio certamen esset cum rege generoso ac potente, perfuga venit ab eo in castra Fabricii, eique est pollicitus, si praemium sibi proposuisset, se, ceu clam in castra Romanorum venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum et eum veneno necaturum. Hunc Fabricius reducendum curavit ad Pyrrhum, idque eius factum laudatum a senatu est.* Pyrrhus multis postmodum gloriose Oros. IV, 2. gestis bellis, in Graecia tandem apud Argos Achaiae urbem saxo ictus occubuit. Quo mortuo Tarentini Karthaginensium auxilium flagitant et accipiunt.

32. Sed quia Karthaginis mentionem fecimus, de Oros. IV, 6. ipsa dicere aliqua non incongruum ducimus. Haec urbs ab Elissa condita ante Romam per septuaginta duosque annos, a Tyro duxisse invenitur originem. Totius vero Affricae caput, reges potentissimos habuit, qui usque adeo imperium dilataverant, ut etiam inter quatuor principalia regna a quibusdam poneretur. Qualiter autem urbs haec gloriosa in regnis opulentissimaque labi coeperit, paucis aperiam. Ait Pompeius seu Iustinus hoc modo: *Karthaginenses* Iustin. 18, 6. *vernaculum atque intestinum malum semper inter se habuere discordiam. Qua infeliciter exagitante, nulla unquam tempora vel foris prospera, vel domi quieta*

duxerunt. Sed cum inter caetera mala etiam pestilentia laborarent, homicidiis pro remedio usi sunt. Quippe homines ut victimas immolabant, aetatemque impuberem, quae etiam hostium misericordiam provocaret, aris immolabant. Itaque aversis diis, ut ipsi dicunt, ut nos vero dicere possumus, Deo vero huiusmodi sacrilegiis offenso, tam in Sicilia quam in Sardinia infeliciter pugnavere, multisque eventibus miseris Cyri, Darii, Philippi, Alexandri temporibus usque ad tem-
Oros.l.c. cf. Ekk. pus, unde nunc agimus, sunt attriti. Igitur dum Tarentinos adiuvare parant, a Roma fidei firmatique foederis monentur, quod ruptum insuper periurio cumulare non timent. Haec occasio malorum belli-
H. misc. que maximi fuit. Ex hinc Affricanum, quo nunquam maius Romani perpetiere bellum, tam famosum quam magnitudine ac diuturnitate sui insigne, tam multis ac variis malorum eventibus est perpetratum, ut solum ad mortalium aerumpnarum mutabilitates sufficere valeat comprobandas. Quod quia alii satis luculenter per ordinem executi sunt, nos brevitatis causa, praesertim cum non curiositatis gratia, sed ad ostendendas caducarum rerum calamitates scribamus, historiam stringere volumus. Non enim, ut exemplo illorum qui fortiter se egisse arbitrati sunt, alios ad bella accendamus, sed ut in bellis variisque alternantium rerum casibus mutabilium miserias ostendamus, bellorum ac rerum nutantium seriem teximus.

Oros. IV, 7. 33. Igitur anno ab Urbe condita 483. Romani per Apium Claudium, ipso et Quinto Fabio consulibus, Affricanum bellum adorsi, Hieronem Syracusanorum regem Poenis familiaritate coniunctum, primo debellare parant. Quem dum sine gravi negocio superassent, pacem petentem cum pecuniae pactione susceperunt. Post Agrigentinum Siciliae urbem, ubi Poenorum copiae et praesidia una cum Hannibale imperatore eorum erant, obsidione clauserunt. Ad sum-

mam vero paupertatem redacto imperatore, civitas tandem capitur, paucisque cum rege per fugam clam elapsis, reliqui sub corona venduntur. Deinde Poenis, Gneo Cornelio Asina, Gaio Duilio consulibus, navale praelium parantibus, a praefatis consulibus cum classe Romanorum obviatur: vocatoque ab Hannibale Cornelio Asina ad colloquium pacis, et fraude necato, Duilius navale cum eis praelium commisit, ac pluribus occisis seu captis milibus, victor extitit. Qui rursum bellum instaurantes a Scipione, Lucio Cornelio ipso et Gaio Aquilo Floro consulibus, sub Hannone rege suo multis deletis, in fugam vertuntur.

34. Itaque post haec Regulus bellum Punicum Oros. IV, 8.
sortitus, iuxta flumen Bagrada castra metatus est; ubi et serpens mirae magnitudinis, utpote cuius corium 220 pedum fuit, multos de exercitu devorans, non minus arte quam virtute Reguli necatur, coriumque eius pro miraculo Romam defertur. Regulus cum tribus imperatoribus, id est cum duobus Asdrubalibus ex Affrica, et tertio Hamilcare accito ex Sicilia, manum conseruit, caesisque ex eis 10 et 7 milibus, captis 5 milibus cum 10 et 7 elephantibus, reliquos in fugam vertit, oppidaque 82 in deditionem accepit. Qua de re Karthaginenses tot infortuniis fracti ac re familiari exinaniti, pacem petunt; sed cum duras conditiones pacis audissent, malentes in libertate mori quam servituti addicti male ac misere vivere, accito sibi sociorum auxilio, id est Hispanorum ac Gallorum, Xantippoque Lacedaemoniorum rege precio conducto, rursus bellum innovant. Atrocissime tunc utrobique pugnantes, Romani vincuntur, sicque decimo demum anno victoria nobili Karthaginenses potiuntur. Cesa sunt ibi Romanorum 30 milia, captus cum 500 viris Regulus ac in catenis positus. Xantippus victoria adepta, rerum mutationes timens, in Graeciam revertitur; Romani clade suorum comperta, sub E. P. Paulo Lucioque Metello

Oros. IV, 10. consulibus, denuo Poenis bellum indicunt. Itaque ne multis morer, tam navali quam terrestri praelio innumeris utrobique profligatis submersisque, Karthaginenses rursum pacem petere coguntur. Ad quod dum Regulum captivum inter alios mitterent nec impetrarent, resectis palpebris vigilando eum necaverunt. Quam historiam ad exemplum contempnendae mortis pro virtute et aequitate Tullius in libro
III, 27. de Officiis ponit hoc modo: *Marcus Regulus cum consul iterum in Affrica ex insidiis captus est, duce Lacedaemonio Xantippo, imperatore autem patre Hannibalis Amilcare, iuratus missus est ad senatum, ut nisi essent redditi Poenis captivi nobiles quidam, rediret ipse Karthaginem. Is cum Romam venisset, utilitatis speciem videbat, sed eam, ut res declarat, falsam iudicavit, quae erat talis: Manere in patria, esse cum uxore, cum liberis, tenere consularis dignitatis gradum, quis haec neget esse utilia? Quae censes, magnitudo animi et fortitudo negat. Harum enim proprium virtutum nil extimescere, omnia humana despicere.* Et infra: *In senatum venit, mandata exposuit, sententiam ne diceret, recusavit: quamdiu iureiurando hostium teneretur, non se esse senatorem. Reddi captivos negavit esse utile: illos enim adolescentes esse et bonos duces, se iam esse confectum senectute. Cuius cum valuisset auctoritas, captivi retenti sunt. Ipse Karthaginem redit, neque eum karitas patriae retinuit, nec suorum. Neque vero tunc ignorabat se ad crudelissimum hostem et ad exquisita supplicia proficisci; sed iusiurandum conservandum putabat. Itaque tum cum ibi vigilando necabatur, erat in meliore causa, quam si domi senex, captivus, periurius, consularis remansisset.* Item alibi: *Nec vero ego M. Regulum aerumpnosum, nec infelicem, nec unquam miserum putavi. Non enim magnitudo animi eius cruciabatur a Poenis, non gravitas, non fides, non constantia, non ulla virtus, non denique animus ipse, qui tot virtutum praesidio tantoque*

comitatu, cum corpus eius carperetur, carpi ipse non potuit.

Vides quot modis in his verbis ad exemplum pacientiae contemptumve mortis ac doloris amore virtutum incitamur. Quid est enim aliud dicere fortitudinis esse, nil extimescere, omnia despicere Regulum, nec karitatem patriae, nec suorum, vel proprii corporis supplicia a promisso revocare, quam contemptus praesentium, abrenuntiatio parentum, possessionum ac postremo sui ipsius abnegatio? Quam trinam abrenuntiationem in scriptura sacra frequenter invenimus. Proinde si mors etiam iuxta gentes, qui Deum ignorabant, contempnenda cognoscitur, nos qui iam ad agnitionem veritatis vocati sumus, quomodo de ignorantia excusabimur? At dicet aliquis, mortem iuxta philosophos pro virtute contempnendam, mundum vero cum concupiscentiis eius iuxta euangelium pro amore coelestis patriae aspernandum non fore? Quid hoc stultius? quid ineptius? quid dementius? Quasi non omnis mundialis voluptas morte claudatur, finiatur, extinguatur. Unde est illud sapientis: *Muscae morientes perdunt suavitatem unguenti.* Restat igitur, ut nos qui in ecclesia esse cernimur, exemplo gentium, secundum quod propheta ait: *Erubesce, Sydon, ait mare,* de malis operibus erubescamus, ac de amore praesentium ad aeternorum desiderium conversi rapiamur. Sed haec hactenus. Eccles. 10, 1. Iesa. 23, 4.

Regulo Atilio Lutatioque consulibus, Romani post haec tot malis attrivere Karthaginenses, ut tum demum pacem proposita sibi a Romanis conditione acciperent. Conditio autem talis fuit, ut per 20 annos trium milium talentorum singulis annis pondus pro expensis darent, Siciliaque ac Sardinia, quas tunc occuparant, decederent. Facta est haec pactio 23. ex quo bellum Punicum coepit anno. Ubi quot regum, consulum senatorumve ordines perierint, Oros. IV, 11.

quantae utriusque populi strages fuerint, enumerare
cf. Oros. IV, 10. nemo posset. Iani tunc porta, secundo a Numa, clausa est.

Oros. IV, 11. 35. Anno ab Urbe condita 507. victoriae huius laeticiam ingens praevenit moeror. Urbs enim tam inundatione Tyberis quam incendio consumitur, domorumque ac hominum misera strage vastatur.
Oros. IV, 12. Hisdem diebus cum Alpinis Gallis Romani pugnantes, primo victi, secundo vicerunt. Tunc etiam Karthaginenses pacem violant. Hinc iam supputatur bellum Punicum secundum.

36. Igitur nobilem Karthaginensium urbem urgebat, quod quae antea imperare terris, insulis tributa exigere consueverat, iam Romanorum imperio subiacere, iam ipsis tributa dare cogeretur. Ea propter Hamilcar dux Karthaginensium, dum Romanis bellum machinatur, ab Hispanis vita privatur.
Oros. IV, 13. Hannibal vero, qui Amilcari patri ad aras contra
cf. II. m. Romanos iuraverat, ultionem omni nisu intentat.
Oros. IV, 14. Occasione vero nacta, Hispaniae urbem ac Romanis amicam Saguntum obsidione cingit, spretisque ac iniuriosissime affectis Romanorum legatis, ipsam civitatem octavo mense cepit et expugnavit. Inde ad ipsorum excidium per Gallias profectus, viam per Pyreneas Alpes primus igne ac ferro aperuit, Gallosque Alpinos resistentes vicit. Transcensis Alpibus, P. Cornelio Scipione et P. Sempronio Longo consulibus, apud Ticinum bellum committitur. Itaque Scipione vulnerato ac per Scipionem filium, qui postmodum Affricanus dictus est, morte exempto, omnis pene Romanorum deletur exercitus. Rursumque bellum parant, ac vincuntur. Tertio item dum bellum instaurant, Romani in fugam vertuntur. Sauciatus ibi Hannibal, post in Etruriam primo vere transiens, ex nimietate frigoris oculum in Apennino perdidit. Quid multa? Tam virtute quam arte Hannibalis his aliisque bellis, et praecipue cum apud

Cannas pugnasset, et caesis captisque pene omnibus ac maxime consularibus viris, unde tres modii annulorum a manibus nobilium interfectorum tracti, in signum victoriae Karthaginem missi dicuntur, his, Oros. IV, 16. inquam, tantum attriti malis Romani fuere, ut in ultima desperatione capti Urbem quoque deserere ac provinciam mutare cogitassent. Nec dubium iuxta Orosium, quin vel omnes servituti subiecti, vel ad internecionem caesi fuissent, si Hannibal post tot victorias ad Urbem capiendam processisset. Hannibal vero improvide circa Tarenti fines in Apulia moratus, multos ex calore terrae ac foetore perdidit. Igitur Sempronio Gracco, Quinto Fabio Maximo con- Iord. Oros. l. c. sulibus, Claudius ex praetore proconsul factus, Hannibalis exercitum plus natura locorum quam viribus Romanorum sauciatum primus vicit, ac caeteris spem vincendi Hannibalem dedit. Inter haec Scipiones Hastrubalem Poenorum imperatorem exercitum in Italiam parantem, gravi bello presserunt. Gneo Fulvio et Sulpitio consulibus, Hannibal de Cam- Oros. IV, 16. pania castra movens, Urbem aggredi temptat. Ubi dum trepidi tam viri quam mulieres ad moenia confugerent Urbemque defensare pararent, Hannibal bis grandine tempestatibusque ab impugnatione Urbis arcetur. Dixisse tunc ex religione ferunt Hannibalem, potiundae sibi Romae quandoque voluntatem, quandoque non esse facultatem. Quod quidem Romani diis suis, Urbem defensantibus, ascribebant, nos vero occultis ac profundis iudiciis Dei, sine cuius nutu nec folium in terram cadit, attribuere possumus, qui hanc urbem inter tot pericula et discrimina servare ac paulatim proficere in totiusque orbis dominium crescere voluit. Cuius rationem, quantum humana fragilitas metiri potest, in sequentibus, dum ad Augusti Caesaris principatum ventum fuerit, Deo largiente, reddemus. Hoc decimo anno ex quo in Italiam venit Hannibal, factum est. Interea

duo Scipiones a fratre Hastrubalis in Hispania necantur. Ea tempestate a Quinto Fulvio consule Capua urbe Campaniae capta, principes eius veneno se interfecerunt.

Oros. IV, 17. 37. Itaque occisis Scipionibus, dum cuncti metu consternarentur, essetque inopia maxima aerarii, Scipio admodum adolescens, M. Claudio et Valerio Liviano consulibus, patrem patruumque ulturus se obtulit. Proconsulare ergo sortitus officium, 24 habens annos, Pyrenaeum cum exercitu transcendit, captaque ibidem nova Karthagine, stipendia large ex praeda urbis ampliavit. Magonem Hannibalis fratrem cum aliis captivis Romam misit, Hastrubalem Poenorum regem vicit, octogintaque civitates aut destruxit, aut in deditionem accepit. Considerari hoc loco potest, cum quanta non solum fortitudine, sed et prudentia Romani orbem terrae suum fecerint. Dum enim Hannibali Affrorum viribus in Italia moranti decertare non valerent, regnum eius tanquam exhaustum milite et infirmum hostiliter invadunt ac devastant, ut per hoc hostem ad propria saltem redire compellant. Ex quo liquido apparet, iuxta viri prudentis sententiam, ingenium in bello plurimum valere. Inter haec Hannibal in Italia Marcellum consulem cum exercitu delevit, Crispinum in insidias callide evocatum pari modo necavit. Claudio Nerone et M. Livio Salinatore consulibus, Hastrubal Hannibalis frater, a Poenis in auxilium fratri missus, Romanorum praevenitur insidiis. Transcenso quippe Pyrenaeo, Romanum militem obvium habuit, cum quibus manum conserens cum toto pene exercitu interemptus est. Captivi Romanorum, qui ad quatuor milia ibi erant, relaxantur. Ceciderunt in eo praelio de Romanis 8 milia, ex Affris vero 58 milia, capta quinque milia quadringenti et quatuor. Caput Hastrubalis fratri Hannibali ante castra proiectum est. Quo viso strageque suorum comperta, Hanni-

bal tertio decimo quo in Italiam venerat anno cessit ad Brutios, et sic sequens annus inter ipsum et Romanos, utrisque fatigatis, sine bellorum inquietudine ductus est.

38. Interea Scipio tota Hispania pervagata, a Pyrenaeo usque ad Oceanum Romanorum provinciam fecit. Hannibal vero, mirabile dictu, non solum bellis sed et morborum malis toto pene exhausto exercitu, Sempronium consulem cum Romanorum exercitu pugnantem secum vicit, atque ad Urbem fugere compulit. Igitur iam pene tota Affrica ferro igneque a Scipione consumpta, Hannibal revocatur Oros.
a suis, sicque interfectis omnibus qui eum sequi IV, 19.
nollent Italicis militibus, flens reliquit Italiam. Qui dum ad Affricanum propinquaret litus, speculatorem malum ascendere praecepit, a quo sibi responsum ferunt, sepulchrum se dirutum videre. Hannibal Karthaginem veniens, Scipionis colloquium petit. Ubi dum se duo clarissimi bellatores mutuo colloquentes mirantur, pacis infecto negotio ab invicem discesserunt, rursusque bellum consertum est, quod cum magno utriusque principis ingenio virtuteque confectum, Romanis tandem plenam victoriam dedit. Caesa sunt ibi Karthaginensium 20 milia, elephanti 80 interfecti vel capti. Hannibal Karthaginensibus suadens residuam spem in pace ponendam, cum quatuor militibus clam elapsus Adrumetum confugit. Ergo Karthaginensibus pax per Scipionem consensu senatus conceditur, Gaio Cornelio Lentulo, Publio Elio Poeto consulibus. Naves Karthaginensium plus quam 500 in altum ductae in conspectu urbis cremantur. Scipio vero ex devicta Affrica Affricanus dictus, cum triumpho ingrediens Urbem suscipitur. Quem Terentius comicus ob signum concessae libertatis pilleatus triumphantem comitatur. Hic Punicum bellum secundum 18 annis finitur, anno ab Urbe condita 546.

Oros. IV, 15. 39. Praecesserunt hoc bellum dira prodigia, id est sol minor visus parmae in coelo. Solem pugnasse cum luna, lunas duas simul ortas, duo scuta sanguine sudasse, cruentas spicas in corbes cecidisse,
ib. 18. refert Orosius. Tarentum quoque, unde tam Pyrri quam Karthaginensium coepit bellum, nobilis ac opulenta Campaniae urbs, hisdem diebus destructa est. Ex hinc Romani civitatum quas nominavi praeda, auro, gemmis, argento rebusque preciosis ditari coeperunt. Nam in prioribus bellis peccora tantum
ib. 20. aliasque exiguas res rapuerant. Post Affricanum bellum Macedonicum sequitur, quo cum multo Romanorum detrimento tandem victis hostibus terminato, Q. Flaminius consul pacem Philippo dedit, Lacedaemonios pugnando vicit, ab eisque nobilissimos obsides Demetrium Philippi filium et Armidem Navidis filium acceptos, ante currum duxit. Romanorum captivi, qui sub Hannibale venditi fuerant, abrasis capitibus ob signum abolitae servitutis, revertuntur.

40. Ea tempestate Lucius Fulvius Insubres, Boos et Cenomannos, qui usque Cremonam processerant eamque simul cum Placentia vastabant, gravissimo bello superavit. Flamminius proconsul Philippum regem cum Thracis, Macedonibus, Yllyricis contra se venientem, multis ex Macedonibus caesis militibus, subegit. Hannibal ad Antiochum regem Syriae veniens, cum eum apud Ephesum invenisset, contra Romanos incitavit. Sed frustra; iam enim in tantum status rei publicae profecerat, ut nec tanti regis adversum Romanos valeret vel proficeret nisus. Classi quippe Antiochi praepositus Hannibal a Scipione navali praelio superatur, et sic pax ab Antiocho postulatur et impetratur. Porro Hannibal non multo post ad Prusiam regem Bithyniae fugiens dum a Romanis reposcitur, veneno sumpto vitam finivit. Sicque Romani Macedonibus seu Graecis, qui toti

pene Asiae ab Alexandro et deinceps principabantur, imperium paulatim eripere temptarunt, donec funditus sub Octaviano Caesare in suam illud deditionem transfuderunt. Quae, cum ad id tempus ventum fuerit, plenius Deo largiente, dicentur. Hisdem diebus Scipio Affricanus, vir inter suos omni laude dignus, ab ingratis civibus Urbe pulsus, apud Linternum oppidum morbo consumptus, diem obiit, et sepulchro suo inscribi fecit: *Ingrata patria nec ossa mea habes.* De quo Tullius in quarti Officio- de Off. III, 1.
rum libri prologo sic ait: *Scipionem, Marce fili, eum qui primus Affricanus appellatus sit, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit eius fere aequalis, nunquam se minus ociosum esse, quam cum ociosus, nec minus solum, quam cum solus esset. Magnifica vero vox et magno viro ac sapiente digna, quae declarat, illum et in ocio de negociis cogitare, et in solitudine secum loqui solitum, ut neque cessaret unquam, et interdum colloquio alterius non egeret. Itaque duae res quae languorem afferunt aliis, illum acuebant, ocium et solitudo.* Cuius item virtutem et admirabilem pacientiam L. Seneca, non tam philosophus quam christianus dicendus, in epistolis ad Lucilium commendans, ait: *In Scipionis Affricani villa iacens haec tibi* ep. 86.
scribo, adoratis manibus eius et ara, quam sepulchrum esse tanti viri suspicor. Animum quippe eius in coelum, ex quo erat, redisse persuadeo mihi, non quia magnos exercitus duxit — hos enim et Cambyses furiosus ac furore feliciter usus habuit — sed ob egregiam moderationem pietatemque, quam magis in illo admirabilem, cum patriam reliquit, quam cum defendit aestimo. Aut Scipio Romae deesse debebat, aut Roma in libertate. Nichil, inquit, volo derogare legibus, nichil institutis, aequum inter omnes cives ius sit, utere sine me beneficio meo patria, causa tibi libertatis fui, tibi ero, et argumentum ex eo, si plus quam tibi expedit, crevi. Quidni ego admirer hanc magnitudinem animi,

qua in exilium voluntarium secessit, et civitatem exoneravit? Eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat: itaque locum dedit legibus, et se Linternum recepit, tam suum exilium rei publicae imputaturus, quam Hannibalis.

41. Igitur Romani victis tam Graecis quam Syriis, Hispanis etiam ac Affricanis, Karthaginem tamquam Romanae urbis aemulam, ultima sorte delere
Oros. IV, 22. decreverunt. Cuius situs, ut ait Orosius, talis esse dicitur. Triginta milibus passuum muro amplexa, tota pene mari cingebatur, atque faucibus, quae tribus milibus passuum aperiebantur. Is locus murum 30 pedes latum habuit saxo quadrato, in altitudine cubitorum 40. Arx, cui Byrsae nomen erat, paulo amplius quam duo milia passuum tenebat. Ex una parte murus communis est urbis et Byrsae, imminens mari, quod mare stagnum vocabant, quippe obiectu protentae linguae strangulatur. Hinc bellum Affricanum coepit tertium, L. Censurino et M. Mallio consulibus, quinquagesimo vel amplius post secundum
ib. c. 23. bellum anno. Scipio ergo minor, qui tunc tribunus militum erat, una cum consulibus Romanum exercitum in Affricam ducens, iuxta Uticam castra metatus est, evocatisque Karthaginensibus ad se, arma simul et naves dare praecepit. Quod dum sine mora facerent, ac ut ab urbe per 10 milia passuum a mari recederent, iussi essent, reversi, poenitentia ducti, civitatem defensare parant, et duos Hastrubales duces creantes, arma frustra reparare temptabant, aerisque inopiam auri argentique metallo supplebant. Romani Karthaginem acriter impugnare coeperunt. Qui ad ultimam sortem deducti, primum Hastrubalem suspicionis occasione necaverunt, et ad ultimum Romanis omnes in deditionem venerunt.
ib. c. 22. Itaque Karthago funditus a Romanis, lapidibus muralibus in pulverem diminutis, diruitur, ipsaque cre-

mata miserum humanarum rerum spectaculum relinquens, decem et septem diebus continuis arsisse perhibetur, omnisque multitudo captivorum, exceptis paucis principibus, venduntur. Regina, Hastrubalis uxor, malorum intuitu, foemineo furore cum duobus filiis igni se dedit. Sic ultimae reginae ac primae, Dydonis scilicet, sors et exitus similis fuit. Factum est autem huius potentissimae urbis excidium anno a conditione eius plus quam 700, anno vero ab Urbe condita 603, Gneo Cornelio Lentulo, Lucio Mumio consulibus. Et ita bellum Punicum tertium quarto ex quo coeperat anno terminatur. Cuius occasionem penitus se ignorare Orosius testatur. Inter haec Scipio, Masinissa mortuo, inter filios suos regnum Numidiae partitur. Oros. IV, 23.

42. Circa idem tempus fuisse Symonem ultimum ex Machabaeis Hebraeorum ducem, tam ex supputatione regni Graecorum quam ex consulatu praefati Lucii conici datur. Cum enim 172. anno regni Graecorum clypeus aureus Romam a Symone missus invenitur, rescriptumque fuisse a Lucio consule Ptolomaeo regi Aegyptiorum, idem liber testatur, ante destructam Karthaginem, quae 177. Graecorum regni anno facta est, quarto anno amiciciae foedus inter Symonem magnum sacerdotem ac Romanos initum, prudens lector inveniet. Et ut apertiora quae diximus fiant, anno 427. ab Urbe condita, Alexander, qui primus in Machabaeorum historia regnasse dicitur in Graecia, Philippo in regnum successit. Anno vero ab Urbe condita 603. Karthaginem deletam invenies. Supputantur ergo a primo regno Graecorum, id est ex quo Alexander regnare coepit, usque ad destructam Karthaginem anni 177; legatum vero, a Lucio Ptolomaeo regi Aegyptiorum pro Iudaeis missum, 174. anno reperies, ante destructam Karthaginem anno 3. Verum si a sexto regni Alexandri anno, id est ex quo occiso Dario Medos et cf. Hier. in Dan.

Persas subegit, Graecorum regnum, quod tunc auctoritatem habere coepit, supputari incipit, triennio post destructam Karthaginem tertiumque Punicum bellum finitum hanc legationem vel potius praeceptum ad potentissimos Orientis reges Ptolomaeum et Antiochum datum invenies. Nec mirum, si tantae urbis, utpote quae non solum Affricam sed et Sardiniam, Siciliam ac pene Hispanias sibi subiecerat, potiti victoria, iam etiam Orientis Romani didicerant imperare regibus. Si autem non ab Alexandro sed a successore suo in Syria Seleuco regni Graecorum supputatio inchoatur, 20. anno post deletam Karthaginem pro Simone et populo Iudaeorum haec legatio Romanis facta cognoscitur, Iudasque et Ionathas ante destructam Karthaginem fuisse creduntur. Sicque non incongrue optimi legis Dei zelatores Machabaei et inclyti Romanae urbis ac paternarum legum defensores Scipiones aequales inveniuntur. Quod enim a Seleuco regni Graecorum supputatio
ed. Vall. V, 686. iuxta Machabaeos incipiat, Ieronymus in Daniele velle videtur, ubi ait: *Post mortem Addi sacerdotis, qui sub Alexandro templo praefuit, suscepit pontificatum Onias, quo tempore Seleucus subiugata Babylone, diadema totius Asiae capiti suo imposuit, anno* 12. *mortis Alexandri. Ex qua aetate scriptura Machabaeorum regnum Graecorum enumerat.* Appone ergo priori supputationi 6 Alexandri annos, quibus post mortem Darii toti Asiae imperavit, et hos 12 Seleuci, et reperies 18, quibus si triennium, quo prior supputatio excidium Karthaginis excessit, addatur, 20 unius annorum, ut dictum est, numerum supplebis. Utrum vero sic vel sic fuerit, post victoriam Pyrri et triumphum Affricani belli secundi Romanos primo claros apparuisse, primo imperium in exteras regiones dilatasse innuitur.

Or. V, 3. 43. Eversa Karthagine, hisdem quos numeravi consulibus, Corinthus veluti omnium opificum offi-

cina, inter omnes Macedoniae Achaiaeque urbes opulentissima, ferro igneque a Romanis deletur, et sic duarum nobilissimarum urbium triste ac miserabile orbi uno anno illuxit incendium. Hinc mixtis ex incendio diversorum metallorum generibus, Corinthium aes seu Corinthia vasa nomen et exordium susceperunt. Tantam victoriam subsequens clades obnubilavit. In Hispania siquidem non multo post Or. V, 4.
cum Numantinis Mancino consule male pugnatum est, foedusque turpius pro redimendo milite, sicut prius a Pompeio initum. Senatu ergo decernente foedus rumpitur, Mancinusque auctor foederis Numantinis vinctus mittitur. Scipio vero Africanus ib. V, 5.
consensu omnium consul creatus, ad expugnandam Numanciam exercitum ducit. Itaque tam virtute ib. V, 7.
quam prudentia ducis Numantini dum se superari viderent, mori potius quam servire parati, barbara prius potione deebriati, in castra Romanorum ruunt, fugassentque procul dubio hostes, si Scipio non affuisset. Ultima demum desperatione fracti, se ipsos cum universa suppellectile, ne quem ibi in homine seu qualibet possessione triumphum Roma videret, igni dare quam Romanis servire maluerunt. Sufficiunt ad comprobandam mortalium mutabilitatem mala quae posuimus, multisque de civibus mundi dictis ad cives Christi ac christiana tempora festinandum arbitramur. Meminisse enim lectorem volumus, nos ad ostendendas mutabilium rerum miserias, conflictationes seculi ponere ex promisso debere, quatinus earum consideratione ad regni Christi quietem permanentemque sine fine felicitatem transeundum rationis intuitu ducamur.

44. Romani quamvis iam pene totius orbis poti- ib. V, 15.
rentur dominio, tamen nondum ad plenum subiugatis gentibus, bella habuere exterius, intestinis vero malis habundabant interius. Hinc Iugurtinum bellum sub Metello Marioque terminatum. Hinc Cimbricum

ac Teutonicum, Gallorum, Germanorum bellum acerrimum tam miserabiliter ac immaniter est actum, ut in uno a praedictis gentibus bello 80 milia Romanorum et 40 milia calonum et lixarum, G. Manlio consule et Quinto Cepio proconsule, cum duobus filiis consulis fusa invenias. Cum quanto vero detrimento eorum quinto consulatu Marii devicti fuerint, dicere necesse non est, cum victorum tanta dampna praecesserint. Sequitur hoc malum maxima ex intestino bello Romanorum clades, Sylla Gaio Marioque autoribus, quo per 10 annos protracto, 150 Romanorum milia caesa fuisse inveniuntur. Ex hinc Romanorum rem publicam non solum imminutam sed pene amissam, testis est Tullius sic in libro
II, 8. de Officiis dicens: *Veruntamen quamdiu imperium Romani populi beneficiis tenebatur, non iniuriis bella aut pro sociis aut de imperio gerebantur, exitus erant bellorum aut mites aut necessarii. Regum, populorum, nationum portus erat et refugium senatus. Nostri autem magistratus imperatoresque ex hac una re laudem capere studebant, si provincias, si socios aequitate et fide defendissent. Illud itaque patrocinium orbis terrae verius quam imperium poterat nominari. Sensim hanc consuetudinem et disciplinam iam antea minuebamus post Syllae vero victoriam penitus amisimus. Desitum est enim videri quicquam in socios iniquum, cum extitisset in cives tanta crudelitas. Ergo in illo secuta est honestam causam non honesta victoria. Est enim ausus dicere hasta posita, cum bona in foro venderet, et bonorum virorum et locupletum et certe civium praedam suam se vendere.* Et infra: *Ad exemplum amissi imperii portari in triumpho Massiliam vidimus, et ex ea urbe triumphari, sine qua nunquam nostri imperatores ex Transalpinis bellis triumpharunt.* Et post pauca: *Neque vero unquam bellorum civilium semen et causa deerit, dum homines perditi hastam illam cruentam et meminerint et sperabunt.* Ex quo

apparet, Romanos quidem crevisse in divitiis et po-
tentia, sed decrevisse, ex quo avaritiam sequi coepe-
runt, in viritate et iusticia. Unde est rursum illud
Tullii: *Utinam*, inquit Gaius Pontius Samnis, *ad illa* II, 21.
tempora me fortuna servasset, et tum essem natus,
quando Romani dona accipere coepissent, non essem
passus diutius eos imperare. Nae illi multa secula
expectanda fuerunt: modo enim hoc malum in hanc
rem publicam invasit. Sylla iste tabulas proscriptionis Oros.
instituit, occisisque pluribus consularibus viris, M. V, 14.
etiam Marium effossis oculis membrisque truncatis
vita privavit. De quo Tullius in Paradoxis: *M. Ma-* Par. 2.
rium vidimus, qui mihi in secundis rebus unus ex for-
tunatis hominibus, in adversis unus ex summis viris
videbatur, quo beatius mortalium nichil esse potest.
Gaius vero Marius ob hanc causam viso capite socii,
desperatione captus, servo iugulum praebuit. Dein-
ceps Catilinarium civile sequitur bellum, quod Sa-
lustius prudenter ac luculenter satis, sicut etiam
Iugurtinum, executus est. Macedonicum quoque Oros.
hisdem diebus gravissimum fuisse invenitur. Tunc VI, 6. Oros.
etiam Attalus rex Asiae moriens regnum cum testa- IV, 11.
mento Romanis reliquit.

45. Inter haec quae diximus mala Mitridatici belli ib. VI, 1.
clades, omnibus prioribus excepto Affricano maior,
per 40 vel iuxta alios per 30 annos extenditur, anno
ab Urbe condita 660, quo etiam civile bellum coepe-
rat, inardescere coepit, Cicerone et Antonio consuli-
bus terminata, et, ut ait Lucanus:

Barbarico tandem vix consummata veneno est.

Mitridates enim Ponti Armeniaeque rex, dum Bithi- ib. VI,
niae regem Nicomedem, amicum Romani populi, 2–5.
regno privare conatur, a senatu ne faciat monetur,
minis etiam, si non cessaret, appositis. Proinde
motus Mithridates non solum regno expulit Nico-
medem, verum etiam Cappadociam, alio rege, Bar-
zane scilicet, inde eiecto, igne ferroque vastavit.

Praeterea Ephesum veniens, omnes cives Romanos dato edicto necari praecepit. Inde Archelaum ducem suum in Graeciam mittens, tam Athenas quam totam Graeciam in deditionem accepit. Contra quem Sylla cum exercitu missus, Archelao 100 milia interfecit, urbemque Atheniensium diu obsessam ad ultimum recepit. Mithridates strage suorum comperta, exercitum 83 milium militum electorum Archelao in auxilium mittit, ex quibus 50 milia caesa fuisse feruntur. Tertio rursus Archelaus cum Sylla congressus, vincitur, ibique universae copiae eius funduntur. His aliisque innumerabilibus quae longum est enumerare malis, ad hoc tandem potentissimus ille, qui pene totum Orientem sibi subiugaverat, pervenit rex, ut qui antea non solum gentibus sed et regibus imperando, venenum tantum timeret, non gladium, ac naturam suam multis firmasset antidotis; ad hoc, inquam, tam bellorum infortuniis, quam filii sui regno eum deponere molientis molestia deductus est, ut veneno se necare vellet, sed medicinis antea firmata natura non posset. Occisis itaque uxoribus ac filiabus suis, dum nullo veneni genere ipse, ut dixi, perire posset, militi iugulum praebuit, sicque 72 aetatis habens annos, vita decessit, nobisque miserae mortalium conditionis exempla reliquit. Fertur de ipso, quod, dum a filio suo regno pelleretur, ipse ex altissimo prospiciens muro exorabat filium, sed non est auditus. *Quoniam*, inquit, *Farnaces mori iubet, dii si estis patrii:* eos veros esse deos dubitavit.

Oros. VI, 6. 46. Igitur Mitridatico terminato bello, malisque tam socialibus quam civilibus sopitis, factioneque Catilinae ad plenum abolita, Romani se intra se cohibere non valentes nec terminis suis quos iam habere coeperant contenti, totum orbem in provinciam redigere cupiunt. Cuius rei gratia Pompeius clarissimus eorum dux exercitum gubernandum in Asiam suscepit, totumque pene Orientem

Romanorum imperio in brevi subiecit, regibus aliis mutatis, aliis subactis. Inter alia Orientis regna Hierusalem veniens, capta civitate, templum quo soli cf. Ios.
populo Dei immolare licuit, oblatis hostiis polluit, ant. XIV, 8.
regemque eorum Aristobolum vinctum Romam mi- b. I. 1, 5.
sit, et Hircano fratri suo summum sacerdotium tradidit. Quoniam autem Iudaeorum mentionem fecimus, in quibus tunc tantum, iuxta prophetam, exceptis paucis, qualis fuit Iob, notus fuisse Deus creditur, qualiter post prophetas et relaxatam captivitatem usque ad id temporis civitas Dei fuerit, pau- cf. Aug. 18, 26.
cis aperiam.

47. Post mortem Alexandri, cum principes eius ib. 18, 52.
diversas sortirentur provincias, Ptholomaeo Lagi filio sorte devenit Aegyptus. Is multos ex Iudaeis capti- Ios. XII. c. 1.
vavit. Cui successit Ptholomaeus Philadelphus, qui non solum religionis intuitu captivos relaxavit, verum et templo regalibus muneribus donato, libros legis ab Eleazaro sacerdote poposcit. Quos dum accepisset ac in bybliotheca nobili deposuisset, interpretes eorum, qui eos de Hebraeo in Graecum transferrent sermonem, requisivit. Huic de singulis tribubus dati sunt presbyteri usque ad 70, qui in utraque lingua periti, spiritu sancto dictante, singuli singulis cellis, uniformem, civitati Dei utilem valde ediderunt interpretationem. Ieronymus tamen in uno domo Alexan- Hieron.
driae refert eos conferendo simul interpretatos fuisse. Post hoc a Ptholomaeo, qui et Epiphanius, Alexandriae rege, capti, deinde ab Antiocho multis malis sunt attriti ac ad ydolatriam coacti. Cui for- cf. Aug. 18, 45.
tissimus vir Iudas cum fratribus suis fortissime restitit. Successit Iudae Ionathas, cui Symon, ac post ipsum filii eius. Quia ergo in Machabaeis omnes canonicae terminantur historiae, qualiter post haec gentis Hebraeorum regnum usque ad Christum steterit, ex historiis tantum eorum cognosci datur. Non enim, ut ipsi perfide argumentantur, unctio in capti-

vitate Babylonica defecit, sed secundum eorum historiographos populus ille post illud tempus non solum
Ios. b. summos sacerdotes sed etiam reges habuit. Quo-
Iud. I. rum primus post Symonem eiusque filios Aristobolus fuit. Cui Alexander et ipse rex et sacerdos successit. Cui ob nimiam quam in suos exercuit crudelitatem, dum qualiter eis conciliari posset requisivit, responsum est, si moreretur. Post hunc uxor eius regnavit Alexandria, cuius filii fuerunt Hyrcanus et Aristobolus. Ex quibus dum regnaret Aristobolus, Pompeius Romanorum princeps ab Hyrcano vocatur, captoque ab ipso, ut supra dixi, Aristobolo et in vinculis posito, Hyrcanus fratri subrogatur. Sicque velint nolint ex propriis Iudaei convincuntur testimoniis, Herode primo alienigena regnante, natoque Christo, illam impletam fuisse prophetiam, qua
Gen. dicitur: *Non auferetur sceptrum de Iuda et dux de*
49, 10. *femore eius, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium.* Qui vero his diebus cives Christi fuerint, non facile perpendi potest. Iam enim prophetae siluerant, eratque, iuxta quod scriptum est, medium silentium ac profundissima nox, venturumque in proximo a regalibus sedibus omnipotentis sermonem hoc ipsum silentium ac caecitas noctis praesagebat. Sicut enim appropinquante claritatis luce nox amplius densatur, cunctisque sorore depressis, silentio omnia tenentur, sic apparituro in carne Dei verbo cunctumque suo mundum ortu irradiaturo, non solum malorum turbines civitatem mundi obnubilando tegebant, verum ipsam civitatem Dei tenebrae operiebant, silentium tenebat, ut venientem in carne lucem tanto ardentius homines conspicerent, quanto eam tenebris ante depressi, malis fessi, avidius praestolati fuissent. Extitisse tamen et tunc cives Christi, quamvis propter silentium scriptorum quidem taceantur, ex hoc praecipue intelligi datur, quod 7 milia virorum, quae sub

Helia fuerunt, usque ad finem mundi non defutura civitati Dei credimus. At Hyrcanus Herodem Antipatris filium alienigenam, ad regni negotia administranda assumpsit. Qui iniqui et perfidi tyronis officium exequens, Hyrcano vita et regno exempto, regnum invasit ac permissione Romanorum tandem obtinuit. Hic etiam ut regno liberius potiretur, non solum regiam sed et sacerdotalem unctionem abolevit, vestemque sacram solis sacerdotibus gestare licitam ad usus suos profane ac sacrilege redegit, ut merito unctione tam regali quam sacerdotali cessante, sanctus sanctorum invisibili oleo in verum regem et sacerdotem unguendus in brevi venturus cognosceretur. De cuius adhuc nequitia et multifaria qua erga Romanorum imperium usus est versutia qui scire vult, legat Iosephum. Ios. b. I. lib. I.

48. Anno ab Urbe condita 693. reverso ab Oriente Pompeio ac propter multas victorias cum ingenti triumpho suscepto, Gaius Iulius Caesar, ipso et L. Bibulo consulibus, ad Occidentem, Gallias Cisalpinam et Transalpinam ac Illiricum domiturus, a senatu mittitur. Is itaque fortissimas orbis gentes cum multo Romanorum sanguine in provinciam redegit, transitoque Rheno Germanos omnium ferocissimos ac bellicosissimos acri et periculoso non solum bello sed et muneribus multaque prudentia devicit. Quorum virtutes ac fortitudinem qui scire desiderat, ipsius historiam a Suetonio scriptam legat. Meminit etiam horum fortitudinis, et tantum inperterritae, ut mortem quoque vix timeat, Iosephus seu Egesippus in oratione Agrippae, ex horum comparatione Iudaeos ad subiectionem Romani imperii hortantis. Porro cum in domandis eiusmodi gentibus ultra statutum terminum, id est quinquennium, moram faceret, Iulio Romam revertenti a senatu consilio Pompei et auctoritate consulis Marcelli debitus ei triumphus ac denuo consulatus negatur. Quae res belli Oros. VI, 7. Ios. de bell. Iud. II, 16. Eges. II, 9. Oros. VI, 15.

maximi et non solum civilis sed et intestini mali causa fuit. Caesar enim haec audiens, Ravennam se contulit, ac inde Ariminum proficiscens et lacrimabiliter sociis iniurias suas exponens, ad Urbem cum exercitu properavit, diffugientibusque primo in
cf. Suet. Caes. c. 34. Brundusium, post in Tyrratium Graeciae urbem trepidis cum Pompeio civibus, victor Urbem ingressus est, fractisque foribus ex aerario 7 milia 135 auri pondo, argenti vero prope 9000 protulit. Inde reversus ad legiones quas in Arimino reliquerat, Alpes transiit, ibique tam Gallis quam Germanis, quos paulo ante subiecerat, magnifice donatis, contumelias sibi a civibus irrogatas deplorat, auxiliumque poscit et impetrat. Soli ex Gallis Massilienses, qui et Focenses, eo quod de Grais in Gallias venerint, auxilium Caesari ferre negabant. Unde et gravi et laborioso conflictu devicti sunt. Eo quoque tempore Petreius et Affranius acerba siti ad deditionem Caesaris coguntur.

Oros. VI, 13. 49. Anno ab Urbe condita 697. Crassus in consulatu collega Pompei in Asiam destinatus, avaritiae facibus aestuans, Hierosolymam pro templi divitiis, quas Pompeius intactas reliquerat, adiit, easque diripuit. Inde per Mesopotamiam iter agens, dum rursum male castigata aviditate auro Parthico nimium inhiat, ab eis ignominiose cum multo exercitus detrimento occiditur. Anno abhinc 3. inusitato incendio, utpote 14 vicis cum vico Iugario consumptis,
Oros. VI, 14. Urbs conflagravit. Sequitur haec mala maximis dissensionibus ac molitionibus paratum civile bellum. Nam Caesare cum Gallorum et Germanorum viribus veniente, Pompeius patriam defensare volens, gentes et reges, quos in Oriente subegerat, in auxilium
Oros. VI, 15. per filium asciscit. Principes Romanorum senatusque cum Lentulo consule Pompeium Magnum, in Graecia morantem, circa tempus, quo consules mutari solebant, adeunt, semotoque a consulatu

Lentulo, omnium favore Magnum ducem exercitus creant. Caesar vero hibernis tempestatibus non territus, invito milite, periculose mari se committens, proficiscitur in Epirum, ibique haut longe a Magno castra metatus est. Ubi dum a paupere amicla, ad hoc ut Antonio occurreret, infidis procellis, inpatiens morae, se credit: ventis obortis naufragium pene passus, ad suos redire compellitur. Igitur ex omni parte mundi vires contractae, multoque Romanorum sanguine gentes devictae, ipsorum modo vocatione congredi coguntur. Iam enim in tantum rei publicae profecerat status, ut ulterius non posset. Et cum extrinsecus corrumpi non valeret, iuxta poetam, in se ipsam ruere debuit. Itaque 88 cohortibus ex utraque parte triplici ordine compositis, in campis Fassalicis uterque convenit exercitus. Videres lacrimabilem ac miserabilem pugnam, cives totius orbis dominos in se divisos, cum totius orbis viribus ad invicem dimicare, et, ut ita dixerim, unius matris filios propriis manibus se volentes eviscerare. Dum ergo dubia diu sorte se utrique caederent exercitus, Pompeius tandem atrocitate Iuliani militis cum suis fugere cogitur, et sic Caesari victoria cessit. Caesa sunt in eo praelio 15000 Pompeianorum, 33 centuriones. Pompeius fuga elapsus, navim onerariam conscendit, ac per Cyprum in Aegyptum navigans, mox ut litus attigit, iussu Ptolomaei ob gratiam Caesaris interimitur. Pompei uxor cum filiis fugit, caeterum occisis multis classis direpta est. Caesi sunt Pompeius Bithinius ibi, apud Pelusium vero Lentulus vir consularis.

Oros. VI, 15.

50. Caesar compositis omnibus Alexandriam venit, ibique oblato sibi cum armilla Pompei capite flevit, dumque insidias praesensisset, in Aegyptios convertit arma. Quibus victis, Cleopatrae regnum Alexandrinum tradidit. Nam Ptolomaeus cum navali praelio victus fuisset et in scapham conscendisset,

Oros. VI, 16.

Oros. VI, 16. multis irruentibus mersus et ad litus actus, indicio loricae aureae cognitus fuerat. Post haec Caesar Romam veniens a civibusque dictator et consul vocatus, in Affricam bellum transtulit, et apud Thapsum cum Iuba et Scipione manum conserens, plurimam Romanorum et barbarorum stragem fecit. Iuba militi iugulum praebuit. Scipio semet interfecit. Cato rigidus veneno hausto Uticae se occidit. Caesar adhuc Pompei nepotes filiamque eius Pompeiam necari iussit. Dehinc Urbem cum quatuor triumphis ingreditur, ac post in Hispaniam contra Pompeianos milites proficiscens, ibi cum ipsis atrox bellum gessit. Quibus cum multo sudore devictis, ad Urbem regressus quarto ex quo id civile bellum coeperat anno, totam Urbem potenter tenuit, ac vacantibus omnibus quae in Urbe erant dignitatibus, Caesar fuit omnia solus in Urbe. Receptus est tunc ab eo in gratiam M. Tullius Cicero, per eiusque interven-
Cic. or. pro Marc. tum M. Marcellus, pro quo disertam et luculentam orationem edidit, quae sic incipit: *Diuturni silentii, patres conscripti, quo eram his temporibus usus.* In qua super omnes virtutes Caesaris, quibus diversas nationes domuit, fuisse dicit, quod domito animo M. Marcellum, antea inimicum, in gratiam suscepit.
c. 3. Ait enim: *Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute praestantem, non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, haec qui faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed*
Oros. VI, 15. *similimum deo iudico.* In summo ergo statu Caesar positus dum contra maiorum exempla rem publicam instaurare cogitat, conscio senatu, Bruto et Cassio auctoribus in curia necatur. Quam quidem hystoriam, a nobis compendio strictam, pulchro ac lucculento versuum ordine Lucanus prosequitur.

51. Exclamare hic contra mutabilium rerum miserias cogimur. Ecce enim, Romanae rei publicae

status, cum quanto non solum hostium sed et civium detrimento profecerit, videmus. Alterna quippe mutatione ad instar maris, quod nunc succiduis attollitur incrementis, nunc naturali dampno nunc defectu subducitur, Romanorum res publica nunc gentes et regna bello premendo, subiciendo ad coelos attolli videbatur, nunc rursum ab eis pressa, vel pestilentiis ac morbis desolata, ad abyssum usque mergi putabatur, quodque his maius est, omnibus bene ordinatis ac compositis, intestino ac civili malo in se ipsam ruens, miserabiliter eviscerabatur. Haec omnia nutantium rerum mala, ut ita dixerim, cotidianae mortalium mortes ad veram ac permanentem aeternitatis vitam nos mittere deberent. Verum, ut supra diximus, huiusmodi aliisque civitate mundi attrita malis, quasi post densae noctis tenebras, lucis verae ortus appropinquabat. Itaque decursis tam Medorum, Persarum, quam Graecorum ac Romanorum alternantium malorum casibus, quia iam ad eius ortum, qui vere pacificus, omnia quae in coelo et quae in terra sunt pacificavit Christus Iesus, propinquamus, huic secundo operi finem demus, quatenus ad eam quae sub Augusto ex nativitatis Christi adventu toti mundo reddita est pacem dicendam festinemus.

cf. Oros. VI, 14.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

INCIPIT PROLOGUS LIBRI TERTII.

Sponsionis meae non immemor, dilecte frater, de duabus civitatibus usque ad Octaviani Caesaris tempora, qualicunque deductam historiam eloquio, praesertim cum ad christiana tempora iam venerimus, donante Deo tanto libentius, quanto de civitate Dei ob nascituram fidem uberius dicere potero, complere non dubitaverim. Prioribus enim de civibus Christi pauca, multa vero de mundi civibus dicendi materiam habui, quia a primo homine ad Christum totus pene orbis, exceptis de Israelitico populo paucis, errore deceptus,

vanis superstitionibus deditus, daemonum ludicris captus, mundi illecebris irretitus, sub principe mundi diabolo militasse invenitur. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum in terras, qui ut homines per invia ac devia more pecudum oberrantes ad viam reduceret, viam se, hominem assumendo, hominibus praebuit, et ut a falsitatis errore exorbitantes ad rationis lumen revocaret, veritatem se ostendit, ut vero deficientes reficeret, vitam se veram exhibuit:
Ioan. 14, 6. Ego sum, *inquiens*, via, veritas et vita. *Ac si diceret:* Erratis, ad me venite, qui sum via, quam viam ut intrepide ambuletis, audite quod sum veritas. Si vero viaticum non habetis, sentite quod sum vita. *Multi enim viam quaerunt, sed dum non inveniunt veram, errant potius quam recto tramite incedant. Multi rursum viam, quae vera videtur, incedunt, sed vitam non*
Prov. 14, 12. *consequuntur. De quibus dictum arbitror:* Sunt viae quae videntur hominibus rectae, novissimae vero earum ducunt ad interitum. *Salvator autem in mun-*
Ioan. 14, 6. *dum veniens:* Ego sum, *ait*, via, veritas et vita, *id est:* Per me tantum salubriter itur, ad me veraciter pervenitur, in me vitaliter permanetur. *Sed in prima fronte non inconvenienter quaeri potest, cur in fine*
Gal. 4, 4. *temporum, quem plenitudinem Paulus vocat, salvator omnium nasci voluit? cur universitatem gentium tamdiu, tot retroactis seculis, in errore perfidiae perire permiserit? Cuius rei rationem, profundissimis ac iustissimis iudiciorum Dei thesauris repositam, quis corruptibilium mortalium carne circundatus investigare audeat,*
Rom. 11, 33. *cum apostolus dicat:* O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius? *etc. Quid ergo faciemus? Si comprehendere non possumus, nunquid tacebimus? Et quis obloquentibus respondebit inpugnantesque arcebit? Postremo destruere eam quae in nobis est fidem volentes, ratione ac virtute verborum confutabit. Comprehendere itaque occulta consilia Dei*

non possumus, et tamen plerumque de his rationem reddere cogimur. Quid? rationem reddemus de his, quae comprehendere non possumus? Rationes reddere possumus, sed humanas, cum tamen rationes comprehendere non possumus divinas. Sicque fit, ut, cum de theologicis loquimur cognatis de his sermonibus carentes, verbis nostris, qui homines sumus, utamur; tantoque de Deo loquendo humanis verbis utimur confidentius, quo ipsum figmentum nostrum cognoscere non dubitamus. Quis enim melius cognoscit, quam qui creavit? Inde est, quod cum Deus dicatur ineffabilis, fari nos tamen multa in sua laude velit. Cum ergo dicatur ineffabilis, secundum quendam modum videtur esse effabilis. Quae, ut ait Augustinus, pugna verborum silendo melius ac credendo, quam disputando solvitur. Et alius: Quod ineffabile est, ratione taciturnitatis adoretur. *Igitur si Deus, iuxta apostolum, in* Rom. 9, 22.
multa patientia sustinuit vasa irae apta in interitum; si divitias bonitatis suae volens ostendere ecclesiae suae diutissime in propriae libertatis arbitrio, civitatem mundi permisit temporaliter florere, culpandus non est, tam quod eam propriae voluntati deseruit, quam quod electis suis, istius comparatione castigatis, divitias bonitatis suae ostendit. Non enim si homines permittit facere, quod ipsi tamen facere volunt, ab eis est iuste arguendus, sicut e contra ab eis quibus gratuitam gratiam offerens, a talibus quae contra salutem suam facere volunt arcendo ac prohibendo, ne quae proponunt perficiant, plurimum est laudandus ac diligendus. Nec iniuste facere dici potest, si gratiam ex iustitia non largitur, sicut misericorditer tantum facere credendus est, cum eam gratuite quibus vult impertit. Itaque si tot secula retroacta non ad peccata impellendo, sed quod suum erat non largiendo, ad hoc ut supervenientibus seculis exemplo priorum, quid fugiendum esset, unde gratias salvatori suo referrent, ostenderet; si, inquam, eos ad hoc voluntati suae deseruit,

ut et ipsi, quid sine eo possent, cognoscerent, et redempti, quid ex gratia Salvatoris haberent, addiscerent; sicut ab illis iuste non potuit culpari, sic his maximam materiam dedit, unde iure debeat amari. Est praeterea ratio, quare hoc potissimum tempore, sexta videlicet aetate, ac unito ad Romanorum imperium mundo universoque sub Augusto Caesare descripto, Christus nasci voluit. Cum enim pro primi parentis, qui paradisi delicias postponens ex proprii arbitrii voluntate hanc terram maledictionis inhabitare maluit, culpa abolenda incarnari voluit, sexta id aetate potissimum fieri conveniens fuit, quia et ipsum sexta die creavit. Nec in primaeva hominum aetate id facere debuit. Homines enim ex transgressoribus nati parentibus, viciataque per inobedientiam natura, proniores et accliviores ad malum facti, nec dum ratione utentes, ferino magis ac beluino more, oblitterato in eis naturali bono, oberrantes, non socialiter vivere, non legibus informari, non virtutibus adornari, non rationis vi ad cognoscendam veritatem illuminari didicerant. Extant hinc fabulae turpissimae, facta turpiora, hystoriae immanissimae, opera immaniora, de quibus omnibus in superioribus sat me dixisse arbitror. Cum igitur hoc modo homines rationis immunes, veritatis non capaces, iustitiae ac legum inexpertes essent, legem legum ac altissima a Christo vitae praecepta danda quomodo caperent, quomodo intelligerent, quomodo animadverterent? Itaque data est primo lex, quae infirmis auditoribus conveniret, et quae teneram mundi aetatem non solido cibo sed lacte aleret. Deinde paulatim crescente ac proficiente, tam ex societate hominum simul commanentium, quam ex collatione eorundem ad leges condendas sapientia, philosophorumque mediante doctrina, cum, ut dixi, iam totus mundus tam virtute Romanorum inclinatus, quam sapientia philosophorum informatus fuisset, essentque hominum ingenia ad altiora vitae praecepta habilia capessenda,

Salvatorem omnium in carne apparere novasque mundo leges condere decuit.

Hic iam, quod supra distuli, solvendum puto, quare unius urbis imperio totum orbem subici, unius urbis legibus totum orbem informari Dominus orbis voluerit. Primo, ut dixi, ut ad maiora intelligenda promptiores ac capaciores essent mentes hominum. Secundo, ut his modis unitis unitas commendaretur fidei, quatenus unius urbis terrore ad unum hominem colendum homines universi constricti, unam quoque fidem tenendam coelestemque in ea non hominem tantum sed auctorem omnium colendum ac adorandum Deum addiscerent. Hinc toti mundo in eius adventu census indicitur, ut ille videlicet venisse doceretur, qui omnes ad se venientes in aeterna patria cives ascriberet. Hinc in eius ortu per totum orbis circulum mundus attritus malis ipsisque suis seditionibus fatigatus, sponte quiescere ac Romanorum principi servire potius quam rebellare voluit, ut ipsum in carne venisse daretur intelligi, qui sub terrenorum mole onerum depressis ac fatigatis, clementer diceret: Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. *Pax idcirco mundo tunc nova reddita fuit, ut novi regis ministri liberius orbem terrae peragrare salutiferaque vitae praecepta seminare possent. Non ergo fortuitis casibus nec falsorum deorum cultui, sed Deo vero formanti lucem et creanti tenebras ascribendum reor, quod ad tantum fastigium principatusque monarchiam ex humili ac pauperi statu Romanorum res publica crevit. Quare autem illi populo vel illi urbi hanc potius quam aliis gratiam contulerit, discutere non possumus, nisi forte ex principis apostolorum meritis, quem ibi sessurum praevidit, super quem etiam ecclesiam suam se fundaturum promisit, factum dicam, ut videlicet locus, qui propter principis apostolorum kathedram super universam principaturus foret ecclesiam, in gentium quoque, unde fideles congregandi erant,*

Matth. 11, 28.

ante proficeret monarchiam. Pulchre igitur eadem urbs antea fuit caput mundi, quae postmodum futura fuit caput ecclesiae. Si quis vero contentiosus est, audiat in potestate figuli esse, aliud vas in honorem, aliud facere in contumeliam. Audiat in potestate iudicis esse, quem velit humiliare, et quem velit exaltare. Denique, si Dominus, utpote iudex discretorque rerum, calicem in manu habens, primo Babylonem inebriando a Medis humiliavit, Medisque a Persis, Persis rursum a Graecis, Graecis postremum a Romanis humiliatis, Romam quoque humiliandam ad tempus exaltare voluit. Si haec aequa lance pensans omnia mortalium varietates necti, nunquid argui a factura sua factor poterit? Sub potenti itaque manu Domini regna mutantis ac pro voluntate sua cui voluerit miserentis humiliemur, ipsiusque misericordiae, si quid sumus, qui per nos nichil sumus, ipsius gratiae quicquid dicimus, qui per nos nichil scimus, ascribentes, coeptum opus prosequamur.

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

Oros. VI, 18. Anno ad Urbe condita 710, interfecto Gaio Iulio Caesare, Octavianus, qui testamento nomen et haereditatem avunculi acceperat, primo dolorem de morte eius dissimulans, cum Antonio, qui Brutum et Cassium ob vindictam Caesaris apud Mutinum obsidione cinxerat, a senatu hoste pronunciato certamen iniit eumque fugavit. Quo postmodum in gratiam recepto, simul cum ipso civile bellum parat, multisque commissis praeliis, Pompeium tandem Gnei Pompeii filium interfecit, Brutum quoque et Cassium ad hoc ut mortem sibi ipsis inferrent, coegit. Inde post multos triumphos Romam veniens, 20 milia militum exauctoravit, 30 milia servorum dominis restituit, 6 milia, quorum domini non extabant, in patibulo affixit. Antonius vero repudiata

sorore Caesaris Octavia, in Aegyptum se transtulit, ibique copulata sibi in uxorem Aegypti regina Cleopatra, Caesari rebellare attemptavit. Caesar domitis Oros. VI, 19. subiectisque sibi omnibus, contra Antonium quoque navale bellum parans, a Brundusio in Epyrum proficiscitur. Congressi itaque acerrime, diuque, id est a quinta hora diei usque ad septimam, cum utriusque exercitus detrimento ancipiti pugnarunt victoria. Sequens pars diei cum sequenti nocte in victoriam Caesaris cessit. Prior ex bello cum suis fugit Cleopatra, quam fugientem insequitur Antonius. Caesa fuisse ibi de exercitu Antonii 12 milia feruntur, vulnerata 6 milia. Caesar tunc imperator dictus, quartum cum M. Licinio consul fuit. Antonius navali praelio victus, terrestre parans, congressu habito denuo vincitur. Dumque rursum Kalendis Sextilibus ad struendam classem descendit, omnibus ad Caesarem confugientibus, in urbem Alexandriam suis destitutus, se recepit. Ubi dum imminere sibi cerneret Caesarem, gladio se interfecit. Cleopatra autem appositis ad mamillas serpentibus, mortua fuisse perhibetur.

2. Caesar ergo opulentissima omnium potitus ib. 17. urbe Alexandria, regnum finivit Graecorum. In hac enim urbe ab Alexandro in Aegypto condita reges Graecorum usque ad id tempus regnasse inveniuntur. Unde et quidam monarchiam Graecorum usque ad Caesarem extendunt. Nam post mortem Alexandri Magni, dum commilitones eius Asiam ab eo subiectam partirentur, in quatuor mundi partibus quatuor emerserunt regna. Inter quae duo fuere principalia: ad austrum Aegypti, cuius metropolis fuit Alexandria; ad orientem seu aquilonem Syriae et Mesopotamiae, cuius caput erat Antiochia, quam Seleucus Magnus, de quo supra dictum est, a nomine patris sui Antiochi dicitur instaurasse, sedemque regni loco Babylonis ibi locasse. Nam antea

Rablatha, ut quidam volunt, vocabatur, eratque tunc iuxta prophetam caput Syriae Damascus. In his ergo civitatibus reges potentissimi Ptolomaei et Antiochi habitabant, dominandique libidine in alterutrum saevientes, Orientis imperium vicissim rapiebant; auctoritas tamen maior ad ultimum Ptolomaeis cessit. Quae omnia non solum ex gentium historiis, sed et ex visione Danielis, ubi de regnis
Hieron. in Dan. austri et aquilonis loquitur, et expositione Ieronimi in eundem prophetam melius cognoscuntur. Unde hae duae civitates, cum processu temporis ecclesia a primitivis patribus secundum distributionem gentium ordinaretur, tanquam post Romanam urbem dignissimae, ad ipsius instar urbis, solae patriarchales sedes habere meruere. Constantinopolitana siquidem et Hierosolimitana postmodum crescente ecclesia, altera ob imperii sedem, altera ob sanctum sepulchrum et antiquum illud ac toti orbi venerabile Domini templum patriarchales sedes permissione patrum sortitae sunt. Unde de Hierosolimitana ecclesia in Nicaena synodo legimus: *Episcopus Heliae ab omnibus honoretur, salvo iure sui metropolitani.* Quod quidam ad Caesaream Palestinae interpretantur, eo quod Hierusalem a Tito et Vespasiano destructa, metropolis Palestinae facta fuerit Caesarea, sicque consequenter iure ecclesiastico eiusdem provinciae metropolis remansit. Ubi enim sub principibus gentium flamines erant, ibi postmodum a nostris locati sunt episcopi. Ubi illi archiflamines, nos archiepiscopos; ubi illi protoflamines, nos primates seu patriarchas habere coepimus, omnes quidem unius ordinis, sed pro differentia civitatum diversae dignitatis. Alii praefatum capitulum salvo iure metropolitani legunt et sic interpretantur: Postquam dictum fuit: *episcopus Heliae*, id est Hierusalem, *ab omnibus honoretur*, ne videretur ab omnibus tanquam summus, id est Romanus, pontifex

honorandus, adiunctum est: *salvo iure metropolis*, hoc est: sic dicimus eum honorandum, non sicut summum pontificem, sed sicut metropolitanum. Utrum vero sic vel sic fit, constat eum tamen nondum fuisse patriarcham. Sed haec hactenus.

Diximus secundum quosdam Graecorum monarchiam usque ad Caesarem extendi, veri similius tamen videtur Graecos monarchiam quidem post mortem Alexandri perdidisse, reges vero praeclaros Orienti imperantes habuisse. Unde et Daniel de regno Alexandri loquens ait: *Dividetur in quatuor* Dan.
ventos coeli, sed non in posteros eius, neque secundum 11, 4.
potentiam illius, qua damnatus est. Et rursum de Hieron. in Dan. cf. Ekk.
Antiocho legitur, quod in obsidione Alexandriae legatum Romanorum acceperit, qui eum dum ambulantem in harena invenisset et ab impugnatione urbis revocasset, frustratus, baculum, quem forte gerebat, terram in circuitu eius girabat, dicens: *Haec dicit senatus populusque Romanus, ut antequam de isto circulo exeas, ab urbe recedas.* Quo audito perculsus rex, mox obsidionem solvit. Ex his et aliis intelligimus, Romanos, etiam antequam reges haberent, summorum tamen regum habuisse imperium. Quare ergo Graecis monarchiam attribuimus? Nisi quod et Roma nondum ad unam personam imperium contraxerat, et quod civitas nostra in Iudaea manens usque ad Caesaris tempora, sub illorum imperio degebat. Nam et Nabuchodonosor regem regum propheta vocat, qui tamen illo in tempore regni auctoritatem Medis habentibus, rex regum non erat, nisi quod eum tam ex dignitate urbis, quam invaserat, quam ex supplicatione populi Dei, quem captivum tenebat, hoc nomine dignum iudicabat. Fuerunt autem ab Alexandro usque ad Cleopatram reges omnes Ptolomaei dicti 11. Tantam vero copiam Oros.
pecuniarum Caesar apud Alexandriam invenit, ut ex VI, 19.
hoc duplicia Romae venalium statuerentur precia.

Oros. VI, 20. 3. Anno ab Urbe condita 735. Caesar, Alexandrinorum potitus victoria totaque subiugata Asia, civilibus etiam ad plenum sedatis malis, ipso et Lucio Apuleio quinquies consulibus, 8. Idus Ianuarii ab Oriente victor rediens, Urbem cum triplici triumpho ingreditur, Ianique portas claudens, Augusti nomine ab omnibus consalutatur. Quod nomen cunctis usque ad id tempus inauditum seculis, apicem declarans imperii, solis Romanorum debetur regibus. Hic tertio ab Urbe condita, primo sub Numa, secundo post Karthaginense primum bellum, Ianum clausum invenis. Augustus, qui per 12 annos cum his quos nominavi consulibus rem publicam rexerat, ex hac die et deinceps solus imperabat. Sicque plurium potestates in unius cessere principatum, quam Graeci monarchiam vocant. Ex hoc Romani post consules reges habere coeperunt, qui ob hoc, quod totius orbis tenuere monarchiam, imperatores et Augusti ib. 21. sunt dicti. Caesar post haec apertis Iani portis, Cantabris et Asturibus, fortissimis Hispaniae gentibus, bellum indixit, ac per quinquennium gravi et laborioso conflictu subactis, victor ad Urbem rediens, secundo Ianum clausit. Dehinc per Claudium Drusum Galliam et Rhetiam in provinciam redegit, Noricos, Illiricos, Pannonios, Dalmacos, Maesios, Dacos, Thraces per duces suos vel subegit vel maximorum fluviorum Rheni et Danubii obiectu seclusit. Hic Drusus Maguntiam in Gallia et Augustam in Retia, quae antea Vindelica dicebatur, ex nomine Augusti vocatam, fundasse vel instaurasse dicitur. Monstratur adhuc monumentum eius Maguntiae in modum pyrae. Ea tempestate cum tribus legionibus Varus Romano more superbe et avare erga subditos se gerens, a Germanis deletus est. Quam militis Romani cladem in tantum aegre tulisse fertur Augustus, ut saepissime caput parieti collideret, ac per vim cf. Suet. Aug 23. doloris diceret: *Quintili Vare, reddes legiones.* Gra-

vissimum et atrocissimum hoc Romanorum et Germanorum bellum et post Affricanum maximum tribus annis cum 15 legionibus gestum scribit Suetonius. Unde notari potest, quanti roboris praedicta gens Germanorum fuerit, quae in summa auctoritate Romani imperii tantam stragem Romani militis dederit. Tradunt[1] Augustenses hanc caedem ibi factam, ostenduntque in argumentum collem ex ossibus mortuorum compactum, quem in vulgari Perleich, eo quod legio ibi perierit, usque hodie vocant, vicumque ex nomine Vari appellatum monstrant.

4. Inter haec Augusto apud Terraconem citerioris Hispaniae urbem morante, legati Indorum et Scytharum cum muneribus pacem postulantes veniunt. Et sicut quondam Alexandro in Babylone posito, summi Occidentis nationes, sic et nunc Caesari a summo Oriente gentes ad ultimum Occidentem supplices subiectionemque promittentes ultro occurrunt; Parthi etiam transmissis signis, quae occiso Crasso Romanis abstulerant, obsidibusque datis pacem postulant. Et sic toto orbe Romanis subiecto et descripto, tertio ab Augusto Ianus clauditur ac per 12 annos clausus mansit*. Ipse vero

Ekkeh.

Oros. VI, 22.

* *Hoc loco* 13[a] *inserit excursum de eo quid sibi velint nomina Augustus, cesar, imperator, consul, rex, proconsul, dictator, tirannus, prefectus, preses, tribunus, senator, patres, tabellio, et tunc pergit:* Burgarii a burgis dicti quia crebra per limites habitacula constituta burgos vulgo vocant, unde et Burgundionum genti nomen inhaesit, quos quondam subacta Germania Romani per castra disposuerunt, atque ita nomen ex locis sumpserunt. Primus bella intulit Ninus Assiriorum rex, ut supra tactum fuit; ipse enim finibus suis nequaquam contentus, humane societatis fedus irrumpens, exercitum ducere, aliena vastare, liberos populos aut trucidare aut subicere cepit; hinc etiam studuit orbis in mutuo sanguine

1) Haec cum iis conveniunt, quae in Excerpto ex Gallica historia leguntur. Cf. Arch. VII, 116. XI, 78. 96.

Augustus, quamvis iam tocius orbis esset dominus, nunquam tamen serio vel ioco dominum passus est

alterna cede crassare. Sunt autem quatuor genera bellorum, id est iustum, iniustum, civile et plus quam civile. Iustum bellum est quod in predicto geritur de rebus repetitis aut propulsandorum hostium causa. Iniustum bellum est quod de furore, non de legittima
III, 23. ratione initur. De quo in re publica Cicero dicit: *Illa iniusta bella sunt, que sunt sine causa suscepta,* nam extra ulciscendi aut propulsandorum hostium causam bellum geri, iustum nullum potest esse. Et hoc idem Tullius paucis interiectis subdit: *Nullum bellum iustum habetur nisi denunciatum, nisi dictum, nisi de repetitis rebus.* Civile est bellum inter cives orta sedicio et concitati tumultus, sicut inter Sillam et Marium, qui bellum civile invicem in una gente gesserunt, ut prius tactum est. Plus quam civile bellum est, ubi non solum cives certant, sed et cognati, quale actum est inter Cesarem et Pompeium, unde supra. Bella itaque dicuntur interna, externa, servilia, socialia, piratica. Nam piratica bella sunt sparsa latronum per maritima mioparonibus levibus et fugacibus, non solum navibus commeatus sed etiam insulas provintiasque vastantes, quod primum genus Pompeius, de quo supra mentio facta est, post multam vastationem quam terra marique diu egerat, mira celeritate compressit ac superavit. Sicut autem bellum vocatur quod contra hostes agitur, ita tumultus qui civili sedicione concitatur. Nam sedicio est dissensio civium, dicta quod seorsim alii ad alios eant. Alii estimant dissensionem animorum seditionem vocari, quam Greci diastisin vocant, quo autem differat utrum-
Phil.8,1. que Cicero docet. *Potest enim,* inquit, *esse bellum, ut tumultus non sit, tumultus autem sine bello esse non potest; quid est enim aliud tumultus, nisi perturbatio tanta ut timor oriatur, unde etiam dictus tumultus, quasi timor multus. Gravius autem tumultus quam bellum; nam in bello vacationes valent, in tumulto non valent.* Differt autem bellum, pugna et prelium. Nam bellum universum dicitur, ut Punicum; huius partes sunt pugne, ut Cannensis, Tecinensis[q]; rursum in una pugna multa sunt prelia; aliud enim in cornibus, aliud in media, aliud in extrema acie geritur.

se vocari. Ubi profecto superbiae nostrae obviatur, qui hoc summopere christiani et sacerdotes exposcimus, quod rationis intuitu etiam gentes declinarunt.

Bellum igitur est totum, pugna unius diei, prelium pars pugnae est. Bellum ante duellum vocatum, eo quod due sint partes dimicantium, vel quod alterum faciat victorem, alterum victum; postea mutata et detracta littera dictum bellum; alii per antifrasim putant dictum, eo quod sit horridum, unde illud: *bella horrida;* tum bellum contra sit pessimum; prelia dicuntur ab imprimendo hostis hostem, unde et prelia ligna quibus uve premuntur; pugna vocata, eo quod in inicio usus fuisset in bello pugnis contendere, vel quia primo bello pugnis incipiebant, unde et pugna etiam duorum est aliquando et sine ferro. Quatuor autem in bello geruntur: pugna, fuga, victoria et pax. Pacis vocabulum videtur a pacto sumptum. Posterior autem pax accipitur, fedus primum initur, fedus est pax que fit inter dimicantes, a fide vel fidialibus, id est sacerdotibus, dictum; per ipsos enim fiebant federa sicut per seculares bella. Alii federa dicta putant a porca feta et crudeliter occisa, cuius mors optabatur ei qui a pace resilisset. Virgilius: *Et cesa iungebant federa porca.* Federis partes inducie, et dicte inducie quasi in dies ocia. Omne regnum huius seculi bellis queritur, victoriis propagatur; victoria dicta quod vi, id est virtute, adipiscatur, hoc est enim ius gentium, vim vi expellere, nam turpis est dolo quesita victoria. Certa autem victoria est, vel occisio hostis, vel expoliatio, vel utrumque, non est autem iocunda victoria, que per inmensa detrimenta contigit, et hoc est quod laudat Salustius: duces victoriam incruento exercitu deportasse. Duobus generibus deletur exercitus aut internitione aut desperatione. Salustius inquit: *Hostes oppressi, aut dilapsi forent.* Sic utrumque Virgilius: Internitione: *submersasque obrue puppes.* Desperatione: *Aut age diversos, et dissice corpora ferro* vel *ponto.* Spolia hostium preda, manubie, eximie partes. Preda a predando vocata. Manubie eo quod manibus detrahuntur. Exuvie ab exuendo dicte, quod exuuntur, hec et partes a pari divisione pro personarum qualitate et labore iusta decisione. Expolia autem a palleis, quasi expallia, victis enim detrahuntur. Hec scilicet

Aen. VIII, 641.

cf. Iug. 92.

fragm. inc. 18.

Aen. I, 69. 70.

5. Eo tempore dum Iudaeis sicut caeteris gentibus census ab Augusto, Cyrino praeside, indicitur, Iudas Galilaeus, qui in Actibus apostolorum memoratur, fuisse invenitur. De quo in historia Iudaici belli secunda Iosephus sic ait: *Quo tempore vir Galilaeus, Iudas nomine, ad discessionem cogebat, pessimum fore eis persuadens, si acquiescerent solvere tributa Romanis, et post Deum mortalem suscipere dominatum.* De Cyrino vero sic ait: *Cyrinus vir unus ex consensu curiae per singulos magistratus usque ad gradum consulatus ascendens, caeterum quoque honorabilis cum paucis in Syriam venit, a Caesare ius dare gentibus missus.*

cf. Ios. Ant. XVIII, 1.

6. Itaque iam sedatis omnium seditionum motibus, pace inaudita seculis reddita, totoque mundo ad Romanorum censum descripto, anno imperii Caesaris Augusti 42, anno vero ab Urbe condita 752, olimpiade 193, revolutis ab Adam quinque milibus quingentis annis, regnante in Iudaea Herode, filio Antipatris alienigena, ebdomada iuxta Danielem 70, Iesus Christus filius Dei, secundum carnem filius David, ex Maria virgine in Bethlehem Iudae nascitur. Qui ut lux mundi paxque vera monstraretur, eadem qua natus est nocte pastoribus cum magna luce angelus gaudium nati praedicans apparet. Cui multitudo coelestis exercitus consonans *Gloriam in excelsis Deo* decantat, pacemque in terra hominibus bonae voluntatis venisse denunciat. Et nota, quod, sicut supra dixi, Babyloniorum ac Romanorum regna similem ortum progressumque in pluribus habuerunt. Regnante enim apud illos primo rege Nino, 42. regni eius anno, Abraham, ad quem primo de Christo facta promissio, natus est. Regnante rursum primo apud

cf. Hier. ed. Vall. VI, 682.

cf. Oros. VI, 20. 22.

de nominibus dignitatum, de bellis et eorum partibus et propietate dicta ob declaracionem eorum que in hoc opere aguntur sufficiant, ut ad hystoriam revertamur.

Romanos Caesare Augusto, 42. item regni eius anno, promissus Abrahae cunctisque desideratus gentibus nascitur Christus. Notandum praeterea, quod Augusti regnum regni Christi, qui eius temporibus est natus, in pluribus fuit praenuntium. Ille enim 8. Idus Ianuarii ab Oriente rediens, regibusque sibi subiugatis ac civilibus sedatis motibus, cum triplici triumpho in Urbe suscipitur Augustusque vocatur. Iste natus humiliterque in carne latens, similiter eadem die, id est 8. Idus Ianuarii, quam nos epiphaniam dicimus, stella duce, ab Oriente trinis adoratur muneribus, apparensque qui ante latuerat augustus ac rex regum declaratur. Quod quidem tunc praefigurabatur, sed iam completum esse, Christum scilicet non solum in coelis regnare, sed et in terris regibus omnibus imperare, luce clarius cernitur. Unde pulchre ea, qua hoc praefiguratum esse diximus die, in laudem eius canit ecclesia: *Ecce advenit dominator dominus, et regnum in manu eius et potestas et imperium.* Et in offertorio: *Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes servient ei.* Per hoc enim quod dominator dominus vocatur, augusti ei nomen attribuitur, per hoc vero quod imperium et regnum in manu eius dicitur, imperatoria ei dignitas asscribitur, per hoc autem quod reges eum adorare omnesque gentes servire asseruntur, monarchiae apex, id est singularis super totum mundum principatus, eius esse declaratur. Illis diebus largius olei rivulus in Transtyberina Urbis regione fluxisse invenitur, ut nasciturus in carne, qui super omnes reges oleo laeticiae et exultationis Spiritu sancto unguendus foret, monstraretur. De pace vero et descriptione orbis rationem me in prologo reddidisse recolo, ubi et hoc adiciendum puto, quod Dei filius in carne veniens, Romanae civitatis civis ascribi voluit. Cum enim civitas illa in perfidia posita procul dubio civitas fuerit mundi, quare ei civitatis Dei princeps et auctor

natus ascribi voluit, nisi quod per hoc ostendebat, se ad hoc venisse, ut de civitate mundi miro et ineffabili modo faceret civitatem suam? Et ut apertius loquar, inter Iudaeos natus gentibus ascribitur, ut per hoc transferendam gratiam ex illo populo ad gentes manifeste daret intelligi. Igitur novo homine, qui veterem evacuavit, nato, annalibus quoque a Nino ad Urbem conditam ac inde usque ad id tempus productis, terminum demus, ab eiusque ortu annales nostros ordiamur.

Eus. c. I, 7. 7. Anno ab incarnatione Domini 3. Herodes Iudaeorum rex, a magis Christum natum audiens, inmanissimum scelus perpetravit. Timens enim, cum esset alienigena, de semine David natum esse puerum, qui iure haereditatis regnum requireret patris, callide loco ac tempore perscrutato, circa Bethlehem a bimatu et infra pueros occidi praecepit, nutricio Christi ante per angelum praemonito pueroque in Aegyptum translato. Quod scelus Dominus advertens, dirissima et indecora eum morborum clade in extremis flagellavit. Unde Iosephus in 17. Antiquitatum libro de ipso sic ait: *Herodem porro amarior in dies morbus urgebat, supplicia dudum commissi sceleris expetens. Lento namque igne extrinsecus in superficie urebatur, intrinsecus vero vastum condebatur incendium. Aviditas inexplebilis semper inerat cibi, nec tamen saciari unquam rabidis viciata faucibus valebat ingluvies. Intestina intrinsecus ulceribus obsepta.* Et post pauca: *Sed et verenda ipsa putredine corrupta scatere vermibus, spiritus quoque incredibilis inflatio.* Et infra: *Dicebant ergo hii, quibus divinandi peritia est, has divinitus poenas ob inulta eius impie et crudeliter gesta deposci.* Refert etiam, quod ubi desperare salutem coepit, ex singulis vicis atque castellis nobiles ac primarios viros ad se vocatos in vincula posuerit. Accersitaque ad se sorore sua Salome atque eius viro Alexandro: *Novi*, inquit, *Iudaeos de meo*

ex Eus. l. c. 8. (margin note beside "tatum libro de ipso sic ait")

interitu gavisuros, sed potero habere lugentem et exequias honorabiles ex plangentium multitudine, si volueritis vos meis parere praeceptis. Statim ergo ut exhalavero spiritum, omnes quos in custodia habeo interficite, ut omnis Iudaea et omnis domus defleat obitum meum. Et non multo post cum vitae exitum adesse sentiret, ad incidendum malum cultellum poposcit, quo accepto, in se ipsum ictum vibravit. Prosequitur etiam idem scriptor, quod antequam moreretur, post duos quos ante necaverat, tertium quoque filium interfecit. Et ita maximis doloribus corporis, quam flagitiosissimis parricidii piaculis, infelicissime vitam finivit. Quod illi procul dubio ob sacrilegium in Christum eiusque coaevos crudele commissum piaculum evenisse creditur. Mortuo Herode, Archelaus filius eius successit in regnum.

8. Anno ab incarnatione Domini 6. maxima fames in urbe Roma fuit, quae in tantum invaluisse dicitur, ut lanistarum familias et peregrinos, servos quoque absque medicis et praeceptoribus Augustus ab Urbe expelli praeceperit. Ea tempestate Augusto iam sene, Iani portae, quae ex longo ocio rubiginem contraxerant, propter Atheniensium et Dacorum seditiotionem aperiuntur, nec ante Vespasianum clausae fuerunt. Nulla tamen, quamvis in procinctu miles esset, post longa tempora bella sonuerunt. Quod profecto ob novi regis novum ortum evenisse credendum est, ut tantae seditiones sine bellorum cladibus terminarentur. Hucusque Cornelius Tacitus. Oros. VII, 3. ib. VI, 22. ib. VII, 3.

9. Anno ab incarnatione Domini 15. Augustus 58. imperii sui anno vivendi finem fecit, eique Tyberius privignus eius in regnum successit. Hic moderatissime rem publicam gubernans, nec cives intus iniuriavit, nec foris bellorum tempestates movit. Quarto vero imperii eius anno, id est ab incarnatione Domini 19, Germanicus Drusi filius, Galigulae pater, de Germanis triumphavit. In tantum autem tunc tem- Oros. VII, 4.

poris humanus fertur fuisse Tyberius, ut dum augenda tributa praesides suaderent, responderit, boni pastoris esse pecus tondere, non deglutire. His diebus sceleratus quidam, Mundus nomine, callidissime
Ios. VIII, 7. quandam matronam castam Paulinam decepit. Cum
Egesip. II, 4. enim saepe de adulterio eam adtemptaret, nec proficeret, sacerdotes templi precio conduxit, ut quempiam deorum cum illa commisceri velle denunciarent. Refert marito mulier, maritus laudat. Sicque in templum nocte veniens mulier, deum illum praestolabatur. Veniens ergo Mundus, voto potitur sub nomine dei. Post hoc improperat mulieri, quod fecerat. Illa rursum marito refert. Quod scelus dum Caesar a marito comperisset, debita animadversione templum quidem subvertit, sacerdotes in crucem egit, iuveni vero tanquam amoris magnitudine decepto inani ductus misericordia pepercit ac Urbe cedere persuasit. Haec idcirco ponere volui, ut ostenderem, Tyberium quidem mansuetum fuisse, sed iudiciis suis contra peccantes remissum, quod pene omnium mansuetorum iudicum est vicium.

10. Anno ab incarnatione Domini 30, anno vero Tyberii Caesaris 15, cum iam in Iudaea quatuor principes, quos Graeci tetrarchas vocant, Archelao mortuo praesiderent, Iohannes in deserto baptismum poenitentiae praedicare coepit; ad cuius baptismum Dominus quoque aquas sanctificaturus, baptizandus venit, et ex hinc praedicare, miracula facere coepit. Elegit enim principes civitatis suae 12, quos vocavit apostolos, inter quos pro bono unitatis unum constituit principem Petrum. Post quos secundi ordinis viros 72 posuit discipulos. Brevi post haec interiecto tempore maximus ille civitatis Dei civis Iohannes, utpote
Matth. 11, 11. cui ipsa veritas testimonium dans: *Inter natos*, inquit, *mulierum non surrexit maior Ioanne baptista*, Herodem de incestuoso arguit conubio; ob quam causam ab eo in carcerem ponitur, dieque natalis sui, quod in

euangelio plenius habes, eductus, flagitiose inter epulas necatur. Id ipsum Iosephus refert, bellumque maximum inde ortum inter Herodem et Aretham regem Arabiae, ignominiam filiae vindicantis, in quo Herodis exercitum memorat perisse. Ait ergo Iosephus hoc modo: *Quibusdam autem Iudaeorum videbatur ideo perisse Herodis exercitum, quod in eo satis iuste ultio divina commota sit, pro vindicta Ioannis qui vocabatur baptista. Quem punivit Herodes, virum valde bonum, qui praecipiebat Iudaeis virtuti operam dare, iusticiam inter se invicem custodire, in Deum servare pietatem, per baptismum in unum coire. Hoc enim pacto baptismum acceptabilem fore, si non solum ad abluenda peccata, verum etiam ad castimoniam corporis sumatur atque ad animae iusticiam purificationemque servetur, omniumque pariter virtutum veluti signaculum et custodia quaedam fidelis habeatur. Quae cum ab eo per praecepta huiuscemodi docerentur, atque ad audiendum ea perplurima multitudo concurreret, veritus Herodes, ne forte doctrinae eius persuasione populi a suo regno discederent, videbat enim quod praeceptis eius ac monitis obedire in omnibus plebs esset parata, melius credidit priusquam novi aliquid fieret, anticipari hominem nece, quam postmodum turbatis rebus seram poenitudinem gerere. Ea sola igitur suspicione Herodis vinctus in castellum Macherunta abducitur Iohannes, ibique obtruncatur.* Haec de Ioanne. De Salvatore vero sic ait: *Fuit hisdem temporibus Iesus, sapiens vir, si tamen virum eum nominare fas est; erat enim mirabilium operum effector doctorque hominum eorum, qui libenter quae vera sunt audiunt, et multos quidem Iudaeorum, multos etiam ex gentibus sibi adiunxit et credebatur esse christus. Hunc accusatione primorum nostrae gentis virorum cum Pilatus in crucem agendum decrevisset, non deseruerunt hii, qui ab initio eum dilexerant. Apparuit enim tertia die iterum vivus, secundum quod divinitus inspirati prophetae vel haec vel*

Eus. h. e. I, 13.

ib. I, 14.

alia de eo innumera miracula futura esse praedixerant. Sed et in hodiernum christianorum, qui ab ipso sunt nuncupati, et nomen perseverat et genus. Hoc idcirco de religione nostra doctissimi viri sed Iudaei testimonium ponere volui, ut ostenderem, Iudaeos de adventu Christi non ignorare, sed ad dampnationis augmentum invidia excaecatos credere nolle.

Oros. VII, 4. 11. Anno ab incarnatione sua 34, regnante adhuc Tyberio, in Hierosolymis vero praesidente Pontio Pilato, Dominus ad passionem venire dignatus fuit ac in loco Calvariae extra portam in parasceue a Iudaeis gentibus traditus sexta hora crucifigi. Tenebrae ab eadem hora usque ad horam qua expiravit nonam non solum in Iudaea sed et per totum mundum factae sunt, et sicut scriptum est:

Virg. G. I, 468. *Impiaque aeternam timuerunt secula noctem.*

Quas tenebras non ex eclipsi solis sed ex miraculo accidisse, 14. luna, quae tunc fuit, etiam ipsis infidelibus probavit. Terrae motus quoque tunc factus quasdam civitates Asiae diruit, quae propter hoc etiam a tributo libertati datae a Tyberio fuerunt. Dixisse tunc ferunt unum ex philosophis, quem Dyonisium Ariopagitam putant: *Deus naturae patitur* *.

* *Salvatoris mors scriptori* 13* *ansam praebuit ad eruditionis specimen edendum, quod hic subnectere libet ex apographo Pertzii:* Petre quoque scisse sunt, montes corruerunt, multe rupes sunt rupte, velum etiam templi scissum est, interiora tabernaculi ea hora patuerunt. Superliminare quoque templi scinditur et altare pacificorum rumpitur. In templo vox auditur: *Has sedes relinquimus.* Sepulchra mortuorum aperiuntur, et multa corpora mortuorum intraverunt sanctam civitatem et apparuerunt multis. Anime etiam sanctorum in limite posite in adventu Salvatoris ad eas tunc descendentis clamaverunt: *Advenisti desiderabilis quem expectabamus in tenebris.* Ante passionem Christi cometa apparuit, que mox disparuit, iam completa morte ipsius. Arbor lune de qua supra, que usque tunc responsa dederat, aruit Iesu patiente. Sanguis in multis partibus orbis

Post resurrectionem ergo et ascensionem Domini Oros. VII, 4.
Pilatus de conversatione miraculisque eius, passione

tunc pluit. Item in diversis partibus mundi signum rubre crucis in aere apparuit, et visum est in vestimentis et in frontibus hominum adherere. Item signum ignee crucis videbatur per annum super Ierusalem, que sic fuit disposita: tres superiores partes erant sicut crux, quarta vero pars inferior apparuit ut ensis acutus. Consule etiam Sibillam Tiburtinam de passione Domini, ratione cuius placet inserere huic operi numerum ortum et nomina Sibillarum.

Sibille generaliter dicuntur omnes femine vates lingua Greca. Nam sios Eolico sermone deus, belen Greci mentem nuncupant, quasi dei mentem. Proinde igitur, quia divinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibille nominate sunt. Sicut enim omnis vir prophetans vel vates vel propheta, ita omnis femina prophetans Sibilla vocatur, quod nomen ex officio non ex proprietate vocabuli est. Decem autem Sibille a doctissimis auctoribus fuisse traduntur, quarum prima de Persis fuit, secunda Libica, tertia Delphica, in templo Delfici Appollinis genita que ante Troiana tempora seu bella vaticinata est, cuius plurimos versus operi suo Homerus inseruit, quarta Chimena in Italia, quinta Eritrea nomine Eorofilia in Babilone orta, que Grecis Ilium petentibus vaticinata est, perituram esse Troiam et Hômerum mendacia scripturum. Dicta autem Eritrea, quia in eadem insula eius sunt inventa carmina. Sexta Samia que Foemenote dicta est, a Samo insula unde cognominata. Septima Cumana nomine Amelthea, que novem libros Tarquinio Prisco misit, in quibus erant decreta Romana scripta, ipsa est et Cumea, de qua Virgilius: *Ultima* Ecl. 4,4.
Cumei venit iam carminis etas. Dicta autem Cumana a civitate Cumas que est in Campania, cuius sepulchrum in Sicilia adhuc manet. Octava Ellespontiaca, in agro Troiano nata, que scribitur fuisse temporibus Ciri. Nona Frigia, que vaticinata est Antire. Decima Tiburtina nomine Albunea. Quarum omnium carmina efferuntur, in quibus de Deo et de Christo et gentibus multa scripsisse manifestissime comprobantur. Celebrior autem inter ceteras ac nobilior Eritrea perhibetur. Sed hec hactenus.

quoque ac resurrectione Tyberio caesari scripsit. Quo audito Tyberius colendum eum inter deos esse decernens, ad senatum retulit. Senatus autem, eo quod prius ad eos causa delata non fuisset, edictum caesaris recipere recusavit, quin immo exterminandos ab Urbe huius nominis sectatores censuit. Ob quam causam augustus ex mansuetissimo principe factus est saevissima bestia, plurimosque senatorum ac nobilium perdi praecepit. Sicque factum est, ut dum regem christum recipere nollent, regem caesarem ultorem sustinerent. Nutu tamen Dei id factum creditur, ne fides Christi ab homine infideli testimonium et a terreno principe auctoritatem accepisse videretur. Eodem anno magnus civitatis Dei princeps Stephanus ab his qui et Dominum occiderunt, lapidatur.
Eus. h. ecc.II,1. Tyberius Iudaeos persecutores Christi in provincias gravioris coeli religavit, in Urbeque manentes submovit et perpetuae servituti addixit. Inicia dolorum
Oros. VII, 4. haec. Qualibus enim malis secundum prophetiam Domini, eo quod non cognovissent tempus visitationis suae, postmodum a Romanis attriti sint, cum ad id tempus ventum fuerit, dicemus.

Ekkeh. 12. Anno ab incarnatione Domini 39. Tyberius 23. imperii sui anno veneno periit. Cui Gaius Galigula tertius ab Augusto in regnum successit, vir omnium ante se sceleratissimus, et qui vere Romanis blasphemantibus ac Iudaeis persequentibus ultor adhibitus videretur. Huius diebus cum in Alexandria plurimis malis opprimerentur Iudaei, Philo Iudaeus primus inter primos philosophorum, ab eis ad depro-
Eus. h. e. II, 5. mendam querimoniam ad caesarem mittitur. Hic est Philo, qui inter multa praeclara opera librum in quo
Hieron. plurimum christianos commendat, composuit. Librum quoque Sapientiae, qui sic incipit: *Diligite iusticiam,* quia Graecam redolet eloquentiam, a quibusdam edidisse creditur. In cuius rei argumentum quaedam ibi posita de Christo non prophetarum, sed historiogra-

phorum more, non futura prophetancium, sed praeterita narrantium invenies, ut est illud: *Dixerunt impii: „Opprimamus virum iustum iniuste“.* Et infra: *Promittit se scientiam Dei habere, filium Dei se nominat.* Et item: *Morte turpissima condempnemus eum.* Hunc Philonem in tantum fuisse sectatum Platonem refert Hieronymus, ut in proverbio apud Graecos de ipso diceretur: *y Philon Platanon, y Platon Philanon,* Hier. ed.
id est: *aut Philo est Platonis, aut Plato Philonis.* Cum Vall. I, 118.
ergo ad caesarem legatione fungeretur Iudaeorum, 426.
non solum ab eo ob illius populi odium spernitur, sed et ut templum profanetur ipseque ibi ut deus colatur, ab Augusto praecipitur. Pilatus quoque tantis a cae- Oros.
sare malis atteritur, ut suo se gladio interfecisse VII, 5.
dicatur. Vide iustissima ac occultissima Dei iudicia de inimicis suis, per flagiciosissimum hominem se ulciscitur, ipseque immobilis manens, cum labore ac furore civium mundi de hostibus triumphat. Sunt etiam nonnulli, qui eum apud Viennam urbem Galliae in exilium trusum ac post in Rhodanum mersum dicant. Unde usque hodie naves ibi periclitari ab incolis affirmantur. Hisdem diebus caesar Germaniam Gal- Oros.
liamque percurrens, in Britanniam tendit, ubi dum VII, 5.
Bellinum Britannorum regis filium in deditionem accepisset, Romam revertitur. Sed non minor eius in suos crudelitas quam in hostes fuit. Sorores enim suas, quas primo stupro polluit, postmodum exilio dampnavit. His et aliis multis tam flagitiose quam crudeliter commissis sceleribus, a protectoribus suis quarto imperii sui anno interficitur. Inventi sunt post mortem eius duo libelli, quorum unus Pugio, alius Gladius dicebatur, in quibus lectissimorum Romanorum nomina morti destinatorum scripta fuisse dicuntur. Arca quoque variis venenis plena apud eum inventa est, quae in mare fusa plurimos etiam piscium interfecerunt. Haut dubium, quin propter germinantia christianorum tempora tam immanem tyrannum

ab hac luce Dominus subtraxerit, qui si vixisset, quantam populi stragem facturus fuerat, ex morte piscium intelligi datur.

Oros. 13. Anno ab incarnatione Domini 43, occiso Gaio,
VII, 6. Tyberius Claudius quartus ab Augusto imperium
Eus. h. suscepit. Huius diebus famem fuisse in Iudaea, quam
ecc. II, 8. Agabus ante praedixerat, refert Lucas, addens fratribus ibidem manentibus elemosinas ex Antiochia per
ib. II, 12. Paulum et Barnaban missas. Iosephus quoque Hele-
cf. Oros. VII, 6. nam reginam Adiabenorum, necessitatibus pauperum hisdem diebus plurima largitam fuisse memorat. Adiungit etiam Lucas, quod in illo tempore, quod sine dubio sub Claudio fuisse Eusebius confirmat, Herodes Iacobum occiderit, Petrum in vinculis ab angelo liberatum posuerit. Hoc scelus regis perpetratum ultio divina animadvertit, quod Lucas hoc modo prosequitur: *Cum*, inquit, *Caesaream descendisset Herodes, et in die solenni praeclara veste et regia indutus pro tribunali consedisset, ac de sublimi concionaretur ad populum, cumque populus acclamaret ei: „Dei voces et non hominis", statim percussit eum angelus Domini, eo quod non dederit gloriam Deo, et scatens vermibus*
Eus. *expiravit.* A Iosepho quoque idem sed prolixius dictum
ib. 11. invenies. Hisdem diebus fuisse Theodam, de quo
Act. ap. Lucas Gamalielem inducit loquentem, hoc modo:
5, 36. *Surrexit Theodas quidam, dicens se esse magnum quendam, qui destructus est, et omnes qui sequebantur eum dissoluti sunt.* Iosephus similiter affirmat.

14. Cum igitur civitas Christi et imperium, quod pene in Iudaea tantum ante nativitatem eius fuit, dilatandum in omnes gentes foret, apostoli, utpote principes et architecti huius civitatis, in omnem terram verbum vitae praedicaturi exeunt, in finesque orbis terrae disperguntur. Hinc Petrus aliorum princeps, totius orbis dominam sortitur Romam. Paulus, qui alios sapientia praecellebat, omnium prudentissimam totiusque philosophiae fontem adiit Graeciam,

Iohannes Asiam, Andreas Achaiam, Mathaeus Aethiopiam, Thomas et Bartholomaeus utrasque Indias, Simon et Thatheus Aegyptum et Mesopotamiam ac ad ultimum Persidem et Scythiam, Philippus Hieropolim. Iacobus in Iudaea remanens Hierosolymorum rexit ecclesiam. Nam alter Iacobus ab Herode decollatus erat, qui tamen prius, ut dicitur, Hispanis praedicaverat, ubi et adhuc sepulchrum eius clarum habetur. Hii non armis, sed longe efficatius Dei verbo Eus. h.
orbem aggressi, non alieno sed proprio sanguine, eccl. II, 13 14.
multo quam Romani clarius de universo mundo triumpharunt. Petrus itaque Romam veniens, Simonem haeresiarcham omnium in magica arte peritissimum ac spurcissimum, Urbem subvertentem invenit. Iste dudum a Philippo in Samaria baptizatus, dum gratiam miraculorum ab apostolis oblata pecunia peteret et non impetraret, conversus retro post Satanan apostatavit, seque ex multis daemonum praestigiis miracula faciendo deum asserere non erubuit. Petrus vero in urbe Roma salutifera vitae verba docere coepit, et quod ore docuit, signorum efficatia confirmavit. Ex hinc Romae coeperunt esse christiani. His diebus ib. 15.
Marcus, qui primus Alexandrinam rexit ecclesiam, 16.
ex ore Petri euangelium in Italia Latino scripsit eloquio. Nam Mathaeus suum antea in Iudaea Hebraico sermone scripserat. Reliqui duo, Lucas scilicet et Iohannes, sua postmodum Graeca lingua ediderunt. Petrus ex hinc kathedram Romae suscipiens civitatemque Dei vivis ex lapidibus verbo et exemplo construere studens, nobilissimas orbis urbes civibus Christi ac sacerdotibus illustravit. Nempe beatum Apollinarem Ravennam, Mettis Clementem, ad florentissimam vero Galliae urbem Treverim tres simul proceres Valerium, Eucharium ac Maternum destinavit. Qui dum Alpes transissent, Maternus in via Gest.
moritur; quo facto perculsi socii Romam revertuntur. Trev.
Beatus itaque apostolus pastoralem virgam, ut tra-

ditur, per eos ad suscitandum eum misit. Qui venientes ad locum sepulchri, 33 dies invenerunt eum in monumento habentem; attamen viri Dei fide et operibus bonis pleni, sub obedientia magistri admota virga, socium a morte suscitaverunt. Qui, ut fertur, post Eucharium et Valerium per tot annos Treverensem et Agrippinensem rexit ecclesiam, quot dies antea in sepulchro iacuerat. Ostenditur autem adhuc eadem virga in argumentum rei quam diximus, Treveri ac Agrippinae, ita quod superiorem eius partem Oros. VII, 6. Treverenses, inferiorem Colonienses habeant. Ea tempestate Claudius Britannos, eo quod transfugas non reddidissent, exercitu petit, ac sine sanguine vel praelio ferocissimam gentem in deditionem accepit. Orcadas etiam in ultimo oceano positas insulas imperio adiecit, sextoque mense, ex quo proficisci coeperat, mirum dictu, in Urbem rediit. Anno imperii eius 7. tanta seditio in festivitate paschae Hierosolimis orta est, ut de his qui constipatione populi in foribus templi opprimerentur, 30 Iudaeorum milia inventa sint. Anno imperii eius 9. Iudaeos Urbe trudi praecepit, quod non solum Iosephus sed et Suetonius cf. Suet. Claud. c. 25. refert: *Claudius*, inquit, *Iudaeos impulsore Christo assidue tumultuantes Roma expulit.* Sequenti anno tanta fames in Urbe fuit, ut imperator in medio foro ignominiose fragmentis panum proiectis in palacium fugiens, concitatae plebis furorem evaserit. Non multo post elapso tempore 35 senatores et 300 equites parvis de causis perdidit, ipse vero 14. imperii sui anno veneno periit.

Oros. VII, 7. 15. Anno ab incarnatione Domini 57. Nero quintus ab Augusto imperium suscepit, vir omnium flagitiosissimus, utpote qui et Gaium Galigulam avunculum suum nequitia transcenderet. Tantae quippe petulantiae fuit, ut assumpto varii vestitus dedecore, tam Graeciae quam Italiae urbes et theatra perlustraret ipsosque histriones ineptiis suis vinceret, luxu-

riae vero tam effrenatae, ut retibus aureis piscando, in comitatu quoque nunquam minus quam mille carrucas habuisse dicatur. Hic etiam ex nimia lascivia Urbem incendi praecepit. Quae dum sex dies septemque noctes iugiter arderet, ipse in altissima Mecennatiana turre stans, pulchritudine flammae delectatus, Iliadam tragico habitu decantabat. De libidinibus cf. Ekk.
eius dicere abhorreo, quippe qui nec a matre, nec sorore abstinens, contra naturam quoque peccare non abhorruit. Quid eo sceleratius, qui magistro suo Senecae a morte non pepercit? Hic enim vita et scientia clarus, philosophiae studium coluit, frequentesque ad Paulum apostolum litteras mittens et ab eo rescripta suscipiens, christianae religionis amicum se fore ostendit; unde et a Ieronimo in libro illu- Hier. de
strium virorum inter cives nostros ponitur. Praeterea ill. vir. I. c. 12.
pluribus occisis senatoribus, in matrem, in fratres, sorores ac uxores parricida et incestuosus extitit. Avariciae vero tam inexplebilis erat, ut post innu- Oros.
merabilem pecuniae thesaurum, quem negociatori- VII, 7.
bus vi rapuerat, centies centena milia sextertiorum singulis annis a senatu sibi dari instituerit. His flagiciosissimis factis impietatem in Deum adiecit. Primus enim persecutionem in christianos movit, quod non sine consilio Dei factum credimus, ut videlicet civitas sua talem hostem primo haberet, quem ob flagiciorum suorum scelera civitas etiam mundi abhorreret, cui nichil praeter honestatem inhonestum videbatur. Anno imperii eius primo post Marcum euangelistam Eus. h. e.
Anianus sacerdotium sumpsit Alexandriae. Per idem II, 24. ib. II, 21.
tempus graviter Iudaeos afflixit Aegyptius quidam falsus propheta, qui in brevi magica arte fidem prophetae fecerat, adeo ut collectis sibi 30 milibus virorum, montem Oliveti occupasset, paratus inde civitatem irruere et tyrannidi suae eam subiugare. Felix l. c. 22.
autem congressione cum ipso facta, eum in fugam vertit, aliisque peremptis sive captis, coepta facile

Act. ap. 21, 38. restrinxit. Unde in Actibus apostolorum Felix ad Paulum dicit: *Nonne tu es Aegyptius ille, qui ante hos dies concitaveras populum?* Post Felicem Festus Iudaeis a Nerone praeponitur, apud quem dum Pauli causa ventilatur, Iudaeis insistentibus, Paulus caesarem appellans, ut Actus apostolorum referunt, Romam vinctus mittitur, ac eo veniens, verbum vitae incessanter praedicavit. Hucusque Lucas librum Actuum apostolorum perduxit. Iudaeï postquam frustratas insidias, quas Paulo intenderant, vident, in Iacobum fratrem Domini, qui dicebatur Iustus, Hierosolimorum episcopum, immanitatem nequitiae suae vertunt, eumque fidem Christi abnegare expetunt. Statuunt itaque eum scribae et pharisaei supra pinnam templi, et voce magna clamantes ad eum dicunt: *Virorum iustissime, cui omnes obtemperare debemus, quoniam populus errat post Iesum, qui crucifixus est, enuncia nobis quod sit ostium Iesu.* At ille dum libera voce intrepidaque mente Christum confitetur sedere in coelo a dextris summae virtutis, de pinna templi praecipitatur, illaesusque manens, fullonis vecte percus-
Eus. II, 23. sus, martyrio consummatur. Is tantae sanctitatis ac iustitiae fuisse ab ipsis quoque Iudaeis credebatur, ut ob eius necem Iosephus civitatem a Romanis postmodum destructam esse velit. Hic civitatem Dei non solum factis informavit, sed et unam de septem epistolis, quae canonicae dicuntur, utilem valde et sale sapientiae conditam scripsit epistolam. Aliorum enim apostolorum scripta praeter Petri et Pauli, Iohannis et Iudae epistolas, Iohannis quoque et Mathaei euan-
Eus. h. eccl. III, 11. gelia in canone non habentur. Iacobo successit Cleopae filius, qui in euangelio memoratur Symeon, quem consobrinum Domini iuxta carnem fuisse Egesippus memorat.

Oros. VII, 7. 16. Igitur dum Nero christianos persequendo civitatem Dei destruere molitur, beatissimos apostolorum principes Petrum et Paulum, Petrum in cruce pedi-

bus sursum versis, Paulum gladio plecti praecipiens, utrosque beato coronavit martyrio. Quod sequenti anno Urbs misera sensit, nam in tantum pestilentia eam invasit, ut 30 milia funerum supputarentur. Sub eadem persecutione occiduntur Processus et Martinianus aliique plurimi. Petro Romae successit Linus, Antiochiae Euodius. Hisdem diebus cum maxima civium ac sociorum clade duo oppida in Britannia capiuntur. Eodem tempore Romani milites, pluribus in Oriente amissis provinciis, sub iugum Parthorum ignominiose venerunt. Tres civitates in Asia, id est Laodicia, Hierapolis, Colosa, terrae motu conciderunt. Et nota, quod apostolis in Urbe martyrio coronatis, secularis illius dignitas urbis minui coepit.

Nero ut audivit in Hispania Galbam ab exercitu imperatorem factum, animo concidens, cum perturbare rem publicam molitur, a senatu hostis pronunciatur. Videns itaque maliciam suam ad effectum se perducere non posse, fugiens ad quartum ab Urbe lapidem, 14. imperii suo anno se interfecit, in ipsoque familia Caesarum defecit. Non defuerunt tamen, qui dicerent, hoc quod in apostolo legitur: *Et nunc quid* 2 Thes.
detineat scitis, ut reveletur in suo tempore, et illud: 2, 6. 7.
Qui tenet, teneat, donec de medio fiat, de Nerone, sub quo Paulus scripsit, dictum fuisse. Arbitrantur, Neronem non mortuum, sed humanis rebus vivum subtractum, usque ad ultimum tempus, in ea qua tunc fuit aetate appariturum, ipsumque fore Antichristum. Sed iam ad historiae seriem revertamur.

17. Galba sextus ab Augusto, morte Neronis com- Oros.
perta, Romam venit; ubi dum nobilem quendam Pi- VII, 8.
sonem sibi in filium adoptaret, ab Othone uterque septimo imperii sui mense necatur. Itaque dum Romae Otho[1] usurpat imperium, Vitellius in Germania idem arripere conatur, Vespasianus in Syria, qui Oros.
contra Iudaeos a Nerone missus, multis eos malis VII, 9.
attriverat Iosephumque fortissimum ac prudentissi-

10

mum sacerdotem eorum in vinculis tenebat, ab exercitu, Neronis audita morte, imperator creatur. Quod nimirum civile malum et nobilissimi imperii distractionem ob piaculum in apostolorum principes commissum Roma meruit. Iosephus iste Mathiae filius, tantae non solum inter Iudaeos, verum etiam apud Romanos postmodum auctoritatis fuit, ut statua ei in Urbe donata, libri quoque eius bibliothecae traderentur. Extant eius opera in 20 libris Antiquitatum historia; de Iudaeorum cum Romanis bello libri 7. Liber quoque Machabaeorum secundus ab eodem
Eus. h. ecc. III, 9. esse compositus a quibusdam dicitur. Alia vero eius etiam opera praeclara Eusebius ponit. Otho contra
Oros. VII, 8. Vitellium bellum parat. Ubi dum primo circa Alpes, secundo iuxta Placentiam, tercio iuxta locum, qui Castoris dicitur, victor extitisset, quarto cum suos apud Briacum vinci videret, tercio ex quo imperare coeperat mense se ipsum interfecit. Vitellius Romam veniens, regnum usurpat, multisque ibi crudeliter ac nequiter actis, ut audivit de Vespasiano, primo quidem imperium deponere cogitat, sed post a sociis confortatus, Sabinum Vespasiani fratrem in Capitolium cum suis fugavit, ibique omnes flamma ac ruina in unum tumulum dedit. Vespasianus ergo, qui post mortem Neronis hortatu principum et praecipue Iosephi, qui cum in vinculis poneretur, constantissime se ab eodem, sed imperatore, solvendum dixerat, imperium suscepit, relictoque ad obsidionem Hierosolimorum filio suo Tito, per Alexandriam Romam
Oros. VII, 9. tendit. Porro inter haec Vitellius a suis capitur, tur-
Oros. VII, 8. piterque tam per viam sacram quam per forum ductus, unco trahitur, et in Tyberim mersus, communi quoque caruit sepultura. Adversus senatum etiam interea a militibus eius multa crudeliter acta fuerant. Cognita morte Vitellii, Vespasianus Alexandriae substitit.

18. Igitur dum Iudaei post 40 a passione Domini

annos, quos in spacium poenitentiae acceperant, de commisso in Salvatorem scelere poenitere nollent, imo in Stephano et in duobus Iacobis occisis peccatum peccato apposuissent, ultio divina, quae a Domino eis praedicta fuerat, iam in populum impium exardescere debuit. Praemonitis autem divino responso civibus Christi, ut de urbe sacrilega populoque impiissimo, tanquam Loth de Sodomis, trans Iordanem in oppidum Pella nomine transirent, urbs infidelis Oros. VII, 9. a Tito obsidione in ipsa paschali festivitate, cunctis undecunque populis ad festum confluentibus, cingitur, tandemque cum multo Romanorum sanguine expugnatur. Verum a templo, quod sacerdotum ac principum multitudo tuebatur, Titus arcetur. Quod dum magno labore suorum caperet, tanquam ecclesia Dei germinante abolitum, cum ipsa urbe funditus delevit, ac iuxta prophetiam Domini lapidem super lapidem ibi non reliquit, transactis a prima conditione sui 1100 annis. Sexcenta tunc milia Iudaeorum interfecta fuisse, referunt Cornelius et Suetonius. Verum qui miserrimum omnium Iudaeorum exitium ad plenum scire desiderat, ipsorum historiographum legat cf. Ios. b. Iud. VII, 17. Iosephum, qui in ipsa paschali festivitate tanquam uno carcere conclusos tricies centena milia hominum in urbe fuisse commemorat. Ex quibus tam fame quam ferro et igne undecies centena milia, exceptis illis qui urbibus ac castellis aliis perierant, in hac tantum periisse, idem scriptor narrat. Ait ergo inter caetera: *Arbitror enim, quod etiamsi adversus impios cives Romanorum paulisper arma cessassent, aut hiatu terrae, aut aquae diluvio, aut Sodomitanis ignibus et fulminibus coelitus tortis, supplicium civitas deprehendisset, quae multo infaustiorem illis qui haec perpessi sunt, et nequiorem virorum praesentem hanc pertulisset aetatem, pro quibus et omnis gens pariter mereretur extingui.* Reliqui Iudaeorum, qui usque ad 900 milia Oros. VII, 9. fuisse dicuntur, per totum orbem usque in praesen-

tem diem dispersi sunt. Titus post tam magnificum triumphum imperator ab exercitu appellatur. Vespasianus dehinc cum Tito filio Urbem ingreditur, ubi cum maximo tripudio inauditoque triumpho, uno curru cum filio sedens, actis ante se captis et bibliotheca Iudaeorum, suscipitur. Iusto iudicio Dei hoc factum creditur, ut qui in patrem et filium peccaverunt Deum, ab hominibus patre et filio plecterentur. Itaque imperatores omnibus bellorum motibus sedatis, sexto ab Urbe condita Iani portas clauserunt.

His diebus Romanorum res publica plurimum est aucta. Achaia enim, Lycia, Rhodus, Byzantium, Samotracia, Cilicia, Comogena in provincias redactae, Romanis legibus ac iudiciis paruere. Nono imperii eorum anno civitates Cypri terrae motu corruerunt, Urbsque pestilentia consumitur. Eodem, vel iuxta alios 10. anno, Vespasianus profluvio ventris in villa propria iuxta Sabinos moritur, cuius Titus filius, segregatis a numero principum Othone et Vitellio, octavus ab Augusto succedit, vir omnium ante se principum moderatissimus, in tantum ut Deliciae hominum vocaretur. Diem enim, in qua nil boni fecisset, perdidisse se dicere solebat. Huius diebus bella non fuere, Roma vero in pluribus sui partibus per se conflagravit incendio. Is amphiteatrum Romae aedificans, quinque milibus ferarum dedicavit. Anno imperii 2. cum omnium planctu in eadem qua et pater villa moritur. Eodem anno Linum, 12 annis in sacerdotio transactis, urbis Romae episcopatum tradidisse Anacleto, refert Eusebius. Eus. h. ecc. V, 6.

Oros. VII, 10. 19. Anno ab incarnatione Domini 83. Domitianus Tito fratri nonus ab Augusto successit, qui non solum crudeliter in suos, quosdam interficiendo, quosdam in exilium mittendo, saevire coepit, sed etiam plurimum ei rei publicae dampnum exercitum incaute Germanis et Dacis exponendo intulit. Hic etiam in tantam prorupit vesaniam, ut se deum et dominum

appellari ac coli fecerit. Secundus quoque post Neronem persecutionem in christianos movit. Anno imperii eius quarto Anianus, qui 22 annis Alexandriae ecclesiam Dei rexerat, moritur, cui successit Habilius. Anacletus quoque, qui iuxta Eusebium in urbe Roma 12 annis sacerdotio functus erat, vita decedit, sedemque Clementi reliquit. Alii vero hunc Cletum dicunt, et Anacletum post Clementem ponunt. Hic est Clemens, cuius tanquam coadiutoris sui Paulus meminit, ubi ait: *Cum Clemente et caeteris adiutoribus meis.* Hic magnus civitatis Dei princeps, sapientia praeditus in tantum, ut a Iudaeis et gentibus diligeretur, tractabilis, non solum verbis et factis ecclesiam Dei informavit, verum etiam monimenta librorum civitati Dei profutura reliquit. Extat eius inter caetera opera, quam ex persona Romanae ecclesiae dictavit, ad Corinthios epistola, quae in tantum ei, quam ad Hebraeos Paulos scripsit, consimilis esse cernitur, ut propter hoc illa, quam nominavi, non Pauli, sed sua a pluribus putetur. Huic Clementi Petrus sibi a Domino traditam ligandi ac solvendi potestatem tradidit, eumque sacerdotio sibi subrogavit. Quare vero inter eum et Petrum duo medii inveniantur, ab aliis sat dictu manifestum esse putamus. Domitianus dum civitatem Dei persequi intentat, Iohannem apostolum, caeteris martyrio coronatis solum ex apostolis superstitem, in Pathmos insulam relegari praecepit, ubi Apokalypsim divina revelatione composuit. Ex David quoque stirpe genitos exquiri praecepit. Quos dum ascitos pauperes cognovisset, requisitosque de regno Christi, dum illud coeleste, non terrenum audisset, liberos abire permisit, sed et persecutionem, quam adversus ecclesias agitari iusserat, datis rursum compescit edictis. Ipse vero 15. imperii sui anno in palatio necatus, dedecorose sepelitur. Cui in regnum successit Nerva anno ab incarnatione Domini 49. Hic revocari exules praecepit, unde et

Eus. III, 13. 14.
G. pont.
Eus. h. ecc. III, 15.
Phil. 4, 3.
ib. 16.
G. pont.
Oros. VII, 10.

Iohannes a Pathmos ad Ephesum redire permissus est.

Oros. VII, 11. 12. 20. Anno imperii sui primo Nerva moritur, regnavitque pro eo Traianus 11. ab Augusto, quem ipse vivens in filium et haeredem regni adoptaverat. Hic apud urbem Galliae Agrippinam regni gubernacula suscepit, transitoque Rheno Germaniam in pristinum statum reduxit, ac multas trans Danubium gentes subegit. In Oriente quoque regiones trans Eufraten ac Babylonem subiugavit. Hinc est illud exemplum, Traiano bellante victi sunt Parthi. Is tercius a Nerone christianos persecutus, relatu ac monitu Plinii iudicis mitior est factus. Huius diebus domus aurea Neronis fulmine crematur. Iudaei etiam tunc multis seditio-
Eus. h. ecc. III, 22. 34. 35. nibus turbaverunt Orientem. Eo tempore apud Antiochiam post Euodium tercius post Petrum regebat ecclesiam Ignatius; Romae Euaristus, qui Clementi 9 annis ecclesiam regenti successerat, Hierosolimis post Symeonem Iustus; Smyrneorum kathedram Policarpus, Hierapolim Papias, ambo Iohannis discipuli,
ib. 39. gubernabant. Quorum Papias quinque libros, qui appellantur verborum dominicorum, scripsisse dicitur.
ib. 31. Iohannes post multa virtutum suarum insignia apud Ephesum solus ex apostolis sine effusione sanguinis
ib. 26. in pace migravit ad Dominum. Ea tempestate Me-
ib. 28. nander post Simonem surrexit haereticus. Cherinti haeresis, qui terrenum futurum esse Christi regnum, et eorum quae sub ventre sunt incitamenta, cibis,
ib. 27. potibus, nuptiis praedicabat explenda, pululabat. Fuerunt etiam Hebiones, id est pauperes, pro paupertate intelligentiae vocati, Christum solum hominem
ib. 29. putantes. Sed et Nicolaitarum haeresis tunc efferbuit, qui sine ulla reverentia et pudore promiscuos et illicitos concubitus licere affirmabant. Isti Nicolaum, unum de 7 illis, qui cum Stephano diaconi sunt constituti, auctorem se huius rei habere iactant, eo quod uxorem suam, quam pulchram valde habuit,

in medium produxerit. Excusat vero hunc Clemens Alexandrinus, dicens inter caetera: *Michi compertum est, Nicolaum nullam prorsus agnovisse mulierem praeter eam, quam in matrimonium acceperat, eiusque liberi casta virginitate et sanctitate incorrupti corporis usque ad ultimam senectutem durarunt.* Quae cum ita se habeant, constat illud, quod in medium apostolorum pro zelotipiae suspicione produxerit uxorem, ex contemptu vitii vel libidinis gestum, quod per hoc continentem se ostenderet eius rei, quam nimie putabatur expetere. Increpabatur enim ab apostolis, quod nimis tenere illam diligeret. Sic Clemens 12. Traiani Eus. h. e. IV, 1.
anno post Cerdonem Primus, quartus ab apostolis, Alexandrinam, Romanam vero post Euaristum Alexander gubernavit ecclesiam. Post Ignatium Heros Antiocenae praesidebat ecclesiae.

21. Anno ab incarnatione Domini 118. Traianus Hieron.
19. imperii sui anno profluvio ventris apud Seleuciam Ysauriae, ut dicitur, urbem moritur, eique consobrinae suae filius, 12. ab Augusto, in regnum successit Adrianus Helius. Hic a Quadrato apostolorum discipulo et Aristide Atheniensi, viro fide et sapientia Eus. h. e. IV, 3.
pleno, commonitus, praecepit, ne sine obiectu criminis christiani punirentur. Is etiam rem publicam iustissime gubernans, pater patriae appellatus est, et uxor eius augusta. Idem Sauromatas bello pressit, Iudaeos tumultuantes ac in Palaestinam redire conan- Hieron.
tes cohercuit praecipiens, ne ultra licentiam introeundi Hierusalem haberent, christianos vero ibi habitare permisit. Anno imperii eius 3. Alexander Roma- Eus. l. c.
nae urbis pontifex decedit, eique Sixtus successit. Alexandriae quoque Primo mortuo subrogatur Iustus. Sane Hierosolimorum civitas, expulsis ab Helio Adriano Iudaeis, plurimum ab imperatore reparata, ex nomine eius Helia dicta, a gentibus inhabitabatur*.

* *Inserit* 13*: Hiis autem nominibus civitas sancta nominatur: Solima, Luza, Bethel, Ierosolima, Iebus, Helya, urbs sacra, Iherusalem dicitur atque Salem.

Post 15 ergo sacerdotes, quos civitas Dei ex circumcisionis pariete a Iacobo apostolo usque ad id tempus habuit, iam ex alio pariete credentium pontifices
Eus.h.e. IV, 5. habere coepit, quorum primus Marcus fuit, Xixto iam mortuo, ac Telesphoro Romanam ecclesiam gubernante, post Iustum quoque Neumene Alexandrinam ecclesiam regente.*

cf. Gest. Pont. * *Inserit* 13*: His Thelesforus natione Romanus sedit annis 10. Hic constituit angelicum cantum ante sacrificium, et in natali Domini cantari tres missas cum Gloria in excelsis. Septem etiam ebdomadarum ieiunium plene ieiunandum maxime clericis precepit dicens: *Sicut discreta debet esse vita clericorum a laicorum conversacione, ita et ieiunium debet esse discretum;* has autem septem ebdomadas clerici a carne et delitiis ieiunant. Tres missas autem in natali instituit, primam in gallorum cantu proximante media nocte, quando Christus in Bethleem nasci dignatus est, secundam illucescente aurora, quando Christus in cunabulis est adoratus a pastoribus, tertiam missam ipsa hora diei tercia, quando illuxit nobis dies redempcionis nostre. Hic martirio coronatus est.

Adrianus iste fuit in omnibus gloriosus, multas leges condidit et columnam in suo nomine fieri in Urbe fecit, qui licet Traiani nepos esset, tamen gloriae Traiani invidens, statim tres provincias, videlicet Siriam Mesopotaniam et Armeniam, quas Traianus addiderat relinquit. Idem de Dacia facere conantem amici deterruerunt, quia Traianus ex toto orbe Romano infinitam hominum multitudinem ad agros et urbes colendas transtulerat. Pacem tamen omni tempore vite sui imperii habuit. Facundissimus Latino sermone, et Greco eruditissimus fuit; diligentissimus circa erarium et militum disciplinam. Sub Adriano passa est Rome beata virgo Seraphia Anthiocena genere, manens in domo nobilissime femine Sabine quam sua doctrina converterat. Unde sancta Sabina quia collegisset ossa Seraphie accusatur, ac demum ipsa martirio coronatur. Floruit etiam hiis temporibus Secundus philosophus qui philosophatus est omni tempore silentium servans, causam autem silentii in suo libro demonstrat. Eodem etiam tempore factum est ut locus passionis Christi

22. Igitur dum civitas Dei, quae est ecclesia, longe lateque per orbem terrae diffunderetur, antiquus hostis subtilius eam persequi molitur, et qui prius eam exterius persecutionibus oppugnaverat, nunc intestino bello, hoc est haereticorum veneno, callide inficere attemptat. Post Menandrum ergo duo flagiciosissimi, Saturninus Antiocenus et Basilides Alexandrinus, surrexerunt haeretici. Quorum Basilides sectatores suos ad morem Pytagoricum quinquennio silere, fidemque Christi persecutionis tempore negandam asseruit. Carpocraten quoque haereticum tunc fuisse Hirenaeus scribit. Porro civitas Christi supra firmam petram fundata, nec foris tempestatibus, nec intus seditionibus quassari valens, non solum sacerdotes, qui eam verbo et exemplo informarent, praeclaros habuit, sed et summa sapientia praeditis viris illustribus, qui eam non solum dictis sed scriptis a pravorum inpugnationibus defenderent, non caruit. Inter quos Egesippus clarissimus habebatur, qui apostolicae praedicationis traditionem simplici sermone quinque libris conscripsit, sed et historiam Iudaici belli a Machabaeis usque ad excidium Hierosolimorum luculenter ac prudenter contexuit. Iustinus etiam, tam nostra quam philosophorum scientia plenus, ad Antoninum apollogeticum pro nostra religione scribens, horum meminit. Scribit etiam de Adriano caesare, quod pro christianis huiusmodi litteras miserit: *Accepi litteras ad me scriptas a decessore tuo Serenio Graniano clarissimo viro, et non placet michi relationem silentio praeterire, ne et innoxii perturbentur, et calumpniatoribus latrocinandi tribuatur occasio. Itaque si evidenter provinciales huic petitioni suae adesse valent, adversum christianos, ut pro tribunali eos*

Eus. h. ecc. IV, 7. — ib. 8. — ib. 9.

esset intra muros, qui prius extra fuit. Hiis temporibus Aquila interpres secundus Mosaice legis genere Ponticus floret. Hoc autem tempore Greco more tunc primum in orientali ecclesia christianorum misteria celebrata sunt, que prius hebraice celebrata fuerunt.

in aliquo arguant, hoc eis exequi non prohibeo: precibus autem in hoc solis et acclamationibus uti eis non permitto. Etenim multo aequius est, si quis volet accusare, te cognoscere de obiectis. Si quis ergo accusat et probat adversum leges quicquam agere memoratos homines, pro merito peccatorum etiam supplicia statues. Illud mehercule magnopere curabis, ut si quis calumpniae gratia quenquam horum postulaverit reum, in hunc pro sui nequitia suppliciis saevioribus vindices.

Hieron. Eus. IV, 10. 23. Anno ab incarnatione Domini 139. Adrianus 21. principatus sui anno diem obiit. Cui Antoninus cognomento Pius, 13. ab Augusto, in regnum successit, qui adeo tranquille rem publicam gubernavit, ut pater patriae ex hoc appellatus sit. Huius diebus Hermes librum pastoris conscripsit. Anno imperii eius primo Telesphorus 11 annis sacerdotio functus, vita decedit, cui Yginus substituitur. Huius diebus Valentinus et Cerdon, quem postea Marcion secutus est, haeresiarchae fuere. Cerdonis dogma fuit, quod is qui in lege et prophetis praedicatus est Deus, non esset ipse pater domini nostri Iesu Christi, quia ille quidem notus esset, hic autem ignotus, ille iustus, hic autem bonus. Eo tempore Iustinus philosophus, cuius supra mentionem feci, de Neapoli Palaestinae nobili prosapia oriundus, inter caetera praeclara opera Apollogeticum imperatori de fide nostra scripsit, eumque benignum christianis fecit. Unde pro his, qui in Asia paciebantur iniuriam, tale scriptum promulgavit: *Imperator caesar Marcus Aurelius Antoninus augustus Armenicus, pontifex maximus, tribunitiae potestatis quindecies, consul tertio, universis simul plebibus Asiae salutem. Ego quidem non ambigo etiam ipsis diis curae esse, ne quis noxius lateat: multo enim magis ipsis convenit punire eos, qui sibi immolare nolunt, quam nobis.* Et post pauca: *Vos autem caeteros quidem deos negligitis, cultum vero immortalis Dei, quem christiani colunt, expellitis; sed pater-*

[Margin notes: Oros. VII, 4. Beda. (beside "ut pater patriae… / Hermes librum…"); Eus. IV, 11. (beside "decedit, cui Yginus…"); ib. 12. (beside "hic autem bonus…")]

nam ego secutus sententiam, pari moderatione statuo, quod si quis persistit huiuscemodi hominibus absque ullo crimine movere negocia, ille quidem qui delatus pro hoc nomine fuerit, absolvatur, etiamsi probetur id esse, quod ei obicitur, christianus. Is autem qui crimen obtendit, reus poenae ipsius quam obiecit existat. Ygino successit Pius. Post Eumenidem Alexandriae Marcus sedit. Pius Anaceto sedem reliquit. Marcus Celadionem sibi substituit. Anaceti diebus refert se Egesippus, quem supra nominavi, Romam venisse, et usque ad Eleutherii tempora ibi fuisse. Eus. IV, 11.

24. Antoninus ad 12. ab Urbe lapidem 22. imperii sui anno diem ultimum clausit. Post quem 14. ab Augusto M. Antoninus Verus cum Aurelio Commodo fratre regni gubernacula suscepit, anno ab incarnatione Domini 162. Hii Vologesum Parthorum regem, Armeniam Cappadociam Syriamque vastantem, gravi bello presserunt. Horum diebus cum multi cives Christi ubique terrarum pro fide fortiter dimicarent, Policarpus Smyrneorum episcopus et apostolorum discipulus, gloriosissimo pro Domino martirio coronatur. Fertur de ipso, quod ad exemplum magistri sui Iohannis, qui apud Ephesum, cum balneas lavandi gratia intrasset et vidisset ibi Cherintum, exiliit: *Fugiamus*, inquiens, *ne balnea ipsa corruant, in quibus Cherintus lavat, veritatis inimicus;* sic et Policarpus Martioni occurrens, interrogatusque ab ipso si eum agnosceret, respondit: *Agnosco, agnosco primogenitum Satanae.* Cum Policarpo pluribus martirio coronatis, Metrodorus quidam, de Martionis haeresi presbyter, ignibus est traditus. Oros. VII, 15. Eus. IV, 35. Eus. IV, 14. Eus. IV, 15.

His diebus Anaceto Romae successit Sother, Alexandriae vero Celadion Agrippinus substitutus erat. Antiochiae post Ieronem Cornelio substituto eodemque defuncto, sextus ab apostolis Theophilus sedebat. Hic civitatem Dei non solum factis sed et scriptis informans, utilia librorum monimenta reliquit. Eus. IV, 19.

Hieron. Per idem tempus praeclari civitatis Dei principes fuere Dyonisius Corinthiorum, Melito Sardensium, Apollinaris Ieropolitanorum episcopi. Ex quibus Dyonisius multis ecclesiae scripturis utilibus relictis, de Dyonisio quoque Ariopagita refert, quod Athenien-
Eus. IV, 23. sium episcopus a Paulo fuerit ordinatus. Reliqui vero duo inter alia scripturarum suarum insignia apollogeticum de fide nostra imperatori scripserunt librum.
Hieron. Antonini, qui quartus a Nerone persecutionem in christianos movit, 17. anno Sothere mortuo, Eleutherus successit.

Eus. V, pr. 1. Ea tempestate gravissima apud Gallias persecutio civitatem Christi urgebat. Fervebat hoc malum potissimum apud nobilissimas Galliarum urbes Lugdunum et Viennam. Verum multis hac temptatione martirio coronatis, Photinus quoque Lugdunensium episcopus, senio ac moribus gravis, gloriosa pro Domino pas-
Eus. V, 2. sione consummatur. Cui successit Hirenaeus Policarpi discipulus, quorum supra mentionem feci, utilis admodum civitati Dei non solum praedicatione sed et scripturarum executione. Extant de hiis temporibus epistolae a Galliarum martiribus christianis in Asiam
V, 1. missae, quas in historia Eusebii, quam ecclesiasticam
Hieron. vocant, invenire poteris. Gravissimae pestilentiae plurimis Romanorum tunc fuere provinciis.

Oros. VII, 15. Hisdem etiam diebus dum imperator contra Germanorum fortissimam gentem manum conserere parat, exercitu plurimum siti fatigato ac tam ex hostium multitudine quam fortitudine pavore perculso, christianorum qui in procinctu erant precibus et Romanis ad subsidium subito largus imber profunditur, et barbari, qui iam exicialiter imminebant, crebris fulminibus deterrentur. Sicque sanctorum precibus hostibus fugatis, Romani non suis sed Dei virtutibus victoria potiuntur. Feruntur imperatoris litterae ad plerosque missae, testantes victoriam sibi christianorum precibus collatam fuisse.

25. Anno ab incarnatione Domini 181. Antonius 19. imperii sui anno in Pannonia moritur, eique filius suus M. A. Commodus, 15. ab Augusto, successit. Hic luxuriae et obscoenitati deditus, plurimos ex senatoribus interfecit. Commodus iste per omnia rei publicae incommodus fuit, nisi quod contra Germanos bellum feliciter gessit. Hieron. Oros. VII, 16.

Per idem tempus innumerae haereses pullulabant, inter quas Encratitarum, Tacianum quendam auctorem habens, magis pestifera fuit.. Hii ab animalibus abstinendum praedicabant, ingrati existentes Deo, qui haec humanis usibus procreavit. Sed et nuptias refutantes, accusabant illum, qui ab initio masculum et foeminam ad restaurationem humani generis fecit. Sane Clemens, cuius supra mentionem feci, scribens adversum eos, inter caetera dicit: *An et apostolos improbant? Petrus etenim ac Philippus et uxores habuerunt et filias virgines nuptum dederunt. Sed et Paulum apostolum non taedet in quadam epistola sua mentionem facere comparis suae, quam se ideo negat circumducere, ut ad praedicationem euangelii expeditior fiat.* Hieron. Eus. IV, 28. Eus. III, 30.

Ea tempestate Capitolium Romae fulmine percutitur, ac bibliotheca, magna maiorum cura composita, concrematur. Aliud quoque incendium Romae exortum aedem Vestae ac palatium plurimasque Urbis partes consumpsit. His diebus Eleutherius diem obiit, Victorique sedem reliquit. Oros. l. c.

26. Commodus post multa vitae suae flagitia in domo Vestiliani 13. imperii sui anno strangulatus esse dicitur, regnavitque post eum Elius senex, 16. ab Augusto, ex hoc quod ad regnum electus pertinaciter restitit, Pertinax dictus; quem quinto quam regnare coeperat mense, Iulianus iurisperitus in palatio occidit. Qui dum regnum invadere molitur, a Severo iuxta pontem Milvium septimo ex quo imperium usurpaverat mense, vita privatur.

27. Anno ab incarnatione Domini 195. Severus

natione Afer, qui ex eo quod imperatorem ultus erat, Pertinax est dictus, 17. ab Augusto rerum summam obtinuit. Hic natura ferox, quintam persecutionem post Neronem in christianos movit, Iudaeos quoque et Samaritas, Parthos, Arabas, Adiebanos bello pressit, Fescenninumque ex Aegypto ac Syria tyrannidem Eus. VI, 2. affectantem interfecit. Huius diebus cum persecutio ubique terrarum ferveret in Christi cives, apud Alexandriam post multos alios pater Origenis Leonides martirii palmam accepit, Origene adhuc puero martirium tamen plurimum affectante. Hoc in tempore fuerunt non solum martires, qui cives Christi exemplo suo ad patientiam animarent, sed et doctores et scriptores disertissimi, qui eos docendo ac scribendo Eus. VI, 2. ad sapientiam informarent. Ex quibus post Iulianum apud Alexandriam Demetrius substitutus, apud Antiochiam octavus ab apostolis Serapion episcopus ordinatus, apud Caesaream Palaestinae Theophilus, in Hierosolimis Narcissus ecclesias procurabant. Multi quoque in aliis locis egregii sacerdotes fuere, Victore adhuc Romanae ecclesiae kathedram gubernante.

Eus. V, 24. Quibus praesidentibus in ecclesia, in provinciis Asiae quaestio oritur de die paschae, confirmantibus quibusdam quacunque die septimanae 14. luna venisset, solvi debere ieiunium, cum talis consuetudo non uspiam in ecclesia observaretur. Ob quam causam conventus episcoporum et concilia tam per singulas provincias quam in urbe Roma, cui Victor praefuit, convocantur, communique decreto confirmatur, ne liceat aliquando nisi in die dominica paschae celebrare misterium. Sed episcopi regionis Asiae consuetudinem a veteribus sibi traditam confirmabant, in quibus Policrates, quia maiorem videbatur habere auctoritatem, Victori Romanae urbis episcopo scribens, inter caetera ait: *Nos igitur intemeratum paschae colimus diem, neque addentes, neque auferentes*

aliquid. Etenim magna quaedam luminaria apud Asiam dormierunt, summi et electi viri, in quibus est Philippus euangelista, et duae filiae eius, nec non et Iohannes, qui supra pectus Domini recubuit, Policarpus quoque, aliique sancti, qui expectant adventum Domini de coelis, ut resurgant a mortuis; isti ergo omnes diem paschae in 14. *die mensis observarunt secundum euangelium. Sed et ego omnium vestrum minimus Policrates secundum traditionem parentum meorum, qui* 7 *per ordinem fuerunt episcopi, observo hunc diem, ut conveniret cum illo, quo fermentum Iudaeorum populus aufert. Unde fratres karissimi, sexaginta et quinque annos aetatis gerens in nomine Domini, multorum quoque episcoporum per orbem terrae notitiam habens, et sanctis scripturis intendens, non perturbabor ex his quae ad terrorem proferuntur, quia et maiores mei dixerunt: „Oportet magis obtemperare Deo, quam hominibus", certi quod non inaniter canos attulimus, sed in disciplina Christi semper conversati sumus.* Sed ad hoc Victor constantius agens, totius Asiae ecclesias cum vicinis provinciis a communione abscidere nititur. Sed non omnibus hoc placebat episcopis, quin potius e contrario scribentes ei iubebant, ut magis quae pacis sunt ageret et concordiae studeret. Extant etiam ipsorum litterae, quibus asperius obiurgant Victorem velut inutiliter ecclesiae commodis consulentem.

Eodem tempore Iudas de septimanis Danielis prudenter disseruit. Origenes quoque apud Clementem doctissimum Alexandriae presbyterum, qui et ipse utiles composuit libros, tunc erudiebatur. Itaque postquam Origenes ad iuvenilem pervenit aetatem, non solum Alexandriae docendi officium a Demetrio episcopo assumpsit, sed et ubique verbum Dei praedicare coepit. Dumque indifferenter tam mulieribus quam viris praedicat, lubricae aetatis incentiva metuens, zelum Dei, sed non secundum scientiam ha- Eus. VI, 3. Eus. VI, 6.

bens, manum sibi iniciens, semet castrat, illud euangelicum, quia sunt eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum Dei, etiam ad litteram implendum credens. Hic est Origenes, qui a Severi diebus usque ad Galli secundi tempora durans, multa de divinis scripturis utilia composuit, sed nimium humanis viribus confidendo ac mundanis rationibus incaute innitendo labori et religioni suae omnimodae haesitationem induxit, bene dicta erroribus, ut quidam asserunt, permiscens. Unde de ipso habes quod ubi bene, nemo melius, ubi male, nemo deterius.

Oros. VII, 17. Severus Iuliano Fescenioque interfectis, adversus Albinum, Iuliani socium in Gallis bellum machinantem, exercitum parat; quod cum multo utriusque partis sanguine occiso, demum apud Lugdunum Albino terminatur. Post hoc Britannis bellum indicit; quos cum magna difficultate cum subiugasset, partem insulae vallo cinxit.

Oros. l. c. 28. Severus Antoninus apud Eburacum oppidum 15. imperii sui anno diem ultimum clausit. Cui Aurelius A. Bassianus, qui et Caricalla, 18. ab Augusto successit. Anno ab incarnatione Domini 213, Victore mortuo, Zepherinus successit. Caricalla vero patre asperior libidineque intemperantissimus fuit, utpote qui et novercam suam in uxorem duxerit. Is dum contra Parthos bellum molitur, inter Edissam et Carras ab hostibus interficitur. Quo mortuo, Macer Opilius seu Macrinus praefectus praetorio 19. ab Augusto regnum invasit, primoque imperii sui anno militari tumultu vita privatur.

Oros. l. c. 29. Anno ab incarnatione Domini 221. Marcus Aurelius sacerdos Eligabali templi 20. ab Augusto imperium sortitur. Hic flagitiosam vitam duxisse fertur. Huius diebus Zepherino mortuo, Kalixtus Romanam ecclesiam gubernandam suscepit. Aurelius 4. imperii sui anno a tumultu militari cum matre necatur.

30. Anno ab incarnatione Domini 225. Aurelius Alexander 21. ab Augusto voluntate omnium imperator creatur. Hic ex christiana muliere Mammea natus, iuste rem publicam gubernavit, Xersem quoque regem Persarum maximo bello devicit. Ulpiani etiam consilio rei publicae moderatissimum se exhibuit. Passi tamen sunt sub eo Gordianus et Epimachus, Palmatis quoque consul cum uxore et filiis et alii promiscui sexus 42 decollati. Simplicius etiam senator, quem Kalixtus papa baptizaverat, cum multis aliis passus est. Huius diebus Kalixto Romae successit Urbanus. Urbano modicum durante, Pontianus Romanam ecclesiam gubernandam suscepit. Alexander 13. imperii sui anno tumultu militari apud Moguntiam occiditur. Oros. VII, 8. Hieron.

31. Anno ab incarnatione Domini 238. Iulius Maximus seu Maximinus natione Trax, 22. ab Augusto, sine senatus voluntate ab exercitu, eo quod bellum in Germania prospere gesserat, rex creatur. Hic propter odium praedecessoris sui Alexandri ex christiana matre nati sextus a Nerone civitatem Dei persequitur. His diebus fervente tribulatione persecutionis, Origenes necessarium et egregium de martyrio librum conscripsit. Maximus vero tertio imperii sui anno a Pupione Aquileiae interficitur. Pupio autem et frater eius Albinus, dum regnum usurpare contendunt, in palatio vita privantur. Oros. VII, 9. Eus. VI, 20. Oros. l. c.

32. Anno ab incarnatione Domini 241. Gordianus post Maximum, 23. ab Augusto, imperator creatur. Pontiano quoque defuncto Antherus successit. Quo mortuo, Fabianus, ut traditur, per columbam coelitus lapsam et super caput eius manentem episcopatu dignus iudicatur, quod tamen alii super Zepherinum gestum tradunt. Tunc etiam apud Antiochiam episcopo Zebenno defuncto, Babylas ecclesiae suscepit principatum. Apud Alexandriam vero Demetrio successit Heraclas. Eo tempore extiterunt multi, qui Hieron. Eus. VI, 21. Eus. VI, 22. Eus. VI, 23.

civitatem Dei scripturarum suarum documentis illustrarent, e quibus Affricanus vir inter scriptores ecclesiasticos nobilis, multa librorum monimenta
Oros. reliquit. Gordianus admodum puer Parthis bellum
VII, 9. indicit. Quos dum diversis praeliis saepe prospere gestis oppressisset, ipse suorum fraude 6. imperii sui anno super Eufraten interficitur.

Oros. 33. Anno ab incarnatione Domini 247. M. Iulius
VII, 20. Philippus 24. ab Augusto cum filio suo Philippo regnum sortitur. Hic primus imperator christianus fuit. Anno imperii eius 3. millesimus ab Urbe condita impletur annus, cum omnium gaudio magnificis
Eus. ludis ab imperatore celebratur. De hoc fertur, quod
VI, 25. dum in vigilia paschae ecclesiasticis vellet interesse sacramentis, ab episcopo loci non prius est admissus quam inter poenitentes culpas quae de eo ferebantur ablueret. Quod ipsum cum magna humilitate suscepisse dicunt.

Oros. 34. Anno imperii eius 6. tumultu militari ac Decii
VII, 21. fraude cum filio suo necatur, regnavitque pro eo Decius 25. ab Augusto anno ab incarnatione Domini 253. Hic ob odium Philippi inmanissimam in civitatem Dei septimam a Nerone persecutionem movit, qua Fabiano Romano pontifice martyrio coronato
Eus. Cornelius kathedram suscepit. Hierosolimis quoque
VI, 29. magnus civitatis Dei princeps Alexander martyrio
Eus. coronatur. Heraclae quoque apud Alexandriam paulo
VI, 22. supra Dyonisius in episcopatu successerat.

Oros. 35. Decius imperii sui anno 3. cum filio suo inter
VII, 21. barbaros interficitur. Cui Gallus cum filio Volusiano
Eus. 26. ab Augusto in regnum succedit. Huius diebus
VII, 1. septuagesimo aetatis suae anno Origenes moritur.
Eus. Tunc etiam inter Cyprianum Kartaginensem episco-
VII, 2. pum et Cornelium Romanum pontificem, ambos eximiae sanctitatis et sapientiae viros, scrupulosa oritur quaestio, Cypriano cum Affricanis episcopis asserente, haereticos, qui ad ecclesiae unionem

redeunt, rebaptizandos fore; Cornelio vero cum sacerdotibus per Italiam constitutis confirmante, sola eos manus inpositione purgandos sacramentumque baptismi nulla ratione iterandum. Scripsit autem Cyprianus eximiae sapientiae ac affluentissimae eloquentiae de fide nostra libros. Romae Cornelio martyrio coronato, sedem suscepit Lucius. Quo 8 tantum mensibus sedente, successit Stephanus. Huius Eus. VII, 3.
diebus nobilissimus inter episcopos Alexandrinorum ecclesiam regebat Dyonisius, qui inter caetera eximiae virtutis suae documenta de abiecta Novati praesumptione paceque ecclesiae Dei reddita Stephano Romano pontifici scripsit, dicens inter caetera: *Scito autem, frater, omnes ecclesias in Oriente, quae prius conturbabantur, nunc redisse in concordiam, et omnes sibi unanimiter cohaerere, gaudentes et exultantes de pace, quae ultra spem ecclesiae reddita est.*

36. Huius diebus vel prioris Decii tempore, dum Hieron.
ubique terrarum cives Christi ad exquisita tormentorum genera exquiruntur, beatus Laurentius iuxta quosdam Romae in craticula martyrio coronatur. Sed sub Galieno et Valeriano proximis post hunc regibus Sixtus, cuius diaconus Laurentius fuit, martyrio consummatus invenitur. Potest autem fieri, cf. Ekk.
quod omnes hii reges Decii sint vocati, vel ordo pontificum vicio scriptorum transmutatus. Hac tem- Oros. VII, 21.
pestate in universis Romanorum provinciis pestilentia extenditur.

37. Gallus et Volusianus dum contra Aemilianum civile bellum parant, secundo imperii sui anno interficiuntur. Aemilianus vero tertio, ex quo invaserat imperium, mense vita privatur. Stephano etiam Hieron.
mortuo, Sixtus Romae sacerdotium sumpsit.

38. Anno ab incarnatione Domini 259. post Oros. VII, 22.
Augustum loco 27. Valerianus in Retia, Galienus a senatu Romae caesares creantur. Hii octavam a

Nerone persecutionem in civitatem Dei moverunt. His diebus glorioso martyrio duo praeclara civitatis Dei lumina, Sixtus Romae, Kartagine Cyprianus con-
Hieron. summantur. Sixto successit Dyonisius. Valerianus
Eus. VII, 23. autem a Persarum rege Sapore captus et luminibus
Beda. orbatus, ignominiose in Persarum servitute consenuit. Hoc enim apud eum sortitus est officium, ut ipso equum ascendente, incurvatus regem non manu sed dorso levaret. Galienus tam misero socii permotus exemplo, christianis mitior est factus et datis decretis instituit, ut quo quisque putat more exoret quod divinum est.

Oros. 39. His diebus Alpibus transcensis Germani, Re-
VII, 22. tia Italiaque vastatis, Ravennam usque perveniunt. Alamani per Gallias euntes, Italiam populantur. Gothi Graeciam, Macedoniam, Pontum, Asiam pervagantur. Quadi et Sarmatae Pannonias armati ingrediuntur. Ulteriorum Germanorum inundatione Hispania deletur. Parthi Mesopotamia Syriaque potiuntur. Super haec mala dum gravi pestilentia et plaga terribili totus orbis premeretur, Romanorum res publica non solum foris ab hostibus atteritur, sed et intus civili malo laceratur. Nempe Genuus dum imperium invadere molitur, apud Zmirnam occiditur. Postumius etiam, qui in Galliis cum multo tamen rei publicae commodo imperium usurpaverat, decimo anno a militari tumultu vita privatur. Emilianus pro simili causa Moguntiae necatur. Marius, qui in Galliis post Postumium regnum invaserat, interficitur. Cui cum rursum Victorinus succedere parat, vita eximitur. Dum haec aguntur in Galliis, in Oriente Odenatus agresti collecta manu, Persas repressit, Mesopotamiamque recepit, et usque ad Tectesifontem cum rusticis Syriae victor venit. Galienus deserta re publica ac Mediolani manens vo-
Eus. VII, luptatique deditus, interfectus est. Dyonisio succes-
27. 28. sit Felix Antiochiae, post Dyonisium Thimeus, post

Thimeum Cyrillus; Cyrillo successit Dorotheus, huic Anatholius.

Ea tempestate Manes quidam genere Perses, moribus et vita barbarus, execrabilem haeresim docuit. Nunc enim Christum sese credi volebat, nunc ipsum se esse paraclitum praedicabat, et elatus in insaniam ad similitudinem Christi 12 discipulos eligens, ad praedicandum mittebat impia dogmata, a prioribus haereticis mutuata. Huius sectatores Manichaei usque hodie vocantur. Euseb. VII, 27.

40. Anno ab incarnatione Domini 274. Claudius 28. ab Augusto voluntate senatus imperator creatur. Hic Gothos, qui per 15 annos Illiricum et Macedoniam pervagati fuerant, bello pressit ac incredibili strage delevit. Ob quam causam clippeus ei aureus in curia et statua equestris aurea a senatu decernitur. Anno autem imperii sui 2. morbo correptus, apud Syrmium diem obiit. Cui Quintilius frater suus ab exercitu substitutus, 17. imperii sui die vitam finivit. Oros. VII, 23. Hieron. H. mis.

41. Anno ab incarnatione Domini 276. 29. ab Augusto regnavit Aurelianus. Hic dum esset vir bellicosus, procinctum ad Danubium movit, ibique Gothos multis ac gravibus praeliis pressit, Romanique imperii terminos restauravit. Inde ad Orientem digressus, Genobiam, quae occiso marito suo Odenato Syriam usurpabat, in potestatem redegit. In Gallia quoque Tetricum, seditionem proprii exercitus compescere non valentem, sine gravi labore superavit, sicque tam Orientis quam Aquilonis victor, triumphans Urbem ingreditur, quam et postmodum firmiori murorum ambitu decoravit. In Gallia quoque super fluvium Ligerim pulcherrimam urbem condidit, quam ex nomine suo Aurelianim vocavit. Is nonus a Nerone civitatem Dei, erga quam tamen in principio benignior extiterat, afflixit; ante cuius oculos fulmen Dei maximo omnium pavore corruit, Oros. VII, 23. Euseb. VII, 26.

Oros. VII, 23. et ipse non multo post tempore, anno imperii sui sexto, occiditur.

Oros. VII, 24. 42. Anno ab incarnatione Domini 281. Tacitus 30. ab Augusto imperator factus, sexto mense in Ponto necatur. Post quem dum Florianus partem regni invaderet, tertio mense ex quo id usurpaverat, apud Tharsum vita privatur.

43. Anno ab incarnatione Domini 281. Probus 31. ab Augusto regnum adeptus, barbaros qui Gallias occupaverant, per multa et fortia bella devicit, deinde civilibus bellis Saturninum in Oriente, Proculum et Borosum apud Agrippinam pressit, ipse vero apud Syrmium in turre ferrata a militibus interficitur anno imperii sui 7.

44. Anno ab incarnatione Domini 288. Carus Narbonensis 32. ab Augusto imperium sortitur. Qui assumptis sibi in regnum duobus filiis Carino et Numeriano, bellum cum Parthis gessit, duasque ibi nobilissimas urbes Choten et Ctesipontem oppugnavit. Ipse vero super Tygrim fulmine percussus, imperii sui anno 2. diem ultimum clausit. Numerianus quoque filius eius a socero suo Apro vita privatur.

Oros. VII, 25. 45. Anno ab incarnatione Domini 290. Diocletianus 33. ab Augusto imperator ab exercitu creatur. Hic in principio dignitatis adeptae Aprum interfectorem Numeriani propria manu interfecit. Carinum vero flagitiose viventem, quem pater caesarem in Dalmatiam dimiserat, gravi ac laborioso bello devicit. Post haec cum Amandus et Helianus rustica manu seditiosos tumultus in Galliis moverent, Maximianum Herculeum caesarem constituit ac in Gallias misit, qui imperitorum hominum agrestem manum facile virtute ac ordine militari devicit. Carausius quidam, ignobilis genere, manu vero ac consilio non ignobilis, dum Maximiano suspectus habetur, Britanniam invadens, purpuram assumpsit.

Ea tempestate in Aegypto Achilleus rebellat, Affricam Quingentiani inpugnant, Narseus Persarum rex Orientem devastat. His ergo malis motus Diocletianus Maximianum Herculeum ex caesare promovit in augustum, Constantium vero et Maximianum Galerium caesares fecit. Hic est Constantius, qui ex Theodora privigna Herculei Maximiani 6 filios, Constantinumque ex Helena concubina habuit. Hanc Hieron. Helenam ex pago Treverorum oriundam dicunt, unde eandem ecclesiam plurimum eam decorasse tradunt. Carausius vero 7. ex quo purpuram usurpaverat anno, ab Allecto socio suo fraudulenter necatur. Ipse etiam tertio dehinc anno Asclepiodoto praefecto interficitur. Imperatores ergo decimam a Oros.l.c. Nerone in ecclesiam Dei persecutionem movent, quae omnibus superioribus ex antiqui hostis versutia, modicum iam tempus habentis ac propter hoc amplius incandescentis, tam gravissima quam novissima invenitur. Per decem enim annos protracta, proscriptionibus fidelium, caedibus martyrum, incendiis ecclesiarum indesinenter agebatur. Unde quot milia sanctorum his diebus civitas Dei non secundum illorum opinionem perdiderit, sed iuxta rei veritatem aeternaliter victuros in sinu suo collegerit, enumerare nemo posset. Civitas enim Christi huiusmodi tunsionibus ac pressuris expolitur et tanquam aurum in fornace probatur, ut quomodo vivis ex lapidibus constat, non nisi probatos ac politos recipiat.

His diebus dum augustus contra suprafatos tyrannos Amandum et Helianum bellum parat, Mauricius Vita Maur. cum legione christiana Romam ad Marcellinum papam, qui Gaio successerat, venit, acceptaque ab eo benedictione, cum imperatore contra inimicos imperii tendit. Qui dum transcensis Alpibus apud Octodorum consedissent, comperto quod christiani essent, Mauricius tanquam primicerius et ductor aliorum, ad ydolatriam vocatur. Sed fortissimus

athleta Christi ac signifer, qui regi impio ac sacrilego ad debellandos hostes regni iuste paruerat, contraria regi coelorum praecipienti obedire recusat. In quo monemur regibus quidem de iustitia subditos nos esse debere, si quae vero contra Deum et salutem animae praecipiunt, ut cum Petro sciamus di-
Act. ap. 5,29. cere: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Mauricius ergo cum sociis suis, qui 6666 fuisse dicuntur, apud Agaunum super Rhodanum situm oppidum martyrio coronantur. Elapsi sunt de collegio illo plures, quos insequentes Romani 9 in oppido Galliae Bunna quae et Verona occiderunt, Gereonem vero cum sociis suis 330 in suburbio Coloniae Agrippinae urbis interfecerunt. Victorem etiam cum 360 in urbe Troia, quae nunc Xantis dicitur, interemerunt. Nec offendi debet lector, si sanctos martyrium fugisse audit, cum Petro dictum fuerit:
Ioh. 21,18. *Alius te cinget et ducet quo non vis.* Sancti enim dum carnem suam odio habere non possunt, vitam diligunt, sed ei coelestem vitam ac amorem praeponunt. Nec inconveniens puto credendum, si dixerimus Dominum ad hoc martyres suos fugere voluisse, ne uni loco vel uni patriae tantus relinqueretur thesaurus, quin potius per diversa loca et provincias divideretur.

Eodem tempore beatus Vitus aetate puer, utpote septennis, ut dicitur, sed maturis moribus, a patre suo Hila, qui ex ordine patriciorum fuisse memoratur, primo flagellatur, et post a Diocletiano diversis tormentorum generibus martyrio coronatur. Afra quoque cum matre Hylaria ac puellis Digna, Eunomia et Eutropia aliisque compluribus, a Gaio iudice ignibus tradita, apud Vindelicam Augustam martyrii palmam accepit. Haec primo peccatrix, postmodum a Narcisso episcopo conversa et baptizata, per ignem examinata, et perennis gloriae corona donata, fiduciam impetrandae gratiae peccatoribus a Domino magnam dedit.

Sed iam ad cives mundi revertamur. Constantius Alamanis bellum indicit, a quibus primo victus, postea cum incredibili barbarorum strage, 70 milibus occisis, victor extitit. Porro Maximianus augustus Quingentianos in Affrica bello pressit. Diocletianus autem Achilleum in Alexandria obsidione cinxit, captaque post 8 menses ac diruta urbe et Aegypto tota proscripta, ipsum interfecit. Maximianus autem dum Narseum Persarum regem aggredi parat, inter Gallienicum et Carras congressu facto vincitur, victusque ad Diocletianum fugit. Ob quam causam indignatione motus augustus, Maximianum ante vehiculum per aliquot milia passuum purpuratum turpiter currere permisit. Qua de re inflammatus Maximianus, collectis undecunque copiis, in hostem ruit, victoque ac fugato Narseo, uxoribus etiam ac sororibus ac liberis captis, cum magna praeda ad augustum in Mesopotamiam veniens, cum maximo honore suscipitur. Igitur Diocletianus et Maximianus dum multis malis ecclesiam Dei attrivissent, et crudeli animadversione statum civitatis Christi perturbassent, ultrix Dei dextera, quae castigari paucis cives suos permiserat, in tantam eos amentiam et permutationem tradidit, ut uterque eorum, Maximianus tamen invitus, sed comparis amore fractus, imperium deponeret, privatumque habitum et plebeium Diocletianus in Nicomedia, Maximianus Mediolani, 20. ab imperio Diocletiani anno, assumeret. Oros. VI, 25.

His diebus Marcellino substituitur Marcellus, cui successit Eusebius, post quem Melciades Romanam ecclesiam gubernandam suscepit. Ekkeh. Hieron.

46. Relicto imperio ab augustis, Galerius et Constantius, qui ab ipsis cesares electi erant, imperium dividunt. Galerius et Maximianus Yllyricum, Asiam, Orientem obtinuit; Constantio Italia, Affrica, Gallia sorte devenit. Sed Constantius vir suavissimus, Gallia ac Hispania contentus, caeteras reliquit Oros. VII, 25.

Galerio terras. Hic Constantius multa clementia erga homines, erga Deum vero religione maxima utebatur, cultoresque Dei venerationi habuit et honori. Galerius ergo duos caesares fecit, Maximianum in Oriente, Severum in Italia, ipse vero Illiricum retinuit. Constantius autem in Britannia moriens, Constantinum Helenae filium imperatorem in Gallia reliquit.

47. Igitur quia finitis persecutionibus, quasi post noctis tenebras lux, desiderabilis ecclesiae Dei sub Constantino principe pax illuxit, iam tot malorum turbinibus fessi tertio operi finem demus, ut ad ea quibus Dominus civitatem suam depressam et humiliatam exaltare voluit, tempora veniamus. Decem enim persecutiones a Nerone usque ad id tempus invenies. Decem etiam plagis civitatem mundi sub principibus, qui eas quas diximus persecutiones moverunt, percussam maiores nostri tradiderunt, scriptumque reliquerunt, quae omnia diligens inquisitor rerum invenire poterit. Sicut ergo 10 plagis percussa Aegyptus populum Dei liberum abire concessit, sic civitas mundi in 10 persecutionibus 10 plagis percussa populum Dei, id est ecclesiam, quiescere permisit. Sicut autem Pharao insequendo populum Dei ad mare rubrum, quae 11. persecutio fuit, cum exercitu suo funditus est deletus, sic civitas mundi, quae modo multis modis divina ultione percussa est et percutitur, cum capite suo Antichristo undecimam, id est novissimam ac omnium periculosissimam persecutionem movebit, ibique percusso Antichristo funditus delebitur. Civitas autem Christi exaltata exaltabitur, ac in aeternum cum ipso regnatura feliciter consummabitur.

cf. Oros. VII, 27.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

PROLOGUS LIBRI QUARTI.

Nullum iam esse sapientum puto, qui Dei facta non consideret, considerata non stupeat, ac per visibilia

ad invisibilia non mittatur. Dominus enim, qui civitatem suam ante constitutionem mundi praeordinatam ad tempus latere voluit, tempore quo decuit exaltare disposuit. Unde ipsam tempore humiliationis suae tempus ei exaltationis per prophetam praedicando blande consolatur: Dilata, *inquit*, tentoria tua, et pelles Esa.
tabernaculorum tuorum consolida; longos fac funi- 54, 2.
culos tuos. *Et rursum:* Pro eo quod fuisti abiecta, Esa.
ponam te in superbiam seculorum. *Cum ergo Domi-* 60, 15.
nus multis temptationibus ac persecutionibus attritam vellet exaltare ecclesiam, personam potissimum per quam id habilius facere posset elegit. Proinde Romanorum imperatorem, ad quem tunc universus respiciebat orbis, ad id faciendum ordinavit, eique non solum fidem, qua ab errorum tenebris discedendo ad veram lucem cognoscendam veniret, sed et dilectionem, qua civitatem suam multis honoribus exaltaret, multis facultatibus ac possessionibus locupletaret, dedit. Et ut cognoscas, non fortuitis casibus sed Dei profundissimis ac iustissimis iudiciis id factum, vide pridie latitantem ac quemlibet infimae conditionis virum fugientem, in brevi tantae auctoritatis fieri, ut regibus imperet, de regibus iudicet. Vide tantae a seculo venerationis haberi, ut veniant curvi, vestigiaque pedum eius in solio cf. Esa.
sedentis adorent orbis domini. 60, 14.

Sed gravis hic oritur quaestio, magnaque de regni ac sacerdotii iustitia dissensio. Quidam enim religionis obtentu, alii vero secularis dignitatis, qua regni auctoritas imminuta cernitur, intuitu hanc gloriam honoremque temporalem sacerdotibus Christi, quibus coelestis regni gloria promittitur, non licere autumant, multaque huius rei argumenta monstrant. Duae, inquiunt, personae a Deo in ecclesia sunt constitutae, sacerdotalis et regalis. Quarum una Christi tractare debet sacramenta ac ecclesiastica spiritali gladio exercere iudicia, altera gladium materialem contra hostes ecclesiae, pauperes ecclesiasque Dei ab incursione ma-

lorum defensando, sceleratos puniendo, ad secularia iudicia exercendum portat. Hii sunt duo gladii, qui in passione Domini leguntur, sed uno tantum Petrus usus invenitur. Sicut ergo ad spiritalem gladium spiritales quoque possessiones pertinent, id est decimae, primitiae, oblationes fidelium et alia huiusmodi, sic materiali omnes terrenae dignitates, ducatus, comitatus ac eiusmodi subiacent. Haec vero Deus ordinate et non confuse, id est non in una persona simul sed separatim in duabus, quas nominavi, in ecclesia sua esse voluit. Proinde sicut illi personae, quae gladium materialem portat, attingere ea quae spiritalia sunt non licet, sic et isti usurpare ea quae huius sunt, non convenit. Inducunt etiam ad hoc confirmandum multa scripturarum testimonia, ipsiusque Domini ac sancto-
Luc. *rum exempla, ut est illud euangelicum:* Reddite quae
20, 25. sunt caesaris caesari, et quae sunt Dei Deo. *Idque Dominus sicut praedicavit verbis, ita factis declaravit, quando cui tributum, tributum recognoscens, pro se et pro Petro tributum dedit. Paulus etiam cui honorem, honorem attribuendum intelligens, omnemque potestatem a Deo esse considerans, in causa positus, non Petrum, qui Romanae tunc kathedrae praefuit, sed hominem flagitiosissimum et impiissimum ex Dei voluntate super orbem terrae regem constitutum, Neronem appellavit. Haec de honore regum. Quod vero omnis possessio ex*
in *eorum gratia sit, ex Augustino probant, qui ait:* Quo
euang. Ioh. tr. iure possides villas? divino, an humano? Divino:
VI, 25. Domini est terra, et plenitudo eius. Humano, hoc a regibus. Hinc dicimus: Haec terra mea, hic fundus meus. Item si dicis: Quid mihi et regi? Dic quid tibi, et possessioni? *Quibus hoc modo respondetur, quod mundiali dignitate quae regalia dicuntur, Dominus ecclesiam suam honorare voluit, ex Dei enim ordinatione id factum, ratio quam supra reddidimus, declarat. Denique credendum non est, Christum ecclesiam suam, sponsam suam, corpus suum, cui in arram*

spiritum suum dedisse creditur, spiritu erroris decipi permisisse, cui, ut dixi, spiritum veritatis contulerat. Praeterea probatae sanctitatis viri inveniuntur, qui haec habuisse, qui cum his regnum Dei acquisisse creduntur. His ergo aliisque modis, quos longum est exequi, probatur, et Constantinum ecclesiae iuste regalia contulisse et ecclesiam licite suscepisse. Dum enim ab eis quaerimus, quo iure reges id habeant, respondere solent, ex ordinatione Dei et electione populi. Si ergo Deus ordinando, quod regibus praedictus honor impenderetur, iniuste non fecit, quanto magis et id ordinando, ut ab illa persona ad ecclesiasticam traduceretur, iniustus dicendus non est? Denique si ad hoc quod ipse ordinaverat, tam hic quam ibi voluntati suae electionem populi et insuper hanc traditionem principis concordare voluit, nec ipsum iniuste disposuisse, nec principem male tradidisse, nec ecclesiam illicite suscepisse credendum est. Si dicis priori personae licuisse, quod istam ex sanctitate officii habere nec decet nec expedit, ad hoc, fateor, aliud refugium nescio, nisi quod sanctos apostolicae fidei ac meriti viros, Silvestrum, Gregorium, Ulricum, Bonifacium, Lanpertum, Gothardum aliosque complures ea cognoscimus habuisse. Ego enim, ut de meo sensu loquar, utrum Deo magis placeat haec ecclesiae suae, quae nunc cernitur, exaltatio quam prior humiliatio, prorsus ignorare me profiteor. Videtur quidem status ille fuisse melior, iste felicior. Assentio tamen sanctae Romanae ecclesiae, quam supra firmam petram aedificatam non dubito, credendaque quae credit, licite possidenda quae possidet, credo. Quod enim nullo errore decipi possit, ex hoc probari potest: Et portae inferi non praevalebunt adversus eam. *Quod autem fides eius in aeternum maneat, ex hoc intelligi datur, quod Petro dictum est:* Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua. *Quod vero omnis controversiae ipsius auctoritate et exemplo solvatur scrupulus, in*

Matth. 16, 18.

Luc. 22, 32.

Luc. 5,4. *hoc rursum latenter innuitur, quod Petro dicitur:* Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam. *Haec de sacerdotii regnique iustitia dicta sufficiant. Caeterum si quis subtilius ac profundius inde ratiocinari vult, a nobis minime praeiudicium patietur.*

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIT LIBER QUARTUS.

Oros. VII, 28. 1. Igitur anno ab incarnatione Domini 311. Constantinus 34. ab Augusto patri in regnum successit, religiosi patris haeres religiosior. Inter haec praetoriani milites Maxentium Herculei filium augustum creaverunt, contra quem Severus caesar a Galerio augusto missus Ravennam, fugatur ibique interficitur. Herculeus autem Maximianus, ut audivit Constantinum in Galliis imperatorem creatum, privatum habitum deponens, Constantinum dolo circumvenire cogitat. Verum dum ad hoc in Gallias venisset, a filia sua Constantini uxore proditus et in fugam versus, in Massilia occiditur. Porro Galerius Severo occiso, Licinium imperatorem fecit. Dum ergo persecutionem in christianos per decem annos crudeliter movisset, Galerius a Domino vindicta coelesti percussus poenas solvit. In tantum enim, dissolutis introrsum vitalibus, horrorem venit, ut vermes eructuaret. Cumque desperatus a medicis divinam id ultionem esse cognovisset, a persecutione cessavit. Ipse vero vim doloris non sustinens, diem obiit. Constantino autem, ut supra dixi, a patre in Galliis imperatore constituto, Maximinus et Licinius crudelitatis in nostros et libidinis nullum habentes
Eus. VIII, 16. modum, ad imperium aspirabant. Maxentius quoque Romae multis malis cives premebat. Denique inter caetera eius facinora hoc de ipso dicitur, quod senatorum et maxime nobilium matronas publice abstrahi et ad libidinem suam, ipsis patribus metu oppressis

tacentibus et gementibus, deduci praeciperet. Senatores etiam, vel qui in curia clariores esse videbantur, falsa criminum obiectione proscribi faciebat. Addebat his malis magicae artis nefanda praestigia, ut videlicet mulieribus praegnantibus occisis viscera perscrutarentur, ac praecantationibus daemoniaca arte compositis futura praedicerentur. Itaque dum Euseb. IX, 9.
contra sceleratissimum tyrannum Constantinus imperator religiosus fautorque iam christianae fidei bellum parat, multisque modis anxius ad coelum saepius oculos attollit, nocte sopore depressus ad orientis partem signum crucis igneo fulgore in coelo coruscare videt. Perquirens autem quid esset, angelos sibi dicentes audit: *Constantine*, ἐν τούτῳ νικήσεις, quod est: *In hoc vinces.* Mane expergefactus, milites christianos ad se vocat, cognitoque de hoc quod christianae fidei signaculum esset, laetus ac securus de visione, frontem signo crucis munit, christianumque se futurum, si prospera successerint, promittit. Erat autem multa serenissimo principi anxietas, quod tyrannum non sine magna effusione sanguinis civium superare posset. Dominus ergo tam devotioni principis satis facere, quam afflictioni ecclesiae subvenire volens, ipsum tyrannum miro modo sine periculo tam augusti quam Romani populi perdidit. Naves enim iuxta pontem Molvium in modum muscipulae colligaverat, ut per hoc ignarum huius rei militem venientem deciperet. Iam augustus appropinquabat, iam signa cominus volabant, et ecce tyrannus nutu Dei maniaco raptus spiritu in machinamenta quae hostibus paraverat — iuxta quod scriptum est: *In foveam incidit, quam fecit* — nullo Ps. 7, 16.
comitatus socio, solus iuxta desiderium principis absque utriusque exercitus discrimine periit. Igitur dum Constantinus desiderata victoria potitus, Urbem ingressus fuisset, cum magno tripudio a civibus suscipitur. Cumque ei ad morem triumphus pararetur,

ipse non sibi, sed Christo hanc victoriam attribuendam praedicavit. Crucem etiam, cuius virtute hostis devictus erat, in triumphali loco poni fecit et adorari.

Beda; cf. Ekk. Melciade mortuo, Silvester successerat. Ab hoc iuxta Romanorum traditionem in ecclesia quae sancti Iohannis dicitur, baptizatur. Haec autem conversionis eius causa fuit. Proinde quae in beati Silvestri vita de lepra et conversione eius leguntur, apocrifa videntur. III, 12. Refert tamen Tripartita historia, eum in Nicomedia circa finem vitae baptizatum esse.

Oros. VII, 28. Euseb. IX, 9. 2. Constantinus christianus factus pacem ecclesiis reddidit, cui etiam ad hoc Licinius assensum praebuit. Ambo itaque imperatores datis legibus, Christum, qui rem publicam a tyranno liberaverat, Deum colendum statuunt, initoque consilio Maximino de hoc, qui Orientis imperium tenebat, scribunt. Quo comperto, Maximinus, ne amplius christiani persecutionem pro fide patiantur, scripto praecipit. Reddit etiam causam, quia quanto magis inhiberi videantur, tanto magis crescant, idcirco nullum ad deorum cultum, nisi propria ad id voluntate ducatur, cogendum affirmat. Haec Maximinus cum prae timore augustorum faceret, ex propria id auctoritate se facere fingebat, ipse vero omnium intemperantissimus, moderatissimis principibus non solum aequari voluit, sed et praeferri, brevi quoque interiecto tempore foedere rupto, Licinio bellum inferre parat. Ergo multis tam urbibus quam provinciis profligatis, daemonum fretus auxilio usus instinctu, tandem ad bellum progreditur, pugnamque aggreditur. Ubi dum fundi cernit exercitum, detractis imperii insignibus, calonumque se turbis immiscens, ignominiose, ut dignus erat, fugit e praelio. Inde reversus ad propria, primo quidem sacerdotes suos tanquam deceptores interfecit, post cum dirissimis morbis se a Deo percussum videret, gravissimamque mortem imminere cerneret, sera poenitentia ductus, Deum

christianorum confessus, pro ipsis scripsit hoc modo: *Imperator caesar Galerius Maximus, Germanicus, Sarmaticus, pius, felix, invictus, augustus. Indesinenter curam provincialium nostrorum gerentes, utilitatibus eorum consulentes, quae ad commune et publicum bonum spectant, nunquam desinimus providere. Unde cognitum esse omnibus hominibus non dubito, manifesteque compertum ex eo fomite, quod iussum fuerat a divis principibus Diocletiano et Maximiano parentibus nostris, inhibere conventus christianorum, plurimas direptiones et praedas ab officialibus factas.* Et infra: *Igitur ut in posterum omnis metus vel ambiguitas auferatur, huius edicti nostri lege sanccimus, ut cunctis innotescat, licere his qui christianam sectam religionemque venerantur, hac nostrae indulgentiae largitate, ut unusquisque quemadmodum vult, et prout animo libet, religioni huic solempnitatique deserviat. Sed et orationum domus, id est dominica sua, ut instaurent pro voluntate permittimus. Sane quo in omnibus cumulatior habeatur haec nostra largitio, etiam illud hac lege sanccimus, ut si qua domus, agri, vel quaelibet praeda ex christianorum bonis ante hac parentum nostrorum praeceptis ad fisci ius fuerant sociata, si qua etiam ab aliquo competita sunt, vel si qua distracta aut dono in aliquem collata, haec omnia in antiquum ius christianorum praecipimus revocari, dominisque propriis universa restitui.*

Euseb. IX, 9.

Hanc mutationem dexterae excelsi, quis non miretur? quod homo impiissimus, qui in tabulis aeneis velut in aeternum permansuris nostros proscripserat, tam subito manu Dei tactus, pro ipsis scriberet invitus. Post haec Maximinus gravissimis morborum malis consumptus, amissis primo luminibus, vivendi finem fecit. Licinius vero, qui antea Constantino erga civitatem Dei benignum praebuerat auxilium, instinctu daemonum in furorem versus, a palatio trusos christianos persequi intentat. Contra quem

Euseb. IX, 10. Oros. VII, 28.

Constantinus procinctum movet, victumque in Pannonia primo ac post apud Cybalas, postremo crebris terra marique bellis assurgentem ad deditionem coegit. Sed Herculei Maximiani veritus factum privatum occidit. Constantinum vero et Crispum filios, Constantium et Licinium sororis suae ex praefato Licinio filios, caesares fecit. Ex quibus postmodum, quo zelo nescio, Crispum et Licinium interemit.

Euseb. IX, 10. 3. Itaque cum iam sociis regno perfunctis, Constantinus solus regnaret, regnique teneret monarchiam, pax desiderata diu tribulatae ad plenum redditur ecclesiae, et iuxta quod dicitur: *Vidi impium* Psal. 36, 35. *superexaltatum et elevatum, et transivi, et ecce non erat*, viris impiis et persecutoribus a terra sublatis iustisque de angustia liberatis, velud nube detersa, laetus dies ubique terrarum civitati Dei coruscare coepit. Videres tunc undique latitantes populos ad populos concurrere, et tanquam unius capitis membra in unum corpus adunatos sociari. Cerneres etiam, luctu verso in gaudium, festivitates ac dedicationes ecclesiarum in singulis urbibus, castellis, vicis cum maximo nostrorum tripudio celebrari. Christianus enim imperator haec ex devotione fidei cum summa alacritate fieri volebat. Tunc prima edicta dabantur, ut ecclesiae aedificarentur; tunc primo catholicis hominibus permittebatur, ut ecclesiae eorum praediis ditarentur, et, ut Romanorum habet historia, non solum his serenissimus imperator assensum praebebat, sed et aliis exempla dans, caput omnium in tantum Romanam exaltavit ecclesiam, ut beato Silvestro eiusdem urbis pontifici, insignibus regni traditis, ipse se Byzantium transferret, ibique sedem regni constitueret. Ex hinc Romana ecclesia occidentalia regna, sui iuris tanquam a Constantino sibi tradita affirmat, in argumentumque tributum, exceptis duobus Francorum regnis, usque hodie exigere non dubitat. Verum imperii

fautores, Constantinum non regnum Romanis pontificibus hoc modo tradidisse, sed ipsos tanquam summi Dei sacerdotes ob Domini reverentiam in patres assumpsisse, ab eisque se et successores suos benedicendos et patrocinio orationum fulciendos contendunt, atque ad hoc probandum, quod ipse Constantinus, regno inter filios diviso, alii Occidentem, alii Orientem tradiderit, et sic per successiones Theodosio quoque, et aliis non solum haereticis sed et religiosis principibus cum Occidente Roma sorte devenerit, inducunt. Aiunt enim nunquam tam religiosum principem, quod prius ecclesiae tradiderat, filiis reliquisse, vel tam catholicum imperatorem, utpote Theodosium, quod suum non erat, si ecclesiae esset, usurpasse. Quae omnia diffinire praesentis negocii non est.

4. Intueri tamen libet, quam miro et ineffabili modo civitas Christi inter cives mundi progressa, paulatim crescendo ad tantum fastigium profecerit. Ut enim altius repetam, primo homine creato, a deliciis paradisi lapso, in hac valle lacrimarum vestigium cognoscendae veritatis misericors Deus reliquit. Ab hoc dum hominum genus traduceretur, quibusdam in cognitione veritatis manentibus, plurimis autem exorbitantibus, reservatis civibus suis, reliquos aquis diluvii perdidit. Dum ergo rursum ab his genus hominum propagatur, oblitterata paulatim in eis cognitione veritatis, error crescere cepit in tantum, ut circa tempora decimi a Noe Abrahae excepto ipso uxoreque sua paucos invenias cives Ierusalem. Ab ipso quoque utriusque civitatis cives, a filio etiam suo Ysaac duos, quos dixi, populos ortos invenies. A tercio vero Iacob, qui et Israel, natos repperies 12 principes populi Dei, qui ab ipso vocatus est Israel. Hic in Aegyptum descendens, cum inter cives mundi diu peregrinaretur ac in ipsa peregrinatione sua in multum crevisset populum, pro-

digiis ac signis ad terram patrum suorum, accepta in itinere tanquam viatico lege, inducitur, multisque bonis ibi temporalibus acceptis, quamvis processu temporum reges potentissimos haberet, nunquam tamen in monarchiam regni obtinuit. Cum vero Dominus civitatem suam dilatare vellet et ab illo populo in omnes gentes diffundi, peccatis suis exigentibus, regnum debilitari ac ipsum captivari permisit populum; ipse vero in gentibus, quas ad fidem suam vocaturus erat, regnum Romanorum, quod caeteris dominaretur, constituit. Quod dum ad optimum statum summumque imperii apicem profecisset, Christum filium suum carnem suscipere voluit,
Ioh. 1, 11. qui cum iuxta euangelium in propria venisset, et a suis non receptus, quin imo ab eis contumeliose tractatus, cruci etiam affixus fuisset, iusto iudicio assumptis de illo populo electis, caeteri excaecantur, ac datis induciis, cum non resipiscerent, miserabiliter captivati, in omnes gentes disperguntur. Dominus ergo civitatem suam de illo populo ad gentes transferens, primo humiliari, contempni, multis ma-
Hebr. 12, 6. lis atteri, iuxta quod scriptum est: *Flagellat omnem filium quem recipit*, voluit. Sed quia flagella dum modum excedunt, tanquam medicina ultra modum sumpta animum potius frangunt quam emendent, desolatam et humiliatam, ut supra dixi, tempore quo decuit, exaltavit ecclesiam. Ut etiam securior de regni coelestis promissione fieret, regnum ei temporale regnorum omnium maximum tradidit, sicque, ut dixi, paulatim civitas Dei crescens, ad summum apicem ac monarchiam profecit. Et notandum, quod ante incarnationem suam civitas Dei ad plenum honorata non fuit, postmodum vero cum assumptam carnem ad coelos attolleret, et quasi accepto regno iuxta parabolam, regnum suum, quod est ecclesiam, ad summum fastigium, quo altius nichil in terra, provexit, ut per hoc civibus mundi

se non solum Deum coeli sed et dominum orbis ostenderet, civesque suos patriae dulcedinem ex peregrinationis prosperitate doceret appetendam.

Nec movere debet, quod supra mutationes et miserias rerum, nunc vero prosperitates earum, viam nobis ad patriam esse diximus. Sicut enim tam varietas eius quam prosperitas stultum amplius ad amorem suum provocant, sic utraque sapientem ea qua diximus contemplatione a se abstractum ad amorem patriae inflammat. Unde puto sapientem in libro qui ecclesiastes, id est concionator, vocatur, tam calamitatibus quam prosperitatibus mortalium inductis, de utrisque concionari, ut utriusque consideratione status ad contemptum mundi amoremque patriae se allici luce clarius ostenderet. Unde cum de utraque satis habundeque concionaretur parte, illo ad quem omnia tendunt fine litem decidit. *Finem*, inquit, *loquendi pariter omnes audiamus. Deum* Eccl.
time, et mandata eius observa: hoc est omnis homo. 12, 13.
Et ut cognoscas, quod una eademque res, quae stultum ad voraginem viciorum trahit, sapientem ad coelestis vitae desiderium mittit, audi prophetiam: *Quia delectasti me*, ait, *Domine, in factura tua et in* Psal.
operibus manuum tuarum exultabo. Subiungitque: 91, 5.
Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget ib. 7.
haec. Ac si diceret: Factura tua, quae cur vel ad quid facta sit, a stulto non cognita, illum ad perniciosum sui amorem inordinate trahit, me ad te cognoscendum, qui illam pulchram et delectabilem ipse pulcherrimus et suavissimus fecisti, accendit. Civitas igitur Christi pene omnia sibi, excepta immortalitate, promissa in praesenti iam accepisse cernitur. Denique ut per ea quae iam impleta vides caetera quoque quae promittuntur sine dubio implenda cognoscas, vide crucem Christi, ignominiam eius, supplicium eius, totique orbi ante solo nomine horribile, iam in tantam profecisse gloriam, ut a regi-

bus adoretur, omnibusque pene hominibus factum sit amabile ac venerabile. Cerne quod iam reges inde insignia sua decorari gloriantur, unde antea sceleratis et flagitiosis supplicia inpendebantur. Si ergo Deus sic honoravit supplicium suum, quomodo honorabit corpus suum, sanctos suos, imaginem suam? Argumentum igitur futurae beatitudinis sapientis animo prosperitates sunt praesentis tranquillitatis. Sed iam ad hystoriae seriem revertamur.

5. Constantinus, ut dixi, sedem regni Byzantium transtulit, eamque omnium pene urbium divitiis locupletatam ex nomine suo Constantinopolim vocavit, quae ex hinc et ob hoc regia urbs vel Neoroma vocata, patriarchalemque sedem sortita, secundum locum post Romanam ecclesiam, quem prius Alexandrina habuerat, obtinuit. Ex hoc regnum Romanorum ad Graecos translatum invenitur, mansitque propter antiquam Urbis dignitatem solo nomine ibi, re hic, sicut et Babyloniorum. Vide regno Christi crescente, regnum mundi paulatim inminui. Igitur dum civitas Christi multis modis proficeret, pacemque exterius ab hostibus haberet, hostis humani generis
Hieron. diabolus intus eam lascescere attemptat. Dum itaque Petro persecutionis tempore martyrio coronato, Achillas Alexandrinam sedem gubernandam suscepisset, hoc in pace ecclesiae defuncto, eandem Alexander regebat ecclesiam. Huius diebus omnium spurcissimus Arrius presbyter, nefandissimam haeresim de inaequalitate Trinitatis condidit. Contra quem celeberrimum illud Nicaenum congregatur concilium, dampnatoque ibi cum fautoribus suis Arrio, fides catholica in praesentia principis roboratur.

Fuerunt his diebus clarissimi regni Christi principes Paulus et Antonius primi heremitae, quorum prior persecutionem Decii fugiens ac in desertis latitare cupiens, necessitatem vertit in voluntatem, ibique contentissime vivens, plenus dierum moritur,

animaque eius inter choros prophetarum et apostolorum deducta cernitur ab Antonio. Alter vero et ipse sanctissimae et artissimae vitae, multis ad artioris vitae zelum provocatis, in pace quievit.

Circa idem tempus Helena Constantini mater crucem Domini Hierosolimis invenit, mediaque parte eius ibi relicta, alteram ad urbem regiam transportavit. Unum quoque sacrorum clavorum fabricari fecit, ac inde filio suo augusto compegit frenum. Prophetiam ibi impletam esse volunt, qua dicitur: *Et erit quod in freno est, sanctum Domino vocabitur.* Eodem tempore ulterior India occasione duorum puerorum, quorum unus Edisius, alter Frumenticius vocabatur, verbi Dei semina accepit, ubi et postmodum Frumenticius episcopus ordinatus, multis virtutibus claruit. Gens quoque Hyberorum, quae sub axe Pontico iacet, mulieris captivae occasione fidem recepit. Quae qui plenius scire desiderat, in ecclesiastica Ieronymi historia inveniet. Constantinus ferocissimam gentem Gothorum in Sarmatarum regione delevit. Dalmatium vero fratruelem suum, Galli et Iuliani fratrem, caesarem fecit. Ipse autem cum in Persas ire proponit, in via publica iuxta Nicomediam, re publica bene ordinata ac filiis tradita, 30. imperii sui anno moritur.

Ruf. x, 7. 8. Zach. 14, 20. Ruf. x, 9. Rufin. x, 10. Oros. VII, 28.

6. Anno ab incarnatione Domini 341. Constantino successit cum duobus fratribus Constante ac Constantino Constantius filius suus, 35. ab Augusto. Hic a quodam presbytero Arrii discipulo deceptus in Arrianam haeresim incidit. Causa autem erroris haec fuit. Soror patris sui augusti moriens praedictum presbyterum fratri cum summa diligentia commendaverat. Dum ergo et ipse in suburbana villa Nicomediae moriens inter filios regnum partitur, Constantius, cui regnum Orientis sorte devenit, forte aberat; cui testamentum pater per Arrianum illum misit, obtestans eum ne alii traderet. Pres-

Rufin. x, 11.

byter cum testamento regnum tradens Constantio, in tantum familiaris efficitur principi, ut facile veneno pernitiosissimi dogmatis imbutum eum ad suam sectam traheret. Eusebius, Nicomediae episcopus eodemque veneno infectus, Arrium, qui ob perfidiae suae virus ab Alexandro venerabili episcopo Alexandria pulsus erat, revocari conciliumque congregari suadet, et sic iussu principis tam Alexander quam Arrius ad audientiam Constantinopolim vocantur. Itaque tota nocte vir Dei Alexander in oratione iacens causam ecclesiae Domino commendabat. Mane facto Eusebius Arrium ad ecclesiam vocat; qui dum in itinere humanae necessitatis causa ad secessum declinat, iusto Dei iudicio blasphemiae ac foetidae mentis poenas solvens, in foetido ac turpi loco eviseratus moritur. Fautores sui pudore ac confusione pleni diffugiunt. Imperatorem vero rem gestam celando per eunuchos contra catholicae fidei doctores amplius accendunt. Non multis post diebus Alexandro mortuo, Athanasius substituitur. Hic ferventis ingenii et in ecclesiasticis negociis vigilantissimus, non solum contra haereticorum versutias solertissimus fuit, sed et contra imperatorum potentiam fortissimus extitit agonista. Cuius virtutes, agones et labores qui scire vult, legat Tripertitam hystoriam vel ecclesiasticam a Ieronymo scriptam.

Rufin. 7. Constantinus dum Constantem fratrem bello
X, 11. H. trip. insectatur, non longe ab Aquileia iuxta Alsam flu-
IV, 4. vium a ducibus eius occiditur. Constantius occiso
Constantino, solus Orientem, Constante Occidentem
habente, tenuit. Nam Dalmatius caesar, patruelis
Hieron. eorum, a militibus ante occisus fuerat. Igitur haeretici verentes, ne forte, si Athanasius adeundi principem locum haberet, catholica eum fide imbueret, circumvento prius augusto, Athanasium sceleratum et flagitiosum mentiuntur, ostenduntque in argumentum cuiusdam Arsenii brachium, quod ab ipso

magicae artis gratia praecisum dicebant. Quod idcirco fecerunt, quia praefatus Arsenius ab Athanasio certis de causis de ecclesia pulsus, ubi esset ignorabatur. Itaque iussu imperatoris apud Tyrum congregatur concilium, positoque in causa Athanasio, producitur Arsenius. Qui dum utrasque manus haberet, calumpniatorum apparuit mendatium. In eodem etiam concilio meretrix, quae se ab eo corruptam profiteretur, inducitur. Sacerdos Christi presbyterum suum Timotheum monet, ut pro se loquatur. Ille vero dum quaereret ab ea, si ipse scelus hoc perpetraverit, *Tu tu*, inquit, *in illo loco hoc fecisti.* Tum omnes ridiculosus pudor habere coepit, nec propterea persecutio principis in Athanasium cessavit, quin immo post multa pericula ad fratris imperium in Occidentem eum fugere compulit. A quo humane susceptus, honorifice habitus, ac postmodum in kathedram suam potenter remissus est. Ibidem manens in ecclesia Treverorum sub Maximino eiusdem ecclesiae sacerdote, *Quicunque vult*, a quibus- Hieron. dam dicitur edidisse.

8. Eo tempore Liberius Romanus pontifex, habita H. trip. V. prius cum imperatore disceptatione, in qua eum Rufin. X, 22. Constantius tanquam civitatis suae episcopum primo commonendum, post obiurgandum putavit, in exilium truditur, Felixque diaconus suus ab haereticis ei subrogatur. Inter hunc Liberium et Silvestrum medius sedit Iulius. Hisdem diebus Victorinus rethor Hieron. et Donatus grammaticus Romae clari habentur. Floruerunt tunc civitatis Dei principes Paulinus Treverensis*, qui Maximino successerat, Dyonisius Medio-

* *Huic loco Admuntensis saec. XII. monachus quaedam ex Reginone (SS. I, 524b) excerpta adnotavit 4, quibus ex suo ingenio haec addidit:* Paulini Treverensis apud Frigiam in exilio mortui corpus Treverim reportatum usque hodie in quadam cripta, nullis aliunde sustentaculis nitens, divino nutu mirabiliter in aere dependet.

lanensis, Eusebius Vercellensis, Hilarius Pictaviensis, episcopi. Qui omnes ob fidei catholicae testimonium in exilium missi feruntur. Ex quibus Hilarius non solum verbo et exemplo ecclesiam Dei informavit, sed etiam multa scripturarum monimenta, Gallicanam subtilitatem et eloquentiam redolentia, reliquit. (Rufin. X, 19. Hieron.) Pulso de sede propria Athanasio, Georgius procaciter sibi episcopatum vendicabat. Antiochena et Ierosolimitana ecclesia his malis plurimum laborabant. Non solum autem ille, sed ubique terrarum diffusa civitas Christi his intestinis malis angebatur.

(Oros. VII, 29.) 9. Constans autem adversus Saporem Persarum regem, qui Mesopotamiam invaserat, vario novem eventu gessit praelia. Novissime dum indiscrete pugnam adoriri cogitat, nocte victus aufugit, ac postmodum in oppido Helena, iuxta Hispaniam, dolo Magnentii occisus est. Magnentius apud Augustodunum imperium invasit. In Illirico Veteranionem quendam senem imperatorem milites creant. Nepotianus Constantini sororis filius, imperium usurpans, a Magnentianis ducibus opprimitur. Igitur dum Constantius fratrem ulcisci statuit, Veteranionem quidem primo purpuram deponere compellit, et post Magnentio bellum indicit. Pugna horribilis cum maximo Romanorum detrimento committitur. Magnentius tamen victus non multo post apud Lugdunum se ipsum interfecit. Decennius etiam frater eius, quem ipse in Galliis caesarem fecerat, laqueo se apud Senonas suspendit. Constantius vero Gallum patruelem suum caesarem factum, tyrannice agentem, peremit. (H. trip. VI, 1.) Post haec Iulianum fratrem Galli caesarem legit ac in Gallias misit. Hic primo ab augustis clericus factus ac lector ordinatus, a perversis hominibus deceptus, militiae cingulum sumpserat. (Oros. l. c.) Iulianus oppressas ab hoste Gallias, fusis Alamannis ac Germanis Rheno flumine seiunctis, in priorem statum restituit. (H. trip. VI, 1.) Dumque his elatus successibus in

templum quoddam veniret, corona subito super caput eius cecidit. Quo viso, milites imperium sibi a diis omine affirmant auguriatum. Qua vesania priorique prosperitate deceptus Iulianus, augusti nomen usurpat, fidemque Christi abdicat. Inter haec Oros. l. c. Constantius adversus Parthos procinctum moverat, sed Iuliani fraude comperta, dum ad civile bellum revertitur, anno imperii sui 24. in via moritur.

10. Anno ab incarnatione Domini 364. Iulianus Hieron. Constantio mortuo, 36. ab Augusto imperium assumpsit. Hic primo velut antecessoris sui facta ar- Rufin. X, 26. guens, episcopos ab exilio revocari iubet, post vero ecclesiam Dei arte potius quam vi persequi intendat. Denique tantum religionis consideratione removen- Oros. VII, 30. dos eos a ludis, a sacramento militiae arcendos, Rufin. X, 32. postremo ab omni terrena possessione, utpote quibus propria lex dicat: *Nisi quis renunciaverit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus*, cohibendos decernit. Templa vero paganorum aperiri H. trip. VI, 4. iussit, fastigia imperialia, utpote cocos, eunuchos, ib. VI, 1. tonsores, publicum cursum caballorum et mularum, tanquam philosophus amputavit, lectionique nocte vigilans et scribens, die scripta in senatu recitans, operam dedit. Unde et philosophos super omnes amplexatus fuit, solusque imperator post Iulium Caesarem philosophiae studium coluit. Scriptis vero suis non solum antecessores suos imperatores, sed etiam christianos laceravit. Unde de ipso Socrates in Tripertita historia sic ait: *Ut cocos atque tonsores expelleret, opus philosophi non tamen imperatoris egit; ut autem detraheret atque laceraret, neque philosophi neque imperatoris fuit.*

Ea tempestate praeclari civitatis Dei cives fuere Hieron. Miletus Antiochenus, Maris Calcedonensis, Basilius Prosp. H. trip. VI, 6. Caesariensis, Gregorius Nazanzenus episcopi; quorum unus Maris provectus aetate et moribus oculisque inbecillis, Iuliano in urbe regia Fortunae

sacrificanti in faciem restitit, eumque impium et sine deo apostatamque, ut Zosomenus in Tripertita refert historia, vocare non metuit. Cui dum Iulianus tanquam philosophicae pacientiae nichil aliud quam caecitatem improperasset, dicens: *Neque Galilaeus Deus tuus te curare potest*, respondisse fertur:
Rufin. XI, 9. *Ego Deo meo pro caecitate gratias ago, quia hoc*
cf. H. trip. VI, 14. 37. *ideo est gestum, ne te videam pietate nudatum.* Basilius vero et Gregorius ex philosophica et here-
Rufin. XI, 9. metica vita ad culmen sacerdotii assumpti, non solum huic tyranno et Valenti haeretico auctoritate pontificali restitere, sed et scripturarum suarum monimenta utilia admodum et profunda ecclesiae Dei
H. misc. reliquere. Iulianus ex subtilitate ingenii philosophos, ut dixi, sectare volens, in tantam super se levatur vesaniam, ut iuxta Pytagoram spiritum in se Alexandri requievisse diceret, ipseque ad instar eius totum orbem sibi subiugare pararet. Huius rei gratia dum adversus Persas procinctum moveret, a quodam in
Hieron. insidias vocatur. Ubi dum ex sterilitate locorum miles deficeret, ipse telo in incertum misso post an-
H. trip. VI, 47. num et menses 8, ex quo imperare coeperat, ex quo vero caesar ordinatus fuerat anno 7, aetatis 31, ictus interiit. Fertur de ipso, quod cum iaculum contra se venire videret, ex divina id animadversione fieri cognoscens, non ad poenitentiam motus, sed ad obstinationem devolutus, ore blasphemo diceret: *Vicisti, Galilaee.* Hoc enim nomine Christum vocare solitus erat. Sic ergo Dominus civitatem suam ab impiissimo tyranno, qui christianorum sanguinem
Act. SS. Iun. II, p. 944. diis suis voverat, ad plenum liberavit. Legitur in vita beati Basilii, ex precibus eiusdem sancti viri, eo quod Caesaream Cappadociae, cui praesidebat, in reditu funditus delere decreverat, hoc telum a
cf. Ekk. beato Mercurio martyre caelitus missum, in argumentumque huius rei ferrum, quod iuxta eiusdem martyris tumbam iacebat, cruentum mane dicitur

fuisse inventum. Quia vero Porphirius et Kalixtus et H. trip.
caeteri fautores eius sapientiam pietatemque Iuliani VI, 47.
praedicant, qualia post mortem eius simulacra magicae artis gratia instituta inventa fuerint, breviter aperiam. Ait ergo Socrates in Tripertita hoc modo: H. trip.
Cumque mortuus fuisset, et impio pius successisset in VI, 48.
imperium, ingredientes in templum viderunt mulierem a capillis appensam, extensas habentem manus, cuius uterum aperuerat, ut Persarum victoriam in iecore eius inspiceret. Hoc scelus in Carris inventum est. Verum in Antiochia plurimas arcas in palatio aiunt fuisse repertas humanis capitibus plenas, et innumera in puteis dimersa corpora mortuorum. In qua civitate comperta nece eius, non solum in ecclesiis nostros sed et in theatris paganos exultantes resultasse praefatus scriptor commemorat, et clamasse: *Maxime fatue, ubi sunt vaticinia? Vicit Deus et christus eius.*

11. Anno ab incarnatione Domini 366. Iuliano Hieron.
mortuo ac in summo discrimine posito milite, Iovi- H. trip. VII, 1.
nianus natione Pannonius, vir christianissimus, votis omnium petitur. Qui dum se gentilibus, eo quod christianus esset, imperare non posse diceret, et ipsi se christianos affirmabant, Iovinianus ergo 36. ab Augusto imperator creatur. Hic pro exercitus peri- Oros.
culo cum Sapore rege Persarum foedus Romanis VII, 31.
quidem inglorium sed tempori congruum iniens, tradito quodam oppido cum superiori parte Mesopotamiae militem redemit. Cumque esset catholicus, episcopos a Constantio in exilium trusos ad proprias sedes revocavit, templa deorum claudi fecit, ac sacerdotes eorum fugavit. Athanasium vero catho- H. trip.
licae fidei defensorem, ut eum de fide imbueret, VII, 3. 4.
scripto rogavit. Cui ille assumptis probatioribus episcopis, rescripsit in hunc modum: *Piissimo atque clementissimo victori augusto Ioviniano Athanasius et reliqui episcopi convenientes ex persona omnium episco-*

porum Aegyptiorum, Thebaidis et Libyae. Decet Deo amabilem principem discendi habere voluntatem desideriumque coelestium. Sic enim vere et cor habes in manu Dei, et imperium cum pace multis annorum curriculis gubernabis. Volente igitur a nobis tua discere pietate catholicae ecclesiae fidem, gratias ob hoc Domino referentes, curavimus ut prolatam ab omnibus patribus in Nicaea tuae pietati insinuaremus fidem. Hanc enim repudiantes quidam nobis equidem frequenter insidiati sunt, eo quod Arrianae non consentiremus insaniae. Arrius enim quidam eiusque sectatores erumpere et impietatem adversus eam introducere temptaverunt, dicentes, ex non extantibus et creaturam atque facturam convertibilemque esse filium Dei, plurimosque per talia seduxerunt, ita ut etiam qui aliquid esse videbantur, blasphemia huiusmodi traherentur. Et post pauca: *Necessario considerantes laesionem, quae huiusmodi causa contra populum generatur, offerre tuae pietati confessionem concilii Nicaei curavimus. Est autem haec Nicaei concilii fides: „Credimus in unum Deum patrem omnipotentem", et caetera. Eos autem qui dicunt: „Erat quando non erat, et antequam nasceretur, non erat", et quia non extantibus factus est, aut ex altera subsistentia vel substantia, dicentes esse aut creatum, aut convertibilem, aut mutabilem filium Dei, hos anathematizat sancta catholica et apostolica ecclesia.* Quas litteras imperator legens, gratanter suscepit, fidemque catholicam datis roboravit edictis. Legem etiam, qua sacrarum virginum non solum raptores et violatores sed et inpudici inspectores capite plecterentur, promulgavit. Verum Athanasius ad imperatorem Antiochiae morantem venit, eumque familiari usus colloquio de fide catholica informavit. Ipse autem christianissimus princeps ab Antiochia Tharsum Ciliciae adiit, ibique praedecessoris sui Iuliani corpus honorifice sepeliens, consul vocatus est. Inde ad Illiricum

H. trip. VII,4sq.

digrediens ac per Galatiam iter agens, in domo qua- Oros.
dam nuper calce illita, dum prunae ponerentur, ex VII, 31.
calore prunarum et nidore parietum suffocatus, im-
matura morte 33. aetatis suae anno, imperii vero Hieron.
8. mense regno simul et vita perfunctus obiit.

12. Anno ab incarnatione Domini 367. Valenti- H. trip.
nianus item Pannonius ac mediocri stirpe ortus, sed VII, 7.
animi ac corporis magnitudine valens et urbanus,
38. ab Augusto consensu militum in Nicaea sumpsit
imperium. Is dum sub Iuliano augusto millenarius Oros.
ac circa palatium constitutus esset, ipso quadam die VII, 32. H. trip.
Fortunae templum ingrediente, ministrisque templi VI, 35.
introeuntes gentili ritu purificare volentibus, dum
imperatorem praecederet, guttam forte aspersionis
in clamide habuit. Quod aegre ferens tanquam eius-
modi non purgatus sed pollutus expiationibus, mi-
nistrum templi vere fortis et strenui militis officium
gerens, pugno percussit. Ob quam causam a Iuliano
militia trusus custodiaeque mancipatus, post eius
mortem iuxta promissum Domini centuplum reci-
piens, pro militia imperium est adeptus. Hic Valen- H. trip.
tem fratrem suum imperii socium legit; Procopium VII, 7.
etiam tyrannum cum complicibus suis occidit. His Oros. l. c.
diebus terrae motus maximus pelagus quoque ex-
cussit, quod plurimas insulas et urbes involvit.

13. Anno imperii sui 4. Gratianum filium suum Oros.
imperatorem fecit. Tunc apud Atrebates vera lana VII, 33.
pluviis mixta descendisse dicitur. Valentinianus H. trip.
Auxentio Mediolanensium episcopo defuncto, con- VII, 8.
cilium convocat episcoporum, habitoque exhortatio-
nis verbo, eos pontificem eligere suadet. Cumque
clamore oborto alii hunc, alii illum peterent, Am-
brosius tandem praeses et catecuminus ab omnibus
exposcitur. Videns ergo princeps omnium vota in
eum concurrere, baptismi gratiam primum consecu-
tum, sacerdotem eum ordinari praecepit. Sic Am-
brosius, qui non solum factis, sed et dictis et scriptis

plurimum ecclesiam Dei postmodum foecundavit, baptismi simul et sacerdotii dona suscepit. Verum imperator in Illirico synodum congregavit, ibique Nicaeno concilio confirmato, ipse cum sociis regni
H. trip. augustis scripsit hoc modo: *Imperatores maximi, pii,*
VII, 9. *victores, augusti Valentinianus, Valens et Gratianus episcopis dioceseos Asiae, Phrigiae, Carophrigiae, Pacatianae in Domino salutem. Tanto concilio in Illirico celebrato et subtiliter habita quaestione de salutari verbo, ostenderunt ter beati pontifices, Trinitatem consubstantialem Patris et Filii et Spiritus sancti, quam nequaquam declinantes, iusta ministeria religionis magni regis exercent. Hanc ergo praedicari decrevit nostra quoque potentia, ita tamen ut non dicant aliqui: „Sequimur religionem imperatoris, hanc patriam gubernantis, et non illi potius obedientes, qui nobis salutis mandata contradidit". Euangelium namque Christi*
Matth. *nostri sic ait: „Reddite quae sunt caesaris caesari, et*
22, 21. *quae sunt Dei Deo".*

Hieron. 14. His diebus Damaso post Liberium in urbe Roma sedente, Athanasius post multos agones 46.
H. trip. pontificatus sui anno beato fine quievit, Petrumque temptationum suarum socium sibi substituit. Quem Lucius Arrianus sedem invadens, Romam fugavit.

Per idem tempus florebat Aegyptus multis sanctorum milibus ex Antonii discipulis in heremo philosophantibus. Ex quibus duo Macharii, Ysidorus, Pambos, Moyses et Beniamin, Sciron, Helias et Paulus, Hilarion, Pachumius, Iohannes et alii quam plures signis et prodigiis apostolicis caeteris morta-
Rufin. IX, 8. libus eminebant. Quorum virtutes vitamque conti-
cf. nentissimam ac humanam fragilitatem transcenden-
Theod. IV, 23. tes labores qui scire cupit, legat Ieronymum et eam
Theod. IV, 22. quae Tripertita vocatur Vitasque patrum. Ex quibus Moyses dum ad episcopatum traheretur, Lucioque tanquam Alexandrinorum praesuli consecrandus offerretur, publice haereticum eum nominans, pollutas

et cruentas manus, quibus sanctos et orthodoxos pro fide catholica in exilium miserat, sibi inponi abnuit, et ab episcopis qui exulabant, sacerdotium suscepit.

Inter haec Valens imperator, qui primo catholicus fuerat, amore uxoris tanquam Evae suae illectus, fraudeque Eudoxii Constantinopolitani episcopi Arriani circumventus, ab eo baptizatus, in Arrianam haeresim incidit, atque ad infelicitatis suae cumulum miserrimo iure iurando ad servandum impietatis dogma se obligavit. At Valentinianus fortissimam gentem Saxo- Oros. VII, 32.
num, Francorum terminum invadentem, bello pressit. Burgundiones etiam, qui quondam a Druso Tyberio subacta interiori Germania, inde progressi Gallias occupavere, gravi praelio devicit. Ipse vero dum contra Sarmatas, qui Pannonias occupaverant, bellum parat, anno imperii sui 11. apud Brictionem oppidum moritur.

15. Anno ab incarnatione Domini 383. Valens 38. Oros. VII, 33.
ab Augusto Orientis imperium rexit, Gratiano et Valentiniano, Valentiniani filiis, regnum Occidentis gubernantibus. Hic Arrianorum, ut supra dixi, errore deceptus, legem dedit, ut monachi ad militiam cogerentur. Unde multi in Aegypto milites Christi dum terreno regi militare recusant, martyrio coronantur. Inter haec nigromantica arte, quis post eum regna- H. trip. VII, 35.
turus foret, perscrutatur, monstratisque sibi quatuor litteris Θ E O Δ omnes quos has litteras in capite nominum habere comperit, necari fecit. Ex quo factum Oros. l. c.
est, ut Theodosium comitem, Theodosii, qui post imperio praefuit, patrem, quamvis ab eo contra Firmium missus, tam ipsum Firmium quam ab ipso Maurorum gentes in seditione concitatas delesset, occidi praeceperit. Qui prius apud Kartaginem baptismi consecutus gratiam, percussori sponte iugulum praebuit. Interea Gratianus Christi fretus auxilio apud Argentarium Galliae oppidum cum parvo Romani militis detrimento plus quam 30 milia Alemanorum fudit.

H. trip. VIII, 13. 16. Circa idem tempus controversia in regno Gothorum inter Fridegernum et Athalaricum orta, Fridegernum debilioris causae gratia Romanorum auxilium postulare compulit. Qui dum ad Valentem venisset, accepto ab eo milite, Athalaricum in fugam vertit. Volens autem beneficia recompensari principi, eius perniciosum dogma amplexatus est. Et hinc Gothi Arriani effecti sunt. Gulfilas Gothorum episcopus litteras tunc Gothicas invenit, in quas cum divinas scripturas vertisset ac in regno Athalarici praedicare coepisset, Athalaricus, eo quod paganus esset, multos ex eis suppliciis affecit, quos Arriani pro martyribus venerantur. Non multo post Gothis iam inter se pacatis, Hunorum gens horribilis, tanquam ex incubis et Iord. de reb. Get. c. 24. meretricibus, ut Iordanis refert, originem trahens, ducatu cervae de Maeotidis paludibus egressa, fortissimam gentem Gothorum cum rege suo Hermanarico in tantum terruit, ut praefatus rex, qui multas ante nationes domuerat, tam huius gentis horrore quam inflicto sibi a quodam milite suo fraudulenter vulnere, 110 annorum mortuus sit. Ostrogothorum hunc regem fuisse scribit Iordanis. Duo enim regna Gothos habuisse, quorum aliud Wisegothorum, aliud Ostrogothorum, praefatus scriptor, qui et ipse Gothus erat, commemorat.

Post mortem Hermanarici fracti animo Gothi, rursus ad Valentem mittunt, locum habitationis petunt. Iord. 25. 26. Quibus Valens in Trachiis habitare concessit. Porro dum ex odio et invidia vicinorum incredibili fame laborarent, vocati a quodam duce dolo ad convivium, insidias primo praecaventes, ipsos qui eos invitaverant, sternunt, post tota terra igne et ferro depopulata, ubique diffunduntur. Contra quos Valens ab Antiochia procinctum movens, sera poenitentia ductus, Oros. VII, 33. katholicos ab exilio revocari iubet episcopos, ipse tamen a perfidia sua propter ius iurandum non recessit. Pugna in Trachia conseritur, ubi dum Romanus

fugatur exercitus, imperator sagitta sauciatus, in cuiusdam villulae casa fugiens, latitare voluit. Quem insequentes Gothi, anno imperii sui 15, post mortem vero fratris sui 4, cum casa pariter incendunt. Iusto Dei iudicio id factum creditur, ut qui eos veram fidem petentes igne perfidiae accenderat, ipse ab eis igne materiali accensus, communi quoque careret sepultura.

17. Anno ab incarnatione Domini 383. Gratianus 40. ab Augusto imperium, quod cum Valente ante habuerat, cum Valentiniano fratre obtinuit, qui rei publicae subvenire volens, Theodosium natione Hispanum, fortem ac religiosum militem, apud Syrmium purpura indutum, imperatorem Orientis fecit. Huius diebus synodus secunda 150 episcoporum sub Damaso papa adversus Macedonium et Sabellium, quorum prior Spiritum sanctum per Filium factum dicebat, alter vero sine personarum discretione eundem Patrem quem et Filium dicebat, alter vero sine personarum discretione eundem Patrem quem et Filium esse asserebat, in urbe regia congregatur, dampnatisque et anathematizatis simul cum Arriana his haeresibus, fides confirmatur catholica. Theodosius vero tam virtute quam prudentia Gothorum gentes devicit, foedereque cum Athalarico rege eorum inito, ipsum ad se Constantinopolim vocavit. Quo cum venisset Athalaricus, diem ultimum clausit. Gothorum vero gentes virtutem et mansuetudinem principis videntes, Romanorum se subdidere imperio. Theodosius Archadium filium suum socium imperii legit. Inter haec Maximus arrepto per tyrannidem in Britannia imperio, Gratianum sexto post mortem Valentis imperii sui anno in Galliis interfecit, fratremque suum Valentinianum Italia expulit. Qui ad Theodosium fugiens, paterne ab eo excipitur.

Oros. VII, 34. cf. Prosper.

Beda de 6 aet. m. H.m. IX, 16.

Oros. VII, 34.

Oros. VII, 35.

18. Anno ab incarnatione Domini 388. Gratiano interfecto, Theodosius 41. ab Augusto Romanum im-

perium solus obtinuit. His diebus civitas Christi,
sopitis tam forensibus quam civilibus malis, plenum
gaudium pacemque perfectam habere coepit. Floruerunt autem tunc illustres viri, moribus vita ac
scientia graves, Martinus Turonorum episcopus, Am-
cf. Prosper. brosius Mediolanensis antistes, Severinus Coloniensis
praesul, Ieronymus presbyter; Augustinus quoque
catecuminus ab Ambrosio tunc baptizatus invenitur.
Itaque christianissimus princeps ulturus occisum,
Oros. l. c. restituturus vero exulantem, adversum Maximum, in
Deo magis quam in homine confidens, procinctum
movet. Quem in Aquileiensium finibus aggressus
interemit. Quo viso Andragatius comes, qui eius fau-
H. trip. IX, 23. tor erat, semet mergendo necavit. Peracta victoria,
Theodosius cum Honorio filio suo parvulo Romam
venit, ibique ordinata bene re publica et Valentiniano
Occidentis imperio relicto, Constantinopolim rediit.
Porro Valentinianus dum ad Gallias revertitur, fraude
Arbogasti ac Eugenii laqueo, ut a quibusdam dicitur,
Oros. l. c. suspenditur, Eugeniusque ab Arbogasto imperator
Ruf. XI, 31. creatur. Quidam tamen dicunt, eum propriis manibus ex dolore hoc genus sibi mortis intulisse.

Hic est Valentinianus, qui ab Ambrosio catecuminus factus, antequam baptismi gratiam perciperet,
morte huiusmodi praeventus est. Qua de re praedictus
episcopus epistolam lugubrem dictavit, quae sic incipit: *Ventrem meum doleo v. m. d.* In qua ab eodem
dictum invenitur: *Quia quem in Christo regeneraturus
eram, amisi, ipse vero gratiam quam poposcit, non
amisit.* Ex qua auctoritate quidam nostri temporis
theologi divinant, post promulgatam euangelii sen-
Ioh. 3, 5. tentiam, qua dicitur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua
et Spiritu sancto n. p. i. t. i. r. Dei*, aliquos sine sacramento baptismi vel effusione sanguinis ob testimonium passionis Christi vel attestatione dominica salvari posse, sic ratiocinantes, quod non alligavit Deus
sacramentis potentiam suam, non bene considerantes

quid, secundum quid loquantur auctores, quid opinando, quid asserendo, quid ex magnitudine doloris semet consolando. Quod tametsi verum sit, Dei potentiam regulis ecclesiasticis vel sacramentis non cohiberi, michi tamen qui christiana regula stringor, necessarium erit credere, praeter hoc neminem salvari posse. Quare quamvis Deo tanquam omnipotenti, Iudaeum vel gentilem vel non baptizatum sine effusione sanguinis, ut dictum est, vel attestatione propria possibile sit salvare, michi tamen hoc credere erit inpossibile, et ita divina potentia in talibus, non sibi, sed michi alligatur. Et mirandum, si hoc pietate ducti dicunt, quare non eadem pietate hoc de parvulis sentiant. Quod si obiciunt, quod isti tanquam adulti credere possunt, quod non illi, audiant quod illi solo originali delicto obligati tenentur, quod non isti. Restat ergo ut nos cum illis ac illi nobiscum divinam admiremur in talibus, non discutiamus potentiam, exclamantes cum apostolo: *O altitudo,* et Rom. 11, 33.
cum propheta: *Iudicia tua abyssus multa.* Sed haec Psal. 35, 7.
hactenus.

Morte Valentiniani comperta, Theodosius dum H. trip. l. c. cf. Ruf. XI, 32.
contra tyrannos exercitum parat, ad Iohannem Aegypti monachum, Eutropium eunuchum misit, eventumque rei a viro requisivit. Cui ille prophetico, ut Ruf. XI, 31.
erat, plenus spiritu, plenam de tyrannis promisit victoriam. Igitur religiosissimus imperator, fide potius quam milite armatus, exercitum contra tyrannos movet, praemissisque Gothis, quorum 10 milia ab Arbogaste fusa dicuntur, et ipse cum aliis iter peragit. Oros. VII, 35.
Dum ergo in Alpibus convenissent, tyrannique meliorem pugnandi facultatem in eminentiori loco haberent, augustus totam noctem lacrimis et orationibus pervigilem ducens, Deo se committebat. Mane facto pugna conseritur, victisque tyrannis, Eugenius captus interficitur, Arbogastes vero propria manu sibi iniecta, vivendi finem fecit. Quam victoriam meritis

piissimi imperatoris ac orationibus ecclesiae a Domino inpetratam, imber coelitus missus ventoque in ora hostium impulsus probavit. Quod quidam etiam ex paganis poeta, ex virtute Dei factum considerans, (Claud. de 3. c. Honor. 96. 98.) in laudem principis huiusmodi prosecutus est:

O nimium dilecte Deo, cui militat aether,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Theodosius itaque omnibus bene compositis ac ordinatis, 11. post mortem Valentis imperii sui anno, apud Mediolanum beato fine quievit. Hucusque Ieronymus (H. trip. IX, 30.) ecclesiasticam perduxit hystoriam. Hic est Theodosius, qui dum ex humana fragilitate Thessalonicenses effrenate et sine sentencia punisset, ab Ambrosio ecclesiae liminibus inhibitus est. Quod ipse humiliter ferens, tam diu a communione se abstinuit, donec lacrimis ac bonis operibus poenitentia peracta, a praefato pontifice reconciliaretur. Ob tam praeclarum factum sacerdos iste in praedicta civitate maximae inter omnes Latinorum confessores usque hodie habetur venerationis.

19. Anno ab incarnatione Domini 389. Honorius Occidentis, Archadius Orientis, 42. ab Augusto loco (H. trip. IX, 22. cf. Ruf. XI, 21.) post mortem patris imperium sortiuntur, Damaso adhuc Romae, Theophilo Alexandriae, Hierosolimis Iohanne, Flaviano Antiochiae, Nectario in urbe regia sedentibus. His diebus Dirimachius quidam monachus ab Oriente Romam veniens, cum gladiatorum ludum vel potius insaniam religionis intuitu sedare vellet, a circumstantibus lapidibus obrutus ac necatus (H. trip. X, 2.) est. Quo comperto, Honorius eum quidem inter martyres numerandum censuit, nefandum vero spectaculum huiusmodi de causa amputavit. Non multo post Nectario mortuo, Theophilus Alexandrinorum pontifex cum aliis episcopis ab imperatore ad ordi- (ib. c. 3.) nandum regiae urbis episcopum evocatur. Qui dum Ysidorum presbyterum suum praefatae sedi praeponere cogitasset, Iohannes Antiochenus ab omnibus

petitur, ac contra voluntatem Theophili electus, ab ipso tandem ordinatur. Unde Theophilus ad depositionem eius semper laborabat. Iste Iohannes, qui et Crisostomus tanquam aurei oris propter eloquentiam vocatus, primo a Miletio Antiochensium praesule in eadem ecclesia diaconus ordinatus, post eius mortem ad heremum se transferens ibique per triennium Deo vacans, ab Euagrio presbiter ordinatus fuerat[1]. Fuit autem potens in opere et sermone, ad corrigendos mores utilis, nimia vero severitate et zelo Dei improvidus, nimiaque libertate oris in tantum ut a nescientibus arrogans putaretur et profusus. Unde postquam ad episcopatum venit, clericis suis, quorum mores corrigere nitebatur, in tantum odiosus est factus, ut conspiratione inita, plurimis contra eum derogationibus usi, furiosum eum dicerent et procacem, ac tanquam sine testimonio degentem. Cui rei facere fidem videbatur, quod nullum secum comedere patiebatur, quod tamen ob nimiam abstinentiam, qua saepe caput dolebat, fecisse traditur. Porro a populo propter sermones quos faciebat, plurimum amabatur. Qui quales fuerint, ex libris eius, qui usque hodie in ecclesia manent, conici potest. Accessit ad invidiae suae cumulum, quod non solum clericis asper fuit, sed etiam ipsos primores aequitatis zelo redarguere non dubitavit. Unde factum est, ut Eutropium quendam eunuchum et consulem principique familiarem, cuius consilio lex data, ut ad ecclesiam confugientes inde traherentur, fuerat, cum H. trip.
et ipse non multo post iram principis fugiens sub X, 4.
altari iaceret, publice in ambone redargueret, ac contra eum increpatoriam ederet omeliam. Igitur occa- ib. c. 10.
sione nacta, Theophilus Iohannem tanquam a suis

1) Hic cum esset disertissimus ex divina maxime gratia, etiam acerrimis gentilium sophistis mirabilis habebatur. Unde Libanius circa mortem interrogatus a discipulis, quisnam eruditionem post eum susciperet, ait Iohannem, nam hunc christiani a nobis furati fuissent, *adscripsit margini 4 manus tertia.*

destitutum omnimode deponere moliebatur. Unde non solum proprias adversus eum oves armavit, sed etiam episcopos, vicinos quidem colloquiis, remotos autem scriptis contra eum incitavit. Ex quo contigit,
ib. c. 11. ut Epiphanium Salamine Cipri episcopum, virum quidem sanctissimum, sed tanquam in heremo educatum, simpliciorem conveniret, et occasione librorum Origenis eum ad depositionem Iohannis sibi asscisceret. Itaque praefatus sacerdos dampnationem Origenis portans, ad urbem regiam venit, Iohannemque causa Theophili declinans in propriam descendit mansio-
ib. c. 12. nem. Cumque ad eum Iohannes mitteret, rogaretque ut ad se veniens secum inter alios episcopos maneret, Epiphanius respondit, se nec cum eo manere nec secum orare velle, nisi in libros Origenis dampnationem subscriberet. Quod differente Iohanne, inimici eius Epiphanio suadent, ut in apostolorum ecclesiam altera die collectione facta veniat, Origenis libros dampnet, Iohannem tanquam Origenis defensorem coram populo infamet. Quo comperto, Iohannes Epiphanio haec verba mandavit: *Contra regulas multa gessisti, o Epiphani; primum quidem, quia ordinationem fecisti in ecclesia sub meo iure constituta; deinde quia me non iubente in eis auctoritate propria sacra celebrasti; rursus quia invitatus excusasti, et nunc denuo in te ipse confidis. Quapropter observa, ne turbatio nascatur in populo, et huius rei periculum ipse suscipias.* Quo audito, Epiphanius recessit, Iohannique, ut quidam aiunt, remandavit: *Spero quod non moriaris episcopus.* Ad quod ille respondisse fertur: *Spero te ad tuam patriam non redire.* Utrumque impletum est. Nam et Epiphanius in via mortuus fuit, et Iohannes post paululum depositus. Post haec Iohannes ad correctionem Eudoxiae augustae, eo quod Epiphanium contra eum armasset, more suo sermonem ad populum cunctarum mulierum vituperatione plenum edidit. Quod illa graviter ferens, marito suo con-

questa fuit. Igitur Theophilus quasi iam Iohannem non solum suis sed et principibus odibilem factum, deponere cogitans, episcopos in suburbio Calcedonensi convocat, accusatores producit, eumque tanquam responsurum ad ea quae sibi obiciebantur, ad audientiam vocat. Verum Iohannes universalem synodum ad hoc fieri proclamabat. At ille dum iterum atque iterum cum caeteris episcopis eum evocaret, ipse vero in sua sententia perduraret, velut inobedientem episcopatu eum deponendum decernunt, populus vero seditionem movens, reclamabat. Porro principe episcoporum sententiam confirmante, Iohannes depositus in exilium deportatur. Quod multi etiam ex his, qui eum odio habuerant, videntes, misericordia moti, Iohannem calumpniam pati dicebant, praesertim cum cunctis iam claresceret, eum ex invidia Theophili dampnatum esse. Innocentius tunc, H. trip.
Siricio et Anastasio sacerdotio perfunctis, in urbe IX, 14. X, 13.
Roma sedebat. Iohannes propter terrae motum, qui in eius depositione inusitatius civitati accidit, postmodum a principe et populo revocatus, rursum augustam latenter mordebat. Dumque illa rursum insidias ib. c. 15.
pararet, famosissimam illam edidit omeliam, quae sic incipit: *Rursusque Herodias vesanit, rursusque turbatur, denuo saltat, denuo caput Iohannis in mensario cupit accipere.* Qua de re magis exardescens Eudoxia ib. c. 18.
denuo eum deponi et in exilium trudi fecit. Quod Innocentius audiens improbavit, ac clero ne alium eligerent, scripto intimavit. Verum inter haec moriens Iohannes finem controversiae imposuit. Sed et Theophilus non multo post vita decedens, Cyrillo sedem reliquit. Theophilus iste, quamvis in causa Iohannis reprehensibilis fuerit, tamen contra Arrianos et Antropomorphitanos, quorum haeresis nuper exorta Deum lineamentis corporis circumscriptum dicebat, fortis athleta extitit. Haec haeresis in tantum simpliciores monachos et heremitas Aegypti infecerat,

ut Alexandriam venientes pro assertione verae fidei seditionem contra Theophilum excitarent, et nisi maturato praefatus pontifex consilio dixisset: *Video vos sicut vultum Dei*, concitatae plebis furorem non
Sigeb. evasisset. Circa idem tempus Honorio et Archadio regnantibus, beatissimus praesul Martinus et Ambrosius, civitati Dei utilissimi sacerdotes, migraverunt ad Dominum. Sed iam ad hystoriae seriem revertamur.

Iord. de r. G. 28. 29. 20. Igitur Gothi post mortem Theodosii, dum a filiis solita munera non acciperent, consilio Rufini patricii, regem sibi creantes, a curia recedunt. Rufinus vero postmodum detectus, ante portas urbis Constantinopolitanae decollatur, caputque eius cum manu
Oros. VII, 30. dextera ad ludibrium in urbe circumfertur. Gildo etiam Affricae comes coepit novis ausibus a Romanorum provincia Affricam decidere. Contra quem Mazazel frater suus, cui ipse duos filios occiderat, cum exercitu mittitur. Mazazel ergo plus Dei quam militis virtute hostem devicit, fusisque cum parva, id est cum 5 milibus, manu 70 milibus, tyrannum fugavit, qui etiam non multis post diebus strangulatus interiit. Porro Mazazel rerum prosperitate, ut assolet, elatus, ecclesias Dei persequi coepit. Unde iusto Dei iudicio, qui antea ipsum confitendo exaltatus erat, nunc ipsum contempnendo humiliari debuit. Non
H. trip. X, 35. multo enim post mortuus est. Archadius etiam imperator, vir mitis et quietus, 14. imperii post mortem patris anno vitam finivit, Orientisque imperium filio
H. trip. XI, 1. suo Theodosio octenni reliquit, Anthemio praefecto, qui muro maximo regiam urbem circumdederat, omnia disponente.

cf. Prosper. 21. Anno ab incarnatione Domini 412. defuncto Archadio, Honorius 43. ab Augusto Occidentis impe-
Oros. VII, 37. 38. rium tenuit. Verum Gothi Rufino ac Stilicone incitati, cum Alarico rege suo, qui lingua eorum ex genere
Iord. c. 29. 30. Balthorum, secundae post Amalos nobilitatis, Baltha,

id est audax, vocabatur, per Dalmatiam et Venetiam digressi, in Aemiliae finibus castra metantur, missaque legatione ad imperatorem, qui Ravennae tunc forte morabatur, terram habitationis superbe deposcunt, addentes, quod, si gratis accipere non possent, ultro eam arriperent. Consilio ergo accepto, princeps terram eis versus Hispaniam, quae ei rebellis erat, tradidit*. Ad quam possidendam dum pergerent Gothi, Stilico patricius et socer Honorii eos fraudulenter insequitur, commissoque praelio, amisso milite, ipse in fugam vertitur. Qua de causa commoti barbari ad Aemiliam, unde digressi fuerant, revertuntur, totaque igne ferroque vastata provincia, ad Urbem progrediuntur, quam etiam trepidam irrumpunt, datisque praeceptis ne sanctorum loca violarentur, concrematis aliquibus Urbis regionibus, praedam innumerabilem diripiunt. Innocentius papa tanquam iustus Loth, ne poenas peccatricis Urbis videret, Ravennae morabatur. cf. Hist. misc.

His diebus cum pagani contra fidem murmurarent, dicerentque Romam a diis in summo honore conservatam, christianis temporibus dehonoratam, Augustinus librum de civitate Dei scripsit, Orosius historiam suam texuit, Ieronymus ecclesiasticam historiam ab Eusebio scriptam transtulit duobusque libris appositis usque ad mortem Theodosii deduxit. Facta est autem haec tam famosissima quam insolentissima irruptio Urbis per Alaricum anno a conditione eius 1164, ab incarnatione vero Domini 415. Et sicut supra dixi, Romanorum regnum, quod Baby- Orosii praef. Aug. V, 22. cf. Ekk.

* *Manu s. XIII adduntur in margine* 5: Fertur itaque quia, cum Alaricus pergeret Romam, vir quidam venerabilis conversatione monachus eum monuisset ut mala talia facere non auderet neque necibus gauderet aut sanguine. At ille: *Non,* inquit, *ego volens Romam proficiscor, sed quidam cottidie mihi molestus est torquens et dicens: „Perge et Romanam destrue urbem“.*

loniorum regno in multis similem ortum ac progressum habuit, iuxta maiorum nostrorum supputationem eodem a conditione sua ab Alarico, quo et illud ab ortu suo ab Arbato praefecto, anno dehonoratum fuit.
Oros. VII, 43. Iord. 31. In eadem irruptione soror Honorii Placidia inter aliam praedam capitur, quam postmodum Ataulfus in matrimonium sortitur.

Oros. VII, 43. Inter haec Constantinus Gallias occupans, Constantem filium suum ex monacho caesarem fecit, sed non multo post tempore pater apud Arelatum, filius Iord. c. 32. apud Viennam vita pariter et regno privantur. Gothi vero Romanae urbis potiti victoria per Apuliam et Campaniam in Siciliam et Affricam ire proponunt. Iord. c. 30. Dumque in confinio Brutionum incaute mari se committunt, multos de sociis perdiderunt. Alaricus quoque ultimum diem clausit, quem in tantum dilexerunt barbari, ut amnem Barentum iuxta Consentinam civitatem de alveo suo derivarent, ipsoque ibi cum multis copiis sepulto, occisis omnibus captivis, qui huius facti conscii erant, amnem ad proprium alveum ib. c. 31. reduxerunt. Quo mortuo, tam hoc quam priori infortunio perculsi Gothi Ataulfum sibi regem creantes, reverti statuunt, sicque per Romam redeuntes, ea Idat. quae antea reliquerant, depopulantur. Sed Ataulfus amore uxoris suae Placidiae a finibus Romanorum cedit, ac in Galliis iuxta provinciam Narbonensem, quam postmodum vir Dei Egidius inhabitans, metropoli ex nomine suo, ut villa Sancti Egidii dicatur, dedit, in loco, qui usque hodie palatium Gothorum vocatur, consedit, sed postmodum a Constantio comite pulsus, in Hispania resedit cum Gothis. Post quem tertius ab eo Vallia, qui Giserico successit, vicinas gentes et praecipue Wandalos, qui et ipsi tunc noviter in Hispanias venerant, bello pressit.

Oros. VII, 42. 22. Honorius Eraclidem comitem Affricae, contra Romam venientem, per Marinum comitem vicit, et Kartaginem, ubi et postmodum occisus est, fugavit,

pacem etiam adiuvante Constantio, qui Constantinum et Constantem in Galliis oppresserat, integram ecclesiae Dei reddidit in Affrica.

His diebus sub Innocentio papa corpora sanctorum Stephani protomartyris et aliorum Luciano sacerdoti revelata sub Iohanne Ierosolymorum episcopo fuere. Non multis post diebus sub Bonifacio, qui Zosimo successori Innocentii substitutus erat, Ieronimus presbyter, 91. aetatis suae anno in Bethlehem ad Dominum migravit. Defuncto Bonifacio, Caelestinus sedit in Urbe. Vallia cum augusto foedus iniit, eique Placidiam sororem suam reddidit. Hucusque Orosius chronica sua perduxit. Honorius 31. imperii sui anno, quorum duos sub patre, 13 cum fratre, reliquos cum filio fratris regnaverat, Romae moritur. Marcell. Rom. II, 278. Prosper. cf. Oros. VII, 43. Prosper.

23. Anno ab incarnatione Domini 427. Theodosius iunior 44. ab Augusto, patruo mortuo solus regnavit. Huius virtutes in Tripertita hystoria omnibus antecessoribus suis praeferuntur, inter quas et hoc commemoratur, quod ad instar Alexandri Magni, dum in procinctu esset ac ex fervore solis et squalore pulveris fatigatus siti laboraret, poculum sibi iocundissimum allatum, ne solus prae aliis reficeretur, rennuit. Floruerunt diebus eius Iohannes Cassianus heremita, qui collationes patrum descripsit, et Germanus Autisiodorensis episcopus. Synodus etiam tertia sub Caelestino papa vel eius successore Sixto, mediante Cyrillo Alexandrino et Archadio episcopo ab Italia destinato, temporibus Iuvenalis regiae urbis episcopi, ducentorum episcoporum contra Nestorium, qui duas in Christo personas asserebat, Ephesi congregatur, ostensoque in duabus naturis Christi unam personam esse, cum fautoribus suis Nestorius iusto damnatur anathemate. Theodosius contra Iohannem, qui Hesperiae regnum invaserat, Valentinianum amitae suae Placidiae ex Constantio filium, adiunctis sibi Aspare et Ardabure sociis, cum matre in Italiam destinavit. X, 17. 27. Ekkeh. Prosper. H. trip. XII, 1.

Iord. de reg. suc. 32. At Iohannes iuxta quosdam Asparis et Ardaburis dolo, iuxta alios vero ducatu Angeli, Ravennae necatur. H. trip. XI, 18. Sicque res publica religiosi principis meritis a tyranno liberatur. Hucusque Theodoritus episcopus et Socrates et Sozomenus viri disertissimi, historias suas per- Praef. h. trip. duxerunt, quae postmodum in unum volumen redactae et a Cassiodoro senatore per Epiphanium scolasticum a Graeco in Latinum versae, a tribus auctoribus Tripertitae historiae nomen accepere.

Ekkeh. 24. Occiso tyranno, Theodosius Valentinianum, cuius ope civile malum sedatum fuerat, remuneratione dignum iudicans, imperii socium legit et augustum statuit appellari. His diebus Wisigothe in Galliis habitabant. Ostrogothi et Gepidae, ex quibus Avares et Longobardi descenderunt, Danubium transeuntes, Gepidae quidem circa Sigedonem et Sirmium, Ostrogothi vero, qui prius in Pannonia morati fuerant, ex hinc in Tracia habitaverunt, ubi per 48 annos morantes, ad Occidentem iter flectunt. Wandali autem sociatis sibi Germanis, cum Modigisilo duce Hispanias occupaverant. Ea tempestate fuere duo insignes praetores, Aetius et Bonifacius, quorum Bonifacius comitatum Affricae ab imperatore accepit. Sed dum fraude et delatione Aetii Bonifacius apud Placidiam augusti matrem iniuste accusatur, missi sunt contra eum duces Mavortius et Galbio. Quibus a Bonifacio occisis, Sigiswaldus comes contra eum destinatur. At Bonifacius in Hispaniam transiens, ascitis Wandalis, totam eis Affricam tradit. Qui mox ferro igneque terram vastantes, ubique diffunduntur, ac inter caetera mala Hypponensem urbem, cui beatus Augustinus praesidebat, obsidione cingunt. Beatus autem praesul, ne excidium urbis suae videret, 3. mense obsidionis eius, 76. aetatis suae anno, migravit ad Dominum. Non multo post elapso tempore Placidiae apparuit falso sibi Bonifacium delatum fuisse, vocatumque eum ad se magistrum militum fecit. Wandalis autem

tradita parte Affricae Romani pacem dederunt. His diebus Gisericus Wandalorum rex Arrianus, christianos affligens, episcopos in exilium misit. Kartaginem invadens multis divitiis ac ecclesiasticis ornamentis spoliavit.

25. Anno imperii Theodosii 30. terrae motus horribilis Constantinopoli fuit. Ob eam causam ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς, hoc est: *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis miserere nobis*, dum a populo cum Proculo episcopo suo coelesti commonitione caneretur, terrae motus cessavit. Unde ab imperatore eiusque sorore Pulcheria, ut per totum orbem canticum hoc cantaretur, praeceptum est. Roma quoque tunc ex terrae motu in multis suis regionibus corruit. His diebus Attila Hunorum rex, occiso fratre Bleda, tyrannidem exercendo, Traciam et Illiricum vastare coepit. Cui Theodosius datis sex milibus libris, promissis quoque singulis annis 1000 libris, a finibus suis exire persuasit. Ipse vero non multis post diebus 41. imperii sui anno, post mortem vero patrui sui 26, apud Constantinopolim diem obiit. Ekkeh.

26. Anno ab incarnatione Domini 453. Marcianus consilio Pulcheriae, 46. ab Augusto Orientis imperium suscepit, Valentiniano 45. in Occidente regnante. Huius diebus sub Leone papa, Iuvenale Hierosolimitano, Anatholio Constantinopolitano episcopis, quarta synodus 630 sacerdotum contra Eutycen regiae urbis abbatem, eiusque defensorem Alexandrinum quondam episcopum Dyoscorum, verbi Dei et carnis unam naturam dicentibus, apud Calcedoniam congregatur, dampnatisque simul cum Nestoriana his haeresibus, fides catholica divinam in Christo et humanam naturam, sed unam personam praedicans, roboratur. Hae sunt quatuor synodi, quas se beatus Gregorius urbis Romae episcopus, velut quatuor euangelia venerari testatur. Igitur regnantibus Marciano et Valentiniano, Ekkeh. cf. Nic. Beda et Sigeb. a. 452.

Attila Hunorum rex subiugatis sibi fortissimis Ostrogothorum Gepidarumque populis aliisque plurimis gentibus, Macedoniam, Moesiam, Achaiam, Traciam
Ekkeh. pervagatur. Dum ergo Romanos quoque Wisigothas, quorum priores ob antiquam suae urbis dignitatem, alios vero ob singularis fortitudinis virtutem aemulabatur, subiugare cogitat, timens ne duae hae gentes adversus eum sociarentur, dolo, ut erat versutissimus, seiungere eas ab invicem intendebat. Proinde missa legatione tam ad Valentinianum Romanorum augustum, quam ad Theodericum regem Gothorum, utrisque specialiter verba pacis mandando, Romanis quidem, se non adversus eos, sed contra Gothos bellum parare, Gothis vero eadem de Romanis denuncians, utrosque in alterutrum incitare voluit. Sed Aetius, qui tunc Romanorum patricius erat, fraudem Attilae persensit, scriptisque ex persona Valentiniani ad Theodericum regem Gothorum litteris, ut contra immanissimum tyrannum ac totius orbis invasorem ambo convenirent, eum quam intime monuit. Igitur Attila dum hoc modo procedere non posset, bellum Gothis aperte indicit. Qui pulsatis per legatos Romanis, Aetium patricium in auxilium accipiunt. Hic ascitis sibi Francis, Sarmatis, Armatianis, Burgundionibus, Saxonibus, Riparioliis, Brionibus multisque Celticae ac Germaniae nationibus, Gothis succurrit. Attila vero cum Aldarico Gepidarum et Walamire Ostrogothorum regibus innumerisque regum ac nationum turmis procinctum movet. In campis ergo Catalaunicis uterque consedit exercitus. Attila eventum rerum in extis pecorum perquirit, seque vincendum, sed ex alia parte omnium potentiorem casurum, in foedissimis invenit praesagiis. Qua de re turbatur, sed de hoc quod ex alia parte virum potentissimum, quem ipse Aetium putabat, occidendum intellexit, animatus
Iordan. ed. Mur. p. 39. suos alloquitur, eosque prioribus virtutis suae fortunis consolandos denuncians, pugnam aggreditur.

Romani eminentiorem locum habebant. Itaque a nona hora diei fortissimis gentibus acerrime usque ad noctem pugnantibus bellum protenditur. Theodericus autem Gothorum rex, iuxta quod Attilae praedictum erat, hac illacque ad exhortationem suorum discurrens, occubuit. Attila in fugam versus victum se pro- Iord. 40.
didit, sed noctis beneficio potuit id occultari. Mane facto Gothi regem suum requirunt, sed mortuo invento cum Thorismundo filio regis in hostem irruere volunt. Porro Aetius timens, ne deletis Hunis Gothi in superbiam elati Romam premerent, vocato ad se Thorismundo: *Fratres*, inquit, *tui, qui domi remanserunt, patris morte comperta, regnum invadent. Tu ergo revertere, ne forte ipsi te praeveniant.* Sic Aetius iuvenem astute circumveniens, ea qua dixi causa bello declinare et ad propria redire edocuit. Fertur de Attila, quod de subselliis piram fecisset, cui se, si hostes irruissent, inicere cogitaverat. Ceciderunt in hoc famosissimo praelio, ut Iordanis refert, ex utraque p. 41.
parte 116 milia, exceptis 15 milibus qui in congressu Francorum et Gepidarum priori nocte corruerant. Thorismundus a suis rex creatus, consilio Aetii in patriam reversus, Tholosam ingreditur.

27. Verum Attila Gothis recedentibus securus factus, contra Romanos iter deflectit, Aquileiamque Venetiarum metropolim, quae in Adriatico sinu posita est, obsidione cingit. Quam dum multo tempore obsidens capere non valeret, cumque iam exercitus recedere pararet, Attila iuxta muros digrediens ac secum quid ageret mente pertractans, cyconias ex urbe foetus suos trahere videt. Quo viso, suos ad eversionem urbis amplius accendens: *Hoc*, inquit, *omen nobis est. Hae, inquam, aves, futurae cladis praesagae, urbem ruituram deserunt.* Dixit, et instructis machinis omniumque tormentorum generibus adhibitis, urbem aggreditur, captamque funditus, ita ut vix vestigia maneant, delevit. Ferunt quidam, quod

vacuam habitatore urbem invenerit. Elapsi enim per mare ipso ignorante, in insula, quae Venetia ex hinc ex Venetorum inhabitatione dicitur, translatis secum cum patriarchali sede beati Hermachorae, primi illius urbis episcopi, reliquiis, habitare coeperunt. Unde usque hodie inter Gradenses et Aquileienses de patriarchali dignitate lis esse cognoscitur. Tanta autem in obsidione huius urbis eius et mora et multitudo fuit, ut mirae magnitudinis montem Utinum dictum, quem ipse vidi, in modum aggeris ab exercitu comportatum incolae usque hodie affirment. Alii tamen a Iulio Caesare eundem montem factum tradunt.
Iord. 42. Attila his elatus successibus caeteras Venetiae urbes pervagando et ad solum usque prosternendo, Mediolanum quoque Liguriae caput ac Tycinum, quae et Papia, crudeli animadversione depopulatur. Post haec dum Romam ire intentat, occurrente sibi Leone papa, tam auctoritate ac precibus pontificis fractus, quam exemplo Alarici, qui post captam Urbem non diu vixit, territus, ad propria revertitur.

Ekkeh. 28. Inter haec Valentinianus Aetii virtutem aemulans, eum cum Boetio senatore necari iubet. Ea propter non multo post ipse ab amicis eius, 30. imperii sui anno, e quibus cum Theodosio socero 25, cum Martiano reliquos imperaverat, vita privatur. Quo mortuo, Maximus accepta uxore eius Eudoxia Theodosii filia, imperium usurpat. At Eudoxia Gisericum Wandalorum regem ob hanc molestiam vocat. Quem dum venturum Romani cognoscerent, Maximum quidem tanquam huius mali incentorem tertio ex quo imperium invaserat mense membratim discerpunt, et ipsi antiquae nobilitatis et virtutis immemores ubique diffugiunt. Post haec Giserico Urbem tanquam habitatore vacuam irrumpere volente, Leo papa occurrit in porta, eumque ab occisione civium et incendio Urbis abstinere precatur. Igitur barbarus Urbem quidem irrupit, spolia rapuit, ac per 14 percen-

suit dies, Eudoxiam cum filiabus duabus inter alios captivos abduxit, ab incendio vero tantum et caede civium iuxta sacerdotis monitum abstinuit. Facta est autem haec secunda ab Alarico Urbis irruptio a Wandalis 1204. a conditione sua anno. Wandali Urbe capta per Campaniam diffunduntur, eaque tota ferro ac igne vastata, nobilissimas eiusdem provinciae urbes Neapolim et Nolam expugnant. Huius urbis sanctissimus episcopus Paulinus pro redimendis captivis, quod in dialogo Gregorii plenius habes, barbaris se tradidit. Porro Gisericus opibus Italiae ditatus, Trasimundo filio suo Valentiniani principis filiam copulavit. Cuius filius Hildericus, matris sequens monita, catholicus fuit. Caeterum Attila ab Italia digrediens, Honoriam Valentiniani principis sororem sibi dari cum rogasset, nec impetrasset, in terram suam cum indignatione reversus, puellam sibi speciosissimam copulavit. Ob cuius amorem dum luxuriosa celebrat convivia, inebriatur, nocteque proxima iuxta puellam resupinus iacens, sanguine proprio effluente de naribus suffocatur, maneque facto a suis mortuus invenitur. Iusto Dei iudicio id factum arbitror, ut qui semper humanum sanguinem sitiverat, proprio quoque sanguine suffocatus interiret. Eadem nocte Martiano in somnis apparuit arcus Attilae fractus. Hic est Attila, qui, ut quidam ait, in concussionem gen- Iord. 35.
tium natus in mundo, terrarum omnium metus, superbus incessu, oculos circunferens, bellorum amator, ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantibus exorabilis, propicius semel in fide receptis, forma brevis, lato pectore, capite grandiore, minutis oculis, rarus barba, canis aspersus, simo naso, teter colore fuit. In exercitu eius fuisse quingenta milia Iordanis scribit. Hic etiam dum ubique terrarum discurreret, 11 milia virginum apud Coloniam Agrippinam martyrio coronavit; beatum quoque Nicasium episcopum Remis pro Domino occidens, martyrem

14*

fecit. Non multo post tempore Martianus 7. imperii
Ekkeh. sui anno fraude suorum Constantinopoli necatur.

29. Anno ab incarnatione Domini 460. Leo Bissa ortus, ex tribuno militum ab Anatholio patriarcha coronatus, 47us ab Augusto Orientis regnum accepit, filiumque suum Leonem regni socium legit. Porro Occidentis imperium apud Ravennam Mauronianus acceperat. Quo quarto regni sui anno iuxta Dextonam civitatem occiso, Severus rursum Ravennae absque iussu augusti imperium invadit, quod per quatuor annos usurpans, Romae diem obiit. Quo mortuo, augustus Anthemium ex patricio caesarem factum Romam misit. Hic Servandum praefectum, in Galliis imperium usurpare volentem, in exilium trusit, patricium Romanorum eadem molientem occidi praecepit. Verum Leo Zenonem generum suum Orienti, Basilistum quoque, Verenae uxoris suae fratrem, Affricae praefecit. Cum Ostrogothis etiam pacem faciens, Theodoricum, Theodomari Walamiri regis fratris filium, 8 annos habentem, obsidem accepit, quem post tamen patri cum honore remisit. Inter haec Ridice patricius Anthemium quarto anno regni sui occidit, ipse vero post tercium mensem diem ultimum clausit. Porro Leo, vivo adhuc Anthemio, Olibrium ad Urbem miserat, qui regium nomen simul cum Placidia, Valentiniani principis filia in uxore accepta, sumens, post 7 menses vitam simul finivit et regnum. Post cuius mortem Ravennae Licerius imperium assumit. Quo sequenti anno expulso ac in Salona civitate Dalmatiae episcopo ordinato, Nepos patricius Nepotiani filius, Occidentis imperium rexit. Leo ergo Leonem, Zenonis ex filia sua filium, imperatorem fecit. Ipse vero 11. imperii sui anno diem ultimum clausit. Hic paucis mensibus imperans, patrem suum Zenonem imperatorem creavit, ipse vero diem obiit. Porro Basiliscus magister Affricae uxorem suam Zenobiam augustam fecit. Igitur dum Zenon ad urbem

regiam perveniens, a senatu ac populo gratanter suscipitur, Basiliscus depositis insignibus ad ecclesiam fugit.

30. Anno ab incarnatione Domini 476. Zenon genere Ysaurus 46us Orientis imperium sortitur; porro Occidentale, id est Romanum, Nepos tenuit. Hoc a regno pulso, Orestes patricius filium suum, non iam augustum sed augustulum dicendum, imperatorem Occidentis creavit. Itaque cum Romanum imperium, quod caeteris mundi regnis obfuscatis solum regnare videbatur, cum et ipsi peccatis exigentibus iusto Dei iudicio ea, qua aliis mensum erat gentibus mensura, remetiendum fuit, Odoacer natione Rugus, ex ultimis Pannoniae finibus cum Turcilignis, Sciris, Herulis ad invasionem eius procinctum movet. Cui dum Orestes patricius in terminis Liguriae occurreret, visa manu eius, territus aufugit, ac in Tycinum se contulit. Quem Odoacer insequens, capta urbe occidit, ac inde per totam Italiam diffuso milite, regium nomen usurpat. Hic a terra sua egressus, dum per inferiores Noricas partes vel superiorem Pannoniam transiret, virum Dei Severinum Ravennatensium episcopum, qui verbum Dei praedicans iuxta radices Comogenis cellam construxerat, adiit, eumque de eventu rei consuluit. Qui prophetico ut erat plenus spiritu, omnia quae postmodum exitus declaravit, veraciter ei praedixit. Augustulus patrem occisum captamque ab hostibus cernens patriam, mente consternatus, sponte purpuram 11. regni sui mense pariter cum regno deposuit. Odoacer ergo nullo sibi resistente, victor Urbem ingreditur ut hostis, subiectamque sibi ut rex disponit, postremo cum tota Italia servitio suo per 14 annos mancipata ut dominus gravi servitute premit.

V. S. Severini.

Ekkeh.

31. Exclamare contra rerum mutabilium miserias tempore et loco exigente, cogimur. Ecce enim regnum illud maximum ac potentissimum, quod solo nomine

gentes ante terrebat, orbem concutiebat, iam paulatim decrescendo, et ex prima irruptione, quae sub Alarico facta est, dehonoratum, postmodum in conculcationem barbaris patuit. Et ut apertiora quae diximus fiant, misera Urbs primo ab Alarico, secundo a Giserico capta tantum ac populata, nunc vero ab Odoacro non solum capta, sed iure principis in potestatem ac imperium per 14 annos lacrimabiliter subacta invenitur. Et vide quod, sicut superius dixi, non solum ortus eius, sed et finis Babylonico similis apparet imperio. Illa post non multos annos conditionis suae gentes coepit subicere. Haec similiter, cum ad robustam venit aetatem, paulatim crescendo ac primo vicinas urbes subvertendo, post ad ulteriora se extendendo, ad totius orbis pedetemptim apicem venit. Sed sicut nemo repente fit summus, vel praecipitanter de summo infimus, ita praedicta Urbs cum in summo, ut dixi[f], quo altius in terra non potuit, fastigio fuit, humiliari deberet, coepit paulatim vires perdere et quasi iam in senili aetate posita defectum honoris, quem in robusta contraxerat aetate, pati. Accessit etiam ad miseriarum cumulum, quae semper caducarum rerum interitus est, sedis mutatio sub Constantino facta. Et sicut ibi regno ad Medos translato, solo nomine mansit imperium, sic et isto ad Graecos seu ad Francos derivato, Urbis tantum antiquae dignitatis ac nominis manet vestigium. Illa primum ab Arbato praefecto suo dehonorata est, post a Cyro subacta est. Haec similiter ab Alarico primo dehonestata, postmodum ab Odoacro iure principis possessa est. Sed quia de rerum mutationibus regnorumque inminutionibus ad ostendendos mortalium casus mundique instabiles rotatus scribere proposui, sicut supra dixisse me memini, cum Roma parturiretur, Babylonia finem accepit, sic et modo dum regnum Francorum, ut ita dixerim, seminaretur, Roma sub augustulo suo in ultima senectute, id est a con-

ditione sua 1227. anno, barbaris tradita, occasum minatur.

32. Hic quod supra promisi dicendum puto, qualiter Franci, quorum mentionem fecimus, in Gallias venerint, et quomodo a Romanorum principatu seiuncti in propria auctoritate manere coeperint. Hi, ut dixi, a Troia digressi, cum in Scythia sedes posuissent, dicti sunt Sicambri. Dum ergo toto orbe in provinciam Romanorum redacto, et ipsi inter alios subacti fuissent, elapso tempore, causa quam supra reddidimus a Valentiniano dicti sunt Franci, ac per 10 annos propriae libertati relicti. Quibus expletis, dum Romani solitum tributum repeterent, Franci, ut assolet, libertate effrenes facti tributum dare renuerunt. Habuerunt autem inter se antiqui et nominis et virtutis principes Priamum et Antenorem. Qua de re dum contra eos a Romanis pugnatur, occiso cum multis aliis Priamo rege eorum, reliqui elapsi in partibus Germaniae circa Turingiam consederunt cum principibus Priami et Antenoris filiis, Marcomede et Sunnone. Porro defuncto Sunnone, communicato consilio, Marcomedis filium Pharamundum sibi regem creavere. Leges quoque Wisogastaldo et Salagasto auctoribus exhinc habere coepere. Ab hoc Salagasto legem, quae ex nomine eius Salica usque hodie vocatur, inventam dicunt. Hac nobilissimi Francorum, qui Salici dicuntur, adhuc utuntur. Pharamundo mortuo, Clodius filius eius crinitus, a quo Francorum reges criniti sunt dicti, successit. His diebus, ut supra dixi, Francia quasi seminata, Roma paulatim coepit minui. Iam gentes quae Romanorum provincias non regna habitabant, reges creare, iam ex illorum potestate subduci ac in proprii arbitrii auctoritate stare discunt. Hinc Gothi dum ipsam quoque Urbem depopulati essent, in Gallica provincia, ut dixi, ultra Ligerim consederunt. Burgundiones quoque iuxta Rodanum habitaverunt, qui et ipsi non multo post reges habere

cf. sup. I, 25. Ekkeh.

coeperunt. Sic et Franci Rheno transmisso, Romanos qui ibi habitabant, primo fugant, post captis Galliae Tornaco et Cameraco urbibus ac inde paulatim progredientes Remis, Suessonam, Aurelianum, Agrippinam, Treverim ac pene totam Galliam atque Germaniam ab Aquitania usque in Baioariam sibi subiugant. Clodio mortuo, Meroveus filius eius, a quo Franci Merovingi dicti sunt, successit. Post quem Hildericus regnum adeptus, dum luxuriose viveret, a suis pulsus est, Egidiusque Romanus in locum eius substitutus. Porro Hildericus post octo annos revocatus, Agrippinam invadens, eiectis inde Egidii fautoribus Romanis, positisque suis, ex Francorum incolatu Coloniam eam vocavit. Mortuo autem Egidio, filius eius Siagrius in civitate Suessona regnavit. Hildericus etiam vita decedens Clodoveo filio suo regnum dimisit. Hic est Clodoveus, qui a beato Remigio baptizatus, primus Francorum regum christianus fuit. Verum Siagrius Clodoveo decertare non valens, ad Alaricum, qui 9. ab Alarico magno Gothorum tunc regnum gubernabat, confugiens, a Clodoveo reposcitur, traditusque necatur. Romani etiam qui in Galliis habitabant, ita ut nec reliquiae ibi inveniantur, exterminati sunt. Videtur mihi inde Francos, qui in Galliis morantur, a Romanis linguam eorum, qua usque hodie utuntur, accommodasse. Nam alii qui circa Rhenum ac in Germania remanserunt, Teutonica lingua utuntur. Quae autem eis lingua ante naturalis fuerit, ignoratur. Itaque Clodoveus subiugatis Alamanis, Gothis quoque et Aquitanicis, iam christianus factus bellum indicit. Quo dum pergeret, beato Martino votum vovit. Cumque victis Gothis et occiso Alarico revertitur, ditata beati Martini ecclesia a cubiculariis equum suum eis traditum, dum redimere 100 solidorum precio vult, ille immobilis permansit. Quem dum superadditis aliis 100 solidis solvisset, dixisse fertur: *Martinus bonus in auxilio, carus in negocio.*

33. Transcursis igitur a Constantino usque ad imminutionem huius maximi regni, Gothicae quoque fortissimae gentis adtenuationem, praecipue cum ad Francorum, quibus postea monarchia cessit, principia devenerimus, cum iam Roma cadente Francia ad accipiendam coronam surrexerit, hac maxima caducarum rerum novitate ac volubilitate a praesentis vitae illecebris abstracti, et ad supernae patriae stabilitatem appetendam ex praesentium calamitatum consideratione etiam nolentes attracti, huic quarto operi terminum demus, ut ea quae secuntur expeditius exequamur.

EXPLICIT LIBER QUARTUS.

INCIPIT PROLOGUS IN LIBRUM QUINTUM.

Inter prima elementorum rudimenta ac grammaticae artis praecepta audire solent pueri, quod quanto iuniores, tanto sint perspicaciores. Quod non inconvenienter dictum puto, dum et priorum, qui ante nos sapientiae studuerunt, scriptis et institutis informamur, ac processu temporum et experientiis rerum tanto maturius, quanto in provectiori orbis aevo positi edocemur, per nos quoque hiis quae ante nos sunt inventa, comprehensis, eodem quo et illi spiritu nova invenire possumus. Hanc in senio mundi ex his quas dixi causis sapientiam fore multiplicandam propheta praevidit, qui ait: Pertransibunt plurimi, et multiplex erit scientia. Dan. 12, 4.
Hinc est quod multae antecessores nostros, praeclarae sapientiae ac excellentium ingeniorum viros, latuerunt causae, quae nobis processu temporum ac eventu rerum patere coeperunt. Proinde Romanum imperium, quod pro sui excellentia a paganis aeternum, a nostris pene divum putabatur, iam ad quid devenerit, ab omnibus videtur. Et sicut supra dixi, omnis humana sapientia cf. praef. operis.
vel potentia ab Oriente ordiens, in Occidente terminari coepit. Et de potentia quidem humana, qualiter a Ba-

byloniis ad Medos et Persas, ac inde ad Macedones, et post ad Romanos, rursumque sub Romano nomine ad Graecos derivatum sit, sat dictum arbitror. Qualiter vero inde ad Francos, qui Occidentem inhabitant, translatum fuerit, in hoc opere dicendum restat. Sapientiam autem primo in Oriente, id est in Babylonia, inventam, ac inde in Aegyptum, eo quod Abraham tempore famis illuc descendit, translatam fuisse, Iosephus in primo An-
I, 8. *tiquitatum libro ostendit, ita dicens de Abraham:* Arithmeticam eis contulit, et quae de astrologia quoque sunt, ipse contradidit, nam ante Abraham haec Aegyptii penitus ignorabant. *Dehinc derivatum ad Graecos philosophorum tempore, idem auctor innuit his verbis:* A Chaldaeis enim haec plantata noscuntur in Aegypto. Unde etiam pervenisse dicuntur ad Graecos. *Sic Iosephus. Deinde eam ad Romanos sub Scipionibus, Catone ac Tullio et praecipue circa caesarum tempora, poetarum grege diversa carmina concinente, ac post ad ultimum in Occidentem, id est ad Gallias et Hispanias, nuperrime diebus illustrium doctorum, Berengarii, Managaldi, Anshelmi, translatam apparet. Quarum rerum praevidere et quasi somniare divinitus inspirati homines causas potuere. Nos vero non solum credere, sed et videre quae praemissa sunt possumus, dum mundum, quem pro mutatione sui contempnendum praedixerunt, nos iam deficientem et tanquam ultimi senii extremum spiritum trahentem cernimus. Porro de duabus civitatibus, qualiter una in alia latendo usque ad adventum Christi ac inde ad Constantinum paulatim progressa profecerit, supra sat dictum puto. A Constantino vero exterioribus malis ad plenum sopitis, coepit intestinis malis, instigante diabolo, auctore Arrio, cooperantibus rerum dominis augustis, graviter angi usque ad Theodosium seniorem. Ac deinceps, quia omnis non solum populus, sed et principes exceptis paucis catholici fuerunt, videor mihi non de duabus civitatibus, sed pene de una tantum, quam ecclesiam dico, hystoriam texuisse.*

Non enim, quamvis electi et reprobi in una sint domo, has civitates, ut supra, dixerim duas, sed proprie unam, sed permixtam tanquam grana cum paleis. Unde in sequentibus libellis non solum Romanorum augustis, sed et aliis nobilium regnorum regibus christianis factis, cum in omnem terram et in fines orbis terrae exierit sonus verbi Dei, tanquam sopita civitate mundi et ad ultimum plene exterminanda de civitate Christi, sed quamdiu peregrinatur, utpote sagena missa in mare, bonos et malos continente, coeptam hystoriam prosequamur. Manet tamen adhuc perfida Iudaeorum infidelium et gentilium civitas, sed regnis nobilioribus a nostris possessis, illis iam non solum ad Deum sed et ad seculum ignobilibus, vix aliqua ab eis gesta stilo digna vel posteris commendanda inveniuntur.

INCIPIT LIBER QUINTUS.

1. Occupato a barbaris Romanorum imperio, Zeno augustus Theodorico, 12. ab Hermanarico Ostrogothorum regi, Occidentis imperium permisit, senatum populumque Romanum summopere sibi commendans. Igitur dum Theodoricus Gothorum viribus in Italiam tenderet, ac iuxta Somum fluvium in Aquileiensium finibus castra metatus fuisset, Odoacer ei cum magno exercitu occurrens, in fugam vertitur. Inde cum circa Veronam consedisset, rursum inito certamine, Odoacer terga vertere compellitur. Fractus his malis Odoacer, ad Urbem iter flectit. Sed dum portis clausis introitus ei negaretur, cunctis in circuitu igne ferroque vastatis, ad Ravennam digreditur. Quem Theodoricus subsequens, per triennium obsidione cinxit, tandemque interposita fide ad deditionem susceptum infideliter occidit. Verum Rugi Odoacri socii Tycinum, cui beatus Epiphanius praesidebat, cum adiacenti regione vastabant. Hic episcopus tantae sanctitatis fuit, ut, dum a Theodorico pro redimendis captivis ad Gundebaudum Burgundiae regem mit-

Ekkeh. H. misc. Ekkeh.

teretur, 6000 captivorum pro sola religionis suae reverentia sibi a rege reddita dicantur. Theodoricus occiso Odoacro, ad Urbem divertens, cum magno civium gaudio suscipitur. Vide rem publicam miserabiliter labefactatam, cerne populum illum, sapientia ac viribus quondam orbis dominum, ad tantum venisse defectum, ut a barbarica tyrannide conculcatus, gravique dominationi mancipatus, non nisi a barbaro liberari queat, tyrannum subiecte ac gratanter suscipiat, ut alterius tyranni dominationem effugiat. Itaque Theodoricus Romanorum potitus imperio, haut memor ab augusto suscepti mandati, fasque nefasque barbarice commiscens ac cives diversis iniuriis contumeliose afficiens, imperium vertit in tyrannidem. Cernens hoc clarissimus vir, consularis ordinis Anicius Manlius Boetius, ac rationis intuitu animadvertens, dum tyrannidi eius obviare molitur, ab eo in exilium trusus, Papiae in carcere ponitur, ubi de contemptu mundi philosophicum utile valde scripsit opus. Extant praeter haec alia scripturarum suarum monimenta praeclara, inter quae contra Sabellium et Arrium de fidei sanctae trinitatis regulis ac contra Nestorianam Euticianamque haeresim ecclesiae Dei tam utile quam subtile reliquit opus. Libros etiam Aristotilis de Graeco in Latinum vertit eloquium, et ad eorum lucubrationem plurima commenta vel transtulit vel edidit. Ad introductionem quoque Topicorum Aristotilis librum de topicis differentiis compo-
Ekkeh. suit. Theodoricus qualitercunque acquisitum regnum, tanquam alienigena firmare volens, Clodovei Francorum regis filiam in matrimonium accepit, Amalfredam germanam suam Wandalorum regi copulavit. Duas quoque filias, unam Sigismundo Burgundionum regi, aliam Alarico Wisigothorum regi dedit. Hic est Alaricus, qui postmodum a Clodoveo, quod nos
IV, 32. in priori per anticipationem diximus libro, victis Gothis interfectus est.

2. Anno ab incarnatione Domini 491, regnante sexto post Pharamundum Clodoveo rege Francorum, Zeno 17. imperii sui anno moritur. Cui dum frater suus Longinus succedere parat, ab Ariagne repellitur, et Anastasius ipsius consilio, consensu omnium 49. ab Augusto imperium adeptus, Ariagnem in coniugium sortitur. Ergo regnante in Oriente Anastasio Euticiano, Theoderico vero Arriano Romam premente, magna discordia in ecclesia Dei oritur, Simmacho et Laurentio pro sede pontificali in Urbe contendentibus. Cui controversiae cum multorum clericorum ac laicorum sanguine per tres annos continue protractae synodo convocata Theodericus finem inposuit. Nam Simmachum saniori electum consilio in kathedra firmavit, Laurentiumque depositum in Lucerina civitate episcopum fecit, quem postea tumultuantem exilio in Dalmatiam relegavit Symachus. In hoc scismate Pascasius diaconus zelum Dei non secundum scientiam habens, Laurentio adhaerens, post mortem suam, ut beatus Gregorius in dialogo scribit, quamvis tantae sanctitatis fuerit, quod mortuo eo per dalmaticam ipsius feretro impositam caecus illuminatus sit, poenas solvit. His diebus Trasimundus Giserici filius, Wandalorum rex, ob catholicam fidem 220 episcopos ad Sardiniam insulam in exilium misit. Ea tempestate Fulgentius episcopus, vita et scientia clarus, insignis habebatur. Per idem quoque tempus Arrianus quidam Olimpius nomine, dum in Affrica indigna ac blasphema verba de Deo diceret, igneo gladio coelitus percutitur in balneo. Quidam etiam dum ab eiusdem haeresis episcopo baptizari vult, haeretico dicente: *Baptizo te in nomine Patris per Filium in Spiritu sancto*, subito aqua non comparuit. Quo viso, qui baptizandus erat, ad ecclesiam confugit, ac iuxta catholicae fidei normam baptismum accepit. Porro Anastasius Clodoveo regi Francorum per epistolas dignitatem consulatus obtulit, et ipse ab Euti-

Ekkeh.

Dial. Gregor. IV. c. 40.

Ekkeh.

ciana haeresi propter admonitionem Ormisdae papae non recedens, sed pertinaciter in ea manens, 27. imperii sui anno fulmine, ut a quibusdam dicitur, ictus interiit. Clodoveus quoque 30. anno vita et regno perfunctus, Lotharium filium cum tribus aliis reliquit, qui regnum inter se diviserunt.

3. Anno ab incarnatione Domini 519, regnante in Francia cum fratribus Lothario, Iustinus senex natione Ysauricus vel Illyricus, 50. ab Augusto, senatus voluntate imperium accepit. Huius diebus Hildericus Trasimundi ex Eudoxia filius, regnum adeptus, cum esset catholicus, universos episcopos a patre suo exilio relegatos revocavit. Iustinus etiam augustus zelo fidei haereticos persequebatur. Ad quem Theodoricus Arrianus Iohannem papam misit, denuncians, ni ab Arrianorum persecutione cessaret, se christianos afflicturum. Quod dum princeps miseratus ob sacerdotis preces annueret, ac ipsum cum honore susceptum honorifice dimitteret, reversum ad se Theodoricus in vinculis posuit, fameque afflictum sacrilege extinxit. Simmachum vero patricium ac Boetium senatorem nobilissimum, cuius supra mentionem feci, crudeliter ante necaverat. Ob ea non multis post diebus, 30. imperii sui anno, subitanea morte rapitur, ac iuxta Gregorii dialogum a Iohanne et Simmacho in Aetnam praecipitatus, a quodam homine Dei cernitur. Hinc puto fabulam illam traductam, qua vulgo dicitur Theodoricus vivus equo sedens Ekkeh. ad inferos descendisse. Quod autem rursum narrant, eum Hermanarico Attilaeque contemporaneum fuisse, omnino stare non potest, dum Attilam longe post Hermanaricum constat exercuisse tyrannidem, istumque post mortem Attilae octennem a patre obsidem Leoni augusto traditum [a]. Defuncto Theodorico, Attalaricus,

a) Nisi forte alius Theodericus fuerit sub Attila et item alius sub Erminrico quos omnes vulgus Teutonicum pro uno computarit in cantilena *addit manus s. XII exeuntis in margine* 4.

filiae suae Amalsiundae filius decem annorum regni gubernacula suscepit. Hunc cum adhuc viveret pater, principibus Gothorum commendaverat, exhortans eos, ut senatum ac populum Romanum diligerent principemque Orientis propitium habere studerent. Iustinus vero Iustiniano sororis suae filio imperatore post se destinato, 8. imperii sui anno finem vitae fecit.

4. Anno ab incarnatione Domini 527. Iustinianus Ekkeh. 51. ab Augusto imperium accepit, regnantibus adhuc in Francia Clodovei filiis. Hic tam strennuissimus quam christianissimus, imperium quasi mortuum resuscitavit, rem publicam labefactatam plurimum reparavit, ac inter caeteras gestorum fortium virtutes, per Bisiliarium patricium de Persis, qui Romanos fines invaserant, magnifice triumphavit. Leges ante ipsum Paul. Diac. I, 25. editas, profuse et inordinate compactas, compendiavit, et ad ordinem revocatas in unum volumen compilavit, quae hactenus ex eius nomine Iustinianae vocantur. Multis quoque per latitudinem imperii decoris basilicis ecclesiam Dei adornans, inter alias omnium materia et opere praestantissimam in urbe regia, in honore divinae sapientiae, quam Graeci Sophiam vocant, construxit. Herulorum regem Gratem Ekkeh. nomine, ad se Constantinopolim venientem, in epiphania Domini baptizari fecit. Tunc etiam rex Hunorum* Garda, et mulier quaedam vidua ex Hunis cum 100 milibus gentis suae fidem et baptismi gratiam accepisse feruntur. Porro Atthalaricus adolescentiam suam ac matris viduitatem iuxta patris monitum augusto commendans, in tuitionem a piissimo principe suscipitur. Ipso vero non multo post a suis occiso, mater eius Theodatum in regnum ascivit. Qui ne dicam ingrati, sed infidi militis officium gerens,

* *Man. s. XIII adduntur in margine* 5: Nota quos modo Turcos appellamus Huni, dicebantur antiquitus a Caspiis portis primitus egressi. Occidentales vero Huni sunt quos Ungaros et Avares appellamus.

Paul. Diac. I, 25. eam in balnea strangulavit. Igitur Iustinianus Bisiliarium patricium primo in Affricam destinavit, Wandalisque deletis, provinciam a barbaris liberatam Romano imperio restituit. Post cum eundem contra Theodatum tanquam traditorem regnique invasorem mitteret, fractus animo tyrannus Agapitum papam Ekkeh. ad eum pro petenda pace direxit. Qui dum Euticetis errore deceptum ad catholicam fidem revocasset principem ac Anthemium regiae urbis episcopum, eandem heresim defendentem, excommunicasset, ipse ibidem vita functus, migravit ad Dominum. Hic pontifex tantae sanctitatis fuit, quod in porta urbis regiae in ipso ad imperatorem ingressu caecum illuminavit. Inter haec Belisarius Theodatum perfidiae suae poenam solvere compellens, interfecit. Wittigem post mortem Theodati regnum invadentem captivum Constantinopolim misit, regnumque Gothorum, quod per Iord. c. 60. duo milia vel amplius annorum Iordanis stetisse commemorat, finivit et sic tam ex Affrica Wandalis quam ex Italia Gothis exstirpatis, utrasque in pristinum statum reduxit provincias. Hucusque Iordanis episcopus, natione, ut ipsemet testatur, Gothus, Gothorum historiam nec non et chronica sua perduxit.

Bisiliarius adhuc cum Theudeberto Francorum rege, Lotharii fratre, qui cum 200 milibus Italiam invaserat, pugnam commisit, rogantibusque Francis pacem concessit, ac Italiae finibus eos sine Romani militis dampno cedere persuasit. Inter haec Parthi cum exercitu Syriam Neocaesareamque vastantes, Antiochiam tendunt. Quibus dum Germanus patricius cum Iustino filio consule decertare non sufficeret, relicta urbe, ad partes Ciliciae se contulit. Persae tanquam vacuam urbem irrumpunt, praedam diripiunt, urbes vicinas populantur, et totius Celesiriae bona unius anni spatio demoliuntur. Quos Bisiliarius Gothicae ac Wandalicae victor, collecto milite cohercuit et Romanorum finibus egredi compulit, sed

recrudescentibus ac tumultuantibus cum rege suo Totila Gothis, morae locum ibi non habens, in Italiam iter reflexit.

His diebus Longobardorum gentes, qui a Scanzia insula, unde et Gothi, egressi fuerant, cum Alboin rege suo in Pannonia habitabant. Hii non multo post Italiam, quam hactenus incolunt, ut post dicetur, occupaverunt. Bisiliarius in Italia manens, prae- Ekkeh. cepto Theodorae augustae Silverium papam, eo quod Anthimium haereticum ab Agapito antecessore suo excommunicatum absolvere nollet, falsorum testium accusatione criminatum invitus in exilium misit. Vigilio successori eius, sub quo quinta synodus generalis Constantinopoli congregata fuerat, similiter fecit.

Sub hoc pontifice Arator subdiaconus actus apostolorum versibus defloravit. Per idem tempus floruere Cassiodorus senator ac Dyonysius abbas, quorum prior librum psalmorum luculenter exposuit, alter cyclos paschales subtiliter composuit. Priscia- Chr. Wirzib. nus Caesariensis grammaticae artis libros ad Iulianum consulem patricium profusos sed necessarios officioso opere edidit. His etiam diebus signis et D. Greg. cf. P. Diac. I, 26. prodigiis vitaque continentissima primo heremita, post abbas clarus habebatur beatus Benedictus, qui multos verbo et exemplo aedificans et ad artioris vitae viam accendens, monachorum regulam, ut Gregorius ait, sermone luculentam, discretione praecipuam, quae hactenus in ecclesia florere cognoscitur, descripsit. Qui vero tunc alii principes aut cives civitatis Christi vita et scientia insignes fuerint, si quis scire vult, legat Dialogum Gregorii. Corpus sancti Antonii repertum Alexandriae reconditur. Iustinianus princeps egregius, re publica iuxta tempus suum satis exaltata, 39. imperii sui anno diem obiit. Hucusque Victor Turonum episcopus chronicas suas perduxit.

Ekkeh. 5. Anno ab incarnatione Domini 567, regnante in Francia Hilperico Clotharii filio cum tribus fratribus, Iustinus iunior Iustiniani nepos, natione Trax, 52. ab Augusto, imperium ab Euticio patriarcha coronatus suscepit. Hic cum esset catholicus, ecclesias Dei, quas antecessor suus aedificaverat, preciosis thesauris et largis possessionibus ditavit. Huius diebus pax inter Romanos et Persas rumpitur. Imperator vero ad Aretham Indorum regem Iulianum misit, qui, ut postmodum retulit, eum pene nudum, circa lumbos tantum cincturam et linea vestimenta auro contexta, et circa ventrem indumenta scissa, margaritis preciosis conserta, in brachiis quinos circulos et armillas aureas, in capite pannum gemmis ornatum, in collo torquem aureum habentem, super quatuor elefantes, rotis quatuor curru excelso innitente, stantem, scutum parvissimum deauratum, cum duabus lanceolis aureis tenentem, invenit, quem cum contra regem Persarum armasset, revertitur. Misso enim Narse, auxilio Longobardorum Totilam regem Gothorum interfecit, eandemque gentem de Italia radicitus exstirpavit. Bucellinum a rege Francorum ad devastandam Italiam missum occidit. Sindoaldum Brendorum regem, qui de comitibus Odoacri in Italia adhuc superfuit, suspendio peremit. Itaque cum Narses patricius deletis barbaris Italiam in pristinum statum reduxisset, Romani, ut assolet, prosperitati eius invidentes, ad imperatorem eiusque uxorem Sophiam legatione missa in pluribus eum accusabant. Qua de re motus princeps Longinum ad occupandum locum eius misit in Italiam. Sophia quoque augusta muliebriter concrepitans, Narsem utpote eunuchum inter foeminas in genitio suo se posituram denunciat. Quae omnia aegre ferens Narses Neapolim se contulit, missaque legatione, Longobardos de Pannonia in Italiam vocavit. Quorum adventum prodigia maxima, ita ut igneae acies in

coelo cum sanguine, qui postmodum fundendus erat, beato Gregorio teste, visae sint, praecesserunt. Ex hinc Roma non solum Transalpinas regiones sed ipsam etiam Italiam, quae ex tunc a barbarorum inhabitatione usque in hodiernum diem Longobardia vocatur, perdidit. Porro Iustinus Tyberium comitem in filium adoptavit ac caesarem legit. Cum vero pedibus aeger in lecto iaceret ac se moriturum cognosceret, vocato ad se Euticio pontifice ac senatu, Tyberium ex caesare fecit augustum. Ipse autem 11. imperii sui anno diem obiit.

6. Anno ab incarnatione Domini 576. Tyberius Ekkeh.
Constantinus, natione Trax, ab Euticio patriarcha coronatus, 53. ab Augusto imperavit. Hic dum uxorem suam Anastasiam augustam vocaret, Sophia praedecessoris sui coniux, eo quod ipsi iungi cogitabat, graviter indignata, Iustiniano ad imperium aspirare persuasit. Sed dum ad effectum res procedere non posset, Iustinianum quidem accepta ab eo pecunia princeps in gratiam recepit, Sophiam vero, omnibus ei regni deliciis ablatis, privatam vivere fecit. Pecunias etiam quas Iustinus male congregando repositas habebat, large pauperibus erogavit. Fertur de eo, quod dum in palatio suo deambularet, videretque in pavimento crucem sculptam, iubens eam auferri reverenter: *Crucem*, ait, *Domini in fronte gestare, non pedibus calcare debemus.* Qua ablata, dum alia apparuisset, ac illa rursum sublata, dum tercia inventa fuisset, infinitam pecuniam auri reperisse traditur. Narse quoque patricio mortuo, plurimum auri et argenti in puteo invenisse memoratur, quae omnia more suo pauperibus erogavit. Completum in eo cernitur, quod Dominus ait: *Omni* Luc.
habenti dabitur, cum large res suas pro Christo distri- 19, 26.
buens, largas ab eo accepit impensas. Idem vastata Italia a Longobardis sub Benedicto papa, dum Roma plurimum fame laboraret, missis ab Aegypto navibus,

multa frumenti modiorum milia civibus donavit. Persas fines imperii irruentes per Mauricium ducem gloriose devicit, eique postmodum filiam suam in matrimonio coniunxit et caesarianam dignitatem contulit. Hilperico Francorum regi magnifica dona misit. His diebus beatus Gregorius Romanae ecclesiae archidiaconus a Pelagio papa Constantinopolim missus, Moralia Iob Leandro scripsit, et Euticium eiusdem urbis episcopum sub praesentia principis in fide resurrectionis errasse convicit. Verum Tyberius imperator christianissimus, substituto sibi in imperio
Chr. Wirz. consilio Sophiae genero suo Mauricio, 7. regni sui anno in pace quievit.

7. Anno Domini 583. Mauricius Capadocus primus ex genere Graecorum, 54. ab Augusto imperium est adeptus.
Ioh. v. Gr. Huius diebus beatus Gregorius civitatis Dei verus civis, Romae consensu imperatoris a clero ac populo electus, pontifex ordinatur. Quem tamen princeps, cum esset inexplebilis avariciae, quaestus gratia plurimum persequebatur. Ea
Vit. Col. cf. Paul. D. VI, 7. tempestate vir Dei Columbanus, natione Scotus, Luxoviensis abbas, a Brunehilde Burgundionum regina, eo quod eam de pessimis operibus suis ac maleficiis zelo Dei argueret, tanquam iustus Helias a Iezabel gravem persecutionem passus, monasterium mutare ac in Italiam ad locum qui Bobium dicitur transire, ibique ad diem obitus sui manere compellitur. Huius discipuli clarissimi regni Christi cives fuere, Leodegarius, qui postmodum Autisiodorensem regens ecclesiam, martyrio coronatur; Romaricus, qui in monte, qui ex nomine suo mons Romerici dicitur, nobile sanctimonialium fundavit coenobium; Gallus, qui in Suevia in territorio Constantiensi residens, egregiam ex nomine suo, quae multis honoribus ac divitiis modo locupletata cernitur, tenet ecclesiam, et alii quam plures. Fertur enim quod trecentorum praedictus vir Dei pater ex-

titerit monachorum, qui omnes patris secuti monita, excepto Eberwino, inter cives Christi ascripti creduntur. Hic enim solus ex illis caducis honoribus a Brunehilde illectus, retro abiit, et miliciae cingulum sumpsit, maiorque domus effectus multis malis praefatos Dei servos afflixit, ac beatum Leodegarium martyrem fecit. Verum Brunehildis scelerum suorum poenas luens, postmodum a Clothario rege caudis indomitorum equorum alligata finem vitae miserabilem fecit, nobisque exemplum abhorrendae immanitatis eius reliquit. At Mauricius cum Ioh. a persecutione beatissimi papae Gregorii non ces- v. Greg. cf. Ekk. saret, 19. imperii sui anno videt in somnis virum monachico habitu gladium habentem in manu, ad se terribiliter venire, ac eum moriturum pronunciare palam. Quo viso perculsus culpamque suam recognoscens, tam summo pontifici Gregorio quam aliis episcopis, abbatibus, solitariis humiliter scripsit, ut Deo pro eo exorato, quod in praesenti et non in futuro poenas peccatorum suorum solveret, precibus impetrarent. Ipse quoque multis lacrimis idem Deo commendabat. Cum ergo Deus ad petitionem ecclesiae imperatorem exaudire vellet, vidit in somnis, se coram crucifixo apud aeneam palatii portam stare, vocemque terribilem audire: *Date Mauricium*, et iterum: *Ubi vis reddam tibi mala quae fecisti? hic, an in futuro?* Cumque ille responderet: *Non in fu-* Ekkeh. *turo*, iussit eum cum uxore, liberis ac cognatione Focae tradi. Mane facto, Philippico genero suo ad se vocato, narratoque somno, si Focam cognoscat, requirit. Tum ille paulisper secum deliberans: *Iuvenis est*, inquit, *et temerarius.* Nuncii quoque quos ad viros Dei miserat, reversi, similia visioni reportabant responsa. Porro exercitus a Mauricio missus, cum ob eius avariciam fame laborarent, in seditionem versi Focam imperatorem creant. Quod audiens Mauricius ac ex visione sibi monstrata futura prae-

sagiens, fugit. Quem Focas insecutus, iuxta Calcedonam cum uxore ac filiis culpam suam humiliter recognoscentem, secundum quod ei in visu monstratum erat, anno imperii sui 21. decollavit. Fertur quod decollato eo, lac, quod indulgentiae a Domino inventae signum esse ominantur, cum sanguine effluxerit.

Ekkeh. 8. Anno ab incarnatione Domini 603. Focas 55. ab Augusto imperium sortitur habens uxorem Leontiam nomine. Hic primo patricii cuiusdam strator, post miles, ad ultimum imperator fuit. Anno imperii eius 2. beatissimus papa Gregorius, qui verbo et exemplo civitatem Dei plurimum illustraverat, scripturarum suarum dulcissima relinquens monimenta migravit ad Dominum. A quo 3us Bonifacius impetravit a Foca, ut ipsius auctoritate Romana ecclesia caput omnium diceretur ecclesiarum. Nam Constantinopolitana se primam, puto propter regni sedem illuc translatam, scribebat. Post hunc alius Bonifacius 4us a beato Gregorio, precibus ab eodem augusto obtinuit, ut templum a Domitiano imperatore constructum, quod Pantheon vocabatur, ecclesiae Dei datum in honore omnium sanctorum dedicaretur*. His diebus Cosdroas Persarum rex, Orientem pervagatus, multas Romanis provincias abstulit, ac vivificae crucis vexillum ab Ierosolimis asportans, in solio suo, ubi se ut Deum adorari fecerat, posuit. Focas autem cum multa scelera et homicidia perpetrasset, ab Heraclio, Heraclii patricii praetoris Affricae filio, vocatu Prisci patricii generi sui, 8. imperii sui anno interficitur.

9. Anno ab incarnatione Domini 612. Heraclius

* *Adduntur in margine 4 manu saec. XII. coaeva:* Apud Yspanias Betdierico mortuo, Sidebutus succedit in regnum, vir sapiens, cuius tempore firmatum est regnum Gothorum in Yspania in maris litora usque Pirrenos montes.

occiso Foca, a Sergio patriarcha coronatus, 56. ab Augusto imperium sortitur, regnante in Francia Lothario Hilperici filio. Anno imperii eius 2. ex Eudoxia filium Heraclium seu Constantinum habuit. Mortua vero Eudoxia, Martinam sororis suae filiam inceste sibi copulavit, ac Heraclonam ex ea suscepit. Hucusque Isidorus episcopus historiam suam perduxit.

Anno imperii sui 8, dum pacem a Cosdroa Persarum rege peteret, nec impetraret, 4. post haec, id est 12. regni sui anno, procinctum in Persidem movet, occisoque singulari congressu super pontem Danubii Cosdroae filio, vastata Perside, Cosdroam quoque ablato de prophana manu eius ligno sanctae crucis, interfecit, ac 7. demum ex quo exierat anno, ad regiam urbem victor rediens, non multo post Ierosolimam lignum salutiferum reportavit. Ex hinc exaltatio sanctae crucis in ecclesia Dei celebrari coepit. cf. Sig. a. 627. Ekkeh.

His diebus Anastasius Persa, primo magus, post fide assumpta monachus factus, nobile pro Christo martyrium cum aliis 70 a Persis, Marzabona iudice, peregit; cuius tunica mox daemoniacus indutus curatur. Huius corpus Heraclius cum captivis de Perside reportavit, ac in monasterio beati Pauli, quod ad Aquas Salvias dicitur, ubi nunc religiosorum monachorum coenobium ex nomine suo vocatum esse cognoscitur, honorifice condidit. Circa idem tempus Mahumet, quem Sarraceni hactenus colunt, ex stirpe Ismahelis, patre gentili et matre Iudaea fuisse dicitur.

His diebus Lothario mortuo, Dagobertus admodum puer, educatus a beato Arnulfo maiore domus, qui postmodum Metensium episcopus fuit, in Francia, excepto quod fratri suo Heliberto circa Ligerim quasdam urbes ac pagos dimiserat, solus regnavit. A Clodoveo enim usque ad id temporis, regno Fran-

corum inter filios filiorumque filios multifarie diviso, confuse regnatum est. Erat autem Francorum iam terminus ab Hispania usque in Pannoniam, duos nobilissimos ducatus Aquitaniam et Baioariam, Aquitaniam quidem ad occidentem, Baioariam vero ad orientem habens. Dagobertus ergo tocius regni principatum tenens Baioariis legem dedit. Hic dum adhuc vivente patre Lothario cum Saxonibus pugnam inisset ac graviter vulneratus fuisset, misso ad patrem nuncio acceptoque auxilio, rursum certamen aggreditur, victisque ac fugatis Saxonibus*, omnem provinciam suae ditioni subiciens, cunctos eiusdem gentis masculos, qui gladii sui, quem tunc forte gerebat, mensuram excederent, necasse traditur. Beatus Cunibertus Coloniensem tunc regebat ecclesiam.
Ekkeh. Igitur Heraclius a Sergio patriarcha deceptus, Euticianus haereticus efficitur. Mathematicus etiam et astrologus factus, praevidens in stellis circuncisos imperium suum vastaturos, arbitrans hos Iudaeos, missis ad Dagobertum Francorum regem nunciis, omnes regni sui Iudaeos baptizari postulat et impetrat, ipseque in regno suo similiter facit. Non multo post tempore Agareni gens circumcisa imperium vastant. Quos dum Heraclius misso exercitu cohibere vellet, 50000 perdidit. Qua de causa dum apertis portis Caspiis, gentem saevissimam, quam Alexander Magnus ob immanitatem sui super mare Caspium incluserat, educeret, bellumque instauraret, nocte ab angelo quinquaginta duo milia de exercitu eius percussa feruntur. Unde fractus animo princeps et ex dolore in tumorem versus, ac ydropicus factus, 27. imperii sui anno vivendi finem fecit. Vide iustissima iudicia Dei. Princeps iste, qui primo per virtutem crucis de potentissimo rege Persarum triumphavit, postmodum a Sarracenis, amisso mi-

* *Supersc. man. saec. XIII. in* 4: et Berhtoldo duce eorum occiso.

lite, dolore velud rationis expers, eiusque per quod ante vicerat signi inmemor factus, crudelissimam gentem, quam etiam gentilis homo incluserat, impraemeditate educens, a Domino iuste flagellatur, ut et ipsi poenitentiae locus et posteris correptionis exemplum relinqueretur. Haec omnia ad contemptum mundi amoremque Dei, qui et sperantes in se remunerat ac contempnentes condempnat, nos provocare deberent.

10. Anno ab incarnatione Domini 639, regnante **Ekkeh.**
in Francia Dagoberto, Constantinus Heraclius, Heraclii filius, 57. ab Augusto regnum est adeptus, 4. imperii sui mense fraude novercae suae Martinae Pirrique patriarchae veneno necatur; ipsaque cum filio suo Heraclona regnum usurpans per duos annos tenuit. Mutilatis ergo naribus filii matrisque lingua abscisa, Constans Constantini Heraclii filii filius, a senatu imperator creatur. Pirrus quoque patriarcha, sceleris auctor, in exilium truditur, et in locum eius Paulus subrogatur. Hic est Pirrus, qui cum Cyro Alexandrino episcopo haeresim, quae duas in Christo voluntates negabat, condidit.

11. Anno ab incarnatione Domini 642, pulso cum **Ekkeh.**
matre Heraclona, Constans Constantini filius, 58. ab Augusto regnavit. Hic cum in eandem quam avus suus Heraclius haeresim fuisset lapsus, Martinum papam, eo quod Paulum patriarcham, Pirrum et Cyrum habita synodo excommunicasset, apud Cersonam in exilium misit, ubi multis miraculorum signis refulgens, migravit ad Dominum. Porro Constans, congregata sub Vitelliano papa synodo, haeresim abdicavit, ac beato Petro mirae magnitudinis euangelia auro cooperta, gemmis ornata misit. Ipse vero **Paul. D. V, 6.**
non multis post diebus Italiam a Longobardorum potestate eripere volens, per aequor navigando Tarentum applicuit. Post Beneventum veniens, omnes pene civitates, quas Longobardi inhabitabant, cepit, **ib. V, 7.**

Paul. D. V, 8. ac Luceriam usque ad solum prostravit. Deinde accepta obside sorore Rumaldi, Grimaldi regis filia, ib. V, 11. Neapolim iter flectit, inde ad Urbem iter tendens, Vitellianum papam in 6. miliario obvium cum clero et populo habuit ac ita honorifice Romam ingressus, beato Petro pallium auro textum obtulit. Cogitabat Ekkeh. autem imperium ad Urbem transferre, eo quod Constantinopolitanos, qui ei de sacrilegio in Martinum papam commisso consilium dederant, tanquam haereticorum fautores exosos haberet. Huius diebus beata Gerdrudis virgo, Pippini filia, beato fine G.Franc. quievit. Dagoberto quoque mortuo, Clodoveus filius eius successit. Nam alii filio, Sigiberto scilicet, dum adhuc viveret, Austrasiam reliquerat, eumque Cuniberto Coloniensium praesuli et Pippino commendacf. Ekk. verat*. Constans ab Urbe digressus, Siciliam ingreditur, ubi per 6 annos moratus, fraude suorum 28. imperii sui anno in balneo perimitur. Quo mortuo, Mitium quendam Armenium imperatorem milites creant. Hoc comperto, Constantinus Constantis filius Siciliam intravit, Mitiumque cum interfectoribus patris occidit, ac compositis rebus in Hesperia, ad urbem regiam rediit.

Ekkeh. 12. Anno ab incarnatione Domini 670. Constantinus Constantis filius cum duobus fratribus Heraclio et Tyberio 59. ab Augusto imperium sortitur, regnantibus in Francia Dagoberti filiis. Huius diebus missis ab Agathone papa legatis, sexta synodus 150 vel iuxta alios 289 episcoporum, praesidente

* *Addit manus saec. XII. in margine* 4: Apud Yspanias defuncto Sesibuto Gothorum rege clementissimo, Sentila successit in regnum, sed mox a Sisenando deicitur. Sintilano defuncto succedit in regno filius eius Tolga subtenera etate, quem quidam ex primatibus Chintasindus cum plurimis Gothorum degradavit et tonsuratum clericum fecit, et ipse regno potitus nobiliores Gothorum suspectos interfecit et omnino perdomuit ceteros. Post hunc Richinsindus filius eius regnavit.

Georgio eiusdem urbis patriarcha et Machario Antiocheno, qui iuxta Sergium, Cyrum, Pirrum et alios antecessores suos unam voluntatem et unam operationem asserebant esse in Christo, sub praesentia principis congregatur. Revocatoque per apostolicae sedis legatos ad catholicam fidem Georgio, Macharius cum sequacibus suis anathematizatur, ac Theophanus abbas de Sicilia in locum eius subrogatur. In eadem synodo dampnata haeresi, tantae aranearum telae in conspectu omnium ceciderunt, ut in hoc facto omnes errorum sordes expulsas cuncti animadverterent. His diebus beato Arnulfo, qui maior domus fuerat, seculo abrenuncianti, postmodum in ecclesia Metensi pontifice facto, Ansgisus filius suus principatum maioris domus tenuit. Beatus Lampertus Traiectensem, quae post Leodium translata est, gubernavit ecclesiam. Constantinus 17. imperii sui anno diem ultimum clausit.

13. Anno ab incarnatione Domini 687. Iustinianus Ekkeh. Constantini filius 60. ab Augusto imperavit. Hic cum Sarracenis pacem fecit, ac Affricam ab eis liberatam Romano imperio subiecit. Hic etiam Sergium papam, qui haereticae synodo suae in urbe regia celebratae subscribere noluit, misso Zacharia protospatario, captivum ad se duci praecepit, sed milicia Ravennatensium erepto de manu eius pontifice, Zachariam Urbe expulit. Eo tempore sanctus Kilianus cum Chr. Wirzib. sociis suis martyrio coronatur. Sanctus Remaclus Ekkeh. Traiectensium episcopus beato fine quievit*. Pippinus filius Ansgisi maior domus effectus, regnum Francorum administravit, cuius anni in catalogo regum deinceps annotantur; reges enim ex hinc

* *Man. saec. XIII. adduntur in margine* 5: Anno nono Iustiniani defectio solis est effecta hora diei tercia ita ut quedam stelle clare parerent. — S. Remaclus Traiectensium episcopus beato fine quievit. — Hisdem temporibus orientalis Francia convertitur per Kilianum.

omnibus regni negociis et honore nudati, solo nomine regnabant, maiores vero domus curam regni habebant. Iustinianus a Leontio patricio, quem ipse per triennium in vinculis tenuerat, 10. imperii sui anno, praeciso primum naso, in exilium truditur, et Leo, qui et Leontius, per tres annos imperium occupavit. Quibus expletis, Tyberius, qui et Absmarus, absciso naso Leontii, eum in monasterium trusit, regnumque usurpatum 7 annis tenuit. His diebus sub beato Sergio papa 7. synodus Aquileiae congregatur.

Ekkeh. 14. Anno ab incarnatione Domini 697. Iustinianus, qui a Leone pulsus fuerat, adiutorio Trebellii Bulgarorum regis, regia urbe capta, imperium recepit ac postmodum per sex annos tenuit. Hic Tyberium et Leontium captos ac in catenis positos per plateas trahi, et post universo populo acclamante:
Psal. 90, 13. *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem*, pedibus colla eorum calcans, ad ultimum decollavit. Eos vero, qui factionis erga eum perpetratae rei fuerant, diversis poenis cruciari fecit, ac pene quocienscunque de mutilatis naribus guttam reumatis detersit, aliquem illorum necari praecepit. Gallicinum patriarcham erutis oculis Romam in exilium misit, ac Cyrum abbatem Ponti, qui ei exuli necessaria ministraverat, in locum eius substituit, Tyberiumque filium suum regni consortem fecit. Constantino etiam papa accersito ac honorifice suscepto, culpas suas humiliter confitetur, ac postmodum omnibus sanctae Romanae ecclesiae privilegiis renovatis, eum cum honore remisit. Porro collecto milite, Philippicum quem in Ponto relegaverat, comprehendere voluit. Qui ab exercitu imperator creatus, sexto ab urbe regia miliario pugna commissa, Iustinianum occidit, filiumque eius fideles Philippici necaverunt.

Ekkeh. 15. Anno ab incarnatione Domini 713. Philippicus remotis a catalogo regum Leontio et Tyberio, qui

vivente Iustiniano regnum invaserant, 63. ab Augusto regnavit, in Francia solo nomine regnante Dagoberto iuniore, Pippino vero maiore domus omnem regni honorem habente. Hic amore cuiusdam monachi inclusi et haeretici, qui eum imperaturum praedixerat, synodum pseudoepiscoporum convocat, ac sanctam et universalem 6. synodum reprobat. Cyro quoque deposito ac in monasterium truso, Iohannem, erroris sui socium, patriarcham in urbe regia ordinat. Misit quoque Constantino papae de fide sua litteras, quas ille respuit. Praeterea populus Romanus statuit, ne eius cartae vel figurae reciperentur, vel nomen, utpote haeretici, inter missarum solempnia recitaretur. Hic dum sabbato sancto pentecostes egressus a balneo circa meridiem in lecto cubaret, a Rufino ac Theodoro patricio, per auream portam ingressis, comprehensus, post annum et 6 menses, ex quo regnaverat, excaecatur.

16. Anno ab incarnatione Domini 714. Artemius, qui mutato nomine dictus est Anastasius, in die sancto pentecostes, 64. ab Augusto imperator creatur. Hic iuxta quosdam tribus annis regnavit; alii vero scribunt, eum uno anno et mensibus tribus, Philippicum vero duobus annis ac 9 mensibus regnasse. Quam controversiam scriptores viderint. Anastasius ergo regnum adeptus, missis Romam litteris catholicae fidei defensorem ac sexti concilii assertorem se pronunciavit. Huius diebus Dagobertus moritur rex Francorum; Pippino quoque maiore domus mortuo, Karolus filius eius regnum Francorum per 27 annos, regibus adhuc sed sine honore ac utilitate manentibus, administravit. Hic Magni Karoli avus, Paul. D. VI, 42.
Regenfridum regnum invadere volentem multis ac gravibus bellis pressit, ac ad ultimum relicta sibi tantum ad habitandum Andegavensium civitate, regno cohercuit. Is etiam victis Baioariis, Alemaniam quoque, quam Sueviam dicunt, cum Lantfrido duce

Ekkeh. eorum subiugavit. Gaschoniam cum Eudone Aquitaniorum duce devicit. Etiam in Saxonia ac Fresia fortia bella gessit. Sarracenorum, qui cum uxoribus ac filiis Aquitaniae fines ingressi fuerant, 385 milia
Paul. D. VI, 46. fudit, ex Francis tantum mille quingentis, Eudone Aquitaniae duce in epistola quam beato Gregorio papae secundo scripsit teste, amissis. Hic rursum 20. regni sui anno Gaschoniam ingressus, Eudonem occidit, ac sequenti anno contra filios eius bellum instauravit. Sarracenos denuo Gallias intrare volen-
Paul. D. VI, 54. tes, iuxta Narbonam delevit. Qui dum iterum pro-
ib. c. 53. vinciam capta Arelato vastant, a Liuprando Longobardorum rege, qui filium eius Pippinum tonsa caesarie adoptaverat in filium, petito et accepto auxilio, de finibus eius fugere coguntur. Igitur dum regnum Francorum multis modis sub bellicosissimo principe Karolo augmentaretur, regnum Romanorum, quod ad urbem regiam translatum fuerat, non solum ab hostibus amissis provinciis imminuebatur, sed et intestinis malis intra se collidebatur. Etenim circa principia principatus Karoli, coniuratione facta, milites adversus Anastasium Theodosium creant impe-
Ekkeh. ratorem invitum. Quo comperto, Anastasius in Nicaeam se contulit; quem Theodosius conserto praelio vicit, ac clericum factum postmodum et in presbyterum ordinari fecit.

17. Anno ab incarnatione Domini 717. Theodosius 65. ab Augusto imperium sortitus, uno tantum anno imperavit. Leo enim Orientalium praetor, civile bellum parans, filium eius Theodosium in Nicomedia comprehendit. Ob ea fractus animo Theodosius, consilio Germani patriarchae ac senatus sponte purpura deposita, clericus efficitur. His diebus Tyberis inundans multa aedificia Romae subruit, duransque 7 dies, civibus letanias agentibus, octavo demum die cessavit.

Ekkeh. 18. Anno ab incarnatione Domini 718. Leo natione

Syrus 66. ab Augusto imperavit, manente adhuc in
Francia Karolo seniore. Hic imagines Domini ac
sanctorum incendi et multos impietati suae resisten-
tes decollari iussit. Inter caeteros passa fuit virgo Vit. s. Theod.
Christi Theodosia, cuius usque hodie maxima manet
in urbe regia veneratio. In ecclesia enim sancti-
monialium integro corpore humata servatur, omni-
busque advenientibus tanquam coelestis medica inter
manus virginum deportata adhibetur, ac tanquam
pro bono omine quoscunque conculando gravem se
praebuerit, habetur. Quod et nuper dum Hierosoli-
mitana expeditio sub Conrado Romanorum, Lude-
wico Francorum regibus ageretur, nos cum multis
aliis experti fuimus. Leo Germanum etiam patri- Ekkeh.
archam sede sua pellens, Anastasium in locum eius
substituit. Qua de causa Gregorius papa commonito
saepe per litteras imperatore ac incorrigibili invento,
Italiam ab eius imperio recedere persuasit. Per idem
tempus ab eodem pontifice Bonifacius in Germaniam
missus, beatus quoque Pirminius, qui multorum
monasteriorum auctor extitit, clari habebantur. Re-
liquiae sancti Augustini a Sardinia in Tycinum a Liu-
prando deportantur. Beda etiam venerabilis Anglo- Paul. D. VI, 48.
rum presbyter, multa scripturarum suarum moni- Ekkeh.
menta relinquens, in pace quievit. His diebus Sarra-
ceni urbem regiam per triennium obsidione cinxe-
runt, tandemque clamantibus ad Dominum civibus,
fame, frigore ac pestilentia correpti discesserunt.
In urbe quoque 300 milia pestilentia perisse refe-
runtur. Verum Leo imperator impius 24. imperii Paul. D. VI, 47.
sui anno moritur.

19. Anno ab incarnatione Domini 742. Constan- Ekkeh.
tinus Leonis filius 67. ab Augusto patri in regnum
successit. Hic per omnia patrem malicia supergres-
sus maleficiis, ac cruentis sacrificiis et invocationibus
daemonum, luxuriae quoque ac immunditiae inser-
viens, ecclesiamque Dei more antiquorum tyranno-

rum persequens, tam crudelis ac impius fuit, ut iusto iudicio Dei tam ob eius quam ob patris scelera regnum illud nobilissimum inminutum videatur. Anno imperii eius primo Karolus Pippini filius moriens, tres filios Karlomannum, Pippinum et Griphonem reliquit. Horum Gripho, qui minor natu erat, consilio uxoris suae Suanihildae, Odilonis Baioariorum ducis consanguineae, occupata Lauduno, fratribus bellum indicit. Qui collecto milite, Laudunum obsidione cingunt, fratremque in deditionem acceptum in castello iuxta Alvernam custodiae manciparunt.

Ekkeh. 20. Anno ab incarnatione Domini 743. Pippinus et Karlomannus primo in Aquitania contra Hunaldum eiusdem provinciae ducem procinctum movent, captoque castello, quod Lucas dicitur, in loco qui vetus Pictavis vocatur, regnum dividunt, Karlomanno Austriam, Alemaniam, Turingiam, Pippino vero Burgundiam, Neustriam, Provinciam sortito. Deinde multis praeliis commissis, anno ab incarnatione Domini 746, cum iam Fuldense monasterium fundari coeperat, Karlomannus aperit fratri, se seculo abrenunciare velle. Quod sequenti anno ad effectum perducens et ad Zachariam Romanum pontificem veniens, ab eo clericus factus, primo in monasterio sancti Silvestri, quod in monte Sorapte situm est, monachicum habitum assumpsit. Sed cum multis ex Francia ad se venientibus optata quiete perfrui non posset, ad monasterium sancti Benedicti in monte Cassino positum, se contulit, ibique reliquo vitae suae tempore feliciter conversatus fuit. Verum Gripho fratri rebellans, Baioariam, eiecto inde Tassilone duce, occupat. At Pippinus Tassilonem in ducatum restituit, fratrique 12 comitatus concessit; quibus ille non contentus, ad Waifarium Aquitaniae ducem fugit.

Ekkeh. 21. Anno ab incarnatione Domini 751, cum, ut saepe iam dixi, regibus Francorum solo nomine

regnantibus, maiores domus omnem regni curam administrarent, Pippinus qui hanc dignitatem per successionem acceperat, Burchardum Herbipolensem episcopum et Folradum capellanum suum ad Zachariam sciscitandi gratia misit. Pontifex ergo, melius esse, ut ille qui curam omnium haberet, rex diceretur, quam qui solum nomen regis gereret, remandavit. Eo tempore Hildericus ex antiquorum Francorum regum, qui a Meroveo Clodii filio Merovingi dicebantur, sanguine descenderat, inane, ut supra dixi, regium nomen tenebat.

22. Igitur anno ab incarnatione Domini 752., reversis a Roma nunciis, auctoritate Zachariae papae Pippinus a beato Bonifacio Moguntino archiepiscopo aliisque regni principibus in Suessona civitate ad regnum eligitur. Anno sequenti Zacharia defuncto, Stephanus papa successit. Is cum multa ab Aistulfo Longobardorum rege pateretur, Pippino ab expeditione Saxonum revertenti, ubi et nuncium de morte fratris sui Griphonis habuit, in villa quae Carisius dicitur occurrit, eumque ut sanctae Romanae ecclesiae succurreret, rogavit. Ekkeh.

23. Anno ab incarnatione Domini 754. Pippinus a Stephano papa primo a fidelitatis sacramento, quam Hilderico promiserat, cum aliis regni Francorum primoribus absolvitur, ac detonso Hilderico et in monasterium truso, postmodum in regem ungitur. Hic Merovingorum regno finito, Karolingorum, per quod etiam Constantinopolitanum minuendum erat, coepit. Ex hoc Romani pontifices regna mutandi auctoritatem trahunt. Pippinus igitur re prius, ex hinc nomine simul ac re, regnum Francorum gubernavit. Huius diebus floruerunt clarissimi regni Christi principes, Bonifacius praedictus Moguntinus archiepiscopus, Růbertus[a.1] Iuvaviensium praesul, Ekkeh.

a) *ita* 1. 2; Ruodbertus 4; Robertus 5. 13. 13*; Rŭdibertus 7; Virgilius *editt., quod etiam* 4 *manu saec. XIII. superscriptum invenitur.*

1) Rupertus Salisburgensis archiepiscopus minime tempore Pip-

Corbinianus[2] Frisingensis ecclesiae antistes, et alii quam plures.

Aribo Vita Corb. cf. Meich. h. Fr. I, 343. 24. Sed quia beati Corbiniani mentionem fecimus, cuius locum indigni tenemus, tanti viri gesta omnino silentio praeterire inconveniens arbitramur. Hic Waldegiso patre ac matre Corbiniana, claris ad seculum parentibus, generatus, in ipsa etiam puericia divinam gratiam, quam postmodum plene accepturus erat, praelibavit. Etenim mundi non detentus illecebris, de cuncta parentum substantia solo victu et vestitu contentus, in cellula quam sibi construxerat, habitavit. Vindemiarum autem tempore, dum quidam vini primicias ei obtulisset, musti fervescentis impetus spinam vasis excussit. Sed vir Dei regulare silentium nolens violare, famulis quidem hoc indicare distulit, orationibus tamen vinum, ne inutiliter efflueret, cohibuit. Cum vero fide et virtute qui altius proveheretur dignus esset, a beato Gregorio urbis Romae episcopo praesul ordinatus, ad gentes destinatur. Igitur per vallem Tridentinam rediens, ac Baioariam ingressus, a Tassilone duce eiusque filio Theodone[3] benigne susceptus, montem Frisingum accepit, ubi primo ecclesiam, quae usque hodie cernitur, in honore beati Benedicti construxit, ac monachorum ibi sacrum conventum adunavit. Est autem ibi mons idem in pulcherrimo et amoenissimo loco positus, limpidissimarum aquarum ac praecipue Ysarae rapidissimi fluvii cursu conspicuus, totam illius regionis faciem et ex australi plaga latissimam campi planitiem tamquam e specula longe lateque contemplans. Hic illis diebus silvis circumseptus quasi venatorum specula fuisse traditur. Manent adhuc silvarum in plano inter

pini regis florebat, cum iam inter annos 705. et 710. obierit. Hunc errorem iam monachi Admuntenses s. XIII. viderunt et nomini *Ruodbertus* superscripserunt *Virgilius*, quae lectio etiam a codice Scotorum et exinde ab omnibus editionibus exhibebatur. 2) Similis error; S. Corbinianus vixit tempore Pippini Heristallensis. 3) Tempora confundit Noster; vide Meichelb. Chron. Bened. I. p. 10.

harundineta vestigia, antiqui scilicet trunci, cervorum quoque usque hodie ac capreolorum multitudo copiosa. Ex septentrionali vero parte adhuc silva non mediocris, quae forestus vulgo dicitur, aedibus ac igni plurimum civitati utilis, superstes cernitur. Contigua quoque monti terra ex austro Ysara, ex aquilone Ambra fluviis inclusa, in sinum quendam fertilissimum ad quatuor Teutonica miliaria protenditur. In fine cuius, ubi praedicti amnes confluunt, locus, qui Moseburga dicitur, pulcher valde et delectabilis, in beati Castuli ecclesia congregationem clericorum habens, positus cognoscitur. Beatus ergo Corbinianus Frisingensem ecclesiam plurimis honoribus ac possessionibus locupletavit, ac sanctissimae vitae documentis informavit. Fertur de eo, quod quadam vice, dum pro ecclesiae necessitate Romam pergeret, ursus sagmarium suum occiderit, cui vir Dei capto sagmam imposuit, et ut eam deferret praecepit, ac verbum Dei omni gladio penetrabilius effectum, indomitam bestiam mandatis viri Dei obtemperare coegit. Eodem itinere sociis suis in loco deserto fame laborantibus aquila subito piscem detulit, cuius esu cuncti qui aderant cum stupore et admiratione refecti et exhilarati sunt. Alio tempore ad regem Pippinum iter faciens, latronem suspendio adiudicatum, dum precibus a iudice liberare non valeret, signo crucis munivit, profectusque ad regem reum illum iam suspensum, sive mortuum sive vivum, sibi donari postulat et impetrat; celeriterque remeans illum biduanum in patibulo vivum repertum, illaesum deposuit, et correctum abire permisit. His aliisque, quae longum est exequi, virtutibus virtutumque miraculis iste vir Dei praefatam ecclesiam primus irradiavit antistes.

25. Anno ab incarnatione Domini 755. Pippinus rex rogatu Stephani papae contra Aistulfum Longobardorum regem procinctum movens, Italiam ingredi Ekkeh.

disponit. Cui dum Longobardi in artis locis montium obsisterent, caesis multis, magno labore claustra penetrans, in plano resedit. Porro Aistulfus Papiam se contulit, quam Pippinus tamdiu circundedit, donec receptis 40 obsidibus ac iureiurando interposito, ne amplius Romanam ecclesiam infestarent, obsidionem solveret, Stephanoque pontifice cum milicia Francorum honorifice ad sedem propriam remisso, ipse ad propria remearet. Hoc anno beatus Bonifacius archiepiscopus, qui, ut aiunt, terminos episcopatuum Baioariae, sicut hodie manent, distinxit, Fuldenseque coenobium fundaverat, ac multa ecclesiae Dei profutura opera tam in Gallia quam in Germania patraverat, verbum vitae praedicans, a Fresonibus martirio coronatur. Anno sequenti cum Aistulfus ea quae laudaverat, irrita faceret, Pippinus eum denuo Papiae obsessum promissa implere compulit. Insuper etiam Ravennam cum aliis plurimis Italiae urbibus beato Petro designavit, ipseque reversus est in Gallias.

Vita S. Bonif. cf. Ekk.

Ekkeh.

Anno dehinc proximo, cum iam, ut saepe dixi, Francorum regno crescente Romanum decresceret, Constantini augusti nuncii Pippino munera deferentes ad eum apud Compendium veniunt. Tassilo quoque Baioariorum dux illo cum maioribus suae gentis veniens, regi filiisque suis fidelitatem sacramento promisit. Sequenti anno rex gravi ac laborioso bello Saxones devicit, eosque tributarios fecit. Non multo post elapso tempore contra Waifarium Aquitaniae ducem, eo quod ecclesias sui iuris infestaret, militem instaurat, acceptisque ab eo obsidibus revertitur. His diebus beatus Othmarus in insulam Reni Stein relegatus, migravit ad Dominum. Pippinus Waifarium adhuc rebellantem multis ac gravibus bellis pressit. Tassilo etiam Baioariorum dux postposita fide avunculo suo Pippino rebellare attemptat. Difficilia et periculosa haec tempora, duobus fortissimis Aquitaniae ac Baioariae ducibus regi rebellantibus,

fuere. Ea tempestate Turci a Caspiis portis egressi, cum Avaribus multis utrobique profligatis conflixere. Igitur Pippinus multis ac variis bellis patratis, ad ultimum Waifarium interfecit, ac non multo post in reditu Turonis infirmatus et inde Parrisius deportatus, anno ex quo in regem unctus est 14., ex quo vero principari post mortem patris coeperat 26. diem obiit, duos relinquens filios, Karolum et Karlomannum.

26. Anno ab incarnatione Domini 769, imperante adhuc Constantino, Karolus diviso cum fratre regno, regnare coepit. Hic primo Hunaldum, qui occiso Waifario bellum in Aquitania renovabat, ad Lupum Gaşchonum ducem fugavit. Post quem tam ipsum quam Lupum in deditionem accepit, et sequenti anno in Warmacia generalem curiam celebrans, orationis causa limina apostolorum visitare disponit. Tertio regni sui anno, Karolomanno fratre suo mortuo uxoreque illius cum filiis ad Desiderium Longobardorum regem fugiente, Karolus solus regnans Saxoniam cum exercitu ingreditur, omnibusque ferro ac igne vastatis, acceptis obsidibus revertitur. Dehinc rogatu Adriani papae Italiam ingreditur, et Desiderium Longobardorum regem Tycini obsidione inclusit, ibique dimisso exercitu, Romam orationis gratia pergit. Inde reversus, urbem fatigatam ad deditionem compulit, regemque captivum abduxit. Inter haec Saxones absentia regis elati, fide posthabita, contigua terrae suae loca populantur. Porro rex subacta Italia, reversus in Franciam, tripertito ordine militum Saxoniam ingreditur, incendiisque vastata terra, praedam inmensam diripuit, et non multo post regressus, denuo ab eis obsides accepit. His diebus Constantinus persecutor 35. imperii sui anno mortuus est, eique filius suus Leo successit. Ekkeh.

27. Anno ab incarnatione Domini 776. Leo 66. ab Augusto imperium accepit. Hic primo est visus Ekkeh.

mitior, unde et principes filium eius imperatorem postulant. Per idem tempus Saxones more suo non semel, sed saepe pactum mentientes, Karolus diversis praeliis pressit, ac plurimis ex eis fidem christianam accipere persuasit. Porro Leo imperator 5. imperii sui anno moritur.

Ekkeh. 28. Anno ab incarnatione Domini 781. Constantinus filius Leonis 67. ab Augusto patri in regnum successit. Huic filia Karoli desponsata a matre sua alii copulatur. Anno imperii eius primo Karolus rex Romam veniens, ab Adriano papa honorifice suscipitur, ibique sancto pascha celebrato, Pippinus filius eius in regem Italiae, et alius, Ludewicus scilicet, in regem Aquitaniae ab eodem pontifice unguntur, ipse vero, acclamante populo universo, patricius Romanorum appellatur. Misit etiam Adrianus papa nuncios ad Tassilonem, qui eum de fidelitate regis monerent.

Ekkeh. 29. Circa idem tempus rege pascha Domini celebrante Inglinheim, Tassilo cum maioribus gentis suae venit; ubi dum accusatus a Baioariis, quod fidem regni non servasset, quin imo Avares ad vastandum regnum induxisset, cum de his et aliis huiusmodi convictus fuisset, maiestatis reus ac capitali sententia plectendus iudicatur. Rex tamen misericordia motus, in monasterio Laureacensi, quod ipse construxerat, eum monachicum habitum assumere ac de peccatis suis poenitentiam agere permisit. Constantinus vero consilio matris suae Hyrene, ut aiunt, caecatus, non multo post, 14. imperii sui anno, diem obiit, regnavitque post eum mater sua 5 annis, digna cuius diebus orbis imperium, quod in manus foeminae non digne devenerat, ad Francos transferretur.

Ekkeh. 30. Anno ab incarnatione Domini 799. Leo papa, qui Adriano successerat, in letania maiore a Romanis flagiciosissime, ita ut oculi eius eruti viderentur,

tractatur, qui ad regem Karolum veniens eventum rerum deplorat. Igitur Karolus victoriosissimus, qui iam subiugatis sibi Baioariis, Aquitanis, Saxonibus, Danis, Nortmannis, Britannis, Pannoniis multisque aliis provinciis regnum Francorum plurimum dilataverat, dignus qui altius proveheretur, papam ulturus ad Urbem tendebat. Cui pridie quam Urbem intraret, Leo ad duodecimum lapidem occurrit, eumque honorifice suscepit. Mane facto Urbem ingressus, a pontifice ac cuncto populo susceptus, in ecclesiam beati Petri inducitur. Post septem diebus transactis rex contione facta, causam adventus sui exponit. Leo quoque, cui aemuli sui magnum crimen imposuerant, nemine cogente ex bona conscientia de obiecto crimine coram omnibus supra sacrosancta euangelia se purgavit.

31. Anno ab incarnatione Domini 801, ab Urbe vero condita 1552, Karolus 33. regni sui anno a summo pontifice, ablato patricii nomine, coronatus, omni populo ter acclamante: *Karolo augusto, a Deo coronato, magno et pacifico Romanorum imperatori, vita et victoria*, 69. ab Augusto imperator et augustus vocatur. Ex hinc regnum Romanorum, quod a Constantino usque ad id temporis in urbe regia, scilicet Constantinopoli, fuit, ad Francos derivatum est. Augustus ergo convocatis civibus, habita ratione super his, qui in pontificem sacrilegii rei fuerant, capitali sententia dampnatos, interventu praedicti papae ad poenitentiam conservatos tantum in exilium trusit. Porro Hyrene Constantinopolitana imperatrix, missis legatis ad Karolum, pacem inter Graecos et Francos firmari rogavit. Cum quibus imperator missis nunciis, Hyrenem in uxorem postulavit. Quod dum illa annuisset, Aetius patricius votum reginae impediens, manentibus adhuc in urbe regia legatis Karoli, Nicepharum fratrem suum imperatorem fecit, eamque in monasterium trusit. Nicepharus ergo rex factus cum Ekkeh.

legatis imperatoris apocrisiarios suos misit, foedusque litteris ac nunciis mutuo firmavere. Rex quoque Persarum muneribus imperatorem honoravit.

Ekkeh. 32. Anno ab incarnatione Domini 812. Nicepharus imperator, a Bulgaris publico congressu necatur, eique in regno gener suus Michahel substituitur. Hic nuncios Karoli ad antecessorem suum missos honorifice dimisit, suosque cum eis ad augustum destinans, foedus pacemque cum eo renovavit. Is etiam dum contra Bulgaros exercitum ducit, non prosperis usus successibus, revertitur, depositoque regno monachus efficitur, succedente sibi Leone, filio Bardi patricii. Igitur Karolus regno Romanorum ad Francos translato, dum multa fortiter ac feliciter bella gereret, regnumque multipliciter dilataret, 46. regni sui anno, subactae vero Italiae 43, imperii 14, in palatio Aquisgrani, ubi ipse ecclesiam miri operis in honore sanctae Mariae semper virginis construxerat, sedemque regni constituerat, 72. aetatis suae anno, diem obiit, ac in eadem ecclesia humatur. Caeterum actus eius et bella quae gessit, de ponte quoque quem ultra Rhenum fecerat Moguntiae, de palatiis etiam quae Noviomagi, Inglinheim aliisque regni locis opere regio construxerat, qui scire vult, legat Einh. historiam eius et gesta a multis descripta. Erat autem, ut quidam de ipso ait, corpore amplo ac robusto, statura eminente, apice capitis rotundo, oculis praegrandibus ac vegetis, naso paululum in mediocritatem excedenti, canicie pulchra, facie laeta et hilari, eloquentia copiosus et exuberans, in cibo et potu temperans, sed in potu temperantior. Huius virtute regnum Francorum plurimum augmentatum est, omniumque regnorum maximum, Romanum scilicet, ab Oriente ad Occidentem translatum. Regni vero terminus a Bulgaris seu Illirico usque ad Hispanos, a Danis usque ad Calabros, exceptis adiacentibus regionibus, utpote Boemia, Polonia, Dalmatia, Histria,

Venetia, Britannia aliisque provinciis, quae modo duo regna Romanorum et Francorum, excepta Pannonia, esse noscuntur, fuit.

33. Anno ab incarnatione Domini 815. Ludewicus Karoli filius, quem ipse adhuc vivens successorem ordinaverat augustumque vocaverat, morte patris comperta, ab Aquitania ad palatium Aquis veniens, consensu omnium rex creatus, 70. ab Augusto imperavit. Anno regni eius primo delatione quorundam comperit, primates regni adversus Leonem papam conspirantes iussu pontificis interfectos fuisse. Ad quod perscrutandum vocatum ad se nepotem suum Bernhardum Italiae regem Romam misit. Qui in Urbe infirmatus, rei eventum per Heroldum comitem augusto mandavit. Leo quoque missis ad imperatorem nunciis, de his quae imposita sibi fuerant, se expurgavit. Non multo post tempore Leone defuncto, Stephanus substituitur. Hic statim post consecrationem suam missis ad imperatorem nunciis, qui eius animum lenirent eumque ad se venturum praedicerent, iter eorum in Gallias subsequitur. Cui imperator Remis occurrens, eum honorifice suscepit. Papa ergo celebratis ex more missarum solempniis, diademate coronatum Romanorum imperatorem pronunciavit Ludewicum. Hunc annum quo a Romano pontifice coronatus est, regni sui alii secundum, alii septimum dicunt. Imperator post haec generalem curiam Aquis celebrans, primogenitum suum Lotharium imperii socium legit, nam alios duos Karolum et Ludewicum reges vocatos, unum Aquitaniae, alium Baioariae praefecerat. Non multo post Bernhardum Italiae regem cum regni sui civitatibus adversum se coniurasse comperit. Contra quem dum procinctum movet, fractus animo Bernhardus, apud Cabillonem imperatori se tradidit. Porro imperator ad palatium Aquis veniens ibique sanctum pascha celebrans, habita de his qui coniurationis rei fuerant quaestione, Ekkeh.

iudicio curiae capitali sententia dampnatos una cum rege suo luminibus tantum orbari fecit. Non desunt tamen, qui dicant imperatorem Bernhardum dolo captum primo oculis ac post vita privasse.

Ekkeh. 34. Anno ab incarnatione Domini 822. imperator filium suum Lotharium in Italiam destinavit, ipse vero dum in oppido Franconfurt curiam celebraret, inter caeteros barbarorum legatos duo fratres pro regno Wilzorum contendentes veniunt, quos augustus sibi subiectos et fidelitate astrictos decisa lite ad propria remisit. Verum Lotharius ordinatis rebus in Italia, dum ad patrem redire parat, a Paschali papa ad Urbem invitatur, ubi honorifice susceptus, ac in die sancto paschae ab ipso coronatus, imperatoris et augusti nomen sortitur. Hisdem diebus imperatore Aquisgrani conventum celebrante, nuncii Bulgarorum pro constituendis terminis venerunt. Igitur Ludewicus imperator propter mala opera uxoris suae regno, ut dicitur, pulsus ac postmodum restitutus, 26. imperii sui anno diem obiit extremum.

Ekkeh. 35. Anno ab incarnatione Domini 841, dum Lotharius reversus ab Italia regnare intentat, mortuo Regino. patre, fratres eius Karolus et Ludewicus graviter ferentes, si regno paterno privari deberent, fratri bellum indicunt. Igitur cum regnum Francorum, ad quod post innumeras, quas supra dixi, mutationes regnum Romanorum devenerat, cum et ipsum ad ostendendas mortalium miserias ac instabiles mundi rotatus auctor omnium Deus in illo ad quem profecerat statu manere nollet, in se ipsum miserabiliter dividi ac per hoc desolari et imminui permisit. Proinde contractis undecunque regni viribus, fratres praedicti apud Fontoniacum conveniunt, acerrimeque pugnantes, ita in hoc bello ex utraque parte regni vires imminutae feruntur, ut ex hinc fortissimi omnium Franci non solum terminos non dilatare sed et parta vix conservare potuissent. Lacrimabili ergo pugna

inter fratres acta, cruenta tandem victoria Karolo et Ludewico cessit, ac ob hoc conventione facta, dividunt imperium. Hac divisione Karolo occidentalia regna, id est a Britannico mari usque ad Mosam, Ludewico orientalia, id est omnis Germania usque ad Rhenum, cesserunt. Lothario vero media pars, id est Belgica Gallia, quae ex eius nomine Lotharingia usque hodie vocatur, cum Romano imperio sorte devenit. Ex hinc diviso regno, regna modo duo, orientale ac occidentale, quorum alterum partem Ludewici ac Lotharii sedemque regni Francorum, palatium Aquis ac imperium urbis Romae habet, aliud vero occidentale, quod adhuc Francorum, eo quod istud Romanorum vocatur, appellatum partem Karoli tenet, inveniuntur.

36. Considerare Dei iudicia mundique volubilitatem etiam nolentes compellimur. Ecce enim, ut supra dixi, in modum coeli, quod ab oriente in occidentem vertitur, simul cum tempore res mundanas rerumque potestates volvi cernimus. Et ne putaremus mortales res in aliqua mundi parte statum invenisse, ibi etiam defectum eas pati ac more febricitantis, sicut in Iob habes: *Noctem verterunt in diem, et rursum post tenebras spero lucem*, quocunque se verterint, nichil stabilitatis habentes, dolores ac labores repperisse conspicimus. Nonne videtur tibi more, ut dixi, febricitantis, mundialis dignitas volvi ac revolvi? Febricitantes enim spem quietis in alteratione situs ponunt, ideoque crebris revolutionibus quando torquentur, se iactant huc et illuc. Ita nimirum potestas temporalis a Babylone devoluta ad Medos, inde ad Persas, post ad Graecos, ad ultimum ad Romanos, et sub Romano nomine ad Francos translata est. Ubi dum, tanquam firmam sedem fixisset, mansura videretur, tot malis, ut in superioribus paret, subiacere cepit, ut merito cum Iob dicere possit: *Cum ad diem venero, nocturnis cruciatibus fatigatus noctem*

Iob 17, 12.

praestolor, quam dum tenuero, maioribus doloribus affectus rursum diem venire exopto. Denique armis experientissimi Franci, cum regni terminos plurimum dilatassent mundique caput Romam ad suam ditionem transfudissent, cum iam omnibus gentibus horribiles facti essent et inexpugnabiles viderentur, in se ipsos non solum civiliter sed et intestine, fratribus auctoribus, divisi, regnum quod ab Oriente in Occidentem tanquam fugiens statum et requiem invenisse putabatur, desolandum fore iuxta euangelium, praesagebant. Ex his ergo liquet, nullam caducis rebus fidem habendam, nec in se labentem alium quemlibet sibi inniti volentem sustentare posse. Unde
Ierem. 17, 5. apte propheta ait: *Maledictus qui spem suam ponit in homine, et qui ponit carnem brachium suum.* Quomodo enim te sustentabit, qui stare non potest? Vel qualiter te confirmabit, qui in se infirmus est? Cum ergo mundus transeat et concupiscentia eius, ab ipsa migrandum ad Deum vivum, qui est inmobilis et incommutabilis manet, ad eiusque beatam et aeternam civitatem quis dubitaverit? Igitur omnibus regnis mundi inminutis, cum et Francorum, qui ultimi Romam habere meruerunt, ex quo divisum est, minoratum apparet regnum, nos qui ad ostendendas mutationes rerum res gestas scribimus, hac regni mutatione tanquam sufficienti argumento ad regni coelestis inmutabilitatem missi, huic quinto operi finem imponamus.

EXPLICIT LIBER QUINTUS.

INCIPIT PROLOGUS IN LIBRUM SEXTUM.

Beatus propheta mundi instabiles ac miserabiliter fluctuantes circuitus contemplans marique eos potissi-
Psal. 103, 25. *mum comparandos estimans:* Hoc, *inquit,* mare magnum et spaciosum, illic reptilia, quorum non est numerus. *Nonne tibi videtur mundus in modum maris*

inherentibus sibi procellosis temporibus, tanquam tempestatum fluctibus, interitum minari? Et quid aliud homines pro caducis honoribus decertantes quam reptilia maris dixerim? Ubi minores a maioribus, inferiores a potentioribus sorberi, ac ad ultimum se ipsos, cum materiam non invenerint, discerpere conspicimus. Unde illud: In se magna ruunt. *Haec omnia prudens lector in huius historiae serie invenire poterit. Cives ergo Christi non more reptilium salo mergi vel infidis eius procellis improvide se credere, sed navi, id est ligno crucis, fide navigare, manusque per dilectionem operando exercere in praesenti oportet, ut per huius vitae viam ad portum patriae securi valeant pervenire. Qualiter vero regnum Francorum tam miserabiliter divisum non solum Romanum imperium sed et partem Franciae ac Galliae cum palatio Aquis perdiderit, in hoc opere dicendum restat.*

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIT LIBER SEXTUS.

1. Diviso Francorum regno, Lotharius, cui, ut dixi, cum Lotharingia Romanorum imperium devenerat, 71. ab Augusto imperavit. Theophilo mortuo, filio- Ekkeh.
que eius Michahele apud Graecos in urbe regia imperante, Nortmanni per mare Ligerim intrantes, civitatem Namnetis irrumpunt, ac in sancto sabbato paschae episcopum ex more generale baptismum celebrantem cum clericis interficiunt, ac inde per circumquaque diffusi, cunctam ferro flammaque vastantes provinciam, Andegavensem quoque ac Turonensem occupantes urbes, beati Martini ecclesiam cremare non verentur. Eo tempore Karolus, cui, ut supra dixi, occidentalia regna in divisione cesserant, V, 35.
Pippinum Aquitaniae regem cepit, ac episcoporum consilio tonsum monachum Suessione in monasterio sancti Medardi fecit. Porro Lotharius imperator tribus Regino.

filiis suis regnum, quod eum contigerat, partitur, Ludewico Italiam cum nomine imperatoris, Lothario Lotharingiam, Karolo Provinciam tradens; ipse vero ordinatis omnibus in Prumensi monasterio 16. imperii sui post mortem patris anno monachus efficitur. Vide, ad quantum defectum Romanum imperium devenerit, ut in tres partes Francorum regno diviso, tertiae partis tertia pars fuerit.

Regino. 2. Anno ab incarnatione Domini 855. Lothario deponente miliciae cingulum, privatumque habitum assumente, Ludewicus filius suus serenissimus 73. ab Ekkeh. Augusto imperium suscepit. Basilio, qui Michahelem iam occiderat, in urbe regia regnante, Lotharius, cui regnum Lotharingiae devenerat, Thiebergam sororem abbatis Hucberti sibi sociavit. Non multis post diebus Karolus, qui Provinciam in divisione regni Regino. acceperat, moritur. Unde inter Lotharium fratrem patruumque suum Karolum controversia oritur. Lotharius Hucberto abbati, fratri reginae, ducatum inter Iurum et montem Iovis commisit. Porro Ludewicus senior, orientalis Franciae rex, adversus Sclavos multa fortiter bella gessit, captumque principem eorum Rastum luminibus privavit.

Regino. His diebus in regno Karoli principibus suis mutuis inter se vulneribus cadentibus, Brittones tanquam destitutam terram irrumpunt, ac transmisso Ligeri, Pictavis usque ferro flammaque cuncta vastantes progrediuntur, et sic Francorum spoliis ditati, ad propria revertuntur. Itaque Karolus conductis precio Saxonibus, Brittones bello petit. Nec mora, commisso praelio, Saxones in prima acie positi, territi spiculis hostium terga vertunt. Deinde discursantibus hac illacque Brittonibus, Francisque ob antiquae fortitudinis genuinam virtutem viriliter dimicantibus, multis ex utraque parte caesis ac vulneratis, noctis praesidio bellum dirimitur. Mane facto, dum rursus pugna conseritur, Karolus fugiens, suis etiam fugiendi prae-

buit exemplum. Quo viso, Brittones castra Francorum cum clamore irruunt, captisque et occisis plurimis, ac papilionibus eorum cum multis aliis spoliis ablatis, revertuntur. At Karolus Roberto viro forti ob hanc molestiam inter Ligerim et Sequanam ducatum ad domandos Brittones dedit. Regino.

His diebus Noemeticius rex Brittonum, dum multis modis ecclesiam Dei persequitur, videt in visu beatum Maurelionem Andegavensem episcopum sibi occurrere, dicentemque ut ab oppressione cessaret, ecclesiarum baculo se percutere. Nec frustratur visu, nam continuo corruens a suis domum reportatur, manifestisque Dei iudiciis vitam simul cum tyrannide finivit, eique filius suus Herispeus in regnum successit. Karolus rursum adversus Brittones bellum instaurat, parumque proficiens hoc tantum obtinuit, ut datis ex utraque parte obsidibus pacem mutuo firmarent. Dehinc tamen Herispeius rex eorum sponte ad ipsum veniens, suae potestati se subiecit, quem multis donatum muneribus ad propria rex remisit.

3. Ea tempestate cum iam regno Francorum multipliciter diviso, ecclesia proficeret Nycolao summum sacerdotium gerente, Lotharius multis modis amore Waldradae concubinae suae occasionem repudiandi reginam Thiebergam quaerit. Itaque Guntharium Coloniensem archiepiscopum, qui tunc in regno praecipuae fuit auctoritatis, ad id quod animo conceperat perficiendum, falsa spe promittens ei, quod si ab ista liberaretur, neptem suam acciperet, pellexit. Guntharius, ascito sibi Treverorum archipraesule Thiegaudo, concilium Metis congregat, vocatamque reginam in medio statuunt, falsisque productis testibus inter alia nefaria de incestu illam convincunt. Proinde ad voluntatem regis sententia divortii datur, reginaeque pro commisso scelere poenitentia iniungitur. Igitur rex desiderata potitus occasione, conventu Aquis habito dampnationem Thiebergae scripto

protulit, seque continere non posse pronuntiavit. Consilio Guntharii omnibus acclamantibus: *Melius est nubere quam uri,* Waldrada producitur, ac regio cultu decorata comitatuque famulorum stipata, reginae nomen sortitur. Sicque rex, dum ea quae mente conceperat ad effectum produxit, Guntharium quem suae nequitiae socium falsis promissionibus fecerat, versute decepit. Haec dum ad noticiam domni papae Nicolai venissent religiosus ac zelo Dei plenus sacerdos, missis legatis, regem de commisso scelere redarguit et ad condignam poenitentiam invitavit. At legati pecunia corrupti, negotium minime ad effectum perducentes, multis ditati muneribus revertuntur, dicentes se pene nullum in praefato regno qui canones sciret invenisse. Quos Treverorum et Colonensium praesules subsecuti, dum a summo pontifice de facto iudicio rationem reddere coguntur, rei inventi deponuntur, dumque multis modis ad restaurationem sui laborarent, exules in Italia, permissa sibi tantum laica communione, moriuntur. Verum Lotharius post crebras admonitiones, post violatum sacramentum, quod sub praesentia Arsenii episcopi, sanctae Romanae aecclesiae apocrisiarii, fecerat, a summo pontifice communione privatur, ex qua causa tam ipsi quam toti regno gravissimum discrimen oritur. Extant de hoc epistolae quam plurimae utrobique missae. Unde iam regno decrescente, ecclesiam vide tantae auctoritatis factam, ut etiam reges iudicet.

Per idem tempus Ludovicus orientalium rex occidentalia regna vocatu quorundam principum ingreditur, regnique terminos occupans, Senonas usque progressus est, sed dum relicto ibi exercitu ad propria redisset, et principes qui eum invitaverant a Karolo in gratiam recepti fuissent, qui remanserant fines illos egredi compelluntur. His diebus Hucbertus abbas, frater Thiebergae, Lothario diu rebellans, ad ultimum a Conrado comite necatur. Eodem tem-

pore Nortmanni per Ligerim Namnetensem, Turonensem, Andegavensem, Provinciam vastantes, Robertum ducem occurrentem sibi occidunt.

4. Hisdem diebus Sarraceni ex Affrica venientes, Beneventanorum regionem, quae olim Samnium vocabatur, devastant. Contra quos dum Ludewicus augustus vires undecunque comparat, Lotharium fratrem suum in auxilium invitat. Qui collecto milite Italiam ingressus, pravorum operum suorum multipliciter poenas solvens, tam ex insueto calore quam aranearum morsibus multos de exercitu suo perdidit. Post haec Romam veniens, ab Adriano pontifice, qui Nicolao iam successerat, honorifice suscipitur, ac ab ipso si monitis praedecessoris sui Nicolai obtemperaverit, subtiliter exquiritur. Ille dum cum omnibus qui secum venerant principibus se bene iniuncta servasse falso affirmaret, corpus dominicum sub attestatione conscientiae sibi suisque tradidit. Fertur quod ipso redeunte, omnes qui ficto corde et polluta conscientia ad mensam Domini accesserant, infra spatium anni mortui fuerint. Lotharius etiam in via morbo correptus, Placentiae diem obiit. Karolus audiens fratruelem mortuum, regnum eius invadit. Quod Ludewicus frater eius dum impedire conatur, conventione facta, praedictum regnum apud Marsanam ex aequo dividunt, Ludewico palacium Aquis sortiente. Non multo post elapso tempore, Adalgisus Beneventorum dux, fiducia Graecorum Ludewico imperatori, ascitis sibi Samnitibus, Lucanis, Campanis, rebellare parat. Augustus contractis copiis, Beneventum petit bello. Cui Adalgisus occurrens, fraude circumventum, muneribus conciliatum finibus suis egredi persuadet. Porro imperator Campaniam ac Lucaniam peragrans, omnes civitates eorum, excepta Capua, absque gravi negotio cepit, quae ex quadro lapide extructa dum non facile posset expugnari, obsidione cingitur, cunctis Regino.

in circuitu vastatis. Capuani desperatis omnibus, apertis urbis portis, cum episcopo corpus beati Germani portante lacrimabiliter ad pedes imperatoris veniunt, veniamque poscentes, misericordiae suae se committunt. Imperator ut erat piissimus, cives in gratiam recepit, expulsisque Graecis, omnes Lucaniae ac Campaniae urbes Romano imperio restituit. Inter haec Adalgisus dolis iterum regem circumvenire temptat, occurrensque ipsi suadet ut militem dimittat, regioni parcat, adiciens, necessarium non esse regem subiectum sibi inaniter consumere populum. Rex ad monitum ducis, omnibus praeter paucos ad propria remissis, Beneventum ingreditur, nichilque perperam sperans, dum circa meridiem strato cubat, subito a Beneventanis irruentibus arma corripere cogitur. Cives autem cum duce suo Adalgiso palacium incendere volentes, principem pacem petere ac interposito iure iurando, ne amplius sine voluntate ipsorum fines illorum ingrederetur, promittere cogunt. Imperator hac ignominiosa pactione facta, Romam venit, ibique coram summo pontifice Iohanne, qui Adriano successerat, totoque senatu causam suam exponit. Proinde Adalgisus a senatu hostis ac tyrannus pronunciatur, augustusque a pontifice auctoritate Dei ac beati Petri a sacramento, quod nolens et pro conservanda vita fecerat, absolvitur. Verum princeps, quamvis a sacramento liberatus iuste videretur, tamen ad removendum scandalum, per se ad compescendum tyrannum ire recusat, collecto tamen milite, reginam eo destinat. Audiens hoc Adalgisus ac timore perculsus, in Corsicam insulam fugit, et sic iram principis declinavit. Non multo post elapso tempore locusta innumerabilis, caeteris locustis maior ac senas alas habens, ab Oriente veniens, Gallias operit, depastisque ubique segetibus, tandem in mari Brittannico resedit, ubi a vento raptae ac in salo mersae, postquam

mari exaestuante ad litus in immensum cumulum actae, vicinas foetore regiones corrupere.

5. Ea tempestate Karolus occidentalis Franciae rex Nortmannos, qui occiso Rŏberto caeterisque regni primoribus ubique bachabantur, cum Brittonum auxilio obsidione in Andegavensium, quam occupaverant, clausit urbe. At Brittones videntes totam spem hostium in amne fore, ab alveo eum derivare conantur. Quo viso, Nortmanni dextras petunt, promissaque pecunia regem turpiter obsidionem solvere persuadent. Ipsi vero more suo, sicut sunt inquietissimi, minime promissa servantes, per Ligerim Franciam intrabant, multaque graviora quam prius regi faciebant mala. Quanta autem praedicta gens regno Francorum fecerit, ab aliis sat dictum invenitur. Est enim levissima et instabilis, nec propriis contenta terminis, gratiosa tamen quocunque venerit et affabilis. Haec, ut dixi, occidentale regnum, sicut Saxones, qui et ipsi instabiles sed feroces sunt, orientale semper infestabant. Regino.

6. Anno ab incarnatione Domini 874. Ludewicus suavissimus imperator diem ultimum clausit, anno imperii sui 19. Anno eodem patruus eius Karolus senior, occidentalis Franciae rex, Romam veniens, a summo pontifice Iohanne civibusque imperium pecunia, ut dicitur, obtinuit, regnavitque 74. ab Augusto. Non multo post Ludewicus senior, frater eius, orientalis rex, apud Franconefurt diem obiit, tres filios relinquens, Karlomannum, Ludewicum, Karolum. Porro Karolus imperator, morte fratris audita, regnum Lotharingiae invadere molitur, collectoque milite primo palacium Aquisgrani occupans, Coloniam usque progreditur. Inter haec Karlomannus primogenitus Ludewici Italiam ingressus, imperium arripere attemptarat. Verum Ludewicus, qui patris exequiis interfuerat, orientalium rex a principibus creatus, regnare iam ceperat. Audiens ergo pa- Regino.

truum suum Karolum fines regni intrasse, missa legatione, regno eum cedere monet. Quo non acquiescente, collecto milite, ad pugnam progreditur. Nec mora, in pago Meginensi, non longe ab Andrenaco iuxta Renum pugna conseritur, fusisque ex utraque parte multis, tandem Karolus terga vertere compellitur. Ludewici duo filii conventione facta, regnum paternum dividunt, et Karlomannus Baioariam, Pannoniam, Carentanum, Boemiam, Moraviam; Ludewicus orientalem Franciam, Turingiam, Saxoniam, Fresiam, Lotharingiam; Karolus Alemanniam et quasdam civitates Lotharingiae propter vini copiam accepit. Karolus secundus imperator Romam secundo petiit, indeque reversus, ac per Longobardiam iter faciens, Papiam se contulit. Ubi dum audiret Karlomannum Ludewici fratris sui filium cum magno exercitu Italiam intrasse, in Franciam redire volens, in via veneno, ut dicitur, anno imperii 3. interiit. Anno sequenti Ludewicus Karoli iunioris filius, qui dicebatur Balbus, diem ultimum clausit, duos relinquens filios, Ludewicum et Karlomannum; nam tertium, qui postmodum Karolus dictus est, mater tunc in utero gestabat. Cuius regnum Provinciam, quam pater eius Karolus Lotharii imperatoris filius in divisione sortitus fuerat, Boso, cui Karolus imperator illam tradiderat, invadere gestiens, Lugdunum venit, ibique a pontifice eiusdem urbis in regem Burgundiae ungitur, sed a praedictis adolescentibus Ludewico et Karlomanno arcetur.

Regino. 7. Anno ab incarnatione Domini 880. Karlomannus Ludewici filius, cui Baioaria sorte devenerat, post multos triumphos, quos sub patre et post patrem peregerat, regnique terminos plurimum dilataverat, paralisi dissolutus moritur, ac in loco Baioariae, Odingas dicto, sepelitur, relinquens filium ex nobili foemina, sed non legitima, quem de beati Arnolfi nomine tanquam Karolorum origine Arnolfum

vocaverat. Hic est Arnolfus, cui postmodum monarchia cessit. At Ludewicus orientalis Franciae rex, morte fratris comperta, Ratisponam Boioariae metropolim adiit, omnesque terrae illius optimates ditioni suae subiecit. Arnolfo quoque ducatum Carentani cum castro Moseburc tradidit. Regino.

8. Anno ab incarnatione Domini 881. Karolus, qui in divisione Alemanniam acceperat, in Italiam procinctum movet, totaque Longobardia in deditionem accepta, ad Urbem usque progreditur, ubi a Iohanne papa omnique populo imperatoris et augusti nomen sortitus, 75. ab Augusto imperavit.

Ea tempestate Nortmanni Ludewici regnum per Wal fluvium ingressi, Noviomagense palacium concremant, ac inde per circumquaque diffusi, Coloniam, Bunnam, Aquis cum adiacentibus regionibus castellis et vicis devastant. Inter haec rex Ludewicus Franconefurt diem obiit, et in monasterio Laureacensi iuxta patrem humatur. Nortmanni morte regis comperta, securi facti, nobilissimam urbem Galliarum Treverim, a Iulio Caesare quondam subversam, in ipsa coena Domini irrumpunt, ac ibi usque ad pascha morantes, tam ipsam quam adiacentem regionem igne consumunt. Quibus dum praefatae urbis antistes cum Bertholfo comite occurrit, bello conserto vita privatur, caeterique in fugam vertuntur. Nortmanni praeda Francorum ditati, ad classem revertuntur.

Haec dum in Galliis geruntur, Karolus III. imperator in Italia morabatur. Principes ergo tam Galliae quam Germaniae omnes eum precibus pulsant, quatinus ad suscipiendum paternum regnum fratre mortuo redeat, patriamque ab incursione hostium liberet. Qui nichil moratus revertitur, assumptisque Longobardis, Baioariis, Saxonibus, Fresonibus, Alemannis, Turingis aliisque compluribus, contra Nortmannos, qui adhuc in regione morabantur, procinctum movet.

Regino. Itaque Gotefridum Nortmannorum regem, data sibi filia Lotharii Gisila, cum Fresia provincia christianum fecit de sacroque fonte suscepit, et sic eum regni finibus cum suis cedere persuasit. Anno sequenti Ludovicus Karoli occidentalis regis nati filius moriens, ac in monasterio sancti Dyonisii humatus, fratrem suum Karlomannum haeredem regni reliquit. Hic inter caetera virtutis suae opera, hoc quoque memorabile fecit, quod in bello quodam 8 milia Nortmannorum fudit. Non multo post Karlomannus in venatu ab apro percussus, diem obiit. Occidentales ergo Franci principibus amissis, Karolum imperatorem, qui tunc solus ex stirpe Karolorum superesse videbatur, ultro invitant, eique venienti subiciuntur, unde multa ac varia cum Nortmannis gessit praelia.

9. Anno ab incarnatione Domini 887. Karolus imperator cum corpore et animo aegrotare coepisset, principes regni apud Triburias circa transitum sancti Martini Arnolfum Karlomanni filium ad regnum trahunt. Et mirum dictu, imperatorem, qui post Karolum magnum inter omnes reges Francorum maximae fuit potestatis, in brevi ad tantam tenuitatem devenisse cerneres, ut panis quoque egens ab Arnolfo iam rege facto stipendia miserabiliter exigeret, ac ab ipso paucos fiscos in Alemannia gratanter susciperet. Vide rerum humanarum miserrimum statum. Rex iste qui in divisione orientalis regni inter fratres minimam portionem acceperat, ad tantum primo fastigium, ut tam orientalia quam occidentalia regna cum Romano susceperit imperio, ad tantam postremo deiectionem venit, ut panis quoque
Iob egeret. Dicere hic cum Iob poterat: *Elevasti me*
30, 22. *super nubem, et allisisti valide*, et cum psalmista:
Psal. *Elevans allisisti me.* Quid enim prosperitatem mundi
101, 10. aliud quam nubem dixerim? quae innitentem sibi
cito transeundo decipit, levitate sui acclinantem

sustentare nequit. Quanto ergo quis super nubem altius levatur, eo validius terrae allisus quassatur. Hic tam miserrimus et iuxta philosophos fortunae in modum rotae nunc summa nunc ima vertentis ludus, secundum rei vero veritatem iuxta Dei regna mutantis nutum anceps rerum status, ad declinandam mundi miseriam veramque vitam appetendam nos provocare posset. Ferunt de hoc Karolo, quod christianissimus fuerit. Unde haec ei circa finem temptatio ad probationem evenisse creditur. Sequenti enim ex quo regno pulsus est anno diem obiit, ac in monasterio Augiensi humatus est. Ex hinc confuse Romae regnatum usque ad Ottonem invenitur. Karolo enim mortuo, qui per sex annos imperaverat, ac septimum private vixerat, imperium multis modis scinditur, singulis provinciis singulos reges creare cupientibus; Arnolfo tamen pars maxima cessit. Regino.

10. Igitur Itali duos super se reges Berengarium Foriuliensem et Widonem Spoletanum ducem reges statuunt. E quibus Berengarius a Widone patria pulsus, ad Arnolfum profugus venit. Occidentales quoque Franci Odonem Roberti filium virum fortem consensu Arnolfi regem creant. Hic multa praelia contra Nortmannos viriliter gessit. His diebus gens Ungarorum ex Scythia egressa ac a Pezenatis pulsa, Avaribus eiectis, Pannoniam inhabitare coepit. Haec eo tempore tam inmanis et tam beluina fuisse dicitur, ut crudis carnibus utens, humano quoque sanguine potaretur. Quod ne cui incredibile videatur, audiat quod Pecenati et hii qui Falones dicuntur, crudis et immundis carnibus, utpote equinis, catinis, usque hodie vescuntur. Valent autem in sagittarum ictibus plurimum, quibus etiam dorsa vertentes nocere solent. Differunt vero a Britonibus seu Fresonibus in hoc, quod illi missilibus, isti sagittis nocent. Per idem tempus Nortmanni Gallias circa Senonas, Parisius, Trecas pervagantur.

Regino. 11. Porro Arnolfus totam orientalem Franciam, quod modo Teutonicum regnum vocatur, id est Baioariam, Sueviam, Saxoniam, Turingiam, Fresiam, Lotharingiam rexit, occidentalem vero Odo ex eius auctoritate habuit. Concessit autem Zuendebaldo Marahensium regi ducatum Boemiae, filiumque suum ex sacro fonte ab ipso levatum eius nomine Zuendebaldum vocavit. Dilexit vero prae caeteris regni sui locis metropolim Baioariae Ratisponam. Unde et muros eius ampliavit, monasteriumque beati Emmerammi plurimis ornamentis adornavit ac largis possessionibus locupletavit. Tradunt ibi, scriptumque monstrant, quod praedictus rex sanctum Dionisium a Galliis ad praefatum monasterium transtulerit. Quod utrum ita sit, ipsi viderint. Non multo post Arnolfo in Baioaria ad compescendos Sclavos morante, Nortmanni regnum eius Lotharingiam ingressi, principes qui eis occurrerant, caesis multis fugant. Quod audiens Arnolfus, collecto milite, hostem petit, pugnaque conserta, tanta eos virtute stravit, ut paucissimi fuga lapsi, ad classem repedantes, solam vitam servarent. Arnolfus vero victor in Baioariam revertitur. Ea tempestate in regno occidentali inter Karolum Ludewici filium et Odonem gravis de regno controversia orta, Karolum infirmioris causae gratia ad Arnolfum supplicem venire ab eoque auxilium poscere compellit.

12. Anno ab incarnatione Domini 894. Arnolfus rex, compositis omnibus bene in Germania, Longobardiam cum exercitu ingreditur, captaque fortissima civitate Bergamo, comitem Ambrosium in patibulo suspendit. Quo facto, omnes Italiae urbes timore perculsae, amplius rebellare non audentes, ultro se suae ditioni subdidere. Rex quoque Placentiam usque progressus, per montem Iovis in Galliam rediens, Wormatiae conventum celebrat, ac in vicino eius urbis Laureacensi monasterio Ludovico Bosonis

filio quasdam civitates et pagos iuxta montana concessit. Ea tempestate Wido, qui Italicum regnum usurpaverat, moritur, cuius filius Lambertus Romam veniens, imperatorem se vocari fecit. Rex rursum conventum Warmatiae celebrans, Zuendebaldo filio suo cum voluntate principum regnum Lotharii tradidit. Odo quoque rex Franciae cum multis muneribus eum adiit, et honorifice susceptus, omnibus pro quibus venerat impetratis, revertitur. Regino.

13. Anno ab incarnatione Domini 894, anno vero regni sui 7, Arnolfus rex victoriosus vocatu Formosi papae, qui gravem a civibus persecutionem patiebatur, Italiam secundo ingressus, ad Urbem usque progreditur. Qua armis capta, a praefato pontifice coronatus, iuxta quosdam imperatoris et augusti nomen sortitur. Hic eos qui adversus pontificem seditionem moverant decollari praecepit. Reverso ab Urbe Arnolfo, Lambertus qui imperium invaserat moritur, et Ludovicus Bosonis filius a Longobardis ad imperium invitatur. Repperi ego in quibusdam gestis Romanorum, post Karolum tertium, tanquam imperio a Francis ad Longobardos translato, Arnolfum in catalogo imperatorum taceri, et Ludewicum caeterosque post ipsum in numero augustorum poni. Alii Arnolfum in catalogo ponunt, et eos qui post ipsum usque ad Ottonem confuse regnarunt, non imperatores et augustos, sed invasores et angustos appellare consueverunt. Non multo post Odone Francorum rege mortuo, et in monasterio sancti Dionisii humato, Karolus voluntate omnium rex creatur. Arnolfus 12. regni sui anno, imperii vero iuxta quod dictum est 5, diem obiit, et in loco Odingas, ut Regino refert, iuxta patrem sepelitur. Monstratur tamen sepulchrum eius in monasterio beati Emmerammi Ratisponae. Poterat enim esse, ut ibi humatus, huc postmodum transferretur.

14. Anno ab incarnatione Domini 901. Ludewicus

Regino. Arnolfi filius in loco qui Forchaim dicitur, rex creatur, ac a principibus Lotharingiae, eo quod Zuendebaldo offensi essent, in regnum Belgicae invitatur. Quo comperto, Zuendebaldus dum multa mala committeret, regnumque plurimum praeda, caede et incendiis cruentaret, tandem a Stephano, Gerhardo, Mathfrido comitibus publico bello necatur, sicque Ludewicus libere regno eius potitur. His diebus Ungari Longobardiam pervagantes, incolas terrae occurrentes sibi sagittis perimunt, crudeliterque depopulata provincia, ad propria revertuntur.

Regino. 15. Anno ab incarnatione Domini 905. Ludewicus Bosonis filius imperium adeptus, Berengarium expulit. Dumque toti Italico regno pro arbitrii sui motu potiretur, dimisso milite, cum paucis Veronam se contulit, ubi a civibus traditus, revocato Berengario, qui in Baioario exulabat, captus est et luminibus orbatus. Berengarius ex hinc regnum Italiae simul cum Romano imperio tenuit.

Ekkeh. Circa idem tempus Albertus nobilissimus Francorum comes, Ottonis Saxonum ducis ex filia nepos, Conradum, qui a quibusdam Ludewici regis frater fuisse creditur, occidit. Ob ea rex praedictum heroam in castro Babenberg, ubi nunc nobilis episcopatus fundatus cernitur, bello petiit. Cumque viribus se non posse proficere videret, Hattonis Moguntini archiepiscopi consilio ad dolum se contulit. Itaque ut non solum in regum gestis invenitur, sed etiam ex vulgari traditione in compitis et curiis hactenus auditur, praefatus Hatto Albertum in castro suo Babenberg adiit, eumque Dei pietatis obtentu de gratia regis adipiscenda convenit. Ille devote monitis eius obtemperans, humiliter conductum de personae propriae incolomitate petiit. Ac ne multis morer, interposita sacerdotis praefati fide, iter carpunt; vix castro exierant, iam proximo vico, qui Teurstat adhuc dicitur, appropinquabant, et episcopus: *Grave,* inquit,

nobis erit ieiunium sustinere; si placet, antequam regi praesentemur, ad prandium divertamus. Tum ille simplices aures more antiquorum primorum habens dolumque minime persentiens, gratanter eum ad prandendum in castro, unde digressi fuerant, reduxit. At postquam refecti sunt, ad curiam veniunt; in causa princeps ponitur, ac tanquam maiestatis reus capite plectendus adiudicatur. Monet ille episcopum de fide data, quam e contra ille se bene in hoc, quod sanum et incolomem in castrum eum reduxerat, servasse respondit. Sic praefatus Albertus capite plectitur, possessionesque eius, e quibus postmodum Babenbergensis ecclesia locupletata dicitur, in fiscum redactae sunt. Ex huius Alberti sanguine Albertus, qui postmodum Marchiam orientalem, id est Pannoniam superiorem Ungaris ereptam, Romano imperio adiecit, originem duxisse traditur. Iudicent de hoc sacerdotis facto alii quod velint, et tanquam pro regni utilitate commissum tueantur; ego omnino nullius emolumenti gratia non solum quemlibet christianum fraude circumvenire, sed etiam in corde et corde in causa capitali loqui non debuisse arbitror episcopum. Non multo post Ungari com- C. Reg. misso cum Baioariis bello, ducem eorum Leopaldum, Arnolfi ducis patrem, occidunt, ac inde per totum regnum diffusi, Alemanniam, Franciam, Saxoniam, Turingiam percurrunt. Ludovicus orientalis Franciae rex, 12. regni sui anno, sine haerede discessit, ac in ipso fratreque suo Zuendebaldo iuxta quosdam Karolorum genealogia in orientali regno defecit ad tempus. Unde quidam modernus: *Ultimus*, ait, *Augustorum Augustulus, ultimus Karolorum Zuendebaldus fuit.* Defuncto Ludovico, Otto Saxonum dux ab omnibus petitur. Princeps ergo clarissimus tanquam senio gravis rex fieri recusabat. Ekkeh.

16. Anno ab incarnatione Domini 913. Conradus Ekkeh.
Conradi, quem Adelbertus occiderat, filius consilio

praefati ducis Ottonis, consensu omnium, orientalis
V. c. 15. Franciae rex creatur. Hunc quidam Ludewici fratris filium fuisse dicunt, et ob hoc eum novissimum Karolorum ponunt.
Ekkeh. Anno regni sui primo Ungari ad depopulandam terram rursum effusi, a Suevis et Baioariis iuxta Enum fluvium sternuntur. Porro Arnolfus Baioariorum dux, regi rebellans, cum uxore ac filiis ad Ungaros fuga elapsus est. Rex vero 7. regni sui anno vita pariter ac regno perfunctus, diem obiit, eiusque consilio Heinricus Ottonis ducis filius in regnum subrogatur anno ab incarnatione Domini 920.

17. Ex hinc quidam post Francorum regnum supputant Teutonicorum, unde filium eius Ottonem in decretis pontificum Leonem papam primum regem Teutonicorum vocasse dicunt. Nam iste de quo agimus Heinricus oblatam sibi a summo pontifice dignitatem rennuisse perhibetur. Michi autem videtur regnum Teutonicorum, quod modo Romam habere cernitur, partem esse regni Francorum. Denique, ut in superioribus patet, tempore Karoli, regni Francorum tota Gallia, id est Celtica, Belgica, Lugdunensis, omnisque Germania a Rheno scilicet ad Illiricum terminus fuit. Dehinc diviso inter filiorum filios regno, aliud orientale, aliud occidentale, utrumque tamen Francorum dicebatur regnum. In orientali ergo, quod Teutonicorum dicitur, deficiente Karoli stirpe, primus, manente adhuc in occidentali Francia ex successoribus Karoli Karolo, ex gente Saxonum successit Heinricus. Cuius filius Otto, qui etiam imperium a Longobardis usurpatum reduxit ad Teutonicos orientales Francos, forsan dictus est primus rex Teutonicorum, non quod primus apud Teutonicos regnaverit, sed quod primus post eos qui a Karolo Karoli vel Karolingi, sicut a Meroveo Merovingi, dicti sunt, ex alio, id est Saxonum sanguine natus, imperium ad Teutonicos Francos revocaverit.

Sicut autem Merovingis deficientibus ac Karolis succedentibus regnum tamen mansit Francorum, sic et Karolis decedentibus ex alia familia seu lingua in uno tamen regno Ottones subintroiere. Quae varietas, humanarum rerum defectum prodens, ab initio mundi usque in praesentem diem alternatur. Sic in regno Aegyptiorum Pharaonibus successere Ptholomaei; in Romano quoque post familias Caesarum multas et assiduas regum successiones miserabiliter mutatas curiosus indagator inveniet. Et sicut ex libro Regnorum habes, tam ex regum quam populi peccatis post quartam vel quintam generationem decedentibus aliis alii successere, qui non solum filios priorum non exaltarent, sed et plurimum affligerent et delere cogitarent; vixque alicuius regis semen diu stetisse in gloria sua invenis, excepto David, cui promissus est Christus. Quae omnia, ut saepe iam dixi, humanam miseriam variumque rotatum ostendunt, ac ad aeternae beatitudinis statum nos mittunt. Sed haec hactenus.

18. Igitur Heinricus Ottonis ducis filius in orientali Francia regnavit, occidentalem Karolo tenente. Ekkeh. Quidam Celtici scriptores asserunt, eum primo ducem tantum Saxonum Karoloque fuisse subiectum, postque consilio generi sui Gisilberti Belgicae ducis cum orientalibus principibus a regno eius discessisse ac regium nomen assumpsisse. Alii dicunt eum post C. Reg. mortem Conradi ab orientalibus Francis per electionem principum in regnum subrogatum fuisse, nec unquam aliquid eum de manu Karoli suscepisse. Concordant tamen in hoc, quod regnum Germaniae potenter habuerit et pro Belgica Gallia cum Karolo controversiam. Quam scriptorum varietatem ex hoc accidisse arbitror, ut, dum translato ad Francos imperio cum imperiali gloria crescere simul coepissent et ingenia, divisoque regno divisi fuissent hominum animi, tantam quique suam rem publicam per-

fecerunt, quantam eam praeclaris ingeniis extollere potuerunt. Nos vero medium in his limitem servantes, in quantumque possumus ac ex eorum dictis conicere valemus, veritatis seriem tenentes, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinare, Deo largiente, studebimus. Itaque dum, secundum quod utrosque scriptores concordare diximus, Heinricus cis Rhenum regnaret et de Belgica cum Karolo discreparet, ex voluntate amborum ad huius litis scrupulum decidendum die in oppido Bunnae constituta, Belgica Heinrico cessit, ac Karolo Celtica tantum et Aquitania parsque Lugdunensis, Burgundia regem per se habente, remansit; et sic regnum, quod Francorum dicitur, ex paterna haereditate Belgicam Galliam cum palatio Aquis et maiori parte Franciae perdidit.

Ekkeh. Circa idem tempus Arnolfus Baioariorum dux, morte Conradi regis comperta, ex Ungaria in patriam revertitur, regnareque gestiens, tandem a rege relictis sibi terrae suae ecclesiis, in pacem vocatur. Hic est Arnolfus[a], qui ecclesias et monasteria Baioariae crudeliter destruxit, ac possessiones earum militibus distribuit. Is dum primo regnare moliretur, beato Oudalrico Augustensium episcopo duo gladii, quorum alter capulo carebat, in visu monstrati sunt, audivitque gladium cum capulo regem Heinricum, Arnolfum autem gladium sine capulo tanquam sine capite et iusticia esse. Post haec Heinricus Ungaros more suo erumpere volentes, in Saxonia incredibili caede stravit, titulumque victoriae in palatio Mers-
Ekkeh. burch, quae et Martinopolis, pingi fecit. Lanceam quoque sacram, quam reges nostri hactenus habent, a Rudolfo Lugdunensis Galliae seu Burgundionum rege minis extorsit. Ipse vero post multa virtutis suae opera, dum ad optinendum imperium Romam

a) *hoc loco addit in 2 (codice nunc Monacensi, olim Scheftlariensis monasterii) manus saec. XIII. ineuntis:* De Arnolfo dampnatae memoria duce. *Quae notula etiam 2' manu fere coaeva adscribitur.*

tenderet, morbo correptus, 17. regni sui anno diem obiit.

19. Anno ab incarnatione Domini 936. Otto Heinrici filius, patri nobilis haeres in regno succedens, in palatio Aquis a Moguntino archiepiscopo Hildiberto coronatur. Hic Sclavos, qui et Boemi, resistentes sibi compescuit, Belgas consilio Gisilberti ducis sui transitum Rheni prohibere nitentes in fugam vertit, ac tota terra ferro flammaque vastata, in monte Capri castrum suum obsidione cinxit. Igitur Ludewicus Karoli filius Belgicam, quam pater suus, ut supra dixi, perdiderat, hac occasione recipere gestiens, Alsatiam ingreditur. Quo audito, rex obsidionem Capri montis solvit, pulsoque Alsatia Ludewico, Bresacam obsedit. Inter haec Gisilbertus dux, dedecoris iniuriam ulcisci volens, collecto milite Andrenacum usque progreditur, ubi occurrentibus sibi Germanis, acerrimo praelio commisso, Gisilbertus dux fugere volens, Rheno submergitur, caeterique in fugam, caesis plurimis, vertuntur. Quo comperto, Bresacenses regi castrum dederunt. Rex vero rursum Belgicam ingreditur, totamque in deditionem accepit, et ex hinc provincia illa a regibus Teutonicorum absque contradictione possidetur. Porro Ludewicus rex sororem Ottonis regis, Gisilberto duce mortuo viduatam, in matrimonium suscepit, ipse vero non multo post a suis regno pulsus, ad Ottonem supplex venit, eiusque auxilio devictis hostibus, regnum recepit. Post haec Inglinheim synodus, praesente Marino sedis apostolicae legato, in praesentia amborum regum celebratur. Verum Otto post multos triumphos Italiam quoque, quae per plures iam annos Francis seu Germanis alienata fuerat, regno adicere parat. Haec eo tempore a Berengario tyranno multipliciter premebatur, a quo et Adelheida, Lotharii imperatoris antecessoris sui vidua, in captivitate tenebatur. Rex ergo Italiam ingressus, reginam a

Ekkeh. C. Reg. Ekkeh. C. Reg.

captivitate liberatam uxorem accepit, pulsoque Berengario, natale Domini Papiae celebravit, et sic verno tempore in patriam rediens, Conradum ducem ad persequendum Berengarium ibidem reliquit. Huius consilio Berengarius in Saxoniam ad regem venit, gratiam eius tam ducis quam Letalfi regis filii impetraturus auxilio. Sed cum per triduum conspectui regis non admitteretur, intercessione tandem praefati ducis ac regiae prolis obtinuit, quod ei in urbe
Ekkeh. Rhetiae Augusta dies praefigatur. Ibi ex omnibus
C. Reg. regni visceribus multis in unum adunatis, Berengarius humiliter veniens, cum filio suo Alberto regi se dedidit, ab eoque regnum Italiae, excepta marchia Veronensium et Aquileiensium, suscepit. Reversus in Italiam Berengarius, multa sicut et antea principibus terrae mala faciens, in se odia omnium
Ekkeh. excitavit. Eo tempore Letalfus filius regis consilio quorundam nova contra patrem molitur, sed in brevi a coepto desistens, paterne ab eo in gratiam recipitur.

C. Reg. 20. Anno ab incarnatione Domini 955. Ungarorum gens saevissima cum innumera multitudine erupit, ac totam terram more locustarum operiens, ad Licum usque contra urbem Augustensem, cui tunc venerabilis ac Deo dignus sacerdos Ŏdalricus praesidebat, pervenit. Quibus gloriosissimus rex, fide magis quam armis praefati viri Dei hortatu tutatus, occurrit, tantaque praedictos barbaros virtute stravit, ut ex hinc gens omnium immanissima non solum regnum invadere non auderet, sed et suum desperatione correpta vallibus et sudibus in locis palustribus contra nostros munire cogitaret.
cf. Ekk. Cecidit in eo praelio* dux illustris Warmaciensis et

* *Hunc locum ita exhibet* 13*: Cecidit in eo prelio dux Warmatiensis illustris et gener regis Cůnradi, qui ducatus adhuc creditur esse dominorum de Limburc. Barbari vero *etc.*

gener regis Conradus. Barbari vero, quod etiam incredibile videtur, usque ad internecionem, septem tantum residuis, omnes deleti dicuntur. Huius maximae concussionis auctor fuisse ex Baioaria quidam Skirensis[a] comes[1] memoratur, qui tamen perfidiae suae poenas solvens, dum Ungaros incaute eductos morti exposuisset, ab eis tanquam traditor necatus est[2.*]. Porro terra ipsius in fiscum redacta[3], partim

* *Locum sequentem ita interpolatum dant* 2* A 1. 2. 2*. 3: Porro terra ipsius in fiscum redacta, partim a rege inter ecclesias divisa, partim haeredibus eius cum castro Scirensi relicta, unum tantum modo coenobium inibi monachorum institutum fore conspicitur. Ex huius origine cum plures hactenus tyranni potentesque viri surrexerint, modo vero temporibus nostris praeclara et inclyta soboles Otto palatinus comes illustrissimus de Witelnspach, infausti patris sed nobilis felicior haeres, vir corporis et animi robore praeditus, plurimis opibus et honoribus pollens, filiorumque generosa propagine excellenter dilatatus, emicuit. Quorum unus Conradus nomine, ecclesiastico ordini destinatus ac postmodum ecclesiae Maguntinae praesul effectus, magnae auctoritatis in regno Romano princeps claruit, alter vero Otto maior palatinus comes dictus, patri nobilior haeres succedens, vir armis experientissimus, sapientia praeditus, consilio validus, donis liberalis, laudis avidus, fidelitate et omni virtutum probitate conspicuus, cum aliis duobus fratribus suis, Friderico videlicet et Ottone iuniore, praeclarissimis comitibus; qui tres germani omnes terrae nostrae primates et barones nobilitate, divitiis, fortitudine, prudentia et aequitate praecellere dignoscuntur. Huic

a) Skyrensis 5, *cui superscripsit manus coaeva* scilicet de wittilisbach.

1) Bertholdum filium Arnolfi comitis palatini cum Ungaris in Ottonem I. conspirasse, tradit auctor vitae S. Oudalrici, quae res Chronicis Admont. et Garstens. confirmatur. Comes Schirensis falso Otto vocatur in Chron. Salisburg. et a Bernardo Norico. 2) Eundem Bertholdum ad annum circiter 978. vitam produxisse perhibet Huschberg Scheiern-Wittelsbach p. 173. 182. 3) Haec confirmare sibi visus est Huschberg p. 187. n. 38 allato fragmento chartae ab Ottone II. imperatore a. 976. die 24. Sept. Frosae datae; quae tamen ad ipsius regnum tumultusque qui tunc temporis Baioariam vexabant, non autem ad Ottonis I. imperium referenda esse videtur.

a rege inter ecclesias divisa, partim haeredibus eius cum castro Skirensi relicta, aeterno anathemati ab episcopis addicata fuisse traditur. Ex huius origine cum multi hactenus tyranni surrexerint, Otto palatinus comes, perfidi et iniqui patris[1] haut dissimilis haeres, omnes priores malitia supergrediens, ecclesiam Dei usque in praesentem diem persequi non desistit. Sic enim mirabile dictu, quo divino iudicio nescio, pene tota illa posteritas in reprobum sensum tradita est, ut vel nulli vel pauci utriusque sexus, cuiuscunque professionis seu ordinis ex ea inveniantur, quin vel aperta tyrannide desaeviant, vel omnino infatuati, ad omnem tam ecclesiasticum quam secularem honorem indigni, furtis et latrociniis inservientes, miseram vitam mendicando transigant. Rex inde digrediens, Sclavos resistentes sibi bello petiit, ac tam de ipsis quam de Ungaris victor existens, pater patriae appellatus est*.

Cont. Reg. Ekkeh.

Ottoni maiori palatino comiti ob multa virtutum suarum insignia, quae in cunctis regni negotiis et periculis ostendit et pertulit, quibus semper imperio fidelissimus agonista et assiduus propugnator extitit, postmodum ab imperatore Friderico, cum Henricum ducem opulentissimum et potentissimum ob crimen laesae maiestatis de Baioaria expulisset, ducatus idem Noricus concessus est, quem, dum vixit summa prudentia paceque rexit filioque suo parvulo Ludowico, qui modo superstes est, regendum moriens dereliquit. Quae quamvis per anticipationem breviter assignaverimus, tamen sequenti opere loco suo expressius declarabimus. Rex igitur Otto inde digrediens, Sclavos *etc.*

* A. D. 956. Heroldus archiepiscopus Salzburgensis proh dolor excecatur apud Muldorf propter carmulam inminentem, et Heinricus dux qui hoc fecit eodem anno obiit Kal. Nov., et in hac carmula interfecti sunt 4

1) Ekkehardi; quae vero de ipso in unum collegit Huschberg p. 224 sq. ostendunt quidem, Ekkehardum advocatum fuisse Frisingensis ecclesiae, attamen Nostri exprobrationes nequaquam probant. Interpolator eundem comitem *infaustum sed nobilem* vocat, quia in peregrinatione in terram sanctam a. 1101. suscepta obiit Huschberg p. 226 sq.

21. Anno ab incarnatione Domini 960, dum rex rursum contra Sclavos procinctum moveret, Iohannes diaconus et Azo scriniarius, ab apostolica sede missi, ad regem veniunt, tam de tyrannide Berengarii querimoniam facientes, quam ipsum ad defensionem sanctae Romanae ecclesiae ac totius Italiae invitantes. Walbertus quoque Mediolanensis, Waldo Cumanus episcopi cum aliis Italiae regni principibus, eadem petentes, ad regem supplices veniunt. Rex ergo natale Domini Ratisponae celebrato, in Belgas proficiscitur, ibique filio suo Ottone in palatio Aquis ad regnum sublimato, in Saxoniam rediit, collectoque milite, per Baioariam ac Tredentinam vallem Italiam armatus intravit, totaque terra subacta, natale Domini Papiae celebrans, palatium a Berengario destructum reaedificari iussit. Cont. Reg.

22. Anno ab incarnatione Domini 964. Otto gloriosus rex, a Papia ad Urbem usque progrediens, honorifice a summo pontifice Iohanne ac toto populo susceptus, omnibus applaudentibus, imperatoris et augusti nomen sortitur. Hic iuxta eos qui Arnolfum in catalogo ponunt et eos qui interim in Italia regnabant secludunt, 77, secundum Romanos autem qui semoto Arnolfo Ludewicum, Berengarios duos, Ugonem, Berengarium, Lotharium itemque Berengarium cum Alberto filio, quamvis obscure regnantes, in numero priorum statuunt, 84. invenitur. Ex hinc regnum Romanorum post Francos et Longobardos ad Teutonicos vel, ut aliis videtur, rursum ad Francos, unde quodammodo elapsum fuerat, translatus est. Cui opinioni accomodatum videtur, quod regnum Romanorum iuxta maiores nostros Babiloniorum imperio similem ortum et progressum habere dicitur.

comites Adilbertus Askwinus Arnolfus Kerloh et alii quam plurimi. *in marg. manu aequali* 4. *V. Auctarium Ekkehardi Altah. SS. XVII. p.* 362 *et Ann. S. Rudb. Salisburg. SS. IX. p.* 771. *Fortasse nostra nota locupletior ex Ann. Altahensibus deperditis desumpta est.* ARNDT.

Cont. Reg. Sicut ergo illud duabus famosis mutationibus, Medorum scilicet et Persarum, succubuisse constat, sic et illud item duabus tantum Graecorum et Francorum subiacere debere volunt. Nam caeteros huius sicut et illius a diversis gentibus incursus, eclypsim potius eorum quam mutationem fuisse dixerunt. Imperator ab Urbe rediens, Papiae pascha Domini celebravit. At Berengarius in monte, qui Sancti Leonis dicitur, imperatorem fugiens, latitavit.

23. Anno sequenti dum imperator rursum pascha Domini Papiae celebraret, ac inde progrediens Berengarium in monte Leonis obsidione clauderet, Albertus filius eius primo Corsicam, furorem principis declinans, intravit, post Iohannem Romanum pontificem adiens, eum in sui partem inclinavit. Ea propter imperator relicta obsidione castri, contra Urbem aciem dirigit. Quidam vero ex civibus metu perculsi una cum pontifice suo fugiunt, alii datis obsidibus augusto subduntur. Otto missa legatione papam revocat, sed eo venire nolente, collecta episcoporum synodo, Leonem ei in pontificatu substituit. Quod videns Albertus denuo Corsicam fugit. Quae omnia utrum licite aut secus acta sint, dicere praesentis non est operis, res enim gestas scribere, non rerum gestarum rationem reddere proposuimus. Inveni tamen in quibusdam chronicis, sed Teutonicorum, praefatum Iohannem reprehensibiliter vixisse, et frequenter super hoc ab episcopis aliisque subditis suis conventum fuisse. Cui rei fidem accommodare durum videtur, quia Romana ecclesia hoc speciale privilegium sacerdotibus suis ascribere solet, quod meritis Petri supra firmam petram fundati nulla eos inferorum porta vel tempestatum turbo ad exicialem ruinam involvat.

24. Imperator natale Domini Romae celebrans, Berengarium in monte Leonis obsessum cum castello in deditionem accepit, ac in Baioaria custodiae man-

cipatum exilio relegavit. Vide regnum Teutonicorum cum regno Francorum affine et quodammodo cognatum principium habere. Ibi primus Karolus sine regis nomine regis honorem gerebat. Hic magnus Otto Saxonum dux, regibus adhuc ex stirpe Karoli manentibus, regni summam administrabat. Illius filius Pippinus non solum re sed et nomine rex coepit esse et dici, huius simili modo filius Heinricus regis nomine meruit honorari. Illius filius Karolus magnus non solum regnum sed et imperium, capto Desiderio, primus obtinuit ex Francis, istius filius Otto magnus post multos triumphos primus ex Teutonicis post Karolos, capto Berengario, Romanis imperavit. Cont. Reg.

Manente in Urbe imperatore, cives communicato cum vicinis castellanis consilio eum occidere temptant. Haec augustus persentiens, insidias primo praecavit, post infinitam ex eis multitudinem stravit. Sequenti vero die interposito iureiurando, 100 ab eis obsides accepit. Ipse autem septem apud eos dehinc dies manens, ad Spoletum divertit, rogatuque Leonis papae Romanis eorum obsides relaxavit. Quo recedente, Romani Iohannem recipiunt, Leone expulso. Is nil moratus, augustum in ducatu Camerino morantem adiit, secumque sanctum pascha celebravit. Inter haec Iohannes moritur, et in locum eius Benedictus a Romanis subrogatur. Augustus itaque tam pro expulsione Leonis quam subrogatione Benedicti inflammatus, spretis Romanorum legatis, quos ad conciliandum animum eius miserant, exercitum contra Urbem movet. Quam obsidione clausam et incredibili fame fatigatam tandem ad deditionem coegit. Hac ergo conditione in gratiam sunt recepti, ut portis apertis ipsum honorifice susciperent, et Benedictum ei traderent. Quo facto, imperator Leonem restituit, celebrataque ibi sancti Iohannis nativitate ac apostolorum Petri et Pauli festivitate, ab Urbe digressus, in via multos ex inaequalitate aeris perdidit. Deinde

natale Domini Papiae agens, ad Cisalpina revertitur, Benedictum iam depositum secum ducens.

Non multo post deficientibus a se denuo Italicis, Alpes transcendit, natalequе Domini celebrans Romae, 13 ex maioribus Urbis post praefectum, qui factionis erga Leonem papam rei fuerant, patibulo suspendit. Dehinc vocato ad se filio suo Ottone, eum a summo pontifice coronari et augustum vocari fecit, eique Constantinopolitani imperatoris Theophanu filiam in matrimonio coniunxit. Omnibus itaque bene compositis, reversus ex Italia, paschaque Domini Quitilinburg celebravit, ac inde Martianopoli ascensionem ex more ferians, morbo tertia ante pentecoEkkeh. sten feria correptus, 37 regni sui anno, imperii 13. Sigeb. diem ultimum clausit. Hic est Otto, qui post multas quas nominavi victorias Graecos quoque in Apulia et Calabria superavit, ac imperium Romanorum virtute sua ad Francos orientales reduxit, primusque venas argenti et aeris iuxta civitatem Goslariam in Saxonia Ekkeh. invenit. Metropolim etiam Magdeburgensem, ubi adhuc cultu regio humatus cernitur, plurimis ornamenCh.Wirzib. tis decoravit. Berengarius vero et uxor eius Willa Cont. Reg exules Babenberg moriuntur; eodemque anno beatus Udalricus Augustensium episcopus migravit ad Dominum*.

25. Anno ab incarnatione Domini 975. Otto se-

* *Hic manus saec. XIII. ex. addit in margine* 11: Anno Domini 999. Gebhardus Ratisponensis ecclesiae episcopus construxit monasterium in Prus[1] et dedicavit tempore sancti Heinrici imperatoris, item ducis Bavariae.

A.[2] D. 967. Iohannes papa indulget Bolezlao duci Boemiae, fratrueli sancti Wenzeslai martyris, ut in Pragensi civitate ordinetur sedes episcopalis. Ordinatur itaque consensu et iussu Ottonis imperatoris primi Ditmarus Saxo in Pragensem episcopum a Wilhelmo archiepiscopo Moguntino.

1) Prulc. Oefele I, 337. SS. IV, 35. Vide praefationem. 2) v. Auctarium Ekkehardi Altahense, supra SS. XVII, 362. 363.

cundus, magni Ottonis filius, qui vivente patre a Romano pontifice coronatus fuerat, patri in regnum succedens, 85. ab Augusto imperavit. Hic dum Graecos incaute in Calabria persequeretur, amisso milite de navi exiliens, natatibus evasit. Ipse vero 9. imperii sui anno Romae moritur, ac ante beati Petri ecclesiam in concha marmorea honorifice humatur. Tradunt de ipso Romani, quod Benevento capta, beati apostoli Bartholomaei ossa inde asportaverit, ac Romae in Tyberis insula in tumba porforetica ea collocaverit, in terramque suam per Tyberim et mare in praefato sarcofago deportare cogitaverit, sed eo in brevi vita exempto, preciosum thesaurum ibidem remansisse.

cf. Chr. Wirzib.

cf. Rob. de Mont.

26. Anno ab incarnatione Domini 984. Otto tertius patri in regnum admodum puer succedens, 86. ab Augusto imperium est adeptus. Huius diebus beatus Albertus Bragensis episcopus praedicans Brucis martyrio coronatur. Otto vero 17. imperii sui anno diem obiit, et in ecclesia sanctae Mariae Aquis sepelitur. Hii duo posteriores Ottones, quamvis brevitatis causa pauca de eis dixerimus, tam feroces, tam mirabiles fuere, ut unus Pallida mors Sarracenorum seu Sanguinarius, alter Mirabilia mundi diceretur*.

cf Ekk. et Chr. Wirz.

27. Anno ab incarnatione Domini 1001. mortuo sine haerede Ottone, Heinricus patre Hezilone, natione Noricus eiusdemque gentis dux, ab omnibus regni primoribus electus, 87. ab Augusto rex creatur**.

Ekkeh.

* *Hic manus saec. XIII. ex. haec adiecit in margine* 11: 996. sanctus Adalbertus martirizatus est. Eodem anno Bruno nepos Ottonis III. regis factus est papa et dictus Gregorius V. Praedictum Ottonem in ascensione Domini, quae tunc fuit 12. Kal. Iunii, consecravit in imperatorem.

** *Hic manus saec. XII. ex vel XIII. ineuntis subiunxit in margine* 11: Huic in ducatu Bawariae succedit Heinricus, qui et Hezel dictus est, patruelis eiusdem imperatoris, qui ecclesiam Osterhovensem fundavit et patrimoniorum suorum copiosa liberalitate magnificavit, quo

Hic multis in Germania, Boemia, Italia, Apulia fortiter ac prospere bellis gestis, postremo data sibi a Domino requie, cum esset christianissimus, nobilissimum episcopatum Babenberg fundavit ac possessionibus et honoribus, sicut hodie cernitur, locupletavit. Sororeque sua Gisila Stephano Ungarorum regi in uxorem data, tam ipsum quam totum eius regnum ad fidem vocavit. Hunc Stephanum Ungari hactenus fidem christianam servantes velut principium fidei
Ekkeh. suae inter sanctos colendum dignum ducunt. At Heinricus imperator piissimus 24. regni sui, 11. autem imperii anno rebus humanis exemptus, in ecclesia Babenberg humatur, et ut illa testatur ecclesia, sepulchrum eius usque hodie crebris miraculis celebre habetur*.

Wipo v. C. 28. Anno ab incarnatione Domini 1025. defuncto sine filiis Heinrico, Conradus natione Francus consilio antecessoris sui, cuius tamen dum viveret gratia
Ekkeh. cf. Sig. 1024. carebat, ab omnibus electus, 88. ab Augusto regnum sortitur. Hic ex parte patris a Conrado Warmatiensium duce, qui in praelio cum Ungaris sub Ottone habito occubuerat, prosapiam ducens, ex parte matris approbatissimorum Galliarum principum, qui ex antiqua Troianorum stirpe descenderant et a beato Remigio baptizati fuerant, originem trahens, uxorem Gisilam nomine de antiquo et glorioso Karolorum sanguine oriundam habuit, sicut quidam[1] his versibus attestatur:

Quando post decimam numeratur linea quarta,
De Karolo magno processit Gisila prudens.

Haec primum Ernusto duci Suevorum, fratri Alberti superioris Pannoniae marchionis nupta fuit, geminos-

mortuo sine heredibus sibi heredem imperatorem dereliquit.

* *Ultimis Ottonis verbis manus saec. XIII. subiungit in* 5: beata Kůnegundis uxor eius virgo perseverans apud ipsum sepelitur.

1) Wipo Tetral. 159. 160. Vita Chuonr. 4.

que ex ea filios Ernustum et Herimannum suscepit. Quo mortuo, Conradum hunc, de quo agimus, accepit. Erat autem idem rex armis strennuus, consilio providus, sapientia tam forensi quam civili praeditus, in religione christiana satis devotus, humilitate quae regem decebat adornatus.

Itaque in primordio regni eius Balizlaus Bolonorum dux, qui ab antecessore suo Heinrico noviter subactus fuerat, a regno dividi rexque per se vocari molitur. Qui non multo post moriens, Misiconem filium suum successorem reliquit. Is dum patrem imitari cogitaret, insuperque fratrem suum Ottonem expulisset, rex tam profugum in patriam reducturus, quam de contumace regni iniuriam vindicaturus, in Poluniam procinctum movet. Misico regis impetum ferre non valens, fractis quibusdam regni insignibus, ad Ulricum Boemensium ducem, qui et ipse tunc temporis hostis regni fuerat, fugit. Quem cum Ulricus regi dare et sic ad gratiam eius redire vellet, ipse, ut erat serenissimus, eum hoc modo a perfido duce recipere noluit. Otto vero libere ducatu potitus, diadema, quod pater eius ad ignominiam regni illicite fecerat, regi misit, seque per omnia ditioni eius subiecit. Ipse vero non multo post fraude armigeri sui vita privatus est. At Misico a rege exul factus, ad imperatorem supplex venit, interventuque reginae divisa in tres partes provincia, terciam partem ipse obtinuit. Ex hinc provincia illa regibus nostris sub tributo servire cognoscitur.

Ann. Quedl. Wipo.

Ann. Quedl.

Circa idem tempus consanguineus regis Conradus Vangionum et Ernustus privignus eius Suevorum seu Alemannorum duces, regi cum aliis multis rebellare attemptant. Rex vero filio suo Heinrico adhuc infantulo rege post se designato, Italiam ingreditur, ad quem Ernustus dux consilio matris suae reginae venit, gratiamque suam eius auxilio promittens, se in Italiam cum rege profecturum obtinuit.

Wipo.

Rex ergo castra movens, sanctum pascha Vercellis celebravit. Ibi Reginherum marchionem cum civibus Lucensibus obvium habuit, susceptisque ad deditionem omnibus, ad Urbem iter tendit.

29. Anno ab incarnatione Domini 1027. Conradus Romam veniens, in ipsa die paschalis solempnitatis inter duos Cnutonem Anglorum, et reginae Gisilae avunculum Rudolfum Burgundiae reges honorifice procedens, a summo pontifice Iohanne coronatus, ab omni populo Romano imperatoris et augusti nomen sortitur. In ipsa vero paschali ebdomada tumultu orto inter milites imperatoris et cives, gravis pugna committitur, caesisque multis, Romanis fugientibus, imperator victoria potitur. Post haec facta cum civibus pace, ab Urbe regreditur, captumque latronem quendam famosissimum Tashelhar nomine suspendio peremit. Inde per Pirenaeum in Franciam rediens, denuo sibi ducem Ernustum, privignum suum, consilio co-
Ekkeh. mitis Werenharii rebellare nitentem audivit. Quem censura iusticiae ac viribus regalis excellentiae terra marique pulsum in silvis latitare coegit, ubi postmo-
Wipo. dum a fidelibus regis occisus est, eiusque ducatum Herimannus frater suus accepit.

Wipo. Ekkeh. 30. Ea tempestate Rudolfus Burgundiae seu Galliae Lugdunensis rex moriens Heinrico filio regis, nepoti suo, regnum cum diademate aliisque insignibus sub testamento reliquit. Esse enim Gallias Cisalpinam et Transalpinam scriptores testantur. Quarum Cisalpinam seu Togatam in Italia inter Padum et Alpes dixerunt, Transalpinam seu Comatam vero in tres, id est Belgicam, Lugdunensem Celticam, Aquitaniam Celticae partem facientes, divisere. Alii aeque tres constituentes, Celticam in Belgica ponunt, et Aquitanicam terciam per se constituunt. Unde et tribus his Galliis tres primates praeesse volunt, Belgicae Treverensem, Aquitaniae Bituricensem, terciae Lugdunensem. Quod enim in Belgica contineatur Cel-

tica, Orosius velle videtur, qui in divisione orbis terrarum eam in Britanniam seu provinciam Narbonensem, cum iuxta priorem divisionem ad fontem Mosae seu silvam Argunam a Rheno protendatur, extendit: *Gallia*, inquiens, *Belgica habet ab oriente* 1, 2.
limitem fluminis Rheni et Germaniam, ab euro Alpes Penninas, a meridie provinciam Narbonensem, a circio oceanum Britannicum, a septentrione Britanniam insulam. Item de Lugdunensi: *Gallia Lugdunensis ducta per longum et per angustum inflexa Aquitaniam provinciam semicingit. Haec ab oriente habet Belgicam, a meridie partem provinciae Narbonensis, qua Arela civitas sita est, et ubi mari Gallico Rhodani flumen accipitur.* Porro de Aquitania non sicut de tercia parte Galliarum sed eius provincia loquens sic ait: *Aquitania provincia obliquo cursu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus eius, in orbem agitur. Haec a circio oceanum, qui Aquitanicus dicitur sinus, ab occasu Hispanias habet, a septentrione et oriente Lugdunensem, ab euro et meridie Narbonensem provinciam contingit.* Unde iuxta hanc divisionem duae tantum Comatae Galliae partes esse videntur, Lugdunensis videlicet et Belgica, ita ut Aquitania non pars tercia, sed una earum, ut dictum est, provincia sit, sicque Galliae item trina divisio cum Togata invenitur. Secundum priorem enim Comatae sine Togata tres, iuxta alterâm cum Togata tres itidem inveniuntur Galliae divisiones. Quae omnes, ut supra dixi, dum regno Francorum primitus subiacerent, post divisae, singulae singulos reges habere coepere, illique, quod Francorum hactenus vocatur, iuxta priorem divisionem Celtica, iuxta sequentem vero Aquitanica et pars Belgicae tantum remansit*.

* *Manus saec. XIII margini* 11 *adscripsit:* 1036. Gebhardus II. Ratisponensis episcopus 16. Kal. Aprilis obiit, cui successit Gebhardus frater Chunradi imperatoris. — Porro 1029. Bruno Augustensis episcopus obiit,

Wipo. cf. Her. 31. Igitur cum Rudolfus Galliam Lugduni Heinrico traderet, Odo Celticae comes, eo quod sororius eius esset praefatum regnum iure haereditatis ad se pertinere calumpnians, armata manu ingreditur. Hoc eo tempore dum imperator in subiugandis Poloniis, quod nos per prolemsim supra diximus, moraretur, contigit. Augustus ergo contumacia Odonis audita, in Burgundiam iturus circa natale Domini militem instaurat; sed dum propter nimium frigus proficisci non posset, proxima aestate rursum Gallias ingressus est, vastataque per tres continuas ebdomadas ferro ac flamma Odonis terra, ille supplex venire compellitur, interpositoque iureiurando, ne amplius regnum praefatum quoquo modo lacessat, imperator revertitur. Anno sequenti rex denuo Burgundiam ingressus, omnes terrae illius principes cum Lugdunensi primate in deditionem accepit, ducensque Wipo. secum obsides terrae, in pace repedavit. Non multo post ad sedandam ignobilis vulgi contumaciam, qui principibus pene praevaluerant, Italiam ingreditur, Herim. nataleque Domini Veronae celebrans, per Brixiam ac Cremonam Mediolanum venit, eiusdemque urbis episcopum, eo quod coniurationis erga eum factae reus diceretur, cepit, ac Pupioni Aquileiensium patriarchae custodiendum commisit. Episcopus vero clam elapsus aufugit. Ea propter imperator pascha Domini Ravennae celebrato, verno tempore praefatae civitatis territoria vastans, multa castra partim vi capta destruxit, partim in deditionem accepit. Inde Cremonam veniens, Romanum pontificem obvium habuit, quem cum multo honore susceptum et habitum dimisit, et ipse declinando calorem montana loca subiit.

Wipo. Dum haec aguntur in Italia, Odo comes sacramento rupto, denuo imperatori in Gallia rebellat. Cumque ad ignominiam eius castrum quoddam Bar-

in basilica sancti Mauritii martyris ibidem a se construi coepta, sed minime perfecta sepultus est.

rum nomine obsidione cinxisset, a Gozilone Belgarum duce aliisque regni fidelibus occiditur, ac vexillum eius in signum victoriae augusto in Italiam mittitur. Ea tempestate Placentinus, Vercellensis, Cremonensis episcopi, dubium utrum licite an secus, maiestatis rei iudicati, in exilium deportantur. Proximo dehinc imperatore natale Domini Parmae celebrante, tumultu orto, dapifer regis necatur. Qua de re commotus princeps omni nisu urbem impugnat. Civibus autem fortiter se defendentibus sed tamen impetum regis diutius ferre non valentibus, fusis multis, tandem misera civitas crematur.

Hisdem diebus Romanus pontifex Mediolanensium archiepiscopum, eo quod imperatori domino suo iniuste rebellaret, excommunicavit. Itaque Conradus subacta ad plenum Italia citeriori, Apenninum transiens, regina Romam orationis gratia eunte ac post ad ipsum revertente, ipse Apuliam ingressus ac terrae illius urbes Capuam, Beneventum aliasque quam plures pervagatus, per Adriatici maris oram domum remeare disponit; sed cum per letifera loca iter ageret, ex corruptione aeris plurimos de exercitu et de claris principibus perdidit. Mortui sunt ibi inter alios Hermannus dux, reginae filius, Chunigunda filii regis sponsa, Cono Francorum dux, et alii quam plures. Unde quidam ex nostris hunc rerum humanarum casum deplorans, rhitmum in modum tragoediae simplici stilo composuit, qui sic incipit: Herim. Wipo. Wipo. vit. C. 40.

Qui habet vocem serenam,
Proferat hanc cantilenam.

Non multo post reverso ab Italia imperatore sanctamque pentecosten in inferiori Traiecto Fresiae urbe celebrante, in ipsa solempnitate infirmatus, 17. regni, imperii vero 14. anno diem ultimum clausit, sepultisque ibidem intestinis eius, reliquum corpus in Spirensem urbem deportatur, ibique in ecclesia sanctae Mariae humatur. Wipo.

Ekkeh. 32. Anno ab incarnatione Domini 1040. Heinricus tertius, supra dictae Gisilae filius, qui patre vivente regnare coeperat, ipso mortuo, 89. ab Augusto solus regnavit, in ipsoque dignitas imperialis, quae per longum iam tempus a semine Karoli exulaverat, ad generosum et antiquum germen Karoli reducta est. Hic per omnia patrem in virtutibus non solum aequasse, sed et transcendisse perhibetur, regnum Herim. moderatissime gubernans. Verum in principio regni sui, dum Boemos resistentes sibi incaute bello peteret, plurimos de exercitu in abditis silvarum claustris perdidit. Contra quod cum debitae indignationis aculeos exerceret gentemque praefatam multis malisattereret, tandem ducem eius in deditionem accepit. Ungaros quoque variis ac diversis praeliis premens, Petrum regem eorum ab Ovone regno fraudolenter pulsum intercessione Alberti marchionis, cuius levir erat, exulem suscepit, ac cum exercitu Pannonias ingressus, congressu habito, cum paucis incredibilem multitudinem Ungarorum fudit, Petrumque regno restituit. Unde rursus est ille rhythmus Herimanni Contracti de praefato triumpho compositus, qui sic incipit:

Vox haec melos pangat.

Herim. Accepit autem nobilissimi Galliarum principis, Pictaviae ac Aquitaniae ducis sororem Guillelmi Agnetem in uxorem. Cumque ex more regio nuptias Inglinheim celebraret, omne balatronum et histrionum collegium, quod, ut assolet, eo confluxerat, vacuum abire permisit, pauperibusque ea quae membris diaboli subtraxerat, large distribuit. In ipsa vero nuptiarum solempnitate tristia laetis admixta sunt. Nam illustrissimus marchionis Alberti filius Leopaldus adolescens immatura morte omnium planctu rapitur, et a patruo suo Popione Treverorum archiepiscopo in urbe Treverensi sepelitur. Hic est Leopaldus, qui cum patre suo Alberto marchiam orientalem Ungaris

eripuit, ac inter caetera virtutis suae opera exercitum Ovonis innumerabilem, fines suos ex improviso vastantem, subito correptis armis, quod tamen in omni conflictu etiam fortibus incautum est, pene funditus cum paucis delevit.

Circa idem tempus pudenda confusio ecclesiae Dei in urbe Roma fuit. Tribus ibi invasoribus, quorum unus Benedictus dicebatur, sedem illam simul occupantibus, atque ad maioris miseriae cumulum divisis simul cum reditibus patriarchiis, uno ad Sanctum Petrum, altero ad Sanctam Mariam maiorem, tercio, id est Benedicto, in palatio Lateranensi sedente, flagitiosam et turpem vitam, ut egomet in Urbe Romanis tradentibus audivi, duxere. Hunc miserrimum statum ecclesiae religiosus quidam presbyter Gratianus nomine videns, zeloque pietatis matri suae compatiendo animadvertens, praefatos viros adiit, eisque a sede sancta cedere pecunia persuasit, Benedicto reditibus Angliae, quia maioris videbatur auctoritatis esse, relictis. Ob ea cives praefatum presbyterum tanquam ecclesiae Dei liberatorem in summum pontificem elegerunt, eumque mutato nomine Gregorium septimum vocaverunt. Quod audiens rex procinctum movet in Italiam. Porro Gratianus regi apud Sutrium occurrens, ad leniendum ipsius animum diadema preciosum obtulisse dicitur. Quem rex primo, ut decuit, honorifice suscepit, postmodum autem collecto episcoporum conventu, a pontificatu pro nota simoniae cedere persuasit, eique Suidegerum Babenbergensem episcopum, qui et Clemens, consensu Romanae ecclesiae substituit. Hunc Gratianum Alpes transcendentem secutum fuisse tradunt Hiltiprandum, qui postmodum summus pontifex factus, ob eius amorem, quia de catalogo pontificum semotus fuerat, se Gregorium VII. vocari voluit, et sicut in Lucano Phars.
habes: I, 128.

Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni,

ita et huic Hiltiprando, qui semper in ecclesiastico rigore constantissimus fuit, causa ista, in qua sententia principis et episcoporum praevaluit, semper displicuit. Ex hinc Romana ecclesia in electione canonica pontificum in tantum infirmata invenitur, quod iste quatuorque sequentes ab imperatore ibi positi in catalogo inveniantur. Qualiter autem industria et opera praefati Hildebrandi sub Leone iuniore libertatem suam ex parte, sub Alexandro vero plene rehabuerit, sicut probatorum virorum relatu cognovimus, infra dicemus.

Herim. Ekkeh. 33. Anno ab incarnatione Domini 1047. Heinricus rex victoriosus Romae in die natalis Domini a Clemente coronatus, imperatoris et augusti 90. ab Augusto nomen suscepit. Inde per Apuliam exercitum ducens, cum honore ad patriam revertitur. Eodem anno Suidegero mortuo, Popio Aquileiensium patriarcha in locum eius subrogatur. Herim. Non multo post Petrus Ungarorum rex a quodam cliente suo Andrea nomine oculis ac regno privatur. Popione quoque, qui et Damasus, mortuo, Bruno, qui et Leo, Tullensium episcopus, Romanam ecclesiam gubernandam suscepit. Hic ex nobili Francorum prosapia oriundus, auctoritate regalis excellentiae ad sedem beati Petri destinatus fuerat. Cumque assumpta purpura pontificali per Gallias iter ageret, contigit eum Cluniacum venire, ubi forte tunc praefatus Hiltiprandus prioratus, ut dicitur, obedientiam administrabat. Is Leonem adiens, aemulatione Dei plenus, constanter eum de incepto redarguit, illicitum esse inquiens, per manum laicam summum pontificem ad gubernationem totius ecclesiae violenter introire. Verum si suis se credere velit consiliis, utrumque et quod maiestas imperialis in ipso non exacerbetur, quodque libertas ecclesiae in electione canonica renovetur, se pollicetur effecturum. Inclinatus ille ad monitum eius purpuram deponit, peregrinique habitum

assumens, ducens secum Hiltiprandum, iter carpit. Igitur ad Urbem usque venientes, consilio Hiltiprandi a clero et populo Bruno in summum pontificem eligitur, sicque qualitercunque ecclesia Romana ad faciendam electionem informatur. Imperator Belgicam ingressus, Gotefridum et Baldewinum duces ad deditionem coegit. Post haec sinodus Moguntiae celebratur in praesentia summi pontificis Leonis et imperatoris. Rex iterum ad comprimendam Andreae, qui eiecto Petro Ungarorum regnum invaserat, contumatiam Pannonias ingreditur; sed latitantibus undique incolis terrae, et victui necessariis vel reconditis vel contaminatis, militem ibi sustentare non valens, cunctis tamen vastatis revertitur. Anno sequenti denuo Pannonias hostiliter petens, summum pontificem Leonem secum duxit. Ekkeh.

Ea tempestate Nortmannorum gens inquietissima Roberto Giscardo duce, humilis conditionis viro sed strennuissimo, Apuliam irrupit, multisque malis, fraude et vi incolas terrae afflixit. Quos dum Leo papa cum militia ad Urbem rediens ecclesiae et imperii finibus coercere vult, commisso praelio, caesis multis, fugere Beneventum compellitur. Tanta vero utrorumque strages ibi facta fuit, quod acervus ex ossibus mortuorum compactus hactenus ab indigenis illic monstratur*. Anno dehinc proximo Leo papa moritur, et in ecclesia beati Petri Romae humatus miraculis clarus habetur. Cui Gebehardus Eistetensis, qui et Victor, successit, et illi Stephanus item natione Teutonicus. Imperator rursum Italiam ingressus, Beatricem Mathildae matrem, consanguineam suam, defuncto marito suo Bonifacio marchione, secum reduxit. Ipse vero non multo post in termino Saxoniae et Turingiae in loco qui dicitur Botfelt infirmatus, publice culpas suas recognoscens, cf Berthold.

* *Manu s. XIII adduntur in 5:* Iste primus Romanorum pontificum manu armatorum in bellum processit.

17. regni sui, imperii vero 11. anno diem ultimum clausit, ac iuxta patrem humatus est. Caeterum tam eius quam patris sui actus et virtutes Herimannus Contractus in libello quodam, quem ipsi destinavit, luculenter satis disseruit.

Chr. Wirz. cf Berthold. Ekkeh. 34. Anno ab incarnatione Domini 1057. Heinricus quartus, Heinrici filius admodum puer, patri in regnum succedens, 91. ab Augusto regnare coepit. Hic primo sub custodia matris suae Agnetis imperatricis fuit, ipsaque per aliquod tempus prudenter ac strenue imperium rexit, postmodum consilio quorundam matri alienatus, per se regnavit; quod seminarium maximae dissensionis fuit. Porro nobilissima imperatrix mutationis rerum intuitu ad monasterium Fruteriam religiose vivens se contulit, ac inde Romam veniens et per aliquod tempus ibidem manens, vita decessit, et in ecclesia beatae Petronellae honorifice in tumba marmorea sepulta est.

His diebus Alexander primo Lucensis episcopus, post communi voto et electione in summum pontificem promotus, ecclesiam iam diu ancillatam in pristinam libertatem reduxit, Kadolumque Parmensem episcopum, sedem Romanam armata manu occupare volentem, constantissime repressit. Unde de ipso in palatio Lateranensi scriptum repperi:

Regnat Alexander, Kadolus cadit et superatur.

Itaque cum, ut saepe dixi, diadema regni sacerdotali gladio feriendum foret, in se ipsum dividitur, Saxonibusque rebellionem machinantibus, conspirationes fiunt, detractiones in principem dictantur, multaque inhonesta de ipso ad aures summi pontificis referuntur. Ekkeh. Deinde missis a rege Annone Coloniensi, Herimanno Babenbergensi, pro iusticia regni Romam episcopis, peracta legatione revertentes, litteras summi pontificis reportant, regem ad satisfactionem pro simonia aliisque multis, quae ei obiecta fuerant, invitantes. Ea tempestate Saxones con-

ceptam diu corde malitiam amplius celare non valentes manifeste regi rebellant, castellaque ac munitiones quas ibidem fecerat dissipant.

Anno sequenti Alexander vita et sacerdotio perfunctus decessit, sedemque Hiltiprando archidiacono suo, qui Gregorius VII. dictus est, reliquit. Ex hinc scisma gravissimum, eo quod absque consensu regis per electionem constitutus fuerat, oritur. Ipse autem qui per multum temporis ad libertatem ecclesiae obtinendam privatus laboraverat, iam ad sacerdotalem dignitatem provectus a coepto desistere indignum ducens, tam ob hoc quam pro simonia extirpanda ac incontinentia clericorum reprimenda plurimum desudabat. Denique non solum regem pro eiusmodi ad synodalia responsa crebro vocavit, sed et datis decretis clericorum a subdiaconatu et supra conubia in toto orbe Romano cohibuit, formaque gregis factus, quod verbo docuit, exemplo demonstravit, ac fortis per omnia athleta murum se pro domo Domini ponere non timuit. Rex vero ex omnibus regni visceribus contractis copiis, Saxones bello petit, commissoque iuxta fluvium Unstruot praelio, caesisque ex utraque parte multis, cruenta tandem victoria regi cessit. Ceciderunt in hoc conflictu Gebehardus, Lotharii qui postmodum rex fuit pater, Ernustus marchio, Alberti cuius supra mentio habita est filius, et alii innumerabiles. cf. Bruno.

35. Anno ab incarnatione Domini 1066. stella quae cometes dicitur visa, effectu non caruit. Eodem enim anno Guillelmus Nortmanniae comes Britanniam maiorem, quae nunc Anglia dicitur, occiso rege eius Heraldo, expugnavit, totaque in servitutem redacta provincia ac Nortmannis ibi positis, illo ipse regnavit. Anno sequenti rex Bertam, Ottonis Italici marchionis filiam, uxorem accipiens, nuptias apud Triburias celebravit. At Romanus pontifex regem saepe vocatum excommunicavit, eiusque, ut dicitur, Ekkeh.

consilio et auctoritate Radolfus Alemannorum dux a quibusdam principibus rex creatur. Quo non multo post in publico bello occiso, atque Herimanno Lotharingiae principe sibi substituto, et ipse non multo post a fidelibus regis occiditur. Lego et relego Romanorum regum sive imperatorum gesta, et nusquam invenio quenquam eorum ante hunc a Romano pontifice excommunicatum vel regno privatum, nisi forte quis pro anathemate habendum ducat, quod Philippus ad breve tempus a Romano episcopo inter poenitentes collocatus et Theodosius a beato Ambrosio propter cruentam caedem a liminibus ecclesiae sequestratus sit.

cf. Sigeb.

36. Hic, quod supra distuli, solvendum puto, quod Romanum imperium ferro in Daniele comparatum, pedes ex parte ferreos, ex parte fictiles habuit, donec a lapide exciso de monte sine manibus percussum subrueretur. Quid enim aliud, sine melioris sententiae praeiudicio, lapidem sine manibus excisum quam ecclesiam, capitis sui corpus sine carnali commixtione ex Spiritu sancto conceptum et virgine natum, ipsam quoque sine humana operatione et ex spiritu et aqua regeneratam dixerim? Quae virgo speciosa, quia sine macula in novum hominem tanquam iuvencula regenerata, ideoque sine ruga, sic cotidie virgo manens, novum ac speciosum parit populum. Sicut mater capitis eius virgo manens contra legem naturae novum ac speciosum edidit partum, sic de virginitate gaudens, ut tamen sterilis non maneat. Hoc nimirum regnum circa finem suum, quem pedes significant, ferreum propter Martem, fictile propter conditionem, in ea parte quae infirmior fuit, percussit, dum regem urbis non tanquam orbis dominum vereri, sed tanquam de limo per humanam conditionem factum fictilem gladio anathematis ferire decuit. Ipsa vero quae antea parva fuit et humilis, in quantum montem excreverit, ab omnibus iam

Dan. 2, 33 sq.

videri potest. Quanta autem mala, quot bella bellorumque discrimina inde subsecuta sint, quotiens misera Roma obsessa, capta, vastata, quod papa super papam sicut rex super regem positus fuerit, taedet memorare. Denique tot mala, tot scismata, tot tam animarum quam corporum pericula huius tempestatis turbo involvit, ut solus ex persecutionis immanitate ac temporis diuturnitate ad humanae miseriae infelicitatem sufficeret comprobandam. Praedictus enim pontifex Gregorius a rege Urbe pellitur, Gibertusque Ravennatensis archiepiscopus in locum eius subtruditur. Porro Gregorius Salerni manens, appropinquante vocationis suae tempore, dixisse fertur: *Dilexi iusticiam et odivi iniquitatem, propterea morior in exilio.* Quia ergo in principe suo regnum ab ecclesia praeciso graviter percussum fuit, ecclesia quoque tanto pastore, qui inter omnes sacerdotes et Romanos pontifices praecipui zeli ac auctoritatis erat, orbata dolorem non modicum habuit. Tanta mutatione, tanquam a perfectione ad defectum vergente tempore, sexto operi finem imponamus, ut ad septenarium requiemque animarum, quae miseriam praesentis vitae subsequitur, Deo ductore properemus. cf. Ekk.

EXPLICIT LIBER SEXTUS.

INCIPIT PROLOGUS LIBRI SEPTIMI.

Omnis homo capax ad hoc rationis est, ut auctorem suum Deum cognoscat, factaque sua caeco corde non transeat, surdis auribus non audiat. Denique ad hoc creatum hominem esse, forma quoque corporis non in modum caeterorum animantium acclinis, sed coelum respiciendo sublimis probat. Interior etiam homo ad imaginem creatoris sui factus, materiam investigandae veritatis non solum in creaturis aliis pulchris et magnis foris accipit, sed in se ipso, eo quod lumen vultus Do-

mini super se signatum habeat, intus invenit. Proinde non iuxta quosdam Deum negligere mundum, sed potentissima maiestate, quae non erant, creasse, sapientissima providentia creata gubernare, benignissima gratia gubernata conservare, ex hoc liquido datur intelligi, quod quilibet sapiens et bonus propria benefacta diligit et amplectitur. Quod si homo id mutabilitati subiacens, participatione, immo denominatione sapientiae sapiens, participatione, immo denominatione bonitatis bonus, facere novit, quanto magis Deus solus immutabilis, solus sua sapientia sapiens, solus sua bonitate bonus, et idcirco solus bonus facere credendus est? Unde est illud Augustini: Duo sunt propter quae amat Deus creaturam suam, ut sit et ut maneat. Ut esset quod maneret, spiritus Dei ferebatur super aquas. Ut autem maneret, vidit Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona. *Si ergo Deus quae fecit diligit, nichilque eorum quae fiunt, sine eius nutu fieri potest, si potestates omnes ordinat, multo magis regna, per quae alia minora disponit, eorumque mutationes fieri permittit. Quod sine odio vel invidia provenire, non solum ex hoc quod ab optimo, iuxta Platonem, longe invidia relegatur, sed et per hoc, quod auctor et creator omnium nichil eorum quae fecit odisse potest, innuitur.*
Sap. 11, *Unde in libro Sapientiae pulchre de ipso dicitur:* Mise-
24 sq. reris omnium, Domine, et nichil odisti eorum quae
Sap. fecisti. *Et rursum:* Tu autem, Domine, cum tran-
12, 18. quillitate omnia iudicas. *Quod igitur mundus transit, quod tam miserabiliter variatur, cum sine eius nutu, ut dixi, fieri non possit, non crudeliter, quia miseretur omnium, non ex odio, quia nichil eorum odit quae fecit, non ex ira, quia cum tranquillitate iudicat, sed iusto eius iudicio causaque, quae etsi nos lateat, utilissima tamen creditur, contingit. Nullum enim malum auctor bonitatis et fons pietatis fieri permittere credendus est, praeter id quod quamvis in se ipso noceat, universitati prodest. Quod in malo Iudaicae gentis*

considerari potest, quia illo excaecato populo universitas gentium lumen veritatis accepit. Sic et regnorum mutationes et ad ultimum imminutiones quis fructus sequatur, Deo, apud quem nichil inutiliter effluere potest, relinquamus. Non desunt tamen qui dicant, Deum ad hoc regnum imminui voluisse, ut ecclesiam exaltaret. Regni quippe viribus ac beneficentia regum exaltatam et ditatam nemo ambigit ecclesiam, constatque non prius eam in tantum regnum humiliare potuisse, quam ipso ob amorem sacerdotii eviscerato ac viribus exhausto, non eius tantum, id est spiritali, sed suo proprio materiali scilicet gladio percussum destruetur; quod iudicare vel discutere supra nostras vires est. Videntur tamen per omnia culpandi sacerdotes, qui regnum suo gladio, quem ipsi ex regum habent gratia, ferire conantur, nisi forte David imitari cogitent, qui Philisteum primo virtute Dei stravit, postmodum proprio gladio iugulavit. Verum quia regno decrescente, ecclesia, ut dixi, bravium aeternae patriae ac post vitae praesentis laborem, requiem adeptura, in praesenti quoque in magnum montem crescens, in magna auctoritate stare coepit, ea quae secuntur, praesertim cum ad nostra tempora recentemque memoriam ventum sit, tam defectu rerum temporalium quam profectu spiritalium mundi contemptum prodentia in hoc opere dicenda restant.

Nemo autem propter haec verba nos christianum imperium ab ecclesia separare putet, cum duae in ecclesia Dei personae, sacerdotalis et regalis esse noscantur, memineritque nos supra dixisse, a tempore Theodosii senioris usque ad tempus nostrum non iam de duabus civitatibus, immo de una pene, id est ecclesia, sed permixta, historiam texuisse. Quod temperamentum propter haereticos vel excommunicatos ex regibus posuimus. Alios enim christiana fide, etsi operi quae credunt non secuntur, in ecclesia secundum praesentem statum computandos esse, nemo qui sagenam

Domini malos et bonos continere scit, dubitat. Non enim discerni possunt in praesenti, ecclesia tantum quae manifesta sunt iudicante, Deo solo, qui novit qui sint eius, cuius ventilabrum in manu eius, merita singulorum pensante. Porro ecclesiam ecclesiasticas personas, id est sacerdotes Christi eorumque sectatores, tam ex usu locutionis quam consideratione potioris partis diximus, non ignorantes, quod et ipsi si reprobam vitam duxerint, ad civitatem Dei in aeternum non pertinebunt.

INCIPIT LIBER SEPTIMUS.

cf. Ekk. Sigeb. Bern. 1. Defuncto Salerni beatae memoriae summo pontifice Gregorio ecclesiaque in summo discrimine posita, eo quod Gibertus auctoritate imperatoris Romanam sedem et Urbem occupasset, abbatem Cassinensem cardinalem Desiderium, qui et Victor, invitum pauci de Romanis ad culmen sacerdotii summi trahunt, corruptisque pecunia Leoninae urbis custodibus, ob metum scismatis nocte consecrandum in ecclesiam beati Petri inducunt. Ubi profluvio ventris correptus moxque Urbe egressus, rebus humanis in brevi excessit, ac Othoni Hostiensi episcopo, qui et Urbanus, ecclesiae regimen reliquit.

2. Ea tempestate, regnante adhuc Heinrico quarto Romae, Constantinopoli Alexio, ubique terrarum iuxta euangelium gens contra gentem surrexit, orientalisque ecclesia gravem persecutionem a paganis passa fuit. Civitas etiam sancta a gentibus conculcabatur, sepulchrum tantum Domini ab eis quaestus duntaxat gratia in magna veneratione habebatur. Itaque christicolae qui miserabiliter illic sub tributo vivebant, simul cum Alexio Constantinopolitano imperatore, missis ad Urbanum papam epistolis, auxilium flagitabant. Qui super afflictione populi Dei commotus, laborioso itinere in Galliam profectus est, habitoque ibi concilio, verbo sanctae praedicationis

circiter centum milia hominum ex diversis nationibus in militiam Christi coadunavit, praefectis sibi ducibus Gotefrido Lotharingiensi, Roberto Flandrensi, Regimundo comite de Sancto Egidio, Hugone fratre Philippi regis Galliae aliisque nobilibus et viris bellatoribus, quorum omnium curam venerabili Podiensium episcopo commisit. Haec fama commovit diversos populos et ignotos, scilicet ex Aquitania atque Nortmannia, Anglia, Scotia, Hibernia, Britannia, Galicia, Gaschonia, Gallia, Flandria, Lotharingia, caeterosque populos non solum terram sed et insulas maris ac ultimum oceanum inhabitantes. E quibus tam ignotae et lingua moribus et operibus visae sunt gentes, ut alii tantum pane et aqua, alii pro omnibus utensilibus argento uti dicerentur. Hii omnes, ex diversis nationibus et linguis in unum corpus adunati, crucem in vestibus portantes, crucis Christi discipulos verbo et opere se fore praedicabant, ac crucis virtute confisi, contra inimicos crucis in Domino dimicaturi iter, Gotefrido duce, in Orientem aggrediuntur. Verum orientales Francos, Saxones, Turingios, Baioarios et Alemannos propter scisma, quod eo tempore inter regnum et sacerdotium fuit, haec expeditio minus permovit. Fuere tamen quidam ex eis, qui falsa specie religionis eandem miliciam aggrederentur, inter quos Emicho quidam comes de partibus Rheni, usurpans sibi ducatum fere 12 milium, Iudaeos ubicunque repperit, vel delere vel ecclesiae incorporare satagebat. In Pannonia itaque incolis transitum in artis locis prohibentibus, ad propria redire coguntur. At Gotefridus et caeteri praenominati duces, Deo propicio Bulgaria quamvis difficulter permeata, Constantinopolim pervenere, ubi multa dolis Alexii imperatoris perpessi, dum seditione orta mortis periculum evasissent, ponte urbis regiae expugnato, suburbia eius destruxerunt. Inde recensitis absque parvulis et

mulieribus 300 milibus pugnatorum, Nicaeam catholicae fidei quondam turrem devenere, eamque fugato principe paganorum Solomanno cepere, captamque imperatori tradidere. Deinde progredientes maritima Scytharum attingunt, ubi tanta usi sunt rerum habundantia, ut aries nummo, bos siclo, teste Roberto comite, venundaretur. Principes quoque seu reges Sarracenorum occurrentes sibi opitulante Deo oppresserunt. His elati successibus, Antiochiam Syriae metropolim obsidione cingunt. Ubi per 9 menses morantes, deficiente exercitu ac exhaustis copiis, plurimum humiliantur. Dominus ergo afflictionem populi sui respiciens, urbem cum copiis Turcorum in manus eorum tradidit.

Ekkeh. 3. Circa idem tempus christianis in obsidione Antiochiae morantibus, cunctis orientalibus populis terrore perculsis, Aegyptiorum regis, qui vulgo Babyloniorum putabatur, legati ad Gotefridum ducem veniunt, eique auxilium contra Turcos, qui tunc Ierosolimam cum tota Palaestina Sarracenis ablata tenebant, in dolo promittunt. Est enim antiquae Babylonis, ut a probatis transmarinorum viris cognovimus, pars adhuc habitabilis, Baldach dicta, pars, ut in prophetia habes, deserta et invia, per 10 miliaria usque ad turrem Babel extensa. Ipsa autem quae inhabitatur et Baldach vocatur, maxima est et populosa; et cum de imperio debeat esse Persarum, summo sacerdoti suo, quem ipsi Caliph dicunt, a regibus Persarum concessa, ut et in hoc quaedam habitudo, sicut saepe iam dictum est, inter Babyloniam et Romam eluceat, quia quod hic a christiano imperatore summo nostro pontifici in urbe Roma traditum est, hoc ibi a paganis Persarum regibus, quibus ex longo tempore Babylonia subiacuit, eorum summo sacerdoti indultum est. Ipsi vero Persarum reges, sicut et nostri urbem regiam, velut Aquisgrani, Ecbatani, quam Arfaxat in libro Iudith fun-

dasse legitur, lingua eorum Hani dictam, 100 vel amplius, ut volunt, pugnatorum milia habentem, sedem regni constituerunt, nichil sibi de Babylone praeter nomen imperii reservantes. Porro ea quae nunc vulgo, ut dixi, Babylonia vocatur, non super Eufraten, ut illi putant, sed super Nilum circiter sex diaetas ab Alexandria posita est, ipsaque est Memphis, a Cambyse filio Cyri olim Babylonia vocata. Et ibi rex Aegyptiorum, quamvis caput regni sui Alexandria sit, propter ortum balsami morari dicitur; quod etiam ex hoc perpendi potest, quia cum in utraque christiani, sed sub tributo, maneant urbe, Mempheorum episcopus Alexandrinorum patriarchae iure ecclesiastico subditus est. Quem non Assiriis seu Babyloniis, sed Aegyptiis et Affricanis ex prima institutione et Nicaei concilii auctoritate praelatum fuisse invenimus.

4. Itaque praefati regis legatis duci Gotefrido Ekkeh. praesentatis, lectissimi proceres Francorum, sic enim omnes occidentales populos ob antiquam gentis illius dignitatem ut puto et virtutem orientales appellare solent, Babyloniam destinantur. Barbari ergo fortitudinem, proceritatem, habitum, incessum, elegantiam virorum mirantes, eos deos esse, non homines affirmabant. Proinde habito consilio, Babyloniorum rex ductis secum Francorum legatis, Ierusalem obsedit; praefatosque heroas in medium producens, se cum eis foederatum dicit; et sic eorum potius quam suo terrore civitate in deditionem accepta, Turcis expulsis, Sarracenos ibi locavit. Inter haec christiani capta ut diximus Antiochia, Deum non digne glorificantes, tanta Sarracenorum multitudine cinguntur, ut priorem ubertatem tam intolerabilis sequeretur fames, quod et ab humanis carnibus vix abstinerent. Itaque contricionem populi sui misericors Dominus clementer animadvertens ac intuitu gratiae suae considerans, lanceam sacram,

qua Christi filii sui latus in passione perforatum legitur, usque ad id temporis incognitam superna revelatione fidelibus suis monstravit. Cuius fiducia christiani, quamvis fame attenuati, egressi, Sarracenos non sua sed virtute Christi fuderunt. Inde in Siriam profecti, Barram et Marram urbes ceperunt. Ubi moram facientes, tanta rursus famis inopia narrantur attriti, ut humana quoque corpora iam foetentia comederent. Post contra civitatem sanctam, iam a Sarracenis inhabitatam, aciem dirigunt. Quam obsidione clausam cum capere non possent, habito consilio humilitatis magistrum imitantes, nudis eam pedibus circuire disponunt. Igitur octava, id est ea qua divisio apostolorum celebratur die, civitas capitur, ac hostes qui ibidem reperti sunt, tanta strage caeduntur, ut in porticu Salemonis sanguis interfectorum nostris ad genua úsque attingeret equorum. Et nota, quod pulchre post humiliatum populum Dei precesque ad Dominum fusas octava die civitas sancta a gentibus conculcata a nostris obtinetur. Sicut enim Hiericho sub observatione sabbati a priore populo septimo die, sic et hic a christiano populo octava, tanquam abolita lege ac sabbato, resurrectionis die sequente Hierusalem girata expugnatur. Ex hinc Ierusalem et sepulchrum Domini a nostris possidetur.

Ekkeh. 5. Porro Mempheorum seu Alexandrinorum rex, qui Babyloniorum ammiraldus a peregrinis vocatur, apud Ascalonem manens, ducens secum Francorum legatos, Antiochiam eo quo et urbem sanctam dolo capturus iter flectit. Christiani vero, relictis in urbe sarcinis et infirmis, contra Sarracenos procinctum movent, cumque infinitam hostium multitudinem conspexissent, fusis ad Dominum precibus, audacter eos cum paucissimis aggrediuntur. Et mirum dictu, Dei qui omnia potest virtute cum quinque milibus equitum et 15 milibus peditum 100 milia equitum et

300 milia peditum terga vertere compellunt, ac spolia multa diripiunt. Ceciderunt in eo praelio ex Sarracenis plus quam 100 milia gladio, duo quoque milia suffocata circa portam urbis narrantur, innumeri etiam mersi seu spinis obruti feruntur. Peracta victoria, reversis ad propria primoribus, Gotefridus ducatum eorum qui remanserant strenuissime rexit. Hic etiam inter Francos Romanos, et Teutonicos, qui quibusdam amaris et invidiosis iocis frequenter rixari solent, tamquam in termino utriusque gentis nutritus, utriusque linguae scius, medium se interposuit, ac ad commanendum multis modis informavit.

6. Verum Urbanus a concilio Claremontensi regressus, auxilio eorum, quos ad Ierosolimitanum iter accenderat, Gwibertum ab Urbe, excepto castro Crescentii, eiecit, sedemque propriam recepit. Inde per Apuliam et Calabriam Siciliam, quas tunc Nortmanni inhabitabant, ingressus, pecuniam magnam collegit, sicque ad Urbem regrediens, corruptis eis, qui castrum Crescentii servabant, muneribus Gwiberto tam Urbe quam castro expulso, libere tota potitur Urbe. Ipse vero non multo post rebus excedens humanis, Paschali kathedram reliquit.

7. Anno ab incarnatione Domini 1100, cum ex Ekkeh. omnibus mundi partibus ad Ierusalem terrestrem, coelestis typum gerentem, fideles orationis causa confluerent, multis ex corruptione aeris mortuis, Gotefridus quoque gloriosissimus dux infausta morte post unum ducatus sui annum raptus in ecclesia iuxta sepulchrum Domini humatur, eique Balduinus frater eius auctoritate summi pontificis regio nomine sublimatus subrogatur. Signa vero ac prodigia coelo terraque circa haec tempora visa, tam scisma regni quam iter Ierosolymitanum portendentia, ab aliis posita sufficiant. Eo tempore Gwibertus moriens, horribili scismati tanquam densissimis Aepypti tene-

bris finem imposuit. Anno sequenti Conradus imperatoris Heinrici filius christianissimus, cui pater Italiam commiserat, 9. ex quo a patre discesserat anno, immatura morte praeventus diem obiit, ac in civitate Florentia Tusciae honorifice sepultus est. Eodem tempore Gwillehelmus comes Pictaviensis et dux Aquitaniae, Themo Iuvaviensis archiepiscopus, Welfo Noricorum dux, qui in guerra cum imperatore habita Frisingensem et Augustensem destruxit urbes, Itha marchionissa Leopaldi marchionis orientalis mater, Gwillehelmus, Stephanus Italici barones, cum multis ex Italia, Aquitania, Germania, Hierosolimam per Ungariam et Graeciam pergunt; quos Alexius imperator in artis locis fraudolenter expositos pene omnes crudeliter extinxit, elegantioribus ex eis captis et Mempheorum regi seu ammiraldo praesentatis. Quam historiam miserabiliter ac luculenter in modum tragoediae quidam ex his, qui se eidem expeditioni interfuisse testatur, executus est. Comprehensus inter alios venerabilis praesul Thiemo ad ydolatriam, ut tradunt, angariatur. Ille inducias petens, fanum ingressus, animi et corporis viribus robustissimus, ydola quae adorare debuit, non deos sed opera manuum ostendens, in frusta comminuit[1]. Ob ea productus ac exquisitis suppliciis et tormentorum generibus affectus, glorioso martirio coronatus est. Quod ob fidem Christi passus sit, fidelissima traditio habet; quod autem ydola comminuerit, ex hoc credere difficile est, quia constat universitatem Sarracenorum unius Dei cultricem esse, librosque legis necnon et circumcisionem recipere, Christum etiam et apostolos apostolicosque viros non improbare; in hoc tantum a salute longe esse, quod Iesum Christum humano generi salutem afferentem Deum vel Dei filium esse negant, Mahometque seductorem, de quo supra dictum est, tanquam pro-

1) Cf. passio Thiemonis supra SS. XI, 59.

phetam magnum summi Dei venerantur et colunt. Cuius seductionis et, ut ipse mentitur, praedicationis tale apud eos traditur esse exordium: *Initium euangelii Mahmet, filii Dei, prophetae altissimi: Lavamini, mundi estote.* Quod praeceptum praedicta gens stolide servans, secretiores corporis partes cottidie abluere solet.

8. Anno ab incarnatione Domini 1103. imperator Ekkeh.
Heinricus natale Domini Moguntiae celebravit, ibique Heinrico filio suo rege post se designato, sepulchrum Domini se visitaturum publice denunciavit ac multos ex diversis partibus regni ad idem accendit. Anno dehinc proximo natale Domini Ratisponae agens, orta seditione, Sigehardus comes a familia principum, qui ministeriales dicuntur, eo quod iusticiam eorum infringere diceretur, occisus est. Anno dehinc iterum sequente natale Domini Moguntiae imperatore celebrante, Heinricus filius eius rebellationem contra patrem in Noricis partibus consilio Theobaldi marchionis et Berengarii comitis sub specie religionis, eo quod pater eius a Romanis pontificibus excommunicatus esset, molitur, ascitisque sibi quibusdam ex orientali Francia, Alemannia, Baioaria principibus, Saxoniam, terram et gentem contra regnum facile animandam, ingreditur. Ubi honorifice susceptus ac pascha Domini Quitilinburg manens, universos gentis illius primates ad voluntatem suam inclinavit. Habitoque in villa regia Northusen episcoporum conventu, praesidente Rothardo Moguntino archiepiscopo, qui a sede propria iam per multum temporis a rege pulsus fuerat, symoniam aliaque Romanae eclecsiae contraria condempnavit, ac post pentecosten Martinopoli ferians, Heinricum Magdeburg electum, sed a patris sui fidelibus repulsum, consecrari fecit. Inde collecto milite, Mogontiam archiepiscopum restituturus iter flectit, sed patre cum multis adventum eius armata manu infra muros

praestolante, votum ad effectum perducere non potuit. Dehinc Herbipolim petens, Erlongo eiecto, Robertum eidem praefecit ecclesiae. Quo pacto dimissis Saxonibus, cum Baioariis castrum Noricum obsidione cingit, ipsoque per duos vel amplius menses expugnato, Ratisponam Norici ducatus metropolim adiit. Quem pater e vestigio subsequens, Roberto fugato, Erlongum restituit; inde progressus, Ratisponensium auxilio filio urbe fugato, ipse pontificem ibi Ulricum quendam constituit, ac Theobaldi marchiam per Boemos vastavit.

Ekkeh. 9. Igitur regno in se ipso miserabiliter diviso, ex omnibus eius viribus coadunato milite, ferro flammaque crudeliter vastata terra, in ripa Regini fluminis uterque, scilicet pater et filius, consedit. Iam castra disponuntur, iam acies ordinantur, iam ad parricidiale scelus pater in filium, filius in patrem a suis inflammatur. Sed fluminis alveo nefarii conatus impediebantur. Videres lacrimabiles ac miserabiles apparatus; cerneres mundum contemptum sui luce clarius effectibus suis prodentem, quod videlicet contra legem naturae filius in patrem assurgeret, contra normam iusticiae miles regem, servus dominum impugnare pararet, frater contra fratrem, consanguineus contra consanguineum staret, ac proprii sanguinis consortis sanguinem fundere cogitaret.

Nonne tam inauditum, tam inhumanum hoc mundi factum ad contemptum sui solum nos provocare posset? Nunquid non ipse mundus, vel potius, iuxta Augustinum, immundus, sic amatores suos falsis delectationibus pellectos decipit, huiusmodi commercia inhaerentibus sibi tribuit, ac ad ultimum transeundo in interitum trahit? Haec sunt iuxta Paulum tempora novissima et ideo periculosa, in quibus homines quae sua, non quae Iesu Christi quaerentes, et ideo se ipsos amantes, scelerati, sine af-

Sermo 105. de verbis Luc. XI, 8.

flictione parentibus inobedientes effecti, ad ausus nefarios factaque nefandissima per diversa voluntatum suarum flagitia voluntati rapiuntur. Et nota, quod haec nostra tempora, quae utique novissima creduntur, tanquam prioribus sceleribus finem impositura ac velut mundi terminum ex flagitiorum immanitate minantia et ex opposito regnum Christi appropinquaturum prodentia, sicut quosdam sceleratissimos ac mundi amatores avidissimos, sic alios zelo Dei ferventissimos ac coelesti desiderio plenissimos habent; ut sicut hos nequitiae spiritus, iam modicum tempus habens et ob hoc amplius inardescens, amplius ad vitia inflammat, sic istos dulcedo regni coelestis, quasi iam in ianuis posita, ad amorem suum magis alliciat. Unde circa haec tempora, dum regnum Romanorum non solum civiliter sed et parricidialiter libidine dominandi dividitur, alii contemptis suis pro Christo, ac militiae cingulum se non sine causa gestare considerantes, Ierusalem tendunt; ibique novum militiae genus exorsi, sic arma contra inimicos crucis Christi gestant, ut crucis mortificationem iugiter in suo corpore portantes, vita et conversatione non milites sed monachi videantur. Rigor etiam tam in monastico quam in clericali ordine ex hinc usque in praesentem diem amplius coepit crescere, ut iusto Dei iudicio, civibus mundi in sordibus magis sordescentibus, cives sui ad summam virtutum per eius gratiam magis ac magis proficiant. Sed iam ad historiam revertamur.

Igitur dum in ripa fluminis praedicti uterque consedisset exercitus, ac quibusdam in ipso flumine sibi invicem occurrentibus occisis, Heinricus iunior omnes vires patris in duce Boemiae Beroe ac marchione Leopaldo, cuius sororem praefatus dux habuit, fore considerans, ipsos multis modis, promissa sorore sua, quae tunc nuper a Friderico Suevorum duce viduata fuerat, in uxorem marchioni, inductos, ambo- Ekkeh.

bus ut patrem relinquerent persuasit. Quibus recedentibus, imperator cedere compellitur, et ex hinc vires eius imminui iuniorisque crescere coeperunt.
Ekkeh. Rothardus tunc Moguntinus archiepiscopos sedi suae per iuniorem Heinricum 8. ex quo pulsus est anno restituitur.

Ekkeh. 10. Non multo post filius patrem in oppido Rheni Binge alloquens, ad obedientiam Romanae sedi de anathematis vinculo exhibendam hortatur. Pater vero conventum pro hac re principum coadunari rogat, sicque ad petitionem suam curia Moguntiae in proximo natale Domini celebranda cunctis regni primoribus indicitur.

Circa idem tempus Balduinus rex Aschalonem obsidione cinctam tributariam fecit. Commisso etiam cum Sarracenis praelio, cum paucis, id est quatuor milibus, divina magis quam humana virtute, uno principe eorum capto, altero occiso, 50 milia fudit. At Alexius imperator perfidissimus, iam diu conceptam corde maliciam celare amplius non valens, cum Turcis, qui iam pene desperati erant, turpissime foederatur, eisque Nicaeam multo nostrorum sanguine acquisitam impiissime tradidit. Vide tempora periculosa, duobus imperatoribus, Orientis videlicet et Occidentis, Deo contrariis.

Ekkeh. 11. Anno ab incarnatione Domini 1106. in natali Domini maximus conventus principum Moguntiae factus est, ubi supervenientes apostolicae sedis legati anathema a Romanis pontificibus in imperatorem factum manifeste omnibus qui aderant promulgabant. Ea propter, dum ipse in quodam castro positus ac custodiae mancipatus audientiam peteret, principes seditionem vulgi timentes ei apud Inglinheim occurrunt, ibique multis modis commonitum vel iuxta alios circumventum ac coactum insignia regni resignare ac filio mittere, 43. regni sui post mortem patris, imperii 5. anno, ad quod tamen potenter magis

quam iuste a Gwiberto capta Urbe sublimatus fuerat, persuadent. Quae omnia utrum licite an secus acta sint, nos non discernimus. Sunt tamen qui credant, ei ad probationem non ad dampnationem hanc temptationem circa finem suum contigisse, affirmantque ipsum elemosinis ac multis misericordiae operibus a Domino meruisse, ut excessus eius lascivaque ex fastigio regi conversatio hoc modo in praesenti puniretur. Reversi ad filium optimates imperialia defe- Ekkeh.
runt, eumque primo a patre electum, per impositionem manus apostolicae sedis legatorum cunctorumque electione 95. ab Augusto regem creant, anno, ut dixi, dominicae incarnationis 1106.

Hucusque tam ex Orosii quam Eusebii et eorum, qui post ipsos usque ad nos scripserunt, libris lecta posuimus. Caeterum quae secuntur, quia recentis memoriae sunt, a probabilibus viris tradita vel a nobis ipsis visa et audita ponemus.

12. Resignatis ab imperatore regalibus, ipse iam ex rege opulentissimo ac potentissimo, miserabile mortalibus relinquens exemplum, egens factus, ad inferiores partes Rheni in Belgas se contulit, ibique a Coloniensibus non ut exul sed ut rex regio apparatu susceptus est. Haec civitas in Belgica Gallia super Rhenum posita omnibus Galliae ac Germaniae urbibus, ex quo Treveris labi coepit, tam diviciis quam aedificiis, magnitudine ac decore sui praeferenda cognoscitur. Inde Leodium digressus ab eisque fastigio regali susceptus, omnibus, se fraude circumventum, se ad reddenda regalia vi coactum, quibus potuit in regno suo seu aliis regnis positis declamavit. Extat de hoc inter caeteras eius episto- cf. Sigeb. a. 1106.
las ad regem Celticae, qui Francorum dicitur, seu Aquitaniae ducem epistola[1] missa, quae miseriarum eius tragoediam continens saxeas quoque mentes ad mutabilium rerum aerumpnas contemplandas ac de-

1) apud Urstis. p. 396.

plorandas emollire posset, quae sic incipit: *Princeps karissime et omnium, in quibus post Deum speramus, amicorum nostrorum fidissime, primum et praecipuum inter omnes vos excepi, cui conqueri et deplorare calamitates et omnes miserias meas necessarium duxi, et etiam genubus vestris advolvi, si liceret salva maiestate imperii.* Filius itaque iam rex collecto milite patrem subsequens, circa Mosam consedit, ubi a Heinrico duce Belgarum aliisque patris sui fidelibus super pontem Mosae in loco qui Guegesaz dicitur, bello temptatus cedere compellitur. Non multo post ipso ad superiores Rheni partes redeunte ac rursum militem instaurante, pater Leodii moritur. Sicque intestino hoc malo terminato, pacis negotia tractantur.

13. Heinricus quintus, patre mortuo libere regnans Coloniam Agrippinam obsidione cingit, eamque tandem, multae pecuniae pactione accepta, ad deditionem coegit, omnibusque in Gallia seu Germania rite compositis, episcopos, etiam qui in scismate propriis sedibus pulsi fuerant, restituit. Inter quos venerabilis Iuvavensis ecclesiae archiepiscopus Conradus, qui hactenus in ecclesia Dei florere fructuoso labore noscitur, ad sedem, quam post mortem felicis memoriae martyris Themonis Bertholdus[1] quidam concessione senioris invaserat, missus est. Eo tempore Colomannus Ungarorum rex fratrem suum Almum de consortio regni suspectum habens persequitur. Qui profugus ad regem Heinricum veniens iniuriamque suam deplorans, auxilium eius impetrat. Itaque condicta rex expeditione Ungaros bello petit; sed castro, quod Bosan[2] vocatur, inconsulte se occupans, parum proficere potuit, sicque infecto negocio ad propria rediit.

14. Anno abhinc tertio, ex omnibus regni visceribus infinito contracto exercitu, Romam iturus, per montem Iovis Pyrenaeum transit, ac in plano Italiae

1) obiit d. 9. April. 1147. 2) Presburg.

residens, iuxta Padum militem recensuit. In comitatu eius 30 milia equitum electorum, exceptis his qui ex Italia ad eum confluxerant, tantumque castrorum ambitum, qui adhuc superstites sunt, fuisse tradunt, ut visu vix penetrari potuisset. In plano ergo Italiae castra metantes, unusquisque militum ante papilionem suum lumen noctu accendit. Quod ad humanae ostentationem gloriae factum, quantum spectaculum indigenis in tam amplo ambitu praebuerit, dicere non oportet. Inde castra movens Appenninum transcendit, oppidumque, quod Pons Tremulus vocatur, natura locorum ac altissimis turribus munitissimum, transitum prohibens, expugnavit et cepit. Post haec per Tusciam iter agens Ariciam[1], in robore moenium ac altitudine turrium confidentem, eo quod cives eius urbis ecclesiam sancti Donati extra muros, ne sedes episcopalis ibi haberetur, destruxissent, ad solum usque prostravit. Verum Novariam Liguriae civitatem, dum per Longobardiam pergeret, ceperat ac igne cremaverat. Multis ergo tam in ulteriore quam citeriore Italia, quae modo Longobardia et Tuscia vocantur, fortiter gestis, ad Urbem usque progreditur. Ibi a Paschali papa cum clero et populo Romano in urbe Leonina ante fores beati Petri cum crucibus et thuribulis aliisque ecclesiasticis seu forensibus ornamentis stante et adventum eius praestolante cum maximo tripudio suscipitur. Ipse autem praefatum pontificem consilio quorundam sceleratorum cum magna tamen reverentia captivavit ac Ulrico Aquileiensium patriarchae custodiendum commisit, sicque tumultu orto ac omnibus preciosis rebus ad decorem et regale fastigium expositis immaniter distractis, in luctum versum est gaudium.

Occasio autem huius sceleris haec fuit, quod rege Romam tendente, inter ipsum et papam conventio

1) Arezzo.

facta ac obsidibus firmata narratur, ut scilicet rex investituras episcoporum remitteret, et papa ipsi regalia eorum resignaret. Itaque dum Romam venisset ac a pontifice promissa sibi persolvi exegisset, papa, eo quod reclamantibus episcopis ea quae petebantur adimplere non posset, tanquam nocens, cum per omnia esset innocens, custodiae mancipatur. Videns haec venerabilis Iuvaviensis ecclesiae archiepiscopus Conradus, qui cum rege venerat, zelo aequitatis vicem Dei dolens, factum hoc improbavit. Cui dum quidam ex ministris regis Heinricus cognomento Caput evaginato gladio mortem interminaretur, tanquam pro iusticia mori optans iugulum praebuit, malens, si minas ille ad effectum perducere voluisset, temporalem vitam finire, quam tanti piaculi scelus dissimulare. Populus etiam Romanus cum infinita erumpens multitudine Tyberim transeunt, ac regem pene ex improviso, multis de exercitu in Urbe sive in agro manentibus, ante gradus ecclesiae sancti Petri invadunt. Rex ergo, ut erat armis experientissimus, cum paucis quos ibi habebat in hostem ruit, diutissimeque ac acerrime suis iam adventantibus pugnans, occisis multis, caeteros in fugam vertit. Romani fuga in ponte iuxta castrum Crescentii coartati, Tyberi se committunt, pluresque aquis quam gladiis perisse narrantur. Rex tam crudeli facto perpetrato, angustias portarum suspectas habens muros Urbis rupit, egressusque papam captivum secum duxit. Huius maximi sceleris autor fuisse dicitur Albertus, natione Lotharingus, qui postmodum factus est Moguntiae archiepiscopus, tunc vero regis cancellarius et primus inter primos eius praecordialis consiliarius. Quem tamen post reditum rex captivatum et in carcere positum diversis tormentis et incredibili famis inedia afflixit, ipsumque de amicissimo inimicissimum ac regni sui pestiferum

hostem divino iudicio usque ad vitae terminum sensit. Sed haec hactenus.

Igitur per aliquid temporis sacrilego ausu tento summo pontifice, conventione facta, rex a civibus revocatur, ac extorto ab eo per vim de investitura episcoporum privilegio et sic dimisso, Urbem ingreditur. Tunc quasi poenitentia ductus cives ac pontificem muneribus conciliat, ab eoque coronatus favore omnium imperatoris et augusti nomen sortitur anno ab incarnatione Domini 1111, anno vero regni eius post resignata a patre imperialia quinto. Hoc privilegium, quod a Romano pontifice minis extorsit, postmodum synodo congregata, episcoporum auctoritas tanquam pravilegium reprobavit.

15. Imperator ab Urbe regressus ad Transalpina revertitur. Ergo non tantum finitimis sed et caeteris gentibus ob eius metum trepidantibus, cunctis ad imperium et voluntatem suam inclinatis, Belgas ingressus, Reginaldum comitem hostem iudicans, bello petiit. Quem in castro Barra in termino regni sito obsidione clausum ad ultimum cum expugnato castro in deditionem accepit et captivum abduxit. Post haec Moguntiae regio apparatu coniuncta sibi filia Heinrici regis Anglorum Mathilda, magnifice nuptias celebravit[1]. In ipsa nuptiarum sollempnitate Lotharius dux Saxonum, nudis pedibus sago indutus coram omnibus ad pedes eius venit, seque sibi tradidit. Tantus enim usque ad id temporis timor omnes principes invaserat, ut nullus rebellare auderet, vel rebellans cum maximo dampno sui vel etiam vitae detrimento in gratiam eius non rediret.

Verum in hac curia, quia pene omnes regni principes confluxerant, conspirationes fiunt, ac ex hinc non solum occulta consilia sed et publica contra eum machinamenta disponuntur. Hinc iterum miserum imperium, quod per paucos vix quieverat annos,

1) die 7. Ianuarii 1114.

scinditur, ac tam in Transalpinis quam in Cisalpinis regionibus intra se colliditur. Hinc etiam publica bella cum magna sanguinis effusione, tam praesente imperatore quam in Italiam migrante, rerumque summam sororiis suis[1] Conrado et Friderico committente, peraguntur. Sententia quoque anathematis a Calixto, qui Paschali[2] et Gelasio successit, suadente Alberto Moguntino, Friderico Coloniensi, Conrado Iuvaviensi, in eum datur, iterumque scismate renovato, totum imperium perturbatur. Ipse autem procinctum contra Urbem movens, Burdinum[3] Hispanum episcopum Romanae sedi violenter imposuit, qui non multo post apud Sutrium, recedente imperatore a Romanis captus, apud Cavam custodiae mancipatur.

Circa idem tempus terrae motus horribilis oppida, templa, villas montesque plurimos, sicut usque hodie in valle Tridentina apparet, subvertit. Ea quoque tempestate Stephanus Ungarorum rex, Colomanni filius, cum magna multitudine fines regni clanculo invasit, ac vastatis terminis manubias abduxit. Quem illustris vir Leopaldus marchio, adiuncto sibi duce Boemiorum, subsecutus, usque ad claustra terrae progreditur, captoque ac succenso castro, quod Ferreum vocatur, et cuncta in circuitu ferro igneque vastata terra, sine dampno ad propria revertitur.

16. Igitur Romano imperio multis modis in se attrito, imperator propter anathema deficere a se regnum videns patrisque metuens exemplum, congregato iuxta Warmatiam maximo principum conventu, investituram episcoporum legato apostolicae sedis Lamberto, qui postmodum summus pontifex factus Honorius est dictus, resignavit, per eumque ab anathematis vinculo absolutus est. Privilegium

1) filiis Agnetis, quos ex priore marito Friderico de Stouphe duce Sueviae susceperat. Vide Ott. Gesta Frid. I, 8. 2) Paschalis II. obiit die 21. Ianuarii 1118. 3) Bracarensem episcopum qui nomen Gregorii VIII. adeptus est.

ergo de hoc ecclesiae scribitur; ac ipsi rursum, ut electi tam Cisalpini quam Transalpini non prius ordinentur episcopi, quam regalia de manu eius per sceptrum suscipiant, scripto confirmatur. Hoc pro bono pacis sibi soli et non successoribus datum dicunt Romani. Ex hinc ecclesia libertati ad plenum restituta paceque ad integrum reformata, in magnum montem crevisse sub Calixto papa secundo invenitur. Unde de ipso Romae scriptum est:

Ecce Calixtus honor patriae, decus imperiale,
Burdinum nequam dampnat, pacemque reformat.

Post haec imperator in Celticam cum exercitu profecturus[1] Metis usque progreditur; ibi dum Vangiones a se defecisse ac palatium suum extra muros positum comperit destruxisse, iter reflexit, urbemque obsidione cinxit. Dum autem cives incaute quadam die erumperent et cum augusto pugnare cogitarent, a muris callide provocati, plurimis occisis ac paucis per fugam elapsis, caeteri capiuntur, qui ad refrenandam aliorum insolentiam, alii naribus mutilati, alii luminibus orbati dimittuntur, et sic demum infinitae pactione pecuniae in gratiam imperatoris redierunt. Omnibus itaque bene compositis, consilio generi sui[2] regis Anglorum totum regnum vectigale facere volens, multum in se optimatum odium contraxit. Huius rei gratia, dum inferiores Rheni partes[3] circuire parat, in Traiecto Frisiae urbe morbo correptus, 19. regni anno, imperii vero 14. 1125.
diem ultimum clausit, ac per Coloniam Agrippinam Mai. 23.
deportatus, in civitate Galliae Spira iuxta patrem, avum, proavum, imperatoris cultu regio sepelitur.

17. Anno ab incarnatione Domini 1125, defuncto absque haerede Heinrico quinto, principes Mogun-

1) anno 1124. 2) potius soceri, scilicet Heinrici I, cuius filiam Mathildem in matrimonium duxerat. 3) ubi Lotharii soror ex matre Gertrudis vidua Florentii comitis Hollandiae inde ab anno 1123. seditionem concitaverat.

Aug. 24. tiae conveniunt, ibique habito de successore consilio quatuor regni optimates, Lotharius dux Saxonum, Fridericus[1] dux Suevorum, Leopaldus marchio Orientalis, Karolus comes Flandriae, ad regnum designantur[2]. Tandem Lotharius natione Saxo, patre Gebe-
Aug. 27. hardo, voto omnium, renitens valde ac reclamans, ad regnum tractus sub praesentia sedis apostolicae legati[3], 92. ab Augusto regnavit. Hic per omnia progeniem imperatoris Heinrici humiliavit[4], ut plane
3 Reg. 11, 39. Dei iudicio iusto, sicut in libro Regnorum habes, ex peccatis ac praevaricatione patrum semen ipsorum affligi videretur. Unde gravis dissensio regni in multos annos protracta, plurimos in anima et corpore periclitari fecit. Praedicti enim Fridericus et Conra-
1126. dus iuvenes, sororii Heinrici imperatoris, dum se viderent opprimi[5], in quantum poterant, reniti conabantur. Ob quam causam a summo pontifice Honorio, qui Calixto successerat, excommunicantur[6]. Porro
Dec. 18. 1127. Conradus a fratre ac quibusdam aliis rex creatus, Pyrenaeum per iugum Septimi montis[7], qua Rhenus et Aenus fluvii oriuntur, transcendit[8], ubi a Mediolanensibus, qui tunc Cumanum bellum per 10 annos pro afflictione populi utriusque civitatis miserrime protractum capta ac delata urbe prospere consumarunt, honorifice suscipitur, ac ab eorum archiepiscopo Anshelmo Modoyci[9], sede Italici regni, in regem
1128. Iun. 29. ungitur. Pro his aliisque praefatus archiepiscopus a summo pontifice deponitur, et alter in locum eius subrogatur.

1) cf. Gesta Ludov. VII. p. 390: *volebat sibi imperium quasi iure hereditario vindicare.* 2) a quadraginta scilicet electoribus, qui ex singulis Bavariae, Sueviae, Franconiae et Saxoniae provinciis desumpti erant; cf. Narrationem de electione Lotharii SS. T. XII. p. 530 sqq. et Ordericum Vitalem SS. T. XX. p. 76. 3) Duo sedis apostolicae legati Gerhardus et Romanus electioni intererant. 4) cf. Gesta I, 16. 5) Fridericus enim in curia Argentinensi habita circa finem anni 1125. vel circa initium insequentis indicio principum proscriptus est. 6) die 22. April. 1128. 7) Septimer. 8) ineunte anno 1128. 9) Monza.

18. Non multo post Honorio mortuo, gravissimum 1130.
scisma in ecclesia Dei oritur, Innocentio[1] canonice Febr.
electo, sed Petro[2] Petri Leonis filio violentia amico- 14.
rum suorum, qui fortissimi in Urbe erant, favente sibi Rogerio Siculo, intruso. Cui dum Innocentius resistere non valeret in Urbe, cedit[3], transcensisque Alpibus Gallias ingreditur. Ubi in regno Gallici regis in
civitate Alverniae apud Clarummontem concilium Nov.
celebrans, nuncios Lotharii regis, Conradum Iuvaviensem, Eriberturn[4] Monasteriensem episcopos, ob-
vios habuit. Indeque profectus apud Leodium Belgi- 1131.
cae urbem synodum episcoporum convocans, regem Mart.
Lotharium ad defensionem sanctae Romanae eccle- 22.
siae invitavit. Qui nil cunctatus, exposito tamen prius modeste, in quantum regnum amore ecclesiarum attenuatum, investituram ecclesiarum quanto sui dispendio remiserit[5], auxilium Romanae ecclesiae
promittit. Reversoque in Italiam summo pontifice, 1132.
sequente anno militem instaurat, exercitumque sed Sept.
propter discordiam regni parvum[6] per vallem Tridentinam in Italiam duxit, in multis locis tam amore Conradi quam respectu paucitatis suae ab incolis terrae subsannatus et despectus. Verum paulo ante Conradus, qui Mediolanensibus rex constitutus fuerat, pene omnibus suis amissis, periculose ad patriam
repedaverat[7]. Rex autem plus mente quam milite 1133.
confidentiam gerens, ad Urbem usque progreditur, Apr.
ibique qualibus potuit cum paucis strenue peractis, 30.
in ecclesia sancti Salvatoris, quae Constantiniana
dicitur, a summo pontifice Innocentio coronatus, im- Iun. 4.
peratoris et augusti adeptus est nomen. Nempe ecclesiam beati Petri, ubi coronari mos erat imperatoribus, Petrus eo tempore occupaverat.

1) antea Gregorio cardinali diacono tituli S. Angeli. 2) cardinali presbytero tituli S. Mariae Transtiberim. 3) ante diem 1. Martii 1130. 4) potius Echertum. 5) Epist. S. Bern. 150. Ernaldi vita S. Bern. I, 5. pag. 1109. 6) cf. S. Bernard. ep. 139. 7) cf. Jaffé p. 236 de tempore quo Conradus in Germaniam rediit.

19. Imperator ab Urbe rediens, Germaniam in-
1135. greditur[1]; non multo post generalem curiam Baben-
Mart. 17. berg circa mediam quadragesimam celebrans, Fridericum et Conradum[2], duces interventu Clarevallensis abbatis Bernhardi[3] in gratiam recepit. Ac ita renovata pace omnibusque in Gallia et Germania bene compositis, expeditionem rursum in Italiam edixit. Inde in Saxoniam divertens, Polanorum ducem[4] cum multis muneribus obvium habuit[5]; quem tamen non ante dignatus est suo conspectui praesentari, quam tributum 12 annorum, hoc est 500 libras ad singulos annos, persolveret, et de Pomeranis et Rugis homagium sibi faceret subiectionemque perpetuam sacramento confirmaret. Regem quoque Datiae in signum subiectionis ad decorem imperialis reverentiae gladium sibi sub corona deferre fecit[6], ac ab Ungarorum rege, terrore perculso, multa et magnifica munera suscepit.

1136. Post haec exercitum, non ut prius parvum sed
Aug. copiosum et electum, per vallem Tridentinam secundo in Italiam duxit, habens secum Conradum, qui, ut supra dixi, a quibusdam rex creatus, postmodum resipuerat, captisque in artis locis fortissimis castellis, cum quodam capitaneo, qui ei aditum viae claudere moliebatur[7], in plano Italiae iuxta Gardam castra posuit. Quo in deditionem accepto, ad Padum usque progrediens Garistallum cepit. Ibi Mediolanenses ac Cremonenses diuturnum inter se bellum habentes obvios habuit, discussaque utriusque urbis causa, Cremonenses a principibus Italiae hostes iudicantur proscriptique discedunt. Quos imperator

1) ineunte mense Aug. 1133. 2) Conradum non in curia Bambergensi, sed circa finem Sept. in Mulehusen in gratiam imperatoris rediisse, ostendit Jaffé p. 161 n. 21 ex litteris Lotharii apud Annal. Sax. 1135; cf. pag. 167. 3) vide Gaufred. vitam S. Bernh. opp. ed. Mab. p. 1151. 4) Boleslaum III. 5) in curia Merseburgensi d. 15. Augusti 1135. 6) Haec in curia Halberstadensi die 15. April. 1134 facta sunt; cf. Jaffé p. 153. 165. 7) Vide Annal. Sax. 1136.

subsecutus, territoria eorum ac villas seu castella destruxit, indeque Papiam veniens cives illos pactione Nov. 8. pecuniae in gratiam suscepit. Bononienses quoque ac Aemilienses, qui eum priori expeditione despexerant, supplices ac multum servitium offerentes ultro occurrunt. Post usque ad Taurinum progrediens, totam citeriorem Italiam in provinciam redegit. Inde 1137. Appenninum transiens ac interiorem Italiam perlustrans, Anconam[1], Spoletum cum aliis urbibus seu castellis in deditionem accepit. Dehinc contra Rugerium aciem dirigens, Campaniam et Apuliam peragravit[2]. Porro Heinricus Noricorum dux, gener regis, per Tusciam exercitum ducens, summo pontifici usque ad imperatorem conductum praebuit. Augustus vero tam fortia in Apulia ac Campania gessit, ut nullus ex Francorum regibus a Karolo magno usque ad id temporis tanta ibi fecisse inveniatur. Denique non solum civitates, utpote Capuam, Troiam, Salernum, Barletum, Barram[3], cepit, verum etiam munitissima castra et arces inaccessibiles expugnavit. At Heinricus dux cum militia Baioariorum Beneventum[4] cepit ac papae restituit. Nam apud Albam suburbia civitatis sibi resistere nitentis ante expugnaverat ac destruxerat.

20. Morante in Apulia imperatore, Rogerius, cum eum auri et argenti multo pondere attemptatum flectere non potuisset, exercitum longe copiosiorem congregat, seque publico bello conflicturum cum eo denunciat. Imperator vero, ut erat armis strennuissimus et imperterritus, militem instaurat, aciem ordinat, eosque respectu genuinae fortitudinis ac innatae hostium ignaviae nulla inimicorum multitudine frangendos denuncians, praesertim cum in extera et remota regione positi ad patriam fugere nequeant,

1) inter dies 10. Febr. et 9. Aprilis 1137. 2) ineunte mense Maio 1137. 3) Barletta, Bari; Salernum demum mense Augusto capta est. 4) circa d. 23. Maii.

ac contra tyrannum non solum regni sed et ecclesiae hostem et excommunicatum iuste arma sumpserint, ad bellum confortat. Cumque in occursum eius procederet, fractus animo Rogerius fugit, ac ad montana se contulit. Imperator vero, occurrente sibi summo pontifice Innocentio[1], Barram usque progreditur, ibique a civibus cum magno gaudio susceptus, castrum quoddam ibi positum, ubi praesidia Rogerii erant, artificiose valde expugnavit, militesque ibi repertos et praecipue Sarracenos patibulo suspendit. Itaque augustus, eiecto de Campania et Apulia Rogerio, dum eum in Calabria quoque seu Sicilia persequi intentat, a suis[2], qui iam longo tempore extra patriam morati uxores, liberos et amicos visere cogitabant, revocatur[3]. Rogerio ergo hoste iudicato, Reginaldo[4] viro forti ac nobili ducatus Apuliae, relicta sibi parte militum, traditur[5], et sic princeps victor de reditu disponit. Verum silentio praeterire nolumus, quod in dando ducatu inter ipsum et Romanum pontificem pene controversia orta fuit, utroque ducatum Apuliae sui fore iuris affirmante; quae lis consilio tandem hoc modo decisa dicitur, ut in dando duci vexillo uterque manum adhiberet.

Igitur Lotharius ex Italia rediens, apud Tridentum morbo correptus, in ipsis montibus in vilissima casa[6] imperator potentissimus, miseram humanae conditionis relinquens memoriam, 13. regni sui, im-
1137. perii vero 7. anno, plenus dierum obiit[7], futurus, nisi
Dec. 3. s. 4. morte praeventus foret, cuius virtute et industria corona imperii ad pristinam dignitatem reduceretur. Regalia dux Heinricus gener eius, in cuius finibus obierat, accepit, et ipse per Augustam ac orientalem

1) die 30. Maii 1137. 2) instigante Heinrico duce Bawariae; cf. quae Jaffé p. 208 n. 117 ex Cinnamo notavit. 3) Haec mense Augusto facta sunt. 4) Alias Rainulfus vocatur. 5) exeunte mense Augusto. 6) apud Bredinam villam, Breitenwang inter Oenum et Licum. 7) De morte Lotharii cf. Jaffe p. 224, de eiusdem aetate p. 226--229.

Franciam in Saxoniam ad monasterium Luter, quod construxerat, deportatus, honorifice sepelitur; actusque[a] eius, ut nulla possent aboleri oblivione, in plumbeis laminis descripti, iuxta eum reconduntur[1].

21. Circa illa tempora multi ex claris optimatibus mortem sui principis praecesserunt et secuti sunt. Bruno Coloniensis archiepiscopus venerabilis et adprime eruditus, in Apulia decedens, in ecclesia sancti Nicolai Barrae honorifice humatus est, eiusque successor Hugo infra duos menses vita et sacerdotio functus, item in Apulia apud Melpham quievit. Ex his vero qui remanserant Albertus Moguntinus vir ad seculum prudens et potens, locupletissimusque Heinricus Frisingensis, episcopi, abbas Fuldensis, Leopaldus Orientalis marchio[2], vir christianissimus ac clericorum et pauperum pater, cum aliis plurimis nobilibus et illustribus viris vivendi finem fecerunt. Rex etiam Francorum Ludewicus et Anglorum Heinricus et Remorum archiepiscopus Reginaldus comesque Pictaviensis Gaufridus eodem tempore obierunt. Et ex hinc Anglia, terra hactenus habundantissima, tantis malis subiacere coepit, quod multi ibidem fame et egestate attriti, vitam etiam miserabiliter finisse tradantur. Praefato enim rege mortuo, Stephanum principes, sororis suae filium, ex Gallia invitaverunt ad regnum. Porro uxor comitis Andegavensis Mathildis, quondam imperatoris Heinrici quinti coniux, illius vero Heinrici regis filia, haereditario iure paternum regnum reposcens, usque in praesens illud affligere non desistit, in tantum quod in manus eiusdem foeminae praedictus rex ante paucos annos incidens captus sit. Francia quoque occidentalis rege suo amisso, sub illius filio Ludovico, qui adhuc super-

a) actusque — reconduntur *desunt* 7; *deerant etiam* 5, *post addita sunt manu saec. XIV; extant in* 13.

1) Inscriptionem vide apud Origg. Guelf. II, 352. 2) pater Ottonis nostri.

stes est, ob ipsius ac Theobaldi Blesensis comitis guerram tot praedis et incendiis perpessa est discrimina, quod, nisi religiosorum qui ibi morantur meritis, orationibus et consilio nuper pacata fuisset, usque ad internecionem deleta putaretur.

1131. At Pannonia non longe ante hoc tempus mortuo rege suo Stephano, Colomanni[1] filio, qui et ipse dum viveret, cum imperatore Graecorum diutinam dissensionem habuerat, multis itidem incommodis oppressa est. Substituto quippe in regno[2] Bela Almi[3] filio, a Colomanno quondam pariter cum patre Almo luminibus orbato, Boricius, qui et ipse Colomanni, sed ex alia quam Stephanus matre, Rutenorum seu Chyos regis[4] filia natus dicebatur, regnum paternum requirit. Proinde in Graeciam transiens, consanguineam sibi imperatoris Kaloiohannis copulavit, ac post Poluniam ingrediens, ducem[5] terrae illius ad voluntatem suam inclinavit, sicque cum exercitu adiutorio illius, ex vocatione quorundam Ungarorum comitum, sylvas quae Polunios et Ungaros seiungit transiens, Panno-
1132. niam ingreditur. Verum Bela rex, ascito sibi Alberto Leopaldi marchionis filio, qui eius sororem[6] habuerat, ac quibusdam de regno nostro nobilibus, Boricio oc-
1133. currit. Ille vero audito strepitu ac adhortantium
Iul. 22. voce, ex linguae idiomate multitudinem Teutonicorum in acie fore cognoscens, illorum potius quam Ungarorum terrore perculsus, una cum Poluniorum duce, amissis in fuga multis, terga vertit. At in ipso primo Ungarorum et Polonorum congressu, antequam Teutonici supervenirent, ex utraque parte caesis plurimis, quidam ex illis qui ex parte Belae aderant, sed hostibus suos perfide tradiderant, iusto iudicio fraudis suae poenas solventes occubuerunt. Haec mala nostris diebus in vicinis regnis pullulare cognoscimus. Quanta vero ex remotis et trans-

1) qui anno 1114 obierat. 2) anno 1131. 3) consanguinei regis Colomanni. 4) Wladimiri. 5) Boleslaum III. 6) Hedwigem.

marinis regnis in dies audiamus, pro fastidio vitando ad praesens supprimimus. Tanta enim sunt, quod nisi sanctorum, quorum per Dei gratiam magna nunc copia est, meritis et suffragiis staret mundus, in brevi omnino eum periturum timere cogeremur.

22. Anno ab incarnatione Domini 1138, defuncto 1138.
in autumpno sine filiis imperatore Lothario, con- Mai. 22.
ventus generalis principum Moguntiae in proximo pentecoste condicitur. Quidam autem ex principibus[1] timentes, ne forte in generali curia Heinricus dux, qui tunc praecipui et nominis et dignitatis in regno fuit[2], per potentiam praevaleret, circa mediam quadragesimam, consilio habito, in oppido Galliae Con- Mart. 7.[3]
fluentia conventum celebrant, ibique Conradum imperatoris Heinrici sororium, de quo supra diximus, praesente Theodewino[4] episcopo cardinali ac sanctae Romanae ecclesiae legato, summi pontificis ac tocius Romani populi urbiumque Italiae assensum promittente, 93. ab Augusto regem creant. Qui mox ad Mart. 13.
palacium Aquis veniens, a praedicto cardinale — nam Coloniensis qui id facere iure debuerat, noviter intronizatus pallio carebat — cooperantibus Coloniensi Treverensi[5] archiepiscopis, cum caeteris episcopis in regem ungitur[a]. Proximum dehinc pasca Apr. 3.
Coloniae celebrans, Moguntiam, quae tunc forte pastore carebat, adiit, ibique Albertum, prioris Alberti fratruelem[6], per electionem cleri ac populi archiepiscopum constituit[7]. At Saxones et dux Heinricus Ap. 17—22.

a) *hic addit* 2. *eadem manus s. XIV. quae iam l. VI. c.* 27. *notulam adiecerat:* Illo tempore data est ecclesia Osterhovensis ordini Premonstratensi.

1) id est Arnoldus et Albero archiepiscopi Coloniensis et Trevirensis, Bucco ep. Wormatiensis et Fridericus dux Sueviae. 2) Ipse enim, favente imperatore Lothario, Saxoniae ducatum et Tusciam Baioariae iunxerat. 3) v. Jaffé Conrad III. p. 5. n. 6. 4) qui natione Allemannus hac de causa Stoufensium partibus favebat; vide Jaffé Conr. p. 4. n. 11. 5) cf. Alberonis gesta auctore Baldrico SS. c. 83. 6) Friderici ducis Sueviae levirum. 7) Adeas Ottonis Gesta Frid. I, 22.

aliique qui electioni non interfuerant, regem non
legitime sed per surreptionem electum calumpnia-
bantur, quibus omnibus in proximo pentecoste gene-
ralis curia Babenberg indicitur. Porro post regres-
sum imperatoris Lotharii Rogerius Apuliam recipere
gestiens, congressu cum Reginaldo duce habito in
Ian. fugam versus est[1]. Petrus Leonis quoque moriens
24. pessimum scisma terminavit[2].

Mai. 23. Itaque Conradus rex in pentecosten curiam
22. in praefata civitate, ut condictum erat, cum maximo
regni fastigio, maximo conventu principum, habuit,
ubi omnes Saxones[3] simul cum viduata imperatrice
Richinza venientes, ultro se suae ditioni subdidere.
Solus ex principibus Heinricus dux regalia servans
aberat, ad quae reddenda in festivitate apostolorum
Iun. Petri et Pauli dies ei praefigitur Ratisponae. Quo
29. veniens regalia quidem reddidit, sed tamen ante con-
spectum regis non admissus[4], infecto pacis negocio,
sine gratia eius recessit. Cumque multis modis homo
prius animosus et elatus sed nutu Dei humiliatus
misericordiam peteret, nec impetraret, tandem iu-
dicio principum apud Herbipolim proscribitur[5], ac
Dec. proxima nativitate Domini Goslariensi in palatio du-
25. catus ei abiudicatur. Et mirum dictu, princeps ante
potentissimus et cuius auctoritas, ut ipse gloriabatur,
a mari usque ad mare, id est a Dania usque in Sici-
liam, extendebatur, in tantam in brevi humilitatem
venit, ut pene omnibus fidelibus et amicis suis in
1139. Baioaria a se deficientibus, clam inde egressus, qua-
Ian. tuor tantum comitatus sociis in Saxoniam veniret[6].

1) die 29. Oct. 1137; Jaffé p. 88. 2) cf. Jaffé Conrad III. p. 88. 3) inter quos praecipui erant Adelbertus archiepiscopus Bremensis, episcopi Numburgensis et Patherbrunnensis et Conradus marchio Misnensis. 4) Confer quae de genuina et de interpolata huius loci lectione disputavimus in Annalibus nostris XI, 34—45. Genuinam omnino confirmat Dodechinus anno 1138. 5) Quo mense et quo die hic conventus, in quo Saxoniam Adelberto marchioni Conradus concessit, celebratus sit; non constat. 6) circa initium mensis Ianuarii 1139.

Ea tempestate Reginaldo mortuo[1], Rogerius Apuliam rectore destitutam ingreditur, expulsisque cum multis nobilibus Reginaldi fratre ac principe Capuano[2], tam ipsam quam Campaniam recepit, ac multis malis incolas eius afflixit, et usque hodie premit. Beati etiam Benedicti monasterium in monte Cassino positum totique orbi venerabile multis ecclesiasticis ornamentis immaniter spoliavit. Tradunt eum in prima irruptione ac Barrensis urbis expugnatione crudele et inhumanum piaculum perpetrasse. Capta quippe urbe, non solum vivos diversis tormentorum generibus affecit, sed etiam in mortuos saeviens, Reginaldum ducem effossum per plateas trahi iussit. Haec et alia crudelitatis opera ad antiquorum Siculorum formam tyrannorum, quae indesinenter de ipso audiuntur, quia pene cunctis nota sunt, omittimus. Sunt tamen qui dicant[3], eum haec potius intuitu iusticiae quam tyrannidis exercere, aiuntque ipsum prae omnibus principibus pacem diligere, pro qua conservanda volunt eum tanta severitate rebelles cohibere. Alii vero amore pecuniae, qua etiam omnes occidentales reges excessit, plus quam iustitiae pacem eum sectari dicunt.

Apr. 29.

Conradus rex Baioariam ingressus, ducatum Leopaldo iuniori, Leopaldi marchionis filio, fratri suo ex parte matris, tradidit[4], et ex hinc provincia nostra multis malis subiacere coepit. Proxima media quadragesima synodus maxima circiter mille episcoporum Romae, praesidente summo pontifice Innocentio, celebratur, ibique post multa salutifera decreta promulgata scismatici, qui parti Petri Leonis faverant, dampnantur.

Mart. 29.

24. Considerare hoc loco Dei consilia super filios

1) Obiit die 29. April. 1139. 2) Roberto; cf. Falco Benevent. 1139. 3) Ni fallor Bernhardus abbas Clarevallensis, qui teste Wibaldo (ep. 225) Siciliae regem collaudabat, *eo quod in multis utilis et necessarius fuisset catholicae ecclesiae.* 4) Haec inter diem 3. Iunii et 25. Iulii 1139 facta esse, ostendit Jaffé p. 221.

hominum terribilia mundique volubilitatem libet. Ecce enim Heinrico imperatore mortuo, consanguinei eius, qui tunc in regno praecipui nominis et quasi regii culminis, per hoc securi erant, non solum ad regnum non eliguntur, sed et a posito super se rege plurimum affliguntur et conculcantur. His in summa tenuitate positis, cum dux Heinricus auctoritate soceri sui imperatoris propriisque viribus in tantum excrevisset[1], ut omnes despiciens[2] nulli pro regno supplicare dignaretur, Dominus qui humilia respicit et alta a longe cognoscit, deponit potentes et exaltat humiles, illum humiliatum et pene desperatum ad fastigium regni provexit, hunc de alto in gloria et potentia sua gloriantem deiecit. Quid hic aliud dicere possumus, nisi quod prius Conradum magnum in oculis suis humiliavit, humiliatum respectu pietatis suae exaltavit? Quae varietas humanarum rerum ex ubertate gratiae Dei descendens ad vitandam superbiam ac humilitatem appetendam nos incitare debet. Et quid aliud tam misera mortalium conditio, nunc de inopia ad regnum, nunc ad inopiam de regno trahens et crucians hominem, quam contemptum praesentium parit et ad aeternorum stabilitatem, quae nec mutatur nec transit, nos mittit? Quanta vero mala toti regno et praecipue miserae Baioariae ex hoc evenerint, nos cotidie experimur. Saxones ex hinc regi rebellantes plus mansuetudine ipsius quam armis inclinantur[3]. At Rogerius Innocentium papam in Apuliam cum militia Romanorum venire volentem, flagitiose in christum Domini manum mittens, ex insidiis cepit, et regii nominis in Sicilia ab eo auctoritatem et absolutionem

1) Vide quae supra ad cap. 22 notavimus. 2) Cf. Ott. Gesta Friderici I, 22: *Heinricus — pro nota superbiae pene omnium — odium contraxerat* et Bertholdi libell. de construct. mon. Zwifalt. ap. Hess. p. 213: *Henricus — propter superbiam a cunctis abominatus.* 3) Interveniente archiepiscopo Trevirensi Adalberone circa medium Augustum induliae datae sunt usque ad pentecosten anni 1140.

anathematis extorsit, cum ducatu Apuliae, Calabriae ac principatu Capuae.

25. Cum haec aguntur in Italia, Leopaldus marchio, suscepto a rege ducatu Norico, omnibus pene baronibus ad eum pertinentibus amoreque seu terrore ultro ad eum confluentibus, primo metropolim ac sedem ducatus Ratisponam ditioni suae subdidit, post collecto milite copioso, totam Baioariam pertransiens, in ipso eius termino iuxta Licum fluvium contra[1] urbem Augustensem negocia terrae per triduum tractans strennui iudicis officium exercuit[2]. Ea tempestate Heinricus dux iam Baioaria pulsus in Saxonia[3] moritur ac iuxta socerum humatur. Quo 1139. Oct. 20.
mortuo, Saxones amore filii sui parvuli[4], quem eis adhuc vivens commendaverat, regi denuo rebellant.

Leopaldus vero ducatum Noricum ex hinc potenter habuit ac fortiter rexit. Dum autem in obsidione castri Phalaia[5] duorum fratrum[6], qui soli ex Noricis baronibus in parte ducis Heinrici steterant, incaute moraretur, Welfo ducis Heinrici frater, ex improviso superveniens, fortissime pugnando, caesis ex utra- 1140. Aug. 13.
que parte pluribus, ducem cedere coegit. His elatus successibus, dum regem quoque non multo post in obsidione castri Winisperg[7] morantem, aggredi attemptat, amissis multis, cum paucis fugit e praelio. Dec. 21.
Non multo post, duce Leopaldo in urbe Ratispona

a) *ita* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 2*. 2* A 1. 2* B 1; *editiones vero et* 9. 10. 13 *et* 13*: Heinricus dux, dum in Saxonia Albertum marchionem sibi rebellantem in tantum humiliasset, ut castris eius dirutis, terris circumquaque vastatis, ad regem auxilii gratia ire compulisset, omnibusque suis ibidem rite dispositis, iam in Baioariam ire (redire 13*) proposuisset, morbo correptus, diem clausit extremum, ac in monasterio Luter (Lueher 13*) iuxta *etc.*

1) i. e. e regione. 2) circa mensem Augustum vel Septembrem 1139; vide Jaffé pag. 28 n. 45. 3) Quedelinburgi. 4) decem annos nati. 5) Valai, hic comitatus a linea collaterali familiae Sciro-Wittelsbachicae tenebatur; vide Huschberg p. 341. 6) quorum nomina diverse traduntur a diversis scriptoribus. 7) Weinsberg Sueviae.

1141. civilia iura disponente, ex palatini comitis Ottonis importunitate[1] seditio oritur. Dux cum suis, populo circumquaque concurrente, arma arripuit, succensisque aliquibus urbis vicis, civibus tam armorum quam incendii metu discurrentibus, periculum evadens, urbe recessit, ac vastatis in circuitu agris, ad tempus inde divertens, collecto milite, non longe a civitate castra posuit, tandemque terrore perculsos pecuniae pactione in deditionem accepit. Dehinc dedecus a Welfone sibi apud Phalaia illatum ulcisci statuens, armata manu ad Licum usque progreditur, ibique destructis quorundam inimicorum suorum munitionibus cunctisque circumquaque vastatis, per fines nostros cum multo ecclesiae nostrae detrimento revertitur. Ipse vero non multo post Ratisponae infir-
Oct. 18. matus in territorio Pataviensi diem obiit, et in monasterio sanctae Crucis, quod a patre suo fundatum ipse plurimum ditaverat, humatur, eique in marchia successit frater suus Heinricus.

1142. 26. Eo tempore Conradus Maraviensis comes, conspiratione facta cum Boemis, ducatum terrae illius affectans, de Maravia in Boemiam exercitum ducit. Cui cum dux Labezlaus[2] cum copiis occurrere parat,
April. 25. a suis proditus fugae praesidio vix periculum mortis evasit, sicque profugus ad regem veniens, casum suum deplorat. Quem rex misericordia motus cum
Iun. 7. exercitu in Boemiam reduxit, ac pentecosten in urbe Braga provinciae illius metropoli celebrato, Conrado fugato, in ducatum restituit.

Non multo post Saxoniam ingressus, data in uxorem vidua[3] ducis Heinrici, Lotharii imperatoris
Mai. 10. filia, fratri suo Heinrico marchioni, pacem cum Saxonibus fecit[4], eidemque marchioni Noricum du-

1) In eundem Ottonem, Frisingensis ecclesiae advocatum, supra libro VI. c. 20. acerbam scripsit invectivam. 2) alias Wladizlaus, qui, Gertrude, Ottonis et Conradi regis sorore, in matrimonium ducta, anno 1140 patruo suo Sobeslao in ducatu successerat; cf. infra c. 34 et Contin. Cosmae ann. 1140, SS. IX, 146. 3) Gertrude. 4) Haec

catum, quem consilio matris ducis Heinrici filius[1] 1143.
iam abdicaverat, concessit[2]. Quae res in terra nostra maximae discordiae seminarium fuit. Welfo[3] enim princeps praefatum ducatum se iure haereditatis contigisse calumpnians, armata manu in praesentia ducis Baioariam ingreditur, parteque provinciae vastata, regreditur. Ob ea dux inflammatus immenso coadunato milite fines nostros ingreditur, multisque ecclesiarum reditibus direptis, tandem etiam ipsius nostrae civitatis munitiones propter quosdam ex ipsa, qui fautores Welfonis dicebantur, destruxit[4]. Cui dum Welfo cum copiis occurreret, audito quod rex superventurus erat, cessit. Porro dux simul cum rege castrum[5] comitis Conradi, qui ex parte Guelfonis erat, obsidione clausit, vastatisque in circuitu 1143.
universis, adiutorio regis in deditionem coegit ac Mai—Iun.
igne succendit.

27. Dum haec aguntur in Gallia et Germania, Romanus pontifex Innocentius, qui iam per multum temporis Tyburtinos excommunicaverat ac aliis modis 1142.[6]
presserat, coangustatos ad deditionem, acceptis obsidibus ac iureiurando interposito, coegit. Populus vero Romanus volens, ut eos per obsides et sacramentum ad durissima praecepta, id est ut muris ruptis omnes provincia cederent, cogeret, dum nobilissimus ac liberalissimus sacerdos tam irrationabili et inhumanae petitioni annuere nollet, seditionem movent, ac in ipso impetu in Capitolio venientes,

circa diem 10. mensis Maii 1142, ante expeditionem in Boemiam susceptam, non post ipsam ut Otto perperam tradit, facta esse ostendit Jaffé p. 43 44. Mirum est, quod Noster neque supra c. 23. ducatum Saxoniae Adelberto in conventu Wirziburgensi a. 1138 concessum, neque hoc loco eundem ducatum eidem abiudicatum memorat.
1) Heinricus Leo. 2) Ex argumentis, quae Jaffé l. c. p. 222 affert, elucet, Baioariam inter diem 16. Febr. et 3. Aprilis 1143 Heinrico Austriae marchioni a Conrado concessam esse. 3) sextus, Heinrici Leonis patruus. 4) cf. Prologum libri secundi. 5) Tachouwe teste Anonymo Wingart. p. 36. De Conrado comite plura refert Noster in Gestis Frid. I. c. 25. 6) cf. Siccardi chronicon ap. Mur. SS. VII, 598.

antiquam Urbis dignitatem renovare cupientes, ordinem senatorum, qui iam per multa curricula temporum deperierat, constituunt, et rursum cum Tyburtinis bellum innovant. Causa vero tantae immanitatis fuit, quod in priori anno, dum cum pontifice suo in obsidione praefatae civitatis morarentur, civibus egressis et cum ipsis manum conserentibus, multis amissis spoliis, turpiter in fugam conversi sunt, idcirco nulla, nisi quam diximus, conventione usque hodie se posse placari asserunt. Verum sapientissimus antistes praevidens, ne forte ecclesia Dei, quae per multos annos secularem Urbis honorem a Constantino sibi traditum potentissime habuit, hac occasione quandoque perderet, multis modis tam minis quam muneribus, ne ad effectum res procedat, impedire conatur. Sed invalescente populo, dum proficere non posset, lecto cubans, iuxta quosdam de futuris visione sibi monstrata, in pace quievit[1], eique Caelestinus vir religione et litterarum scientia praeditus, cum magna unanimitate electus successit. Circa idem tempus Veronenses, qui longo tempore cum Paduanis dissensionem habuerant, amnemque qui civitatem eorum praeterfluit, ab alveo derivaverant, congressu cum eis habito, plurimis captis, cruentissima potiuntur victoria.

28. Anno ab incarnatione Domini 1143. Kaloiohannes Constantinopolitanus imperator, qui filio suo Manuel sororem[2] reginae Gerdrudis desponsando cum Romano rege Conrado amicitiae foedus inierat[3], ab Antiocheno principe Reimundo, qui ei provinciam illam pro pecunia cum ipsa urbe iuraverat, Syriam cum maximo ingressus exercitu, promisso frustratur. Cui venerabilis Gabulensis episcopus N. viriliter in faciem restitit, eumque ex parte Romani pontificis et imperatoris, eo quod praefata

1) Obiit d. 24. Sept. 1143. 2) Bertham, filiam Berengarii, comitis de Sulzbach. 3) in initio anni 1142; cf. Ottonis Gesta I, 23.

civitas a Latinis possideatur, ut ab eius impugnatione desistat, intrepide commonuit. Ille autem eo quod a principe delusus esset, civitati quidem pepercit, sed totam ferro flammaque depascens provinciam, heremitas quoque, quorum grandis ibi copia est, de cellulis suis eductos, non kalo, id est boni Iohannis officium agens, crudelissime tractavit. Ipse vero non multo post sagittis toxicatis venationi inserviens, ab una earum ex inproviso vulneratus, miserrime rex opulentissimus in ipso procinctu diem obiit, ac Manuel filio suo regnum reliquit. April.

Per idem tempus Folcho Hierosolimorum rex moriens[1] filio suo Folchoni adolescentulo regni gubernacula dimisit. At Manuel ad regnum sublimatus, nuncios ad regem Conradum cum preciosis muneribus, sicut et prius pater eius fecerat, dirigens[2], foedus renovavit. Et sicut frequenter inter hos duos imperatores a translato ad Francos imperio pro diversis oportunitatibus mos iste servatus est, sic et nunc inter Iohannem, patrem huius, et Conradum contra Rogerium, utriusque imperii invasorem, haec facta est confoederatio.

29. Hiis diebus[3] propter absentiam regis Italiae urbibus in insolentiam decidentibus, Veneti cum Ravennatensibus, Veronenses et Vincentini cum Paduanis et Tarvisiensibus, Pisani, Florentini cum Lucensibus et Senensibus atrociter debellantes, totam pene Italiam cruore, praedis et incendiis permiscuere. Praeter ea enim quae supra diximus Paduanis priori anno illata incommoda, Veronenses et Vincentini sequenti castella, vicos et agros Tarvisiensium ferro flammaque vastavere. Veneti etiam ac Ravennatenses plurima mala terra marique alterutrum intulere. At Pisani et Lucenses propter nimiam viciniae oportunitatem indefesso furore bellantes, ruinae suae

1) Obiit anno 1143. 2) inter annos 1143 et 1145. 3) circa annum 1146.

omnes Tusciae vires implicuere. Nam et Florentini, una cum marchione terrae Ulrico usque ad ipsas portas Senensium procedentes, suburbia eius cremaverunt. Senenses vero, numero et viribus impares se cognoscentes Florentinis, Lucensium auxilium flagitant. Lucenses tam pro ipsis quam pro comite Guidone guerra, qui et ipse cum Florentinis atrox bellum gerens eos adierat, Florentinos hostes pronunciant. Illi autem Pisanis adiuncti, non solum Lucenses bello attemptant, sed et castella, oppida, agros praefati comitis incendio et rapina devastant; Senenses etiam, qui ad vastandos agros eorum egressi fuerant, insidiis a tergo positis, vix paucis fuga elapsis, captivant. Porro ex Pisanis et Lucensibus non tantum plurimi ferro caesi compendio mortis miseriam miserabiliter terminavere, sed et innumerabiles utrobique comprehensi ac longa, ut ipse vidi, carceris inedia et squalore macerati, omnibus praetereuntibus lacrimabile humani casus in se spectaculum praebent.

1144. Dec. 25. 30. Anno dominicae incarnationis 1145. incipiente, in ipsa sacrosanctae nativitatis Christi solempnitate lugubre et miserabile ex peccato christiani populi accidit in Oriente piaculum. Sanguinus enim Halapensis Syriae ac Mesopotamiae, excepta Antiochia et Damasco, princeps, Persarum vero et Medorum regis seu soltani vassallus, Edissam quae nunc Rochas dicitur, unicum Hierosolimitanae ecclesiae pro magnitudine ac habundantia sui refugium, cum infinita Sarracenorum multitudine circundedit, ac in ipsa, ut dixi, nativitate Domini irrupit, cunctis ibidem cum episcopo urbis christianis in ore gladii occisis vel miserabili captivitate in servitutem redactis, ecclesias Christi et praecipue beatae Mariae semper virginis basilicam, et eam in qua corpus sancti Thomae apostoli reconditum est, ad Salvatoris nostri ignominiam introferens ea, quae non licebat, foede polluit,

nostrisque penitus exterminatis vel tributo subactis, Sarracenos ibi ad habitandum locavit[a].

31. Per idem tempus Lucius papa, vir pro mansuetudine et humilitate sui officio sacerdotali dignus, Caelestini, qui non plene sex mensibus sederat, successor, gravem a civibus persecutionem passus, humiles ad regem Conradum tam suam oppressionem continentes quam de incolomitate et prosperitate eius Deo gratias agentes ipsumque ad patrocinium Romanae ecclesiae invitantes litteras mittit, in hunc modum: *Lucius episcopus, servus servorum Dei, karissimo filio Conrado, Romanorum regi illustri, salutem et apostolicam benedictionem. Omne datum optimum* etc. Populus enim Romanus, nullas insaniae suae metas ponere volens, senatoribus, quos ante instituerant, patricium adiciunt, atque ad hanc dignitatem Iordanem Petri Leonis filium eligentes, omnes ei tanquam principi subiciuntur. Deinde pontificem suum adeunt, ac omnia regalia eius tam in Urbe quam extra posita, ad ius patricii sui reposcunt, eumque more antiquorum sacerdotum de decimis tantum et oblationibus sustentari oportere dicentes, de die in diem animam iusti affligere non timuerunt. Ipse autem cottidianis cruciatibus ac taedio vitae affectus, infra anni spacium pontificatus sui diem obiit, ac Eugenium, virum religione ac sanctitate perspicuum, communi voto cleri et populi electum, successorem reliquit. Hic in principio dignitatis susceptae, eo quod totus populus ad tradenda Urbi regalia ipsum sicut et antecessores suos sollicitare vellet, cum episcopis et cardinalibus Urbe cedit, ac proxima dominica in monasterio Pharfensi consecratione pontificali, ob persecutionis immanitatem morem mutans, sublimatur[b].

a) *hoc loco editio addit:* Ob hoc mota est expeditio maxima contra paganos et regem Persarum a Conrado rege Romanorum et Ludovico rege Francorum cum summis et pluribus utriusque regni principibus et innumerabili multitudine populi, qui absque omni effectu reversi sunt, *quae omnibus codd. desunt.* b) *hoc loco denuo* 9. 10. 13. 13*

Inde, furorem populi Romani declinans, ad munita loca se transtulit, postque Biterbium veniens, ibi per aliquod tempus moram fecit. At Romanus populus cum patricio suo Iordane in furorem versus, praefecturae dignitatem abolentes, omnes principes ac nobiles ex civibus ad subiectionem patricii compellunt, et non solum quorundam illustrium laicorum turres sed et cardinalium et clericorum domus subruentes, praedam immensam diripiunt[1]. Ecclesiam etiam beati Petri, omnium ecclesiarum caput, incastellare sacrilege ac profanissime non metuunt, peregrinos causa orationis advenientes ad oblationem quaestus gratia plagis et verberibus cogunt, ac quosdam ex ipsis offerre nolentes in ipsa porticu et vestibulo templi nefario ausu occidere non verentur. Quos venerabilis pontifex, percusso prius cum quibusdam fautoribus suis anathematis gladio Iordane, adiuncta Tyburtinis, Romanorum antiquis hostibus, militia cohercuit, tandemque pacem petere coegit[a. 2].

32. Ea tempestate Armeniorum episcoporum eorumque metropolitani, quem ipsi catholicon, id est universalem, propter infinitum episcoporum sub se habentem numerum vocant, legati ab ultimo pene Oriente summum pontificem Biterbii, laboriosum iter

et editiones glossema inserunt: Ad hunc papam Eugenium venerabilis Bernardus abbas Claravallensis librum de consideratione sui quatuor distinctionibus ordinatum conscripsit, in quo perfectae vitae ac subtilissimi ingenii perspicuitatem evidentissime demonstravit. Nam idem apostolicus prius Bernardus dictus et primum vicedominus Pisanus ac demum in Claravalle, omnibus mundanis pro Christo spretis, eiusdem venerabilis Bernardi abbatis discipulus effectus, ac ab eo postmodum monasterio beati Anastasii Cisterciensis ordinis in urbe Roma abbas praelatus, summus pontifex, ut praelibavimus, constituitur. a) 9. 10. 13. 13* *et editiones addunt:* Quam pacem eo tenore dedit, ut patriciatus dignitatem exfestucarent et praefatum in pristinam dignitatem reciperent, senatores autem ex eius auctoritate tenerent, sicque in Urbem rediens, nativitatem Domini ibidem celebravit, *quae ex initio cap.* 34 *desumpta sunt.*

1) cf. Ottonis Gesta Frid. II, 20. 2) Haec omnia a. 1145. a Romanis duce Arnoldo de Brixia facta sunt.

per annum et sex menses complentes, adeunt, eique ex parte illius ecclesiae subiectionem omnimodam eum consalutando offerentes, causas viae nobis cum aliis multis praesentibus, apud Veterem Aulam aperiunt, quae tales erant: Inter ipsos et Graecos quaedam de ritu sacrificii habitudo est in quibusdam, in aliis vero discrepantia. Ponunt enim fermentatum panem, sicut illi, aquam autem vino non admiscent, sicut nos et illi. Praeterea nativitatem Domini epiphaniae continuantes, duas illas festivitates unam faciunt. Pro hiis et aliis dum inter se dissentirent, Romanam ecclesiam iudicem eligentes, consultum veniunt, formamque sacrificii iuxta consuetudinem eius sibi tradi deposcunt.

Quos Romanus antistes gratanter suscipiens, missarum solempniis ac sacrificii secretis adhibuit, diligenterque ea quae fiebant ibidem, eos animadvertere monuit. Quod dum facerent, intentique sacro altari astarent, unus ex eis pontificali dignitate praeditus, sicut postmodum in plena curia retulit, in beati
Martini octava, quando dedicatio ecclesiae beati Petri 1145.
celebrari solet, summo pontifice divina misteria Nov. 18.
agente, splendido fulgore radium solis super caput eius coruscare et in ipso duas columbas ascendentes et descendentes vidit. Cumque diligentius hac illacque oculos circumferret, nullumque aditum per quem lux illa transfunderetur, inveniret, deificum hoc esse cognoscens ac ad obedientiam Romanae sedis amplius accensus, cunctis quae viderat aperuit. At venerabilis pater non suis hoc meritis attribuens, ipsius potius fide coelitus hoc sibi monstratum affirmabat, ut videlicet ecclesia, a qua ipse missus fuerat, sacramentorum virtutem veritatis luce perfusa cognosceret, ac deinceps quali ea reverentia et forma tractare deberet addisceret. Retulit etiam praefatus episcopus, quod in confinio Armeniae quaedam gentes essent, quae foetus suos foetentes generarent

eosque statim ad aquas Armeniorum lavandos transmitterent, quos illi baptismatis unda tinguentes innatum eis foetorem propellerent, mox tamen remissi ad paganismi ritum et spurciciam redirent. Quod utrum faciendum esset, item Romanam ecclesiam consuluerunt.

33. Vidimus etiam ibi tunc praetaxatum de Syria Gabulensem episcopum, cuius praecipue opera ad plenum Antiochia Romanae sedi subesse coepit, tam de patriarcha suo Antiocheno et de principis matre Balduini Hierosolimitani quondam regis filia querimoniam facientem, quam de spoliis Sarracenis ablatis iure antiquitatis exemplo Abrahae decimas, qui eas Deo recognoscens, victoriam de suis spoliis Melchisedech dedit, exigentem, ac super hoc apostolicae sedis auctoritatem requirentem. Audivimus eum periculum transmarinae ecclesiae post captam Edissam lacrimabiliter conquerentem et ob hoc Alpes transcendere ad regem Romanorum et Francorum pro flagitando auxilio volentem. Narrabat etiam, quod ante non multos annos Iohannes quidam, qui ultra Persidem et Armeniam in extremo Oriente habitans rex et sacerdos cum gente sua christianus est, sed Nestorianus, Persarum et Medorum reges fratres, Samiardos dictos, bello petierit, atque Ebactani, cuius supra mentio facta est, sedem regni eorum expugnaverit. Cui dum praefati reges cum Persarum, Medorum, Assyriorum copiis occurrerent, triduo utrisque mori magis quam fugere volentibus, dimicatum est, presbyter Iohannes[1] — sic enim eum nominare solent —, tandem versis in fugam Persis, cruentissima caede victor extitit. Post hanc victoriam dicebat praedictum Iohannem ad auxilium Hierosolimitanae ecclesiae procinctum movisse, sed dum ad Tygrim venisset, ibique nullo vehiculo traducere exercitum potuisset, ad septentrionalem plagam, ubi eundem

1) De presbytero Iohanne cf. Ritter, Asia I, 283.

amnem hyemali glacie congelari didicerat, iter flexisse. Ibi dum per aliquot annos moratus gelu expectaret, sed minime hoc impediente aeris temperie obtineret, multos ex insueto coelo de exercitu amittens, ad propria redire compulsus est. Fertur enim iste de antiqua progenie illorum, quorum in euangelio mentio fit, esse magorum, eisdemque quibus et isti gentibus imperans, tanta gloria et habundantia frui, ut non nisi sceptro smaragdino uti dicatur. Patrum itaque suorum, qui in cunabulis Christum adorare venerunt, accensus exemplo Hierosolimam ire proposuerat, sed praetaxata causa impeditum fuisse asserunt. Sed haec hactenus.

34. At Eugenius cum Romanis hoc tenore pa- 1145.
cem fecit, ut patriciatus dignitatem exfestucarent, et praefectum in pristinam dignitatem reciperent, senatores vero ex eius auctoritate tenerent; sicque in Urbem rediens nativitatem Domini ibidem celebravit, incipiente anno dominicae incarnationis 1146, ubi rursum a populo Romano pro excidio Tyburtinorum in tantum de die in diem sollicitatur, ut a Lateranensi palatio improbitatem eorum non sustinens, ad Transtyberinam regionem migrans, animam suam vitae suae taedere confiteatur.

Rex quoque eadem nativitate in palatio Aquis
celebrata[1], Baioariam ingreditur. Ibi eum Boemorum 1146.
dux Labezlaus, supra nominatum Boricium secum ducens, adiit. Is flebili ac miserabili voce querimoniam suam de privatione paterni regni depromens, quatenus auctoritate imperiali, ad quam totius orbis spectat patrocinium, ei subveniatur deposcit, eiusque super hoc promissum interventu praedicti Boemorum ducis eiusque consortis Gerdrudis, sororis regis, honesto intercedente placito impetravit[2]. Ex hinc non solum inpraesentiarum perturbationes sentimus, sed et maiores superventuras ex his aliisque argumentis

1) 25. Dec. 1145. 2) Vide Jaffé p. 83.

formidando conicimus. Ecce enim inter nostrum et Ungarorum regnum, non solum isto militem instaurante, sed et illo multos ex nostris pecunia corrumpente, valida expectatur[1] commotio. In Polonia etiam inter tres fratres terrae principes miserabilis auditur tumultuatio[2], in Belgica Gallia virorum potentum indefessa conflictatio. Apud nos vero tam tetra iam videtur confusio, ut non solum reliquo anni circulo praeda et incendio cuncta permisceant, sed et in ipso quadragesimali et penitentiali tempore contra divinas et humanas leges desaevire non pertimescant. Tanta postremo praeteritorum memoria, praesentium incursu, futurorum metu discriminum urgemur, ut responsum mortis in nobis accipientes, etiam taedeat nos vivere, praesertim cum tam ex peccatorum nostrorum multitudine, quam tumultuosissimi temporis feculenta improbitate haut diu stare posse mundum putaremus, nisi sanctorum meritis verae civitatis Dei civium, quorum in toto orbe copiosa varie et pulchre distincta florent collegia, sustentaretur.

Sed quia mutabilium rerum ab Adam usque in praesentem annum, qui ab incarnatione Domini 1146, ab Urbe condita 1918, Conradi nonagesimi tercii ab Augusto nonus, Eugenii tercii summi pontificis secundus est, seriem qualitercunque percensui, multiplicesque mortalium miserias involvi, diversos religiosorum ordines, quorum, ut dixi, sanctitate a misericordissimo iudice malignitas mundi subportatur, silentio praeterire incongruum arbitramur, ut tantorum malorum turbulentiae clarorum virorum gesta insignia metam et articulum ponamus.

35. Igitur exceptis his, qui sobrie, pie et iuste ex clericis et laicis sua tanquam non sua possidentes

1) Haec ante diem 11. Sept. 1143. scripta sunt, quo Teutonicos Ungari in fugam verterunt. 2) Cf. Gesta I, 30 et Cont. Claustroneob. SS. IX. p. 614. a. 1146: *Homines et ministeriales ducis Heinrici, castro Ungarici regis quod dicitur Presburch clam capto, cum rege eodem paciscentes reddiderunt.*

fratrum necessitatibus misericorditer deserviunt, diversa sunt sanctorum agmina, qui propriis desideriis, facultatibus, parentibus iuxta mandatum euangelicum abrenunciantes, crucemque per mortificationem carnis iugiter portantes, coelesti desiderio pleni Christum secuntur. Quorum alii in urbibus, castellis et vicis et agris commorantes, proximis normam recte vivendi verbo et exemplo tribuunt; alii quidem commanentiam hominum aspernantes, et quieti suae amplius providentes, frequentiam fugiunt, solique Deo vacantes, ad silvarum abditorum locorum latibula se conferunt. Illi lucem suam lucere coram hominibus ad gloriam Dei non abnuunt; isti mortuos se mundo cognoscentes, vitam suam cum Christo in Deo in praesenti abscondunt, gloriamque suam donec Christus vita eorum gloriosus appareat, enitescere non cupiunt. Aeque tamen omnes vitae et conscientiae puritate ac sanctimonia coelesti et angelica in terris vita degunt. Commanent autem cor unum et animam unam habentes in unum in coenobiis vel ecclesiis, somnum simul capiunt, unanimiter ad orationem surgunt, in una domo reficiuntur, pariter orationi et lectioni, operi die noctuque ita indefessa incumbunt vigilantia, ut excepto illo quo lassa quieti membra vilibus et vimineis stramentis seu sago tradunt momento, aliquod horarum spacium sine divina occupatione nefas arbitrentur effluere, in tantum ut in ipsa naturali refectione divinae scripturae iugiter intenti, spiritum malint saginare quam corpus. Abstinent vero omnes communiter a carnibus; alii autem ab omnibus delicatioribus cibis vinoque se cohibentes, legumine interdum, interdum tantum pane utuntur et aqua. Quid de coelibatu ipsorum dicam, cum ita communem et indultam humano generi nuptiarum legem transcenderint, ut quidam ex eis non solum interna, sed et externa claustra tanta cum diligentia observent, quod nulli

unquam qualibet de causa, sed nec orationis obtentu introeundi aditus pateat foeminarum? Omnibus enim diversorum opificum officinis, id est pistorum, fabrorum, textorum aliorumque, ne foras ullus eorum evagandi occasionem habeat, intro positis, hisque studiosissime septis, porta in exteriori atrio posita est, ubi religiosus et timoratus frater iugiter manens, omnes supervenientes hospites, peregrinos, pauperes alacriter et benigne, tanquam ipsum Christum suscipiens, primo ad oratorium ductos in cellam hospitalem, lotis ante eorum pedibus, ac deinde omnibus humanitatis officiis devote exhibitis, collocat. At foemina si exhortationis seu alterius officii causa supervenerit, extra dimittitur, eamque monasterii pater vel aliquis ex fratribus, non in domo nec solus, sed sub divali et patenti loco, solum et rarum tectum propter pluvias habente, alloquitur. Alii vero etsi eas orationis gratia ab oratorio non secludant, ad interiora tamen fratrum receptacula introire non permittunt. Porro se ipsos tanta sollicitudine custodiunt, ut non solum maiora delicta abhorreant, sed et a minimis ac levissimis, et quae nobis ex ipso usu viluerunt, ita sensus suos cohibeant, ut rarissime, nisi soli Deo patrique congregationis colloquentes, nutibus magis ac signis quam lingua, ea quae necessaria sunt ab invicem requirant. Si vero in aliquibus vel minutissimis ex humana infirmitate, negligentia, surreptione quis eorum offenderit, ad locum ad hoc deputatum circa primam vel terciam horam concurrunt, ibique divino prius adiutorio invocato, culpas suas humiliter recognoscunt, ac cum karitate mutuo se corrigunt. Ibi sedens senior mansueta severitate sine ira et disceptatione eos diiudicat, frequenterque divinarum scripturarum sereno vultu mellifluo ore informans eloquiis, ita defecatos et ad unguem purificatos ad coelestis miliciae contubernium dignos tyrones in praesentis vitae stadio praeparat.

Sed quia in ipso vestibulo speciosa domus agnoscitur, qualiter interior eorum homo coram discretore cordium Deo intus fulgeat, habitus exterior apud homines foris declarat. Sicut enim intus variis rutilant virtutum fulgoribus, ita foris diversorum utuntur colorum vestibus, iuxta illud psalmigraphi: *Omnis gloria filiae regis ab intus in fimbriis aureis circumamicta varietate.* Psal. 44, 14. Alii quippe apostolicam vitam ducentes in ipsoque habitu innocentiae puritatem praetendentes munda et linea toga utuntur; alii eiusdem ordinis viri ob mortificationem carnis tunica lanea asperius vestiuntur; alii omnibus exterioribus occupationibus liberi, angelicam vitam in veste praetendentes, eius suavitatem forma pocius ipsa quam sui mollitie typice figurant. Ponunt enim ad carnem tunicas asperrimas, superque eas alias cum caputiis latiores ex senis partibus tanquam totidem alis ad instar seraphin constantes. E quibus duabus, id est caputio, caput tegentes, duabus, id est manicis, omnem actionem suam velud manus ad Deum dirigendo ad superna volantes, duabus reliquum corpus ante et retro velantes, divina se gratia praeveniente et subsequente, contra omnia saeva temptatoris iacula se munitos ostendunt. Differunt autem in hoc, quod alii ob contemptum mundi exprimendum eandem vestem nigram tantum gerunt, alii vero de colore vel grossitudine nichil causantes albam vel griseam aliamve abiectam tantum et asperam ferre consueverunt. Taliter intus et foris instructi ac per totum terrarum ambitum fertili copiosaque progenie, merito et numero in immensum in brevi multiplicati signis radiant, virtutibus coruscant, divina revelatione saepius sublevantur, angelica et dominica visione in exitu vitae crebro consolantur. Infirmos curant, daemones fugant, coelestisque patriae dulcedinem, quantum in praesenti licet, per contemplacionem interdum praegustant, atque ob hoc, quam-

vis laboribus attriti, vigiliis exinaniti, ieiuniis attenuati sint, more cicadarum, quae famelicae plus grillare solent, totam pene noctem in psalmis, ymnis et canticis spiritalibus pervigilem ducunt. Manent autem, sicut olim in Aegypti, sic et nunc in Galliae Germaniaeque partibus habundantius, ut in hoc haut mireris potentiae seu sapientiae ab Oriente ad Occidentem translationem, cum de religione itidem factum eniteat. Est praeterea diversis in locis ad singulare certamen spiritaliter instructum anachoretarum et solitariorum in genere optimo pugnae sanctum collegium, numero quidem rarius, vitae vero austeritate superioribus vel aequale vel eminentius. Quorum alii sub priore degentes in remotis et abditis locis singuli singulas cellas velut sepulchra inhabitant, operibus manuum sustentantur, modico contenti pabulo annonam totius ebdomadae sabbato accipiunt, ac omnimode humanae consolationis expertes a colloquiis tantum divinis et oratione non recedunt, dominicis solummodo diebus ad oratorium, quod in communi positum est, concurrunt, ac verbo sanctae exhortationis a seniore irrigati, deificis salubriter refecti misteriis, cum omni alacritate revertuntur; alii vitae suae solum Deum testem habere cupientes, antris, speluncis, parietibus se includunt, tantoque ardentius coelo suspensi sabbatizare creduntur, quanto amplius omnis humanae societatis extorres inveniuntur. Sunt etiam qui squalorem solitudinum requirant, bestiale ferarum consortium non pertimescant, herba pascantur, pelle carnis pro operimento utentes, algore noctis et calore solis in modum Aethiopum denigrati, velud tympanum obrigescant, atque terreno habitaculo in terra positi, includi dedignantes, tectoque coeli tantum utentes, non se tam homines quam coelestis curiae contubernales esse demonstrant. Omnes hii ab omni misero mundi rotatu, de quo supra disputatum est, seclusi, post

senarii laboris perfectionem in veri sabbati pace aeternam quietem praegustando positi, nostrae enormitatis benigni et idonei intercessores, huius septimi operis terminus existant, nosque ad ea quae secuntur, quis scilicet finis civitati Dei maneat, quae perditio reprobam mundi civitatem expectet, dicenda, precibus suis aptos efficiant, Amen.

CATALOGUS REGUM ET PONTIFICUM ROMANORUM.

Hii sunt reges Italiae ante Urbem conditam:

Italus.
Ianus.
Saturnus.
Picus.
Faunus
in Laurento.
Latinus.
Aeneas.
Ascanius.
Eleneas Silvius.
Latinus Silvius.
Alba Silvius.
Egyptus Silvius.
Capis Silvius.
Carpentus Silvius.
Tyberinus Silvius.
Agrippa Silvius.
Aremulus Silvius.
Aventinus Silvius.
Proca Silvius.
Amulius Silvius in Latio
vel Alba regnaverunt.

Deinde Urbe sub Numitore condita:

Remus et Romulus Rhee Silvie filii.
Numa.
Tullius Hostilius.
Ancus Marcus.
Tarquinius Priscus.
Servius.
Tarquinius Superbus regnaverunt in Urbe. Ex hinc fuerunt consules usque ad imperatores.

ROMANI PONTIFICES.	ROMANI IMPERATORES.
	Octavianus Augustus.
	Tyberius.
Petrus.	Gaius Galigula.
	Claudius.
	Nero. Primus persecutor.

ROMANI PONTIFICES.	ROMANI IMPERATORES.
	Galba.
Linus.	Vespasianus.
	Titus.
Cletus.	Domitianus. Secundus persecutor.
Clemens.	Nerva.
Anacletus.	Traianus. Tertius persecutor.
Evaristus.	
Alexander.	Adrianus. Quartus persecutor.
Xyxtus.	
Thelesphorus.	Antoninus Pius cum filiis.
Yginus.	
Pius I.	M. Antoninus Verus cum fratre
Anicetus.	
Sother.	L. Aurelio Commodo.
Eleutherius.	Commodus post Antoninum.
Victor.	Aelvius Pertinax.
Zepherinus.	Severus.
	Antoninus Caracalla.
Calixtus.	Macrinus.
	Antoninus.
Urbanus.	Alexander.
Pontianus.	Maximianus. Sextus persecutor.
Antheros.	
Fabianus.	Cordianus.
Cornelius.	Philippus cum Philippo filio, primus christianus.
Lucius.	Decius. Septimus persecutor.
	Gallus cum Volusiano. Octavus persecutor.
Stephanus.	
Xixtus II.	Valerianus cum filio suo Galieno.
Dionysius I.	
Felix I.	

ROMANI PONTIFICES.	ROMANI IMPERATORES.
	Claudius.
Euticianus.	Aurelianus. Nonus persecutor.
Gaius.	Tacitus.
	Probus.
Marcellinus.	Carus cum Carino et Numeriano filiis.
Marcellus.	Diocletianus et Maximianus. Decimus persec.
Eusebius.	
Hi omnes fuerunt martires.	Constantius et Galerius et Licinius.
Melciades.	
Silvester I.	Constantinus.
Marcus.	
Iulius.	Constantinus cum Constantio et Constante fratribus.
Liberius.	
Felix.	Iulianus.
Liberius ab exilio reversus.	Iovinianus.
Nota Felicem qui in catalogo positus est, ab haereticis vivente Liberio subrogatum. Cur autem in catalogo sit, a Romanis quere.	
	Valentinianus.
Damasus.	Valens.
	Gratianus cum fratre Valentiniano.
Siricius.	Theodosius cum utrisque et post utrosque.
Anastasius.	
Innocentius.	
Zosimus.	Archadius et Honorius.
Bonifacius.	
Celestinus.	

ROMANI PONTIFICES.	ROMANI IMPERATORES.
Xixtus.	Theodosius cum Valentiniano.
Leo I.	Valentinianus cum Martiano.
	Martianus post Valentinianum.
Hilarius.	Leo.
Simplicius.	Zeno.
Felix.	
Gelasius.	Anastasius.
Anastasius.	
Symmachus.	
Ormisda.	
Iohannes I.	Iustinus.
Felix.	
Bonifacius.	
Iohannes Mercurius.	Iustinianus.
Agapitus.	
Silverius.	
Vigilius.	
Pelagius.	
Iohannes III.	
Benedictus.	Iustinus.
Pelagius II.	Tyberius.
Gregorius I.	Mauritius.
Sabinianus.	Focas.
Bonifacius.	
Bonifacius.	
Deusdedit.	
Bonifacius.	Heraclius cum Constantio filio.
Honorius.	
Severinus.	
Iohannes IIII.	
Theodorus.	
Martinus.	Constantinus.

ROMANI PONTIFICES.	ROMANI IMPERATORES.
Eugenius I.	
Vitalianus.	
Adeodatus.	
Donus.	
Agatho.	Constantinus.
Leo II.	
Benedictus.	
Iohannes V.	
Conon.	
Sergius.	Iustinianus.
Iohannes VI.	Leo.
Iohannes VII.	Tyberius.
Sisinnius.	
Constantinus.	Iustinianus.
	Philippicus.
Gregorius.	Anastasius.
	Theodosius.
Gregorius.	
Zacharias.	Leo cum Constantino filio.
Stephanus.	Constantinus cum filio Leone, Pippino Francorum rege iam patricio Romanorum.
Paulus.	
Constantinus.	
Stephanus.	
Adrianus.	Leo post mortem patris, Karolo Francorum rege et Romanorum patricio.
	Constantinus cum matre Hirene.
Leo III.	Hirene post filium. Abhinc imperium transfertur ad Francos.
	Karolus.
Stephanus.	
Paschalis.	
Eugenius II.	Ludewicus cum Lothario filio.
Valentinus.	

ROMANI PONTIFICES.	ROMANI IMPERATORES.
Gregorius IIII.	
Sergius II.	Lotharius post patrem.
Leo IIII.	
Benedictus.	Item Lotharius cum Ludovico filio.
Nicolaus.	
Adrianus.	Ludewicus post patrem.
Iohannes VIII.	
Marinus.	Karolus.
Adrianus III.	
Stephanus.	Karolus.
Formosus.	
Bonifacius V.	
Stephanus.	
Romanus.	
Theodorus II.	
Iohannes IX.	Arnolfus, iuxta quosdam.
Benedictus.	
Leo V.	
Christoforus.	Iuxta Romanos Longobardi.
Sergius.	Ludewicus.
Anastasius.	
Lando.	Berengarius.
Iohannes X.	
Leo VI.	Berengarius.
Stephanus VII.	Ugo.
Iohannes XI.	Berengarius.
Leo VII.	Lotharius.
Stephanus VII.	Berengarius cum Alberto filio.
Marinus.	
Agapitus.	
Iohannes XII.	Teutonici.
Benedictus.	Otto cum Ottone filio.
Leo VIII.	
Iohannes XIII.	
Benedictus VI.	
Domnus.	

ROMANI PONTIFICES.	ROMANI IMPERATORES.
Bonifacius.	
Benedictus.	Otto post patrem.
Iohannes.	
Iohannes.	
Iohannes.	
Gregorius Teutonicus.	
Iohannes XVII.	Otto.
Silvester.	
Iohannes.	
Iohannes.	
Sergius Os porci.	Heinricus I^{us}.
Benedictus.	
Iohannes.	Conradus.
Benedictus IX.	
Sylvester III.	
Gregorius.	
Clemens II. Teutonicus.	Heinricus.
Damasus II. Teutonicus.	
Leo Sanctus Teutonicus.	
Victor Teutonicus.	
Stephanus Teutonicus.	
Benedictus.	
Nicolaus.	
Alexander.	Heinricus.
Gregorius VII.	
Victor III.	
Urbanus II.	
Paschalis II.	
Gelasius II.	Heinricus.
Calixtus II.	
Honorius II.	
Innocentius II.	Lotharius.
Celestinus II.	
Lucius II.	Conradus.
Eugenius III.	

ROMANI PONTIFICES.	ROMANI IMPERATORES.
Anastasius IIII.	
Adrianus IIII.	Fridericus*.

* *Imperatorum Heinrici IV, Lotharii et Friderici nominibus manus primitiva subscripsit in* 11. *episcopos Frisingenses sequentes:* Ellenhardus episcopus; 1088 Reginhardus episcopus obiit; 1137 Heinricus episcopus obiit; 1158 Otto episcopus obiit; 1184 Albertus episcopus obiit, Otto succedit.

In 13 *vero paparum et imperatorum catalogus ita explicit:*

Alexander III. Contra Alexandrum a minori parte cardinalium eligitur Victor, item Paschalis, itemque Kalistus, Friderico imperatore minorem partem adiuvante, duravitque hoc scisma annis 20, Alexandro se interim per diversas provincias sustentante. Tandem obtinuit Alexander anno Domini 1177.	Fridericus dux Suevie, fratruelis Cůnradi prenominati.
Lucius III.	
Urbanus III.	
Gregorius VIII.	
Clemens III.	Heinricus filius Friderici.
Celestinus III.	
Innocencius III.	Philippus frater Heinrici. Item Otto Saxo. Item Fridericus filius Heinrici*.

* *Friderici II. res gestas fusius enarrat* 13* *hoc modo:* Fridericus iste tempore Honorii, Gregorii noni et Innocentii quarti imperavit annis 30 et amplius. Iste anno ab incarnatione Domini 1222. in basilica beati Petri sub Honorio tercio fuit coronatus. Iste fuit potens, dives et famosus imperator. Habebat enim imperium, regnum Hierusalem, regnum Sicilie, regnum Alemannie, ducatum Suevie, et alias plures dignitates; natione Theutonicus de castro Stouphen, ferox et tenax fuit. Iste quos expugnavit diversis tormentis et penis perdidit ultra quam cogitari possit. Hic excommunicatus a papa Innocentio et tandem in Lugdunensi concilio depositus et omni honore privatus, ante Parmam devictus contra sedem apostolicam rebellis, anno Domini 1246. mense Iulii tandem mortuus est. Contra

Honorius III.	Heinricus filius Friderici.	
Gregorius VIIII.		
Celestinus IV.		
Innocencius IIII.	Heinricus de Turingia, item Willehelmus comes de Hollandia. Ricardus frater regis Anglie. Růdolfus comes de Habesburg, langravius Alsatie, comes in Kyburg. Adolfus comes de Nazowe.	Isti tantum sunt reges.
Alexander IIII.		
Urbanus IIII.		
Clemens IIII.		

Gregorius X... A tempore beati Petri usque ad Gregorium decimum fuerunt pape 192. Sub isto fuit electus comes Rudolfus de Habesburg in regem Alemannie. Iste Gregorius natione Lombardus, spiritu Dei plenus, celebravit Lugduni concilium generale. In quo Grecos ad obedientiam ecclesie Romane recepit, crucem ad subsidium terre sancte predicari per universum mundum precepit, decimas omnium ecclesiarum per totum orbem colligi iussit ad subsidium dicte terre. In eodem etiam concilio novas constitutiones edidit, inter quas unam saluberrimam de festina summi pontificis eleccione condidit, per quam cardinales, vellent, nollent, subito providere viduate Romane ecclesie strictissime cogebantur. In eodem etiam concilio omnes mendicantes religiones abolevit, exceptis nominatim fratribus Predicatoribus et Minoribus, quos ecclesie universali idem concilium utiles iudicavit, prout in constitutione super hoc specialiter edita clarius continetur. Celebratum est autem anno Domini 1274, circa festum apostolorum Philippi et Iacobi beatorum.

Innocencius V. ordinis fratrum Predicatorum. Iste Innocentius natione Burgundus in ordine fratrum Predicatorum circa 35 annos existens, magisterium theologie apud eosdem adeptus

quem Heinricus lantgravius Thuringie fuit electus, quo in brevi mortuo comes Willehelmus de Hollandia electus est in regem Alemannie. Sub predicto Friderico exivit gens Tartarorum et destruxit regnum [Hungarie] et alia multa.

Parisius, super sentencias et super apostolum scripta fecit. Provincialis etiam ipsorum fuit in Francia multis annis. Postea modico tempore fuit archiepiscopus Lugdunensis. Inde Gregorius papa decimus ipsum transferens fecit cardinalem et episcopum Hostiensem. Tandem mortuo predicto Gregorio in summum pontificem est electus. Hic quia tantum quinque mensibus sedit, nichil dignum memoria deliquit.

Adrianus V. Iste Adrianus tantum quinque septimanis sedens, natione Lombardus, nec ordinem sacerdotalem, nec benedictionem episcopalem, nec consecrationem papalem adeptus, decessit dyaconus ab hac vita. Iste brevi vivens tempore nichil penitus novi fecit. Nota quod isti tres, scilicet Gregorius X, Innocencius V. et Adrianus V, infra annum dimidium obierunt anno Domini 1276. Gregorius apud Aritium, Innocentius Laterani, Adrianus Viterbii est sepultus.

Iohannes XXI. Iste Iohannes natione Hispanus, antea cardinalis et Tusculanus episcopus, statim post consecrationem et coronationem in domo fratrum Predicatorum Viterbii sibi factam, illam sanctam constitucionem Gregorii de electione summi pontificis, ad instantiam et instinctum cardinalium in consistorio Viterbiensi cum magno scandalo publice revocavit anno Domini 1276. 8. Idus Octobris. Quapropter ut creditur ultio divina ipsum infra primum annum sui papatus, trabe de suo solario ruente et eum solum opprimente, tulit miserabiliter de hac vita. Dignum enim fuit et iustum, ut qui totam ecclesiam futurorum pontificum celeri, celebri ac salubri et necessaria provisione privavit, ipse vita presenti celeriter, celebriter, et forsitan eterna miserabiliter privaretur. Qui enim cum scandalo vixit, non inmerito cum scandalo est defunctus.

Nycolaus III.

Martinus IIII.

Honorius IIII.

Nycolaus IIII.

Celestinus V.

Bonifacius VIII.
Benedictus XI. ordinis fratrum Predicatorum.

Codex vero 13 pontificum Romanorum catalogum his verbis terminat:* Honorius IV. natione Romanus de domo Sabellorum eligitur in Perusio anno Domini 1284.

In praefatione monuimus, in 13 *foll.* 129—134 *exaratum esse* Provinciale Tancredi, *quod etiam scriptor codics* 13', *codicem* 13 *presso pede secutus, in suos usus convertit atque tribus columnis exaratum in fine operis subiunxit, cuius initium ex apographo Pertzii hic sistere libet:*

REGISTRUM DE CURIA ROMANA QUOD VOCATUR PROVINCIALE TANCREDI.

Isti sunt episcopi sub Romano pontifice qui non sunt in alterius provincia constituti:

Hostiensis.
Portuensis.
Albanensis.
Prenestinus.
Sabinensis.
Tusculanus.
Tiburtinus.

In Campania:
Anagninus.
Signinus.
Ferentinus.
Alatrinus.
Verulanus.
Terracinensis.
Soranus.
Fundanus.
Gaietanus.

In Marsia:
Furconensis.
Marsicanus.
Valnensis.
Teatinus.
Pennensis.
Aprutinus.

In Tuscia:
Nepesinus.
Sutrinus.
Civitatensis.
Ortanus.
Balneorgensis.
Senensis.
Urbeventanensis.
Viterbiensis.
Tuscanensis.
Castrensis.
Suanensis.
Clusinus.
Perusinus.
Castellanus.
Aretinus.
Grossetanus.
Vulteranus.
Lucanus.
Pistoriensis.
Florentinus.
Fessulanus.
Lunensis.

In ducatu Spoletano:
Assisinas.
Fulluginas.
Nuceterinus.
Tudertinus.
Egubinus.
Spoletanus.
Reatinus.
Amelinensis.
Narniensis.
Interamnensis.

In Marchia:
Esculanus.
Firmanus.
Camerinus.
Auximanus.
Humanus.
Anconitanus.
Esinus.
Senogaliensis.
Fanensis.
Pesauriensis.
Forosifroniensis.
Gallensis.
Urbinus.
In Romania:
Ravenna.
Ariminensis.
Feretranus.

In civitate Romana sunt quinque ecclesie que dicuntur patriarchales. Ecclesia beati Iohannis Lateranensis que habet priorem *etc. Idem codex* 13' *his verbis rubro colore conscriptis desinit:*

1298 in Tegernse.

Tabula supra scripta continet patriarchatus, archiepiscopatus et episcopatus omnium provinciarum totius christianitatis.

CONTINUATIO PRIMA[a].

Anno ab incarnatione Domini 1152. Conradus dux de Zeringen obiit, post quem etiam Conradus rex eodem anno defunctus est; in cuius locum Fridericus dux Suevorum, filius fratris eius Friderici, 95. ab Augusto rex electus est apud Franconefurt unanimi principum totiusque regni consensu. Huius 8. principatus anno Adrianus venerabilis papa obiit, et inter duos alios, Alexandrum videlicet et Octavianum, qui alio nomine Victor appellatus est, maximum schisma ecclesiae oriri coepit, quod 19 annis miserabiliter duravit, Friderico rege contra Alexandrum pertinaciter resistente, et in id ipsum plures episcoporum regia potestate compellente. Quod demum multo labore Dei gratia sanatum est, et Alexander universalis totius ecclesiae pater canonice confirmatus est, qui secundo confirmationis suae anno maximum Romae concilium congregavit, in quo plures episcopos schismaticos et plures diverso-

a) *haec in omnibus codicibus desiderata, ab uno Scotorum Vindobon. codice datur, cuius librarius forsitan exemplar S. Trudperti monasterii in Silva nigra transscripsit. Vide quae diximus in praefatione.*

rum ordinum per ipsos ordinatos degradavit et damnavit.

Eo etiam tempore praedictus imperator Fridericus expeditionem maximam contra Longobardos movit, et Mediolanum cepit, atque aedificiorum civitatis eiusdem plurimam partem subvertit. Transactis autem paucis post haec annis, iterum cum exercitu multoque comitatu episcoporum, ducum et comitum diversorumque principum Teutonici regni secundo Longobardiam ingreditur, et ibidem regali potentia grandia multa perficere molitur. Sed circa finem Augusti mensis facta est immanis mortalitas in eodem exercitu principum Teutonici regni, episcopi scilicet Coloniensis, Friderici de Winsberg, Welfonis iunioris de Ravensburg, cum multis aliis. His etiam diebus praedictus imperator Fridericus Henricum filium suum regia dignitate sublimavit, eique puellam nobili genere procreatam, Rogerii scilicet et Wilhelmi Apuliensium principum filiam, copulavit, nuptiasque ipsius Mediolani regali gloria multaque potentia perpetravit. Postea vero idem rex Henricus castrum quoddam in Brisagaugia, Bresacum dictum, in refugium pauperum velut misericordiae asylum, coepit aedificare, cunctosque confugientes illuc a totius iniusticiae violentia regali potentia studuit defensare.

CONTINUATIO ALTERA.

Anno Domini 1138. defuncto Lothario regnavit Chunradus dux Swevi . ., cui Fridericus nepos ex filio successit a. D. 1153. Hic Fridericus expedicionem ad partes transmarinas movit circa pentecosten. Cum terram Grecie manu valida intrasset, apud civitatem quandam cum exercitu suo moraretur, in flumine quodam ibi lavaretur, equo inpigente in flumen cecidit et interiit.

Huic successit Hainricus filius eius anno Domini 1190, qui in die sancto pasche a Celestino papa coro-

natus tirannidem semper contra Romanam ecclesiam idem Hainricus exercuit. Et ideo mortuo ipso, Innocencius III, ne frater eius Philippus promoveretur se opposuit, cumque omnes barones regni et principes in eundem consentirent, papa Ottoni filio ducis Saxonie adhesit et eum Aquisgrani per legatum apostolice sedis et episcopos, videlicet Treverensem, Coloniensem, Magontinensem, coronari fecit, et iuramentum ab eo exegit, ut iura ecclesie Romane salvaret. Qui statim ipso die contra iuramentum venit, nec non Romipetas expoliari fecit. Unde papa eum excommunicavit et ab imperio deposuit. Regno deposito Fridericus rex Sicilie Hainrici supradicti filius eligitur et ab Onorio coronatur. Leges optimas pro libertate Romane ecclesie et contra hereticos edidit. Hic super omnes diviciis et gloria habundabat, sed eis in superbia abusus fuit. Nam tirannidem contra Romanam ecclesiam exercuit, duos cardinales vinculavit, et prelatos quos Gregorius IX. ad concilium vocaverat capi fecit et ideo ab ipso excommunicatur. Denique Gregorius multis tribulationibus ab ipso pressus moritur, et Innocencius IV. ei successit, qui apud Lugdunum concilium convocans imperatorem sepe amonitum et ad causam vocatum consilio omnium episcoporum deposuit. Sed Fridericus tanquam tyrannus adhuc in regno magis potestate et violencia quam auctoritate legitima in imperio permansit. Sed anno Domini 1250. a Domino percussus diem extremum clausit, sed quia excommunicatus, ut diximus, fuerat a summis pontificibus, videlicet Honorio et Innocencio IV, tanquam canis[1] et infidelis abiectus est nec fidelium participavit sepulture. Morsque eius ab his baronibus et principibus qui tunc in curia sua pre-

1) Gestorum abb. Trud. Cont. tertia saec. XIV. conscripta simile quid de Friderico I. affert SS. X, 390: *Et prophetia impleta est de ipso in cunis iacente facta: Intrabit ut vulpes, regnabit ut leo, morietur ut canis*".

sentes aderant, fuit occultata. Reliquit tamen hic filium nomine Chunradum, quem in Sicilia ante regnare in preiudicium Romane ecclesie fecerat, qui etiam tamquam paterne imitator malicie a summis pontificibus excommunicatur, sed pauco tempore, id est quinto post mortem patris anno, infausta morte raptus et occulte subtractus nec ecclesiastice participavit ut pater sepulture, relinquens hic filium parvulum de filia Ottonis ducis Bavarie, quam postea in matrimonium sortitus est Maynhardus comes Tirolensis, nomine Chunradum, qui a matre et ab avunculis, videlicet Ludwico et Hainrico Bawarie principibus, nutriebatur, qui postmodum adultus regnum Sicilie et ducatum Apulie nec non Calabrie iure hereditatis ad se pertinere affirmans, fretus auxilio et consilio principum Bawarie supradictorum et maxime Ludwici senioris, qui secum iter arripuit, multitudine armatorum collecta per vallem Tridentinam exercitum ducens, Longebardiam intravit. Sed prefatas dignitates, videlicet Siciliam, Calabriam et Apuliam, Clemens III. Karolottoni fratri regis Francie ante contulerat, salva reverencia ac pensione debita, videlicet octigentis auri marcis singulis annis exsolvendis; contra quem cum predictus adolescens Chunradinus pugnaret, ab eodem Karolottone superatus et captus atque capite est truncatus; apud Neapolim in arena iuxta mare sepultus, nec ipse sicut avus et pater ecclesiastice participavit sepulture.

Alia manus s. XIV: Item Weitolt obiit anno regni sui sexto.

Adhuc restat de rege Ruodolfo et nuptiis filiorum et filiarum eius et victoria in Bawaris et Bohemis et de Karulo et rege Aragonum et Grecorum*.

* *Hic sistere libet quae in ultimo folio 7. adduntur manu saec. XIV. ex.:* Nota quod ad Sanctum Blasium prope Theodosiam flumen, non longe a Sancto Lamperto, fuit olim monasterium ordinis sancti Benedicti, cui presidebat beatus Silvinus abbas eiusdem loci, qui ab Attila

PROLOGUS OCTAVI LIBRI.

Hoc opus nostrum, quod de duabus civitatibus intitulavimus, trifarie distinctum invenitur. Cum enim civitas Christi seu regnum eius secundum praesentem statum vel futurum ecclesia dicatur, aliter se modo, quamdiu bonos et malos in uno gremio fovere cernitur, habet, aliter tunc, cum solos bonos in superni sinus gloria servabit, habitura erit, aliter, antequam plenitudo gentium introiret, sub principibus gentium vivens,

Hunorum rege dum Aquilegiam versus iter faceret occisus fuit tempore Marciani imperatoris anno Domini 453. Quo monasterio per Hunos destructo demum anno Domini milesimo tercio Marquardus primum, deinde Henricus filius ducis Carinthie tempore Henrici quarti imperatoris monasterium sancti Lamperti fundaverunt in loco ubi modo situm est. Precessit ergo monasterium sancti Blasii monasterium sancti Lamperti annis 548.

Marquardus dux Carinthie, pater Henrici fundatoris monasterii sancti Lamperti apud Theodosiam siti, sepultus est in ecclesia parrochiali sancti Martini in Reitt prope . . . . in sacristia. Nam ibi fundaverat monasterium monialium ordinis Cisterciensis, quod modo translatum est per episcopum Saltzburgensem in civitatem Frisacam in vicum Sakh. — *Quibus subiunguntur manu s. XV. ex.:* Item in Host fuit quoddam monasterium quod vocabatur ad Sanctum Michaelem, quod per Ottakarum primum ducem Stirie, qui ibi resedit cum uxore sua Beatrice, que fuit soror Henrici fundatoris nostri, creditur fundatum esse. Deinde Ottacaro et Beatrice mortuis, Henricus dictum monasterium et ecclesiam parochialem monasterio suo ad Sanctum Lampertum incorporavit, ut ex privilegiis fundatoris apparet. Sed de hoc, an Beatrix fuerat uxor eius, est dubium, quia nec in privilegiis de ea fit mentio, preterea in chronica Austrie habetur, quod Chunigundis filia ducis Austrie fuit eius uxor . . de hoc, ut in libello de origine monasterii sancti Lamperti per magistrum Iohannem Menestarffel de Wienna arcium doctorem decretorumque licenciatum edito, ubi plene invenies.

se habuit. Denique quod ecclesia, non solum cum Christo regnans sed et in praesenti horreo granum et paleam continens, regnum Christi vocetur, in euangelio manifestissime habes, ubi de regno suo scandala, quae nulla profecto in coelesti patria tranquillissima et felicissima fore poterunt, auferendo praedicuntur. Ea ergo locutione, qua Christus propter sacramentorum communionem malos et bonos, fidem istos per caritatem operantem, illos sine operibus mortuam habentes, regnum suum nominat, ea nos civitatem eius hunc praesentem statum vocamus. Neque enim subtilitatem eorum in hoc sequimur, qui utrum mali in ecclesia manentes veraciter sacramentis communicent an exterius tantum ea accipiant, solerter inquirunt, vel, si item mali ecclesia, quae corpus Christi, dici propter temporalem commixtionem ac sacramentorum communionem debeant, acutissime disputant. Sed communem sacrae scripturae usum, simplici oculo intendendo, omnes in ecclesia fidem tenentes catholicam, civitatem Christi vocamus, Deo, qui solus novit qui sint eius, iudicium discussionemve singulorum relinquentes.

Civitatis perversae triplex aeque status invenitur, quorum primus ante gratiam, secundus tempore gratiae fuit et est, tertius post praesentem vitam erit. Primus miser, secundus miserior, tertius miserrimus. E contra vero alterius partis primus abiectus, secundus prosper, tertius beatus, vel primus humilis, secundus mediocris, tertius perfectus. Ac de duplici utriusque partis statu, quomodo scilicet unus, primo humilis cum latuit, post, datis sibi non solum internis bonis sed et exteriori prosperitate, non ut prius abiectus, nec adhuc, ut in futuro erit, gloriose beatus et perfectus, medius seu mediocris; alter vero, tam infinitarum mutationum motibus quam verae religionis ignorantia primo miseris, secundo post revelatam lucem tanto miserior, quanto post manifestatam veritatem inexcusabilior fuit, in praecedentibus satis dictum est. De tertio vero, quomodo videlicet haec

ad summam beatitudinem profectura, illa ad ultimam miseriam defectura et casura sit, iudicante ac examinante in ultimo iudicio iustissimo iudice utriusque urbis causam, in hoc octavo opere dicendum restat. Verum
Prov. 16, 18. *quia, ut ait Salemon, ante ruinam exultari cor, et ante gloriam frequenter solet humiliari, quae hanc gloriam civitatis suae humiliatio, quae hanc ruinam civitatis perversae momentanea sub Antichristo praecedat elatio, quantum ex autenticis libris colligi datur, praemittere aptum reor. Sic enim post densissimas persecutionum tenebras, gratior aeternus aeternae pacis dies, et post temporalem arrisionem molestissimus poenarum turbo aeternaque nox gravior apparebit, quatenus et istius spes praesentes labores breves efficiat, et illius timor ab hac temporali, si qua est, quia transitoria est, voluptate deterreat.*

Nunc eis respondendum videtur, qui forte hunc nostrum laborem tanquam inutilem evacuare conabuntur, quasi tot alternantium malorum historicis narrationibus tam ardua et archana scripturarum documenta non digne commisceamus. Et primo quidem, quamvis de hoc exemplo beati patris Augustini, quem imitari proposuimus, idem in libro de Civitate Dei facientis excusemur, tamen rationum et auctoritatum spiculis eis obviandum erit. Nunquid non gratior est dies sequens noctem, dulcior quies post laborem, somnus post lassitudinem, cibus post esuriem? Quid de eptatico regnorum libro Paralipomenon dicam? Deficiet me tempus enarrantem, si universas sacrae scripturae paginas, utpote Ruth, Iudith, Esdrae, Hester, Machabeorum percurrere libros velim, qui dum mistico sensu et deifica sapientia sint gravidi, diversas tamen mortalium aerumpnas et bellorum tempestates continent. Taceo prophetas, qui inter crebras mutabilium miserias secreta sancti spiritus nonnunquam vaticinia posuere. Omitto apostolos, qui profundissimis divinorum misteriorum archanis nefandissima huius mundi facta frequenter

interseruere. Sic Daniel ab historica narratione ordiens profundissima visione opus suum terminavit. Et egregius ille praedicator secundum datam sibi prae caeteris apostolis sapientiam de secretissimis Dei magnalibus excellenter disputans, ad correctionem nostram quaedam turpia tenebrarum opera in capite epistolarum obiurgando, commemorare non erubuit. Sed et dilectus ille Christo discipulus, euangelicae narrationem veritatis alto illo inchoatam principio concludens, cum dixisset: Multa quidem et alia signa fecit Iesus, i. c. Ioh. 20, 30.
d. s. q. n. s. s. in libro hoc, haec autem scripta sunt *etc. exemplum dominicum, statum futurae vitae in captura piscium et retis soliditate necnon et cibi suavitate praesagiens, subtexuit:* Manifestavit, *inquiens,* Ioh. 21, 1.
se Iesus ad mare Tyberiadis. *Sicque huius tam eximiae rei praerogativam in calce libri ponens, omnem retroactae narrationis seriem eius tanquam prooemium fecit. Dominus quoque in principio coelum et terram creans, invisibilem primo et incompositam materiam edidit, ac postmodum in ordinem eam et lucem redegit. Non ergo delinquere nos arbitramur, si enumeratis praesentis vitae miseriis, de aeterna sanctorum quiete, tanquam de luce post tenebras, quantum Deus permiserit, tractare conabimur.*

LIBER OCTAVUS.

1. Sicut ex scriptura sacra docemur, civitas Christi primo violentam a civitate mundi sub tyrannis infidelibusque regibus, secundo fraudulentam haereticorum, tertio fictam ypochritarum tempore persecutionem passa, ultimam tam violentam quam fraudulentam fictamque ac omnium gravissimam sub Antichristo passura erit. Qui ex hoc quod Christum se mentiens, Christo per omnia vita et doctrina oppositus erit, Antichristus tanquam contrarius Christo vocatur. Graeci enim *anti* contra dicunt. Porro de tribu Dan, servili scilicet conditione, ex illa qua dici-

Gen. 49, 17. tur auctoritate: *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita*, nasciturus creditur.

2. Quae vero adventum eius indicia praecedant, apostolus insinuat, qui Thessalonicensibus scribens
2 Thess. 2, 6 sq. ait: *Et nunc quid detineat scitis, donec reveletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat.*
ib. 3. Et rursum: *Nisi venerit discessio primum, et reveletur filius iniquitatis filius perditionis* etc. Quod quidam ad Neronem, cuius tempore Paulus scripsit, interpretantur, sicut supra dixisse me memini. Alii vero de diabolo, cuius membra omnes ad reprobam civitatem pertinentes sunt, dictum aestimant. Aiuntque Paulum intellexisse Zabulum, qui per membra sanctos persequendo, misterium iniquitatis tunc operabatur, tempore suo, id est in fine mundi, ad manifestam impietatem revelandum fore ac collectas vires per Antichristum effusurum. Unde in Apocalipsi habes, quod post mille annos, qui quidem numerus plenitudinem temporis significat, Satan, qui modo in reproborum mentibus maliciam intra se cohibentibus, tanquam in abisso ligatus noscitur, solvendus, id est ad manifestam nequitiam prorupturus, totas vires effusurus sit. Et nota, quod Paulus omnem praesentis diei maliciam, non iniquitatem sed misterium iniquitatis nominat, ut per hoc omnis, quem ecclesia a primo tempore usque ad Antichristum patitur, labor respectu illius quem tunc passura erit, non iniquitas sed tanquam misterium, id est species iniquitatis, appareat. Vel misterium vocat tanquam occultum, res enim secretas misticas dicere solemus, et est sensus: In illo tempore tam manifesta, tam periculosa, tam cruenta erit tribulatio, ut omnem quam nunc patitur vel passa fuit ecclesia, comparatione illius quasi occultam reputet. Quod vero subsequitur, et ait: *Qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat*, praedicto sensui accommodatum cernitur, velut qui nunc

sub honesto pudore vitia revelata tenet, teneat donec processu temporis inverecunda fronte commissa ad medium, id est ad publicum, veniant. Hoc etiam videtur innuere cum praemisit: *Quid detineat scitis, donec reveletur in suo tempore*, tanquam diceret: Non ante revelabitur, quam completa malicia Amorreorum, tempus quod manifestari debet, adveniat. Unde et hanc ipsius revelationem, discessionem praecessuram narrat. Tunc enim vere caput erroris apparebit, cum, relicta veritate, a veritatis auctore totus pene mundus discedet. Quidam discessionem, et hoc quod dicitur: *Qui tenet teneat, donec de medio fiat*, ad regnum interpretantur, ut scilicet omnibus amore scelerum iusticiae renitentibus ac per hoc a iusticia regni discedentibus, ad tantam qui regnum tenet deiectionem veniat, ut sine reverentia de medio, id est de communi, quasi quilibet de plebe fiat. Unde et aiunt, apostolum haec sub integumento verborumque involucro posuisse, ne videlicet Romano imperio, quod ab ipsis aeternum putabatur, calumpniam intulisse videretur. Qua de re et hoc dictum putant: *Quid detineat scitis*, ac si diceret: Hoc, quod vos scitis, alienigenas manifesta demonstratione scire volo. Alii vero eadem verba eodem quo de regno diximus sensu, de sacerdotio et Romana sede interpretantur.

3. Ostenso quae eum indicia praecedant, nunc de ipso eius adventu ac ea quae tunc fiet persecutione prosequamur. Dominus Iudaeis praedicans ac non auditus, inter alia dixit: *Ego veni in nomine* Ioh. 5,
patris mei, et non recepistis me; si alius venerit in 43.
nomine suo, hunc recipietis. Et Paulus: *Eo quod chari-* 2 Thess.
tatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo 2, 10.
mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio. Nec timuit Paulus dicere, quod Dominus mittat eum. Mali enim etsi civitatem Dei non iusticiae sed iniquitatis zelo affligant, nichil tamen, nisi quod et quantum permittuntur, facere possunt. Unde spiri-

tus Domini malus irruisse dicitur in Saul. Malus quippe propter nequissimam voluntatem, et idem Domini propter acceptam ab eo iustissimam potestatem. Quod si Dominus omnes reprobos regnare permittit, quanto magis omnium reproborum caput temporalis prosperitatis ac saeviendi in suos potestatem eius sine nutu non accipit? Mittet ergo eum Dominus, quia maliciam corde conceptam non amplius, quam et quantum ipse permittet, exercere valebit. Sed quaerendum est, quare Dominus civitatem suam tam immaniter tribulari permittat, cur eius hosti tantam malefaciendi efficaciam tribuat. At non est mirum, si Dominus ecclesiam suam de nichilo suscitatam et ad summum in terra fastigium, ut supra diximus, exaltatam, ante ultimae tribulationis bravium, ne longo dissoluta ocio in amore sui conditoris torpeat, excitatam gravissima prius exerceat palestra. Erit autem haec persecutio, ut supra dictum est, violenta et fraudulenta, et violenta quidem non per se, sed per potentem personam, ut mihi videtur,
Psal. exercebitur. Unde psalmista: *Sedet in insidiis cum*
10, 8. *divitibus in occultis, ut interficiat innocentem*, id est occultis machinamentis potentes mundi ad hoc, ut manifesta sanctis irrogent supplicia, incitabit. Et hanc puto bestiam in Apocalipsi vocatam. Nam ipsum Antichristum eadem scriptura pseudoprophetam nominat, diabolum vero instigantem draconem. Ex hoc conici potest, ipsum per omnia in hypocrisi venientem, non tormenta exteriora per se sanctis inferendo, sed signis mendacii et specie religionis ac imagine rationis fraudulenter mundum decepturum, tormenta vero potentem aliquem ad hoc sibi ascitum sanctis intemptaturum. Si qui vero unum eum potentem utpote Romanorum imperatorem ad hoc ascire contendunt, et hunc bestiam dictum non calumpnior.

4. Quoniam vero supra vitam et doctrinam eius Christo contrariam testati sumus, qualiter id fiat, Deo

adiuvante, dicamus. De vita quidem constat, quia
Christus de solio patris ac superis descendens, se ad
redimendum genus humanum humiliavit, ille de in-
feris ascendere nitens, ac supra omne quod dicitur
aut quod colitur deus se extollens, ad decipiendos
homines sublevabit. Ille virtutem et excellentiam
deitatis occultans assumptam carnem sputis et flagris
exposuit; iste fragilitatem suam non considerans ac
se super hominem deum iactans de hoc quod non
est, gloriam et honorem ab hominibus expectabit.
Doctrina vero eius in quantum ab illius dissideat,
luce clarius est, cum dominus humilitatis: *Discite*, Matth
inquiens, *a me, quia mitis sum et humilis corde*, iste 11, 29.
superbiae: *Mea sunt*, dicens, *flumina, et ego feci illa*,
magister appareat. Et nota, quod in fide nostra in
duobus praecipue calumpniandi materiam invenit,
qua videlicet alia humanae rationi, alia carnis voluptati
contraria praedicat. Humanae rationi contraria, ut
partum virginis, sacramentum altaris adorare, cruci-
fixum hominem credere Deum, et huiusmodi. Vo-
luptati contraria, ut hoc est: *Qui vult venire post me* Matth.
etc., et: *Nisi quis renunciaverit omnibus quae possidet*, 16, 24. Luc. 14,
non potest meus esse discipulus, et: *Vae vobis divites*, 33. Luc. 6,
et: *Beati pauperes*, et huiusmodi. Sapientes ergo 24.
argumentis ac ratione inducens, stultos rerum tem- ib. 20.
poralium deliciis alliciens, utrosque falsis promissio-
nibus seducet. Quapropter Dominus in euangelio ait, Matth.
quod tantum erit illius temporis periculum, ut in 24, 24.
errorem ducantur, si fieri posset, etiam electi. Et in
Iob habes, quod esca eius sit electa. Illi quippe, qui
humanam rationem sequentes de rerum causis philo-
sophantur, facilius rationibus et argumentis ad hoc
ut fidem negent inducuntur, quam ad hoc faciendum
minis deterreantur, delectationibus seculi alliciantur.
Haec de vita et doctrina eius dicta sufficiant.

5. Praedicante autem ipso humanumque genus
et praecipue Iudaicum populum seducente, Enoch

et Helias, qui adhuc superstites sunt, venturi creduntur, ut eorum, quorum unus ante legem, alius sub lege fuerunt, auctoritate mundus errore deceptus ad agnitionem veritatis redeat. Et de Helia quidem Do-
Malach. 4, 5. minum in propheta dicentem habes: *Ecce ego mittam vobis Heliam Tesbytem, qui convertat cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres* etc. *antequam veniet dies Domini magnus et manifestus.* De utrisque vero in Apocalipsi scriptum invenies, ubi rursum, quod ab Antichristo interficiendi, ac quod ipse post haec spiritu oris Domini, tam ipsorum quam aliorum sanctorum sanguine ad Deum clamante, percussus, finem persecutionis sit impositurus, legitur.

6. Tempus quoque temptationis tribus annis et dimidio, totidem scilicet quot et Dominus praedicavit,
Apoc. 12, 14. ex hoc quod ibidem dicitur: *Usque ad tempus et tempora, et dimidium temporis*, protendi latenter innuitur.
ib. 11, 2. Evidentius autem ex illa auctoritate Apocalipsis: *Civitatem sanctam calcabunt mensibus* 42, declaratur. Quam brevitatem temporis ex immanitate persecutionis propter electos a misericordissimo iudice pro-
Matth. 24, 22. visam esse Dominus insinuat, cum ait: *Nisi abbreviati essent dies illi, non fieret salva omnis caro, sed propter electos abbreviati sunt dies illi.*

7. Percusso impiae civitatis capite, infidelis Iudaeorum populus iam se delusum cernens, ad conver-
Esa. 10, 22. sionem venire creditur, iuxta illud prophetae: *Si fuerit numerus filiorum Israel sicut harena maris, reliquiae salvae fient.* Post haec locus poenitentiae manet, cuius spacium omnes mortales latet. Igitur omnibus quae praedicta sunt consummatis, signisque universis in sole et luna, stellis marique transactis, cunctis prae timore et expectatione quae superveniet universo orbi arescentibus, reprobae civitatis interitus et civitatis Christi provectus diesque Domini iuxta
Luc. 21, 31. veritatis vocem, quae suos blande consolans: *Cum videritis*, inquit, *haec fieri, scitote quia prope est regnum*

Dei, qui tanquam fur in nocte, id est non praevisus, edentibus et bibentibus, nubentibus, nuptum tradentibus, iuxta Domini rursus vocem, venire non dubitatur. Quod non crudeliter sed magna conditoris providentia sapienter fieri credendum est, ut semper de adventu iudicis pavidi, semper ad rationem reddendam parati inveniamur. Longo me iam ocio torpentem et diversas ob occupationes quasi dormitantem, ultimo de tempore locuturum, tuba salutaris excitet. Quis enim, hac audita, somno pigritiae depressus non evigilet, per quam etiam exurgunt mortui? Fateor quia ad plurima sensu iam diu distracto, minorem me, imo nullum, ad tam ardua tractanda iudicans, digitum ori supposui, malens dies malos silentio transigere, quam magnis de rebus in perturbatione temerarie disputare. Scio enim qui dixit: Psal. 45, 11.
Vacate et videte. Novi etiam perturbatione consilii semper esse nesciam, amicam ocii, negociosa officia renuere sapientiam. Quibus dum nunquam ad plenum carere mereor, quandoque tamen minus importune ingruentibus, quamvis tenuiter alleviari videor. Proinde hoc resurrectionis tempore non nostris sed illius, qui propter delicta nostra mortuus est, et resurrexit propter iustificationes nostras, viribus et ope fulti, de resurrectione mortuorum fineque temporum dicere ordiamur, ipsum obnixe invocantes, ut a morte animae suscitatos digne tanta nos eloqui misteria concedat.

8. Cum iuxta apostolum pax et securitas dixerint, repentinus interitus superveniet, terribilique ignis virtute cuncta cremabuntur. Quam seculi per ignem exterminationem non solum nostri prophetico spiritu veridice praedixerunt, sed et quidam ex gentibus humana subnixi ratione phisicis opinionibus somniaverunt. Unde praecipuus philosophorum Plato mundum abditis naturae rationibus, aqua prius, post igne purgandum, in Tymaeo suo asserit, et quidam poetarum de eadem re sic ait:

...... *reminiscitur affore tempus,*
Quo mare, quo tellus immensaque regia coeli
Ardeat, et mundi moles immensa laboret.

Sed et Sibilla in prophetia de Christo habita ultimi huius incendii extremique iudicii manifeste meminit. Refert etiam Iosephus, primum hominem qui rerum causas tanto subtilius et sublimius rimari potuit, quanto primordialem eorum creationem recentius vidit, rerum omnium exterminationem unam ignis virtute, alteram aquarum multitudine praedixisse.
2. Pet. 3, 5. Cui concordans ex nostris Petrus: *Coeli,* inquit, *erant prius, et terra de aqua et per aquam consistens verbo Dei, per quae ille tunc mundus aqua inundatus periit; coeli autem qui nunc sunt et terra, eodem verbo repositi sunt igni reservati in diem iudicii et perditionis impio-*
ib. 10. *rum hominum.* Et infra: *Adveniet dies Domini magnus, in quo coeli magno impetu transibunt.* Quibus verbis nonnulli volunt Petrum sensisse, tantum flammam ignis debere ascendere, quantum prius aquas diluvii constat consumpsisse. Ait enim: *Coelum et terram,* coelum nimirum aerium intelligens. Unde et aves coeli dicimus prius aquarum inundatione periisse, eos vero qui nunc sunt, eodem verbo repositos et igni reservatos, id est eodem modo et qualitate ignis, quo prius aquae, exterminandos vel in melius mutandos.

9. Hic non incongrue quaeri potest, quomodo iuxta hanc auctoritatem ipsiusque veritatis attestationem coelum et terra transeant vel potius pereant,
Psal. 101, 27. psalmista dicente: *Ipsi peribunt, tu autem permanebis?* Quomodo enim principales creaturae in principio factae peribunt, cum nulla substantia perire credatur, et scriptura sacra, omnibus fluxis et transitoriis prius
Eccles. 1, 4. enumeratis, dicat: *Terra vero in aeternum stat?* Nunquid terra stante, coelum, quod dignius est et superius, peribit? Qui scrupulus facilius solvitur, si, quod secundum quid dicatur, diligentius intueamur. Dici-

mus enim transire diversis modis. Est namque transitus de non esse ad esse, vel de esse ad non esse, vel de esse ad aliter esse: id est transitus, ut ficto nomine dicam, aliationis a faciendo aliud, vel alterationis a faciendo alteratum. Qui transitus alterationis in divina pagina diversis modis fieri dicitur, id est vel de bono in malum, vel de malo ad bonum, vel de bono in melius, vel de malo in deterius. De bono in malum transivit Lucifer, factus de angelo diabolus, de vita ad mortem vergens. De malo in bonum Paulus, ex persecutore factus apostolus, de morte ad vitam transiens. De malo in deterius Herodes, de cruciatibus corporis ad saevissima gehennae transmeans tormenta. De bono in melius quilibet fidelis, de bona huius vitae conversatione transiens ad bravium retributionis aeternae. Etenim de Christo dicitur, quia transivit de hoc mundo ad patrem. Sic ergo coelum et terra, dum transire dicuntur, nequaquam de esse ad non esse vergere, velut abolenda, quae essent transire ad aliud, sed de hoc statu ad aliter esse, id est ad alium pulchriorem longeque excellentiorem, commutanda et transfiguranda asseruntur. Unde Paulus: *Praeterit figura huius mundi:* 1. Cor. 7, 31.
figura inquit, non natura. Psalmista quoque ne quod dixerat: *Ipsi peribunt*, asperius interpretaremur, subiunxit: *Sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur.* Psal. 101, 27.
Ac si diceret: Tabescentia, et quasi senescentia ex longa et multimoda corruptione haec elementa meliori statu velut decentiori amictu decorata innovabis. Quamvis, si recte inspiciamus, quid et cui dixerit, haut miremur, coelum et terram perire dixisse. Ait enim et Deo: *Tu autem permanes*, et rursum: *Sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient:* et non miraberis rem stabilissimam, sed creaturam ad creatoris sui incommutabilitatis et identitatis com-

parationem perire, veterascere, commutari debere. Puritatis intuitu res mundissimae, non mundae iudi-
Iob 15, 15. cantur, sicut dicitur: *Astra non sunt munda in conspectu eius.* Erit igitur non abolita substantia, sed mutata figura, coelum novum, et terra nova, novo usui, novo decore, novis corporibus decenter praeparata, omnique inaequalitate ac squalore deterso, ad instar paradisi Dei purificata. Sunt qui dicant, duo elementa aerem et aquam, tanquam post resurrectionem non necessaria, uno in terra, altero in aethere commutato, non superesse. Unde in Apo-
Apoc. 21, 1. calipsi: *Et mare iam non est.* Non enim, ut supra, coelum et terram transire mare, sed non esse dixit. Alii ea non deperire ut non sint, sed in melius sicut et terram immutari opinantur, sicut rursum Iohannes in Apocalipsi mare vitreum se vidisse testatur, quod tamen misterialiter potius quam ad litteram intelligendum videtur. Hoc de aqua. Aer autem sive in subtilitatem aetheris transeat, sive in propria substantia manens, liquatus et defecatus existat, nequa-
Marc. 13, 31. quam in ipso fallit, quod dictum est: *Coelum et terra transibit.* Quod si quis acutius discutiens, ipsum quoque aetherem huius purificationis participem esse futurum et in ampliorem claritatem transiturum autumat, de ipsoque dictum, quod coelum transeat, non calumpniamur.

10. His transactis, vera octava resurrectioque mortuorum restat. Resurgent ergo omnes, sed non
Dan. 12, 2. pari modo omnes, aliis iuxta Danielem, in vitam aeternam, aliis in opprobrium, ut videant semper, de terrae pulvere vigilantibus. Hic profecto notandum est, duas resurrectiones esse, animae videlicet et corporis, quarum iuxta duas naturas Christus filius Dei primogenitus ex mortuis auctor existit. Est enim vita corporis anima, vita animae Deus. Secundum hoc ergo quod Deus est, animas peccato mortuas suscitat, verbum Dei filius secundum quod homo est

suscitat corpora, homo hominis filius, quod ipse in euangelio loquens insinuat his verbis: *Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, et qui audierint vivent.* Hoc de prima resurrectione dictum, ex hoc quod dicitur: *Nunc est*, nemo ambigere permittitur. Subsequenter autem de alia loquens ait: *Sicut pater habet vitam in semet ipso, sic dedit et filio vitam habere in semet ipso.* Habet quippe Deus solus vitam in semet ipso, qui ex se, a se, in se vivens, aliunde vitam non accipit, cui est vivere quod esse, nec aliud esse quam vivere, quia ipse est vita, et sic vita, quod ab eo omnis vita. In ipso enim vivimus, movemur et sumus, sine ipso nec vivimus, nec movemur, nec sumus, quia quod factum est, non in se sed in ipso vita est. Dedit ergo et filio vitam habere in semet ipso, dum homini in Deum assumpto dedit habere ex gratia, quod Deus Dei filius habuit ex natura. Unde subsequentia praecedenti sensu per coniunctionem continuans: *Potestatem*, inquit, *dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.* Ac si dicat: Qui dedit vitam habere in semet ipso, dedit potestatem et iudicium facere, non quia filius Dei, sed quia filius hominis est. Non enim ex hoc quod filius Dei est, aliquid dedit ei pater, vel aliquam potestatem accepit a patre, cui sicut consubstantialis et coaeternus, ita coomnipotens ab aeterno genitus est, nisi forte dedit dicamus quod genuit. Quid autem amplius de secunda agat resurrectione, consequenter audiamus. *Nolite*, ait, *mirari hoc, quia venit hora.* Hora profecto novissima, non quae nunc est, sed quando qui in monumentis sunt, audient vocem eius, et procedent. Superius dixit: *Venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, et qui audierint vivent:* primam resurrectionem ex se, in hoc quod Deus Dei filius est, fieri declarans. Secundo cum dixisset, quod potestatem dedit ei pater et iudicium facere,

Ioh. 5, 25. ib. 26. ib. 27. ib. 28.

Ioh. 5, 28. quia filius hominis est, subiunxit: *Nolite mirari, quia venit hora, quando qui in monumentis sunt, audient vocem eius, et procedent.* Ac si diceret: Ne miremini, si potestatem accepi filius hominis iudicium facere, cum et potestatem acceperim corpora in cinerem redacta ex monumentis ad vitam revocare. Qui ergo in prima resurrectione a morte animae suscitatus fuerit, in secunda de corruptione ad incorruptionem
Apoc. 20, 6. immutatus transibit. Unde est illud: *Beatus qui partem habet in resurrectione prima, in hoc secunda mors potestatem non habet.* Sequitur ex opposito, eum qui in peccatis suis moriens primae resurrectionis particeps non fuerit, maledictum secundaeque morti aeternaliter addicendum.

11. Quod autem resurgant mortui, non solum euangelia et apostoli novaeque legis doctores affirmant, sed et antiqui patres prophetico spiritu praedixerunt, quale est illud legislatoris testimonium, quod Dominus ad confutandos Saducaeos produxit,
Math. 22, 32. dicens: *Ego sum Deus Abraham, Deus Ysaac, Deus Iacob: cum non sit mortuorum, sed vivorum Deus.*
Iob 14, 14. Et in Iob: *Putasne mortuus homo rursum vivat? Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec veniat*
Iob 19, 25. *inmutatio mea. Credo quod redemptor meus vivit, et in*
Ezech. 37, 4 sqq. *novissimo die resurrecturus sum.* Et illud Ezechielis: *Ossa arida, audite verbum Domini. Haec dicit Dominus: „Ecce ego intromittam in vos spiritum, et vivetis, et dabo super vos nervos, et succrescere faciam super vos carnes, et superextendam in vobis cutem, et dabo vobis spiritum, et vivetis“.* Et infra: *Et accesserunt*
ib. 12. *ossa ad ossa, unumquodque ad iuncturam suam.* Item: *Ecce ego aperiam tumulos vestros, et educam vos de sepulchris vestris, popule meus.* Quid rogo plenius, quid evidentius de re tam secreta, tam profunda, tam abdita dici potuit? Ossibus enim et aridis quasi iam sementem in se amisso phisice virore non habentibus nervos succrescere, carne vestiri, cute

superextendi, spiritu reanimari, postremo talibus de tumulis suis produci divina virtute praedicit. Quanquam et illa ratione, cuius et Paulus meminit, ubi ait: *Tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur*, ad credendam resurrectionem inducamur, qui singulis annis mundum aestivali fervore decoqui, autumpnali siccitate decoctum arefieri, hiemali algore arefactum emori, veris benigna humiditate redivivo virore tanquam de morte suscitari conspicimus. Qualiter vero quaedam ex causis naturae inditis naturaliter, alia ex causis sibi reservatis potentialiter creator omnium operetur, alibi dicta praesentem locum non flagitant. 1. Cor. 15, 36.

12. His dictis, videndum est, quomodo, qua aetate, quo sexu, qua forma mortui resurgant. Ubi primo sciendum est, omnia humana corpora, sive aquis absorpta, sive flammis consumpta, sive in visceribus terrae in cinerem redacta, sive a bestiis devorata et incorporata, sive per diversa terrarum spacia distracta et separata fuerint, iuxta apostolum iussu Domini in voce archangeli et tuba Dei ad pristinam vitae substantiam indubitanter redire. *Resurgent autem omnes*, ut ait Augustinus, *tam magni corpore, quam vel erant vel futuri erant aetate iuvenili, quamvis nichil oberit, etiamsi erit infantilis vel senilis corporis forma, ubi nec mentis nec ipsius corporis ulla remanebit infirmitas. Unde etiamsi quis in eo corporis modo in quo mortuus est, resurrecturum unumquemque hominem contendit, non est cum illo laboriosa contradictione pugnandum. Nonnulli*[1] *propter hoc quod dictum est: „Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi, et conformes imaginis filii Dei“, nec in sexu* de civ. Dei XXII, 16. ib. 17. Eph. 4, 13.

1) Sententiam hanc a Patarenis hereticis prolatam fuisse, ex Ebrardi Flandrensis libro antihaeresis (ap. Gretserum Trias script. adv. Waldensium sectam, Ingolst. 1614. 4.) c. XVIII. compertum habemus. Quam ob causam lectio editionis Cuspinianeae *Nonnulli haeretici*, quamvis a nullo codice exhibita, minime spernenda est.

foemineo resurrecturas foeminas credunt, sed in virili omnes, quoniam Deus solum hominem fecit ex limo, foeminam ex viro. Sed mihi melius sapere videntur, qui utrumque sexum resurrecturum esse non dubitant. Non enim libido erit ibi, quae confusionis est causa. Corporibus ergo illis vitia detrahentur, natura servabitur. Non est autem vitium foemineus sexus, sed natura. Erunt enim membra foeminea non accommodata usui veteri, sed decori novo, quo non illiciant aspicientis concupiscentiam, quae nulla erit, sed Dei laudetur clementia et sapientia, quae et quod non erat fecit, et liberavit a corruptione quod fecit. Et post pauca: *Creatura Dei est foemina sicut vir, sed ut de viro fieret unitas commendatur. Quia ergo utrumque sexum instituit, utrumque restituet.* Haec Augustinus.

Superest ut de forma eorum disputemus. Non enim gigantes in tam magnae staturae quantitate, nanos in tam exigua parvitatis extremitate contractos, vel debiles tam imbecilli inaequalitate, Aethiopes in tam tetra coloris deformitate, pingues vel macilentos in sua superfluitate vel tenuitate ad vitam, quae omni macula et labe carere debet, credendum est revocari. Unde idem Augustinus: *Omnis pulchritudo corporis est partium congruentia cum quadam coloris suavitate; ubi autem non est partium congruentia, aut ideo offendit quia pravum est, aut ideo quia parum, aut ideo quia nimium. Proinde nulla erit deformitas quam facit incongruentia partium, ubi et quae prava sunt corriguntur, et quod minus est quam decet, unde creator novit, inde supplebitur, et quod plus est quam decet, materiae servata integritate, detrahetur. Coloris porro suavitas quanta erit, ubi iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum? Quae claritas in Christi corpore cum resurrexit, ab oculis discipulorum potius abscondita fuisse quam defuisse credenda est.* Haec de iustis; reproborum enim qualitatem investigare superfluum est.

de civ. Dei XXII, 19.

De monstruosis vero et abortivis id sentiendum reor, quod omne cui haec diffinitio, animal rationale et mortale, congruit, vel ad vitam vel ad mortem resurrecturum esse credamus. Si ergo sunt aliquae gentes monstruosae, quae rationales sint et mortales, vel abortivi, qui iam animam habere coeperunt, de quibus Moyses in Deuteronomio loquens: *Si quis,* cf. Exod.
ait, *percusserit mulierem, et illa abortivum fecerit, si* 21,22sq.
formatum fuerit, reddat animam pro anima, huic legi subiacent. Caetera vero ratione carentia, quantumcunque humanae similitudini accedant, ut simiae, vel quocunque modo humano generi antiquus hostis per hoc illudat, ut Fauni, et si qua sunt huiusmodi, ab hac resurrectione aliena noscuntur. Caeterum de hermafroditis, bicipitibus, quos naturae error vel male coniunxit, vel male divisit, laboriose disputare necesse non est, praesertim cum in aliis scripturae locis copiose satis a patribus haec enodata sit quaestio.

13. Nunc inquirendum est de his qui vivi reperiuntur, utrum in illo statu ad iudicium rapiantur, vel potius sicut et alii moriantur, et iterum resurgant. Nemo enim resurgere potest qui prius non moritur. Non desunt quippe qui putent hoc quod dicitur iudicare vivos et mortuos sic accipiendum, ut vivos eos qui in carne residui inveniantur, dicant, eos vero qui dormierunt, et de pulvere terrae evigilabunt, mortuos intelligant. Quibus accommodatum videtur quod in Paulo legitur: *Nolumus enim vos* 1. Thes-
ignorare de dormientibus, ut non contristemini, sicut sal. 4, 12–16.
et caeteri qui spem non habent. Si enim credimus, quod Iesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Iesum adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini, non praeveniemus eos qui dormierunt, quoniam ipse Dominus in iussu et voce archangeli et in tuba Dei descendet de coelo,

et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. Quae verba sonare videntur, Domino ad iudicium descendenti sanctos, qui adhuc vivunt sive qui a morte resurgunt, simul in aere occurrere. Velocitatem enim resurgendi significans, mortuos a vivis ait non praeveniri, sed istos simul eadem hora, eodem momento cum illis obviam Christo in aera rapi. Sed iuxta hunc sensum, si qui vivi reperti fuerint, non morientur, quomodo generalis erit resurrectio? quomodo stabit quod dicit Pau-
1. Cor, lus: *Omnes quidem resurgemus?* Nunquid sibi ipsi
15, 51. contrarius aestimabitur? Absit. Iuxta maiorum igitur nostrorum diffinitionem et verum est, quod vivi cum his qui resurgunt, simul rapiuntur in aera, et verum
Psal. est, quod iuxta quod in psalmo canitur: *Quis est*
88, 50. *homo qui vivit et non videbit mortem?* a debito universae carnis, quod et Dominus qui nil rapuerat, exsolvere voluit, immunes non erunt. Potest quippe Omnipotens, qui cuncta creavit ex nichilo, mira eos celeritate in ipso raptu morte dissolvere, statimque ad vitam revocare, quamvis vivi et mortui typice boni et mali accipi non incongrue possint. Si quis vero dicat, eos in illo generali incendio cremandos, et sic ad vitam cum aliis sanctis revocandos, non est cum eo decertandum, tantum videat quomodo verba apostoli, quibus obviam Christo in aera rapi dicuntur, intelligat.

14. Huius in verbis nec hoc transeunter legendum est, quid vocem archangeli, quid tubam Dei intelligat. Nam et alibi de eodem loquens misterio:
1. Cor. *Omnes*, ait, *resurgemus, sed non omnes immutabimur*
15,51sq. *in momento, in ictu oculi, in novissima tuba. Canet enim tuba, et mortui resurgent, et nos immutabimur.* Novissimam tubam ponens, alias prius increpuisse
Apoc. 8, declarat. Habes profecto in Apocalipsi: *Et septem*
4 sqq.

angeli qui habebant septem tubas, paraverunt se, ut tuba canerent, et primus angelus tuba cecinit, et secundus, et tertius, ita usque ad septimum. Quam tubam novissimam Paulum vocasse non inconvenienter intelligi potest. Sunt qui sex tubas ante novissimam, sanctos praedicatores, qui per sex mundi aetates verbo sacrae exhortationis torpentia corda, nunc quasi concisius insonando praemiorum promissis allexerint, nunc velut asperius increpando minis et terrore poenarum perculerint, intelligant, qualis in prima Enoch, in secunda Noe, in tertio Abraham et patriarchae, in quarta Moyses, in quinta David et prophetae, in sexta Christus et apostoli eorumque sequaces fuere. At septimam, quam et novissimam vocem, ad excitationem dormientium emissam tanto terribilius concrepantem, quanto praesentius et quasi realius ea quae ante praedicta fuerunt, ipso effectu prodentem vocant. Qui sonus quia per misterium angelorum fieri creditur, vox propter rem, tuba propter significatum non inconvenienter appellatur. Si enim, Domino tranquillo et sereno ad coelos ascendente, vox angelica: *Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in coelum*, leniter insonans voci tubae iuxta illud psalmi: *Ascendit Deus in iubilatione, et Dominus in voce tubae*, comparatur, quanto magis, ipso in maiestate metuendo et severo ad iudicium descendente, vox angelica vivos et mortuos ad iudicium terribiliter exsuscitans tuba vocatur? Si praedicentium futurum iudicium vox tuba fuit, quanto magis realiter et praesentialiter illud idem edicentium sonus tuba erit? Nonnulli septem tubas, septem donis Spiritus sancti exquisitius computant, singulaque singulis aetatibus descendendo tribuentes, novissimam tubam spiritum timoris appellant.

Act. 1, 11. Psal. 46, 6.

15. His consummatis, ad iudicium et utriusque civitatis ultimam discussionem Dominum venire non dubium est. Veniet autem iudicaturus in ea forma,

in qua prius venerat iudicandus, ut aequa lance mundus eum severum discretorem inveniat, quem in carne humiliter venientem elata prius mente con-
Zach. 12, 10. tempserat. Unde est illud propheticum: *Videbunt in quem transfixerunt.* Pater enim in persona sua non iudicans, omne iudicium filio dedit, ut quem prius diversis opprobriis crucique innocentem exposuerat, hunc coelestium, terrestrium et infernorum dominum constituens, iudicem vivorum et mortuorum faciat. Quae tamen humana forma cum mitis appareat, iustis tanto erit clarior et formidabilior impiis, quanto eis antea visa fuit obscurior et despicabilior. Aspectus enim eius et fortitudo, quae in priori adventu non perdita fuscabantur, sed non visa abscondebantur, tanto in eo erunt manifestius, quanto ad vindictam adversariorum exercebuntur vehementius.
Malach. 3, 2 sq. Unde est illud Malachiae: *Quis poterit cogitare diem adventus eius? Aut quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans et quasi herba fullonum, et sedebit conflans et emundans argentum, et purgabit filios Levi.* Quod est dicere: Non solum eos qui quasi stipula ab igne furoris eius consumuntur, condempnabit, sed et illos qui sortem haereditatis non habentes, in terra Levi filii vocantur. Vel eos qui argento comparati, digni quo in coelesti theca reponantur, inventi fuerint, virtutis suae super excellenti maiestate terrebit, territosque iuxta beatum Iob purgabit. Nam et virtutes coelorum movebuntur. Et hanc districtionem fulgoremque iudicantis arbitror
Dan. 7, 9 sq. intellexisse Danielem, cum diceret: *Thronus eius flammae ignis, rotae eius ignis accensus, fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius.* Cum quanta enim et superinaestimabili gloria coelestisque curiae perlucida frequentia gloriosus et admirabilis appareat, idem propheta subiungit: *Milia milium ministrabant ei, et decies milies centena milia assistebant ei.*

16. Itaque ambabus his civitatibus coram throno maiestatis suae praesentatis, una ad dexteram, id est partem potiorem, altera ad sinistram posita, causa utriusque iustissimo iudicio terminabitur. Porro nulla erit in iudicando difficultas, ubi cognoscendarum conscientiarum se invicem accusantium seu defendentium tanta erit iudicis vivax facilitas. Unde Daniel in libro visionis suae: *Iudicium*, inquit, *sedit*, Dan. 7, 10.
et libri aperti sunt. Manifestius autem Iohannes in Apocalipsi sua: *Vidi*, ait, *thronum magnum, candi-* Apocal. 20,11sq.
dum, et sedentem super eum, a cuius conspectu fugit coelum et terra, et locus non est inventus ab eis. Et vidi mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt. Et alius liber apertus est, qui est vitae, et iudicati sunt mortui secundum opera ipsorum. Qui sunt isti libri quos Daniel simul et Iohannes posuit? Vel quis est ille alius liber quem Iohannes adiecit, quem etiam vitae nominavit? Nunquid Deus humano more facta singulorum, ne memoriae ipsius elabantur, conscripsit, et secundum hoc unumquemque iudicabit? Annon magis uniuscuiusque conscientiam novit, ut creator non obliviscitur, ut incommutabilis iudicabit, ut verus et subtilis ab aeterno discretor? Sunt ergo libri conscientiae singulorum, semet ipsas ad mortem vel ad vitam iudicantes. Liber vero alius qui vitae dicitur, praescientia conditoris, qui et ab aeterno iuste dampnandos praevidit, et misericorditer vocandos et iustificandos praedestinavit. De hoc libro impios deleri imprecatur psalmista, cum ait: *Deleantur de* Psal. 68, 29.
libro viventium, et cum iustis non scribantur.

17. Quid vero sibi vult quod dicitur: *Iudicium sedit*, cum ad iudicium vel in iudicio sedere non iudicium sedere dicere soleamus? Ait siquidem et psalmista: *Quia illic sederunt sedes in iudicio.* Sedentne Psal. 121, 5.
sedes? Quae sunt istae sedes? Quod iudicium? Quaeramus, petamus, pulsemus, ut inveniamus, ut

accipiamus, ut intromitti mereamur. Non possunt sedere nisi vivae sedes, non possunt sedere nisi vivum iudicium. Sunt ergo aliquae sedes et vivae, in quibus Deus sedeat? Est iudicium et vivum, in quo iudicia sua discernat? Qui tropus frequenter in divina scriptura invenitur, ut sicut in humana pagina Parthonopeus pictus pro parma Parthonopei picta ratione consortii dicitur, ita eadem ratione sedes pro sedente, iudicium pro iudicante, sedere pro iudicare affirmetur. Quamvis et alia ratione iudicium vel sedes hic vocari possint, non solum quod iudicent, sed ex eo quod Deus in eis iudicet; non solum ex eo, quod sedeant, sed et quod Deus in eis sedeat,
Psal. 9, 5. id est maneat; *Sedisti*, inquit propheta, *super thronum qui iudicas aequitates.* An de angelis hoc tantum dictum putamus? annon etiam de sanctis, qui cum eo sedebunt, in quibus ipse sedebit et iudicabit? Sedent quippe cum eo sancti iudicantes, sicut eis in euangelio ipse promittit. Sed et ipse in sanctis iudicans, mentes eorum ne ulla perturbatione vacillare valeant, inhabitando regens, ne ulla pravitate a rectitudinis norma exorbitent, vivificando implens, sicut dicitur: *Anima iusti sedes est sapientiae.* Sedet ergo iudicium, sedent et sedes, quia sancti apostoli, sacer ille senatus, eorumque imitatores quos Deus inhabitat, ad iudicium venientes, non iudicandorum sed iudicantium officio fungentur. Erunt enim ibi quatuor ordines, duo bonorum et duo malorum; ex bonis unus iudicans, alter iudicandus, ex malis item unus iudicandus, alter iudicatus. Iudicans perfectorum, qui propriis voluntatibus et facultatibus abrenunciantes Christum secuti sunt, quibus dictum est:
Matth. 19, 28. *Sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel*, duodenis thronis perfectionem illius ordinis declarantibus. Iudicandus non tam perfectorum, iustorum tamen, qui sua licite possidentes, operibus misericordiae obtinere meruerunt, ut ad

dexteram collocati, iudicati prius et examinati, benigne audiant: *Esurivi, et dedistis mihi manducare,* Matth. 25, 35.
et: *Venite, benedicti patris mei, possidete regnum quod* ib. 34.
vobis paratum est ab origine mundi. Malorum iudicandus et dampnandus, qui bona transitoria ad communem usum humano generi a creatore indulta, malo avariciae sibi usurpantes, indigentiae pauperum viscera clauserunt, quibus item dicitur: *Esurivi,* ib. 42.
et non dedistis mihi manducare, et: *Discedite a me* ib. 41.
maledicti in ignem aeternum etc. Malorum iudicatus et dampnandus, qui in obstinatione incredulitatis permanentes, ad agnitionem veritatis verique Dei verum cultum, quem Graeci eusebiam, nos pietatem appellamus, non pervenerunt, de quibus dicitur: Iohan. 3, 18.
Qui non credit, iam iudicatus est. Et psalmista: *Ideo* Psal. 1, 5.
non resurgunt impii in iudicio, neque peccatores etc. Non enim ait: *Peccatores non resurgunt;* sed cum dixisset, quod impii, id est infideles, non resurgerent in iudicium, id est ut ponantur in iudicio, de istis adiunxit: *Neque peccatores in consilio iustorum:* ac si diceret: *Resurgent quidem ad iudicium, sed non ad iustorum consortium.* Unde non videtur solum avaros, sed et quoscunque criminosos sub nomine christianae religionis in peccatis suis morientes, ad iudicandorum dampnandorum pertinere collegium. Neque enim ullos unquam per immisericordiam iustius discutiendos et dampnandos putaverim, quam qui vitae suae negligentes, ne dicam proximis, sed nec propriae animae misereri et subvenire curaverunt. Est enim veridicum proverbium: *Qui sibi malus, cui bonus?* et illud sapientis: *Miserere animae tuae pla-* Eccl. 30. 24.
cens Deo.

18. Dehinc videndum est et dicendum, ubi extremi illius iudicii conventus agatur. Nonnulli propter prophetiam quae dicit: *In valle Iosaphat diiudicabo* cf. Ioel 3, 2.
eos, ad litteram eam intelligentes, non longe a civitate sancta in valle Iosaphat futurum iudicium putant,

ut in locum quo iudicatus fuit, iudicaturus quoque Dominus adveniat. Unde quidam simpliciores, sepulchrum Domini orationis causa visitantes, in praefata valle tanquam loca sibi ad illam horam denotantes, lapillos seu aliam metam collocant. Hunc, ut verbis Ieronymi utar, pium errorem ex simplicitate et devotione fidei procedentem non dampnamus, nec tamen pro sententia approbamus. Alii mistice intelligentes, eo quod Iosaphat hebraice latine iudicium sonet, ubicunque locorum celebretur illum Iosaphat, id est iudicium, dicunt. Alii propter verba apostoli supra posita, quod postquam rapiendos in aera obviam Domino sanctos dixit et *sic semper cum Domino erimus* subiunxit, in aere futurum iudicium aestimant. Michi autem melius sentire videntur, qui hoc in terra futurum dicunt. Corpora quippe de terra facta, nunc ad incorruptionem utpote malorum immutata, verisimilius est in terra ad iudicium collocari, quam ad subtilius elementum sua cum ponderositate, qua potius ea ad ima vergere oportet, sursum transvehi. Nec repugnat illud apostoli testimonium, qui sanctos, ex quo Christo in aera obviaverint, semper eos cum ipso futuros esse dicit, cum possint cum illo ad terram quocunque loco sibi placito, sine molestia gravedinis redire, postque sublato impio, ne videat gloriam Dei, in gaudium Domini sui, ubi semper cum ipso maneant, introire.

19. Porro quanta velocitate hoc iudicium transeat, dicere non oportet, ubi omnes tergiversationes et cavillationes, quas in hoc seculo in causis pati solemus, perspicua iudicis subtilitas et rerum cordiumque scrutatoris acutissima provisio evacuabit. Hic enim iuxta formam iudicii in rei causa, qua accusator impetit, patronus defendit, testis ad convincendum intendit, iudex internorum nescius ut homo saepe fallitur, reusque qui dampnandus erat frequenter absolvitur. Quod quia conscientia unumquemque

accusante seu defendente, ibi esse non poterit, inaestimabili velocitate illud iudicium consummari credendum est.

20. Restat ut de fine utriusque civitatis qui profecto resurrectionem iudiciumque sequitur, inquiramus. Discussa enim, ut dictum est, in iudicio ambarum causa, illa pro qualitate meritorum coronabitur, ista cum capite suo diabolo principeque ac seductore suo Antichristo aeternis poenis condempnabitur. Quod Iohannes in Apocalypsi praevidens ait: *Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in caminum* Apocal. 20, 9 sq.
ignis et sulphuris, ubi et bestia et pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum. Tria posuit: diabolum, bestiam et pseudoprophetam; diabolum suo nomine; in bestia Babylonem seu mundum, in pseudopropheta Antichristum intelligens; quos in caminum ignis et sulphuris missos cruciandos die ac nocte in secula seculorum dixit. Per ignem enim et sulphur atrocitatem incendii, per caminum horrorem loci, per diem et noctem ac secula seculorum poenarum indeficientem perpetuitatem demonstravit. Erit ergo ibi incendium sine modo, locus sine refrigerio, continua nox sine die, poenarum diutina miseria sine fine. Porro de ipsius civitatis dampnatione, quam hic bestiam vocat, alibi loquens: *Sustulit*, inquit, *unus angelus fortis lapidem molarem,* Apocal. 18, 21.
et misit in mare, dicens: „Hoc impetu mittetur Babylon illa civitas magna, et ultra iam non invenietur". Talis locutio apud Graecos simbolica dicitur, ubi videlicet divina scriptura de re invisibili vel spiritali loquens, collatione facta, materialibus seu visibilibus signis utitur, velut cum angelorum velocitatem notare volumus, pennatos eos scribimus. Non enim credendum est angelum lapidem realem in mare misisse, sed praefato usu locutionis impetum et velocitatem dampnationis eius auctorem insinuasse, iuxta quod in psalmo legitur: *Periit memoria eorum* Psal. 9, 8.

cum sonitu. Unde rursum in Apocalipsi praedictae civitatis interitus largius describitur, cum dicitur:
Apocal. 18, 2 sq. *Cecidit, cecidit Babylon magna, et facta est habitatio eius demoniorum, et custodia omnis spiritus immundi, et custodia omnis volucris immundae et odibilis, quia de ira fornicationis eius biberunt omnes gentes, et reges terrae cum illa fornicati sunt.* Volunt quidam Iohannis Apocalipsim antiquis prophetarum visionibus et praecipue Danielis et Ezechielis affinem esse, prioresque prophetias necessario per ipsam elucubratas fuisse. In ultima enim visione templi et Hierusalem, Ezechieli in extremo iudicio, Christique regno Danieli similis, hunc non iuxta Iudaeorum perversum sensum de Hierusalem seu templo terrestri sed coelesti locutum fuisse, et illum itidem non iuxta eos de iudicio gentium regnoque Messiae sui terreno sed de Christi vero coelesti et aeterno iudicio et regno prophetasse ostendit. Sic etiam quia multi prophetarum contra Babylonem multa dixerant, ne de illa tamen urbe, quae olim iniusta dampna tione gentes premens, iustam suae iniquitatis eversa mercedem recepit, egisse viderentur, ad totum illud reprobae civitatis corpus sub illius typo eos respexisse declarans, ultimam eius perditionem insinuat, cum ait: *Cecidit, cecidit Babylon.* Similis est enim duabus Ysaiae et Hieremiae prophetiis, illi in principio, isti in fine concordans. Nam et apud Ysaiam
Esai. 21, 9. legimus: *Cecidit, cecidit Babylon, et omnia sculptilia*
ib. 13, 19 sqq. *deorum eius contrita sunt;* et alibi largius: *Erit Babylon illa civitas gloriosa in regnis, inclyta in superbia Chaldaeorum, sicut subvertit Dominus Sodomam et Gomorram. Non habitabitur usque in finem, et confundetur usque ad generationem et generationem. Nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi, sed requiescent ibi bestiae, et replebuntur domus eorum draconibus, et habitabunt ibi strutiones, et pilosi saltabunt ibi, et respondebunt ululae in aedibus eius, et*

sirenae in delubris voluptatum. In Hieremia vero sic: *Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram. De vino eius biberunt omnes gentes, et ideo commotae sunt. Subito cecidit Babylon, et contrita est.* Primo videamus, quomodo haec illi Babyloni, quae a Cyro, ut in historia diximus, subversa est, ad litteram convenire possit. Ponamus eam ita funditus eversam, quod tamen a multis orientalibus negatur, ut non habitetur in finem, nec in generationem et generationem, ut requiescant ibi bestiae, ut repleantur domus draconibus et strutionibus, ut sint in delubris voluptatis syrenae et alia monstrosa quae ibi ponuntur. Nunquid tamen sicut Sodoma et Gomorra subversa fuit? Nusquam enim coelesti eam igne conflagrasse, sed humana manu captam, ruinis et vetustate collapsam et dissolutam legimus. Restat ut, si quaedam ibi ad litteram impleta fuerint, reliqua plenius et verius in significato illius consummari credantur. Potest quidem ad litteram verum esse, quod civitas prius illa gloriosa in regnis tanquam mero vicinas gentes et regna inebriatas et commotas subiecerit, postmodum et ipsa tanquam inebriata collapsa et contrita, monstrorum latibulum, non hominum habitaculum fuerit. Sed quia pleraque et ita vera sunt significantia, quod et vera sunt eorum significata, sicut quod Abraham duos filios habuit, verum fuit in re, nec eo minus verum fuit, quod haec sunt duo testamenta in significatione. Qualiter mundo quae de Babylone dicta sunt conveniant, breviter aperiemus. *Cecidit, cecidit,* inquit Iohannes, *Babylon magna.* Ysaias: *Cecidit, cecidit Babylon, et omnia sculptilia deorum eius contrita sunt.* Et rursum: *Erit Babylon illa gloriosa, sicut subvertit Dominus Sodomam et Gomorram, non habitabitur in finem, et confundetur a generatione usque in generationem.* Perversorum enim civitas, quae hic temporali gloria florens in daemonum pompa tanquam in

Ierem. 51, 7 sq.

Chaldaeorum superbia inclyta in oculis suis fuit, non solum a gloria sua tracta usque ad inferos corruet, sed ad instar Sodomae, sulphureo subversa incendio, nunquam amplius ad priorum voluptatum desideria tanquam ad habitationem pristinam reversura, sine spe restaurationis in aeternum ardebit. Quod vero subsequenter ait: *Non ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi, sed requiescent ibi bestiae* etc. vel iuxta Iohannem: *daemones, spiritus immundi, volucres immundae*, sic dictum videtur, quod per Arabes et pastores electi, sese proximosque bene pascentes, qui praesentem mundum non quasi manentem civitatem, sed tanquam tentorium seu habitaculum inhabitant, accipiantur, per bestias autem, pilosos, dracones, strutiones, syrenas, ululas, volucres immundas multiplex et diversum spurcissimum illud immundorum spirituum collegium intelligatur. Reproba ergo illa civitas, quia, ex quo illa cum capite suo diabolo aeterno supplicio addicitur, non solum ab electis, quos prius ut triticum palea premebat, mentium sed et locorum intervallo separatur, recte audiat, quod non ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi, sed requiescent ibi bestiae etc. Nam quod dicitur: *Cecidit, cecidit Babylon, et omnia sculptilia deorum eius contrita sunt*, insinuatur, quia quotquot res transitorias inordinate amantes Deo praeponimus, tot nobis quasi sculptilia fabricamus. Ruente ergo Babylone, conteruntur et sculptilia, dum transeunte mundo, eo acrius plectendus quisque rapitur ad poenam, quanto tenerius Deo contempto propriam secutus est concupiscentiam. Dehinc qualiter iuxta Ieremiam et itidem Iohannem calix aureus in manu Domini Babylon, omnem terram omnesque reges cum illa fornicantes, de ira fornicationis suae commovens et inebrians, ipsaque ad ultimum collidenda et conterenda sit, tropologice videamus. Habet Babylon aurum suum,

habet sapientiam suam, per quod astutis cavillationibus et argutis ac sophisticis argumentationibus simplices quosque et vecordes quasi monstrato poculo allicit, allectos falsis promissionibus potando trahit, tractos in praecipitium inebriatos ducit. Et sicut in libro Sapientiae habes, non solum garrulitate sed et cultu et gestu meretricio ad illicitos sui amplexus quasi ad fornicationem illaqueatos in interitum deicit. Est enim spiritualis fornicatio, qua unaquaeque anima ab amore sui creatoris recedens et diversas daemonum ludificationes amplectens, a Deo suo fornicatur, iuxta illud: *Perdidisti omnes qui* Psal.
fornicantur abs te. Quia ergo mundus amatores suos 72, 27.
non solum inani sapientia pellicit, sed et diversis desideriis volutatos quasi ad totidem immundorum spirituum fornicationes furiosa libidine subigit, recte a duobus his primatibus dicitur, Babylon calice aureo omnem terram omnesque reges et gentes cum ea fornicantes de ira fornicationis suae inebriare. Sed videndum est, quomodo calix iste aureus, omnem terram commovens, in manu Domini esse dicatur. Nunquid eius nutu et voluntate mundus sic concutitur, sic illuditur, et postremo cum dilectoribus suis in interitum praecipitatur? Quod etsi eius beneplacito non fiat, sine ipsius tamen potestatis permissione, cui formanti lucem sic bonum placet, ut sine ipso creante tenebras malum esse non possit, nequaquam evenire creditur. Est itaque Babylon calix aureus in manu Domini, quia non solum eius, ut dixi, permissione concutitur, sed et ipsius dono aurum habet, quo inflata male abutitur, iuxta illud prophetae: *Dedi eis argentum et aurum, ipsi vero sacrifica-* cf Osee
verunt inde Baalim. Babylon igitur, quae calice suo 2, 8.
aureo omnes gentes commoverat, ad ultimum cadet et corruet, dum mundus nullum potentiae seu sapientiae suae emolumentum in extremo examine apud iustum et districtum iudicem inveniens, potens

potenter tormentis deputatus, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius, mittetur. Ponamus ante oculos illud tempus quasi praesens, omnesque imperatorum seu regum civitatis illius ordines considerantes, in persona omnium cum sa-
Sap. 5, 8 sqq. piente dicamus: *Quid nobis profuit superbia? aut quid divitiarum iactantia contulit nobis? Transierunt omnia illa quasi umbra et quasi nuncius praecurrens et tanquam navis quae pertransit fluctuantes aquas, cuius cum praeterierit non est vestigium invenire neque semitam carinae illius in fluctibus, aut avis quae transvolat in aere, nullum invenitur argumentum itineris illius* etc. Sic et nos nati continuo desivimus esse, et virtutis quidem signum nullum valuimus ostendere, in malignitate nostra autem consumpti sumus. Satis arbitror de fine illius civitatis, quae
Iob 21, 13. iuxta beatum Iob, in bono ducens dies suos et in puncto descendens ad inferos, operum suorum stipendium mortem immortalem sortietur, disputatum est. Restat ut de qualitate poenarum eius dicamus.

21. Itaque secundum qualitatem operum et diversarum desideria voluptatum extendi creditur et men-
Apoc. 18, 7. sura poenarum, iuxta illud in Apocalipsi: *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tor-*
Sap. 11, 17. *mentum et luctum*; et in libro Sapientiae: *In eo quo quis peccat, et punitur.* Unde dives ille in euangelio qui deliciose vivens in lingua plus peccaverat, eandem apud inferos caeteris membris plus ardere demonstrans, aquae gutta refrigerari petebat. Qualiter autem unum eundemque ignemque diverse sentiant, si quis scire cupit, in Augustino de civitate Dei plenius inveniet, ubi et quomodo dampnati aeternaliter in igne vivere possint, non solum ex Dei omnipotentis potentia fieri posse, sed exemplo quorundam animalium, quae in praesenti in igne vivunt, rationi non obstare declaratur. Nonnulli propter illam aucto-
Iesa. 66, 24. ritatem: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum*

non extinguetur: malos non solum igne materiali apud inferos cremari, sed et verme vero excruciari aestimant. Alii vermem ad cruciatum conscientiae interpretantes, duplex itidem tormentum, aliud spiritualiter intus, aliud materialiter foris ponunt. Alii spiritualiter utrumque accipientes, taliter igne reprobos uri, qualiter verme rodi putant, illud Augustini in auctoritatem ducentes, qui ait: *Talis flamma, qualis lingua.* Michi autem melius sentire videntur, qui corpus vera flamma, animum cruciari dicunt conscientia. Quia ergo de male transacta vita immortalis mors rodet, conscientia ignis indeficiens sine fine aduret corpus et animam, bene propheta dicit: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur.* Sunt etiam qui dicant, ab igne inextinguibili ad frigus eos intolerabile rapi, iuxta illud in Iob: cf. Iob.
A calore ignium transibunt ad aquas nivium. Quod et 24, 19.
Dominus in euangelio videtur velle, cum dicit: *Ibi* Matth.
erit fletus et stridor dentium. Fletus enim ex calore, 13, 42.
stridor dentium evenire solet ex frigore. Non desunt etiam qui ad maiorem miseriae cumulum his malis foetorem adiungant iuxta illud prophetae: *Et erit* Iesa.
pro suavi odore foetor. Quidam vero his tribus poe- 3, 24.
narum generibus sex alias adiiciunt, atque iuxta 9 coelestis curiae ordines totidem infernalis ergastuli puniendorum cuneos constituunt. De quibus omnibus curiosius non est investigandum, sed potius ne experiamur praecavendum, dum hoc tantum constet, quod omnium externorum et internorum miseriam miserrimus ille et infelicissimus status tam tormentorum magnitudine quam aeternae mortis mortem fugientis indefessa perpetuitate exuperet.

22. Solet autem quaeri, qua iusticia temporaliter peccantibus aeterna poena debeatur, cum Dominus
dicat: *Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur* Matth.
vobis. Unde nonnulli inani pietate ducti, peccatores 7, 2.
aeternaliter puniri negabant, atque ad argumentum

Psal. 76, 10. sui erroris illud psalmigraphi inducebant: *Nunquid obliviscetur misereri Deus aut continebit in ira sua misericordias suas?* et illud: *Quam magna multitudo dulcedinis tuae, quam abscondisti timentibus te, perfecisti autem eis qui sperant in te.* (Psal. 30, 20.) Hoc enim sic intelligendum putabant, quod Deus ubertatem dulcedinis et copiosae misericordiae ad augendum timorem, et per timorem correctionem peccatoribus minas intentando in hac vita abscondat, sed in futuro veniam sperantibus revelando perficiat. Alii omne hominum sed et daemonum genus a poenis liberandum post mille annos haeretice dicebant, illud Esaiae non recte intelligentes: *Retrudentur in carcerem, et post multos dies visitabuntur.* (Iesa. 24, 22.) Nos vero catholicae veritatis normam sequentes, secundum ipsius Domini testimonium, dicentis: *Ibunt hii in supplicium aeternum,* (Matth. 25, 46.) reproborum poenas aeternas credimus. Si enim ad terrorem tantum malorum poenas aeternas dixit, adulatorie quoque tantum bonorum gloriam aeternam praedixisse putandus erit, quod nequaquam stare posse, nemo qui ipsum veritatem et vitam esse cognoscit, dubitare permittitur. Nec auctoritates quae positae sunt, ab hoc sensu discrepant, cum miserator et misericors Dominus, quandiu tempus est miserendi, patienter et longanimiter expectando largam peccatoribus poenitendi materiam tribuat, in ipsaque ira sua, hoc est in iudicio, miserationes suas non contineat, minus fortasse quam meruerant puniendo vel interdum refrigerii solatium in poenis eis indulgendo. Hoc etiam videtur velle illa Esaiae auctoritas, quae eos post retrusionem in carcerem visitandos dicit, ut videlicet visitationem vocet quantulamcunque consolationem. Illa vero quam rursum inducunt: *Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine?* longe alium sensum requirit. Abscondit enim Deus multitudinem dulcedinis suae timentibus se, quia timor, qui non est in

caritate serviliter Deum quaerens, ad degustandam dulcedinem eius, quam in caritate radicati spe gaudentes, in tribulatione patientes, ex meritorum conscientia inveniunt, non pervenit. Spes siquidem, quae sine praecedenti merito, vel saltem sine ea caritate, quae operit multitudinem peccatorum, procedit, non spes sed praesumptio vocanda est. Vel certe et caste timentibus in hac vita dulcedinem suam Deus abscondit quam eisdem in futuro sperantibus, facie ad faciem se ipsum videndum demonstrando perficit, ut sint idem timentes qui sperantes Quid est ergo quod dicit: *Eadem mensura, qua mensi fueritis* etc., si temporaliter peccantium aeternae sunt poenae malorum? Qui scrupulus facilius enodatur, si Deum non solum operum sed et cordium esse scrutatorem intueamur. Remetietur itaque eadem mensura, qua mensi fuerint homines, dum eis facultate peccandi, non voluntate subtracta, in aeterna malefaciendi voluntate morientibus aeterna supplicia irrogat.

23. Sed et hoc inquirendum videtur, si tantis cruciatibus addicti, vel de transactis malis vere poeniteant vel rursum peccandi, si poenis carerent, voluntatem habeant? Legitur enim in libro Sapientiae: *Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatae salutis, dicentes intra se, poenitentiam agentes.* Sap. 5, 2. Et in euangelica parabola dives ille de salute fratrum sollicitari inducitur, ubi ait: *Rogo ergo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres, ut testetur illis* etc. Luc. 16, 27. Si enim eos, ne in locum tormentorum veniant, affectuosa sollicitudine praemoneri cupit, quanto magis semet ipsum hoc velle praecavisse putandus erit? Sed notandum est, diversis modis accipi poenitentiam. Accipitur interdum eo modo quo et describitur. Poenitentia est commissa deflere et deflenda non committere; qualiter Paulus

2. Cor. 7. 9. quosdam poenituisse gloriatur, quibus ait: *Gaudeo vos contristatos esse, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam*; et de qua Do-
Matth. 4, 17. minus in euangelio: *Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum.* Talis siquidem poenitentia vera et fructuosa est, per quam non solum remissionem consequimur peccatorum, sed et meremur ad regnum pervenire coelorum. Dicitur etiam poenitentia quasi poenitudo, qualis est latronum et omnium sceleratorum in criminibus suis comprehensorum ac suppliciis addictorum. Poenitet eos enim non scelus perpetrasse, sed pro scelere tormento deputatos esse, nec vellent odio mali carere vitio, sed, si fieri posset, post commissum crimen debito carere supplicio. Tali poenitentia apud inferos agi malos credibile est, cum tam ex instantia horroris poenae propriae, quam ex aemulatione salutis et prosperitatis alienae amplius conturbentur et
Sap. 5, 2 sq. crucientur. Sic quippe sapiens ille dixit: *Videntes scilicet iustos in magna tranquillitatis constantia stantes, turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatae salutis.* Et tunc demum duobus his, videlicet propriae dampnationis et alienae salvationis consideratione, dicunt intra se poenitentiam agentes, et prae angustia spiritus gementes: *Hii sunt quos aliquando habuimus in derisum, et in signum improperii.* Ex hinc liquet, sapientem illum non de vera et fructuosa poenitentia, sed de falsa et extorta poenitudine vel potius de dolore et indignatione locutum fuisse. Videamus etiam si praetaxatus ille dives
Luc. 16, 27. vera poenitentia ductus fuerit: *Rogo ergo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei, habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum* etc. Non enim ait, ut testetur eis vitare malum, sed moneat praecavere tormentum, nec ait, ut moneat eos, ut bona si qua faciunt virtutis agant amore, non servili poenae timore. Sed

si quis hoc quasi parabolicum ad litteram dicat non esse intelligendum, non est in determinatione eius valde desudandum. Poenitet ergo malos esse in tormentis, sed non sic, ut, si redire ad pristinam vitam permitterentur, vellent carere peccatis. Si quis vero intentiosus adeo est, ut putet eos vere ibi poenitere, sed effectu poenitentiam carere, iuxta illud apostoli: *Ecce nunc quasi non tunc tempus acceptabile, ecce* 2. Cor. 6, 2.
nunc dies salutis, non est cum eo litigandum. Quamvis non desint qui dicant, sicut boni cum Deo in aeterna gloria perfecte unus spiritus effecti non possunt nec volunt velle nisi bonum, sic et reprobos in supplicio capiti suo diabolo velud plene incorporatos ita obstinationi eius configurari, ut deinceps nec velint nec possint velle nisi malum. Iuxta quorum sensum non solum de transacta vita vere non poenitent sed et, si liceret, in peccatis adhuc manere vellent.

24. His dictis, indagandum puto, si transacto iudicio extra infernum inferiorem ad leviores poenas locus remaneat. Esse quippe apud inferos locum purgatorium, in quo salvandi vel tenebris tantum afficiantur vel expiationis igne decoquantur, quidam asserunt, iuxta illud patriarchae: *Lugens descendam* Gen. 37, 35.
ad inferos, et illud apostoli: *Ipse autem salvus erit*, 1. Cor. 3, 15.
sic tamen quasi per ignem. At si terminatis in iudicio causis singulorum, pro qualitate meritorum aeternis poenis deputatis, nullus ultra purgabitur, quomodo locus ille superior purgatorius residuus erit? Si vero non remanebit, ut de aliis taceam, quid de parvulis, qui solo originali delicto tenentur, fiet? Numquid in puteum inferni inferioris et ipsi retrudentur? Denique nonnulli tenebris tantum eos sicut antiquos patres, eo quod in nullo rei inveniantur, nisi quod ad gratiam baptismi et ad agnitionem verae lucis non pervenerunt, teneri affirmant, ad ipsas tantum tenebras interpretantes, quod mitissima poena Augustinus eos plectendos esse testatur. Alii prae-

fata verba Augustini durius accipientes, vera eos poena sed mitissima puniendos dicunt. Quodsi locus etiam ille superior, non ut prius ad purgationem sed ad eorum vel minus malorum punitionem, perpetuam tamen, reservabitur, non huic aestimationi oppositum, quod post iudicium purgatorius locus non remaneat, cum non mutato loco sed officio, qui prius erat purgationis, tunc fiat punitionis, quamvis etsi loco illo penitus abolito, in generalem poenarum locum deputentur, non est incredibile, cum possit omnipotens manus Dei eos in illo horribili incendio vel intactos servare vel minus afficere, qui quondam tres in camino ignis pueros illaesos conservavit. Nam et uno eodemque solis calore non omnes aequaliter uri vel affici videmus. Cuius tamen rei assertionem, quia incerta nondum auctoritate invenimus, Dei iudicio relinquamus.

25. Videndum quoque est de igne illo aeterno, quomodo luce careat, cum veri ignis sit natura non solum urere sed et lucere. Nam si lucet, quomodo sunt ibi tenebrae exteriores, tenebrae palpabiles? Qua in re considerandum est, quod naturae creator Deus quasdam ipsi causas et vires indidit, quas si certis rationibus, sicut Deus, quandoque subtrahit, mirari non oportet, quia et ignis ille in fornace Chaldaeorum habuit virtutem suam ad consumenda puerorum vincula, sed non habuit ad delenda ipsorum corpora. Et olim in rubo, quem ardere voluit et non consumi, ardebat et non comburebatur, quia naturam suam ignis habebat ad lucem, non ad consumptionem. Sic e contrario infernalis ignis virtute sua in luce carebit, et plenarie eam habebit in exustione. Erit itaque ibi tormentum ignis ibi sine consolatione lucis adurens non illuminans, afficiens non reficiens, ut omne genus miseriae plus quam, ne dicam edici, sed nec excogitari possit, habeat, omnique delectamento quo miserrimi valeant sublevari careat.

26. Tandem decurso laboriosa disputatione fine malorum, quasi gravi pelago enatato, ad suavem et iucundum civitatis Christi finem ipsius freti gratia veniamus. Igitur civitate mundi Babylone miserabiliter praecipitata qualiter civitas Christi Hierusalem sancta glorificetur, audiamus. Iohannes cum de illa dixisset in Apocalipsi, quod cum seductore suo diabolo, et pseudopropheta suo Antichristo missa esset in caminum ignis et sulphuris, ubi cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum, post pauca subiunxit: *Et vidi civitatem sanctam Hierusalem novam descendentem de coelo, a Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo. Et audivi vocem magnam de trono dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus et habitabit cum eis* etc. Putant Iudaei in adventu Messiae sui Hierusalem terrestrem magna cum gloria restaurari, ibique cum maxima rerum habundantia se cum illo regnaturos, omnis mundialis gloriae deliciis affluere, aedificium illud Ezechielis in monte, nec non prophetiam Ysaiae: *Surge illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est; et tunc videbis et afflues et mirabitur et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi, inundatio camelorum operiet te* etc. ad litteram intelligentes. Quorum errorem quidam sub christiano nomine sectati, regnum Christi in terra futurum putaverunt, ibique in Hierusalem terrestri, sanctis cum ipso deliciose regnantibus, post mille annos solvendum Satanam, at tunc demum praecipitandum, sanctosque in regnum coeleste assumendos fore. A qua aestimatione filii Zebedaei nondum virtute ex alto induti, non longe fuerunt, cum mediante matre peterent, ut unus ad dexteram et alter ad sinistram in regno Christi sederent. Iohannes ergo ut omnes has opiniones et errores destrueret, primo dampnationem reprobae civitatis eiusque in ultimum incen-

Apoc. 20, 9 sq.

Apoc. 21, 2. 3.

Iesa. 60, 1. 5.

dium praecipitium enarrare studuit, ac postmodum coelo et terra innovato, de coelestis, non de terrestris Hierusalem gloria loquens, subiunxit: *Et vidi civitatem sanctam Hierusalem novam descendentem de coelo.* Quomodo enim sanctam vocaret, quam propheta occidentem et eos qui ad se missi fuerant lapidantem Babylonem prius nominavit? Quomodo novam, quae in vetustate legis adhuc manet, diceret? Quomodo postremo eam, quae semper in terra terrena fuit, de coelo descendentem assereret? Unde bene apostolus eam quae in terris est Agar comparans, servire cum filiis suis ait: illam tamen quae sursum est, matrem nostram et liberam attestans. Sed et psalmista cum iocundari se de hoc, quod in domum Domini et atria Hierusalem iturus esset,
Psal. 121, 3. attestaretur: *Hierusalem*, inquit, *quae aedificatur ut civitas.* Non enim civitatem aedificari, sed ut civitatem eam aedificari dicens, non more nostro nec nostris lapidibus, sed divina virtute vivisque ex lapidibus ipsam aedificandam declaravit. Quod etsi quis incredulus est, audiat quod sequitur: *cuius participatio eius in id ipsum.* Quomodo enim casurae non permansurae participatio eius in id ipsum? Est ergo illius civitatis quae mater nostra est, et sursum est,
Exod. 3, 14. participatio eius, qui dixit: *Ego sum qui sum, et qui est misit me ad vos.* Eius dico in id ipsum, id est in divinitate sua aeternaliter et incommutabiliter semper uno eodemque modo permanentis. Cuius quia tunc cum videbit eum sicuti est, aeternitatis et identitatis vere perfecteque particeps eris, bene dicitur: *Cuius participatio est in id ipsum.* Itaque secluso illorum errore, verba apostoli prosequamur. *Vidi*, ait, *civitatem sanctam Hierusalem novam descendentem de coelo.* Res mistica et profunda, prorsusque ingenium nostrum excedens. Quid est enim quod civitatem illam sanctam, id est ad incommutabilitatem firmatam, novam tanquam ab omni corruptione et

mortalitate liberatam et innovatam descendisse de coelo dicit? An merces, quae in coelis futura promittitur, in terra erit? Si enim iuxta Augustinum nec in his coelis visibilibus merces sanctorum reposita est, quanto magis nec his inferius locanda erit? Quid ergo sibi vult: *Vidi civitatem sanctam Hierusalem novam descendentem de coelo?* Ego quidem quid senserit, et si debita veneratione tanquam sacrum secretum amplectar, ad plenum me non intelligere profiteor, nisi forte coelum ipsam superexcellentem divinitatis naturam, de qua psalmo *A summo coelo egressio eius*, intellexerit. Ut sic Psal. 18, 7.
dictum videatur, quod gloria illius civitatis in solius Dei praedestinatione ab aeterno collocata ipsique soli nota, tunc demum ad sanctorum cognitionem plenariam, quando Deus omnia in omnibus erit, et videbitur sicuti est, descendat. Quod enim in hac vita plene etiam ab electis illa superinaestimabilis beatitudo comprehendi non valeat, illo prophetico et apostolico probatur testimonio: *Oculus non vidit,* 1. Cor. 2, 9.
auris non audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se. Descendere ergo dicitur de coelo cum ab archano divini consilii ad notitiam electorum non solum per scientiam sed et per experientiam incomparabilis illa corona perveniet, a Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Quem ornatum in spiritu propheta praevidens, immenso suffusus gaudio: *Gaudens*, inquit, *gaudebo* Iesa. 61, 10.
in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo, causamque gaudii depromens: *Quia induit me*, ait, *vestimento salutis, et indumento iusticiae circundedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Erit ergo ornatus eius corona et monilia. Corona scilicet immarcescibilis perpetua immortalitatis et incorruptionis adornans gloria: monilia ineffabili cordis puritate, qua et Deus videtur, decorans eam munditia. Denique quia a

factore suo non solum ut factura aeternaliter praescita, in coeleste habitaculum potentialiter introducitur, sed et ut sponsa decorata in eius regni thalamo amabiliter collocatur, bene de coelo descendens, a Deo parata et sicut sponsa ornata narratur. Mira enim et ineffabili benignitatis affluentia factura fit sponsa, cum eam quam mirabiliter ex nichilo creavit, ad famulatum mirabilius reformatam ad coelestis thalami iocundum assumet amplexum.
Apoc. 21, 3. *Et audivi vocem magna de trono dicentem.* Vox ista vox suavis, vox laetitiae de alto sonans, de sublimi divinitatis consessu dulciter increpitans, quid dicat audiamus: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis.* Quod est illud tabernaculum Dei? An forte inter illa reputabitur, de quibus dicitur: *Quam pulchra tabernacula tua, Iacob,* (Num. 24, 5.) *tentoria tua, Israel?* An potius inter illa quae psalmista concupiscens alto suspirio proclamat: *Quam* (Psal. 83, 1.) *dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, concupiscit et deficit anima mea in atrio Domini?* Sunt enim tabernacula Iacob tabernacula luctantium in praesentis vitae militia, agone et exercitio gravia sed intuitu coronae spectaculo pulchra, bona semper sed non semper iocunda. Sunt et tabernacula Dei tabernacula regnantium in coelestis patriae curia, omni calcato metu, plena tranquillitate, suavia, de percepta corona plene gaudentia, non solum bona semper sed sine tristium intermixtione, sine laborum fatigatione semper laeta et iocunda. Bene ergo illa pulchra, ista dilecta vocantur. Quid enim pulchrius, quam spe coronae cum vitiis et concupiscentiis luctam inire? Quid amabilius, quam victoria peracta, de percepta corona gaudere? Sunt itaque tabernacula Iacob dilecta tabernacula Dei, quia de labore certandi pervenitur ad fructum praemii percipiendi. Quia vero in coelesti curia diversa sanctorum angelorum contubernia caritatis nexu unam faciunt rem publi-

cam, bene quae psalmista tabernacula dixerat, hic tabernaculum vocatur: quibus dum sanctorum agmina coniuncta unam condunt unius urbis commanentiam, bene cum hominibus tabernaculum Dei ad aeternam mansionem iunctum narratur. Sed inaestimabili dulcedine omnia praedicta exuperat quod subditur: *Et habitabit cum eis.* Si enim species tabernaculorum delectat, quanto magis inhabitatoris eorum, qui fecit illa, visio et mansio delectabilis erit? Habitabit ergo Deus in eis, pleno eos et vero gaudio replens, ne usquam vacillare valeant, plenam eis suae visionis noticiam largiens, atque omnibus omnia factus, perfectam eis beatitudinem tribuens. Unde pulchre subiungitur: *Et ipsi populus eius erunt, et ipse Deus* Apoc.
cum eis erit eorum Deus. In hac enim vita, ubi terrena 21, 3.
habitatio sensum multa cogitantem deprimit, quotiens curis et sollicitudinibus succumbimus, quasi totiens Deum, quem omnibus fluxis et transitoriis praeponere debueramus, Deum nostrum esse obliviscimur. In illa vero civitate, ubi sic divina contemplatio omnes in id ipsum conglutinans beatificat, ut interno et aeterno gaudio perfecte suffusos foras evagari non oporteat, ipsi populus eius erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum deus. Ubi profecto quia sic aeternae iocunditatis et laetitiae vino deebrientur, ut omnis transactae vitae miseria ultra non afficiantur, subsequenter declarat, cum subiungitur: *Et absterget Deus omnem lacrimam ab oculis* Apoc.
sanctorum, et iam non erit ultra neque luctus, neque 21, 4.
clamor, neque dolor eius ultra quae prima abierunt. Porro quod alibi civitas ipsa ex auro mundo, fundamento omni lapide precioso constare dicitur, 12 portae eius ex singulis margaritis, plateae ex auro mundo tanquam vitro perlucido ornatae feruntur, quantam coelestis illius patriae iocundissimam mansionem depromunt? Si enim ad litteram intellecta pulchra sunt et decora, quanto magis spiritaliter in-

tellecta longe incomporabilius iocunda et delectabilia inveniuntur? Si preciosum est aurum, quanto preciosius est quod significatur per aurum? Luci enim comparata prior invenitur sapientia. Diximus ut potuimus, qualiter sublato impio, ne videat gloriam Dei, Christi civitas, sancta Hierusalem, glorificetur, pluribus quae de tanta iocunditate dici possunt suppressis, dum ad ea quae restant dicenda festinamus.

27. Quaeri potest, qualia sancti post resurrectionem in illa civitate corpora habeant. Ait enim apo-
1. Cor. 15, 44. stolus: *Seminatur corpus animale, resurget spirituale*,
ib. 50. et rursum: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.* Unde nonnulli in spiritualem substantiam corpora sanctorum post resurrectionem transmutari putaverunt, alii, tametsi corpora non spiritus ea futura dicerent, tamen in tantam subtilitatem, ut nec palpari, nec excogitari possent, ipsa redigenda credebant. Quia vero iuxta Domini exemplum, post
Luc. 24, 39. resurrectionem discipulis suis dicentis: *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*, vera corpora in vera carnis substantia resurrectura credimus, qualiter praedicta verba apostoli accipienda sint, videamus. *Seminatur*, inquit, *corpus animale, resurget spirituale.* Sed intueamur ex subsequentibus, quid per animale, quid spirituale intellexerit. Cum enim dixisset: *Seminatur corpus animale, resurget spirituale*, subsequen-
1. Cor. 15, 44 sqq. ter adiunxit: *Si est corpus animale, est et spirituale, sicut scriptum est: Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem; sed non prius quod spirituale est, sed quod animale est, deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de coelo coelestis. Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis coelestis, tales et coelestes.* Nunquid his verbis secundum hominem Christum Iesum, quem spiritualem vocavit et coe-

lestem, veram carnem habere negavit? Spiritualem ergo seu coelestem dicens, non carne carere voluit, sed ad differentiam primi, qui voluntatem carnis secutus, mandati Dei praevaricator extitit, carnis operibus alienum vita et doctrina esse declaravit. Unde et dicit: *Primus homo de terra terrenus, secundus de coelo coelestis*, ac si diceret: Primus homo terrenis operibus nos perdidit, sed secundus coelesti vita nos reparavit. Ideoque subiunxit: *Igitur sicut portavimus* 1. Cor.
imaginem terreni, portemus et imaginem coelestis, ac 15, 49.
deinde: *Hoc autem dico fratres, quia caro et sanguis* ib. 50.
regnum Dei possidere non possunt. Corpus itaque quod seminatur animale, resurget spirituale, cum substantiae vitium subtrahitur, veritas naturae relinquitur. Hoc est enim quod subdit: *Seminatur in* ib. 42.
corruptione, resurget in incorruptione. Ad hanc quippe vitam mortalem per concupiscentiam nascentes animales seminamur, ad illam vero vitam immortalem per gratiam renascentes spiritales resurgimus. Huic assertioni et hoc suffragatur, quia, cum dixisset, quod caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, ne de substantia carnis dictum putaretur, subiunxit: *Neque* ib. 50.
corruptio incorruptelam possidebit. Habebunt ergo in illa civitate sancti de vera carnis substantia vera corpora, sed ab omni corruptione aliena, puritatis dignitate et agilitatis subtilitate spiritibus non inferiora, ac ita concorditer spiritibus suis connexa, ut nusquam esse velint, ubi esse non possint, nec usquam sint, ubi esse non velint. Nulla enim poterit esse discrepantia, quos divinus spiritus intus alens, verae pacis perfecta connectit concordia. Quapropter ubi sint, quaeri non oportet, cum iuxta dominicum exemplum, qui post resurrectionem ianuis clausis intravit, tantaeque sint agilitatis, ut sive in coelo sive in terra iam innovatis esse voluerint, in potestate habeant, ubi nec voluntas facultati, nec facultas repugnat voluntati.

28. Nunc inquirendum videtur, si in illa beata patria praeteritae vitae memoriam seu scientiam
Iesa. 65, 17. habeant? Ait enim eximius prophetarum Ysaias: *Non erunt memores priorum, nec ascendent in corda*
ib. 66, 13. *illorum.* Sed quid est, quod alibi dicit: *Egredientur, et videbunt cadavera mortuorum, qui praevaricati sunt in me?* Nunquid credendi sunt illas beatas sedes relinquere, ac ad videndum malorum tormenta localiter exire? Absit. Si ergo a fruitione aeterni boni non recedentes egredientur per scientiam, quomodo non erunt memores priorum? An sciant poenas alienas, suasque transactas miserias, unde liberatori suo gratias habere deberent, oblivioni tradent? Qua in re sciendum est, duas esse scientias duasque obliviones. Scit enim aliter aeger infirmitatem per experientiam, aliter medicus per artis notitiam. Sic etiam aliter obliviscimur eorum quae experimento cognovimus, aliter illorum, quae artis tantum industria inexperti comprehendimus. Sicut ergo sancti habebunt omnium quae delectare possunt plenam memoriam, sic nichil quod officere possit eorum tanget conscientiam, ut plene habeant, unde redemptori suo gratias agant, et nichil recolant, unde laeso corde de priorum recordatione doleant, sed omnimodis deliciis affluentes, paceque Dei, quae exuperat omnem sensum, perfecte gaudentes, sicut foris nulla pulsantur temptatione, ita intus nulla recordationis tristium afficiantur passione. Scient itaque ad maiorem beatitudinis suae cumulum redemptoris sui largum recolendo beneficium, non sicut experti tam suos actus, quam malorum apud inferos cruciatus, ut non solum de sua felicitate gaudeant, sed et Deo suo eos de una massa factos, ab illorum perditione misericorditer separanti gratias agere habeant. Scient, inquam, ut dictum est, per omnia scientem, et sua et aliena, non per experientiae miseriam, sed per inter-

nae et aeternae sapientiae supereffluentem gloriam.

29. His decursis, qualiter illa coelestis curia ordinata sit inquiramus. Nunquid enim omnes aeterna illa beatitudine pari modo, pariter omnes fruuntur, iuxta illud parabolicum, ubi omnes in vinea Domini non aequaliter desudantes aequalem operis mercedem, tanquam singulos denarios recepisse feruntur? Matth. 20.
Sed quomodo intelligemus ipsius Domini testimonium dicentis: *In domo patris mei mansiones multae* Iohan. 14, 2.
sunt, et illud apostoli: *Alia claritas solis, alia claritas lunae; et stella differt in claritate, sic erit et* 1. Cor. 15, 41.
resurrectio mortuorum? Verum est igitur, quod singuli singulos denarios accipiunt, et verum est, quod diversas mansiones inhabitantes, alius alio clarior existat, quia omnes quidem in unam beatitudinem recipientur, sed pro qualitate meritorum diversas ibi mansiones sortientur. Nam etDominus non in domibus, sed in una domo mansionum hanc varietatem esse dicens, unam fore beatitudinem, sed in beatitudinis fruitione distantias ostendit. Quod etiam in praesenti videmus, ubi in una ecclesia diversis dignitatum ordinibus, alium alio clariorem, alium alio superiorem conspicimus. Quam ad instar illius curiae distinctam Dominus Moysi loquens ostendit, cum ait: *Vide ut omnia facias iuxta exemplar, quod* Exod. 25, 40.
tibi monstratum est in monte. Sunt itaque in domo illa diversae mansiones, quas alius alio clarior, alius alio sanctior habitet, quia tanto quisque vicinius et quasi proximius divini luminis splendore irradiatur, quanto ardentius et vehementius in praesenti vita ad eius amorem per fidem operantem ex dilectione inflammatur. Et sicut pluribus ad unum fontem confluentibus simulque undam eius gustantibus, qui plus sitit, plus haurit, ita ad Deum fontem vitae festinantes tanto largius ab ubertate domus eius torrente voluptatis suae inebriantur, quanto eum ampliore sitis

26

ardore vehementius et avidius praestolantur. Pro diversitate igitur operum et capacitate singulorum varia et una beata tamen omnium erit gloria sanctorum.

30. Porro quia civitas illa duobus parietibus compacta ex angelis constat et hominibus, quis et qualiter inter eos ordo sit intueamur. Tres angelorum hierarchias, id est sacros principatus, praecipuus theologorum ponit Dionisius, et unamquamque in tres ordines subdividens, ut novem angelorum ordines compleat, tria terna constituit. In prima hierarchia seraphin, cherubin, tronos, in secunda dominationes, potestates, virtutes, in tertia principatus, archangelos, angelos ponit. Primam autem hierarchiam immediate Trinitatem circumstare, ab eaque sola illuminari, secundam vero inter primam et ultimam mediam tam a superiore illuminari, quam inferiorem illuminare asserit. Quorum secretissimae humanumque ingenium transcendentis naturae causas rimari, supra nos est, nec praesens opus exposcit. Ait nempe supra nominatus theosophus: *Quanti quidem sunt et quales supercoelestium essentiarum ornatus, et quomodo secundum eos hierarchiae perficiuntur, solam diligenter scire dico contemplativam eorum perfectionis principem.* Quibus verbis cum solam divinam sapientiam, a qua principium habent ut sint, et ad quarum contemplationem respiciunt ut perfecti sint, scire dicat sacram eorum et superornatam ordinationem, temerarium de ipsorum natura videtur investigare, cum et ipsos angelos, quales facti vel qualiter dispositi sint, fateatur non posse comprehendere. *Propterea,* inquit, *dico et eos adhuc ignorare proprias virtutes et illuminationes, et suam sacram et superornatam ordinationem.* Unde et subiungit: *Inpossibile est enim nos scire supercoelestium animorum misteria et sanctissimas eorum perfectiones, nisi ibi dixerit quis quaecunque per eas nos tanquam*

propria bene scientes divinitas misteria docuit. Et est dictum: *Incassum ad comprehensionem supercoelestium misteriorum laboramus, cum nec ipsos supercoelestes spiritus, quorum revelatione illa cognoscere deberemus, plene illa posse comprehendere credamus.* Quid est autem, quod supra eos nescire affirmans, hic nos per eos tanquam propria bene scientes, erudire divinitatem dicit? nisi quod sciunt propria misteria quantum sufficit ad nostram eruditionem, sed non sciunt àd plenam et perfectam comprehensionem. Quamvis igitur ex proprio motu nil de eorum natura comprehendere valeamus, hoc tamen quod divina eloquia de illis sacris ordinibus, necnon et iste theologus testantur, indubitanter credamus. Ait ergo: *Omnis theologia coelestes essentias novem vocavit manifestativis cognominationibus.* Deinde ab egregio doctore gentium, magistro suo Paulo, qui ad tertium coelum raptus archana Dei audierat, quid edoctus sit, subsequenter adnectit dicens: *Has scilicet novem coelestes essentias divinus noster sanctus profector in tres segregat ternas dispositiones.* Quod quia nusquam in Paulo legitur, ab eo familiari colloquio tanquam divinus philosophus didicisse innuitur. Nec repugnat, quod archana quae audivit, homini loqui licere apostolus negat, cum nec homo, sed super hominem, velut huic vitae funditus mortuus fuerit, vel qui docuit, vel qui didicit. Dicat ergo: *Has divinus noster profector in tres segregat ternas dispositiones.* Et primam quidem esse dicit circa Deum existentem semper, et ante alias immediate uniri traditam, sanctissimos tronos et oculosos et pennosos ordines, Hebraeorum voce cherubin et seraphin nominatos. Quia enim seraphin incendentes, cherubin plenitudo scientiae interpretantur, cherubin oculosos propter contemplationis cognitionem, seraphin pennosos propter ardentissimi amoris dilectionem simbolice nominat. Tronos vero, in quibus

Deus sua iudicia decernit, quos alibi compactas et altissimas sedes, hic sanctissimos tronos anagogice vocat. Altissimas sedes propter dignitatem, compactas propter iudicii veritatem, sanctissimas propter incommutabilitatis firmissimam aeternitatem. Est ergo proprium tronorum iudicii discretio, cherubin veritatis cognitio, seraphin cognitionis perfecta dilectio. Et quia in his tribus omnis constat perfectio, recte amantes, cognoscentes, iudicantes, velut intus praesidentes et ab interna contemplatione ad exteriora officia nunquam exeuntes, immediate Deo uniri et ante alias circa ipsum semper attente existere dicuntur. Ultimos vero tres ad exteriora mitti, ut angelos et archangelos, vel dimittendis invisibili potestate dispensare, ut principatus, testatur. Porro medios quae a superioribus ad inferiores deferenda sunt, secundum dignitatem et officium suum administrare dicit. In quibus dominationes, quasi solo imperio ad nuncianda formantes, primo, virtutes, tanquam perceptum ab eis imperium potestatibus edentes, secundo, potestates, quasi conceptum mandatum in principatibus, archangelis, angelis sibi ad operationem subiectis perficientes, tertio loco ponit. Qui vero post angelos et archangelos, virtutes, et deinde potestates, et sic principatus constituunt, virtutes eos, per quos signa et miracula fiunt, potestates eos, qui adversas virtutes spirituum comprimunt, ne tantum nocere possint quantum volunt, principatus, qui etiam bonis spiritibus principantur, accipiunt, plus ethimologiam nominum, quam rationes officiorum secuti. Usu enim nostro plus est potestate agere quam virtute. Deinde maior est principatus quam potestas. Quod autem amplius sit in principatu dominari quam principari, nemo ambigit, et idcirco dominationes quasi principatibus dominantes in eminentiori loco posuerunt.

Quid est autem, quod cum suprema illa hierar-

chia immediate circa Deum, et ita semper attente,
ut nunquam a iocundissima maiestatis eius prae-
sentia foris prodeat, assistere credatur, ad mundanda
labia prophetae seraphin exisse narratur, cum dici-
tur: *Volavit ad me unus de seraphin* etc.? Ubi pro- Iesa.
fecto iuxta eundem Dionisium innuitur, quod inferiori 6, 6.
ordine missus superioris ordinis vocabulum ex offi-
cio est sortitus. Prophetae quippe labia purgare
eiusque mentem ad divinitatis amorem accendere
veniens, seraphin, id est incendentis, vocabulum
accepit. Quamvis non desint qui dicant, non incon-
grue ad alta consilia de altissimo ordine spiritus
mitti, cum et ipse unigenitus de sinu patris ad
terras missus, magni consilii dictus sit angelus.
Quod enim omnes mittantur, testari videtur aposto-
lus, ubi ait: *Nonne omnes sunt administratorii spi-* Hebr.
ritus in ministerium missi? Unde Michahelem, Gabrie- 1, 14.
lem, Raphahelem, quos prae caeteris spiritibus
ecclesia Dei veneratur, altissimorum illorum ordinum
principes esse putant, nec idcirco eos ab intima divi-
nitatis praesentia recedere dicunt, cum tantae sub-
tilitatis eos et inaestimabilis puritatis esse velint, ut
sic ad exteriora prodeant, ut tamen in coelis semper
Deo assistant. Unde est illud Gabrielis in euangelio:
Ego sum unus de illis qui semper assistunt ante Deum, Luc. 1,
et huc missus sum annunciare tibi. Cum enim hoc 19.
diceret, ad terras missus fuerat, et tamen Deo se
assistere dicebat. Porro quod quidam a superioribus
erudiantur, alii vero ab ipso Deo immediate illumi-
nentur, prophetica auctoritate probatur. Quidam
enim misterium incarnationis ignorantes, cum Iesum
in gloria coelos ascendere conspicerent, novi regis
adventum admirantes, a superioribus inquirebant
dicentes: *Quis est iste rex gloriae?* Sed et superio- Psal. 23,
res non omnino ignorantes, sed immediate ab ipso 8. 10.
discere volentes, nec tamen ad interrogationem fe-
stine praesilire audentes, primum apud se delibera-

Iesa. 63, 1. bant: *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* Cumque ad doctrinam ultro ipse se offerret dicens: *Ego qui loquor iusticiam*, tunc demum assumpta fiducia, ad ipsum quaestionem dirigunt:
ibid. 2. *Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimentum tuum sicut calcantium in torculari?* In eo enim quod interrogant, ostendunt se illuminationem appetere, in eo vero quod inter se conferendo deliberant, significant, quia divinam in se processionem non audent praevenire. Unde theologus iste apud se inquit: *Ipsas deliberant ante interrogare, ostendentes quia discunt, et deificam scientiam appetunt, non autem praesilientes per divinam processionem inditam illuminationem.* Et notandum, quod interrogatio spirituum illorum ad Deum non est aliud quam ipsa interrogationis perceptio, ipsaque eius responsio vel locutio non est aliud quam illuminationis datio. Quia igitur ipsi non praeveniunt illuminationem in perceptione, sed divina eos gratia praevenit in datione, non ante interrogare dicuntur ut discant, sed ipse largitor et doctor offerre asseritur eis quid deceat. Et hoc est quod dicit: *Non praesilientes per divinam processionem inditam illuminationem.* Praesilirent enim inditam illuminationem, si humano more per studium inquisitionis ad lumen pervenirent cogitationis, sicque processio esset non Dei ad ipsos, sed ipsorum ad Deum. Sed quia divina processio, hoc est a Deo procedens datio, sponte veniens in ipsos, sic eos illuminat, ut nullum inquisitionis studium hanc illuminationem efficiat, bene dicitur, quod inditam illuminationem per divinam processionem non praesiliunt. Haec de angelorum natura non de nostro sensu sed de divinis eloquiis prolata sufficiant. In quibus nichil temere diffiniendo sed secretum venerando indubitanter credimus, quod sive omnes mittantur nec ne, seu omnes omnia supercoelestium sciant archana, vel non, indeficienti tamen iu-

bilo omnes simul in creatoris sui contemplatione iocundantur. Unde item Dionisius ad superprincipale principium et ad ipsum principium universaliter eos converti testatur. Qui etiam ad hoc ut supernae ierarchiae spiritus, sic Deo semper assistant, ut nunquam ad externa officia foras prodeant, et quod inferiores spiritus quandoque secreta Dei lateant, donec superiorum revelatione addiscant, inclinatus videtur. Quod tamen etsi ita est, eorum beatitudinem non minuit, quia omnia scientem videntes, sic in eo omnia sciunt, ut quicquid expedit eos scire, scire velint, nec aliquid scire velint, quod scire eos non expedit.

31. Quia de coelestium spirituum hierarchiis, eo quod in eorum ordines electi assumendi unam rem publicam facere creduntur, incidenter disputavimus, superest ut de hoc, qualiter in ipsorum consortia proportionabiliter assumantur, inquiramus. Ait itidem de hoc saepe nominatus optimus theologus: *Ad quas*, id est supercoelestes essentias, *secundum differentiam progressionum et incrementa illuminationum proportionaliter nobis ipsis ascendimus per gradus spiritualium profectuum in nobis vel differentiam donorum inter nos.* Et est dictum, quod sicut in praesenti per dona gratiarum et gradus dignitatum proportionaliter, hoc est differenti et ordinata participatione, disponimur, sic in coelestis curiae contubernia promoveamur. Iuxta enim ipsius Domini testimonium, cf. Luc. 19, 17 sq.
qui in modico fidelis est, supra multa constituetur, et qui bene ministrat, bonum gradum acquiret, et quia fideles dispensatores ecclesiae tanto amplius coronantur in coelis, quanto magis verbo et exemplo gregem Domini pascentes desudaverunt in terris. Unde qui accepto ad usuram talento, plus foeneravit, iuxta differentiam meritorum proportionaliter accipit stipendia retributionum; dum isti dicitur: *Tu esto super quinque civitates*, et illi: *Tu esto super decem.*

Ascendent ergo sancti per differentiam progressionum, id est quantum bene operando progrediuntur, et incrementa illuminationum, id est quantum bene docendo subditos illuminando profecerunt, per gradus spiritualium profectuum, quod de virtute in virtutem non pedum sed mentium in diversis dignitatibus progressus, vel differentiam donorum, quae sunt diversa dona carismatum, id est diversos ordines beatorum spirituum. Quae quoniam in ipsis et
Psal. 83, 6. inter ipsos sunt, iuxta illud psalmistae: *Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde disposuit.* Bene theologus iste dicit, quod secundum differentiam progressionum et incrementa illuminationum proportionaliter nobis ipsis ascendimus per gradus spiritualium profectuum in nobis vel differentiam donorum inter nos ad contubernia angelorum. Qualiter autem in singulos ordines beatorum spirituum singuli quique electorum assumantur, ut non solum mentis et corporis puritate sed graduum dignitate angelis similes et pares in beatitudine fiant, beatus Gregorius mellifluo ore disseruit tantum iuxta
Deut. 32, 8. illam auctoritatem: *Constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei,* in illa civitate numerum electorum futurorum ostendens, quantus ibi sanctorum remansit angelorum.

32. Sed inquiri potest, cum decima dragma tanquam angelorum pars perdita per homines restaurari debeat, quomodo totus fiat numerus electorum, quantus ibi remansit angelorum? Qua in re profecto videndum est, quod sex, 10, 100 et huiusmodi in divina pagina non semper numerum, sed significatum numeri ponunt. Quia enim denarius in sacra scriptura perfectionem significare solet, decima dragma perisse dicitur, cum reprobae illius partis globus a Deo exorbitans, a creationis suae dignissima perfectione ad propriae voluntatis motum declinans, superbiendo corruit, ut dicant, non quod illa decima

pars corruerit, sed quod illa pars corruerit decima, id est ut decima qualitatem suam seu substantiam verbi reddat verbo, ut non intransitive sed substantive iungatur, cum corruit, quod est dicere, ut non numerum, sed litteralem, sed iuxta significationem numeri misticum sensum respiciat, ut non sit aliud dicere: *Corruit decima,* quam: *Corruit perfecta,* id est in eo quod perfecta, sicut solemus dicere: *Video te sapientem* verbum iungendo transitive ad te substantive ad sapientem. Vel: *Corruit decima,* id est perfecta, id est a decima vel a perfecta, ut sit ablativus decima seu perfecta, vel sensum habeat ablativi. Sicut enim nominativus apud grammaticos frequenter substantiam sui, sic ablativus vel nominativus ex parte praedicata semper qualitatem eiusdem nominis innuit. Ut cum dico: *Martinus est homo,* non praedico secundum logicos hoc, sed ex hoc; sicut e converso cum dico: *Homo currit,* non subicio ex hoc, sed hoc. Nam si hac parabola ad hoc, ut decimam partem angelorum, quae per homines restaurari debet, cecidisse credere compellimur, nichilominus etiam centesimam tamen partem ex parabola 100 ovium corruisse, confiteri cogemur. Praedictus ergo denarius vel centenarius, quia, ut dictum est, non ad numerum sed ad significatum numeri nos mittit, nec ad hoc cogit, ut decimam partem seu centesimam corruisse credamus, nec ad hoc impellit, ut tantundem restaurandorum, quantum lapsorum numerum fore confiteamur, sed hoc tamen ostendit, quod illorum miseria istorum felicitate, illorum imperfectione istorum perfectione suppleatur. Neque propter hoc quod decima dragma perdita dicitur, 10 ibi ordines, quorum unus corruerit, quandoque fuerunt, sed de singulis 9 illis ordinibus cadentes unum inordinati ordinis globum fecerunt. Quamvis, si dicat quis, Gregorium hoc non sub assertione posuisse, non sit multum in eius determinatione laborandum, dum hoc

tamen credatur, quod vere in singulorum angelorum ordines, sive numero pares vel impares sint, beatitudine pares electi assumantur. Non enim Gregorius ait, ad quot tot ascensuros scimus, sed credimus. Nec illa quam posuit auctoritas: *Constituit terminos populorum, iuxta numerum angelorum*, huic sententiae accommodata cernitur, cum ibi subsequenter
Deut. 32, 9. dicatur: *Pars autem Domini populus eius.* Quod sic teste Dionisio dictum videtur: Caeterae nationes religionem angelorum sectantes diversam militiam coeli coluerunt, solus Israheliticus populus, unius Dei cultum servans, ipsi tanquam sua pars et funiculus haereditatis in possessionem peculiariter cessit, unde
Psal. 75, 2. est illud psalmistae: *Notus in Iudaea Deus, in Israel magnum nomen eius.* Si vero iuxta aliam translationem *iuxta numerum filiorum Dei* legatur, longe iterum alium sensum requirere innuitur, nisi eosdem filios Dei, quos et angelos dixerimus, iuxta illud Genesis, ubi alius translator filios Dei, alius angelos ad filias hominum accessisse commemorat. Quodsi iuxta nostrum usum *iuxta numerum filiorum Israel* dicatur, peregrinum penitus ab hoc intellectu erit. Igitur de re secretissima prorsus a nostris oculis remota iudicium prudentioribus relinquentes, ad ea quae restant transeamus, hoc tamen credentes, quod in libro sapientissimae praescientiae Dei, quam nullum fugit profundum, nullum fallit secretum, certus est numerus electorum, et verax corona pro meritis singulorum.

33. Nunc videndum est, quae illius patriae sit beatitudo. Non enim credendum est, animas exutas a corpore vel post resumpta spiritalia corpora angelicis spiritibus puritate ac dignitate non inferiores, rebus exterioribus sicut in hac vita delectari. Proinde sicubi sacra scriptura floridis et virentibus campis, amoenis locis, garritu avium, odoriferis rebus, utpote cinamomo et balsamo, sensus eorum refici et

affici dicit, spiritaliter hoc potius quam carnaliter accipiendum videtur. Quamvis et propter simplices, qui lacte, non solido cibo alendi sunt, quorum sensus nondum exercitati spiritalem iocunditatem comprehendere nequeunt, haec frequenter a quibusdam doctoribus ponantur, ut sic per visibilia ad invisibilia cognoscenda et inquirenda mittantur. Est igitur beatitudo sanctorum visio conditoris sui iuxta illud dominicum: *Haec est vita aeterna, ut cognoscant te* Ioh.
verum Deum, et quem misisti Iesum Christum, intelli- 17, 3.
gendum cum spiritu, qui est amborum. *Haec est*, inquit, *vita aeterna*. Quid enim aliud est vita aeterna, quam ipsa beatitudo? Si enim esset vita temporaria, beata non esset, quae de termino sollicita foret. Rursum quantumcunque diuturna, nisi omnis miseriae defectu carens, omnimodae felicitatis afflueret habundantia, beata dici non posset, quae aliquo naevo infecta esset. Est itaque illa vita aeterna et beata, beata et aeterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Iesum Christum. Vide quod fruitionem beatitudinis cognitionem dixit esse divinitatis. Unde frustra quidam ad comprehensionem divinae substantiae in hac vita laborant, quae a sanctis per speculum et in aenigmate vix in praesenti visa, sicuti est videnda pleniterque cognoscenda in futura eis tantum vita promittitur. Delectantur igitur sancti in plene iocunda et aeterna beata visione Dei iuxta illud psalmistae: *Benedictionem dabit* Psal.
qui legem dedit, ibunt de virtute in virtutem, videbitur 83, 8.
deus deorum in Sion. Quid maius, quid iocundius, quid gloriosius? Quanto desiderio in tenebris positi desideramus hunc solem? quanto studio optamus hanc lucem? Quodsi haec lux desiderata cum gaudio suscipitur, suscepta cum admiratione inspicitur, visusque frequenter reverberatur, rursus ad videndum sustollitur, nec usu vilescit, nec frequentia fastidium gignit, quam putas lux lucis videntibus se iocundita-

tem afferat, admirationem tribuat, nec tamen fastidium inferat? Si reges vel imperatores terrenos in gloria sua fluxa et transitoria cum admiratione et quadam hilaritate videmus, quam inaestimabili gaudio suffusos, inaestimabili mentis iubilo repletos aestimabimus qui regem regum, creatorem universorum in decore suo et gloria incomparabili et immarcescibili, coelesti angelorum et hominum stipatum militia videbunt? Nec videbunt tantum, sed et visum amabunt, amatum laudabunt. Unde pulchre psal-
Psal. 83, 5. mista: *Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te.* Est ergo beatitudo videre Deum, in quem desiderant angeli prospicere incessanter sine taedio, visum amare indesinenter sine fastidio, amatum indefesse laudare sine fatigatione, atque de his in ineffabili cordis iubilo, gaudio inaestimabili, sine tristium intermixtione in secula seculorum gaudere. Quod quia in hac vita plene haberi non potest, illi coelesti civitati digne reservatur. Unde rursus
Psal. 86, 7. psalmista: *Sicut laetantium omnium habitatio est in te.* Per hoc enim quod non laetantium sed sicut laetantium dicit, longe illud gaudium nostro in hac vita superexcellere ostendit. Cum itaque plene ac perfecte de visione Dei gaudio quod nemo tollere potest, gaudeant, quomodo rebus exterioribus delectari putabuntur, cum etiam in praesenti, ubi per speculum et in aenigmate gloria illa vix praegustatur, nonnunquam sancti contemplatione supernorum sic sublevantur, ut omnibus sensibus propriis officiis carentibus interna tantum dulcedine suaviter afficiantur? Quare credendum non est, quod etsi in coelo novo et terra nova omnibus in melius mutatis, splendido decore cuncta clarescant, tamen ut dictum est, sanctos visione ac laude creatoris sui iocundantes, horum pulchritudine occupatos, ab illa laetitia revocari.
Iesa. 30, 26. Nam quamvis iuxta prophetam tanta ibi claritas fiet lunae, quanta nunc solis, solisque septempliciter

quanta nunc est, tamen alibi habes, quod civitas illa non eget sole neque luna, ut luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, et lucerna eius agnus est. Quod si claritate Dei illuminati, contemplationis ve raeque visionis eius luce ineffabiliter perfusi, supernis ad delectationis augmentum non egent luminaribus, multo minus inferioribus his, quibus sensus corporis, ut supra dictum est, affici solent, ad delectamentum indigebunt. Quamvis non desint, qui dicant illam etiam ibi ad delectationem non deesse. Aiunt enim, quod omnimodis ibi deliciis affluant, et quanquam visione Dei plene delectati exteriora non desiderent, illa tamen istam tanquam asseclae assequantur, sicut in sanctorum libris nonnunquam secularis scientia, divinam sapientiam non affectata, tanquam pedissequa comitari cognoscitur. Erunt ergo haec omnia ibi, si erunt, famulantia ad ornatum, sed non erunt ibi ad necessitatis obsequium.

34. Restat indagare, utrum Deus corporeis oculis simul et spiritalibus videatur, vel spiritalibus tantum, iuxta illud: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum* Matth.
videbunt. Quod nonnulli sic intelligunt, ut Deum 5,8.
tantum corde, tantum etiam illic in suae naturae simplicissima puritate videndum asserant. Quibus in tantum accommodatus videtur Augustinus, ut in libro de civitate Dei dicat, durum esse credere, quod illic oculos claudere non possimus, durius, ut clausis oculis Deus ibi non videatur. Sed videndum est, multa in eodem opere praedictum patrem non sub assertione posuisse, sicut ipse testatur dicens: *Nam nec ego volo temere credi cuncta quae posui, quia nec a me ipso ita creduntur, tanquam nulla de illis sit in mea cogitatione dubitatio.* Unde cum de hac ipsa a caeteris redargueretur sententia, tanquam contra auctoritatem: *Quem visurus sum ego ipse, et non alius,* Iob 19,
et oculi mei conspecturi sunt, dixerit, respondit se in 27.
hoc non peccasse, quod Deum istis oculis videndum

negavit, cum aut ipsis non videatur, aut si videbitur, oculi illi non sunt ipsi qui nunc sunt, quia longe in digniorem statum alterati. Quare non desunt, qui Deum utroque modo videndum affirmant. Dicunt enim plenam beatitudinem in visione Dei consistere, a qua si tunc corpora fraudarentur, nequaquam sancti in utroque sed in spiritu tantum summa beatitudine fruerentur. Nec multum ab hoc statu ille distaret, cum et nunc corporibus in terra putrescentibus spiritus et animae iustorum in coelo Deum videant. Nec repugnat quod dicitur: *Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt*, quem profecto non impuri, sed soli mundi cordis videre merebuntur. Verum ergo est ex parte subiecta, solum mundo corde Deum videre, sed non verum est ex parte praedicata: *Deum videbunt mundi corde solum.* Verbi gratia verum est: *Pater est solus Deus*, sed non est verum: *Solus Pater est Deus.* In priori propositione ponitur alius deus non esse a Patre, quod verum est; in secunda ponitur Deus non esse alius a Patre, quod falsum est, quia Filius Deus est, et alius a Patre personaliter, sed non alius deus, quare et a theologis negatur Deus dici singularis vel solitarius. Sive igitur mente tantum, sive ad maiorem beatitudinis cumulum, ut duplici stola vestiti in utroque, corpore scilicet ac spiritu, saginati utrisque Deum oculis videant, hoc constat, quia revelata facie ipsum sicut est videbunt, in ipso et de ipso gaudebunt, ipsum in secula seculorum laudabunt. Haec est octava quae sabbatum vesperam non habens subsequitur vel potius continuat. Haec enim vespera non in noctem vergendo tenebrescit, sed in prima sabbati, quae octava non terminata animarum requie sed receptis corporibus duplicata lucescit. Haec requies ex requie, sabbatum ex sabbato, mensis ex mense. Haec erit in fine sine fine. En habes divina sapientia maliciam semper vincendo, quam fortiter a fine ad

finem attingat, quam suaviter omnia disponat. Quid enim fortius, quam, diabolo cum membris eius in abyssum putei inferioris praecipitato, ad supercoelestia gaudia membra sua perducere? Quid suavius, quam cuncta haec sine aliquo perturbationis motu peragere? A fine igitur ad finem, id est a principio usque ad consummationem, unde Alpha et Ω vocatur, fortiter attingit, hoc est utrisque diversa meritorum stipendia iuste distribuit, vel a fine bonorum ad finem malorum. Unde propheta: *Qui sedes super* Psal. 79, 3.
cherubin, intueris abyssos. Sedet enim tanquam incommutabilis super altissima, et intuetur tanquam iustus discretor infima. Sedet, quia cum tranquillitate iudicando suaviter omnia disponit; intuetur desuper cherubin abyssos, quia a fine ad finem fortiter attingit. Attingit intuendo iusteque utrumque moderando finem, quo nichil inferius, a fine, quo nichil superius; finem, quo nichil amarius, a fine, quo nichil suavius; finem, quo nichil miserius, a fine, quo nichil beatius. Haec est haereditas servorum Dei. Ibi, ut ait Augustinus, vacabimus, videbimus, amabimus, laudabimus. Erit autem iuxta prophetam no- Ezech. 48, 35.
men civitatis ex illa die *Dominus ibidem.*

35. Haec de fine civitatis Christi iuxta capacitatem sensus nostri dicta sufficiant, in quibus, ut verbis utar Dionisii, quaedam praetermisimus com- cf. VIII, 22.
mensurationi sermonis providentes, simul et honorificantes secretum quod supra nos est, cum silentio. Est enim gloria regum celare verbum, et maiestatem minuit, qui mistica vulgat. Novi quippe sic magna dici oportere, ut semper supersit, quod cum diligentia inquiratur, ne vile appareat, si totum vulgariter pandatur. Proinde sicut ea, quae non de nostro sed scripturarum sensu, quamvis inculto prolata eloquio, charitati tuae devote offerimus, sic nolentibus et spernentibus impudenter non ingerimus. Nam ut supra de Augustino dixi, nonnulla ibi non sub asser-

tione sed opinione et investigatione posita sunt, finitivaeque sententiae examen prudentioribus relictum. Tuum vero erit minus dicta supplere, male dicta corrigere, superflua resecare, meque in hoc salo mundi peccatis oneratum laborantem orationum tuarum remediis sublevare.

CONTINUATIO

AUCTORE, UTI VIDETUR, OTTONE S. BLASII MONACHO.

Chronici ab Ottone Frisingensi conscripti continuatio ab omnibus qui eam in lucem ediderunt viris doctis Ottoni S. Blasii coenobii in Silva Nigra monacho attribuitur. Quae tamen opinio nullius veteris codicis auctoritate innititur, qui omnes scriptoris nomen silent. Demum in codice Vindobonensi saec. XV. exeuntis, infra Nro. 5 *descripto, ultimis verbis ex Ottone Frisingensi depromptis haec addita inveniuntur*[1]*:* Hactenus Otto Frisingensis episcopus. Abinde Otto de S. Blasio, *et absoluta integra eiusdem continuatione, denuo repetuntur in fine c.* 52*:* Hactenus Otto de S. Blasio. *Quibus consonat Naucleri scriptoris eiusdem aevi testimonium, qui narrationi cuidam ex Nostro (c.* 19*) desumptae*[2] *subiungit:* Ut scribit Otho de S. Blasio.

Quae testimonia, etsi non omnis dubitationis materiem evellant, tamen a vero non recedere videntur. Nam auctor non uno loco se ex Alemannia oriundum esse haud obscure prodit[3]. *Praeterea tempus, quo scripsit, scilicet post annum* 1209, *cuius iam ad annum* 1198 *mentionem fecerat*[4], *omnino convenit, cum Ussermannus l. c. nos doceat, Ottonem anno* 1222 *duodecimum monasterii Sanblasiani abbatem electum,* 10. *Kal. Augusti sequentis anni mortuum esse. Quam sententiam etiam hoc confirmare videtur, quod Otto*

1) Cfr. Archiv X, 575. 2) Vid. Urstis. p. 196. Ussermanni Prodrom. II, 451. 3) Cfr. c. 21: *multorumque aliorum quae nobis incerta sunt. Haec enim omnia in sola Alemannia acquisierat* (Fridericus I.), et capp. 18. 19. 37 fin., quibus conferantur quae c. 49 de Alsatia tradit. 4) c. 46. — Praeterea iam capite 10 mors Philippi regis (1208. Mai. 21) memoratur.

Sanblasianus abbas aliud chronicon composuit, in quo omnes sacrae historiae genealogias ad Timotheum Titumque Pauli discipulos usque figuris pulchre distinxit[1], *cuius apographum Ussermanni tempore adhuc in bibliotheca Sanblasiana exstabat. Nam et noster saepius (c. 2. 12. 40) in eruditione, qualis tunc temporis florebat, versatissimum se praebuit.*

Haec autem continuatio annos 1146—1209 *complectens, Ottonis Frisingensis chronico, ut supra*[2] *monuimus, eo modo addita est, ut auctor eiusdem verba inde a capite 7 libri VII. omnino in epitomen redigeret et loco capp.* 34 *et* 35 *suam narrationem subnecteret.*

Quae quidem, deficientibus saec. XII. exeunte et XIII. ineunte uberioribus fontibus, haud parvi sane pretii est[3], *et hoc etiam prae se fert, quod stilo satis culto conscripta est. Attamen verba Ottoni Frisingensi, ut ita dicam, propria et peculiaria etiam in Nostri narrationem saepius fluxerunt*[4], *qui etiam eundem*[5] *diserte laudat, quamquam hic locus non ad Ottonem Frisingensem, sed ad Ragewinum referendus est.*

Praeter quem in conscribendo opere ad alium librum in lucem editum non provocavit, neque aliis chronicis divulgatis, quod sciam, usus esse videtur. Sed nonnumquam se ex testium ocularium narrationibus sua hausisse diserte prodit[6] *et epistolas in argumentum eorum quae ipse tradidit, in medium producit*[7]. *Res inter sacerdotium et imperium gestas laudanda integritate refert, neque vehementissimum pontificiae partis studium, quo veteres Sanblasiani agebantur, apud*

1) Vid. Urstisius et Ussermannus ll. cc. 2) in praefatione ad Ottonis Frisingensis chronicon. 3) Conferantur quae Böhmer Fontes III. p. LXXVI et Wattenbach Deutschlands Geschichtsquellen p. 355 hac de re docte disputaverunt. 4) *Pyrenaeum* vocat Italiae montes capp. 43 et 52; cf. Ott. Fris. Chr. VII, 14; *Sicilia — nutrix tyrannorum* c. 27 similiter ex eodem mutuatus est. 5) c. 13: *sicut in gestis Friderici imperatoris ab Ottone Frisingensi episcopo plenarie describitur.* 6) c. 42: *sicut ab his qui eidem expeditioni interfuerunt audivimus;* c. 47: *sicut percepimus ab his qui interfuerunt;* ibidem paullo ante: *ut veraci relatione comperimus;* c. 42: *sicut fertur — ut fertur.* 7) c. 47.

Ottonem umquam reperies, econtra ipsum potius ex verbis c. 22. spretoque in ignominiam caesaris pontifice Calixto *a caesarianorum partibus stetisse coniiceres, nisi cap.* 23 *eundem a Friderico constitutum antipapam* schismaticum *appellaret. At de Germanico imperio semper magna sensisse videtur*[1]. *In enumerandis annis, quibus singulae res gestae sint, saepissime erravit, ex quo interdum factum est, ut ex falsis computationibus etiam falsa argumentaretur*[2]. *Quos chronologicos errores non omnes adnotavi.*

Inter codices nullus invenitur, qui Ottonis aetatem attingat. Antiquissimus quidem, ex quo iam Urstisii editio fluxit et qui nostrae fundamentum praebuit, est Turicensis, olim monasterii fratrum Praedicatorum ibidem florentis, signatus Bibl. Carol. C. 33, *fol. maior. membran. saec. XIII. med., in quo Ottonis Frisingensis chronicon una cum Ottonis Sanblasiani continuatione manu priore inter annos* 1254 *et* 1256[3] *exaratum invenitur. Quod opus postea, a. scilicet* 1277, *a fratre Liutoldo de Regensburg correctum et pluribus documentis*[4], *quae ex itinere Italico anno* 1276 *suscepto attulerat, auctum esse constat. Hunc codicem anno* 1854 *Monasterium benevolentissime mihi transmissum ipse contuli et signavi* 1.

Qui quidem fons est, ex quo omnes codices qui ad hunc usque diem in lucem prodierunt, derivati sunt, inter quos primo loco nominandus est

1) *codex Parisiensis Bibl. fol. membr. saec. XIV, sign.* 4895 A.[5] *Hunc ex* 1 *fluxisse, fidem faciunt nonnullae notitiae manu Liutoldi ad marginem capp.* 20. 23 *et* 48 *in* 1 *exaratae, quas scriptor Parisiensis codicis in textum recepit. Hunc Faerber contulit, signavi* 2.

1) c. 36 fin.: *Sed his dicta sufficiant, stilo ad imperium nostrum redeunte.* 2) Cfr. capp. 33 et 34. 3) Cfr. praef. ad Chron. 4) qualia sunt: *Ordo consecrandi regem Romanorum in imperatorem; Forma iuramenti praestandi a rege Romanorum; Privilegium Constantini; Provinciale Tancredi.* 5) Quatuor priora capita desiderantur. De hoc codice cfr. Arch. I, 308. 500. III, 61. VII, 51.

2) *Neque minus ex 1 originem duxit codex Musei Britann.* Egerton 1944, *membr. fol. saec. XIII. exeuntis, inter annos 1285 et 1287, ut supra ostendimus, conscriptus, et quidem Turegi in eodem Dominicanorum monasterio, in quo et prior codex 1 adservabatur. Quod ex quibusdam notitiis Ottonis Frisingensis chronico additis et ex continuatione operi Ottonis Sanblasiani subiuncta evidenter elucet. Quibus accedit, quod lectionum variarum consensus nec non variae notitiae*[1] *una cum libro inscripto* Provinciale Tancredi[2] *exinde in hunc codicem receptae probant, ipsum ex priore Turicensi 1 fluxisse. Cum vero auctor nostri codicis non eo consilio duceretur, ut Ottonis Frisingensis chronicon tale transscriberet, quale in archetypo iam manco* (1) *inveniebat, sed ipsum saepissime decurtaret, eundem morem etiam in describendo Ottonis Sanblasiani chronico secutus, innumeros locos qui sibi res minus scitu dignas referre videbantur, omnino suppressit. Inter quos enumerationi principum Germaniae anno* 1167 *in Italia peste exstinctorum (cap.* 20) *haec verba substituit:* Ut in cronica domni Ottonis Frisingensis poteris reperire, *quibus aperte indicat, se archetypum, quod Ottonis Frisingensis chronicon una cum Ottonis Sanblasiani continuatione complectebatur, prioris nomine designasse atque minime in animo habuisse, ut integrum transscriberet, sed potius epitomen omnium a mundo condito ad sua usque tempora rerum gestarum, forsitan in usum scholarum, exinde depromeret*[3]. *Quam ob rem etiam continuationem annorum* 1210—1277 *addidit, quam ex Pertzii apographo hic primum sistimus. — Hunc codicem a Pertzio anno* 1864 *Londini collatum signavimus* 1*.

1) inter quas scitu dignissimi sunt versus *de septem electoribus* agentes c. 46, qui, ni fallor, pariter Liutoldo debentur. 2) cuius initium ex Pertzii apographo dedimus in fine lib. VII. Chron. Ott. Fris. supra p. 351. 3) Quae operis indoles etiam hoc confirmatur, quod duobus locis capp. 30 et 35 lectores ad *historiam peregrinorum* i. e. crucesignatorum delegat.

3) *Ex 1* vero continuo fluxit codex* Vindobonensis Hist. prof. 672, *nunc* 540, *membr. quart. saec. XIII.*[1], *quippe qui omnes lacunas, quales in 1* inveniuntur, ad singula verba usque convenientes exhibeat. Cum autem cap.* 51 *abrumpatur, in dubio relinquendum est, utrum etiam continuatio annorum* 1210—1277 *et Provinciale Tancredi ibidem olim exstiterint, Hunc in usum nostrum convertere non licuit, sed lacunas et varias lectiones eiusdem ex editione Muratorii, qui eo usus est, adnotavi et signavi* 3.

4) *Codicem, qui hodie inter libros D. Regnet in urbe Landau supra Isaram exstat, membr.* 8vo *mai. circa annum* 1300 *pulcherrime conscriptum merum esse codicis 1* apographum, fidem faciunt quae Wilhelmus a Giesebrecht ex eo excerpsit. Nam hic codex interdum mancus decurtationes chronicorum Ottonis Frisingensis et Ottonis Sanblasiani easdem atque 1* exhibet, praeterea autem huius continuationem, sed tantum ad annum* 1273 *usque protractum*[2], *et Provinciale Tancredi continet.*

Praeter quos duo adhuc exstant codices, in Bibl. Vindobonensi asservati:

5) Univers. 838 *chartac. fol. anno* 1482 *conscriptus*[3], *qui, ut supra vidimus, primus inter omnes Ottonis Sanblasiani nomen prodit.*

6) Hist. prof. 231 *et* 232 *saec. XVI. chart., qui teste Wattenbachio*[4] *in capite* 11 *desinit.*

Ex editionibus princeps fuit Urstisii ex 1 *petita, sed saepius manca, quae anno* 1585 *in lucem prodiit, quam Muratorius SS. VI,* 865 *repetivit, variis lectionibus et lacunis cod. Vindobon.* (3) *adnotatis. Novam deinde ope codicis* 1 *Ussermannus Prodr. Germ. sacr. II,* 453 *instauravit, quam Böhmerus Fontes III,* 582 *recudendam curavit.*

1) quem descripsit Chmel I, 550. Vide quae Wattenbachius notavit Arch. X, 477. 2) quae desinit verbis: *duci Saxoniae maritavit.* 3) Cfr. Wattenbach Archiv X, 575. 4) Archiv X, 467.

1. Anno dominice incarnationis 1146. summus pontifex Eugenius ecclesie transmarine paterne condolens, multos ad Ierosolymitanum iter accendit, ac venerabili Bernhardo Clarevallensi abbati onere predicationis vice sui imposito, ex omnibus mundi partibus cismarinis innumerabilem exercitum coadunavit. Venerabilis itaque pater Bernhardus indutus virtute Spiritus ex alto, ad iniunctum sibi predicationis officium non segniter accingitur, virtuteque verbi, omni gladio ancipiti penetrabiliori, miraculorum comitante incomparabili gratia, totam Galliam et Germaniam peragravit, et ad expeditionem transmarinam innumerabiles accendit.

2. Anno dominice incarnationis 1147. Cůnradus rex, mortuo fratre suo Friderico Swevorum duce, filio eiusdem nominis ducatum concessit, ac pariter cum ipso cruce peregrinationis accepta, Hierosolimam adiit. Preterea Welf dux, Heinricus Noricorum dux et multi alii nostrarum partium principes et episcopi cum innumerabili diverse conditionis exercitu eandem viam aggressi, per Ungariam et Greciam iter arripiunt, ac Francorum regi Ludewico cum multis principibus sue gentis illuc tendenti consociantur. In itinere itaque multa pericula passi, plurimisque diverso modo consumptis, Cůnradus rex cum suis, mari emenso, Ptolomaidam applicuit, ac inde itinere terreno Ierosolimam veniens, cum maximo tripudio a patriarcha et rege et universis civibus suscipitur. Post hecque Ludewico Francorum rege cum reliqua parte exercitus pari honore suscepto, contra Sarracenos procinctum movent. Regione itaque paganorum diversis modis igne ferroque profligata, Damascum obsidione cingunt, ipsamque urbem, paganis pro posse resistentibus, toto nisu impugnant. Itaque pagani vim christianorum non sustinentes, conditiones, militibus Templi mediantibus, pro velle principum statuunt, sicque obsi-

dione soluta exercitus christianorum discessit, ac Ierusalem veniens cum triumpho suscipitur.

His diebus Petrus Baiulardus prava de Trinitate senciens contrariaque catholice fidei dogmatizans, heresin Arrianam resuscitare molitur, contra quem venerabilis abbas Bernhardus, velud contra ecclesie hostem insurgens, viva voce scriptisque ipsum magnifice convincens, hereticum probavit, scriptisque eius synodaliter examinatis ab apostolico et dampnatis, ipsi de cetero silentium imposuit.

3. Anno incarnationis dominice 1148. Cŏnrado rege repatriante, Heinricus Noricorum dux, filius Leopaldi, sororius Heinrici imperatoris, frater Cŏnradi regis, filiam imperatoris Constantinopolitani prius sibi in itinere desponsatam in matrimonium accepit, et ex ea Leopaldum, patrem Leopaldi ducis Orientalis et Friderici fratris sui, qui trans mare obiit[1], ducem strenuissimum, genuit. Hic Heinricus dux bello cum Ungaris habito victor extitit, ipsosque de terminis suis, multis ex eis occisis, gladio fugavit.

4. Anno dominice incarnationis 1152. Chûnradus Febr.
rex moritur, eodem scilicet anno, quo hospitatus est 15.
in civitate Friburgensi[2], Spiram deportatus exequiis regalibus sepelitur, anno regni sui 15.

Hiis temporibus Eugenius papa synodum episco- 1148.
porum congregavit, cui ipse presidens multaque prava corrigens, inter cetera librum Giselberti Pictaviensis episcopi suspectum eo presente examinavit[3], in quo super verba Boetii de Trinitate, sana quidem et catholica, male commentatus est, hoc modo: *Pater est veritas, id est verus: Filius est veritas, id est verus: Spiritus sanctus veritas, id est verus. Et hi tres simul non tres veritates, sed una veritas, id est unus verus.* Que expositio pape ceterisque episcopis perversa visa est omninoque suspecta, quia secun-

1) die 15. April. 1198. USSERMANN. 2) Ex quo fonte Ussermannus lectionem *Frisingensi* hauserit nescio, cum omnes codices manuscripti *Friburgensi* legant. 3) Cfr. Otton. Frising. Gesta Frid. I. c. 46 sq.

dum Augustinum Deus non nisi ea magnitudine magnus est, que est quod ipse, et non nisi ea veritate verus est, que est quod ipse, alioquin illa erit maior magnitudo vel veritas, qua Deus magnus vel verus est, quam ipse; quod fateri absurdissimum est. Hanc expositionem venerabilis abbas Bernhardus in libro suo super Cantica canticorum, capitulo 81. sic correxit: *Pater est verus, id est veritas; Filius est verus, id est veritas; Spiritus sanctus verus, id est veritas.* Sicque verbis tantum transpositis, sanus est intellectus. Idem liber in nonnullis locis a vera fide visus est discrepare, et ideo synodaliter reprobatus et dampnatus est, episcopo libri ipsius auctore humiliter consentiente, ipsumque ore proprio dampnante; sicque solutum est concilium.

1152. 5. Anno dominice incarnationis 1153. Fridericus dux Swevorum, mortuo Cŏnrado patruo suo, a principibus rex creatus, nonagesimus quartus ab Augusto regnavit. Eugenius papa obiit, cui Anastasius successit. Eodem anno pie memorie beatissimus Bernhardus abbas Clarevallensis, doctor egregius ac multorum monasteriorum pater, 13. Kalendis Septembris migravit ad Dominum.

Anastasius papa obiit, cui Adrianus successit, in ordine centesimus sexagesimus.

6. Anno dominice incarnationis 1154. Heinricus dux Saxonie, filius avunculi Friderici regis, filius Heinrici ex filia imperatoris Lotharii, ducatum Noricum sui iuris hereditate paterna affectans, cum Heinrico filio Leopaldi, patruo Friderici regis, qui eundem ducatum beneficii loco a rege Cŏnrado acceperat, toto nisu contendit, Heinrico non minore ambitione sibi resistente. Quorum litem Fridericus rex sedare cupiens, utrumque enim linea consanguinitatis tangebat, consilio principum taliter definivit, ut marchia
1156. Sept. 17. Orientalis, que prius ducatui Norico iure beneficii subiacuit, a ducatu seiuncta, per se consistens nullo-

que respectu iuris duci Bawarie subiacens, ducatus iure et nomine constaret, hocque Heinricus filius Leopaldi principis iure et ducis nomine et honore sublimatus, contentus esset, ducatu Norico Heinrico duci Saxonie cedente. Ad hoc utroque consentiente, lite decisa, qui prius marchio, dux Orientalis deinceps dictus est. Sicque Heinricus fratruelis Welfonis ducatu Bawarie et Saxonie potitus, hereditatem paternam consequitur.

7. Anno dominice incarnationis 1155. Fridericus rex contra ducem Polanorum procinctum movens, regionem ipsius armata manu ingressus est, transitoque preter spem quodam fluvio cum exercitu, regione devastata, ipsum ad deditionem coegit, ac censum iam per aliquot annos neglectum reddere compellens, et expeditionem Italicam ipsi indicens, omnimodam subiectionem sacramento sibi firmari fecit. Quo promisso omnimodis frustratus est. Nam post regressum regis periurus effectus, nec expeditioni interfuit, nec cetera que sacramentis firmaverat custodiens, iram denuo regis promeruit.

Eodem anno dispositis pro voluntate sua in Gallia et Germania rebus universis, Fridericus rex, contracto ex omnibus regni visceribus exercitu validis- 1154.
simo, procinctum movit in Italiam, ubi multis pro libitu consummatis, omnibusque rebellibus subactis, Terdonam, que sola restabat, obsidione cinxit, expugnatamque cepit et destruxit. Exin ad Urbem tendens, Romanis resistentibus Urbe arcetur, quos forti aggressione in brevi expugnans, multis occisis, favente sibi apostolico, Urbem ingreditur, ab eoque consecratus, imperatoris et augusti nomen, nonagesimus quartus ab Augusto, sortitur. Romanis interim 1156.
sedicione mota, cum exercitu imperatoris confligen- Iun. 18.
tibus, tandem fugatis et victis et ad deditionem coactis, omnibusque ibidem bene dispositis, suadentibus Coloniensi archiepiscopo et Hermanno Constan-

tiensi episcopo et quibusdam aliis principibus, ad ulteriora contra Willehelmum filium Rogerii, qui Apuliam usurpato regio nomine tenebat, progredi disposuit. Sed ab aliis dissuasus, hoc in posterum differens, ad Cisalpina revertitur. In quo itinere insidias a Veronensibus passus, ipsis non impune talia licere necessario iratus, sic ostendit. Ponte enim eius iussu ad transponendum exercitum per Attasim fluvium a Veronensibus navibus compactis structo, quidam Albericus ex ipsa civitate et aliunde latronum manu in immensum conflata, preparatis quibusdam natatilibus instrumentis, in superioribus fluminis insidias tendit, ut parte exercitus fluvium transeunte, ipsi iisdem instrumentis compage navium dissoluta, reliquam partem exercitus citra remanentem, pugna invaderent. Sed sicut conatus eorum in vanum, sic eventus cessit in periculum. Machinati enim, ut dictum est, ubi statuerant imperatorem invadere, ipse iam copiis ex toto fluvio transpositis, progressus fuerat, iamque cum omni exercitu ad Alpes tendebat. Illi itaque per notum sibi compendium precurrentes, in angustiis Alpium, parte exercitus iam progressa, imperatorem cum reliquis offendunt, ac nisi pecunia se redimat, viam sibi intercludi belloque congredi minantur. Imperator itaque semper et ubique imperterritus, tale pactum cum latronibus imperatorem inire dedecorosum existimans et hoc protestans, cum exercitus parte que substitit, restabat, ac se ad confligendum modis omnibus preparavit. Igitur Otto palatinus de Witilisbach senior, pater Ludewici ducis, qui postmodum Bawarie dux effectus est, lectis de exercitu strenuis, valle girata, hostibus insciis, signo retecto, montana ascendit, ipsosque a tergo signo dato cum clamore invadens, in precipitium compulit. Sicque omnibus morti datis, captos ex eis 12 precipuos imperatori tradidit, ex quibus 11 patibulo suspensis,

uno dimisso, qui reliquos illaqueaverat, imperator per vallem Tridentinam triumphans gloriose repatriavit, iamque Alpibus transmissis exercitum ad propria remisit.

8. Anno dominice incarnationis 1156. episcopus Lundoniensis[1], cum quodam alio episcopo collega suo a Romana curia recedens ac per Burgundiam repatriando iter faciens, a quibusdam capitur, rebusque omnibus denudatus lucri gratia in custodiam mittitur, dissimulante imperatore, querimoniamque pro hac re parvi pendente. Qua de causa dominus apostolicus legatos suos ad imperatorem misit. Qui Bisuntium, ubi generalem curiam tunc temporis im- 1157.
perator habebat, venientes, litteras apostolicas im- Oct. 24.
peratori coram principibus representant, in quibus pro dissimulata captivatione Lundoniensis episcopi redargutus, imperium de manu apostolici se recepisse admonetur. Quo audito, imperator et omnes presentes principes maxima indignatione accensi, quod quasi iure beneficii sub hominio cesarem imperium a se suscepisse papa gloriaretur, et cum clamoris maximo strepitu in legatos invecti, vix manibus temperabant, indignum ducentes, tali contemptu Romanos gloriari. Unus autem legatorum quasi pro apostolico loquens, stolidissime his ita respondit: *Si ergo a domino apostolico non habet, a quo habetur.* Quibus verbis commotus Otto palatinus de Witilinsbach, qui gladium maiestatis imperatori astans tenebat, ipso gladio evaginato impetu in cardinalem facto, vix ab imperatore retentus est, quin exitio cardinalem dederit. Tandem multis iniuriis impetiti, a conspectu cesaris eliminantur, divertendique ad episcopia vel cenobia questus gratia occasione omnino interdicta, via regia Romam reverti iubentur. Qui reversi apostolico iniuriam sibi irrogatam conqueruntur, seque vix mortem evasisse protestati

1) potius Lundensis.

sunt. Imperator autem missis litteris in omnes regni terminos, cunctis principibus irrogatam imperio a papa et a Romanis calumniam conquestus est, et ulcisci dedecus imperii summopere nititur.

9. Anno ab incarnatione Domini 1158. principes verentes, ne controversia inter regnum et sacerdotium in immensum conflata rem publicam involveret exitio, apostolicum per episcopum Babinbergensem et alios Romam directos eadem de causa conveniunt, et ut imperatorem litteris mitioribus et aliis nunciis, de notabili priorum litterarum arrogantia se excusans, placaret, dant consilium. Apostolicus autem audiens, nuntios cesaris, cancellarium videlicet et Ottonem palatinum, Italiam intrasse negotiaque imperii potenter disponere — nam conventus imperatorios absque imperatore, imo si dici curias fas est, cum episcopis Italie, qui 15 numero quodam conventu congregati erant, et cum aliis Italie principibus celebrabant[1] —, timensque superventurum cesarem, salutifero eorum consilio consensit, ac supplicibus litteris cum condigna salutatione per idoneos legatos de obiectis se excusans, mediantibus principibus cesarem placavit, et a priori indignatione revocatum animequiorem reddidit, sicque imperatoris ira contra Romanos excitata ad tempus quievit.

1153. 10. Circa hec tempora Fridericus imperator generalem curiam cum maxima principum frequentia apud Constanciam habuit, ibique coram Hermanno episcopo in choro Constanciensi uxorem suam, filiam marchionis[2] de Vohiburch, Adalam nomine, causa fornicationis sepius infamatam, repudiavit, eique
1156. postmodum filiam Reginboldi principis ac excellentissimi comitis Burgundie, nomine Beatricem, superduxit. Ex hac Beatrice genuit Fridericum ducem Swevie, Heinricum imperatorem, Cŏnradum ducem,

1) Cf. epistolam Reinaldi cancellarii et Ottonis palatini ap. Sudendorf Reg. II, 131. et Ragew. I, 20. 2) Theobaldi.

Ottonem comitem Burgundie, Philippum regem, qui omnes in brevi perierunt.

11. Anno dominice incarnationis 1158. Fridericus contra Willehelmum, Rogerii filium, invasorem Apulie, Calabrie, Sicilie, expedicionem instaurans, a Mediolanensibus rebellantibus multis iniuriis affectus, in ipsos arma convertit, et per vallem Tridentinam secundo in Italiam exercitum duxit, ac ad plana perveniens, precipue Papiensium et Cremonensium ope Italico exercitu admodum roboratus, Mediolanenses hostes pronunciavit, totaque Liguria igne ferroque profligata, Cremenses Mediolanensium fautores obsidione cinxit, multisque diebus diversisque modis attritos tandem per conditionem suscipiens, ut vite donati provincia cederent. Civitate tradita, ipsam funditus evertit, ac deinde contra Mediolanenses aciem direxit. Itaque signis contra Mediolanum erectis, imperatore nesciente, mille de exercitu milites instructissimi contra Mediolanenses prorumpentes, cives ante portas ad bellum ordinatos offendunt. Quos incaute aggredientes alacriter a civibus suscipiuntur, pugnaque conserta, multis hinc inde occisis, milites cesariani, pre paucitate sui vim civium non ferentes, fugam ineunt. Quo peccato militum cesar irritatus, a vindicta vix se continuit, ac interdicta tali presumptione in posterum, militibus data venia, urbem obsidione undique vallavit. Cecidit in hac congressione ex parte cesaris Egebertus comes de Butingov[1] et alii plures. Itaque cives cesaris industria undique artati fortiter resistunt, ac illatum sibi dampnum viriliter recompensantes portis sepius erumpunt, patratisque hinc inde preclaris facinoribus, hinc inde multis occisis, non sine maximo exercitus dampno portis recipiuntur. Quadam enim eruptione cum cesarianis, ubi Italicis militibus ob-

1) Butinensem in Austriae Styriaeque finibus nec non Neuburgensem ad Oenum obtinebat comitatum. USS.

sidebantur, congressi Wernherum Italicum marchionem prestantissimum cum multis aliis occiderunt, de cuius nomine dicitur adhuc Wernheri markia[1]. Ex ipsis autem civibus cottidie multi passim machinis et congressionibus perimebantur, ac diversa sorte pessundati multis malis atterebantur.

Cives itaque cesaris impetum non sustinentes, arta quippe obsidione omnibusque bellicorum instrumentorum machinis impugnatos, admodum attriverat, condiciones pacis, mediante Friderico duce de Rotinburch, Heinrico duce Bawarie et Saxonie, Bertolfo duce Zaringie, nec non et rege Boemie, ab imperatore querunt, multoque auri pondere imperatrici collato, nec non infinita pecunia imperatori, vix impetratam tali modo accipiunt, imperatore ad impetrata, ut iam dictum est, vix assensum dante. Pace data dies statuitur, qua cives se suaque omnia in manus cesaris contraderent, sicque obtentu principum gratiam eius invenirent. Qua veniente, imperator procul a civitate per quatuor ferme miliaria Latina secessit, ibique tribunali ambitiosissime instructo cum frequentia principum resedit, cuncto exercitu per turmas suas tractu longissimo a civitate usque ad locum tribunalis extento, tociusque militaris glorie apparatu decentissime instructo. Via itaque per medium exercitum usque ad imperatorem civibus patefacta, primo procedit archiepiscopus, sacerdotalibus indutus, nudis pedibus, cum omni clero et ceteris ordinibus ecclesiasticis, simili habitu, lugubri facie reliquias sanctorum gestantes. Post hos consules aliarumque dignitatum barones, cum omnibus libere conditionis ordinibus, nudis pedibus, sagis induti, exertis gladiis collo impositis. Post hos servilis conditionis cum omni vulgo torque collo innexo, eadem via suo quisque ordine venientes, pedibus imperatoris provolvuntur, seque maiestatis reos

1) Anconitana marchia.

verbis et gestibus profitentur. Principibus ergo pro eis supplicantibus, subiectioneque omnimoda sacramentis firmata, imperator ad misericordiam flectitur, ipsosque vite et civitati pristinisque honoribus redditos, de malis peiores — sicut in sequentibus ostendemus — reddidit, sicque soluta obsidione cum exercitu discessit.

12. His diebus Petrus Lombardus et Petrus manducator apud Parisius magistri insignes claruerunt, multaque ecclesie profutura conscripserunt, e quibus Lombardus librum Sententiarum quatuor distinctionibus ordinatum confecit. In prima distinctione de Trinitate, que Deus est, subtilissime tractans, in secunda de creatione rerum primordialium, in tertia de incarnatione verbi, in quarta de sacramentis ecclesiasticis. Preter hec in apostolum nec non Psalterium continuas glosas luculenter admodum exposuit, Deoque digna conversatione degens, apud Parisius vita decessit[1]. Alter vero, manducator scilicet, conversatione et studio huic non dispar[2], librum scolastice historie utilissimum confecit, a principioque Geneseos incipiens, Pentateucos, librum Iosue Iudicumque et Ruth continuavit, libroque Regum Paralipomenon includens, cum ultimis Ysaie Tobiam complectitur, transmigrationeque cum morte Godolie et visionibus Danielis descripta, Esdram, Hester, Iudith librumque Machabeorum diligenter prosequitur. Exin Iosephum secutus, a Iohanne Hircano usque ad regnum Herodis nativitatemque Christi historiam deducit, euangelioque complexo in Actibus apostolorum opus totum concludit, obscura queque dilucidans, ambigua certa faciens, tradicionesque Hebraicas cum incidentiis historiarum notas faciens, ecclesiasticarum traditionum diversas species inducit. Preter hec librum sermonum mira subtilitate composuit, in quo preter alia utilia moralitatem mentibus legentium miro modo inculcavit.

1) 1164. Iul. 20. USS. 2) Obiisse creditur a. 1178. USS.

13. Anno dominice incarnationis 1159, Adriano papa mortuo, factum est scisma in electione, quibusdam Octavianum cardinalem, Victorem vocatum, eligentibus, aliis Rŏlandum cancellarium, Alexandrum dictum, intronisantibus. Divisis itaque tali scismate cardinalibus, novem numero in parte Victoris, undecim in parte Alexandri consistentibus, res ad imperatorem refertur. Qui habito principum consilio, ab ipsis tale scisma maiestate imperatoria sedandum esse, data sententia generalem curiam omnibus regni principibus ad ineundum pro statu ecclesie
1160. Ian. 6. concilium Papie in epiphania edixit. Missisque litteris suis omnibus cismarinis regibus, utpote regi Ungarie, Anglie, Dacie et omnibus regibus Hyspanie, ut episcopos suorum regnorum ad hoc concilium pro status ecclesie necessitate dirigerent, rogavit, datoque conductu utrique electo cum partibus suis ambos ad concilium citavit. Extant diverse ad diversos utriusque partis de hac causa epistole, suum queque pars electum canonizare cupiencium, sicut in gestis Friderici imperatoris ab Ottone Frisingensi episcopo [1] plenarie describitur.

Igitur ex omnibus mundi partibus ecclesiasticarum et secularium principum personis cum infinita multitudine clericorum, laicorum, nobilium sive ignobilium ad hanc curiam Papie confluentibus, concilio ab episcopis habito, exclusis primum cum imperatore laicis, Octavianus qui et Victor cum sua parte iudicio istius concilii se presentavit, seque iudicium ecclesie humiliter subire profitetur. Rŏlandus autem qui et Alexander cum sua parte se canonice utpote a maiori et saniori parte electum affirmans, nec summum pontificem a laico citari, omnesque ipsius iudicio subiacere, et ipsum a nemine iudicari debere contestans, huic concilio se absentavit, nec responsales aliquos pro se destinavit. Cuius absentatione

1) potius a Ragewino Ottonis continuatore.

concilio presidentes permoti, electionem domini Victoris canonicam iudicantes, Alexandro reprobato, ipsum in summum pontificem, favente imperatore, omnibus presentibus, receperunt, omnique obedientie reverentia ei exhibita, pedibus eius utpote apostolici cum oblationibus osculatis, concilium solvitur, ascendentique equum imperator strepam pro sacerdotali reverentia tenens, se fautorem et auctorem promotionis ipsius ostendit. Alexander autem cum maiori parte cardinalium, vim cesaris non sustinens, Urbe cessit, ac in partes Apulie, Calabrie et Sicilie, apostolica nihilominus utens auctoritate, se contulit, fautoresque Victoris cum concilio Papiensi detestans, in potestate Willehelmi regis Sicilie mansit aliquamdiu.

14. Anno ab incarnatione Domini 1160. Fridericus 1158.
imperator convocatis omnibus Italicis baronibus, ge- Nov.
neralem curiam apud Roncaliam cum maximo principum conventu celebravit, ibique renovatis antiquis legibus, novas de suo promulgavit, ac diversis imperii negotiis expeditis, iura desueta in consuetudinem reduxit, et quo iuris genere civitates Italice subiacerent imperio, iudicialiter exquisivit. Quod a principibus et legum dominis diligenter examinatum generali omnium sententia adiudicatur, omnia regalia civitatum, utpote monetas, telonea, navigia, nec non et dignitates potestatum, consulum, iudicum ad ius spectare imperii, electasque a civibus ad has dignitates personas de manu imperatoris iure beneficii easdem suscipere, nec sine eius consultu susceptas deponere. In hac etiam curia iam per multa tempora oblivioni et neglectui datos ad 30 milia talentorum annuos reditus imperio acquisivit. Preterea vectigalia antiquitus constituta, nec non exactiones pro imperii necessitate exigendas in rationem cesaris, ubi, quando et a quibus et quomodo tractentur, decretum est et edicto confirmatum.

Ad que promulganda et instituenda nuntii imperiales per Italiam destinantur, inter quos precipui cancellarius, Otto palatinus de Witilinsbach, Wido comes Blanderanensis, Gozwinus comes fuerunt. Qui peragratis eadem de causa pluribus civitatibus, Mediolanum venerunt, convocatisque in concionem civibus decreta imperialia pandunt, et ad hec exequenda constanter insistunt. Cives, utpote talium insueti, edicta imperialia spernunt, expulsisque cum dedecore legatis, rebellionem toto nisu denuo moliuntur. Igitur legati vix fuga elapsi, ad imperatorem redeuntes, suam iniuriam rebellionemque Mediolanensium referunt, ipsumque ad ulciscendum summopere incitaverunt. Qui nil moratus, ignominiam imperii principibus conquestus, militem instaurat, contraque Mediolanum procinctum movens, igne ferroque cuncta demolitur. Liguribus itaque pro posse resistentibus, cesar inito cum Papiensibus consilio, ipsos ad rapienda Mediolanensium in pascuis pecora immisit, se cum lectissimis militibus in insidiis collocans. Papienses itaque ad raptum pecorum effusos eaque abigentes, totis viribus Mediolanenses insequuntur, cesaremque ordinatis legionibus ex insidiis erumpentem incidunt, eique necessitate cogente bello congrediuntur. Cuius impetum ferocitatemque Teutonicorum in acie non ferentes, multis occisis, quingentis de nobilioribus captis, fugam ineunt, et se in civitatem receperunt; sicque imperator victoria potitus, magnifice de Mediolanensibus triumphavit, ac castellum Trecense, ubi presidia eorum fuerant, aggressum expugnavit, captisque vel occisis castellanis, suos inibi collocavit. Ligures, cesare exinde digrediente, civitate effusi, expugnatum castellum funditus destruunt, captisque cesarianis, Latinos tormentis adactos occidunt, Teutonicis reservatis.

15. Anno dominice incarnationis 1161. Fridericus imperator vires imperii omnibus Italicis, in Me-

diolanenses ostensurus, coacto in unum exercitu, ad futurum certamen se modis omnibus preparavit, missisque ad Cisalpina litteris ex omnibus imperii finibus auxilia contraxit. Rex quoque Ungarie cohorte militum cum sagittariis cesari missa exercitum ampliavit. Itaque ex diversis regnis et regionibus exercitu coadunato, primo in auxiliarios Mediolanensium arma convertit, ac Placentinos in multitudine turrium suarum confidentes obsidione cinxit, fortique aggressione expugnatam, turribus universis deiectis, civitatem ipsam solo coequavit. Exinde ad Mantuanos divertens, cunctis ad eos pertinentibus igne ferroque profligatis, ipsos ad deditionem coegit, omnesque civitates Mediolanensibus faventes simili modo aut dedi fecit, aut funditus evertit, novamque Laudam inter Mediolanum et Placentiam ad receptionem exercitus a fundamentis edificavit, et in ea sedem belli contra Mediolanenses constituit. Igitur Mediolanenses undique bello videntes se impeti, futuris cladibus idoneos omnimodis se preparant, fossatis, muris, turribus ac diversis missilium machinis, armis ac ciborum ad ferendam obsidionem necessariis, civitatem suam totam industria muniunt, seque ad resistendum summo nisu instruxerunt, sed inaniter. Nam animositatem cesaris pondusque imperii ferre non prevalens, contra impetum fluminis conari esse periculosum, maiestatique non cedere stultum, Mediolanum civitas egregia, caput Ligurie totiusque flos Italie, funditus eversa liquido demonstravit.

16. Anno incarnationis dominice 1162. imperatrix, comitante eam Cůnrado Augustensi episcopo, nec non et Welfo dux, multique nostrarum partium nobiliores cum militia transalpinantes, imperatori coniunguntur, coactoque in unum corpus toto exercitu, et ad 100 milia pugnatorum computato, Mediolanum denuo obsidione cingitur, ac diversis machinis tota industria impugnatur. Cives autem necessi-

tate cogente — nichil quippe necessitate pugnacius —, pro patria, pro parentibus, pro liberis et uxoribus, postremo pro vita, sepius audacissimis erumpentes incursibus, fortiter resistunt, missilibus insuper sagittis, iaculis de propugnaculis hostes arcentes. Cesar autem dispositis undique contra incursus eorum presidiis, ipsos diversis missilium machinis, balistis, arietibus omnique telorum genere aggreditur, militibus in conspectu cesaris pro gloria, honore, premio, ambitione, ostentatione alacriter pugnantibus, multis hinc inde passim procumbentibus. Tandem diversis attriti cladibus miseri cives dextras petunt, ac multis modis iram cesaris sedare temptantes, nullo modo nisi hac sola conditione pro-
1162. ficiunt, scilicet, ut traditis armis urbem relinquen-
Mart. 1. tes egrediantur, vita tantum rebusque necessariis, licet exiguis, sibi indultis. Quo pacto accepto, cum maximo luctu egressi, hostibus civitatem relinquunt, ac sub oculis dilecta menia omnimodis destrui conspiciunt. Ingressus enim imperator cum toto exercitu immensa ac ditissima spolia in ecclesiasticis thesauris aliisque rebus pretiosis diripuit, reliquiisque sanctorum, quibus hec civitas egregie nobilitata fuit, per ecclesias collectis ac cum magna reverentia asportatis, tres Magos, qui cum muneribus stella duce Christum in cunabulis adoraverunt, inibi inventos, Reginoldo Coloniensi episcopo, qui in hac obsidione cum sua militia precipue claruit, dono dedit, quos venerabilis pontifex ad Cisalpina transferens, Coloniensi ecclesie intulit, hisque patronis totam Germaniam illustrans, universam Teutonicorum gentem magnifice nobilitavit. Incorrupti enim et quasi adhuc vivi in singulis de pretioso metallo sarcofagis in eadem ecclesia hactenus reservantur. Igitur ce-
Mart. 26. sare, ut prescriptum est, Mediolanum ingresso, muro diruto, turribus deiectis, totam civitatem a fundamentis ac omnimodis inhabitabilem reddens,

igne postremo reliquias omnino consumsit, divisisque in quatuor partes civibus, regione inculta ipsis ad inhabitandum concessa, quatuor eos oppida edificare iussit, ipsosque, uti dictum est, per partes divisos ea incolere fecit.

Igitur confecto bello Ligurico, imperator principibus grates pro industria referens, militibusque dona pro meritis liberaliter largiens, nobili triumpho repatriavit, ac multis diebus desolatam sua presentia Germaniam cum inestimabili totius exercitus tripudio demum revisit, ac aliquandiu cis Alpes manens, colloquia diversa in diversis regni locis pro negociis imperii cum principibus habens, cuncta pro libito bene disposuit ac iudicia exercuit.

17. Anno dominice incarnationis 1163. Fridericus imperator tertia vice, sed sine instructu bellico, Italiam ingreditur, inibique sicut et in Germania diversis placitis cum Italicis baronibus per loca habitis, negotia imperii iudicialiter exercuit, ac per aliquod tempus cum eis quietus permansit.

18. Anno dominice incarnationis 1164, Victore uno pontificum Rome defuncto, Pascalis ab hiis, a quibus et Victor prius electus est, substituitur, Alexandro adhuc sedente. Eodem anno Hugo palatinus de Tuingin tres latrones, quorum duo sui homines erant, tertius ducis Welfonis, apud Moringin[1] capiens, suos abire permisit, suspenso illo qui Welfonis erat. Pro quo Welf iunior permotus, maxima indignatione in palatinum exarsit, et igne ferroque acceptam iniuriam ulciscitur. Palatinus itaque a duce artatus, ad Fridericum ducem de Rotinburch, filium Cōnradi regis, se contulit, auxiliumque eius contra Welfonem nanciscitur. Igitur Welf Bertoldo duce de Zeringin in adiutorium ascito, ac ab utroque

1) „Mähringen auf den Fildern“ teste L. Schmid Gesch. der Pfalzgrafen von Tübingen 1853. p. 77, qui disertius de hoc bello disputavit.

summo studio exercitu congregato, contra palatinum et ducem Fridericum procinctum movent, ipsosque apud Tuingin invadunt, a quibus non segniter excipiuntur cum expeditis militibus, consertaque pugna[1] duces a palatino fugantur, captis de eorum exercitu nongentis militibus. Quo infortunio filius Welf senior inflammatus, militem instaurat, venienteque Bertoldo duce cum militia sibi in adiutorium, cunctis rebus palatini igne ferroque profligatis[2], castrum Chelmunz[3] obsedit, ac post aliquot dies expugnatum funditus destruxit. Exinde ad castrum Hildratshusin divertens, simili modo expugnatum destruxit, ac inde per Gilstin transiens turres ecclesie pro castello munitas a fundamentis evertit. Deinde castrum Wilare[4] obsidione circundedit, ubi aliquantisper moratus, castrum forti aggressione captum destruxit, omnibusque palatini prorsus igne consumptis, dimisso duce Bertoldo, cum victoria in Sweviam rediit. Interim dux Fridericus de Rotinburch, educto Boemico exercitu[5], Welfonem insequitur, ac apud Gaiziburron morantem, prima noctis vigilia de repente facto incursu, Welfonem expergefactum cum suis in castrum Ravensburc fugavit. Sed non impune cessit eis hec temeritas. Nam quidam de nobilissimis Boemicis baronibus a Heinrico de Landisberch[6] in ipso impetu occiditur, inibique cum maximo planctu a suis sepelitur; succensisque quibusdam Welfonis territoriis, ad propria revertuntur.

19. Anno incarnationis dominice 1165.[7], auditis per principes in Cisalpinis partibus regni devastationibus, Fridericus imperator ex Italia regreditur, eiusque iussu dimissis a palatino captivis militibus Welfonis, generalis curia in quadragesima apud Ul-

1) die 5. Septembr. 1164; Schmid l. c. p. 82. 2) exeunte anno 1165. 3) „Kelmünz an der Iller" Schmid p. 86. 4) Hildrizhausen, Gültstein, Pfalzgrafenweiler; ib. p. 87. 5) ineunte anno 1166. 6) Geisbeuren prope Ravensburg; l. c. p. 88. 7) potius 1166; cf. Stälin II, 99.

mam[1] principibus indicitur. Quo Welf dux cum fratruele suo Heinrico duce Saxonie et Bawarie et Bertolfo duce de Zaringin ac multis aliis terre maioribus perveniens, ab imperatore honorifice cum filio suscipitur, ac palatino, ut sine omni conditione in manus ipsorum se tradat pro iniuria ipsis illata, aut regno cedat, ab imperatore iubetur. Qui tribus vicibus coram duce Welf in terram corruens, ipso suscipere dedignante, tandem receptus capitur, captusque in exilium Retiam Curiensem ad castrum Nuinburch[2] transportatur. Sicque Welfone placato, imperator inde digreditur.

20. Anno incarnationis dominice 1166. Fridericus imperator, sedata, ut dictum est, principum controversia, ac bene dispositis in Germania rebus, ex omnibus regni visceribus congregato exercitu Alpes iam quarta vice transcendens[3], procinctum movit in Italiam, indeque Appenninum transiens, ac per Tusciam exercitum ducens, in markiam Anconitanam divertit, et Anconam urbem rebellem obsidione cinxit. Interea Reginoldus Coloniensis archiepiscopus, antea pro negociis imperii ab eo digressus, dum cum sua militia rediret ad cesarem, in castrum Tusculanense iuxta Romam aliqua tractaturus divertit. Quod ab exploratoribus Rome compertum, Romani tota urbe effusi et ad 30 milia pugnatorum computati, archiepiscopum in castro in ignominiam cesaris obsidione de repente concludunt. Quod imperatori Ancone nuntiatum, convocatis principibus, utrum archiepiscopo dimissa Anconitana obsidione subveniendum esset nec ne, consuluit, quod a quibusdam principibus et maxime laicis, sinistram famam de obsidione solvenda metuentibus, dissuadetur. Hac dissuasione principum egregius archi-

1) diebus 7. et 8. Martii 1166; cfr. Schmid p. 88 et Böhmer 2514.
2) inter Brigantiam et Feldkirch; v. Schmid p. 89 n. 3.
3) exeunte mense Octobri 1166.

episcopus Maguntie Christianus accensus indigneque ferens, quod laici principes se suosque compares ita parvi pensos periculo relinquerent, convocatis suis omnibus et aliis, quos prece vel pretio potuit adipisci, quingentos milites et sariandos[1] octingentos, ad bellum instructissimos, coadunavit, sicque contra Romanos versus Tusculanum ad liberandum archiepiscopum iter flectit. Quo perveniens, locatis ex opposito illorum castris, Romanos ea die tantum ad quietem exercitus sui pro pace per internuncios interpellat, virtutem liberalitatis antiquorum Romanorum eis ad memoriam reducens, per hec postulata ab eis adipisci existimans. Ipsi autem in his et in aliis omnibus antiquis omnino dissimiles, se nolle acquiescere postulatis respondent, sed ipsum omnemque eius exercitum volucribus celi et bestiis terre in escam super faciem terre ea die se daturos, arrogantissime minantur, et sic dimissa obsidione, 30 milia pugnatorum contra quingentos milites Teutonicos in aciem deducunt. Archiepiscopus autem tali responso ab eis recepto, nequaquam territus, nec enim inexpers fuit ante laborum, suos quamvis respectu illorum paucissimos, sed tamen admodum exercitatos, ad bellum promissis, minis, tota industria hortatur, et ne spem in fuga ponant, utpote a patria et exercitu imperatoris quantum ad fugiendum remotissimi, sed genuine fortitudinis sue et innate hostium ignavie memores, pro vita totis viribus decertent, exhortando magnanimiter concionatur.

Videns autem milites Teutonica animositate alacres — nam hortatu eius insuperabilis quodammodo alacritas menti eorum incidit —, acies ordinat[2], et qui primi committant, qui consertos hostes a latere

1) vel *sarientes* i. e. servientes, unde Francogallis *sergeants d'armes*; mercenarii milites (cfr. Ragewinus I, 32), qui ab aliis historicis hanc rem narrantibus *brabanzons* dicuntur. Vide Ficker Reinald von Dassel p. 110. Cfr. infra c. 43. 2) die 29. Mai. 1167; v. Ficker l. c. p. 111.

irrumpant, qui subsidia pondere prelii laborantibus ferant, semet ipsum ad ferenda cum lectissimis subsidia collocans, ordinanter disponit. Et sic signis erectis extensisque in longum cohortibus, Deo spem suam committens, contra Romanos ad bellum procedit. Archiepiscopus autem Coloniensis cum castellanis et suis omnibus, qui ad 300 milites bene armis instructos erant computati, ad subveniendum se modis omnibus preparavit, et in castro usque ad congressionem silenter delituit. Igitur bello commisso fratrisque primitus militari concursu lanceis, res gladiis agitur, sagittariis partis utriusque sagittis lucem diei in modum nivium obtenebrantibus. Et ecce Coloniensis cum expeditis militibus castello erumpens Romanos a tergo invadit, eisque fortiter cedendo instat, sicque bello ante et retro circundati undique impugnantur. Romanis itaque tantum multitudinis impressione pugnantibus, Christianus episcopus cum suis aciem illorum a latere irrupit, eosque mediotenus dividens, tribus in locis artificialiter disiunctos cecidit. Itaque multis occisis, pluribus captis, Romani superati fugam ineunt, ac Urbem versus a victoribus insecuti cruentissima cede mactantur. Presules itaque, militibus a cede revocatis, ad locum belli redeunt, ac cum maxima letitia triumphantes noctem illam duxerunt.

Mane facto, Romani ad tollenda cadavera occisorum ad locum belli properantes, per presules, immissis in eos militibus, fugantur, reversique ad Urbem vix evadunt. Tandem missis ad presules nunciis, ut amore sancti Petri et respectu christianitatis eis mortuos suos tollere liceat, suppliciter obsecrant. Quod a presulibus hac conditione est concessum, scilicet ut occisorum vel captivorum eo prelio numerum ex sua parte computantes, sub attestatione iurisiurandi ipsis scripto presentarent, et sic demum pace data, mortuos suos ad sepulturam

tollerent. Qua computatione facta, invenerunt occisorum seu captivorum de suis hoc prelio numerum ad 15 milia, dataque licentia, cadavera occisorum demum cum maximo eiulatu tollentes, sepelierunt.

His auditis apud Anconam cesar et omnis exercitus, Ancona deditita facta, soluta obsidione contra Urbem cum copiis tendunt, ipsamque forti aggressione impugnantes. Cives itaque superiori bello exhausti et viribus enervati, inprimis utcumque menia defendentes, cesari totis viribus Urbem irrumpenti, maxima suorum clade accepta, cedunt, et ad ecclesias et ad queque munita confugiunt et precipue ad Sanctam Mariam ante Sanctum Petrum et ad ecclesiam beati Petri, quam castelli vice munierant, congregati, denuo pro posse resistunt. Milites autem cesaris ecclesias armata manu aggressi, valvas ecclesie beati Petri in securi et ascia deiecerunt, ipsamque ductore Friderico de Rotinburch, infesta signa usque ad altare ferente, occisione multorum polluerunt, sed et ecclesiam beate Marie igne succendentes, profligatis occisione sive captivatione inibi repertis, multa rapientes spolia profanaverunt, ut bene illud psalmiste ad litteram impletum esse
Psal. 73, 6. 7. videatur: *Quasi in sylva lignorum securibus exciderunt ianuas eius in id ipsum, in securi et ascia deiecerunt eam. Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui.* Facta est hec irruptio Urbis per Fridericum cesarem in Iulio mense, anno ab incarnatione Domini 1166.[1]

Cesar itaque hac utinam non consecuta victoria potitus, coronata imperatrice[2], ab Urbe recedit, statimque pestilentia tactum exercitum pene omnino extinxit. Nam a maioribus incipiens, iuxta illud Eze-
Ezech. 9, 6. chielis: *A sanctuario meo incipite*, primo in morte principum grassatur, consumptoque in principibus

1) rectius 1167; v. Böhmer 2526. Ficker l. c. p. 113. 2) die 1. Aug. 1167.

capite, deinde in reliquum corpus deseviit dira pestis. Nam Reginoldus archiepiscopus Coloniensis[1], Eberhardus Ratisponensis et Godefridus Spirensis episcopi obierunt. Preterea in partibus Tuscie dux Fridericus de Rotinburch[2], filius Cŏnradi regis, Berengerus princeps de Sulzbach, et antea[3] apud Sienem Welf iunior, Welfonis ducis filius, cum aliis principibus, comitibus, liberis principumque ministerialibus, cum multitudine vulgi de exercitu hac pestilentia tacti occubuerunt. Ossa itaque Welfonis in Alemanniam translata a patre Welfone cunctisque ipsius terre maioribus apud Staingadin[4] cum maximo planctu reconduntur, nec non et Friderici ducis de Rotinburch simili modo apud Hebera[5] tumulantur.

Videntes itaque Mediolanenses vires augusti in exterminio exercitus concidisse, mutatione rerum animati presente augusto in sua vicinia, ex omnibus quibus dispersi erant locis congregati, ad ruinas urbis sue conversi sunt, ipsamque totis nisibus ac sumptibus reedificaverunt. Imperator vero morte suorum quamvis sauciatus admodum, tamen ignominiam talem a Mediolanensibus sibi exhibitam ex necessitate temporis non dissimulavit, sed per episcopatum ipsorum transiens, cuncta igne ferroque profligavit. Ipsi vero iniurias suas ulcisci cupientes, imperatorem ad montana tendentem armati insecuntur. Apprehendens itaque imperator obsides, quos ab eis acceperat, dum Mediolanum eorum civitatem subverteret, eos in locis diversis suspendi precepit. Quos cum cesarem insequentes invenissent suspensos, nimio terrore perculsi, unusquisque cadaver

1) die 14. Aug. 1167; Ficker l. c. p. 114. 2) Obiit die 19. Aug. 1167; cf. Stälin Wirt. G. II, 101. 3) Error Nostri, si haec vox re vera *antea* legenda est. Nam Welf iunior, teste Necrologio Weingartensi (v. Stälin II, 263 n. 2), demum 2. Idus Septembris (1167), ergo *post* Fridericum de Rotinburch mortuus est. 4) in Bawaria superiore inter Weilheim et Füssen. 5) Eberacum Cisterciensis abbatia in Franconia a Friderico duce eiusque patre Conrado III. caesare insigniter dotata. USSERM.

cari sui cum lamento reducens, cesarem insequi omiserunt.

Veniens igitur imperator in civitatem Susam, que sita est in ingressu Alpium, fraude civium occidi temptabatur. Ipse autem ab hospite suo premonitus, dolos eorum sic evasit. Ipsa enim nocte, cum mane ad mortem querendus esset a civibus, militem quendam sibi similem, nomine Hartmannum de Sibineich[1], in lectu suo collocari fecit, et ipse in habitu servi cum duobus aliis egressus est. Mane autem facto, cives venientes imperatorem querebant, et responso accepto a cubiculariis, eum dormire, moram non patientes, fores effringunt, ipsoque non invento, cognoverunt eum effugisse. Dissimulata itaque ira propter metum imperatoris elapsi, exercitum abire permiserunt, sicque evadens imperator, transcensis Alpibus exercitum morte, morbo omnique miseria confectum in patriam reduxit. Et cum post hec in Italiam rediisset, predictam civitatem Susam funditus evertit.

21. Anno dominice incarnationis 1167. Paschali papa defuncto[2], Calixtus ab his, a quibus prius Paschalis et Victor, substituitur, Alexandro in potestate sui iuris adhuc consistente. Eodem tempore Fridericus imperator reversus ad Cisalpina, totam terram et universam substantiam Friderici de Rotinburc ditissimi fidelis, in possessione prediorum principis fratruelis sui, hereditaria successione possedit, ac multorum baronum possessiones postmodum in suam potestatem contraxit. Welf vero dux orbatus herede in amisso filio, tactusque dolore cordis intrinsecus, Heinricum ducem Saxonie et Bawarie fratruelem suum in heredem adscivit, ab eoque pro hoc quanti-

1) *Hartmannus camerarius noster de Siwenheich* occurrit in charta Friderici I. imp. d. d. 27. Ian. 1153. Würdtwein N. S. VII, 161; quod huic narrationi a Nostro solo relatae fidem aliquam facit.
2) a. 1168. die 20. Septembris.

tatem pecunie exigens, dum consequi putat, frustratur promissis. Dux enim Heinricus quorundam pravorum consilio, Welfonem iam grandevum cito moriturum presagiens, argentum pro constituto dare distulit. Pro quo Welf iratus, imperatori Friderico sororio suo, recepta ab eo prius pro libito suo pecunia, primo beneficiis scilicet ducatu Spoleti, markia Tuscie, principatu Sardinie ipsi resignatis, omnia predia sua ipsi contradidit, eaque usque ad terminum vite pluribus aliis additis recepit[1]. Simili modo Rŏdolfus comes de Phullendorf, sororius comitis Rŏdolfi de Bregancia, omnia predia sua heredis loco imperatori tradidit. Pro his imperator Alberto comiti de Habisburc, qui filiam comitis Rŏdolfi in matrimonio habebat, concessit Turicensem comitatum et advocatiam Sechingensis[2] ecclesie, cum prediis conquisitis de Biedirtan. Preter hec multorum nobilium, qui heredibus carebant, predia donatione vel pretio acquisivit, utpote illius de Swabeggi, de Warthusin, de Bibra, de Horningin, de Swainhusin, de Biedirtan, de Lenziburch et de Werde, multorumque aliorum in aliis regionibus, que nobis incerta sunt. Hec enim omnia in sola Alemannia acquisierat.

Post hec Burgundiam ingressus, terram soceri sui Reginaldi comitis, qui iam obierat, in ditionem suam redegit, ac regnum Burgundie cum archisolio Arelatensi, quod duces de Zaringin quamvis sine fructu tantum honore nominis iure beneficii ab imperio iam diu tenuerant, a Bertolfo duce extorsit, prestitis sibi trium episcopatuum advocatia cum investitura regalium, scilicet Lausannensis, Genovensis, Sedunensis. Supradictorum etiam et aliorum, quorum predia in ius cesaris cesserant, omnia beneficia que ab ecclesiasticis principibus, episcopis vel abbatibus sub hominio habuerant, filiis suis prestari

1) Cfr. Stälin II, 109. 2) inter Basileam et Waldshut.

faciens, pacative possedit, liberosque suos omnes litteris apprime erudiri faciens, eos facultatibus reddituum, excellentiis dignitatum per sortitas provincias delegaliter sublimavit. Nam Friderico, qui secundus natu erat filiorum, ducatu Swevie cum hereditate Welfonis[1] et prediis Rŏdolfi comitis de Phullendorf concesso, Cŏnrado vero dignitatibus, beneficiis et prediis Friderici ducis de Rotinburc ditato, Ottone archisolio Arelatensi cum Burgundia, Reinaldi avi sui terra, sublimato, Heinricum, qui prior natu erat, regem post se designavit[2], Philippo adhuc infantulo. Preter hec omnia res ecclesiarum ab episcopis vel abbatibus sibi concessas vendicans sub iure hominii, multa amore filiorum contraxit, quibus singulos cum delegata sibi dignitate admodum ditavit.

22. Anno dominice incarnationis 1170. Mediolanenses animum imperatoris sepius experti, ipsumque pro presumptione reedificate civitatis sue nimium metuentes, omnibus Italie civitatibus confederati preter Cumanos, Papienses, Cremonenses, cum aliquibus civitatibus sibi faventibus, qui cum imperatore sentiebant, ad futura imperatorie ultionis cladem se modis omnibus preparabant, spretoque in ignominiam cesaris pontifice Calixto, Alexandro pape iam diu exuli obedientia firmata, ipsoque in apostolicum suscepto, subiiciuntur, ac territorium Palense fossatis firmissimis et profundissimis cingentes, adductis electis ex omnibus sibi faventium civitatum burgensibus in hanc colonis, civitatem firmissimam, utpote paludibus undique circundatam, non procul a Vercellis, Alexandriam, Alexandri pape nomine nuncupatam, construxerunt, ipsamque cibariis omnibus-

1) Welf senior grandaevus demum anno 1191. die 15. Decembris Memmingae obiit; v. Stälin II, 263. 2) mense Iunio 1169. in conventu Bambergensi, qui die 15. Augusti sequente Aquisgrani ab archiepiscopo Coloniensi Philippo coronatus est.

que ad futuram obsidionem necessariis habundantissime confertam, ad sustinendam imperii vim ac de contra vires totius Italie demonstrandam studiosissime munierunt. Imperator itaque his compertis, eis non impune talia licere dignum necessariumque existimans, undique contracto validissimo exercitu, quinta iam vice Italiam ingreditur, confluentibusque ad eum civitatibus auxiliariis, procinctum Alexandriam versus movit, ipsamque civitatem obsidione 1174.
cinxit.

23. Anno dominice incarnationis 1171. obsessa est civitas. Hec obsidio nulli priorum comparanda tum loci munitione, tum civium resistentium atrocitate, tum militum cesarianorum oppressione et occisione, tum temporis diuturnitate. Nichil enim calamitati et periculis idoneum hic defuit, nichil patrandis in alterutrum immanissimis facinoribus impediens fuit. Nam cesare forinsecus balistis, arietibus, missilibus omnique telorum genere ac diversis machinarum instrumentis, turribus insuper ligno compactis civitate supereminentibus admotis, impositis militibus et sagittariis fortiter urbem impugnante, obsessi non minori virtute et industria similium machinarum instrumentis illatum sibi dampnum recompensantes, magnanimiter vindicabant, ac sepissime ordinatis agminibus portis erumpentes, cesarianis gladio tenus congrediebantur, sepe repentinis incursibus maxima patratis audacia, hostes adoriebantur.

Interea Mediolanenses et Veronenses conflato ex civitatibus sibi faventibus exercitu, cum cesare in obsidione civitatis posito, congredi statuerunt, ut et his qui obsidione premebantur opportune concurrerent, et rursus ab eis adiuti facilius imperatorem superarent. Quo comperto cesar obsidionem solvit[2], et a civitate recessit, quoniam eam superare ne-

1) 1174. exeunte mense Octobri. 2) 1175. April. 11.

quivit. Cives enim turres ligneas, quas cesar ad expugnationem ipsorum fecerat, cum armatis desuper consistentibus, per suffossionem his deiectis, igni concremarunt, magnumque ex hoc detrimentum exercitui intulerunt. Cesar itaque omnem reliquum apparatum, quem ad expugnationem civitatis fecerat, scilicet talpas, vulpeculas, ericios, cattos — talibus enim censentur nominibus — exuri precepit, venientique exercitui obviam processit, ut ante videlicet cum eis congrederetur, quam cum Alexandrinis coniungerentur. Cum itaque iam ad invicem propinquassent, Italici Teutonicorum metuentes audaciam, missis ad principes nunciis cesarem de pace rogabant, se suaque omnia dedentes. Cesar igitur paci studens, eos in gratiam recipere statuit. Ipsi igitur se suaque omnia in manus cesaris offerentes, deditticios rursus ostendunt. Principibus igitur pro eis supplicantibus subiectioneque omnimoda sacramentis firmata, in gratiam imperatoris recipiuntur. Cesar igitur cum exercitu Papiam se recepit, Italicis ad sua loca remeantibus. Rege vero Boemie cum suis repatriante, imperator cum consiliariis suis cepit tractare, quomodo civitates, quas in gratiam receperat, disponeret, ut imperialia decreta conservarent, definitoque consilio, nuncios suos ad hec promovenda direxit.

Mediolanenses itaque videntes exercitum cesaris defluxisse, rursus rebellare presumunt. Imperator igitur angustatus legatos in Germaniam pro supplemento exercitus direxit, simulque ad Heinricum avunculi sui filium, ducem Saxonie et Bawarie, ut Clavenne ad colloquium sibi occurreret, venientique obviam procedens[1], ut periclitanti imperio subve-

1) Colloquium inter Fridericum I. imper. et Heinricum ducem in Bawaria superiore habitum esse videtur inter dies 1. et 7. Martii 1176; vide H. Prutz Heinrich der Löwe. 1865. p. 301 et Excurs. II. p. 443; ibidem p. 450 de fide huius narrationis fusius agit. [Econtra v. dispu-

niret, plus quam imperialem deceret maiestatem, humiliter efflagitavit. Dux igitur Heinricus, utpote solus ad subveniendum imperio hoc tempore potentia et opulentia idoneus, Goslariam ditissimam Saxonie civitatem iure beneficii pro donativo ad hoc expetiit. Cesar autem tale beneficium sibi invito extorqueri ignominiosum existimans, minime consensit. Pro quo Heinricus iratus ipsum in periculo constitutum recedens reliquit.

Imperator vero Papiam regrediens, ipsos et Cremonenses cum Cumanis toto studio ad bellum ingruens confortavit. At illi congregata militia hostes alacriter prestolantur. Igitur Wormatiensis episcopus cum aliis baronibus de inferioribus Rheni partibus in Italiam transiens, cum instructa militia cesari coniungitur, ordinataque acie hostibus ex adverso cum infinito exercitu consistentibus — nam ad 100 milia pugnatorum computabantur — bellum committitur[1], fretis Italicis multitudine, cesare autem peritia cum fortitudine. Itaque cesarianis alacriter preliantibus ac iam de victoria sperantibus, acies Brixiensium in insidiis ad subsidium collocata repente erupit, exercitumque cesaris a latere irrumpens disiunxit, ipsumque multis captis vel occisis fugere coegit. Ligures itaque nobili victoria potiti fugientes, cesare vix evadente, persecuntur, spoliisque egregie ditati Mediolanum cum triumpho revertuntur. Capti sunt hoc bello preter alios de Cumanis fere quingenti, multique de Teutonicis. Quo infortunio cesar accepto, in civitatibus sibi subditis se recepit. Mortuo interim Calixto papa scismatico, episcopi Germanie de concordia imperii et sacerdotii imperatorem allocuntur, voluntateque ipsius diem apud Venecias condixerunt, datoque conductu

tationem Alberti Cohn in Göttingische gelehrte Anzeichen 1866. Stück 16 p. 618—624, ubi copiose, et recte quidem de conventu Clavennensi agitur. ARNDT.] 1) apud Legnianum die 29. Mai. 1176.

1177. Aug. pape Alexandro veniendi ad colloquium mediante Christiano Maguneiensi episcopo, et Cônrado Saltzburgensi, maxime autem Wicmanno Hildesheimensi[1] cum ceteris episcopis, sacerdotium et imperium concordatur, quibusdam episcopis scismaticis sedes suas propter iustitie censuram cedentibus. In hac etiam compositione Mediolanensibus treuge 14 annorum donantur, ipsis omnes captivos reddentibus.

Hiis diebus beatus Thomas Cantuariensis archiepiscopus, a rege Anglorum Heinrico multis iam
1170. Dec. 29. diebus sede sua pro iustitia pulsus, ab eodem occisus, in confessoris et martyris morte faciem matris ecclesie decoravit.

24. Anno dominice incarnationis 1177.[2] Alexander papa sedato scismate, sedem apostolicam obtinens, concilium, quod Lateranense dicitur, congregavit, in quo scismaticos officio privatos deposuit.

Imperator vero in Germaniam redire disponens, Italicorum fidei se credere non audebat, sed missis nunciis ad Bertoldum ducem de Zaringen petiit ut in Italiam cum exercitu sibi occurreret, ut eo securius transalpinaret. Quo veniente, per montis Iovis angustias regressus, in Alemanniam venit. Itaque memor contemptus a duce Heinrico apud Clavennam sibi exhibiti, in ipsum vehementissime exarsit, et quod Italicis hostibus rei publice contra imperium faveret, universis principibus conqueritur. Dataque ei curia apud Ulmam ipsum ad iudicium subeundum imperiali more citavit. Quo non veniente, curiam sibi secundam Ratispone prefixit; quam parvi pendens, tertiam nichilo minus apud Herbipolim sibi datam supersedit, ibique sententia principum ducatu Norico cum Saxonico et omni prediorum et beneficiorum possesione, feodali pena multatus, privatur. Ipse autem more paterno maiestati cedere regalem-

1) Wicmanni pro pace Veneta studium celebrat carmen inter Carm. Burana p. 34. ARNDT. 2) 1197.

que gratiam querere dedignatus, dum se existimat stare, cecidit, perditumque statum dignitatis usque ad terminum vite nunquam recuperavit. Nam imperator prediis et beneficiis sibi cedentibus, Ottoni palatino de Witilinsbach ducatum Noricum concessit, ac Bernhardum comitem de Anehalde ducatu Saxonico sublimavit[1], procinctumque movit contra Heinricum ducem, omnesque civitates et castella cunctaque iuris ipsius in Swevia et Bawaria et in Saxonia ditioni sue subiugavit. Deinde contra civitatem munitissimam Bruniswich aciem dirigens, eam obsedit, civibusque acriter resistentibus, cum minime proficeret, ceteris omnibus cis Albiam fluvium ei subiectis, soluta obsidione discedit. Acta sunt hec anno dominice incarnationis 1178.

25. Anno dominice incarnationis 1179. soldanus rex Iconii missis ad Fridericum imperatorem legatis quamvis paganus cum suis omnibus fedus cum eo pepigit, filiamque eius matrimonio sibi coniungi postulavit, ac se christianum cum sua gente fieri, si adipisceretur imperatoris filiam, sponte promisit. Imperator autem, licet filiam tenere diligeret, vixque postulata concederet, tamen consensit, eamque sibi dare promittens, prius tamen mortuam luxit, quam petenti dederit[2].

Circa hec tempora Alexander papa 171. obiit, cui Lucius 172. in ordine successit, anno videlicet dominice incarnationis 1182.[3]

26. Anno dominice incarnationis 1184. Fridericus imperator, sedatis in Germania cunctis bellorum turbinibus, generalem curiam cunctis regni optimatibus in pentecoste apud Magunciam indixit, ibique 1184.
filios suos, Heinricum scilicet regem et Fridericum Mai.
Swevorum ducem, gladio accingi armisque insigniri 20.
disposuit. Ad hanc curiam totius imperii principes,

1) die 13. April. 1180. 2) Narratio haec fabulosa esse videtur. 3) potius 1181.

utpote Francorum, Teutonicorum, Sclavorum, Italicorum, ab Illirico usque ad Hispanias congregantur. Sed et vicinorum regnorum proceres invitante imperii dignitate convenerunt, incredibilisque multitudo hominum diversarum regionum vel linguarum ibi coadunata est. Itaque foris civitatem in campi planitie, palatio cum amplissimo oratorio ad diversorium imperatoris ex ligni materia facto, domus principum procerissime constructe sunt in circuitu, singulis ad ostendendam sue dignitatis magnificentiam sumptus ambitiosissime conferentibus. Preterea tentoriis diversicoloribus numerum excedentibus erectis, velut maxima civitate constructa, tota planities ambitur, nihilque hic ad ostendendam mundane miserie gloriam habundantia victualium, varietate vestium, faleramentis equorum, delectatione spectaculorum defuit, filiis huius seculi prudentia sua, que stultitia est apud Deum, in generatione sua abutentibus, quod evidenti indicio divina potentia futura presagiens demonstravit. Nam sacre noctis crepusculo ventus validissimus ab occidente ortus, palatio imperatoris oratorium eius contiguum multaque alia edificia, inhabitantibus vix evadentibus, funditus evertit, maximoque terrore perculsos, ut pene loco cessissent, omnes dubitantes reddidit. Quod a sapientibus non pro bono omine susceptum, eis omnino displicuit. Crastina itaque sacra die cum maxima letitia solempniter celebrata, exquisitisque conviviis sumptuosissime exhibitis gloriose peracta, feria secunda celebratis mane missarum solempniis, filii imperatoris Heinricus rex et Fridericus dux armis precincti militarique palestra alacriter exercitati, militie cingulum sumpserunt, tractatisque diversis imperii ab imperatore negotiis, quarta die ad propria cum gaudio recesserunt.

27. Anno dominice incarnationis 1185. Lucius papa vita decessit, eique Urbanus tertius successit,

in ordine 173. Eodem anno Beatrix imperatrix obiit[1], et apud urbem Spiram regalibus obsequiis, presente Heinrico rege filio suo, officiose sepelitur.

Circa idem tempus Fridericus imperator apud Constantiam in pentecoste generali curia celebrata, legatos Mediolanensium omniumque civitatum Italie antea sibi rebellantium, subiectionem ultroneam insigniaque civitatum cum clavibus aureis offerentes ac per hoc se dediticios demonstrantes, suscepit, ipsosque indulta venia[2], gratiam imperialem pacemque patrie reportantes, cum gaudio remisit. 1183. Iun. 5.

28. Anno dominice incarnationis 1186. Fridericus imperator missis legatis ad Willehelmum Sicilie regem, filium Rogerii, sororem eius[3] filio suo Heinrico regi desponsari fecit[4], ac per hoc regnum Sicilie cum ducatu Apulie principatuque Capue Heinrico regi dotis nomine, post mortem suam a socero de legato recipiens, Romano imperio restituit, quod post mortem Lotharii quondam imperatoris a Rogerio, capto papa Innocentio regioque nomine ab eo extorto, imperio ablatum fuerat. Igitur sexta vice cum maxima principum frequentia Italiam ingressus, rogantibus Mediolanensibus, ut in signum adepte imperialis gratie nuptias[5] filii apud Mediolanum celebraret, ad recuperandum imperio eorum obsequium, cuius viribus admodum attriti erant, consensit, omnibusque Italicis baronibus generalem curiam apud Mediolanum indixit. Ad quam curiam de Cisalpinis regionibus ac de omni Italia, Tuscia, Campania, Apulia, Sicilia coadunati principes filiam Willehelmi, Heinrici regis sponsam, cum maximo apparatu regalique pompa cum imperatore et sponso obviam procedentes[6], suscipiunt, ac cum maximo

1) a. 1184. Nov. 15; cf. Toeche, Gesch. Heinr. VI. Lpz. 1866. p. 34. A. 2) die 25. Iun. 1183; Böhmer n. 2657. 3) Constantiam. 4) Panormi a. 1184. Oct. 29; cf. Toeche l. c. p. 38. A. 5) Nuptiae Mediolani celebratae sunt die 26. Ian. 1186. 6) cf. Toeche l. c. p. 47. 53. A.

regni fastigio nuptias peregerunt. In hac curia Italicis plenarie gratiam imperatoris adipiscentibus paceque ad integrum reformata, amnestia, id est malorum oblivio, obsequiis eorum multifarie delibutus, in eternum mansura stabilitur, solutaque curia, imperatore cum filio eiusque uxore transalpinante, omnes cum gaudio ad propria revertuntur. Igitur sicut de Theodorico Gottorum rege legitur, universis per circuitum regibus affinitate seu federe seu subiectione Friderico imperatori consociatis, imperii status multis modis eo imperante exaltatur. Nam regi Francorum confederatus, regisque Sicilie filia filio suo coniuncta, regem Ungarorum prono obsequio devotissimum semper habuit, regisque Hispaniarum filiam alteri filio suo Conrado, licet inefficax remanserit, desponsavit. Preterea ante hec omnia in curia Tholensi[1] iuxta Bisuntium, regi Danorum corona imposita, regnum sub hominio concessit, ac ducem Boemie in dignitatem regiam extollens[2], ius nomenque regium corona imposita ei contulit.

29. His temporibus Baldewinus rex Hierosolymorum moriens, filiam nubilem — nam filio carebat — regni reliquit heredem, quod merito in se ipsum divisum peccatis exigentibus desolandum et a paganis conculcandum erat, quia in manus puelle non bono omine regendum devenerat. Nam principum ipsius regni quisque regnare gestiens, eandem puellam cum regno hereditario sibi, si coniugio carebat, vel filio, si coniugatus, vel proximo, filio carens, iungi desiderabat, hacque de causa maxima inter eos conflata invidia regnum dedit exitio. Ipsa autem spretis indigenis, Widonem comitem Ascalonis, advenam videlicet elegantis forme spectateque fortitudinis virum, adscivit, eumque regno induens, favente patriarcha nec non militibus Templi, sibi in matrimonium coniunxit. Unde reliqui principes valde per-

1) die 3. Novembris 1157. 2) die 18. Ianuarii 1158.

moti sunt, maxime comes Tripolitanus, eum regem habere, quia peregrinus erat, indigne ferens; Sarracenos accepto pretio regno induxit, traditisque eis castellis quibusdam et civitatibus, ad obtinendam Hierosolymam accendit. Ad quod animum intendentes, quosdam de militibus Templi cum quibusdam terre ipsius maioribus precio corruptos, illata a se regno sepius latrocinia — ne videlicet eis latrocinia exercentibus vi obsisterent — dissimulare fecerunt, sicque maximam regionis partem quantocius obtinuerunt.

30. Anno dominice incarnationis 1187. Saladinus rex Sarracenorum apud Damascum habitans, nequissimum christianorum animadvertens commercium, eosque discordia, invidia, avaritia infectos considerans, tempus opportunum ratus, ad obtinendam totam Syriam cum Palestina intendit animum, congregatoque validissimo de omni Oriente Sarracenorum exercitu, procinctum contra christianos movit, eisque per totam Palestinam igne ferroque instans, castella multa civitatesque, occisis vel captis christianis, expugnavit, Sarracenosque ibi ad habitandum collocavit. Rex itaque Hierosolymorum nec non egregius princeps Antiocensis Reinaldus aliique christianorum proceres contracto grandi exercitu, dominica cruce exercitum precedente, Saladino occurrunt, eique bello congrediuntur. A quo superati, multis christianorum milibus occisis, cruce dominica, proh dolor, capta, christiani fugantur, rexque nec non Reinaldus illustrissimus princeps cum multis aliis christianis capti Damascum ducuntur, ibique idem rex et prefatus princeps in confessione vere fidei decollantur.

Hac victoria insolescentibus paganis, omni provincia devastata cunctisque civitatibus christianorum dirutis, excepta Tyro et Sidone, Tripoli et Antiochia ac paucis aliis civitatibus et castellis munitissimis

et inexpugnabilibus, capta prius Accaron ubi portus est, quod unicum et speciale christianorum refugium hactenus fuit et est, Hierusalem obsidione cinxerunt, ac destructis in circuitu ecclesiis, Bethleemitana videlicet et Olivetana multisque aliis, tandem eiectis per conditionem christianis, Hierusalem capitur[1], sanctaque redemptionis nostre loca profanata a paganis incoluntur. Nec silendum arbitror, quod obsessa Hierusalem paganis irruentibus, una turrium occisis plerisque christianis, imposito Saladini vexillo, capta est, unde civibus orta desperatio, relicta murorum defensione, eadem die civitatem in ore gladii exterminandam pene dederat exitio. Quod videns quidam miles Teutonicus, ex desperatione sumens audaciam, quosdamque circa se hortatus, impetu magnanimiter in hostes facto, turrim vi obtinuit, occisisque in ea paganis, vexillum Saladini truncata hasta deiciens, de eminentia turris in lutum proiecit, civibusque fiduciam resistendi hoc facto conferens, ad defensionem murorum eos quantocius reduxit. Postque civitate per conditionem, ut dictum est, tradita, sepulchrum Domini a paganis questus gratia in veneratione habetur.

Facta est hec terre sancte lamentabilis desolatio anno ab incarnatione Domini 1187, ab adventu vero Francorum, quando eadem terra a paganis per Gotfridum ducem liberata est, anno 88. Sicque Saladinus Palestina subacta, ecclesiam transmarinam miserabiliter attrivit, ipsaque regio per multos annos paganis subdita gemit.

Eodem anno Urbano tertio papa mortuo[2], Gregorius octavus successit. Quo infra dies quasi decem defuncto, Clemens tertius substituitur, in ordine 174. Qui lamentabili de subversione transmarine terre accepto nuntio, omni ecclesie ad placandum Deum indicta penitentia, legatos suos cardinales, episcopos

1) die 2. Octobris 1187. 2) die 19. Octobris 1187.

et presbyteros in omnes cismarine ecclesie fines direxit, filiis ecclesie matris confusionem paterno conquerens affectu, et ut matri vim patienti, memores uberum, quorum lacte primitiva ecclesia Ierusalem nutrita, in eis virili robore convaluit, subveniant, obtestatur, cruceque accepta in remissionem peccatorum, crucis servos se gloriantes, crucis ignominiam, que a paganis capta tenebatur, in laudem et gloriam vindicent crucifixi, verbo predicationis magnanimiter hortatur.

31. Anno dominice incarnationis 1188. Fridericus imperator generalem curiam in media quadragesima 1188.
Maguncie celebravit, ibique per totam Germaniam Mart. 27.
sedatis bellorum turbinibus, pace undique reformata, rei publice negotia tractavit. Ad quam legati sedis apostolice venientes imperatori desolationem transmarine ecclesie scriptis et verbis, ex persona domini apostolici ac totius ecclesie conquesti, representaverunt, patrociniumque Romani imperii per eius auxilium imploraverunt. Qui habita deliberatione ad subveniendum se obtulit, acceptaque cum filio, Friderico scilicet duce Swevorum, peregrinationis cruce in remissionem peccatorum, crucis ignominiam se vindicaturum publice denunciavit, et ad idem negotium sui exemplo multos regni optimates cum multitudine diverse conditionis et etatis accendit. Cardinales autem his patratis a curia digressi, verbo predicationis per diversas imperii partes instabant, multisque relinquere patrem et matrem, uxorem et filios et agros propter nomen Christi, et crucem tollere, ipsum sequi in expeditionem transmarinam persuaserunt, et innumerabilem exercitum contraxerunt. Quibus omnibus imperator sequentis anni Maio tempus profectionis constituit, pauperioribus ad minus trium marcarum expensam, ditioribus pro posse expensis preparari, indicens; egentibus autem pondo trium marcarum sub anathemate profectionem fecit

interdici, nolens exercitum vulgo minus idoneo pregravari. Hiis in Romano imperio patratis, apostolicus a latere suo cardinales regi Francorum Ludewico, nec non Richardo regi Anglorum dirigens, ad idem opus cruce imposita accendit, multosque de predictorum regnorum finibus in eandem militiam coadunavit.

Hac tempestate Colonienses maximis studiis et sumptibus civitatem suam munientes, eam muro cinxerunt firmissimo; que res imperatori suspecta displicuit, eisque excidium interminans, munitiones dissipare, rupto per quatuor loca muro, eos minaciter coegit.

Hiis diebus nuncii soldani regis Iconiensis ad imperatorem venerunt, fedusque, quamvis in dolo, renovantes, commeatum per totam Ciliciam cunctoque exercitui, si pacificus veniret, ex parte domini sui obtulerunt; per Ciliciam enim imperator terram soldani, cuius caput Iconium est, cum exercitu transiturus erat, ideoque pagani terre sue metuentes, federe quesito pacem quam bellum malebant, licet aliter optatis evenerit.

1189. 32. Anno dominice incarnationis 1189. Fridericus
Mai. 28. imperator in pentecoste generalem curiam Prehsburc in markia Ungarie celebrans, exercitum peregrinorum in militiam Christi coadunavit, traditisque regalibus Heinrico regi filio suo, divisisque pro velle suo inter filios prediorum suorum redditibus cum collatis dignitatibus omnibusque bene dispositis, cunctis valedixit, et cum filio equivoco Swevorum duce, nec non et marchione de Misen, cum Saxonibus et multis aliis principibus et episcopis, exercitu omni militari apparatu admodum instructo et copiosissimo, in Orientem contra Saladinum Sarracenorum regem et omnes crucis Christi inimicos procinctum movit, ac per Ungariam iter arripiens, multis mune-

ribus a rege Ungarie[1] liberaliter honoratus, datis etiam exercitui victualibus in copia farine, vini carniumque in Bulgariam copias transposuit, ibique negata sibi ab incolis regia via, eam vi obtinuit, occisaque multitudine resistentium, multos ex eis captos ex utraque parte vie ramis arborum illaqueatos suspendit, seque per hoc non in pera et baculo, sed in lancea et gladio sepulchrum Domini visitare ostendit, sicque transita Bulgaria Greciam applicuit. Greci itaque Bulgaris inhumaniores, subtracto exercitui omni humanitatis necessitate, simulque rerum venalium commeatu, iussu imperatoris Constantinopolitani, milites sancti sepulchri necessariis defraudaverunt, seque in munitiones congestis rebus omnibus undique receperunt. Cesar itaque hec a christianis pati egre ferens, exercitum ad rapinam data licentia relaxavit, Grecisque velut paganis utendi, quorum fautores his actibus se ostendebant, edicto constituit. Qua occasione totus effusus exercitus civitatem opimatissimam Philippopolim forti aggressione captam expugnavit, opimaque preda ibi direpta, castrum munitissimum, Themut[2] dictum, simili impetu obtinuit, hocque terrore multa castella et civitates Grecorum sibi subiecit, profligataque regione, opulenta preda ditati, reliquos ad commeatum coegerunt. Hiis circa finem mensis Augusti gestis, augustus convocatis principibus, eorum consilio in Grecia hiemare statuit, omnique in circuitu subiecta sibi terra, montem quendam accessu difficilem ad receptionem exercitus munivit, eumque Teutonico idiomate Chunigisberc nuncupavit. Ubi contra faciem Constantinopolitane civitatis potenter residens, omniaque necessaria exercitui a civitatibus finitimis convehi faciens, Grecam astutiam Romana potentia Germanicaque fortitudine devicit, totaque hieme usque ad pascha anni sequentis inibi mansit, 1190. Mart. 25.

1) Bela III. 2) Demotica.

Grecis cum imperatore suo semper a facie eius fugam constitutis.

33. Anno dominice incarnationis 1190.[1] Clemens III. papa obiit, eique Celestinus III. in ordine 175. successit. Eodem anno Leopaldus dux Orientalis et exercitus Coloniensium multique de inferioribus partibus Reni cruce peregrinationis accepta, a Brundusio mare transvecti, Accaron applicuerunt, illucque iam rege Anglorum Richardo, nec non et rege Francorum Ludewico cum instructa militia tendentibus, Pisanis cum Italico exercitu eandem urbem iam obsidentibus, consociantur, ipsamque totis viribus impugnant, Saladino summa industria obsessis opem ferente.

Eodem anno filius Friderici imperatoris Heinricus rex contracto exercitu Alpes transcendens, Italiam ingreditur, indeque ad Urbem tendens, a Celestino papa gloriose susceptus, ab eoque omnium Romanorum favore una cum coniuge in die sancto pasce coronatus[2], imperatoris et augusti nomen nonagesimus quintus ab Augusto sortitur. Hic favorem Romanorum avaritie eorum maximis muneribus satisfaciens promeruit, ac Tusculanense castellum, quod asilum imperii contra omnes insultus eorum hactenus extitit, ipsis tradens, imperium in hoc non mediocriter dehonestavit. Qui statim tota urbe effusi in ipsa die parasceue castellum funditus destruxerunt, dirutisque turribus et muris, igne postremo consumpserunt, in vindictam cladis a Christiano Maguncieusi episcopo sibi inibi quondam bello illate.

Igitur imperator Constantinopolitanus vim cesaris Friderici ferre non prevalens, animum eius pro commissis satisfaciens placavit, paceque data exercitum omni opulentia victualium collata, animequiorem reddidit, sicque reconciliatus augusto,

1) rectius 1191. die 25. Martii. 2) die 15. Aprilis 1191, scilicet post mortem Friderici I.

accepto federe post pascha presentis anni[1], structis summo studio navibus, ipsum cum exercitu per Propontidem transvexit.

34. Itaque Heinrico imperatore imperio Occidentis sortito, Fridericus augustus viribus Germanorum Orientem aggreditur, ingressusque cum exercitu Asiam prosperis successibus ad tempus incessit, omnibus ei in tota Romania pro voto parentibus. Igitur soldanus rex Iconii appropinquante augusto cum exercitu fedus infringens, victualia cum aliis rebus per totam Ciliciam in munitiones comportari fecit, mercatumque exercitui, utpote barbarus et Scita perfidissimus, conferre noluit. Qua de re maxima fames exercitui inhorruit, ac plerosque mulos, asinos et equos, cibum insolitum, manducare coegit. Preter hec exercitu paganorum latenter immisso, extremos agminis pabulatoresque christiani exercitus latronum more assiduis incursionibus, aliquibus interdum occisis, inquietabant, sepius se publice ordinatis agminibus ostendentes, nostris equo Marte eis congredi cupientibus, retro cedebant, conserereque nullo modo volebant.

Augustus ergo tali incommodo exercitum fameque et omni penuria laborantem respectu pacti federis cum soldano a devastatione ac rapina refrenabat, estimans aut hoc ignorante aut invito soldano committi. Ubi vero per veredarios hec de industria soldani, publicata eius perfidia, fieri cognovit, iratus, soldano hoste pronunciato, exercitum ad ultionem relaxavit, totaque Cilicia cum Pamphilia Frigiaque proscripta, cedibus, rapinis, igne ferroque utens, profligavit cuncta, paganis, licet procinctim incedentibus, semper tamen in fuga constitutis. Hac itaque relaxatione recreato exercitu Iconium versus, totius Cilicie metropolim soldanique archisolium, aciem direxit, eamque inaudita celeritate expugnavit. Deni-

1) sc. 1190. quem hic et in cap. sequenti cum sequenti confundit auctor.

que civitas hec populosissima, maximo murorum ambitu turriumque proceritate munitissima, arcem inexpugnabilem in medio sui complectens, omnibus ad obsidionem necessariis referta fuerat, cuncta extrinsecus regione victualibus nudata, ne superveniens augustus militem ibi aliquandiu sustentare posset. Sed Deo conatum paganorum in contrarium vertente, res aliter evenit. Nam ante horam diei tertiam augustus civitatem subitaneo incursu cum maximo impetu aggressus, multitudine paganorum resistentium occisa, ante nonam expugnatam irrupit, innumeris utriusque sexus et etatis in ore gladii trucidatis, rege soldano cum nobilioribus in arcem fugiente. Sicque civitate potitus, eadem die arcem obsidione vallavit. Videns itaque soldanus viribus Germanorum cuncta cedere, eosque divina quadam virtute fultos ac mortis terribiliumque rerum contemptores sine cunctatione cuncta invadere resistentia, talibus cedere periculoso doctus experimento, necessarium ratus dextras ab augusto petiit, et ut ei mereretur colloqui, serio ductus penitentia, desideravit. Quo concesso, arce cum suis descendit, ac pro velle augusti factus deditícius, datis obsidibus, reconciliatur, restituta sibi cum regno civitate Iconio.

35. His ita peractis exercituque spoliorum opulentia ditato, augustus motis castris ab Iconio discessit cum triumpho, principibus Armeniorum undique ad eum confluentibus, et precipue Leone, illarum regionum nobilissimo christianorum principe, qui in montanis habitabant; a quibus letanter susceptus, ac condignis gratiarum laudibus pro suo adventu et expugnatione paganorum ei exhibitis, cum magno tripudio et gloria versus Tarsum, Pauli apostoli nativitate insignem, proficiscitur, cunctis ei ad libitum inclinatis. Nam terra siluit in conspectu eius. Sed terribilis in consiliis super filios hominum Deus, nondum venisse tempus miserendi Syon ostendens,

solidissimam navicule Petri anchoram, in augusto Friderico rupto fune spei, post tales tantosque prosperitatum eventus succidit, ipsamque naviculam in mediis huius mundi procellis quassari flagellarique nondum ad purum defecatam permisit. Nam egregius cesar Fridericus Tarsum tendens, amne quodam parte exercitus transposita, refrigerandi gratia — estus quippe erat nimis — eundem ingressus — nandi enim peritus erat — subitaneo frigore naturalem calorem extinguente, deficiens submergitur, miserabili morte imperator terra marique potens finem vite sortitur[1]. Fertur a quibusdam, hoc in Cidno amne accidisse, in quo et Alexander Magnus simili quidem modo sed non morte periclitatus. Nam Cidnus Tarso contiguus est. Obiit anno regni 38, imperii autem 35, incarnationis dominice anno 1190; cuius morte totus christianorum exercitus irremedicabiliter sauciatus, planctu intolerabili augustum si vixisset omni Orienti metuendum luxit, sepultisque intestinis eius cum carne reliqua apud Tarsum, ossa Antiochiam translata cultu regio officiosissime reconduntur.

Igitur Fridericus Swevorum dux, filius eius, nobilis heres, thesauris paternis exercitui liberaliter erogatis, militie christiane decus et spes unica, exercitum merore confectum consolatus recreavit, eductoque de hoc fatali loco et inviso milite, Antiochiam pervenit, ubi statim pestilentia, desecto capite in morte augusti, per totum corpus grassatur, divites et pauperes simul in unum exitiali tabe involvens, maximaque pars exercitus morte infausta consumpta Antiochie et in eius finibus sepelitur. Itaque celesti censura inopinabiliter tali exercitu pene defluxo, Fridericus dux reliquis assumptis, christianis in obsidione Accaron desudantibus associatur, ab eisque gloriose suscipitur, ubi modico manens tempore febre

1) die 10. Iunii 1190.

corripitur, immaturaque morte raptus cum maximo planctu ibidem sepelitur. Sicque nobilis illa et inclita virtus imperatoria, spes totius ecclesie, in patre et filio ad nichilum devenit, tanquam aqua decurrens. Ut bene lamentatio Hieremie huic calamitati possit aptari, ubi in Trenis filios Syon — nam et hi filii Sion, utpote peregrini sepulchri Domini — deflet,
Thren. 4, 2. ita dicens: *Filii Syon incliti et amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli?* Hii si vixissent cum tali exercitus apparatu, tanta prudentia tantaque fortitudine instructi in unumque corpus cum Accaronica militia coacti, que gens, que regio, quis regum fortissimus, imo que multorum regum virtus in omni Oriente Italie potentiam, Francie alacritatem bellandique scientiam, et quod his omnibus supereminet Germanie animositatem et fortitudinem indomitumque regni caput sustinere posset? Sed non est consilium neque virtus preter Dominum.
Psal. 126, 1. 2. *Nisi enim Dominus edificaverit domum, in vanum laboraverunt qui edificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* Ergo tu exurgens, Domine, misereberis Syon, quando et quomodo et per quos volueris, cum venerit tempus miserendi eius. Quia si humana virtute liberari debuisset, te permittente, Fridericus huius victorie titulum obtinuisset. Itaque quoniam, si voluisses, sacrificium sanguinis sui in honorem sancti sepulchri et sancte crucis tue dedisset; utinam holocausto peregrine mortis sue delecteris, animamque eius spiritibus beatorum in celesti Ierusalem sociare digneris. Amen.

36. Igitur Accaron a christianis obsessa per regem Francorum regemque Anglorum Leopaldumque ducem ac per reliquos principes diversis machinarum instrumentis balistarumque tormentis fortiter terra marique impugnatur, Pisanis cum Genuensibus Venetianisque a parte maris instantibus, quia navium

assueti erant facientes operacionem in aquis multis. Interim rex Francorum[1] sinistro nuntio de invasione proprii regni accepto, cum multis aliis relicta obsidione discessit, amans plus terrenum quam celeste regnum, emensoque mari per Apuliam rediens repatriavit. Sed rex Anglie egregiusque dux Leopaldus reliquique egregii bellatores aratro laborantes dominico retro non respexerunt, donec agrum Accaron cadaveribus paganorum fructiferum reddiderunt.

Saladinus itaque ad liberandos Accaronitas animum intendens, tota industria exercitum congregavit, christianosque obsidione pellendos comminatur. Christiani autem audito adventu Saladini, duobus fossatis latissimis et profundissimis cinxerunt se, binas habentes portas ad excurrendum, si opus esset, ultra fossata constitutas, victualibus ad ferendam obsidionem undique comportatis. Igitur Saladinus valido exercitu contracto, contra Accaron aciem direxit, christianosque civitatem obsidentes forinsecus obsedit, castris in quodam colle non longe a civitate locatis, oppidanisque cum a christianis impugnabantur, signum per fumum ei ostendentibus. Quibus ilico subveniens, extrinsecus sagittis, balistis omnique telorum genere christianos impugnabat. Christiani vero ordinatis agminibus ultra fossata sepius egressi, ei publico bello congredi cupiebant, ipso semper cedente bellumque detrectante. Tandem civitatem Saladino presente totis viribus invadentes, ipsam vi obtinuerunt, omnesque paganos viros ac mulieres cuiusque etatis et conditionis in ore gladii occiderunt, Saladino aspiciente et cum maximo dolore recedente, paucis de maioribus captivatis.

Capta igitur civitate[2], rex Anglorum signa triumphalia sui exercitus turribus affigi precipit, titulum

1) Philippus Augustus demum post captum Accaron exeunte mense Iulio 1191. domum rediit. 2) die 12. vel 13. Iulii 1191.

victorie ex tota sibimet ipsi satis arroganter adscribens. Hacque de causa cum per civitatem transiret, vexillum ducis Leopaldi turri, quam ipse cum suis obtinuerat, affixum vidit, suumque non esse recognoscens, cuiusnam sit percontatur. Qui Leopaldi ducis Orientalium esse accepto responso, eumque ex parte civitatem obtinuisse comperiens, maxima indignatione permotus vexillum turre deici lutoque conculcari precepit, insuper ducem verbis contumeliosis affectum sine causa iniuriavit. Preter hec preda communi universorum sudore acquisita, inter suos tantum distributa, reliquos privavit, in seque odia omnium concitavit. Omnibus enim fortiori militum robore prestabat, et ideo pro velle suo cuncta disponens reliquos principes parvi pendebat. Attamen Teutonica militia cum Italica hiis admodum exasperata regi in faciem restitisset, nisi auctoritate militum Templi repressa fuisset. Anglicam itaque perfidiam detestantes Anglieque subdi dedignantes, ascensis navibus, simul cum duce Leopaldo repatriaverunt, rege cum suis adhuc remanente quotidieque paganos impugnante.

Itaque cives Hierosolymitani omnesque qui paganos ex urbibus vicisque evaserunt, Accaron congregati, urbem ipsam summo studio munientes receptaculum christiani exercitus sedemque belli contra paganos constituerunt, eamque pro dignitatum varietate dividentes habitationibus Templariorum, Hospitalarium, sepulchri dominici canonicorum cum sede patriarchali distinxerunt, ac sepius cum exercitu egressi paganisque congressi, pluribus civitatibus castellisque, que perdiderant, receptis, paganis magnanimiter resistebant, repatrianteque rege Anglorum, Heinricum comitem Campanie, data sibi vidua Widonis regis, regem sibi creaverunt, sicque collecto cottidianoque crescentes numero, prelia Domini preliabantur cum leticia, multis de cisma-

rinis partibus in auxilium eorum vicissim transfretantibus. Sed his dicta sufficiant, stilo ad imperium nostrum redeunte.

37. Anno dominice incarnationis 1190. Heinricus 1191. imperator, ut prelibatum est, a Celestino papa cum coniuge coronatus, ipsam secum ducens, Apuliam Siciliamque mortuo Willehelmo possidere volens, in Campaniam cum exercitu divertit, rebellantemque sibi totam terram invenit. Nam mortuo Wilhelmo rege quidam consanguineus eius de genere Rogerii, Tancredus nomine, tyrannidem in Sicilia, que nutrix tyrannorum ab antiquo fuit, sub regio nomine arripiens, cum consensu omnium ipsius terre baronum civitatumque imperatori violenter restitit, ipsumque de hereditate coniugis quoad vixit constantissime propulsavit. Imperator itaque Neapolim rebellem Campanie urbem obsidione vallavit, cuncta in circuitu terre igne ferroque vastata. Quo rex Francorum de transmarina expeditione rediens, ad eum venit [1], ipsique confederatus honorifice dimissus in Franciam rediit. Pestilentia itaque exercitum tangente, nichil proficiens imperator de repatriatione disposuit; in qua mora a quibusdam baronibus Apulie propinquis suis imperatrix capitur, et cum maxima diligentia custodita in captivitate detinetur tempore aliquanto. Flebili ergo principio ad obtinendam Apuliam imperator dehonestatus, sed meliori postmodum fortuna usus, ad Cisalpina regreditur, facta prius apostolico de captivitate coniugis querimonia. Apostolicus autem commotus presumptores huius rei, terra eorum sub interdicto posita, anathemate constrinxit, imperatricemque captivitate relaxari coegit, quam postmodum ad Cisalpina revertentem imperator recepit, die ultionis in corde eius cum nimia indignitate statuta. Reversus igitur ad Cisalpina [2] Heinricus imperator, Chůnrado fratri suo ducatum

1) mense Septembri 1191. 2) mense Decembri 1191.

Swevie concessit. Hic Cônradus ferocis agrestisque nature homo, sed liberalis admodum animi erat, ideoque magna appetens illicitaque semper faciens vicinis et remotis terrori fuit.

38. Hac tempestate rex Anglorum Richardus de expeditione transmarina rediens, per Ungariam in fines ducis Leopaldi paucis comitatus devenit, memorque iniuriarum eidem duci apud Accaron a se exhibitarum, ipsum nimis metuens, dimisso regali obsequio, privato habitu furtim celeriterque transire cupiens, in quoddam diversorium iuxta Viennam civitatem necessitate prandii divertit, sociis preter paucos a se dimissis. Itaque servili opere ne agnosceretur in coctione pulmentorum per se dans operam, altile ligno affixum propria manu vertens assabat, annulum egregium in digito oblitus. Quidam igitur de familia ducis, qui cum duce apud Accaronenses visum inibi regem notum habebat, de civitate fortuito egressus, tabernam regali coquo insignem intravit, et ex consideratione annuli ipsum respiciens et recognoscens, agnitum dissimulavit, concitoque cursu in civitatem reversus, ducem, qui tunc forte aderat, de presentia regis certificans, admodum exhilaravit. Igitur sine mora ascensis equis cum frequentia militum dux accurrens, regem frixam carnem manu tenentem captivavit, irrisumque tali opere in civitatem duxit, eumque artissime custodie mancipavit[1], digna recompensatione reddens ei quod meruit. Attamen multi pro hoc facto duci detrahentes, ac pro sacrilegio in peregrinum sepulchri dominici commissum computantes detestantesque improbabant, licet hec improbatio captivo regi parum profuisset.

Imperator itaque captum Anglorum regem audiens, missis ad ducem nuntiis regem sibi presentari iussit, presentatumque Wormatiam asportari,

1) mense Decemb. 1192; v. Böhmer 2793.

vinctum ferroque honustum[1] precepit, datis sibi induciis deliberande redemptionis; ad quem multi sue terre maiores visendi gratia venerunt, et diversas rerum species domino suo obtulerunt. Itaque pro captivatione peregrini regis Leopaldus dux a summo pontifice excommunicatur, ne simili ausu peregrini sancti sepulchri a quoquam impetiti a subventione transmarine ecclesie deterrerentur. Tandem datis in redemptionem suam imperatori multis milibus centenariorum auri et argenti, nec non et duci Leopaldo auro et argento pro libitu collato, eisque pace et reconciliatione sacramento ab eo firmata, captivitate exuitur[2], sicque multatus rediit in terram suam. Certum autem pretii pondus quod contulit explicare distuli, ne cuiquam incredibile visum falsitatis arguerer. Hoc autem sciendum, quod ecclesiastici thesauri per omnes Anglie ecclesias collecti, huius census pars maxima constabat calicibus, crucibus aliisque diversis speciebus conflatis.

Imperator itaque tanto pretio donativa liberaliter militibus erogans, exercitum egregie stipendiatum, prefectis sibi ducibus Marquardo dapifero de Annewiler[3] et Bertoldo de Cunisberc, misit in Apuliam, quorum industria multa castella civitatesque in deditionem accepit; ibique Bertoldus iactu baliste percussus interiit. Tancredo interim mortuo, optimates terre ipsius contra imperatorem unanimiter conspiraverunt, subdique dedignantes, omnes advenas Teutonicos de civitatibus suis expulsos eiecerunt.

39. Anno dominice incarnationis 1193. multi de cismarinis regionibus cruce peregrinationis accepta, ad auxilium transmarine ecclesie accenduntur.

Eodem anno[4] Heinricus imperator contracto exercitu secunda vice Alpes transcendit, transitaque

1) cf. Toeche l. c. p. 265 n. 2. A. 2) 1194. die 2. Febr.: cfr. Böhmer 2817. 3) vicus Anwyl in territorio Sangalensi. 4) rectius anno 1194. mense Maio.

Italia et Tuscia, in Campaniam arma convertit. In quo itinere Richardum de Scerre[1] comitem ditissimum, a Theobaldo de Reggatart[2] captum sibique presentatum, apud Capuam patibulo suspendit, capite deorsum verso, digna indignatione pro capta imperatrice in eum efferatus. Deinde omnes civitates Campanie Apulieque aut expugnatas destruxit, aut in deditionem accepit; inter quas precipue Salernum, Barletum, Barram multasque alias civitates fortissimas nimia inflammatus ira, pervasa inestimabili preda, subvertit[3], nec fuit civitas aut munitio, que eius impetum sustinere valeret, militia peregrinorum, que in procinctu transmarine expeditionis constituta cum eo transalpinaverat interimque confluebat, opem ei summo nisu conferente. Itaque tota Apulia cum Campania in provinciam redacta, in Calabriam et Siciliam copias transposuit, profligataque regione, Heinricum marscaldum de Kallindin cum instructo ad bellum exercitu versus civitatem Cati-
1197. nensium direxit, ubi omnes ipsius terre optimates cum innumerabili exercitu ordinata acie offendit, eisque incunctanter congressus et victoriam multitudine occisa adeptus fugientesque insecutus, civitatem cum eis irrupit, captoque episcopo, qui precipue rebellaverat, cum multis nobilibus, civitatem igne succendit, nec ecclesiis parcens ecclesiam sancte Agathe cum multitudine utriusque sexus et etatis, que in eam confugerat, miserabiliter incendio consumpsit, sicque ad imperatorem, nobiles in triumpho trahens captivos, rediit. Optimates igitur ultima desperatione adacti, dolo occidendum cesarem deliberaverunt. Et ut hoc consequi valerent, se et omnia sua potestati eius contradiderunt. Quibus in fidem

1) i. e. comitem Acerrarum. [Comes a. 1196 morti deputatus est; cf. Toeche l. c. p. 452. A.] 2) Vox secundum Urstisium corrupta ex *Rocca arci.* 3) Haec in dubium vocavit Muratorius Ann. It. a. 1194.

susceptis familiariterque habitis, dolum et insidias eorum augustus declinans vix evasit. Itaque dolum senciens dolo dolum vincere statuit, quamvis tamen perfidiam perfidia vindicare dedecus sit. Denique se detectos minime putantes, ab imperatore citati convenerunt ad eum; quos omnes captos in vincula coniecit, et exquisitis suppliciis affectos miserabiliter enecavit[1]. Nam Margaritam archipiratam, potentissimum illius terre baronem, cum quodam comite Richardo litteris apprime erudito oculis privavit, et quendam lese maiestatis convictum pelle exutum decoriavit, quendam vero regno aspirantem coronari coronamque per tempora clavis ferreis transfigi precepit, quosdam stipiti alligatos piraque circundatos exurens crudeliter extinxit, quosdam vecte perforatos ventre tenus humo agglutinavit, ac per hoc omnibus in circuitu nationibus, non solum in cismarinis, sed etiam in transmarinis partibus severitatem eius metuentibus, maximum terrorem incussit.

40. Anno dominice incarnationis 1194. imperator contra Palermum civitatem in ultimis finibus Sicilie sitam, que caput Sicilie archisoliumque nec non erarium thesaurorum regum eiusdem terre hactenus extitit, aciem direxit, castrisque ante faciem locatis, eam expugnare disposuit, hortumque regalem amplissimum undique circundatum omniumque bestiarum genere delectabiliter refertum irrumpi iussit, feris in usum exercitus multifarie consumptis. Itaque cives animositatem cesaris nimium metuentes, sine omni mora dediticii dextras petunt, conditionesque pacis, se suaque omnia offerentes, suppliciter querunt. Quibus consentiens, civitate tradita[2] eos recepit in gratiam, signis imperialibus turribus undique insignitis; statutaque die processionis, quo a civibus

1) Auctor confudit annos proelii (1197) et poenarum (1194); cf. Toeche l. c. p. 586. A. 2) exeunte mense Octobri 1194.

imperator imperiali fastu susciperetur, exercitum omni affluentia delitiarum resolutum gazisque spoliorum egregie ditatum, securum reddidit palestraque militari exercitii gratia omnique spectaculorum magnificentia interim exhilaravit. Tandem summa industria civium cum maximis sumptibus triumphali pompa preparata, tota coronatur civitas tapetibus sertisque diversi generis et pretii, compita illustrantibus, thure, myrra aliisque speciebus odoriferis intus et extra civitatem redolentibus plateis; amotoque a civitate procul imperatore cum exercitu, cives per turmas suas secundum modum dignitatum, conditionum etatisque differentiam egressi, nobiles in sua cohorte, seniores etateque provecti in suo ordine, et hiis minoribusque robustiores, exin iuventus cum imberbi adolescentia imbecillique pueritia, omni faleramento equestri vestiumque varietate adornati, ordine stacionario in obviam procedebant, singulis quibusdam pro suo modo vel arte cum omnibus musice discipline instrumentis plausum exhibentibus. Imperator autem non minori industria composito exercitu militari disciplina, omnique presumptione Teutonica prorsus interdicta, contemptoribus mutilationem manuum interminatus, omni armorum splendore rutilantem militiam exhibuit, binis longo tractu civitatem versus pedetemptim incedentibus. Ipse autem cum principibus imperiali gloria et ornatu subsecutus, civitatem ingreditur, cunctis laudes affatim acclamantibus, vulgoque, quod plateas circumstabat, viso augusto iuxta morem illius terre prono vultu in terra coram eo corruente, sicque in regiam receptus quieti dedit operam. Itaque multis muneribus a civibus est honoratus in equis prestantissimis, sellis aureis, frenis faleratis ac diversis ex auro, argento sericoque speciebus, que omnia exercitui liberaliter largiens, primo principibus regalia dona contulit, dein militibus pro meritis extans

munificus, eos omnibus modis ad obsequium suum illexit. Inestimabili igitur pecunia in thesauris regiis auri argentique reperta, erarium publicum Trivels confertissimum reddidit, aliaque imperialia triclinia ex hiis admodum ditavit. Nam divitias Apulie, Calabrie et Sicilie, que fertilissime metallorum sunt, patrie invehens, lapidum pretiosorum ac diversarum gemmarum gloriam cum infinitis thesauris congessit, uxoremque Tancredi cum filia nec non filium ipsius cum sua sponsa, filia scilicet Constantinopolitani imperatoris, captivos nobilissimos trahens, mirifice triumphavit.

Igitur tali modo confecto bello Samnitico Apuliensique cum Calabrico, redactaque in provinciam tota Sicilia cum Sardinia[1], Heinricus imperator bellicosissimus exercitum peregrinorum, multis muneribus illustratum, a se dimisit, et cum ipsis e suo latere publici erarii stipendiarios quingentos milites in adiutorium transmarine ecclesie direxit. Qui a Seponte et Brundisio mare Tyrrenum transvecti, Accaron applicuerunt, et a christianis cum gaudio suscepti sunt. Quorum auxilio multa castella christiani recipientes, paganos pacem petere coegerunt, multis utrinque congressionibus prius habitis, christianis semper victoribus. Itaque pace constituta, pagani summa industria civitates et castella, que obtinuerant, muniverunt, et precipue Hierusalem duplici muro, antemurali opposito ac fossatis profundissimis cingentes, inexpugnabilem reddiderunt, dato christianis securissimo conductu visendi sepulchrum dominicum questus gratia, quod dominus apostolicus, ne pagani oblationibus christianorum abuterentur, omnimodis interdixit, transgressoresque anathematis vinculo innodavit.

Hiis temporibus Petrus cantor Parisiensis, et Ala-

1) cf. Toeche l. c. p. 356. ARNDT.

nus et Prepositinus[1] magistri claruerunt. Horum prior librum distinctionum librumque psalmorum euangeliumque unum ex quatuor per continuas glossas subtiliter compilavit, et preter hec alia multa. Alter vero multa conscribens exposuit, inter que librum qui intitulatur Anticlaudianus, et regulas celestis iuris, et contra hereticos, et librum de vitiis et virtutibus, et de arte predicandi, librumque sententiarum, et multa alia sana et catholica conscripsit. Tertius nichilominus summam sententiarum cum multis aliis conscripsit. Hisdem temporibus Humbertus Mediolanensis librum, qui sic intitulatur: ***Frumenta celestis mense***, et ita incipit: *Colligite fragmenta ne pereant*, quantitate et subtilitate insignem, scripsit.

41. Anno dominice incarnationis 1195. Heinricus imperator apud Tarentum constitutus, navibusque omnium necessariarum rerum affluentia onustis per mare christianorum exercitui transmissis, repatriare disposuit, nobilesque captivos triumpho reservans in Germaniam premisit, locis opportunis exiliatos conservari precipiens. Nam filium[2] Tancredi regis adhuc puerum in Rhetiam Curiensem perductum oculis privari et in castro Amiso, perpetue captivitati addictum custodiri precepit. Qui ubi ad virilem etatem pervenit, de transitoriis desperans, bonis operibus, ut fertur, eterna quesivit, celestibus inhiando, quod terrenis non potuit. Nam de activa translatus coacte, contemplative studuit, utinam meritorie. Sponsam vero ipsius[3], filiam Constantinopolis imperatoris, imperator Philippo fratri suo desponsavit, reginamque Apulie, uxorem Tancredi, Sibiliam nomine, filiamque eius apud monasterium virginum Hohinburc dictum in Alsatia custodie mancipavit.

1) Ussermannus nullo, uti videtur, codice fultus correxit *Praepositivus*, et ipsum cancellarium universitatis Parisiensis fuisse asserit. 2) Wilhelmum. USS. 3) non Wilhelmi, sed fratris eius Rogerii. USS.

Margaritam vero archipiratam et Ricardum comitem imperatricis consanguineum, luminibus, ut dictum est, privatos, eternis vinculis apud Trivels deputavit; sicque victoriosissimus terra marique potens augustus in Germaniam rediens, repatriavit[1].

Welf dux obiit. Leopaldus etiam dux Orientalis, nato apostemate in crure, ipsoque crure propter intolerabilem dolorem preciso, ingravescente dolore, vitam cum dolore terminavit. Eodem tempore Ricardus ante dictus rex Anglorum in obsidione cuiusdam castri sagitta occiditur[2], succedente ei in regno fratre eius Iohanne.

42. Hisdem diebus tertia expeditio transmarina mota, multos nostrarum partium principes ad Hierosolymitanum iter cum multis aliis accendit. Inter quos primatum habebant venerabilis Maguntinensis archiepiscopus Cůnradus, nec non et Cunradus cancellarius, episcopus Herbipolensis, illustres. Huic expeditioni interfuerunt Fridericus dux Orientalis filius Leopaldi, pro patris anime remedio suam positurus eadem via in mortem, sed temporalem ut sperandum est, animam, succedente sibi in ducatu Leopaldo fratre suo, nec non Heinricus palatinus Rheni, filius Heinrici ducis Saxonie, sororius regis Anglie, frater Ottonis imperatoris, cum duce Brabancie de Lovin multisque aliis preclaris baronibus, cum expedita militia crucem suam tollentes Christumque sequi cupientes, ad auxilium transmarine ecclesie transfretaverunt, ibique adhuc de priori expeditione multos invenerunt. Quibus coniuncti, paganis cottidie igne ferroque instantes, plurimam pervase terre partem receperunt, castrumque Torolts[3] natura et arte munitissimum obsederunt, quod et cepissent, si non auri sacra fames in mente quorundam Christo preponderans id impedivisset. Nam sicut fertur, quidam de militibus Templi a paganis corrupti pecunia,

1) mense Iulio 1195. 2) 1199. die 26. Mart. 3) Toron.

animum Cůnradi[1] cancellarii, qui in hac ipsa obsidione precipue clarebat, cum quibusdam aliis inflexerunt, eisque auri maximo pondere collato obsidionem solvere persuaserunt, sicque vendito Christo, tradito paganis castello, sicut olim Iudeis, recesserunt, nec tamen de pretio taliter acquisito aliquod emolumentum, sicut nec Iudas de triginta argenteis, consecuti sunt. Siquidem pretio corrupti corruptum a paganis aurum metallo sophistico, auro in superficie colorato, receperunt, sicque opprobrium sempiternum cum nota infamie merito consecuti sunt. Id sane castellum, si captum christianorum potestati cessisset, vim paganorum in ea regione admodum contrivisset. Sed statim eodem Cůnrado cancellario repatriante, emenso mari ad Wirziburc sedem suam rediit, ibique postmodum contra regnum conspirans et montem sancte Marie in ipsa urbe pro castello muniens, publice rebellavit, rebusque ecclesie multifarie dilapidatis, a quibusdam ipsius ecclesie ministerialibus, quos in guerra cum ipsis habita admodum
1202. iniuriaverat, in ipsa civitate occiditur et apud eandem ecclesiam sepelitur. Dicitur tamen de eo, quod in corpore ipsius quedam castigationis indicia inventa sint, quibus districta conversationis ipsi penitentia sit ostensa.

Sed ut ad digressa redeamus, exercitus peregrinorum apud Accaron constitutus, conversatione Templariorum, Hospitaliorum reliquorumque terre ipsius baronum scandalizatus, taleque commercium et quandam quodammodo secretam familiaritatem eorum cum paganis detestans, se ab eorum auctoritate ducatuque alienavit, auctoritate propria regi cepit, et multis tam publicis quam privatis congressionibus cum paganis habitis, victoriam sepius consecutus, actibus preclaris admodum enituit. Vi-

1) Eadem refert Arnold. Lub. VII, 2. De Conrado episcopo Wirzeburgensi vide Abel K. Philipp p. 356 sq.

dentes itaque conpatriote militiam peregrinorum alacriter incedere, eisque pro voto cuncta succedere, sicut ab his qui eidem expeditioni interfuerunt audivimus, plus eorum industriam quam paganorum malitiam metuentes, insidias parant, peregrinosque omnes dolo occidendos conspiratione cum paganis habita, deliberant, Heinrico rege eorum, ut fertur, in id ipsum consentiente. Verebantur enim, ne si peregrini paganis prevalerent, eos patria pulsos arcerent, eamque vi obtinentes possiderent. Hacque de causa mortem vel captivitatem eorum machinati sunt. Nam que sua sunt, non que Iesu Christi querentes, regionem maritimam que fertilissima est, propter rerum ubertatem tantum obtinere delectantur, Ierusalem sepulchrumque Domini parvi pendentes, ideoque tanto tempore tantisque exercitibus parum proficientibus, Hierusalem conculcatur a gentibus. Igitur Heinricus rex cum suis fautoribus in fenestra altissime turris apud Accaron residens, ut fertur, et qualiter auxilio paganorum peregrinos morti exponeret, capiens consilium, divinum iudicium, in quod horrendum est incidere, expertus est, ac de fenestra, cui insidebat pessima tractans, nutu Dei forinsecus corruens, quassatoque membratim corpore, spiritum exhalavit, sicque pravorum dissipato consilio, res ut proposuerant caruit effectu.

43. His diebus Heinricus imperator, Friderico filio suo infante adhuc rege post se designato, contracto exercitu tertia vice Italiam intravit[1], ac Pyreneum transiens cuncta que in Tuscia et in Campania pro libitu disponens, in Apuliam et Calabriam divertit, ibique potenter residens, ad obtinendam Greciam imperiumque Constantinopolitanum intendit animum. Nam bello intestino fraternaque discordia pro regno exhaustam Greciam considerans eamque Romano imperio subicere desiderans, quo id modo fieret

1) medio anno 1196.

sagaci mente tractabat. Inter hec imperator Grecorum, missis ad eum legatis, auxilium ipsius contra fratrem suum quesivit. Qui habita deliberatione, omnes ad id voluntarios auroque Grecorum sollicitatos milites et sariandos illuc direxit, salutem ipsorum in hoc negotio fortune committens. Itaque multi spe lucri eandem militiam aggressi in Greciam transvecti sunt, illucque auxilio intenti, ubi se sperabant liberalius appretiari. Interea Grecorum imperator[1] a fratre captus luminibus privatur et arta custodia servatur, ipseque imperium cum urbe Constantinopolitana nactus, militiam Teutonicorum ad se vocatam in gratiam cesaris liberaliter habuit, ipsorumque adiutorio prosperatus, regnum Grecorum obtinuit, filio excecati eum pro posse impugnante. Huius ceci regis filiam filio Tancredi, ut supra retulimus, desponsatam imperator Heinricus apud Palermum repertam Philippo fratri suo desponsaverat, hacque de causa idem cecus imperator desperatis rebus ipsum Philippum cum filia heredem regni a fratre ablati adoptaverat, et ut hoc consequeretur, opem augusti assidue sperabat[2].

His Constantinopoli ita gestis, Heinricus imperator in Sicilia manens, imperii negotia in eisdem regionibus pro velle suo disposuit, iudices regionibus, iura civitatibus, leges potestatum dignitatibus constituens; insuper insulas maris vectigales faciens, imperium admodum dilatavit, exercitu eius cum instructis navibus et munitis galinis maritima percurrente.

44. Anno dominice incarnationis 1196. Heinricus imperator, mortuo fratre Cůnrado[3], Philippo fratri suo, qui in Sicilia interim cum eo manebat[4], data sibi sponsa sua[5], filia Constantinopolitani imperatoris,

1) Isaac Angelus. 2) De erroribus auctoris vid. Toeche l. c. p. 366. A. 3) die 15. Augusti 1196; v. Stälin Wirt. Gesch. II, 129. 4) cf. Toeche l. c. p. 440. A. 5) Irene filia Isaac Angeli.

ducatum Alamannie concessit, ipsumque cum eadem sponsa sua in Germaniam destinavit. Qui in Alamanniam perveniens, apud Augustam urbem in pen- 1197.
tecoste armis cinctus, nuptias magnifice celebravit Mai. 25.
in loco qui Gunzinlech[1], a quibusdam concio legum[2], dicitur, ac postea assumptis militibus Alpes transcendens, in Siciliam ad imperatorem rediit, citatus ab eo, negociis suis per omnem ducatum Diethelmo Constantiensi episcopo commendatis.

45. Anno dominice incarnationis 1197. Heinricus imperator, hostibus imperii circunquaque subactis, terra marique potens, in ultimis Sicilie finibus constitutus, immatura morte preventus est[3]. Cuius mors genti Teutonicorum omnibusque Germanie populis lamentabilis sit in eternum, quia aliarum terrarum divitiis eos claros reddidit, terroremque eorum omnibus in circuitu nationibus per virtutem bellicam incussit, eosque prestantiores aliis gentibus nimirum ostendit futuros, nisi morte preventus foret, cuius virtute et industria decus imperii in antique dignitatis statum refloruisset. Itaque apud Messanam civitatem Sicilie defunctus, ibidem[4] cum maximo totius exercitus lamento cultu regio sepelitur, filium etatis annorum quatuor relinquens. Post cuius mortem Philippus dux Suevie maximo periculo insidias illorum provincialium declinans, vix repatriavit. Nam, ut prelibatum est, ab imperatore prius citatus erat hac de causa, ut filium ipsius ex Apulia perduceret in Germaniam, ubi a principibus in regem electus a Coloniensi episcopo inungeretur, ut moris est. Imperator enim in Italiam migrans eundem filium suum cum consensu principum cunctorum preter Coloniensis episcopi regem post se designaverat, qui

1) De hoc loco, saeculo XV. undis Lici submerso, vide Stälin I, 455.
2) Eodem fere nomine vocatur a Burcardo et Annalibus Weingart.; Stälin II, 134. 3) die 28. Sept. 1197. 4) Panormi; cf. Toeche l. c. p. 471.

tamen postea resipiscens ceterisque principibus vix inductus acquiescens puerum in regem collaudavit. Hoc itaque negotio Philippus dux in Italiam profectus, cum venisset Romam[1], mortuum imperatorem percepit, statimque regrediens, in Tuscia et in Italia insidiis diversorum periclitatus, vix evasit; sicque negotium hoc inefficax premansit, puero in Sicilia cum matre remanente.

Hisdem temporibus compatriote earundem regionum, scilicet Apulie, Calabrie, Sicilie, memores iniuriarum, quas ab imperatore Heinrico sustinuerant, in gentem Teutonicam maxima sunt invidia efferati, acceptam iniuriam pro posse in eos vindicantes; eaque de causa multos peregrinos gentis Teutonice de transmarina expeditione remeantes per terram illam, mortuum imperatorem nescientes, multis modis iniuriabant, nullusque sine iniuria illesus transire poterat absque armis et sine comitatu multitudinis, multisque diebus hec duravit invidia.

46. Anno dominice incarnationis 1198. Celestino papa decedente, Innocentius tertius substituitur.

Igitur mortuo Heinrico imperatore, Philippus dux Swevie frater ipsius, regressus in Alamanniam de partibus Tuscie, satagebat omnimodis, ut principes electionem, quam circa filium imperatoris fecerant, ratam haberent. Orientales itaque principes, videlicet dux Bawarie et Bernhardus dux Saxonie, cum ceteris baronibus et episcopi Magdeburgensis et Salzaburgensis cum ceteris episcopis Orientalibus diem colloquii in partibus Turingie apud villam que vocatur Arnisperc[2] prefixerunt. Quo veniente Philippo duce cum ceteris quos supra diximus, habito consilio, ipsum in defensorem imperii eligere decreverunt, quoad usque nepos suus, imperatoris filius, dudum tam ab ipso quam a ceteris principibus electus, in Alamanniam deveniret. Soluto ergo col-

1) v. Stälin II, 136 not. 1. 2) potius Arnestede.

loquio, ad oppidum Mulnhusin venientes Philippum 1198.
ducem in regem eligunt promissaque sibi subiectione Mart. 7.
digressi sunt.

Archiepiscopus vero Coloniensis et Treverensis et quidam episcopi et Heinricus palatinus Rheni cum aliis baronibus illarum regionum aggregati, electionem filii imperatoris cassantes, vocaverunt ducem Bertoldum de Zaringin, ipsum in regem eligere volentes. Qui cum ad diem condictam Coloniam venisset, dissuasus a consiliariis, ne electioni eorum consentiret propter contradictionem principum Orientalium et electionem filii imperatoris iam factam, promisit se de his deliberaturum. Regressus est igitur ab eis datis obsidibus die constituto reversurum se promittens. Quo non reverso, retentis obsidibus, pecuniam, quam sub conditione promiserat, obsides dare coegerunt, mittentesque comitem Emichonem de Liningen vocaverunt Ottonem, Heinrici quondam ducis Bawarie et Saxonie filium, quem venientem regem creaverunt, faventibus quibusdam illarum partium civitatibus. Sic ergo divisis contra se regni principibus, regnum Cisalpinum contigit plurimum desolari. Principes etenim, qui electionibus regum non interfuerant, postmodum se vicissim ad alterum eorum conferebant, Lupoldus videlicet dux Orientalis et rex Boemie, nec non etiam lantgravius de Duringin et Bertoldus de Zaringin ad Philippum, dux Brabantie ad Ottonem et quidam alii.

Itaque uterque regum pro principatu suo satis agens, bellum hoc civile pene per 12 annos pertinaciter protelarunt. Nam Philippus regalia tradente sibi Heinrico imperatore fratre suo tenens, omnesque thesauros ipsius possessionesque prediorum aliorumque fratrum suorum, ditissimorum videlicet principum, ipsorum heres, solus obtinens, principes Ottoni faventes, quosdam minis, quosdam promissis et donis in sui partem transduxit, et innumeras ex-

peditiones sepissime contra Ottonem promovit, civitates castellaque per diversa loca expugnans, rebellantes undique ad deditionem coegit. Otto vero auxilio fretus Heinrici palatini fratris sui et Coloniensium, impetus Philippi constanter sustinuit, archisoliumque quod Aquisgrani est adeptus, a Coloniensi episcopo cooperante Treverensi, qui ad hoc specialiter privilegiati sunt, in regem unctus, gloriabatur, se etsi non regalia iura tamen et loca regalia retinere*.

47. His temporibus, ut veraci relatione comperivimus, sacerdos quidam sancte conversationis nomine Volco, in Francia, in Parisiensi diocesi, cuiusdam ecclesie parochianus, verbo predicationis per omnes Francie partes instans, gratia miraculorum mirifice claruit, ac precipue in Parisiensi civitate vitia Deo odibilia et maxime avaritiam eiusque accidens usuram Sodomiticumque scelus reprehendit, et nunc minis, nunc blanditiis, nunc increpationibus omnes verbum audientes ad penitentiam invitavit, atque, sicut percepimus ab his qui interfuerunt, laborantibus variis languoribus per impositionem manus contulit sanitatem, reddens cecis visum, surdis auditum, claudis gressum, mutis loquelam. Hecque sic evidenter et confidenter egit, ut in digito Dei hec eum operari non dubitaretur. Ergo tam preclara tamque multa miracula per eum Deus ostendit, ut antiquis sanctis omnimodis posset in hoc dono Dei equiparari. Non ergo temere opus predicationis assumpsit, sed auctoritate domini pape episcoporum-

* *Ad marginem capitis* 46 *manus saeculi XIII exeuntis hos adscripsit versus in* 1:

archiepiscopi
Maguntinensis, Treverensis, Coloniensis,
Reni Saxoniae
Inde palatinus dapifer, dux portitor ensis,
de Brandenburg rex
Marchio prepositus camerae, pincerna Boemus,
Romanum statuunt regem concorditer isti.

quos 1* *et* 3 *receperunt in textum addito verbo* Nota.

que precepto ad hoc accessit, asserens, quod beata virgo Maria sibi apparens ad hoc eum officium informaverit, et ut penitentiam populo predicaret, admonens, datam sibi a Deo gratiam sanitatum intimavit. Igitur pauca de pluribus, sicut Bertoldus de Ŏsinberc Heinrico custodi Argentinensis ecclesie de Veringin, postea eiusdem ecclesie episcopo, transcripsit, qui his interfuit, in medium producentes, declarabimus, ad ostendendum, cum quali confidentia ea operatus est. Allatis denique ad eum mutis, sicut idem Bertoldus oculis suis vidit, ora eis aperiens insufflavit, eisque ut loquerentur imperavit. Qui si aliquandiu morarentur, eos in maxillam cedendo, quasi per vim Spiritus sancti verbum ab eis violenter extorsit, statimque loquentes reddidit. Contigit quoque eum quadam die causa quadam ad regem Francie pergere, cui occurrentes milites quendam adolescentem cognatum suum debilem et contractum obtulerunt, et ut ei manum imponeret, suppliciter petierunt. Quos ille de pompali admodum superfluitate acriter reprehendens, contracto, ut equo quo sedebat descenderet, imperavit. Itaque puer omnino debilis, cum se movere non poterat, iterato sacerdos ei inquit: *In nomine domini Iesu Christi precipio tibi ut descendas.* Cum nec ad hanc vocem eger posset descendere, domnus Volco, nam et ipse equo sedebat, equum ad eum urgens, quasi eum percussurus baculum quem manu gestabat elevavit, egroque per hoc stuporem incutiens, eumque pre timore de equo corruentem elevans, sanum continuo reddidit, eumque per aliquod campi spatium coram se gaudentem currere fecit. Inter cetera virtutum eius insignia feneratorem quendam ditissimum videns in spiritu ad vitam esse predestinatum, occasione prandendi cum eo ad salutem eius sumpta, domum eius ingressus est. Ad quem vir Dei: *Quid,* inquit, *pransuri sumus hodie?* Cui dives: *Non est necesse, domne, vos*

hoc inquirere, quia quicquid civitas optimum habere poterit in cibis, vobis hodie non deerit. Quare vir Dei clericis qui secum venerant assumptis, coquinam eius intravit, et coco, ut singula fercula se presente exponeret, iussit. Quod dum faceret, mirum dictu, pro variis et pretiosis que imposuerat, aut ranas de singulis aut serpentes exposuit. Quo viso, omnes qui aderant in stuporem conversi sunt, et precipue dives ille se peccatorem agnoscens, pedibus eius provolvitur, se peccatorem, se criminosum proclamans, et ut sibi viam vite per indictam penitentiam ostendat, summopere precatur. Ad que sacerdos: *Immundus es tu, et omnia que habes. Et nisi omnia que ex usuris vel quolibet modo iniuste acquisivisti, reddideris, ac deinde omnibus iuste acquisitis in pauperes erogatis, per eleemosynam peccata tua redemeris, indulgentiam non mereberis.* Cui dives obediens, ac septimanas nichil agens, hec devotus implevit. Dehinc ad virum Dei reversus, nil sibi remansisse indicavit. Quidam autem ex amicis eius astans, se adhuc in vasa 20 maltra tritici de rebus eius reservasse indicavit, que dives alia expendens oblitus erat. Sacerdos igitur assumpto divite, turba clericorum amicorumque eius multorumque aliorum comitante, ad vas accessit, ipsumque aperiens, bufonibus serpentibusque plenum reperit. Sacerdos autem ad divitem versus: *Si vis*, ait, *perfectus esse et certus de divina misericordia et venia, vas istud ingredere nudus, et ego tibi vitam eternam promitto.* Cui ille magna fide obediens, coram omnibus in remissionem peccatorum suorum nudus intravit, clausoque vase ac signato super eum, sacerdos omnes usque in crastinum abesse precepit. Itaque sequenti die cum eis qui hoc viderant et cum multis aliis ad locum venit, et aperto vase, nichil preter humana ossa super nivem candida invenit. Que in medium proferens, sancta et veneranda esse protestatus est,

et cum gaudio et admiratione omnium in loco honesto reposuit. Meretricum autem sectam, que infami commercio vitam suam probrose prostituerant, omnimodis in ea regione deposuit, easque verbo predicationis conversas, conplures truncatis crinibus habitu religionis induit professione perpetue castitatis; alias autem que continere non presumebant, casum ex fragilitate timentes, data eis in dotem non modica pecunia, legitimo connubio reformavit. Ad quod efficiendum Parisienses scholares ducentas quinquaginta libras erogaverunt argenti, burgenses quoque mille et amplius.

Huius sacerdotis conversatio non multum simulata religione fuit. Vestes enim pro consuetudine ipsius terre habens, barbam frequenter radebat, caput decenti pileo cooperiens. Vadens ad predicandum equo utebatur, et in quamcunque domum receptus est, modo iusti predicatoris comedit et bibit que sibi apponebantur. Magistrum etiam Petrum, virum apprime eruditum, ad officium predicationis assumpsit, eique gratiam curationum a Domino impetravit, reliquos magistros, ut compendiosas et dulces et utiles in timore Domini discipulis facerent lectiones, adhortans. Dialecticos enim inutilia abicere, utilia in hac arte monuit reservare; decretistas quoque de multis inutilibus et lectionem gravantibus concordantiis reprehendit; theologos autem de longis continuationibus et sophisticis disputationibus redarguit, reliquarumque artium magistros simili modo increpans, eos de multis inutilibus correxit, atque ad necessaria tractanda et docenda informavit. Hic sacerdos quid egerit his peractis, vel quo fine defecerit, ignoratur, sapientioribus, quia de eius transitu nichil memoria dignum, ex hoc admodum scandalizatis. Sed hoc frustra, cum possit multipliciter honeste defendi.

48. Igitur Innocentius papa Philippo iam antea

offensus, eo quod in Tuscia existens quoddam patrimonium sancti Petri invaserat, ipsum in regem eligere non consensit, sed Ottoni favens, ipsum in defensorem Romane ecclesie collaudavit. Veruntamen procedente tempore videns vires Ottonis ablatas, et favore principum admodum concidisse, Philippum vero, subiectis Ottonis fautoribus, prevaluisse ipsi deferens, duos cardinales ex latere suo, Hugonem videlicet Hostiensem et Velletrensem episcopum et Leonem tituli Sancte Crucis in Ierusalem presbyterum cardinalem, ad eum direxit[1], ut auctoritate apostolica ad litem terminandam data ab utrisque pace, ad diem et locum condictum reges convenirent, ibique mediantibus cardinalibus aliisque principibus, qualicunque conditione pax inter eos reformaretur. Itaque die condicta in inferioribus Reni partibus, non procul a Colonia[2], convenientes, post multa passim tractata Ottoni a Philippo per cardinales offertur, ut accepta in uxorem filia eius cum ducatu Alamannie aliorumque prediorum suorum redditibus, regio nomine deposito ipsi de cetero ut regi pareret, Philippo ex hinc sine controversia regnante. Ad hec Otto, quamvis iam desperatus, indigne ferens aliqua sibi pro regno offerri, se regnum non nisi cum morte depositurum protestatus, Philippo ut sibi cederet multo maiora obtulit. Talique ambitione non convenientes, infecto negotio ab utroque discessum est, cardinalibus ad regem Philippum se conferentibus, eique favorem domni apostolici offerentibus.

49. Anno dominice incarnationis 1205. dux Venetiarum cum markione de Monteferrato ac multis Italicis, nec non et comes Flandrensis plurimique de regione Galliarum, Hierosolymitane ecclesie subvenire nitentes, cruce accepta per Greciam iter arri-

1) medio anno 1207; v. Böhmer Reg. Imp. 1198—1254 p. 313 n. 228.
2) Erravit Noster; prope Quedlinburgum mense Septembri 1207. hoc factum est; v. Böhmer l. c. p. 24.

piunt, ubi a Grecis et maxime a Constantinopolitanis multis versutiis et iniuriis irretiti sunt. Unde permoti, profligata circa urbem regiam universa regione, belloque cum imperatore habito, ipsoque cum multis occiso, urbem obsessam expugnantes irrumpunt, in rapinamque efferati, nec ecclesiis parcentes, auri et argenti aliarumque rerum inestimabiles thesauros diripuerunt, Venetianis cum Pisanis Genuensibusque ac multis de omni Italia, Ungaria, Germania, Gallia, Hispania ad auxilium eorum spe lucri vicissim tendentibus. Itaque multis occiduis regionibus divitie Grecorum invecte sunt, ac precipue ornatus templi, quod Iustinianus imperator in honorem agye Sophie quondam construxit, multo auri extans pondere cum reliquiis sanctorum innumerabilium, quibus hec civitas prestabat omni Orienti, Venetiam ex maxima parte translatus est, aliis regionibus civitatibusque eisdem reliquiis thesaurisque admodum ditatis. Preterea abbas quidam nomine Martinus, Cistertiensis ordinis de monasterio Parisio, quod situm est in Alsatia, eandem expeditionem aggressus, huic expugnationi Constantinopoleos interfuit, indeque maximam partem vivifice crucis aliarumque reliquiarum dominicarum cum multis sanctorum reliquiis, ornatis auro et argento et lapidibus pretiosis, in patriam transtulit, hisque totam Germaniam cum Alsatia admodum nobilitavit.

Sic itaque districtus iudex omnipotens Deus iniurias peregrinorum suorum vindicavit, que a Grecis ab antiquo omnibus Ierusalem per fines suos tendentibus semper irrogata est. Deus ultionum dominus, reddens retributionem superbis, nec tamen in ira sua misericordie oblitus, quod hoc flagellum non a paganis sed a christianis super filios pestilentie induxit, hoc nimirum meritis sanctorum exigentibus, ne preclare eorum reliquie manibus paganorum polluerentur, sed a christianis alio translate debito co-

lerentur honore. Itaque Latini nec non Teutonici pulsis seu occisis Grecis civitatem regiam obtinentes, comitem Bonifacium regem creaverunt, totamque Greciam devastantes variis preliorum eventibus cum Grecis decertarunt. Sed de hiis hactenus.

50. Anno dominice incarnationis 1208. Philippus rex subiectis sibi multis modis pene omnibus Ottonis fautoribus, ipsum postremo persequi deliberat, contractoque valido exercitu contra Brunswic ire disponens, in civitatem Babinbergensem divertit, exercitu iam in procinctu constituto, ibique flebotomatus aliquandiu quiescere voluit. Itaque Otto palatinus de Witilinsbach, remordente memoria iniurie sibi in ablatione filie a Philippo rege exhibite — desponsatam enim illi filiam pretenta consanguinitatis propinquitate negaverat — tempus opportunum ratus, atque instigatione marchionis de Anedehse animatus, in vindictam exarsit, sociorumque frequentia stipatus, quasi in expeditionem iturus, Babinberc ad regem Philippum divertit, et quasi ei in aurem loquuturus cubile regis familiariter pulsavit, gladio sub veste latente. Intromissus igitur continuo exerto gladio regem invasit, unoque ictu capite letaliter vulneratum occidit[1], vulnerato etiam Heinrico dapifero de Walpurg, qui eum comprehensum retinere voluit; sicque cubili erumpens, ascenso equo cum sociis secessit, rege statim expirante. Exercitus igitur audiens regem occisum, veloci regressu repatriavit, sibi rebusque suis quasi prospiciens. Nam quaquaversum omnes in rapinam efferati, civitates ad ius Philippi spectantes plerasque rebus direptis succenderunt, monasteriis villisque undique spoliatis, nullusque sine armis multoque comitatu securo itinere incedere valebat.

Occiso igitur Philippo, anno belli huius civilis duodecimo, Otto regnum, pro quo diu conflixerat,

1) die 21. Mai. 1208.

tandem obtinuit. Sed quia admodum attenuatus fuerat, paulatim conversis ad se principibus confortatur. A nativitate itaque sancti Iohannis baptiste, quando videlicet occisus est Philippus, usque ad autumnum attrahendis sibi regni possessionibus et conciliandis principibus instans, circa festum sancti 1208.
Martini curiam apud Frankinfurth habuit[1]. Itaque Nov. 11.
lege pacis promulgata, regnum turbatum paulisper tranquillavit. Post hoc apud castrum Noricum colloquium habens, a Bawaria in Alamanniam pervenit, ibique in epiphania Domini apud Augustam collo- 1209.
quium habens, Ottonem palatinum de Witilinsbach Ian. 6.
nec non markionem de Anadehse lege Bawarica sententialiter propter occisum Philippum proscripsit, eosque dignitatibus, beneficiis ac prediorum suorum reditibus sine spe recuperationis iudicialiter privavit, dignitates eorum in alios transferens, aliisque beneficia concedens, reditibus prediorum heredibus eorum delegatis, captisque ibidem quinque pacis violatoribus uno decollato, quatuor suspensis. Ubi etiam legatis civitatum Italie ad eum venientibus insignia civitatum cum clavibus aureis et multis aliis donis offerentibus ac per hec subiectionem profitentibus susceptis, in Saxoniam perrexit.

51. Anno dominice incarnationis 1209. Otto rex 1209.
generale colloquium in quadragesima habens apud Mart.
Hagenowe, expeditionem in Italiam principibus edixit, ibique occisum esse Ottonem palatinum de Witlinsbach a marscaldo Heinrico de Kallindin in vindictam Philippi regis nuncium accepit. Igitur fortuna prosperis successibus arridente, ne principes qui cum Philippo fuerant, et hii qui Ottoni prius adherentes demum apostataverant regem conscientia remordente suspectum haberent, medium quoddam necesse fuit interponi, ne occasione, ut fieri solet, alicuius discordie conflata, in pristinum rursus exitium

1) v. Böhmer l. c. p. 39.

regnum involveretur. Ad hoc nullum magis idoneum inveniri potuit, quam ut Otto rex acciperet in matrimonium Philippi filiam, que connexione insolubili concordiam inter regem et principes stabiliret. Et quia hoc sine licentia apostolice auctoritatis fieri non licuit, cognatione impediente — nam pater Ottonis avunculus fuit Friderici imperatoris, patris Philippi — missi sunt[1] a sede apostolica cardinales duo, videlicet Hugo Hostiensis et Velletrensis episcopus et Leo tituli Sancte Crucis in Ierusalem presbyter cardinalis, qui priore anno vivente Philippo pro eadem causa, ut prelibatum est, legatione functi erant, ut necessaria dispensatione connubium hoc, gratia pacis et concordie auctoritate beati Petri ex apostolica conniventia initum, ratum et legitimum statuerent, idque remoto omni scandalo, ecclesia dispensante probabile confirmarent. Qui ad regem venientes eumque apostolica benedictione salutantes, causam legationis sue, ut relatum est, aperiunt, eumque libenti animo consentientem ad hoc ad defensionem Romane ecclesie invitaverunt.

1209. Itaque ad hec exequenda generalis curia prin-
Mai. 24. cipibus apud Herbipolim[2] indicitur in octava pentecostes. Principes igitur ex diversis regni partibus ad hanc curiam convenerunt, legatique civitatum Italie subiectionem offerentes interfuerunt, Ottonemque regem regali ambitione tota coronata civitate, cum maximo tripudio susceperunt, ibique in palatium regale congregati, extructo tribunali rex conscendit, cardinales habens collaterales, reliquis principibus circumsedentibus. Itaque Hugo Hostiensis episcopus cardinalis primo exorsus, de causa regalis connubii, pro qua convenerant, rationabiliter Latino idiomate allegavit, interpretem habens Wirziburgensem episcopum, regique Ottoni, ut pro bono pacis

1) die 16. Ianuar. 1209; Böhmer l. c. 318 n. 278. 2) v. Böhmer l. c. p. 44.

et concordie ad abolendam preteritorum malorum memoriam cum filia illustrissimi principis Philippi matrimonium contraheret, auctoritate Dei et beati Petri per apostolicam obedientiam in remissionem peccatorum suorum precepit. Rege igitur ad hoc devoto animo consentiente, abbas Morimundensis Cisterciensis ordinis surrexit, omniumque abbatum aliorumque claustralium utriusque ordinis, Cluniacensis videlicet et Cisterciensis, personam assumens, delictum hoc connubio contra consuetudinem ecclesie quamvis dispensatorie committendum, monastico ordini auctoritate apostolica imposuit, regi per hoc iniungens penitentiam, ut monasteriorum aliarumque ecclesiarum pro posse defensor existeret, viduis et pupillis iusto iudicio preesset, monasteriumque Cisterciensis ordinis in fundo proprio edificaret, ac post hec ecclesie Hierosolymitane in propria persona subveniret. His omnibus rege obediente, puella iam nubilis a duce Leopaldo Orientali et Ludewico duce Bawarie adducta, tribunali sistitur, ac de consensu interrogata, verecundata admodum ruboreque perfusa, se libenti animo consentire profitetur. Mox a duce Leopaldo cognato suo per manus cardinalium lege Francorum regi Ottoni desponsatur, a quo amantissime amplexata, publici signo osculi mutationeque annulorum subarratur, tractatisque diversis regni negotiis, a curia digrediuntur, reginaque Saxoniam perducta apud Bruniswich aliquandiu mansura collocatur.

52. Hisdem diebus Otto rex generalem curiam 1209.
circa festum apostolorum Petri et Pauli[1] apud Au- Iun. 29.
gustam Vindelicam celebrans, premissis prius ad apostolicum cardinalibus, expeditionem movit in Italiam, et per vallem Tridentinam ducens exercitum, Veronam pervenit, ibique a civibus, ponte navibus compacto, per Athesim cum toto exercitu trans-

1) rectius circa medium mensem Iulium.

ductus, favorabiliter excipitur. Dispositis itaque inibi negotiis imperii, Gardam[1] castellum ab imperatore Heinrico VI. Veronensibus quondam traditum, ab ipsis recepit, et in eo presidia imperii more antiquorum posuit. Exin Bononiam[2] copias traiciens, generalem inibi curiam cum principibus Italie celebravit, ac inde Mediolanum[3] perveniens, honorifice a civibus suscipitur. Ubi moram faciens negociaque rei publice disponens, validum ex omni Italia contraxit exercitum. Pyreneum transiens, Tusciam applicuit, nuntios ad dominum apostolicum patriarcham Aquileiensem et episcopum Spirensem cancellarium suum Romam premisit. Qui ex persona regis compositione imperialis consecrationis cum apostolico facta, ad regem regrediuntur, ipsumque cum universo exercitu ex parte domini apostolici filiali affectu compositionem consecrationis intimantes, salutaverunt. Qui mox ad Urbem tendens exercitum castra metari ante portas Urbis fecit, ipseque crastina die dominica ante festum sancti Michaelis[4], que eo anno 5. Kalend. Octobris evenit, a domino papa Innocentio et a Romanis honorifice suscipitur, datoque sacramento, coram ecclesia se iustum iudicem ac viduarum et orphanorum tutorem nec non ecclesiarum et precipue patrimonii sancti Petri defensorem pro posse existere, ab apostolico consecratus coronatur, imperatorisque et augusti nomen nonagesimus sextus ab Augusto sortitur. Consecrationem igitur desideratam adeptus, cum magno tripudio ab Urbe recedens, in partes Tuscie divertit[5].

CONTINUATIO.

Eodem anno accepta corona consecracioneque adepta pugnam habuit cum Romanis, et contra vo-

1) die 18. Aug. 1209; Böhmer l. c. p. 46 n. 71. 2) die 1. Sept. 1209; Böhmer l. c. n. 76. 3) Error; cf. Böhmer l. c. 4) potius dominica post S. Michaelis festum, Octob. 4; v. Böhmer l. c. p. 47. 5) mense Octobri 1209.

luntatem domni pape regnum Apulie intravit, et totam terram profligavit, auferens regnum Friderico regi Sicilie. Unde papa cum populo Romano permotus, Ottonem excommunicacionis anathemate vinculavit.

Tempore huius Innocentii inceperunt duo ordines solennes, videlicet ordo fratrum Predicatorum et ordo fratrum Minorum. Ordinem fratrum Predicatorum incepit sanctus Dominicus in Tholosanis partibus, ubi contra hereticos verbo et exemplo predicabat, anno Domini 1198, pontificatus domni Innocentii pape anno 6. Ordinem vero fratrum Minorum incepit sanctus Franciscus prope civitatem Asisiam anno Domini 1206, pontificatus eiusdem Innocentii anno 14, qui fuit annus conversionis ipsius, a quo post 24 annos defunctus est; qui Franciscus ante conversionem suam vocabatur Iohannes.

Anno Domini 1213. communi consensu principum Ottone ut dictum est excommunicato, Fridericus II. in regem eligitur. Qui veniens navigio Romam, ab Honorio papa tercio et populo Romano honorifice susceptus, in basilica sancti Petri solenniter coronatur, imperatorisque augusti nomen nonagesimus septimus ab Augusto sortitur. Hic veniens in Alemanniam, contra Ottonem invasorem ecclesie mirifice triumphavit.

Hic Honorius primo anno sui pontificatus ordinem Predicatorum confirmavit, beato Dominico natione Hispano eiusdem inventore procurante. Nam Innocentius III. papa qui durus sibi in hoc fuerat, visione habita quoniam beatus Dominicus Lateranensem ecclesiam cadentem humeris sustentasset, confirmare voluit, sed morte preventus non potuit. Hic papa Fridericum imperatorem primus excommunicavit, quia ut dicitur sibi post coronacionem statim rebellavit regnum Apulie auferendo. Hic papa post multa utilia que fecit decretales compilavit. Quo

mortuo substituitur domnus Hugolinus episcopus Hostiensis, qui in papam consecratus Gregorius nonus est vocatus.

Gregorius igitur nonus natione Campanus mense Martii die nono post festum sancti Gregorii aput Septisolium electus fuit; sedit annis 14. Hic sanctam Elisabeth filiam regis Ungarie, relictam lantgravii Thuringie, canonizavit. Hic sententiam quam predecessor suus Honorius contra Fridericum fulminaverat roborando renovavit, quia dum concilium Rome nititur et ab imperatore vie per mare ac terram artantur, duo cardinales et multi prelati abbates et clerici, maxime per mare ad concilium venientes, per imperatoris fautores capiuntur. Hic papa per fratrem Raimundum ex pluribus voluminibus decretalium unum volumen compilavit, mandans ubique doctoribus eo uti.

Fridericus imperator occupans iam magnam partem patrimonii ecclesie, Gregorium papam in Urbe obsedit. Qui videns pene omnes Romanos esse pecunia corruptos, excepit capita apostolorum, et processionem a Laterano usque ad Sanctum Petrum faciens, animos Romanorum sic revocavit, ut pene omnes contra imperatorem cruce signarentur; quod cesar qui iam se credebat intraturum Urbem audiens, longe ab Urbe retrocessit. Deinde Gregorius papa tantis tribulacionibus concussus, Rome anno 14. mense Augusti migravit ad Dominum, beato Dominico prius ab eo canonizato. Cui successit Celestinus quartus natione Mediolanensis; sedit diebus 18. Cui successit Innocentius IV. natione Ianuensis; sedit annis 11. menses 6.

Fridericus imperator dum in Alemannia negotia regni tractaret, consensu principum adhibito Heinricum filium suum regem Alemannie constituit; ipse vero imperator transalpinando in Italiam venit, ubi dum moram faceret, Heinricus rex rebellionem contra

patrem nititur attemptare, coartans civitates regni et precipue circa Rhenum fidelitatem sibi promittere contra patrem. Ut autem super hoc certior efficeretur, aliquot pueros de singulis civitatibus obsides accepit; cui factioni solum Thuregum dicitur restitisse. Hiis et aliis multis imperator compertis, ipsum Hainricum captum in Apuliam ducens, squalore carceris suffocavit.

Post hec Fridericus imperator cruce signatus, durante sententia excommunicacionis, mare transivit, liberans sine magno labore sepulchrum Domini crucifixi de manibus incircumcisorum. Postquam autem ab Innocentio IV. papa depositus esset ab imperio, principes elegerunt contra ipsum Heinricum lantgravium Turingie, quo post modicum tempus mortuo, Willehelmus comes Hollandie contra ipsum denuo a principibus eligitur, sed post breve tempus a Frisonibus occiditur; et sic uterque electus benediccione caruit imperiali. Hiis temporibus floruit vita et scientia domnus Hugo cardinalis fratrum Predicatorum ordinis, qui doctor eximius doctrina sana et perlucida totam bibliam postillavit; concordantiarum etiam biblie primus auctor fuit. Huius Friderici temporibus in Burgundia a montibus circiter quinque milia hominum suffocantur. Nam unus maximus mons se dividens ab aliis montibus, per plura miliaria cuiusdam vallis transiens, ad alios montes accessit, in valle omnes villas terra et lapidibus operiendo. Tempore etiam eius in Toleto Hispanie urbe quidam Iudeus comminuendo unam rupem pro vinea amplianda, in medio lapidis invenit concavitatem nullam penitus divisionem habentem neque scissuram, et in concavitate illa repperit unum librum quasi lignea folia habentem, qui liber tribus linguis scriptus, videlicet hebraice, grece et latine, tantum de littera habebat quantum unum psalterium, et loquebatur de triplici mundo, ab Adam usque ad Antichri-

stum, proprietates hominum cuiusque mundi exprimendo, principium vero tercii mundi posuit in Christo sic: *In tercio mundo filius Dei nascetur ex virgine Maria, et pro salute hominum patietur.* Et legens Iudeus, statim cum tota domo sua baptizatur. Erat etiam in libro scriptum quod tempore Ferrandi regis Castelle debebat liber iuveniri. Simile habes in Constantino sexto; anno cuius primo quedam aurea lamina in Constantinopoli in quodam sepulchro cum quodam defuncto ibidem iacente inventa est cum hac scriptura: *Christus nascetur ex virgine Maria, et ego credo in eum.*

Anno Domini 1239. temporibus Friderici imperatoris gens Tartarorum occupatis Orientalibus et crudeliter subiectis, in duo agmina se dividentes, Ungariam et Poloniam intraverunt, ubi campestri bello habito multos nobiles et ignobiles tam viros quam mulieres in ore gladii peremerunt, sic reddentes precipue Ungariam in solitudinem, ut pre fame valida matres puerorum suorum carnibus vescerentur, et plerique pulvere cuiusdam montis pro farina uterentur.

Alexander quartus natione Campanus sedit annis 7, et cessavit menses tres, diebus 4. Huius tempore Manfredus filius naturalis quondam Friderici imperatoris gerens se pro pedagogo Counradi nepotis Friderici, ipso Conradino non vere mortuo publicato sibi ipsi coronam assumpsit, quod factum quia in preiudicium fuit domni pape, primo excommunicatus, post contra ipsum magnus exercitus sed parum proficiens mittitur; quem Manfredum Urbanus IIII. natione Gallicus, qui sedit annis 3, mense 1, diebus 3, qui successit Alexandro, cum exercitu crucesignatorum fugavit, et comiti Karolo fratri regis Francie regnum Sicilie ut a Manfredo detentore eius recuperaret contulit. Cui successit Clemens IIII. natione Provincialis; sedit annis 3, mensibus 9, diebus 21, et cessavit annis 3, mensibus 2, diebus 10.

Anno Domini 1251. Counradus rex filius Friderici ut mortuo patre Sicilie regnum suscepit, per mare in Apuliam devenit, et ibi capta Neapoli muros illius funditus destruxit; sed cum sequenti anno introitus sui in Apuliam infirmari cepisset, veneno mixto intulit sibi mortem.

Anno Domini 1260. supradictus Karolus, qui pro recuperacione regni Sicilie per Urbanum papam vocatus fuerat, navigio venit. Deinde intrans Apuliam, bello campestri habito predictum Manfredum et regno et vita privavit

Anno Domini 12 . . ut prius rex Ungarie pro terris regem Bohemie bello aggreditur, habens in exercitu suo diversarum Orientalium nationum homines, circa quadraginta milia equitum. Cui rex Bohemie cum centum milibus equitum et ut dicitur cum septem milibus equorum ferro coopertorum ad resistendum occurrit. Cumque in confinio regni prelium inchoatum fuisset, ex collisione equorum et armorum tantus pulvis de terra surrexit, ut media die vix homo hominem cognoscere potuisset; tandem Ungari rege eorum graviter vulnerato terga vertentes, cum cedentes festinarent effugere, in quodam fluvio profundissimo quem transire debuerant preter alios occisos circa 14 milia hominum submersi dicuntur, rege Bohemie victoria habita Ungariam intrante. Rex Ungarie pacem querit, terras que discordie causa fuerant restituit, et in futuram amiciciam mediante matrimonio confirmavit.

Anno Domini 1264. cometes tam nobilis apparuit, qualem nullus tunc vivens ante vidit; ab oriente enim cum magno fulgore surgens usque ad medium emisperii versus occidentem comam perlucidam protrahebat, et licet in diversis partibus mundi forte multa signaverit, hoc tamen pro certo compertum est unum: ut cum plus quam per tres menses duraverit, ipso primo apparente papa Urbanus cepit infirmari,

et eadem nocte qua papa expiravit et cometes disparuit.

Anno Domini 1268. Conradus olim nepos Friderici imperatoris parvi pendens domni Clementis IIII. pape excommunicacionem, et contra domnum regem Karolum quem ecclesia regem Sicilie fecerat insurgens, ad Teutonicos quos habuit quam plurimis Lombardis et Tuscis adiunctis pervenit usque Romam, ubi cum imperiali more solemniter receptus, associato sibi senatore Urbis domno Heinrico fratre regis Castelle et quam plurimis Romanis contra regem Karolum Apuliam intravit, sed post durum campestre bellum Conradus cum suis terga vertentibus capitur, et a Karolo cum multis nobilibus decapitatur.

Anno Domini 1270. Lodewicus rex Francie non perterritus pre ceteris laboribus et expensis quas olim fecerat ultra mare, iterato cum duobus filiis adiuncto sibi rege Navarre et quam plurimis prelatis et baronibus pro recuperatione terre sancte iter assumpsit. Verum ad hoc ut terram sanctam facilius recuperaret, incidit ipsis consilium ut regnum Thunitii, quod in medio consistens non parum transfretantibus dabat impedimentum, primitus subiceretur christianorum potestati. Et cum Portum et Carthaginem que est prope Thunicium potenti manu cepissent, infirmitas, que illo anno maxime circa confinia maris viguit, exercitum nimis involvit; et primo quidem de regis Francie filiis unum, post legatum domni pape, deinde ipsum regem Lodowicum cum multis comitibus et baronibus nec non et aliis simplicibus de medio sustulit. Quam feliciter autem predictus rex terminaverit, rex Navarre domno Tusculano per litteras intimavit. Nam in infirmitate sua laudare nomen Domini non cessavit, illam orationem quandoque interserens: *Fac nos queso, Domine, prospera mundi huius despicere et nulla eius adversa formidare.* Orabat etiam pro populo quem secum duxerat di-

cens: *Esto, Domine, plebis tue sanctificator et custos* etc. et dum appropinquaret ad finem, suspexit in celum dicens: *Introibo in domum tuam* etc. Et hoc dicto obdormivit in Domino.

Anno Domini 1273. crastino beati Michaelis Ruodolfus comes in Habisburc et in Kiburg per principes electores regis Alemannie in curia Franckinvurt solenniter celebrata in regem Alemannie concorditer est electus. Quem absentem et quid de se inter principes ageretur penitus ignorantem, idem principes per burgravium de Nuorinberg ad se cum suis litteris eleccionem expressam de ipso factam continentibus vocaverunt, et venientem ac magnifice prout decuit susceptum, ad regimen regni in Frankimvurt concorditer et solenniter extulerunt. Qui de consilio principum in festo beati Luce immediate sequenti, in ipsorum presentia, et in infinite multitudinis prelatorum nobilium ac aliorum hominum Theutonie, qui ad consecracionem eius de ultimis finibus Theutonie confluxerunt, Aquisgrani est cum illustri domna regina uxore sua, filia comitis Burchardi de Hohinberc in Suevia, in regem Romanorum solenniter consecratus. In qua curia statim unam de filiabus suis Ludowico palatino Rheni, aliam duci Saxonie maritavit.

Anno Domini 1274. circa festum apostolorum Philippi et Iacobi domnus Gregorius X. natione Lombardus de civitate Placentia, spiritu Dei plenus celebravit Lugduni concilium generale, in quo Grecos ad obedientiam ecclesie Romane recepit; et ad unitatem ecclesie redire promittentes, Spiritum sanctum confessi sunt a Patre et Filio procedere simbolum in concilio solenniter decantando. Hic cum archidiaconus esset Leodiensis, et devocionis causa ultra mare iter arripuisset, ibidem existens, in palatio Viterbiensi anno Domini 1272. in papam a cardinalibus est electus. Hic novas constitutiones edidit,

inter quas unam saluberrimam de festina summi pontificis electione condidit, per quam cardinales strictissime cogebantur, subito viduate ecclesie Romane providere; quam sanctam constitutionem revocavit cum magno scandalo Iohannes papa XXI. in consistorio Viterbiensi, anno Domini 1276. 8. Idus Octobris. Unde ut creditur ultio divina secundo anno sui papatus, trabe de suo solario Viterbii super eum ruente et obruente, tulit miserabiliter de hac vita, et sic qui revocando tam utilem toti ecclesie constitutionem ipsam scandalizavit, cum totius ecclesie scandalo est defunctus. Huic etiam concilio Tartari affuerunt, qui baptizati ad propria redierunt. Hic etiam Gregorius crucem ad subsidium terre sancte per totum mundum predicari precepit. Decimas omnium ecclesiarum colligi iussit ad auxilium dicte terre. Omnes mendicantes ordines seu religiones abolevit, exceptis nominatim fratribus Predicatoribus et Minoribus, quos idem concilium universali ecclesie utiles iudicavit. Hic papa mire experientie in secularibus, non intendebat pecuniarum lucris sed pauperum elemosinis. Huic etiam concilio interfuit Romanorum rex Rodolfus. Numerus autem prelatorum qui fuerunt in concilio fuit quingenti episcopi et sexaginta abbates et alii prelati circā mille. Τελος.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 086110811